Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yeshaʿyah

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 598 [1837 oder 1838]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9106

Visual Library

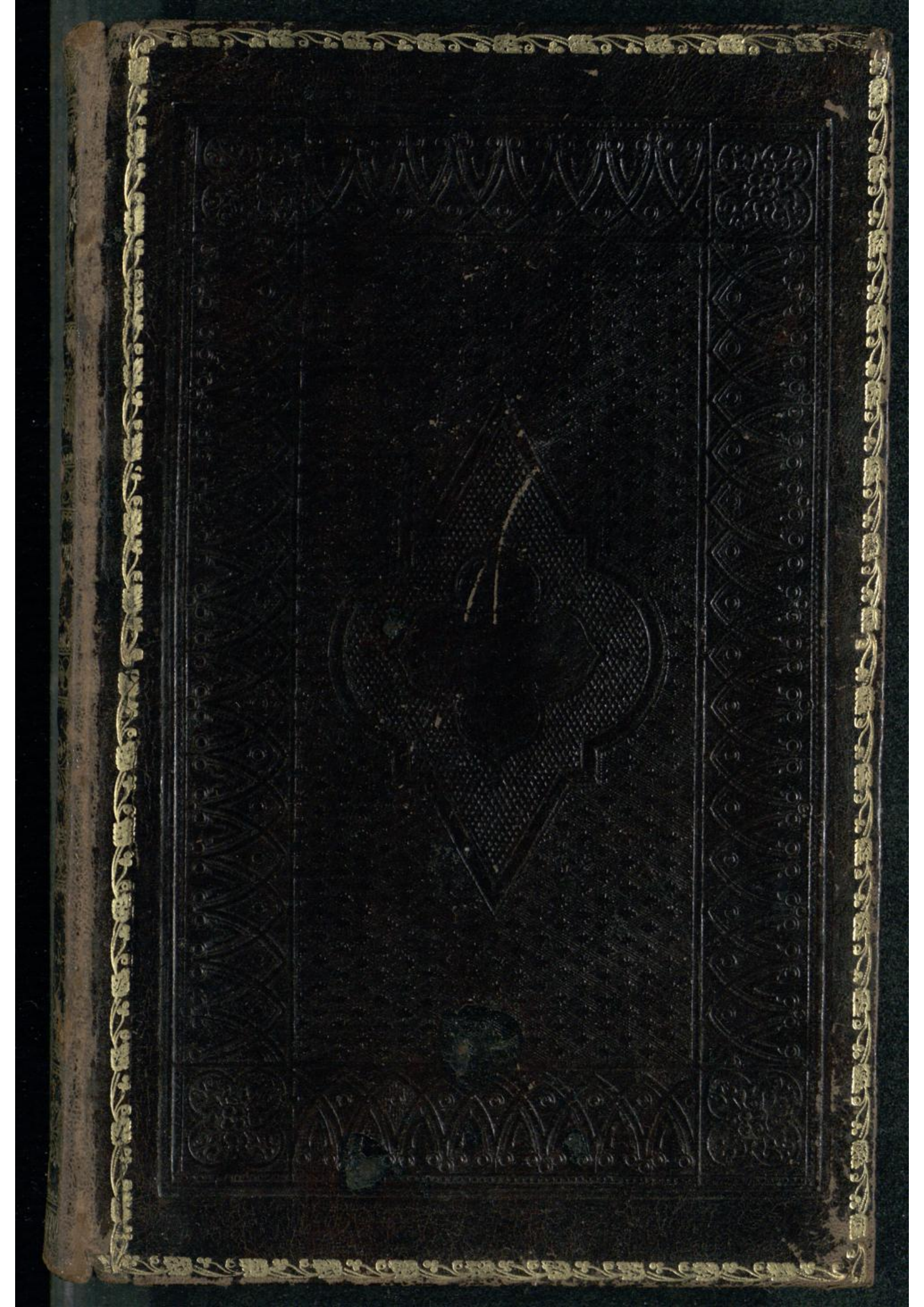

Ln 14211
19 Bdw 400

Bibliotheca
D. O. M. JOSEPHI ŽALUD.
LIT. C* IV/1
No. 1726

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מחנוספות בהדר התבניח וביקר התכניח

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא

והיה באחריח הימים נכון יהיה הר בית ד' וגו' ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב' ב').

Prag 1837.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1583

ספר ישעיה

מתורגם מאת משה הלוי לנדא

ומבואר

מאת החכם המדקדק

מו"ה וואלף מאיר

מורה לשון עברי בבית חנוך הנאַרמאַלי אשר בפראג

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל מלות בלע"ז.

שנת ת"ק"צ"ח לפ"ק.

JESAIA.

פראג

דרוק אונד פערלאג רעס משה הלוי לנדא.

ספר ישעיה

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה:

(ב) שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי:

(ג) ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן:

(ד) הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהוה נאצו את קדוש ישראל נזרו אחור:

על

א (א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. למה רבי לו דבר זה מסורת בידינו מאבותינו לחזון ומלכים מלך יהודה למים היו לחזר חזה על יהודה וירושלים. והלך על כמה לומר נתנבא משנת נבל משנת מיכה למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה. וכן אינו בבריית דמכילתא בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנלטרע עוזי' נאמ' ואשמע את קול ה' לומר את מי אשלח ומי ילך לנו ואומר הנני שלחני (לקמן ו') למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואתו זו נאמרה לפ"כ ועל זו לבדה נאמר לחזר חזה על יהודה וירושלי' כשם שאמר משא על כל לומה ולומה משא לומה פלו' לפ כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלי' ולפי שהם תוכחו' ק"י קראם חזון שהוא קשה מעבר' לשונו' שנקרא' נבואה כמו שאמר בנראתי' רנה ואמ' לדבר חזות קשה הגד לי (לקמן כ"ח): בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה. ד' מלכים הללו קפץ בימיו שנלטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא בימי המלכים הללו עד שעמד מושה והרבו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו לאחר שגלו עשרת השבטים בת"י): (ב) שמעו שמים והאזיני ארץ. משה אמר האזינו השמים ואשמע הארץ (דברים ל"ב) למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבי' נפרשת האזינו נספרי ונאלקו מבמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים נאים ומעידים ונאלקו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אלו לא נא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידי' ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר האזינו השמים ואדברה ושמע הארץ אמרתי בלשון שמיעה והאזנה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדבר ונאלקו שניהם מעידים בלשון שמיעה ובלשון שמיעה: כי י"י דבר. (שתיהו עדים בדבר כשהתרתי בם בימי משה לכן בלו ושמעו שאני מתונא עמם שעברו על התורה אני לא סרתי מהם אלא גדלתים ורוממתים והם פשעו בי) (ס"ת). שתיהו עדים בדבר והיכן דבר אחזינו השמים ואדברה (שם) במכילתא: (ג) קונהו. מתקנו מאריסה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע הוא לבעל אמור לטוס לינו מבין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע בשור בשקראתיו ישראל יהי' שמך והודעתיו קלת תוקותי והם עזבוני כדאמרינן (ביומא פ"ו ע"ב) ואומר שים את גלולי וגו' ואף לאחר שגולחים מגלרים והאכלתים את שמן וקראתי לותם עמי בני ישראל לא התבוננו בתורה (שם ת"ת). ד"ת ידע שור קונהו מביר הבוד

ישעיה א

(א) פֿאַרשויא דעם ישעיהו זאָהנעם אמוץ, וועלכע ער ער־
שויעט איבער יהודה אונד ירושלים, אין דעז טאָגען עזיהו'ס,
יותם'ס, אחז'ס אונד יחזקיהו'ס, דער קענינע פֿאָן יהודה:
(ב) האָרט, איהר הימע'ל! פֿערנים, אָ ערדע!
דען דער עוויגע שפּרי־כט:
קינדער האָב' איך גרויסגעצויגען אונד האָבּגעשטעלט,
זיא וואורדען דעננאָך טרייולאָז מיר:
(ג) דער אָכּס קעננט זיינען אייגענטהימער,
דער עזעל זיינעם העררן קריפּפּע,
ישׂ־אל ערקעננעט ניכט,
מיין פֿאָלק בעדענקעט ניכט.
(ד) וועה דער זינדיגען נאַציאָן!
דעם פֿאָלקע שוועראר טיסקעטהאָט,
דער ברוט דער באָזעווי־כטער,
דען פֿערדארבטען קינדערן!
פֿערלאָססען האָב'ן זיא דען עוויגען,
פֿערוואָרפֿען דען הי ליגען ישׂראל'ס,
זינד צוריק געווי־כען.

ר ש ׳ י ב

קונהו להיות מורהו עליו
לא זינה מה שגזרתי עליו
לומר לזיני טוב היום
וממר לא למר לנעליו
לזיני טוען היום ומה הלנו
שגברתו לשמב' ולזינס לא
לקיבול שכר אם יזכו ולא
לשילום פורענו'ם שהוטלו'
לא זינו את מדתם שגזרתי
עליהם וישראל שאם זוכים
מקבלים שכר ואם חוטאים
מקבלי' פורענות. לא ידע.
לא תהו לידע וידעו ודהו
בעקב ועמי לא נתן לב
להתבונן: (ד) הוי. כל
הוי שבמקרא לשון קיבל
וקינה כאדם הנונח מלבו
ולועק להה הלא זיש מהם
מועטין שאם לשון לעקת
קריאת קול כמו הוי הוי
וווסו מהרן לפון (זכרי' כ')

ותרגומו אכלם ל'הכזיה: הוי. יש לזעוק על גוי קדוש הנהפך לסיות גוי חוטא ועם שב' בו כי עם קדוש אתה והפך להיות עם כבד עון: עם כבד עון. נבדות עון. כבד אדם שהוא כבד פיש"נ בלע"ז. כבד שם דבר של נבדות פיבב"טומא בלע"ז ודבוק עם תיבת עון: זרע מרעיש. והם היו זרע נרך ה'. בניש היו ל קנ"ה ונהפכו למשחיתים: נלוי.הרגיזו: נזרו לאחור. לון נזירה בכ"מ אלא ל' פרישות ובה"א ויזהרו

באור

(א) חזון, הענרי ישתמש בשרש חזה (שהוא בלשון ארמית נרדף ממש לרא"ה בענרית כי נאמר גם על ראות העין גם על ראות השכל, ואף על הבנא חזותא מוכיח עליו) רק על השגה השכלי והנבוא העיונית (בעטרהבטען, בעגרייפען) כמו עיניך תחזינה מיזרים (תהלים י"ז כ') וכן וימזו את האלהים (זמות כ"ד י"ח) ורבים ככה שהוא רק השגת השכל, וכן מה תחזו בשולמית (ש"השי ז' ו'), מלך ביפיו תחזינה עיניך (ישעי' ל"ג ט"ז) עניבם התבוננות נעיין דק (בענויא חוכד חויפּאערקזאַם בעטרהבטען), ומזה נפל לפעמים בל תחזו שמם (תהלי' נ"ח ט') לין הכוונ' על ראות העין רק שלא התענג בזוב השמם, כי נזה שני המאמרים נפכוף הזה מקבילים לעומת מאמרי הפסוק הקודם, כי נגד ימלאו כמו מים יתהלכו למו אמר כמו שכלול תמם יהלוך, ונגד ירדך חליו כמו יתמוללו נאמ' נפל לפעמים בל תחזו שמם, כלומר כמו נפל לפעמים תכר לפ גם עיניש לו לא יסיג נפש התכלית להתענג בתוך השמם, כן חלם לפעמים תכר דרכי לא יגיעו אל המטר, וכן כל מקו'שנזכר חזה הוא רק ראית הלב, ומזה נקראו המניטי' נביאים בהשקפה תמידית לחקור מעמקי ומלבם או לחזוף מלפניו העתים, חוזים נכוכבים. לולם השם חזון או חזיון יורה לך על השגת דבר שאיננו עתה נמציאות כלל, ולזה יורה לפ על זכות הנבואה, ונופל גם על הנניח המביט מרחנית גבול וסיף דבר, ומזה הענין ועם שלול עדיין חוזה (להלן כ"ח ט"ו), או על תמונות הדמיונות (פֿאַנטאַזיא נעבילדע) כמו כחלום חזון לילה (ישעי' כ"ט ז'), וידד כחזיון לילה (לזיוב כ' ז') וכדומה, לכל השם מחזה יאמר רק על הנלות נכוד ה', ומחזה שדי יחזה (נמדבר כ"ד ד') וכן היה דבר ה' אל־ לנרם נמחזה (נרחנית ט"ו ו'). ונבואה זו יעד הנניח מרנן וגלות השבטים. (ב) שמעו שמים, ע"ד החזינו השמים ותשמע האדץ, ולולי בעבור זאת אמו בעלי הפסופות הפרשה הזאת נרחב השפר לף שהינה תחלת דבר ה' אל ישעי' כמו שכתב רש"י ז"ל, לפי שפתח דבריו במה דברי אדוניו משה. ורוממתי, י"מ ורוממתי ענין למון ויניקה, כמו ולא גדלתי נחורים רוממתי נחולות (להלן כ"ג ד') את"י פוקית נחולן, ועל פיהם תרגם בעזעניום: חויפּערלאָגען חויך בעגאָהדט, ויותר מסתבר כפי הרל"ק גדלתי לותם ורוממתים על כל עם. פשעו בי, נגדו בי, שהמירו עול מלכותי מגליהם. (ג) לא ידע, לא שם על לב להביר המשפיע עליו נפעל טוב. (ד) הוי גוי, החנם בעזעניום חזב שהנניח השתמש במלות הוי גוי בלשון נופל על לשון (פֿאַרלאָרענהייט), ותרגם: טאָכטער דעס זינדיגען לאַנדעס, וזה רמוק. נזורו אחור,

(ה) עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָי:

(ו) מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן:

(ז) אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים:

(ח) וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה:

מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ג) נזיר לחיו (בראשית מ"ט) לף כאן נזורו נסוגו לאחוריהם מאלל המקום: (ה) על מה תנו וגו'. אדם שלק ומיזר על סרחונו מכרו מוכיחו ואומר לו על זה לקית ואינך נותן לב לומר על סורחן זה לקיתי לאחר לעשות עוד לף כאן על מה תיכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תבינו: (ו) מתום. לשון תמימות שלם מלין מכאוב: פצע. מכת חרב: חבורה. לשון חבלה: מכה טריה. תירגם יונתן מרסמא. כתומה ומירסם' טרי'. דמנייד"ל בלע"ז. ובלשון גמרא יש טרייה לריצי'. מנחם פי' לילות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מייצט"ן בלע"ז: לא זורו. הנגעים האלה לא זורו ע"י רופאים לנקי סממני תחבושת. לי יזורה על נהורגפרים(איוב י"ח)·ומנחם פי'לשון רפואה' כמו אין לך דיוך למזור (ירמיה ל'): ולא חובשו. לי רפואה: ולא רוככה בשמן. לא רככה מנחם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום שהמכה אכל המזור והחבישה נופל לשון רבים לא זורו הנגעי' ולא חובשו. ויונתן פתר כל המקרא כל' דוגמא על שהם מלוכלכים ומונגעים בעון. ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנ'ועד גדולם אין בו מתום אין בו פצע וחבור'פצעי'ועונות וחטאי'לא זורו וגו'כלומ' לא נתרפאו לעוב בתשובה שלימה ולא רוככה בשמן לפי' כד הרחוב תשובה אין בלבם: (ז) לנגדכם זרים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוה לויניכם וממכם מכס נוחלה הנפקעת לזרים והיא שממה מנעליהם כך תרגום יונתן: (ח) ונותרה בת ציון. ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאחר תותר סוכת הכרם שעשאה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סיכתו והולך. נתר לקטפותי לאחר שגלרה אותה: כמלונה במקשה. כאחר תעזב המלונה שעשה נוצר ברוח המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך. זו שבגרס קרוי סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ניום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים לבל הקישואין קטין הם ואין לירא מן העופות ואין לריך לשומרם ניום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות בערבל מבתותא כמשכב המלונה. במקשה במקטיף בתר דלנעיותי לאחר שלקטוהו והוא לשון המשנה שלש לנעיות ניום: כעיר נצורה. כעיר שגרו עליה ועושים סנות סביב

(ה) וואָרום וואָללט איהר דען נאָך געצׂיכטיגט ווערדען ?
וואָרום פֿאָהרט איהר אים אַבפֿאַלל פֿאָרט ?
איזט דאָך דאַז גאַנצע הויפֿט שׂאָן קראַנק,
אינד זיעך דאַז גאַנצע הערץ.

(ו) פֿאָן דער פֿוסואָלע ביז צום שיטעל
ניכֿטס מאַקקעללאָז אַן איהם :
וואונדע, שטרימ' אונד אייטערבוילע
ניכֿט אויסגעדריקט אונד ניכֿט פֿערבונדען
אונד ניכֿט ערווייכֿט מיט אֶהל.

(ז) אייער לאַנד איזט איינע וויסטע,
איירע שטאָדטע — פֿלאַממענרויב,
איירע אֶקקער — פֿאָר אייך צערשטאָרען פֿיינדע ויא,
איינע וויסטע איזט׳ס, וויא צערשטאָרונג פֿאָן באַרבאַרען.

(ח) אונד איבריג איזט דיא טאָכֿטער ציון׳ס נאָך
ווי א איינע היטטע אים ווינבערג,
ווי א אין וואַכֿטהויז אים קירבים־פֿעלד —
יאַ זאָ דיא נאָך נעשׂאָנטע שטאַדט.

הֹאָט=

הבדילו לח עלמס מהצי"ת ופנו לגיו עורף, והו' מגזרת וינזרו מקדשי בני ישראל (ויקרא כ"ב ג'). (ה) על מה, לדעת רוב המפרשים ענינו על איזה מכה תלקו עוד בחבר עוד תוסיפו סרה, הלח אין מקום עוד להכותכם כי אין מתוס בגברכם. ויותר מסתבר כי על מה עומד במקום אשר ועמו כפשוטו, למה פוכו עוד ולמה תוסיפו סרה, הלח כגר כל ראש לחלי וגו' ובמו שתרגמתי. (ו) מחום, נפי' רש"י לשון תמימות וכמו שלועז אין מתום בגברי (תהל' ל"ח ד') עיין בהמעמר שם, ומלה זו זרה בדקדוק כי הי' ראוי להיות על משקל פָּעוֹל ובח בשו"ת בגפר' הלח במשפט. והרד"ק במכלול במשקל פעלם לחזר: ופשוטו שיהיה ממשקלו מתום ובתפלומו מְתֻיּוֹם, ע"כ. ובשרשיו הביאו בשרשי מ ת ה ואמר שהוח מעיין מ מ ת'

ידך (תהלים ל"ז י"ד) בלומר לח בשאר בו נורת לחוב והמ"ס נוסף במ"ס שלשם, ע"כ, ולפי הבית גם במכלול גם בשרשיו המלה הזאת גם משרש תמם. פשע, שנשקע העור עד העלם. וחבורה, מבה שתתבר עליה הלחה. טריה, מבה שנוטפת תמיד לחות, ובלשון ערבי יורה על הרעינות, וכן לפי חמור טריה (שופטים ט"ו ט"ו). זורו, י"מ שהוח מל"ה לשון פזור סמניס, כמו ויזר על פני המים (שמות ל"ב כ'), ותרגומי נלחו בדעת המפרשים שהוח מנחי ע"ו ענין שחיטה ומעיכה, וכמו שהביח בן מלך שנאמר על הרפואה בן לפי שהרפואה תבוח על ידי שחיטת הלחה מן המבה, ולדעת רבי יהודה בן חיוג הוח ענין מנין פועל, לו ענין מנין הקל לדעת הרד"ק לגזרת פעול בפלס מה טובו, ויהיה פועל עומד לף על פי שחביו עוברים. רבכה, בלשון נקבה יחידה מוסב על מבה הכתובה בלחרונה בזה הכתוב. (ז) כמהפכת זרים, כמהפכת לבזרי לב שמשחיתים כל עץ מאכל, ולח יחוסו על דבר מכלי חמלה (מדברי הרדי"ק) וכמו שתרגמתי. והרלב"ע פי' זרים כמו זרם מים, והם שני משקלים במו קדם וקדים כמו שהביח הרד"ק בשרשים שרש זרם, וטעמו כמהפכת גשם זרם ושוטף, ויהי' תרגומו: וויא דיא פֿערהעערוכֿ מיינער מיבערשוועמונג. (ח) כמלונה, כמלון שנעשה לשומר בשדה קשואים. כעיר נצורה, כן העיר שנותרה עדיין כי טעם הכ"ף במשפט כפ"י הלמיון כמו כמוך כפרעה (נחמיה מ"ד י"ח), והכ"ף של כעיר היח כמו בה או ככה, וגשמט הנח והוכנס למלה לחתיה, ובשר הבית הרד"ק בשרש כה מקומות רבים שיבוח כה תמורת כמו ומדוע לח יהיה גם בהיפך הלח הודחות שתיסס בעיקר מתדמות, וכן תרגם יעזעניום, וטעסב בצורה שמורה וגנוזה מחמת החוניים. והרלב"ע והרד"ק פירשו כעיר קרנה מלבים, וכן פירשו בפ"ג מקומות ובלובי ישראל לשבית

להלן

(ט) לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת
הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט
כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃
(י) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם
הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה׃
(יא) לָמָּה לִי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה
שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים
וְחֵלֶב מְרִיאִים
וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים
לֹא חָפָצְתִּי׃
(יב) כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי
מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם
רְמֹס חַצֵרָי׃
(יג) לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא
קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי
חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא
לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃
(יד) חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי
הָיוּ עָלַי לָטָרַח
נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃
(טו) וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם
אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם
גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה
אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ
יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃

רש"י

לה להסתיר עם המילות וכשמסתלקי' מעלי' מניין לוחם והולכין כל זה ת"י: (ט) לולי וגו' הותיר לנו שריד. מלשון ונרחמו ולא נלקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כלי': (י) קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן למרו לא יפתח פיו לטען: (יא) (שבעתי עולות אלים. כמו פן ישבע ויזנאך) (משלי כ"ה י"ז): מריאים. בהמות לשון פטומות: לא חפצתי. לחר שלחם עוברי' על תורתי זבח רשעים תועבה: (יב) מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. לרמוס לפי חצרי שלין לבנכם שלם עמי: (יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה לני בנם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן העולה ממנם קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת רוח: חדש ושבת קרא מקרא לא ליכל וגומר. ולקרוש מקרא חדש ושבת שלחם מוסיפים לקרא עלרה ולסיפה בהם לא יוכל לסבול לון שבלבבכם הנוטה לעבודת כוכבים ומזלות והעלרה עמו שלין שני הדברים הללו רלויין יחד לקרוש עלרה ליחסף לפני והלון שבלבב'לעבוד' כוכבים ומזלות ולין לחם מוליחין לוחו מתוך לבב': (טו) ובפרשכם כפיכם מעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו. דמים נליקם

(ט) האָטטע ניט דער הער דער העכערשאַפֿט
אונז דיעזען קליינען רעסט נעלאָסען,
ווי סדום וואָרען ווער, עמורה גליכען ווער.

(י) אָ האָרעט דעם עוויגען וואָרט, איהר פֿירשטען סדום'ס!
פֿערנעם דיא לעהרע אונזערס גאָטטעס, פֿאָלק עמורה'ס!

(יא) וואָצו מיר דיא מענגע אייערער אָפּפֿער? שפריכט דער
עוויגע.
זאַטט בין איך דער בראַנדאָפּפֿער פֿאָן ווידדערן
אונד דעם פֿעטטעם דעם מאַסטפֿיהעם —
דאַז בלוט דער פֿאַרען, דער לאָממער אונד באָקקע
מאַג איך ניט.

(יב) יאַ ווען איהר קאָמעט פֿאָר מיינעם אַנטליטץ צו ער-
שיינען —
ווער פֿאָרדערט אַבער דאַז פֿאָן אייך,
מיינע פֿאָרהאָפֿען צו בעשליכען?

(יג) אָ ברינגעט פֿירדער ניט הייליגערישעם אָפּפֿער,
איין אַבשייליך רויכווערק איזט עס מיר,
נייאָמאָנד אונד רוהעטאַג — פֿעסטליכע פֿערקינדיגונג —
איך עֶרטראַגע פֿרעפֿעל ניט מיט פֿעסטליכקייט.

(יד) אייער נייאָמאָנד אונד אייער פֿעסטע האַסעט איך,
זיא זינד מיר צור לאַסט,
דיא איך מידע בין צו טראַגען.

(טו) אונד ווען איהר אויסשטרעקט אייער האָנד,
איך ווענדע מיינע אויגען פֿאָן אייך ווועג,
אייך ווען איהר אַנהאַלטעט אים געבעט,
זאָ האָר' איך ניט;
אייער האָנד זינד דעם בלוטעם פֿאָלל.

וואַ-

(להלן מ"ט י') וכנלורי' ילינו (ס"ה ד'). (י) קציני סדום, לחר שמתאר לוחם למעלה נלחומו תחר, וכלל לת עלמו עמהם נחמרו כסדום היינו וגו', קיר' עתה הרלחים נהם קליני סדום והמונם עם עמורה. (יא) יאמר ה', כה יחמר ה' לם תרמסו חלרין להביח מנחת שוח. מריחים, המפוטמי' שנהמו'יקרלו כן (כן מלך). (יב) כי תבאו וגו', הנם עקר רלייח פני החדון ה' הוח להדנק נו יח' ולהרלות לפניו כענד לפני לדוניו, וכמו שפי' הרד"ק (שמות כ"נ י"ו) שכן חמר ירחה כל זכורך חל פני החדון ה', והתועלת נזה שירגילו נפשותם להכנע לעבודת הש"י, ולח יבוחו נמחשבות טהורות כחלה לח מלווח עליה' ולח ירחו פני ריקם, ורלייח פני ה' הוח על"הש כי פניו לח ירחה, ונופל על לים זך ויבר, חשר נקיות והלטדקית נפשו לח יירח ולח יחת לרחות פני החדון, לולם הרונן לפתח חטחת, לח יהין להריס רחשו ולח יעיז פניו להכיט חל פני רבו כ"ח ילך לחט לחט כרחש הרומש על החרן ולח יכנס חל היכל החדון רק יעמוד נחון לו נמנוח לו נוע ינוע נחלר, וזהו כוונת הכתוב: כי, הורלותיו נהורחת חלת לח והרלון נו הלוחי שחנוחו לרחות פני, כלים ההולך

נכחות חשר לח יירח מלהכיט חל פני לדוניו, לחנש מי נקש זחת מידכם רמוס חלרי, נרחש החדמה נהסתר פניס מנוזה ובלימה, לשחת חרפת עונו, ופעל רמם עס רמש קרובים נמנוחת ונעניו, כמו שכתב הרד"ק נשרש רמם, והנכתב נשי"ן עניינו קרוב לזה, ומ"כ יתדמו שני השרשים החלה נהורחתם, וכמו שחרגמתי. (יג) קרא מקרא, מקיחי קדש. לח חוכל חון, תחסר מלת נשוח כמו וה' לוחי כנגור עריץ (ירמי' כ' י"ח) נחסרון פעל נתן. עשרה, הוח קשור ומסירת המנ להוסיף עליו יום חו יומים, והטעם לח לוכל לסנול לון עס עלרה, כי חם תועלת יש לעלרה עס לון (הרחב"ע). (טו) ובפרשכם, נח הרי"ח נחיב"ק חמורת הסנול.

(טז) רַחֲצוּ הִזַּכּוּ
הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי
חִדְלוּ הָרֵעַ:
(יז) לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט
אַשְּׁרוּ חָמוֹץ
שִׁפְטוּ יָתוֹם
רִיבוּ אַלְמָנָה:
(יח) לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה
אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג
יַלְבִּינוּ
אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ:
(יט) אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם
טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ:
(כ) וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם
חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ
כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר:
(כא) אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה
מָלְאַתִּי מִשְׁפָּט
צֶדֶק יָלִין בָּהּ
וְעַתָּה מְרַצְּחִים:

רליחה: (טו) רחלו הזכו. (פתח הוא) לשון לווי לפי שהוא מגזרת רחץ אבל רחלו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ. רחלו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו לנו. י' לזהרות של לשון תשוב' יש כאן כנגד עשי"ת וכנגד עשרה מלכיו' זכרונו' ושופרו': חדלו הרע. חדלו ממעשים הרעים: הרע. כמו להר' וא"ל לכתו' (מלהרע) שכן ל' המקרא נוסל על לשון חדלה ואדל לעשות הפסח (במדבר ט') עד כי אדל לספור (נרחצי' מ"ק מ"ט) כלו' אדלם הספירה אדלה העשיים אף כאן תאדלו הרעה: (יז) למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להטיב המלמד לעצמו הוא ממשקולת לשון קל לפיכך לווי לשון רבים שלו נקוד בחיריק כמו לאמרו שמעו אבל המלמד לאחרים הוא ממשקולת ל' כנגד המדגים ואם בא לגלות את הרבים סוף נקוד למדו. וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהע"ן מודגשת ממשקולת לשון כנגד ומגזר' אשר לפיכך לשון לווי לרבים נקוד פתח כמו אשרו דברו ספרו בשרו: אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה לאשרנותי לי ליש' חילי יאשר נא. לשון אחר הדריכוהו בנתיב לחת לזכות בשלו לשון באשורו לאזה רגלי (לעיל כ"ג י"ח) ואשר בדרך לבך (משלי כ"ג י"ט): חמוץ. גזול ודומה לו מנף מעולן וחומץ (תהלים ע"ג ל'): שפטו יתום. פלוני זכאי ופלוני חייב: ריבו אלמנה. השתדלו בריבה להתווכח בעדה שאינה יולאת לחזור לחרי בעלי דינה: (יח) לכו נא ונוכחה. יאמר לי ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב. ואם יהיו חטאיכם בשנים כתומים לפני כאדום שני אלגיים כשלג: יאמר ה'. תמיד הוא אומר לכם כן כמו ע"פ ה' יחנו (במדבר ט' כ'). ל"א לכו נא ונוכחה מה בחוב למעלה ממנו אדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יאך להודיעני עשינו מה שעליך ואני אומר לכם יהיו חטאיכ'כשני' כשלג וגו'. כתולע לבע שכובעין בו אדום גרעיניים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: (כ) כי פי ה' דבר. והיכן דבר והנחתי עליכם חרב (ויקרא כ"ו כ"ה): (כא) לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה שהיתה נאמנה ומלאה משפט ובדק היה לן בה ועתה מרלחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם (איכה א'): צדק ילין בה. תמיד של אחר היה מכסר על ענינות של הלילה ושל בין הערבים מכסר על של היום. ל"א שהיו

(טז) וואַשעט אייך, רייניגעט אייך,
שאַפֿט איירע לאַסטערטהאַטן וועג אוים מיינען אויגען,
פֿערמיידעט נון צו פֿרעפֿעלן:

(יז) ערלערנעט גוטעם טהון, שטרעבט נאַך גערעכטיגקייט.
העלפֿט אויף, דעם אונטערדריקטען,
שאַפֿט רעכט דעם וואַיזען,
פֿיהרט דען שטרייט דער וויטווע.

(יח) וואָהלאַן דען! לאַסט אונז אונטערזוכען! ווירד דער
עוויגע דען שפרעכען:
ווען איירע זינדען זינד וויא שאַרלאַך, זיא זאָללען ווייס
וויא שנעע ערשיינען,
זינד זיא ראָטה וויא פורפור, זיא זאָללען וויא דיא
וואָללע ווערדען? —

(יט) נור ווען איהר ווילליג זייד אונד נעהאָרכט,
ווירדעט איהר דען זענען דעם לאַנדעם פֿערצעהרען:

(כ) דאָך ווען איהר איך ווייגערט אונד ווידערשטרעבט,
דאַן מיסטע אייך דאַו שווערדט פֿערצעהרען,
דען זאָ שפרעכט דער מונד דעם עוויגען.

(כא) וויא איזט צור מעטצע וואָרדען דיא טרייע שטאַדט,
איינסט פֿאָלל גערעכטיגקייט,
אונשולד וואָהנטע אין איהר,
אונד יעטצט — מאָרדער.

דיין

(טז) הוכו, לדעת הרלב"ע מצפטו ה מ ז כ ו, ונבלעת התי"ו נדגשו' הז"ן, ועליו כתב הרד"ק, שלא מלאנו תי"ו התפעל עם הז"ן וגם לא נוכל לומר שהרחוי הזכו כ"ח הזדכו כי הדל"ת שמלאנו עם הז"ן לא מלאנוה לפניה כי לא לחמריה כמו בתרמית הזדמינון למלמר קדמי (דניאל ב' ט'), וכלשון מז"ל נזדמן, נזדכך, ע"כ. ונלמת לא מלינו בענרית בנין התפעל כלל, נפעלים שפ"ם ז"ן, לא נתי"ו ולא נדל"ת: (יז) אשרו, נפיכם"י החזיקו מל'המצ'לתצרנוהי ליסר. חמוץ, שם כמו קרוב, והיא תאר לעצוק מגזרת מכף מעל ומומן (תהלים ע"ג ד') שפירושו גוזל. (יח) לכו נא ונוכחה, רוב המפרש'הלנו בעקבו' רש"י ז"ל, ופירשו בשפטה יחד ונדע מי סרח על מי, ועליהם העיר הרד"ק שלא מלאנו בתוב ענין הויכוח כ"ל לא ינלח השם יהיה כך ולא לנחנו ננלח יהיה בלופן כך, ולדעתו

חשבון הנביא לולי יתיצבו מהחצו בה, לבן דבר על לבם לבו גם ונוכחה, כלו אמר לחי ורעי! נלך עתה ונקבל התוכחה בשונו לל השם, וכלל עלמו עמהם דרך מוסר, והודיעם שלא"פ שיהיו החטאים כשנים, כלמר יהיו וגו'. והנראה ללי בזה הכתוב לא לבד שהמאמר לבו גם ונוכחה הוא מאמר הנביא, לבל גם מאמר לא יהיו חטאיכם לינו דברי הש"ת ויולאים ג"כ מלב הנביא, והפעל יבח יורה שה על החקירה והנקורות, ועניינו לבו גם ונחקורה השם כה יאמר ה', וכמו שדקדקו מז"ל (שבת פ"ט ע"ב) יאמר ה' אמר ה' מבעי ליה וכו', ופי הנביא דבר בלשון שאלה ותמיהה השם יאמר ה' לא יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו', ותמסר ה"ח השאלה כדרכה לפעמים כמו שכתב הרד"ק בערך הורחת הה"ח ע"ש, הלא לשוב תחשבו זאת רק לא תאבו ושמעתם וגו'. וגם החכם מיבעיים השביל להעתיק מלילת לא יהיו וגו' בדרך שאלה, לולם לדעתו דברי השם היא אמר יתובח כן עם ישראל, ולין זה דרך בעל דין שיסדר טענותיו ע"ד שאלה, וגם מה שהעיר הרד"ח לא נתיישב בהעתקה זו כ"ח כמו שתרגמתי. כשנים, כשני תולעת, והמ"ס לינו מ"ס הרגיש כ"ח נוספת, גם יתכן שיובן בחסרון הסמוך, וענינו בנדי שנים, וכן כי כל ניתה לבוש שנים (משלי ל"ח כ"ח) שעורו בנדי שנים. ולמר כשנים כתולע כפול בעשב כמו כשלג בלמר, ומזה תבין חסרונו בעשמו בלמר לבן. (כ) הרב האכלו, טעמו בחרב תאכלו בחסרון בי"ת השמוש, וזהו לשון נופל על לשון, לם תאבו וגו' תאכלו ולם תמאנו והיו אכולים לחרב.

(כא) מלאתי, היו"ד נוספת כמו גנובתי יום (בראשית ל"ח ל"ט).

מבאך

(כב) בַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִגִּים
סָבְאֵךְ מָהוֹל בַּמָּיִם:
(כג) שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים
כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים
יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ
וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם:
(כד) לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
אֲבִיר יִשְׂרָאֵל
הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרָי
וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי:
(כה) וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ
וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגָּיִךְ
וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ:
(כו) וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה
וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה
אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק
קִרְיָה נֶאֱמָנָה:
(כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה
וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה:
(כח) וְשֶׁבֶר פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו
וְעֹזְבֵי יְהוָה יִכְלוּ:
(כט) כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים
אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם
וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת
אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם:

מלינין נה דיני נפשו' כשלא היו מולחין לו זכות ביום הרחמן לא היו גומרין את דינו עד למחר לולי ימלאו לו זכות ועתה נעשו רולמין. ומליצו בפסיקתא ר' מנחם בר לועשיה למחר חפ"ל בתי כנסיות היו בירים"י כמנין מלתי בנימ־ריא ועתה מרלחי'הרגו את לורי'הרגו את זנריה: (כב) נספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומלפין לותן בכסף להונות בהם: סגיך מהול במים. משקין שלב'מעורבי' במים כדאיתא בפסיקתא. מהול מעורב ותין לו דמיון במקר'. ומדרש אגדה פותר לשחוק לחרתי מהולל (קהלת ב' ב') מעורבב: (כג) סוררים. סרים מן הדרך היפו'. ורודפי שלמוני' תשלומין תירגם יונתן לומרין גבר לחבריה עבוד לי טב בדיני ואשל' לך בדינך שופט שהיה גזלן והנגזל לוטק עליו בפני שופט לחר זה לומר לו לדקני היום ואני חשלם גמולך כשילטקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: ויריב אלמנ' לא יבא אליה'. האלמנ' בחה לזעוק והיתו' יולא וזו פוגעת בו ושאלתו מה הועלת בטקתך לפני השופט והוא לומ' כל היום הזה יגעתי לו בשלחה וסופו לא הועלתי וזו חוזר לשחוריה ולומרת ומה זה שהוא היה לא הועיל אני לא כ"ש הוי יתום לא יספטו וריב אלמנ' לא יבא אליהם כלל: (כד) נאם האדון. שהכל שלו וביד לעקור אתכם מארלכם ולנטוע גם אתרים: אביר ישראל. תקפו של ישראל: הוי. לשון הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארן לפון (זכריה ב' י') ידעו הכל כי אנחם מלרי שהבטיחוני נשעיהם: (כה) ואשיבה ידי עליך. אנכי. לשון נוטרית ספו"ן בלע"ז ולשונו לשון נקיון כמו ונר לנב (תהלים ל"ד) ע"ש שהוא מנקה הנגד מכתמיו. סיגיך הלמור למעלה

(כב) דיין זילבער איז צו שלאקקען ווארדען,
דיין וויין נעפֶּאלשט מיט וואסער.
(כג) דיינע פֿירשטען זינד צינעלאָז אונד דיעבסגעזעלשאפטען.
איין יעדער ליעבט בעשטעכונג, יאגט נאך לאָהן;
דעם וואיזען שאפֶּען זיא נישט רעכט,
דער וויטווע שטריים קאָממעט נישט פֿאָר איהנען.
(כד) דאַרום שפריכט דער הערר, דער עווינע צבאות,
דער שטארקע ישראל'ס:
האַ! איך ווילל מיך לעטצטען אַן מיינען ווידערזאַכערן,
אונד ווילל ראָכען מיך אַן מיינען פֿיינדען,
(כה) ווילל ווענדען מיינע האַנד ווידער דיך,
אונד רייניגען ווי מיט לויגע דיינע שלאַקקען,
ווענשאַפֶּען אַלל דיין בלייא;
(כו) דאַן זעטצ' איך דיינע ריכטער איין ווי צופֿאָר,
דיינע בעראַטהער ווי עהעמאַל,
דאַן ווירסט דוא ווידער הייסען: שטאַדט דעם רעכטס,
געטרייע רעווידענץ.
(כז) ציון ווירד דורך רעכט גערעטטעט,
אונד זיינע בירגער דורך גערעכטינקייט.
(כח) צוויאשפאַלט טריפֶּפט אַבטרינניגע אונד זינדער אַלל,
צומאַהל,
דיא דען עווינגען פֿערלאַססען, מיססען אונטערגעהען.
(כט) דען, מאַן ווירד זיך שאָמען דער טערעבינטען,
נאַך דענען איהר געליסטעט,
ערראָטהען ווערדעט אָב דען גאָרטען איהר,
דיא איהר ערקאָהרען.

זאָ

ב א ו ר

(כב) סבאך, לפי שהסבור יקרח סוכח נקרח ע"ש זה היין (בן מלך). מהול, מעורב והה"ק ערבית ואין לו ריע במקרא, והריק"ס הניח לו מכר מהערבי חל־מהל מלברי הרד"ק. ומעתיק לחד מחכמי העמים (היטליג) תרגם: דיין ווין עכטמחכט דורך ווחסער, ותמר כי הפעל מהל הוא כמו מול וזה רחוק. (כג) שלמינים, ענין גמול והרעון מגזרת שלם ישלם. (כד) אנחם, לשון נחמה כי הנעיסוני, על דרך לשון בני אדם (הרחב"ע). ולדעת הרכב הנזכר פעל נחם הוא הרחבת הלשון (חייטע ווייטערבילדונג) מפעל גוח (זיך בערוהיגען) ועניינו פה כמו למלא נפשו (מצלי ו' ל'). (כה) כבר, כמו כענר, והיא דבר שמנרדים בו הכסף מן הסיגים, ותמרו עליו מחקרי הלשון שהוא מין מלח (דאז ווערעטחבילדונג זויגעניאלן) הנהוג עוד בידי הלורפים לפעולה זו. (כו) ושביה, כמו ויושביה, כי נפ"י וע"ו קרובים הם, כמו חול ויחל, טוב ויטב, לוד ויכר, קוץ ויקץ, ועוד רבים, וכמו שהניח הרד"ק הכלל כמלול (ד"ק לף קי"ח) כי כן דרך הענדים בפעל שידמו לותיותיו לאותיות פעל אחר, אע"פ שהם הפוכים בסדר אותיותיהם יאמרו שניהם בענין אחד, וכן בשונא ונאת (להלן ל' ט"ו) ענין יבוש הוא ודוגמתו ובשתי בנית ה' (תהלים כ"ג ו') תרגם הנשדי כד אתב כמו ויבאתי. (כח) ושבר, זה יהיה עונשם שיתפרדו פועלי און ברית ומדון, ולא יהי' עוד שכם אחד, ועל ידי פלג לשונם יכלו ויכרתו, וטעם שבר בפעלים, חלק, פלג, פרד, ושעורו ושבר בפועלים ומעלים יחדיו, ונאסר בי"ת השמוש, וכמו שתרגמתי. (כט) כי יבושו, תמורת כי תבושו וכמו שכתב הרד"ק שכן דרך המקראות לדבר פעם לנוכח ופעם לנסתר בפאמר אחד, כמו שמעו עמים כלם (מ"ח כ"ג ב"ח) נמקום אחר כלכם וכמוהו רבים. מאילים, מהאילות אשר עבדו להם

(ל) כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה
נֹבֶלֶת עָלֶהָ
וּכְגַנָּה אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ׃
(לא) וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת
וּפְעָלוֹ לְנִיצוֹץ
וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו
וְאֵין מְכַבֶּה׃

ב

(א) הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־
אָמוֹץ
עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃
(ב) וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים
נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה
בְּרֹאשׁ הֶהָרִים
וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת
וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם׃
(ג) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ
לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה
אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
וְיֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו
וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו
כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה
וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלִָם׃

היו עובדים אלילים כמה דלת למר המתקדשים והמטהרין אל הגנות (ישעי' ס"ו י"ז): (ל) נובלת עלה. העלה שלה נובלת כמוש פליטשיא"ט בלע"ז נבוך עליו ערף או קרח הוא כמוש וליחלומו אבד ונלה ואין נוגל ל' רקנין כמו בלה שלין נו"ן נופל' בלותו לשון אלף נובל לשון דבר הנלאה ונלה כמו מגזרת נגל תגל (שמות י"ח) כמו תנבול ומתרגמינן מילאה תילאה: ואין מכבה אין לה. להשקות, זרעיה נדנר שמוטלים בו מצוה פורענותם: (לא) החסון. החוק שהיו לוקחים את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין ממונכמו שלמו' למעלה וחברי גנבים יהיה לותו ממון לנעור' שמנערין מן הפשתן שהוא קל ונוח ליזרף: ופעלו. והעושה לותו תוקף יהיה לניצוץ אש ובערו זה בזה: לניצוץ. לישטנגיל"ש בלע"ז. ת"י ופעלו ושובך יהיהון ולין זה אחר לשון העברי שת"כ הי' לו לינקד ופעלו מטף קמץ ויהי נראה לשון פעול ענינו שהוא נקוד מלאפוס (ר"ל חולם) נראה לשון פועל: ואין מכבה. תרגום יונתן ולא יהא על'הון חיים:

ב (ב) (באחרית הימים. לאחר שיכלו הפורענו'): נכון. מתוקן: נראה ההרי'. נהר שהוא רחב לכל ההרי' נאצילות ההרים: ונשא מגבעות. יגדל עם שנעשה בו מנסי סיני וכרמל ותבור: ונהרו. יתקבלו ימשכו אליו בנהרות: (ג) אל בית אלהי יעקב. לפי שהוא קרוי בית אל למינך יקרוי על שמו אבל מנרפס קרוי הר בהר"ה, יראה ילמד קרוי שלא לשוא בשלא:

(ל) זאָ ווערדעט איהר וויא טערעבינטע זיין,
דערען לויבווערק וועלקט,
אונד וויא איין גאַרטען, דער קיין וואַססער האַט.

(לא) אונד דער געוואַלטיגע ווירד צום ווערג,
אונד זיינע טהאַט צום פֿונקען;
עם ברעננען ביידע אַללצומאַהל,
אונד ניעמאַנד לעשט.

ב

(א) ריא פֿערהיימונג וועלכע ערשויעט האַט ישעיהו זאָהן דעם אמוץ,
איבער יהודה אונד ירושלים.

(ב) זאָ ווירד׳ס געשעהען אין דער לעצטען צייט:
פֿעסט ווירד שטעהען דער בערג דעם הויזעם גאָטטעס,
אויף דעם האָבטען אַללער בערגע,
ער ווירד ערהאַבען איבער גיפֿעל זיין,
אונד צו איהם שטראָמען אַללע פֿאָלקער.

(ג) אונד עם געהען פֿיעלע נאַציאָנען הין אונד שפרעכען:
וואָהלאַן, לאַסט אונז ציעהען צום בערג דעם עוויגען,
צום הויז דעם גאָטטעס יעקב׳ס,
ער מאָג׳ אונז לעהרען זיינע וועגע,
יאַ וואַנדעלן וואָללען וויר אין זיינען פֿפֿאַדען,
דען פֿאָן ציון געהעט אוים בעלעהרונג,
אונד דאָז וואָרט דעם עוויגען אוים ירושלים.

אונד

להס, ו נכתוב על ׳רחצי ההריס יזנקו וגו׳ תחת קלון ולבנה וחלה כי טוב כלה (הוסע ד׳ י״ג), וכן ותחפרו מהגנות כנתוב בעס המבעיסים לותי על פני תמיד זונחים בגנות וגו׳ (ישעי׳ ס״ה ג׳) ועוד נאמ׳ המתקדשי׳ והמטהרי׳ אל הגנות (שם ס״ו י״ז).
(ל) כי תהיו באלה וגו׳, מדה כנגד מדה. עלה, עליס שלה וחסר יו״ד הרבי׳ מהמנתב (בן מלך). (לא) החסון, התקיף והחזק שבגבורים. ופועלו, פועל ידו כת״י ועונך ילידון, ומה שפשיג עליו רש״י שתין זה לחכ לשון ענבי, שת״כ היה לו לינקד ו פ ע ל ו חטף קמץ, הלח מלאנו לו ריע, וחאֲרו מנני חדס (להלן נ״ב י״ד) במקום וְתָאֲרוֹ כמו בחיכה (ד׳ ח׳). וחברו ופעלו לח יתן לו (ירמי׳ כ״ב י״ג) וכמו שפי׳ הרד״ק שם.

ב (א) הדבר אשר חזה, כנר הקדמתי בראשית הספר, כי לשון חזון נופל על הנבואה בכולה ולא בחלות (בחלום), והנביח הוא הרואה בחזה שרי תפלרת הר הבית בחזרית הימים ומעלת ירושלים ובית המקדש בעיני כל העמים לאחר יתקבלו ויעלו לשמוע שם דבר ה׳ ותורתו. (ב) נכון, קבוע וחזק שלא יחרב עוד עד עול׳. ונהרו, ירולו, מגזרת נהר בעבור מרובתו (הרחב״ע). (ג) כי מציון וגו׳, לרעת המפרשי׳ הס דברי הנביח הנותן טעם למס יחמרו הגויס לכו ונעלה, ומין נורך לזה לדרכם העמים עלמס יתנו עדיהן שמלין תחת תורה.

(ד) וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם
וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים
וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים
וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת
לֹא־יִשָּׂא גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב
וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה:
(ה) בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ
וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְהוָה:
(ו) כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב
כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם
וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים
וּבְיַלְדֵי נֵכָרִים יַשְׂפִּיקוּ:
(ז) וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב
וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו
וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים
וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו:
(ח) וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים
לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ
לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו:
(ט) וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ
וְאַל־תִּשָּׂא לָהֶם:
(י) בֹּא בצור וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ:
(יא) עֵינֵי גַבְהוּת אָדָם שָׁפֵל
וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים
וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:

(ד) לאתים. קולטרו"ש בלע"ז: למזמרות. סרפ"ש בלע"ז שזימרינ"ש בכרמי': (ה) בית יעקב ונומר. התוספות יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגומר. לכו ונלכה נתור ה'. יאמרו להם בן. וי"ת יימרון דבית יעקב לחו וגו': (ו) כי נטשת עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומר כי עד הנה עזבת את עמך בגבול עונם. (ד"ח הנביא מוכיחן ואומר להם כן כי נטשת עמך בית יעקב וגו' עזבת את מעשה הטוב לחזר על ידו והיית לעם לחם בית יעקב): כי מלאו מקדם. נתמלאו בלוחם ממעזי לרמיים היושבים במזרח שהם מנחשים ומעוננים כשם הטומאה: ובילדי נכרים ישפיקו. בועלים את עובדי כוכבים ומזלות ומשעבדים להם ויולדות להם ילדים נכרים ונהם הם מספיקים תמיד ומתעסקין ומתרפקין ונוטרחים בהם לגון בן ימיתך בשפק (לעיל ל"ו) דיבטימ"ט בלע"ז: (ז) ואין קצה. ל' קץ: (ח) ישתחוו. כמו משתחוים: (ט) וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. הגדולים והגבורים כענני המיל: ואל תשא להם. הנביא אומר להקדוש ב"ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם: (י) בוא בצור. לכך נאור בנקרת הצורים: והטמן בעפר. ולהטמין בעפר: (יא) עיני גבהות אדם. גסות הרוח וכן כל לשון גבה עינים בתהלים קי"ח: קרוי

(ד) אינד ריכטען ווירד ער אונטער פֿאלקערן,
אונד ענטשיידען איבער דער נאציאָנען פֿיעלע,
דאַן שמיעדען איהרע שווערדטער זו אַ צו פּפלוגשאַרען אום
אונד איהרע שפיעסע אום צו ווינצערמעסערן.
ניכט ווירד העבען פֿאָלק גען פֿאָלק איין שווערדט,
אונד ניכט איבען פֿערנער זיא דען קריעג.—

(ה) הויז יעקב'ס אויף!
לאַסט אונז וואַנדעלן אים ליכטע דעס העררן.
(ו) אַך דאַס דוא פֿערליעסעסט דיין פֿאָלק, דאַז הויז יעקב'ס,
ווייל זיא וואַהנפֿאָללער זינד אַלס דאַז מאָרגענלאַנד
אונד צויבעריער וויא דיא פלשתים,
אונד פֿרעמדען אויסגעבורטען זיך הינגעבען.
(ז) פֿאָלל וואַרד זיין לאַנד דעס זילבערס אונד דעס גאָלדעס,
דאַ איזט קיין ענדע זיינער שאַטצע;
פֿאָלל וואַרד זיין לאַנד פֿאָן ראָססען,
דא איזט קיין ענדע זיינער וואַגען;
(ח) פֿאָלל וואַרד זיין לאַנד פֿאָן גאָטצען,
דאַז ווערק איהרער האָנדע בעטען זיא אַן,
דאַז וואַס נעבילדעט איהרע פֿינגער.
(ט) זאָ ווירד נעבוגט דער מענש, ערניעדריגט דער מאַן,
אונד דוא קאַננסט איהנען ניכט פֿערגעבען.
(י) קרייך אין דאַז נעשטיין, פֿערבירג דיך אין דיא ערדע,
פֿאָר דעם גרוי'ן דעס עוויגען, פֿאָר דעם גלאַנצע זיי-
נער האָהייט.
(יא) דער האָכמוהטם־בליק דעס מענשען זינקט,
עם בייגט זיך דער שטאָלץ דער שטערבליכען,
ערהאַבען שטעהט גאָטט אַלליין אַן יענעם טאַגע.
דען

(ד) שפט, נצר העיר הרדי"ק שמפרש ס מצנו כי הסופט והמוכיח יהיה מלך ומשיח, לכל מלחר שלא נזכר בנבואה מלך המשיח, יותר מפתנר ס אמר כן על הר בית ה' בדרך הפלילה, כי שמה יבנו נסיות למסבט. למזמרות, סנינים שיזמרו בהם הנרמים. (ה) ביח יעקב, תוכחת הנביח לעם בחמור שליהם הלח רוח ה' דבר כי כי בחברית הימים ינילו כל בצר ימדו ויאמרו לבו ונעלה וגו', ותחם תצר עליכם זרח מתי תור התורה והמלוה שלו תעמודו, שיבי עתה מדרכיכם הרעים ולבו לתי בתור ה'. (ו) כי מלאו, הרי זה מקר'קלר ומסרונו יובן מענינו, כי מלאו לבם בדות רעה תצר בצעון ינהגם לקרלת נחשים יותר מלבני קד'.ובילדי נכרים, בנוי למחבות זרות ומעב' תעתועים תצר לח שערו לבותיה'ובולדי'על לדמ' נכר.ישבשיקו, י"מ שיספיקו בחבות המלכויו'שיתעסקו בהם ולח יתעסקו בחקי שלהים ובתורתו כמו שהבי הרל"ק, ובערביו כתב שהוח ענין הספוק ידוע בדברי רבותינו ז"ל כתן בחסתפק מהם וכו' וכן בענין הפעיל לח הספיק ליתנו לה, והמתרגם פרח, פעסאָר היטליג תרגם: חוכד דינגען פֿרעמדער זאָהנע זיך,ותחסר מלת כף, ודוגמתו תקעת לזר כפך

(משלי ו' ל') ובחסרון מלת כף ושוח תוקעים בוטח (שם י"ל ט"ו) ושוח סימן להשגת חפן ע"י מסתר וקנין, וכנוהה זו יאמר החבבני: חייבטלאָגען מיט מיינעם, וזה נראה ריחוק, ויותר מסתבר שהוח ענין חבור וקשור מלשון המשנה (סוף פרק ו' דכלחים) ספקה בחבל לו בגמי, וטעמו שהם ידביקו לח עלמם בילדי נכריס וכמו שתרגמתי. (ז) קצ"ו, הם"ל נוספת ע"כ הנגינה מלעיל. (ט) וישח חרם וגו', יפפילו לח עלמם מפדרגת חנושי העליונה מלבר שיתחבו למעשה ידיהם. ואל חישא להם, הלא תובל לשחת להם עון גדול כזה? (י) בוא בצור, להטען שם מפני עונכם.

(יג) כִּי יוֹם לַיהוָה צְבָאוֹת
עַל כָּל־גֵּאֶה וָרָם
וְעַל כָּל־נִשָּׂא וְשָׁפֵל׃
(יג) וְעַל כָּל־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן וְהָרָמִים
וְהַנִּשָּׂאִים
וְעַל כָּל־אַלוֹנֵי הַבָּשָׁן׃
(יד) וְעַל כָּל־הֶהָרִים הָרָמִים
וְעַל כָּל־הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת׃
(טו) וְעַל כָּל־מִגְדָּל גָּבֹהַּ
וְעַל כָּל־חוֹמָה בְּצוּרָה׃
(טז) וְעַל כָּל־אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
וְעַל כָּל־שִׂכְיוֹת הַחֶמְדָּה׃
(יז) וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם
וְשָׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים
וְנִשְׂגָּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃
(יח) וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף׃
(יט) וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים
וּבִמְחִלּוֹת עָפָר
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה
וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ
בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃
(כ) בַּיּוֹם הַהוּא יַשְׁלִיךְ הָאָדָם
אֶת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֶת אֱלִילֵי
זְהָבוֹ
אֲשֶׁר עָשׂוּ־לוֹ לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לַחְפֹּר פְּרֹוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים׃

(יג) לארזי הלבנון. דוגמת היה על הגבורים: אלוני הבשן. אלטוני"ש כמו אלונים פחותים מן הארזים: (יד) ועל כל הגבעות הרמים. על יושביהם: (טו) ועל כל מגדל גבוה. תרגו' יונתן ועל כל דיתבין בגיסי ימא בחיי הים שמולמומבן בלעז': תרגום. שם ים שמו תרגום: שביות החמדה. פלטרין רלופין במצבית רלפת שיש כמו ומגדל מצבית (ויקר' כ"ו) על שם שסוכבין בו את הקרקע: (יז) ביום ההוא. הוא יום הדין: (יח) כליל יחלף. כולם יחליף כולם יאבדו: (יט) ובאו. יושבי הארץ: במערות צורים. מחילות הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לזעזיר רעדי הארץ: (כ) להשתחות לחפר פרות. כלמי אלהיהם בדמות חפרפרות מיני שרלים שחוסרין הארץ שקורין טלפ"ה בלע"ז: ולעטלפים. קלב"ה עורי"ן בלע"ז. ויש לפתור עוד את לילין מאד עשה לו להשתחות ישליך האדם בחרילין ובנעילין שיאכל לפניו בשולך לכרות ולהטמן

באור

(יב) ועל כל נשא ושפל, על כל מיש מאד גבה לבו בחזקת עשרו והיה שפל קודם לכן. (טו) שביות החמדה, ענין ליור כמו ח"ם בחדרי משניתו (יחזקאל מ' י"ב), וענינו מלשון הנטע, כי דבר המלוייר יניט בו האדם, ותרגום יונף ה' (בראשית ל"ו מ"ט) יסך מימרא דה' (בן מלך). (יח) כליל יחלוף, האדם בעלמו

(יב) דען איינען טאָג האָלט דער ערר דער העערשאַרען,
איבער אַללעם שטאָלצע אונר האָהע,
איבער אַללעם עמפאָרגעקאָממענע דאַז נידרי׳ג ווערר.

(יג) אונר איבער אַללע צעדערן לבנון׳ס, דיא האָהען אונד
ערהאַב׳נען,
וויא איבער אַללע אי׳כען בשן׳ס.

(יד) איבער אַללע האָהען בערגע,
וויא איבער אַללע שטאָלצען היגעל.

(טו) איבער יעדען האָהען טהורם,
וויא איבער יעדע שטאַרקע פֿעסטונג.

(טז) אָב אַללען תרשיש. שיפֿפֿען,
וויא איבער אַללע אַנמוטהיגען נעבילדע.

(יז) עס בייגעט זיך דעס מענשען האָכמוטה,
עס זינקט דער שטאָלץ דער שטערבלי׳כען
ערהאַבען איזט דער ערר אַלליין אַן יענעם טאָגע.

(יח) דיא גאָטצען — דאַ איזט׳ס גאַנץ אַבגעטהאַן —

(יט) זיא קאָממען הין אין געקליפֿט רער פֿעלזען,
אונר אין דיא האָהלונגען דער ערדע,
פֿאָר דעם גרויען דעם עוויגען,
אונד פֿאָר דעם גלאַנצע זיינער מאַיעסטעט
ווען ער זיך ערהעבט, צו ערשיטטערן דיא ערדע.

(כ) יאַ אַן דיעזעם טאָגע, ווירפֿט דער מענש
זיינע גאָטצען פֿאָן זילבער אונד זיינע גאָטצען פֿאָן גאָלר,
דיא מאַן איהם געמאַכט זיא אַנצובעטהען,
פֿאָר מוילווירפֿע אונד פֿאָר פֿלעדערמייז,

דאַס

באור

ג׳ גלמו יכרית וינלה מה שעשו למנעותיו כי נהפכים נקבות הלורים ישברו ויחכדו. (יט) ובאו וגו׳, שב על הפלילים בפסוק הקודם כי בני מדם יפליכו קומם שם. (כ) ביום ההוא, מוסב למעלה כי ביום ההוא יפליך האדם גם פלילי כספו וזהבו ולא ימוס עליהם. אשר עשו לו, הוא נכוי סתמי וענינו אשר עשו לו העובים להשתחות לו. לחפור פרוח, יפליכו במק׳ם אשר יבנו שם מפרפרות ועטלפים כ״כ בוז יבוזו להם, וגם יהיו נחפזים לנום למלט את נפשם. ולחפור פרות הוא כמ״ש רש״י (עיין שם) ונקראו כן בענור שחופרין לחר פרות, ואף שבמקרא לא מצינו פרבוי מן פרי לינו רמוז בענינו הוא.

(כא) לָבוֹא בִּנְקָרוֹת הַצֻּרִים
וּבִסְעִפֵי הַסְּלָעִים
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה
וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ
בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃
(כב) חִדְלוּ לָכֶם מִן־הָאָדָם
אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ
כִּי־בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא׃

רשי׳

ולסטען: (כב) חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע לאומן המתעים לחכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. לשר כל מיותו וכחו תלוים בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תלך ממנו וק"ו לדמות מפרפרות שלין בו ממש. ד"ק חדלו לכם מכל הדיבי' הרעים ולמדו מן האדם לשר נשמה באפו הרחיקם למה נחשב הוא וקל וחומר לע"ו שאינו נחשב לכלום:

ג

(א) כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
מֵסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה
מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֲנָה
כָּל מִשְׁעַן־לֶחֶם וְכָל מִשְׁעַן־
מָיִם׃
(ג) גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה
שׁוֹפֵט וְנָבִיא
וְקֹסֵם וְזָקֵן׃

ג (א) מסיר מירושלים וגו'. כולם מסרגים במסכת סנהדרין שמנה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמ' ירהבו הנער בזקן והנקל' בנכבד: (ב) וקוסם. זה מלך שנאמר קסם על שפתי מלך (משלי ט"ז): ויוצן

שר

באור

(כב) חדלו, לשרי שהודיעם הנביא לת משפט ה' נקומו לערוץ לת הארץ, קרא להם: לם כן הוא שהאנוש רק לנוש הוא ולא יעמוד ניום מרון לף ה', רלוי לכם לחדול ממנו ולא לבטוח בחכם. אשר נשמה באפו, לשר מיות נפשו רק בחפו היא ואם תלך רוחו יבוא לחדמתו.

ג (א) כי הנה, כתב הרלב"ע יחכן היות זלת הפרשה פירוש האזהרים והחרים ובלם, או יחכן שהיה דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הענין בעיני ע"כ, ובטוב בחר כי לשר הנמוד הלך תרלו כי אין לבטוח בנדיבים שהרי ה' מסיר וגו' וכל עוזר ונפל עזור, ולדעת הזלת כוון הרב המתרגם. האדון, לשר נידו להרוס ולבזות להרעיב ולהשביע (רד"ק). משען ומשענה, לשר הרד"ק לפי שבכל הענין למזק במנהג, שנה הענין במלות שונות זכר ונקבה, ע"כ, וכן כתב הרלב"ע דרך לחות, והטעם כל משען, ע"כ. לולם דע כי בעברית לם הונחו שני שמות זכר ונקבה על ענין לחד, רבש שהוא בפלס נקבה הוא יותר בולל בנמות, כמו צדק וצדקה, הנה ל ד ק הוא מה שעל פי היותר והמשפט כמו מלזני ל ד ק לנגי ל ד ק (ויקרל י"ט ל"ו), ל ל ד ק תצפוט עשיתך (שם שם ט"ו) ובדומה, ולזה לא בל ממנו

הרכוי

(כה) דאַס זיא קאָממען אין דיא בריצַע דער פֿעלזען,
אונד אין דיא קליפֿטע דער בערגמאַסען,
פֿאַר דעם גרויען דעם עוויגען,
אונר פֿאַר דעם גלאַנצע זיינער מאַיעסטעט,
ווען ער זיך ערהעבט, צו ערשיטטערן דיא ערדע.—
(כו) ענטציהעט אייך פֿאָן יענעם ערדענאָהנע,
דעסען זעעלע נור אין זיינער נאָזע איזט,
דען וואָס איזט ער געאַכטעט?

ג

(א) דען זיהע! דער הערר, גאָטט צבאות,
ענטציהעט ירושלים אונד יהודה
לעהנע אונר שטיטצע:
יערע לעהנע דעם בראָדעם, יערע שטיטצע דעם
וואַסערם.
(ב) דען העלדען אונד קריעגסמאַן,
דען ריכַטער אונד פראָפֿעטען,
דען וואַהרזאַגער אונד עלטעסטען,

דען

קול גדול קול ה' מדבר, ולזה יבוא לפעמים סערה לחרי סערה ליתר בשור, כמו סערת ה' ממה יבוא וסערה מתחולל (ירמיה כ"ג י"ט) וכן סערת ה' ממה יבוא סערה מתגוללת (שם ל' כ"ג) לפי שסער הוא מיוחד יותר ולכן תבוא הרבוי תמיד מן סערה ולא מן סער. וכן שער ושערה הנה סער יורה רק על שער הגוף לבד סערה יאמר גם על כל השלה על דבר הדק כשער, קולע בלבן לא סערה (שופטים כ' ט"ז), והרבוי ג"כ לך ביחס נקבה כי סער יורה רק על הקנין (רמז החבר) לבד סערה נאמר על הפרט, וכן הענין בישע וישועה וכדומה בשמות נרדפים כללה. ולפעמים יורה היחס הנקבה בשם רק על חזק הליכות, ולזה יתמעט גדר הכמות, כי גדר הליכות וגדר הכמות המה ביחוס המתהפכים, וברבות הליכות בן יתמעט גדר הכמות, כלומר הדברים הנכללים בגדרו, וכן בהיפך (כנודע זאת לבעלי הסגיון), כמו חטא וחטאה, הנה חטא יאמר בכלל על כל מקרי וגרעון (מאַנגעל, פֿעהלער), וחטאה יאמר רק על דבר פרט (פֿערברעכען), כמו לגבי חטא העם הזה חטאה גדולה (שמות ל"ב ל"ו) וכדומה, לך שלין כאן המקום להעמיק בדבוק הזה, רק נאתי לעורך על ביות הרב המתרגם נ"י שתרגם משען (עהנע) ומשענה (שטילע), כי הוא שטילע כולל בל"ח ג"כ יותר מוסר (עהנע, והנה. כל משען, המכס בעוונינו מצד שלין זה מענין הפרשה, כי לא יקרוש פה הנביא רעב על פלרן, לך יתאר שפל מבב הלומה, שתהיה בלין שופט ומושל וכו', ולזה לחזו לת דרכו ובזר לומר, כי המאמר הזה הוא בתוב גליון (מיינע גלאַסעס) מיד סופר לחד מצד בא לבאר דברי הנביא בפי דעתו ובא פנימה. ולדעתי הענין הוא כי ירושלים ועבי יהודה תבואנה בשלוה ובמלוך ויפסר לחמם וגם מימיהם יבזבו, כי הלרים יסבבו מולא המים מבר יהרו לעיר, ויהיה זה כי לחם כל עלור ועזוב, והמה (ב) גבור ואיש מלחמה, מבר יחזבו מיל לעמוד נגד האויב, וגם שופט ונביא וגו' מבר יהלם ויעיר בקרבם רוח עלה וגבורה. וקסם, ת"י ומתחלל, ופירש הרד"ק, החלם הנשלל שיחללו פיו על העתידות כמו חוזה בכוכבים וכן תרגם הרב, וגם הרלב"ע לחמר, הקוסם בחכמת המזלות. והנה חמר הנביא פה ערך וסדר נחה, כי לחמר לא לבד יסיר ה' כל לים נביא (והוא נביא לה' ולא בחבר חבבו קלת שהוא נביא שקר) חבר דבר חמת בפיו, חבל גם הקוסם חבר יבוא רק על דרך התלמות והחומד; ולא לבד הקוסם שהוא מן החכמים המחוכמים במדעים בשבים חבל חף הזקן יספה, והוא שלין לו יתרון בחכמה רק שמרוב ימים יתן עלות בנונות.

הרבוי, כי הוא רק לחד במובנו, חבל צדקה יכלול כל מיני שלימות המדות (יעדע אָפֿרַיטע פֿונקטָמענהייט, טוגענד) ויתבזם לו צ ד ק ה (בראשית ט"ו'), ו צ ד ק ה תציל ממות (משלי י' ב'), שלין ענין' המספט והיוחר רק פעולות נבחרות; ויען השתלמות הנפש בבר יתבן בלופנים שונים לבן תתרבו' ונאמ' לדיק ה' צ ד ק ו ת להבי(תהלי' י"ח ז') וביולא בהם. ובן הענין בסער וסערה, כי הנה ס ע ר יאמ' רק על רוח גדול' ועזק ולא בזול' זה, חבל ס ע ר ה נאמר על כל רעש וסלון כמו ויען ה' לת איוב מן הסערה (איוב ל"ח א') שלין הענין שעמדם רוח סערה ממש, רק שנשמע

(ג) שר־חמשים ונשוא פנים
ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש:
(ד) ונתתי נערים שריהם
ותעלולים ימשלו־בם:
(ה) ונגש העם
איש באיש ואיש ברעהו
ירהבו הנער בזקן
והנקלה בנכבד:
(ו) כי־יתפש איש באחיו
בית אביו
שמלה לכה
קצין תהיה־לנו
והמכשלה הזאת תחת ידך:
(ז) ישא ביום ההוא לאמר
לא־אהיה חבש
ובביתי אין לחם ואין שמלה
לא תשימני קצין עם:

(ג) ויועץ. יודע לעצר עצים ולקנות מדעים: וחכם מרשים. שכשפיהם נדברי תורה נעשו הכל כחרשים: ונבון לחש. רמוי למסור לו סתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה נרקתי' ומעשה מרכבה: (ד) ונתתי נערים שריהם. אלו בני אדם המנוערין מן המלות: ותעלולים ימשלו בם. עוללים בני אדם מלבם. ואני אומר לפי פשוטו תעלולים לילדי בני אדם המתעוללים בהן ומבזין פותם כמי ועוללתי נעפר קרני (לעיל ט"ו) לת לשכר המעללתי (שמות י'): (ה) ונגש העם. יהיו לחוקין ונגושין זה על זה בתיגור וחירוף: ירהבו הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן: והנקלה בנכבד. כפשוטו. ומדרשו יבא מי שחסורות דומות עליו בקלות וירהב בו שהקלות דומות עליו בנבזות: (ו) כי יתפש איש באחיו. בלשון יתפוס לו באחיו לומר עשיר אתה בתורה מחוסרת היא בידך בשמלה: קצין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים בה בשיפור לו בהיותר בטומאת' לו בטהרה תחת ידך היא שאתה יודע להורות לנו ד"א שמלה לשון לבלבים עשוי. והמכשלה (פיילנ"ש בלע"ז) ומפרושי שאני מפוסר לחם תחת ידך להספיקני ולכך קצין תהי' לנו והוא מציב בביתי לחם ושאין שמלה ושם טיני לקצין: (ז) ישא ביום ההוא. לחן יצא חלק לשון שבועה הוא יצבע להם לא תהי' מוכן לא תהי' מחוכני בית המדרש ובביתי לחם ושמלה אין בידי לא טעם מזונה ולא טעם מגדם. ד"א לפי פשוטו לא תהיה מוכן לא תהיה שופט שהוא מוכן לת הנדונים בבית הסהר:

כי

באור

(ג) שר חמשים, כפל של גבור ולוים מלחמה, וכן נשוא פנים, והוא הלוים שישאו לת פניו וסדיס למשמעתו. ויועץ, כפל של שופט ונגי'. וחכם חרשים, לשון חכמ"ע: הוא החומן וכן תרגם הרב, והנה הוא כמו גיל חָרָשִׁים כי חָרָשִׁים היו (ד"הי ח' ד' י"ד), והוא מן הקלים ועניינו לחד עם חָרָשִׁים שהוא מן הדגושים (עיין שרשים לרד"ק). והחכם בעצמיות יתמה מדוע יבחר לומני הכוונים מן הארץ? ולי נראה שהענין על החומנים לשר יבנילו לנגר העיר בבנין מגדלים וחומות בצורות למען כל יבוא בה לויב ונורר, כי כשר לשרנו שהמזון הזה על העת כי ילחמו הסונקי' על הערי'.

ונבון

(ג) דעז אבערסטען דער פינפציג אונד דעז אנגעזעהענען
דען בעראטהער, דען קונסטערפאהרנען אונד דען צוי־
בערקונדיגען.
(ד) איך זעטצע בובען איין צו איהרען אבערסטען,
אונר קנאבען זאללען זיא בעהערשען.
(ה) זאָ דרעננט דאז פאלק זיך,
מאן נעגען מאן, פרייונד נעגען פרייונד,
דער בובע טראטצט דעם גרייזע,
דער פעראכטעטע דעם נעעהרטען.
(ו) דא פאסט דער אייגע זיינען ברודער
אים פאטערליכען הויזע:
„דוא האסט נאך איין נעוואנד,
דוא קאננסט אין פירשט אינז זיין
זאָ נים דיזעז פערפאללֿ אונטער דיינע האנד!"
(ז) דא ריכטעט ער זיך אויף אן יענעם טאנע, שפרעכענד:
„איך ווילל קיין ווונדארצט זיין!
אין מיינעם הויזע איז ניכט ברוד אונד ניכט נעוואנד,
זעטצעט מיך ניכט צום פאלקספירשטען אין."
זאָ

ונבון לחש, הרלב"ע לחמר לפי' המכון ללחום הנחצים ויש לומרי' מגזר' מתלחצי' על הבנעות והלחצים שלומרים לותם הקוסמים בלחש. והרב תרגם בשם כולל (לויבערקונדיגען), ונכללו בו שתי הורות יחדו. (ד) ונחתי נערים רל"ק לחמר: לפי שיסיר הזקני' הרי הוא כחלו נותן הנערים לשרים עליהם. קולם לדעתי אין כוונת הפסוק בהסרת חלה שזכר שימותו נרעב ויפלו בחרב, כמו שחשבו המפרשים, כי לם כן מדוע יזכור קוסם ונבון לחש, הלא אין זה רע לם יכרית ה' החכמות והידעונים וכל קוסם קסם מן המרן, ולך טוב לישראל הוא לם החלילים בלי יחליף, לכל הענין כי כלא

נחשב יהיו, כי הגבורים יהיו כלא היו ואין נשתה גבורתם מפחד החויב ומפני זלעפות רעב ולא קם עוד רוח בחיים וגם טעם זקניס יוקח, ונשרה עלתם, ולף העם יהיה פרוע כל איש אלל יטו לוזן לשרי חמשים וזקניס מקולר רוח ומורך לבב, ולזה לחמר שגם הקוסם ונבון לחש לף שעל עתה מלאו תמיד מזון והעם הלמינו נהם, הנה כעת גם המה לא ימלאו מענה ולף העם כל ישעו עוד בשרי חלומותיהם, כי המה לחמרו שלום שלום והנה בעתם, יזה ונתתי נערים שריהם כי יעזבו עלת זקניס ללכת לחרי הנערים. וחעלולים, מגזרת עולל ויונק (רחב"ע ורל"ק). (ה)ונגש, יען העם כחין מוסר תחת ממשלת הנערים לכן ידחוק לים חת לחיו ויתגר בו וכמ"ש יונתן ויתגרון עמלק והוא הפיעל משרש נגש, והנו"ן שרשית. ירהבו, יתגדל ויתנשא על הזקן מענין ורם נשא עמלק ואון (תהלים ל' י') כי לא יהדרו פני זקן ונעזות מצח יעמדו לנגדו, וזהו שתרגם הרב (טרחטלט) וכן כתב הרל"ק יחזקו עליו ויעיזו פניהם. (ו) כי יחפש, כי זה הוא לשמחת סדבר כאו שהוא כא לפעמים (עיין נשרש כי לרל"ק), והכוונה בלמת כן יהיה ניצת הזלת שיתפוש לים וגו', וזה שתרגם הרב (דחן). איש באחיו, שם לים יורה על סינגוד והנגזר בלומר הלים הנגזר לשר יהיה על לבו המכשלה הזלת יאמר אל לחיו. ביאור אבין, תחסר מ"ם השמות, כי ענינו מבית לחיו לשר יביר לותו כי רלוי הוא לחת הכרכה על שכמו. שמלה לכה, כלומר לך נשחר עוד שמלה לנשות בו לם כל יחר העם ילך עירום בלי נשות לזה נכון לך להיות לשם לרחב. (ז) ישא, לדעת כל המפרשים והטעמים יהיה זה לשון שבועה וענינו ישא ידו, כענין כי חשא אל שמים ידי (דניאל י"ב מ'); ולדעת הרל"ק ישא את השם לשבועה כמו לא תשא את שם ה' אלהיך (שמות כ' ז'), לולם הרב המתרגם נראה שהרחיק זה הפירוש, לפי שלם כן הוא היה נכון לאמר לא שם אתה מושבע אלא כמשפט שבועה כנודע ולכן לדעתו הכוונה ישא את עלמו כלומר יתרומם ויפ נשא בדרך לים לא ינקם ממנו דבר שעשינו לפי כבודו. לא אהיה חבש, חבש מכה (ירמיה ל"ג ו') וכענין ולא חבשו לעגיל (ל' ו'). אין לחם, עמכם לחני בלרה, כי גם ניתי ניח[illegible]בל. ויתכן לדעתי לפרש המאמר הזה בדרך התנחי בלו' לא גם לא יהיה נניתי לא לחר[illegible]לא שמלה, וע"י הפקודה הזלת יונד לי חיל, נגד זלת כל חשיומי קנין, לא יעלה[illegible]בם לשימני לקנין עליכם, כי לנחר יותר בחוסר כל מהיות רחב לעם פרח כזה, [illegible]תורגם: חוכר ווחרע חוין מיינעם הויזע וועדער ברוד נחך גענוחד, זאלסט חיהר[illegible]דענחך חיך ניכט נוט פאלקספירשטען אחכען.

כי

(ח) כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלִַם וִיהוּדָה נָפָל
כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה
לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ׃

(ט) הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם
וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ
לֹא כִחֵדוּ
אוֹי לְנַפְשָׁם
כִּי־גָמְלוּ לָהֶם רָעָה׃

(י) אִמְרוּ צַדִּיק כִּי־טוֹב
כִּי־פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ׃

(יא) אוֹי לְרָשָׁע רָע
כִּי־גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לּוֹ׃

(יב) עַמִּי נֹגְשָׂיו מְעוֹלֵל
וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ
עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים
וְדֶרֶךְ אֹרְחֹתֶיךָ בִּלֵּעוּ׃

(יג) נִצָּב לָרִיב יְהוָה
וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים׃

(יד) יְהוָה בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא
עִם־זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו
וְאַתֶּם בִּעַרְתֶּם הַכֶּרֶם
גְּזֵלַת הֶעָנִי בְּבָתֵּיכֶם׃

רש"י

(ח) כי כשלה ירושלים. כולם חסרים ונפולים ואין עוזר זה לזה ולמ' כי מאנו לשמוע ועשה כולם מכעיסים : כי לשונם ומעלליהם אל ה'. לנגדו להכעיסו : למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו . ד"א עניני כבודו : (ט) הכרת פניהם. עין שהם מכירים פנים בדין היא ענתה בם לפני. ל"א הכרת פניהם ניכרים הם בעזות פניה': כסדום הגידו לא כחדו . בפרהסיא עשו : (י) אמרו. למי שהוא צדיק כי טוב עשה : (יא) אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גור' רעה לו ולאחרי' בתנחומ' והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע רע : (יב) נגשיו מעולל. ליצנים הם: ונשים משלו בו. נשים נואפות משלו בו כמו שאמר למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרע' (לפיכך כל הנשים משלו) בו. ויונתן תירגם לשון נושים : מאשריך . מדריכיך שיש להם לאשרך בדרך טוב הם מתעי' אותך: בלעו. קלקלו: (יג) נצב לריב. של ישראל מעומד שלא לדקדק בדינ': ועומד לדין עמים. מתעכב ומאריך בדינם . עמידה זו ל' עכבה : (יד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו. שהיה להם למחו' ולעובדי כוכבי' ומזלות אומר אתם בערת' את כרמי אני קלפתי מעט ואתם עזרת' לרעה : גזלת העני. דור שהיו עניי' במעשי' טובים כל זה במדר' אגדה. ולפי משמעו' פשוטו כל הענין על ישראל ועומד לדין עמים הם השבטים. ואתם בערתם את הכרם הזקנים והשרי' אכלו את שאר העם:

(ח) זאָ שטירצט ירושלים, אינ יחודה פאַללט;
דען איהרע צונגע אונד איהרע טהאַטען זינד ווידער נאַטט,
צו רייטצען דיא אויגען זייגער הערליכקייט.
(ט) דיא פּרעכהייט איהרעס אַנגעזיכטס צייגט ווידער זיא.
אונד איהרע זינדע פּערקינדען זיא וויא סדום,
פּערהאַהלען נישט,
וועהע איהרער זעעלע,
זיא צייטיגען זיך דאַז אונהייל זעלבסט.
(י) גשטעהעט, דען נערעכטען ערגעהט עס וואַהל —
דען דיא פרוכט איהרער האַנדלונגען געניעסען זיא.
(יא) וועהע דעם באָזעווישטע, איהם ערגעהט עס איבעל,
דען דאַז ווערק זיינער האַנדע ווירד איהם פּערגאַלטען.
(יב) מיינעס פּאָלקעס בעדריקער זינד בובען,
אונד ווייבער בעהערשען עס.
מיין פּאָלק! דיינע פיהרער לייטען דיך איררע,
דיא ריכטונג דיינעס וועגס צערשטערען זיא.
(יג) עס טריטט אויף, צו רעכטען דער עוויגע,
אונד שטעהט דאַ, צו ריכטען דיא פּאָלקער.
(יד) דער הערר גהט אינ ס נעריכט,
מיט דען עלטעסטען זיינעס פּאָלקעס אונד דעססען
פּירשטען:
„זאָ האַבט איהר אַבגעווידעט דען ווינבערג,
„רויב פּאָן דעם אַרמען איזט אין אייערן הייזערן,
וואָצו

(ח) כי כשלה, לפי שאמר והמכשלה הזאת, אמר עתה נאם ה' צבאות'. כי לשונם, וסגנה הגורמת לזה היא, כי המרו קדוש עליון. למרות, תמורת להמרות, כמו לנתומם תמורת להנתומם. עיני כבודו, כי רע בעיניו להביט לטוב והרלב"ע. אמר והטעם כפרהסיא, ול"נ שעורו כעיני. (ט) הכרת, סם מן נכר, כלומר שנפניהם נכר זרון לכם ולא יכסה בושת פניהם. והרד"ק בשרש הכר אמר כי לדעת אלו יהיה הכרת פניהם ענינו עזות מלח, כי כן ענינו בערבית, והענין אחד, ולכוונה הזאת תרגם הרס. וחטאתם כסדום, המפרש, נאמרו שהמה מתפארים בחטאתם כאשר עשו אנשי סדום, לולם לולי הכוונה הייתי אומר שפירושו גם אם חטאתם היא כחטאת סדום ינידו ולא יתכוששו, ויתורג': פערקידען חיה= רע סדומיען זיכדען. לא

כאחדו, נכר אמרנו פעמים שהשלילה לאחרי החיוב יורה בענינית על התוכן כמו יפי לאובן ולא ימות (דברי' ל"ג ו') וכיוצא כמוהו. (י) אמרו, הרעיון כי גמלו להם רעה, הסב בנפש הכתיב מאמרי אלי הפסוקים הנאים, וקרא בהתפעלות רומו: מעתה הלא גם אתם תתנו תודה, ותאמרו כי טוב לנדיק ואוי לרשע, וכמו שהשכיל הרב לתרגם. (יב) עמי, במאמר הזה נכר יטוב למקור הרעיון: אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, ולזה יתאר טוב נדרך כלל שפל מלך המדיני של העם אשר נאר נכר בפסוקים הקודמים בפרט, ולזה אמר: עמי וגו'. מעולל, הוא כמו עולל והמ"ם נוסף למשקל (רלב"ע ורד"ק), וכמו שאמר לעיל, ונתתי נערים שריהם, ובא מעולל ביחיד כמ"ש הרלב"ע שהכוונה על כל אחד מהנוגשים, או שהמ"ם לסימן הקיבוץ (קאָלעקטיוו) בעין ומדגיך נאות (ג"הם ד' ג') שעינינו כל דגויך כמ"ש הרד"ק והרלב"ע. ונשים, מלשים כמו נשים, או פירושו מרוב רדפם תאותם תמשלנה בהם הנשים (רד"ק). בלעו, יחסירו, כמו בלע ה' ולא חמל (איכה ב' ב'), והנה נגד נוגשיו מעולל אמר מחריך מתעיס, כי חסרי דעת החלה כל ידעו דרך נכונה, ונגד ונשים משלו בו (שהכוון בו בפירוש השני שהניח הרד"ק) אמר ודרך נתיבותיך בלעו כל תרחות מוסר. — והנה עד עתה ידבר מן השופטים אשר יהיו בימים ההם, שיהיו מקלות העם פקותי הערך, ועתה יתאר השופטים אשר יהיו בימיו, שהם עושקי דלים ובעלי זרוע. (יג) לריב, וכן לדין מקור מבנין הכבד הנוסף, ומשפט להריב ולהדין, ולפיכך הלמ"ד נקמן, (רלב"ע ורד"ק). עמים, שבטי ישראל, כמו לחריך בניתין בעממיך (שופטים ה' י"ד). (יד) בערתם, מן ונער בשדה לאחר (שמות כ"ב ד'). חברם, כי כרם ה' לבעלות בית ישראל כמו שאמר להלן (ה' י'), והמאמר הזה נמשך לפסוק הבא, כי ענינו אם אתם עשיתי עם כערתם הכרם וגו', ל"ב מה לכם לדכאות את עמי וליסר אותם אם כמם לא

(טו) מלכם. כמו מה לכם: מטחנו. תכתתו ותמעיטו לנזות' בדיל': (טו) (ויאמר ה'. על הנשים לשון מזלו נעמי יען כי גבהו וגו'): ומשקרות עינים. לשון הנטה. ד"ח לוכעות עיניהן נסיקר'ונכחול:הלוך וטפוף תלכנה. ל' דבר לף על גבי מבירו כמו (דברים י"ח) לשון הלוף ומתרגמינן דלטיף כך היתה לרוכה מהלכת בין שתי קלרות כדי שתהא נראית לפה למעלה מהם.ויונתן תירג'ונפתהן מקפן היו קושרות פיאות נכריו'קליעת שערו'תלוסין כורכות עם קליעותיהן שיריו גסות וטפופות: ונרגליהם תענסנה.כשהיו עוברות נשוק לכל נחורי ישראל דורסתו נרגלו ורמזתו לך מיכת נוקפו' כדי להנעיר בו יכר הרע בעכס זה של נחש. עכס זה לרס: (יז) ושפח. לשון לרעת כמו (ויקרא י"ג) מספחת היא ועל שנכתב בפי"ן דרשו בו רבותינו שתעשה שפחות מכודנות. ויש שדרשוהו שהיו בהן משפחו'משפחות של כנים: פתהן יערה.כליהן יערה ל'לרמי היא פתיל לינמל הן היו לומרו'ימהר ימים מעשהו שר רוח' לותי ונוטל לותי כשהא הפורענו'והיו שרי נבוכדנל' נוטלין לותן להיו' להם לנשים מחמת יופיין רמז הקנ"ה למעיינות שלהם והיו שיפעות דם זיב'נאדם המער'מנלי אל כלי והיו נמאס'ת עליהן ומזליקין לותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תירגם יקרהן יעדי. פתהן לשון רוחב לשון גודל: (יח) ביום ההוא. לעתיד לבא כשיבא הקנ"ה להשיב את ישראל אליו יסיר ה' מהם את תפארת הנשים שלא יהו מולין תפארת' בנוי תכשיטי נשים ודברי נגלה: הנשפים. המנעלים לשון נרגליהם לשון נהם תענסנה: והשנישים. מיני שנכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנה שנים של שנכה: והשהרונים. יונתן תירגם סנניף: (יט) הנטפות. עונלין לשון ענקי' לגרגרתיך (משלי ו') ול' נטיפות ע"ש שתלויות על הלוחר ונוטפות על החזה והם כמין מרגליות נקובות ומרוזות בחוט ובלע"ז מוסטיינלי"ש: והשרות. למידי הזרוע דמתרגם ושיריף: והרעלות. לניף שמלניפות בו כל פרלופיהן חוץ מנלגול העין כדי שיתלוה לדם ליזון במראו' הלסתות (סח"ח) ל"ח והרעלות מיני סרבלים נשים להתעטף בהן ובלשון משנה יש מדיות רעולות במסכת שבת:

מה לכם קרי נטויות קרי חשארים

באור

(טו) מלכם, מלה מרכבת מן מה ולכם, וכן מזה בידך (שמות ד' ב') והקרי נשתי מלות. חטחנו, כמו תשחקו דרך משל על הקלון והבזיון (רשב"ם), ועינינו על דרך שבארנו, לחם תיסרו העניים המרודים לם יעשו חמס למלות נפשם כי ירעבו ונשתיכם גזלת העני. (טז) ויאמר ה', עתה יעיד הנביא פניו להוכיח את בנות ציון על לשון בשחיתו והתעינו עלילם בשנדים חקי המוסר והלנועות והלנו לקרי הכותרות בלשון בגדי חמודות

(טו) « וואָצו אייך דאַס איהר צערמאַלמט מיין פֿאָלק,
« דאַז אַנגעזיכט דער אַרמען צערוויהלט? »
שפריכט דער הערר דער עוויגע צבאות.
(טז) פֿערנער שפריכט דער עוויגע:
דאַראָב ווייל זיך אויפֿבלאָהען דיא טאָכטער ציון'ס,
אונד אויסהער נעהען גערעקטען האַלזעס
אונד פֿערלאָקקענדער בליקע,
שוועבענד אונד טריפּפּעלנד וואַללען,
אונד מיט דען פֿוסשפּאַנגען קליררען —
(יז) ווירד קאַהל מאַכען דער הערר דען שיטעל דער טאָכטער ציון'ס,
אונד דער עוויגע איהרע שטירנע ענטבלאָסען.
(יח) אַן יענעם טאָג ענטציעהט דער הערר
דען שמוק דער פֿוסשפּאַנגען, דיא נעטצע אונד דיא מאָנדע;
(יט) דיא פֿערלען, דיא אַרמבאָנדער אונד דיא שלייער,
דיא

ועדי יקרים, ובזה גרמו הפסק גדול גם למוסר גם לחמונה כי הלכו וחקות העמי' לעצות כחוצותי'. בנות ציון, שהיה קרית מלך, וגם פרח מיטר גלוח והקבת המיחדות מחלה, ועתה הנשים לך לחריטן הלכו בנגיעי-נטוות גרון, כמו נטיות גרון, והוא דרך גלוח וגלון. ומשקדו', הרלב"ע והרל"ק פירשו שהוא ההבטה והרמיזה והוא מל' תרמית (עיין ערוך ערך סקר בהוספה הצנית) ולכיוונה הזאת תרגם הרב. הלוך ומשוך, הרלב"ע הסכים שהוא מענין טף, ואמר והטעם שהולכות מהלך טף, ורל"ק בשרשים נתר זה ואמר שהיו הולכות בסיפוק ובריקוד בצוקים ובתחובות, ולא יתכישבו בקטנים שתין להם בזה. ויותר נראה, לפי שהיו בוגליהן לעדות כמ"ש לקמן, והוה תיכרות רגל אל רגל, ולא היו יוכלות לפסוע פסיעה גסה, ולזה יצרו מלעדן והלכו כטף, אבר כל הסכימו עוד ללבת מהר, וכן יראה לי כוונת הרב המתרגם נ"י. העכסנה, פעל מן עכסים, מצמיעות קול בעכסים אבר בוגליהן בדרך הנשים בחרטות האזרח, וגם זה תשיגה למען יביטו בהן האנשים כאבר ספרו לנו בעלי המסעות (עיין פירוש התנך בעזריהו במקום הזה). (יז) ושפח, י"ת ויעניד לדעתו יהיה זה פעל מגזם שפחה ועין רבי, והרב המתרגם לפז בדרך הרלב"ע והרל"ק שהוא מן מספחת, ויהיה זה מהם כנגד מדה, הוה הלכו נטויות גרון בהרמת ראש עתה יהיה קדקדן מלא שחין וספוח והלבנה שהוא מבלי להריח ראשן. פתהן יערה, הרלב"ע אמר, הנכון בפיני שהוא מגזרת והפתות (מ"ק ז' נ') והוא רמז לאמוריה, והנה הזכיר למעלה ולמטה ע"כ, ובזה יהיו המאמרים מקבילים לעומת הפסוק הקודם, כי בתחר יתאר עם לוך תתיפנה בנות ציון מכף רגל עד ראש, כן ידבר עתה מקלון. וגם הרל"ק בתן ובשרש פות אמר שהוא בזוי לערוה (ואולי הוא מן פתה ואין להתריך בדברים כאלה). ועוד פי' הרלב"ע שהוא חסר ת', ועניני פתיתון והן תלתלי השער שהיו סובבים על המלח, ויהיה זה בפל ענין על ושפח, וכן נוטה דעת הרב המתרגם, רק שלדבריו יהיה פתהן מלשון פותח בארמי שטעמו מכה, וכן בתלמוד ידוע מפותח דרגא לגינתא (פסחים קי"ב ע'). יערה, יגלה. (יח) העכסים, הוא חלי שמקשק שנועלות הנשים בוגליהן (רל"ק בשרשים). והשבישים, לדעת רוב המפרשים הוא עדי במעשה רשת, וכמו חשבץ (ובתלמוד הלדי"ו בסמ"ך), ועיין ערוך ערך שבכים. והשהרנים, חלי בדמות ירח, ובצופטים ת' כ"ח וכ"ו אמר שהרונים גם על תכשיטי גמלים, וגם על תנשיטי מלכי מדין. והרלב"ע אמר על שבכים וי"ח שהם בצוקים, ועל שהרונים כתב שהוא בתגורה, ות"כ יעמוד המלין הסדר ממטה למעלה מכף רגל ועד ראש, וכאבר אחר עוד. (יט) הנטפות, הרב המתרגם נמשך אחר דעת י"מ שהמה הפנינים (פערלען), וכן פתר הרל"ק שהוא הנדלח הזך, ושכן שמו בערבי ונקראו כן מן נטפי מים, לפי שדומים לאגלי מים, וכן יאמר בל"ח על נוהק הפנינים פֿאָך רייכען וואַסער. והשרוח, הרב תרגם על פי יונתן שהעתיק שירי ידיח, וזה תרגום של תלעדה. והרעלוח, רוב המפרשים פירשו כעיף וכן תרגום הרב, וטוב פתר האנס בעזריהו שהוא מן רעל שהורעלו תנועת הרעדה, כמ"ש הרל"ק בשרש רעל נשם הרי"קס, ונקרא הלעיף כן לפי שהוא יתנועע וירעד תמיד מנשינת הרוח. וי"ת ומניסנסיא והוא תרגום של תמנים (ויקרא כ"ו ל' ולהלן י"ז ח'), ולדבריו יהיה זה כלי בתנית הסמך, כמו והשהרנים נדמות ירח. ולדעת הרלב"ע ימנם המלין בפסוק הזה העדים מלמעלה למטה,

(כ) הפאלים. תרגום כליליא כמו (שמות ל"ט) פאלי המנעו': והצעדות. קלעד'. של זוקי': והקשורי' נמשמעו קשורים קלרים שקושרים בהן שערן ויש שעושין לוחן מוזהבין פרשיי"ש בלע"ז: ובתי הנפש. שכנגד הלב נוזק"ל בלע"ז: והלחשים. נזמי האזן מקום שלוחצין להם שם: (כב) המחלצות. כיחוניי"ת כמו (שמואל ב' כ') קח לך את חליליהם שהגוף מלוכש בהם וכשפושטין לוחם מולין לוחם מן הגוף: והמעטפות מלעות המטה כתרגומו שוניפי"ת: והמטפחות. מפות: והחריטים. תרגומו ומחכיי"ת דפוס של בית הרחם נדמחרגמינן וכומז מחוך (שמות ל"ה): (כג) הגליונים. הן המרחות בתרגומו מחזיית"ת (ספיקוי"ס בלע"ז) על שם שמגלות לורת הפנים קרוין גליונים לו שמא מרחות שלהם גגלות היו: והסדינים. שלי פשתן הם המתעטפין בהם: והצניפות. מולקי"ש בלע"ז: והרדידים. וכנינתי"ת פרמלן בלע"ז. והם של זהב שמכנין בהם הסרבל שהאשה מתעטפת בו:

והיה

והיה

באור

היקף הפסוק הקודם, כי על הנעטפות אמר שהן נשער, ועל השערות שהן נאזיים ועל הרעלות שהן נלחיים. (כ) הפארים, פאר הראש בענין פארי מגבעות בלעז רוב המפרשים. והצעדות, בתרגום יונתן שירי רגליה ופס היו בפי הגראה נתונים על הרגלים למעלה מן העכסים. והקשרים, החגורות והלזורים. ובחי הנפש, רבו הפירושים בענין הזה, ולדעת הרב המחרגם המה דמות בן אדם הנתונים במשבלות זהב (אדעמלייטן), והנה הניור עלמו נקרא נפש (פערזון, בילד), והחכשיט נקרא על שם המשבלות בתי הנפש. והלחשים, המה השבעות וקמיעות שנושאים להשמר מכל פגע, והיו כתובים בחרט על רקעי פתי זהב וכסף, לו שמשימים לותם בעדי זהב לו בגים מהודר ותולים על הלב כמו בתי הנפש. ולפירוש הראב"ע גם בפסוק הזה ישמור סדר נתון, יחחיל מן ידים, שפירש הפאדרים תפארת בידים, ואח"כ הלעדות בזרוע, כי לדעתו הוא כמו והלעדה תגר על זרועו (ב"ב ק' י'), רק שבא האל"ף נוסף כמו אל"ף של אזרוע, ועד לוחר יגיעו הוא הקשורים שכתב הראב"ע ידועים בגרון, ולבסוף יזכיר בתי הנפש שחמר על החזה שהוא בית הנפש כי בו הלב, והלחשים, שפירש גם כתבים כתובים על זהב וכסף בדרך למיזה וגם זה קשרו על לוח לבם כתוב לפרנו. (כא) הטבעות ונזמי האף, ידועים, וכפי לתר הבנתי בדעת הראב"ע שים סדר למקראות החלה כתוב לפרנו, נאמר יען נודע הוא כי היו תותמים בטבעתם, והחותם היה תלוי בלוחר על הלב, והעד שימני כחותם על לבך (ש"ה ח' ו') וגם הנזם היה תחוב בלף ומגיע עד למטה מן הפה (כתוב כתבו חכמי העמים) לזה זכר לת חלה כאן. (כב) המהלצות וגו', הנה עד עתה הזכיר לך התכשיטים שהם דבוקים לגוף והם לך בתבר לחד ממנו וכל היום המה עדי האשה, ועתה יזכיר הבגדים החשובים לתבר תחליפם והמה המלבושים לתבר תשימנה עליהן לך את תבואתי לרחת ורחות בקבל גדולים וחשובים, ורובם יבשו את כל הגוף או חלק גדול ממנו. המחלצות, כבר בתרו גם רש"י כאן והרד"ק בשרש חלץ שהוא מענין הסרה, והמה לדעת חכמי העמים מלבושי בגוד לתבר לך ילבשו בעתים ידועים (פעסטא, פייער-קלוידער) כי לז יפחיטו התבשים הבגדים לתבר עליהם בתבר' הם עסוקים בתלחתם ובן תרגם הרב. ואולי יהיה מחלצות כמו ומחלצה לורבי ריקס (תהלים ז' ה') שאמרו המפרשים שהוא בהיפך ושעורו

כמו

(כ) דיא דיאַדעמע, דיא פּוסקעטלעך אונד דיא גירטעל,
דיא אַבבילדער אונד דיא אַמולעטטע.

(כא) דיא פֿינגערריננע אונד דען נאַזענשמוק.

(כב) דיא פֿעסטגעוואַנדער אונד דיא אומווירפֿע,
דיא טיכער אונד דיא בייטעל.

(כג) דיא שפיגעל אונד דיא העמדלען,
דיא טורבאַנע אונד דיא פֿלאָרע.

נון

כמו וחלצה (עי' נחלור שם), ויהיה מחלצות הנגדים הלדיקים נגוף (ענג אַנטליעסענדע קלויידער) ויהיה זה נהפך מן המעטפות שהיה רחבות מלוד. והמעטפות, לשר יתעטף הלדם בהן. והמטפחות, המה הנגדי' הטוים לכל נפש כי לא נעשו בתכנית הגויה (טיכער), ונתנו לותם על המלבושים, ובן הני המטפחת לשר עליך

(רות ג' י"ו). והחרימים, רוב המפרשים הסכימו שהמה הבישים, וכן ויגר- נגרים נסף בשני חרישים (מ"ל ה' כ"ג), וכבר למרו הרל"ק והרלב"ע שבן שמו גם בערבי, והבישים החלה היו מיוחדים לנשים, לתת שם נסף ושלר דברים לעת תלליגה בשוק. (כג) הגליונים וגו', הנה לדעתי הדברים לשר יבואו בסדוק הזה לינס בגדי פלר וכלים יקרים להחגלות בהם רק המה לרבי לשה הגוונה לף לם לא תרבה בגוד ניתה, ולמר הבניח כי גם ללם יסיר ה' וישלרו ערוס מבלי בסות. הגליונים, הרל"ק בשרשים לתר שהמה החלוקים הדקים ונקראו בן לפי שנגלה הבשר לשר תתחיהן מרוב דקותם, והניח הפירוש שהן המרלות (טפיע-גען) רק בשם י"מ. ובלמת כי זה יסכים יותר בערך לל שלר הדברים שנזכרו שהם לבושים ולא כלים, לולם רוב המפרשים בלרו בדעת י"מ, וגם הרל"ק בעלמו בתן לא העלה בלל בוונה לחרת רק לתר שהמה המרלות, ונקראו בן לפי שהו בגלו הפנים לעין הרולה בה, וכן כתב רש"י, והוסיף: לו שמרלות שלהן בגלות היו (ויהיה שרשו בשפילים כמו גליון לף שהוקל מדגש), והוא בכון כי בשר ספרו לנו חכמי העמים שהמרלות בימים ההם היו ממתכות (ומרלות הלובלות לעד) ובתמונות עגולות, וכל בדור בוא להתגולל בנודע. והנה המרלה לחשה הוא כמעט דבר הכרחי לה לף לם היא מדלת העס, והעד ממרלות הלובלות שהיו להן במדבר, שלו בודלי הסכן לא הסכימו עוד בפותרי הקשוט. והסדינים, לתר הרל"ק בשרשים וכן בפירושו לספר שופטים שהוא בסות הלילה הסמוך לבשר ועשוי מפשתן, ויש מהם עשוים להתעטף בהם ביום עכ"ל. ויען בו נכללו בגדים שונים ממיני פשתן, לבן יש לתרגמו בפים מתחלפים, בפי המקומות שנזכרו שם, ולזה תרגם בתן יונתן וקרטיסיא, ובשופטים (י"ד י"ב) שלשים סדינים פלדסין, ובתרגום של בתובים סדין עשתה (משלי ל"א כ"ד) מתורגם פתגא (ובערוך גרס פתגה נה"א), ומולאת המלות עיין בערוך במקום מוזבותם, ולבן של תתמה שם הרב המתרגם הלשבוני העתיק בתן (העווערבן) ובמשלי תרגם (טלוייער) כי שניהם נכונים לפי הנחת המלה. ולדעתי סדין נגזר מן סיד בתרמית ובערבית שיד, ושדת לותם נשיד (דברים כ"ז ג'), ונקרא בגדי פשתן בן לפי שהם לבנים בסיד ההיכל, לולם יהיה לשך שיהיה בתן הכוונה בתן במו שהזבו קלת מחכמי העמים על המעילים לשר תלבשנה בנות המלכים ניקרתן רק הבגדים שהם לרבי הגוף ולובשים לותם גם בנית (הויזקווירער). והצניפות, הנה המלבפות לבסות את הרלש, וגם זה ממלבושי הבית, ובה היה קנוע הרדיד לבסות את פניהן כי יבוא לשם בניתה, והרדיד לא היה הלעיף שמו על פניהן לגלון ולחפלרת עת תלבנה בתון, והעד הנחמן לזה הוא: נשלו את רדידי מעלי (שיר השירים ה' ז') שהם היתה העלמה ערומה ויחפה, ובחפזה לרדף לחרי מלהבה לקחה מן הבת בידה רק לבסות את גופה, ולם בן לין לספק שלא היה הרדיד מסוה יקר ומהודר, ובלשר בתרתי זה בהמעמר שם, כי לולא הניחו השומרים שהיא מבית המלך לא שלחו בם יד

עיין שם.

(כד) וְהָיָה תַּחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה
וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה
וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה
וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֶרֶת שָׂק
כִּי־תַחַת יְפִי:
(כה) מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ
וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה:
(כו) וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ
וְנִקְּתָה לָאָרֶץ תֵּשֵׁב:

ד

(א) וְהֶחֱזִיקוּ שֶׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
לַחְמֵנוּ נֹאכֵל
וְשִׂמְלָתֵנוּ נִלְבָּשׁ
רַק יִקָּרֵא שִׁמְךָ עָלֵינוּ
אֱסֹף חֶרְפָּתֵנוּ:

ביום

(כד) והיה תחת נסם מק יהיה. מקום שהיו מתנשמו' גו יהיה נימק: ותחת חגורה נקפה. מקום שחגרה עס יהיה ניקף נחתך כמגורות ורשומי מכות כמו ולחר עורי נקפו (לעיל י"ט) ונקף סנכי היער (לקמן י'): ותחת מעשה מקשה. מקו' שהיו עושות בו המעשה הקמו'למעלה הלוך וטפוף חלבנה והוא בגובה הרחץ עס תהיה מקשה קרח' מנס המקרחת לת הרחץ. מקשה לשון דק לדק נקצן (דניאל ה'). ולכי הייתי מפרנו תחת מעשה מקשה מקום שהיו עס חגורות נותנות עסי הזהב העשויו' מקשה כעדי"ן כלע"ז חלת שהוא נקוד פתח והוא נמסורת נעשרה נקודות פתח ואין ל' מהם דנוק לתיבה של לחריו וכל מעשה שהוא דנוק לתיבה של לחריו נקוד קמ"ץ: ותחת פתיגיל. הרי כשתי תיבות פתי גיל כלי שהוא מניחן לידי גילה והוא בית הרחץ הקמור למעלה פתחן חלוף קותה גילה תהיה מחגורת שק כנגל מחני': כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתבלות בו: (כה) מתיך. גבוריך מתי מלחמותיך היולקים בלבת נמנין: (כו) ואנו. לשון חנינה: פתחיה. שערי עיירות ובתים בכל שעריהם יהא הספד: ונקתה. ותתרוקן מכל כמו וגם לחני פתחי להם נקיון ציונים (עמוס ד') ובלשון משנה יש פלוני נקי מנכסיו: לארץ תשב. מגונה לשפלות ישבו לארץ ידמו (חיכה ב') בחשעה נאב:

ד (א) והחזיקו. ויתמו: שבע נשים כתיב לחד. מרוב אלמנות רבות: כתיב ח'. מנקשות ממנו שיעת לומן: לחסוף. העמן חרפתינו כמו ומספתו על תוך ביתך (דברים כ"ג) שהחשה בשהיא

באור

(כד) פק, הנשר יהיה נימק מרקבון, ומשר הרד"ק הנופש מחזיק הנשר ומעמידו, ויהיה מק נהיפך מסיסת הנשר, ע"כ, ויש נזה גם היפך זולת זה, כי הנשם יתן ריח טוב, ויתקרבו בני אדם אליו, והמק יעלה בחשה ויתרחקו ממנו. נקפה, י"ת רוסמין דמחל (טוילען, טטריאען) ולחריו המזיקו רוב המפרשים מבני עמנו, וחנמי העמים פתרו חנל (טטריק), למען יתנגד אל מגורה, ולא מלחתי מקורו בענבית, אם לא נאמר שנקרא כן לפי שהחנל שהוא לחבל מקיף המתנים (ו נקף ו י ק ף לחיים המה בנודע). אך לדעת הרב המתרגם הוא מלשון סובבי, שעס הורחת המלה הזאת על דבר הנדבק בעור, ולזה יקרא גם החניצה שעמים על המנה נ ק פ ה. מעשה מקשה, בשר כתב הרד"ק בשרש ק ש ה, כי גם מ ק ש ה תיעשה המגורה (שמות כ"ה ל"ו) ענינו הצווי (ויהיה זה בענין

(כד) נון ווירד שטאַטט דעם וואָהלגערוכעם, מאָרער זיין.
שטאַטט דעם נירטעלם, פּפֿלאַסטער,
שטאַטט דעם קינסטליכען געפֿלעכטעם, גלאַטצע,
שטאַטט דעם וויטען אומוואורפּ׳ס, ענגער זאַק,
נור עקעל שטאַטט דער שאָנהייט.
(כה) דיינע מאַננען ווערדען דירך דאַז שוועררט פֿאַללען,
אונד דיינע העלדען אין דער קריעג—
(כו) זייפֿצען אונד טרויערן ווערדען איהרע טהאָרע,
אונד איהר ווירד זיא צו באָדען זיטצען.

ד

(א) אונד עס ערגרייפֿען זיעבען ווייבער אינען מאַן,
אַן יענעם טאַגע, שפּראָכענד:
„אונזער בראָד ווילללען וויר עסען,
מיט אונזערעם געווענדע אונז בעקליידען,
נור לאַס בענענען נאַך דיינעם נאַמען אונז,
נים הינוועג אונזערע שמאַך!“

סיקס ומקסה נדחז"ל, ועל מעשה מקסה בלן, תיקון והצוית הצער ויען שבא בלן מעשה נסנול ע"ד המוכרת, וכמו שכתב רמ"י שלא היה הנסמך רשות לבא בקמץ (סירו' קמץ קטן שהוא הכירי) ולא בפתח (קטן שהוא הסגול), לכן אמר הרד"ק שהוא שנאסר וי"ו העטיף, ושעורו, ומעשה ומקסה, לו יהבן סיהי' מקסה תוכר למעשה כלומר תיקון הצער הזוה, ע"כ, ואולי הוא כמו הלרון הנרית שענינו הלרון לרון הנרית, ורבי' כמוהו, וחכמי העמי' הניחו גם מקסה גם מקסה נדעת חז"ל " שהיא "מן ולכבתה לא לדא נקסן

(דניאל ה' ו') שהוא לשון הכהה, וגם זה מעשה החילוק לתאר דבר הנעשה זוה ולוק (גע. דרעבעטט, געפֿלעכטען), וחרגוס הרב כולל שתי הורלות יחד. פתיגיל, רבו המפרשים נלוור המלה הזאת, והרב המתרגם הרגיש דעת הרמב"ע שאמר חלוק דק מרוס יושם על כל המלבושים (ולא נלאר הניח הזכר בעזעניום נשמו שהוא נגד התחתון (חוזטערקלייד) כי נהפך הוא), עם דעת הרד"ק שאמר שהיא חנורת מצי רחבה, כי זה נמצא מקור למלה הזאת, כי היא מירבבת מן פתח (שהוא כמו פעה בצי"ן שמלית לו בסמ"ך) שענינו ההרחבה ומן גולל נאמרית שהרלתו הנגד העליון (חאַנטעל), (עיין ערוך ערך גל נהורלה הרגיעית). ועל פי דרכי שגם הלמ"ד יוכשר למשקל היא מלה לחת ושרשה פסג (בחלוף הסמ"ך בת"ו) שענינו העליה והגובה, כמו פסגו תרמוזיה (תהלים מ"ח י"ד) וכמ"ש הרמב"ן שם, ומזה נאם הפסגה (במדבר כ"ג כ') נלאר בתב האבן המנלר שם, והלמ"ד של פתיגיל הוא למשקל, ונקרא כן לפי שהוא הנגד העולם על כל המלבושים. כי תחת יופי, עיין רמ"י וכן דעת הרלב"ע, והרד"ק החזיק נדעת חז"ל שהוא מענין כויה (ברחאנד, חאַן) ולחריו הלכו מכמי העמים ולמרו שהוא סימן העבדות, לפי שהיה מנהגם לרשום העבדים והשפחות נכוית יד. והרב המתרגם נחר נדעת הלם ר"ש פחפפענהייט שהוא נחלוף כ"ף נקו"ף ועינינו כמו קיץ נלה (לקמן כ"ח ח'), שתו ושכנו וקיו (ירמיה כ"ה כ"ז) ועינינו דבר נתעב ונחלת ויתנגד היטב לכל יופי. (כה) מחיך, נגד ליון ידבר (רד"ק). וגבורתך, דעת כל המפרשים שמלת מחיך עומדת במקום שנים, ושעורו, ומחי גבורתך, ונחמת אין לורך לזה, כי יותר מתרומם המליצה אם נאמר נשם המקרה תמורת התואר כאלו הגבורה עלמה תפול נמלחמה, תבין מזה נועם הענקת הרב המתרגם. והנה הפסוק הזה והבא וגם הפסוק הראשון מפרשה הבאה המה דבוקים, כי נהם ינאר הסבה מדוע ירדו בנות ליון פלאים כי נפלו הגבורים נחרב והעיר נשלהה שוממה מאין יושב ולזה תחת שלפניה הלכו בגאוה וגאון בעדי עדיים, כי ידעו שרשים יאלו פניהן עתה תחזקנה שבע נשים נאים לאחד וגו'. (כו) ואנו, מענין לא אכלתי בלוני, (רשב"ע). פחחיה, של ליון. ונקחה, לשון רקות (אחד, זעער) כמו נקיון שנים, ובדברי חז"ל יאא פלוני נקי מנכסיו. לארץ חשב, הוא סימן אבלות כנודע והוא כפל של ואנו ואבלו, ואמר שהשערים יתאבלו, וגם היא (העיר) מר לה.

ד (א) שבע נשים, כתב הרד"ק לינו מבוון, אלא שבן דרך הכתוב לזכור שבע ושבעה לאבון רב, לפי שבל ימי העולם שבועות וגו', וכבר בארנו זה בס"א. ביום ההוא, לפי שלא אמר והיה ביום ההוא תחזקנה וגו' כדרך המקרא, לבן ירלה לי שבוון גם לאמר כי ביום לעין השמש יחזיקו ולא יתבוששו. לחמנו, אין לנו עליך שאר וכסות. אסף,

(ב) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה צֶמַח יְהוָה לִצְבִי וּלְכָבוֹד
וּפְרִי הָאָרֶץ לִגְאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת
לִפְלֵיטַת יִשְׂרָאֵל:
(ג) וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן
וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלִַם
קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ
כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִָם:
(ד) אִם־רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת־
צִיּוֹן
וְאֶת־דְּמֵי יְרוּשָׁלִַם יָדִיחַ מִקִּרְבָּהּ
בְּרוּחַ מִשְׁפָּט
וּבְרוּחַ בָּעֵר:

נשוף לין ניהגין נה מנהג הפקר. ומ"ח נכונדנלר גזר שלח יבעלו ח"ח שלח יענשו לכך היו מבקשות שיהח עליהן שם לישות: (ב) ניום ההוח. לחחר שיכלו נוי חכניטי הנוספות והנבלו לח(תהיה)עוד לבני תפחרת עמי ולבני נוי כנודס נחל': יהיה למח ה'. לכס לנוי: לגבי ולכנוד. כס הלדיקים הנמלחים נס וחחכמים תלמידי התור' נכס יחלו לח לבני נכודס: ופרי החרן. כס בני הלדיקים פרי עץ חיים הס יהיו לגחון ולתפחרת לעכר נכס יתפחרו ויתהללו פליטת ישרחל. לבני הוח נוי דבר לניון שיש חפן בו: (ג) והיה הנשחר. נהס בליון יתייצב והנותר בכל מקום ישבנו בירושלים: קדוש יחמר לו. כולם יהיו לדיקים ומ"ח לדיקי' המתים לפני לומו היום לחבד כנודס ח"ל כל

וברא

הכתוב לחיי העולם הבח יהיו בירושלים כך תרגם יונתן: (ד) חם רחץ. כי רחץ ים חם משמח כן בלי כי וכן (לעיל ח') חם יבלעו ממקומו כי יבלעו עד חם כלו לנחות (נרחשית כ"ד): לוחת. תגלגל כתרגומו בלומר סעביר עונש ע"י יסורין וביעור מן העולם: ידיח. ל' רחילה בל' משנה ובמקרח ושם ידיחו חת העולם (יחזקחל מ'): נרוח משפט. ע"י היסורין טלנ"ט בלע"ז שיעלה על רוחו לשפוט לותם: וברוח בער. לנערם מן העולם. נער כמו לנער דיסקומבמנ"ט בלע"ז ל' פעול הלין:

ועל

באור

כי נחרלות המזרח אין לך תרפה גדולה לחזה מאז נל תהיה לעיט. (ב) ביום ההוא, מכאן ועד סוף הפרשה לך טוב ליזרחל יבשר, ושלוס שלום יקרא, כי זה דרך הנביח הנבחר הזה, וכזה יבדל סגנון מליצותיו מאחר הנביאים כי לא יחמיד ניעודי הרעים, אם גם ילבש נקם, אח"כ הקנאה קנאת ה' לנאות מפיו תאכל, יראש נקודו להחריד רשעי ארץ ופרילי עמו, יקרא לשאול מתחת: פעורי פיך לבלוע, ומלאך המשחית: שלוף חרבך ושבות טבח — עד מהרה יעבור זעמו ויחמול על עמו, סערת נפשו תקום לדממה, ואך אחרי נועם ודברי ניחם יטיפון שפתיו, יספוד לאור נקר בלמות, ועמק ענור לפתח תקוה. צמח ה', י"ת מציחת דה' (כי למח שמו כנודע), ואחריו החזיקו גם רנים מחכמי העמים, ואחרים אמרו שהכוונה על עם ה' ציסי' נטעי נעמני'; חולם לכל אלה הפירושים תאחנו בלחן גדול להעמיד המאמר בסגי ופרי הארץ בקופן שיהיה מקניל לעומת הראשון, ולכן הנכון לדעתי כפירוש ר"מ הכהן שהניח הרחב"ע שהכוונה שה' יתן נרכה בלמח ופרי ענ"ל, ויהיה ח"כ למח ה' להפלגה כמו עלי ה', תרזי לל. והנם התחיל המלין בנחמה נמה שעיים נפורענות

כי

(ג) אַן יענעם טאַגע ווירד דער שפראָם דעם עררן,
צור צירדע אונד צור עהרע זיין,
אונד דיא פרוכט דעם לאַנדעס,
צור פראַכט אונד העררליכקייט,
פֿיר דען איבערעסט ישראלים.

(ג) אונד ווער זיך ערהיעלט אין ציון,
אונד איבריג בליעב אין ירושלים,
היילינ ווירד ער גענאַננט,
יעדער דער פֿערצייכנעט איזט צום לעבען אין ירושלים.

(ד) דען דער הערר ווֶשט אַב דען שלאַם דער טאָכטער ציון,
אונד דיא בלוטשולד ירושלים׳ס שפיהלט ער אוים זיי.
נער מיטטע
מיט דעם הויכע דעם גערכטם,
אונד מיט דעם הויכע דער פֿערטילגונג.

אונד

כי אמר ואנו ואכלו וגו׳ שהרבן תזהר שממה מתין יושב, ולכן יאמר עתה שיהיה למתי ה׳ לנגי וגו׳ כי פליטת ישראל ירבו ויעלמו מחוד, ויענדו את לדמתם בתין מחריב. וים גם ביעוד הזה הפוך ממה שנתי בתחלת פרשה ג׳ שה׳ מסיר מירושלים ומיהודה גל מטעניהם ומיש. לשבי, להדר, כמו לכבי היא לכל התרנות (יחזקאל כ׳ ט״ו) (רד״ק. (ג) והיה, אחרי שאמר כי יהפוך ה׳ הקללה לברכה נאחר פרשנו, יזכור עתה הנבא לזאת, ואמר והי׳ כל הנשאר קדוש יאמר לי׳ יקדוש הוא האיש המוגע את עלמו מן המותרות ולא יתפון בתענוגות בני אדם אם המה יולאים מדרך האמצעי אשר הוא לבדו הארץ המיטוב, וזה בהפוך ממה שקודם היו כלם בשקעי׳ניין מלולות ורדיפת התענוג והמותרות באשר זכר בפרשה הקודמת. כל הכתוב, כל אשר עוד בחיים בירושלים קדוש יאמר לו, כי הרשעים יכלו ממנה וימחו מספר החיים, והוא בענין ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי ג׳ ט״ז). (ד) צאת, לדעת כל המפרשים יהיו לאת בנות ציון ד״מ למעשיהם הרעים, וכן דמי ירושלים הכוונה על דמי נקי אשר שפכו, וכן תרגם יונתן: ויית אדי דם זכי, ולי נראה על פי דברי אשר נחרתי בהמשך הפסוקים הללה, שהורלות המלות הנה כפשוטן, והענין הוא כי לאחרי שזכר הבטה הגורמת, כי ישוב ה׳ לרחם את עמו וילמיד קדן ישראל כאשר נאמרתי, ישוב לענינו הראשון והוא כי ינחם ה׳ עמו ולא יוסיף לענותם עוד, ואמר נגד האמר בפרשה הקודמת כי ה׳ יגלה קלון בנות ציון עד שתהיינה לשמה בעיני כל רואיהן כי תהיינה בגאלות מאד, יאמר שעוד ירחץ ה׳ לאחן וידיח דמיהן (והוא דם הידוע, ובפרט כי היא דעת חז״ל בפירוש וה׳ פתהן יערה, ע״פ ברש״י, כי אין זה זר בפי הנביאים לתאר אשה בזנות ובמאכלות בטומאת שולים, וכן נראה דעת הרד״ק שאמר: לוחה ודמי הם בפל ענין) ותסיה ל״ב מלת אם בתחלת הפסוק לאמתת הדבר, כמו שהניח הרד״ק בשרשים הרבה במוהו, ע״ש. דמי ירושלים, ע״פ פירושי תהיה מלת בנות עומדת במקום שנים, ושעורו ודמי בנות ירושלים ידיח מקרבה מקרב ליון שלא תמלא ולא תראה עוד אשה מושחה ונגאלה. ברוח משפט, י״ת במימר דין, והרד״ק נאמר: כלומר בנות פיו וכן העתיק הרב המתרגם (היוך) ולדעת רש״י יהיה ברוח ברלונו, בענין עקב היתה רוח אחרת עמו (במדבר י״ד כ״ד) ולדעתי הענין ברוח ממש, לפי שאמר וארץ וידיח, אחר עתה לא במים נדרך הכניסה רק ברוח סערה עזה דברו אשר יבער הגלל עד תומו, וקרוב לזה אמר הרד״ק בפירוש הראשון, וז״ל וסמך רוח אל ליון כאילה והדאה ר״ל לרוב הביעור שלא יאחר מלאלותית האש דבר כמו שהנוח מיבש הדבר, ע״ל. משפט, הוא הגמול הרע (שטראַפגעריכט), כמו ובגד אלהי מלרים עשה שפטים (שמות י״ב י״ב).

ובראַ

(ה) וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל־מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶיהָ עָנָן וְיוֹמָם וְעָשָׁן וְנֹגַהּ אֵשׁ לֶהָבָה לָיְלָה כִּי עַל־כָּל־כָּבוֹד חֻפָּה׃

(ו) וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל־יוֹמָם מֵחָרָב וּלְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר׃

ה

(ז) אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֶן׃

(ב) וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ וַיִּטָּעֵהוּ שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם־יֶקֶב חָצֵב בּוֹ וַיְקַו לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֻשִׁים׃

(ה) ועל מקראיה. הקרואי בתוכה: ענן יומם ועשן. להגין מן עוברי כוכבים ומזלות: כי על כל כבוד. הלמוד להם תהא החופה שתחופף שכינתי עליהם ובנא חופו'ים כתן ענן ועשן נוגה לם לסבה חופ'שכינה: (ו) וסכה תהיה לצל וגו' מחרב. להגין מלהט יום הגת שנאמר נרשעי' וליסט לותם היום הגת(מלאכי ג') שהקב"ה מוליכ'תמ'מנרתק' ומקדרה עליהם: ולמחסה. ל'ניסוי: ולמסתור. להסתר בה: מזרם. לת המתלקחת מנהר דינור על הרשעים בגיהנם שנאמר על רשת רשעים יחול (ירמיה כ"ג) במס' תגיגה: וממטר-מטר היורד על הרשעים בענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים י"ח):

ה (א) לשירה נא לידידי. הנביא לומר לשירה נא לידידי תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו ה' ילחם לכם (שמות י"ד) בשבילכם: שירת דודי. היא זו לשון שר בשביל נרמו על עסקי כרמו כמו וישלח לגבי המקו'לחתו(נרחמי' כ"ו): כרם היה לידידי בקרן בן שמן. בזוית העומה פירות שמנים בשמן טוב: בן שמן. זוית רלוי לשמן לזתים לעשות שמן כמו בן מות (שמואל ב' ג') רלוי למות ודוגמת זו היא ונסוף הענין יפרשנה: (ב) ויעזקהו. סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טענת דמתרגמינן עיזק': ויסקלהו. הוליא לבניס מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאבן (לקמן ס"ב): ויטעהו שורק. הס זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות: ויבן מגדל בתוכו. גת לעבור ענבים: וגם יקב חצב בו. הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שנמקרא לשון בור הוא וכן עד יקבי המלך (זכריה י"ד) תרגם יונתן עד שיהיה דמלבח הוא עומק לוקיינוס ולבן נופל בו כאן לשון חליב' כמו וכוכות חלובים (לעיל ו') : ויקו לעשות ענבים. ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו בלוזים דומים לענבים וקירין לותם לנבוויים"ם בלע"ז: הסר

ועתה

באור

(ה) וברא, לתרי זכר כי כל העלה כלם קדושים תהיה, וגם לת כנות ליון יטהר ה' מטמאתן, לתר כי מעתה תעוב גם שכינתו לליון וכבוד ה' עליה יזרח, ותזכר לת כנוד ה' כעמוד ענן יומם ולת להבה לילה, כמו"ש הנרלה לליהם ניום עלותם מן מלרים להנחותם הדרך, וגם נמעמד הנהר כתה

(ה) אונר עם שאַפֿט דער עוויגע איבער דיא גאַנצע פֿעסטע
דעם בערגעם ציון,
אונר איבער איהרע פֿערזאַמלונגספלאַטצע,
איין געוואָלק אַם טאָגע, אונד רויך
אונד שין פֿלאַמענדען פֿייערס בייא נאַכט,
דען אָב אַללעם הערליכקיט איזט איינע דעקקע,
(ו) אונר איינע היטטע ווירד זיין צום שאַטטען,
אַם טאָגע פֿאָר דער היטצע,
אונר צו שוטץ אונר שירם
פֿאָר אינגעוויטטער אונד פֿאָר רעגען.

ה

(א) וינגען וואָללטע איך דאָך מיינעם פֿרייונד
איין ליעבלינגסליעד פֿאָן זיינעם ווייינבערג:
איינען ווייינבערג האַטטע מיין פֿרייונד
אויף איינעם היגעל פֿעטטען באָדענס.
(ב) ער אומצוינטע אונד עגטשטוינטע איהן,
בעפֿלאַנצטע איהן מיט עדלער רעבע;
ער בויעטע איינען טהורם אין זיינער מיטטע,
אויך איינע קעלטער הויטע ער דאַרין אויס;
נון האָפֿפֿטע ער, דאַס ער בראַכטע טרויבען,
ער בראַכטע אַבער הערלינגע.

מיפלה כל המקומות שזכר. (ו) וסבכה, המפה לו המלה הזאת, לא לבד שתהיה לכבוד ולתפארת, לגבל גם לגל ולמחסה, והענין כי ה' לבעות יגן עליהם, ולדעת מז"ל שאמרו כי נסכות הוצאתי את בני ישראל בהוליכי לותם מלרים (ויקרא כ"ג מ"ג) הכוונה על ענני הכבוד שהיו סובבים לותם, ל"כ גם זה שמר המשל מלכתם במדבר.

ה (א) אשירה נא, הנגיף יפתח במשל פיו ודימה את ישראל לכרם וה' לבעל הכרם, והוא ע"ד גפן ממלרים תסיע (תהלים פ' ט' וגו'), ועוד ככה בספרי הנביאים. לידידי, הקב"ה, (רש"י), ובן דעת הרלב"ע שאמר בעבור ידידי כלומר לכבודו, ויונתן תרגם על ישראל, ויפה העיר החכם בעזעניום, לאיך יקרא במקום הזה ליחזקאל ידידי, ונפשו בעלה בהם מפני רוע מעלליהם. שירת דודי, לדעת הרב המתרגם הענין כמו שירת דודים כמו ותת הכרי (מ"נ י"ח ד' וי"ט) תמורת הכרים, ועוד כמוהו שנפלה מ"ם הרבים, עיין מנלול לרד"ק. בקרן, לפי שהקרן גבוה מכל הגוף, לזה נקרא מקום גבוה קרן (מדברי הרד"ק), ובן ת"י: בטור רם, והחכם בעזעניום דימה זה לשמות ההרים הגבוהים בארץ טוויטן, שנקראים שרעקהארן, בוהחארן, ובדומה, ובן תרגם הרב, כי מיטב הכרמים הוא בראש ההר כידוע, ורש"י פירש קרן זוית כמו קרנות המזבח, ופירש הרד"ק בשרשים שם בלע"ז קורין לזוית קרן, ע"ש. בן שמן, מקום שמן, וכמו שפירש רש"י. (ב) ויעזקהו, הרב המתרגם תרגם על פי רש"י שענינו גדר בעדו, והרד"ק לאמר שהוא לשון מפירים בלמז"ל ועוזק תחת הזיתים (מנחות דף פ"ה), לולם בשרשיו לאמר גם הוא על עוזק שים לפרשו עושה גדר סביביו מלשון עזקת חותם וכמ"ש רש"י, וגם הראב"ע פירש כן, ואמר והנכון שאין למלה הזאת ריע רק תמלא בלשון ערבי, וטעמו כמו גדר ומסוכה, ע"כ. והחכם בעזעניום ניחם לותו על פניו ואמר כי בלשון ערבי תורה המלה הזאת רק על החפירה. לולם העד הנאמן כי הפירוש הראשון הוא נכון ובדעת הרב המתרגם הוא ממה שנאמר להלן הסר מסוכתו פרץ גדרו, וזה ראיה שגם בנינו זכר הגדר. שרק, הרד"ק בשרשים הביאו בשם הרב לבן גיאות שהוא מין הטוב מן הגפנים, שהענבים לא ימלא בהם פרלן, (ואין כוונתו שיעיד מהם האדמה וכל כי אין ספק שגם בגפן זה זרעו בו כמו בשאר פירות, לבל עניבו שהאדמים קטנים מאד ולא נכרו היטב, וכן כתב החכם בעזעניום

(ג) וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַ֙͏ִם וְאִ֣ישׁ יְהוּדָ֔ה
שִׁפְטוּ־נָ֥א בֵינִ֖י וּבֵ֥ין כַּרְמִֽי׃
(ד) מַה־לַּעֲשׂ֗וֹת ע֚וֹד לְכַרְמִי
וְלֹ֣א עָשִׂ֔יתִי בּ֑וֹ
מַדּ֗וּעַ קִוֵּ֤יתִי לַֽעֲשׂוֹת֙ עֲנָבִ֔ים
וַיַּ֥עַשׂ בְּאֻשִׁ֖ים׃
(ה) וְעַתָּה֙ אוֹדִ֣יעָה־נָּ֔א אֶתְכֶ֖ם
אֵ֚ת אֲשֶׁר־אֲנִ֣י עֹשֶׂ֔ה לְכַרְמִ֑י
הָסֵ֤ר מְשׂוּכָתוֹ֙
וְהָיָ֣ה לְבָעֵ֔ר
פָּרֹ֥ץ גְּדֵרֹ֖ו
וְהָיָ֥ה לְמִרְמָֽס׃
(ו) וַאֲשִׁיתֵ֖הוּ בָּתָ֑ה
לֹ֣א יִזָּמֵ֔ר וְלֹ֥א יֵעָדֵ֖ר
וְעָלָ֥ה שָׁמִ֛יר וָשָׁ֖ית
וְעַל־הֶֽעָבִים֙ אֲצַוֶּ֔ה
מֵהַמְטִ֥יר עָלָ֖יו מָטָֽר׃

(ה) הסר משוכתו. להסר גדר המסגך ומגין עליו. מסוכ"ה סייג קוליס·גדר הוא גדר לגנים: והיה. הכר' לנער. שירעו בו בהמ' וחיה: (ו) ואשיתהו בתה. לשון שממה וריקנות הוא וכן (לקמן ז') ונחלי הבתות: ולא יעדר. לשון חפירות כרס הוא: ועלה שמיר ושית. מיני קוליס ממר בהם מנחם בן סרוק. ולפי לשון שמיר לשון תולעת חזק הוא המנקב לגנים שבו בנה שלמה את ב"ה כענין שנאמר (יחזקאל ג') כשמיר חזק מלור. שית לשון השלת והשגר (לויכ ג') ל' תשלה שממה (לקמן ו') כלו מלין דורס ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת

באור

נספר המלים שלו). ולולי יהיה שרק כתן מענין מסרק נדמז"ל שהוא הכלי שמתקנין בו שער הסוס על פי סדר וערך נאה, ומזה גם הכיתו לפניו סריקות המלויירין נפסח (פסחים דף ל"ז ע"ח) (עיין ערוך ערך סרק בהוספה השנייה) שענינו מתוקנים. והרל"ק נאר מזה גם עובדי פסחים סריקות (להלן י"ט ט') ויתכן שיהיה מזה גם סרגל נדמז"ל שענינו כלי העשוי על קו ישר (ניכעטן), ונחלף הקו"ף בגימ"ל והלמ"ד למשקל ע"פ דרכי, ויסיה ל"נ הפי' שנטע הכרם בשורות מתכוונות כדרך שנוטעים הגפנים, ויתורגם: ער בעפֿוֹלכֿלטע חיהן וויהען וויינ. מגדל, מקום לשבת השומר (רמב"ע). באשים, ענבים רעים, והרמ"בע אמר: כמו מוקים, כמו ותחת שעורה נחשה (לויכ ל"ח מ'), ובתרגומי נחש כמו רע בעברית נחש עלוהי (דניאל ו' ט"ו), והכל מענין ויבחש היאר (שמות ז' כ"ח). (ג) ועתה, לאחרי שספר ענין הגפן, ידמה עתה בנפשו כאלו בעל הכרם הניח יושבי ירושלים ואנשי יהודה לבד ברמו ושרצה להם את אזר הגדיל לעשות עמו, ולפיכך כתב הגפן מעשהו והבאיל

(ג) אונד נון, בעוואָהנער ירושלים׳ס אונד בירגער יהודה׳ס!
ריכטעט צווישען מיר אונד מיינעם ווייַנבערג!

(ד) וואַס וואַר צו טהון נאָך אַן מיינעם ווייַנבערג,
וואַס איך ניכט געטהאַן אַן איהם?
וואַרום, דאַ איך האָפֿפֿטע, ער בראָכטע טרויבען,
בראַכט׳ ער הערלינגע?—

(ה) וואָהלאַן! איך ווייל דאָך קונד איך טהון,
וואַס איך פֿערפֿינע איבער מיינען ווייַנבערג:
וועגנעהמען ווייל איך זיינען צוין,
דאַס ער אַבגעוויידעט וועדע;
אַבברעכען זיינע מויער,
דאַס ער צערטרעטען וועדע.

(ו) איך אומוואַנדלע איהן אין איינע וויסטע,
ער וועדע ניכט בעשניטטען, ניכט אומגראַבען,
ער טרייבע דאָרנען נור אונד דיסטעל,
אונד דען וואָלקען ווייל איך פֿערביעטהען,
צו בעטרייפֿעלן איהן מיט רעגען.

וואַר

כי שרש נתס, בות, ע"מ קמס, ונגלע הנח נדגש נקבון, נגלי הבתות (לקמן פ' י"ט), ולדעת מחריס שרשו בתת, והדגש לחסרון תות הנפל. לולס לדעתי לחד הוח עס בהו שרשו נפס כמו שכתב הרל"ק, ונחלפה ה"ל הרחשונה בת"ו בעבור סניבת שתי ההל"ין כמו שהוחלפה ה"ל הרחשונה בוי"ו נמלת נהו (ונמלת בתות הדגש לתפלרת), חף שה"ל היל שרשית, הנה לדעתי עיקר טעם החלוף הה"ל לתי"ו הוח בעבור התדמות שים לבני לותיות החלה בתמונתס, וכן בנל"ה גלתה עשתה ה"ל הרחשונה, ולל כחבר מצבו המדקדקים שהה"ל הנקנה לחבר החליפה לת מקומה השתנה — ולין פה המקום להחריך בזה. ועל העבים, הנה לין בידי החדס לעלור לת השמים ולל יהיה מטר, ולזה למר החכם בעזעניום, כי בדעיון הנכיל כבר התערב הנמשל בנמשל, כי ה' הוח בעל הכרם. וזה נכין מלד סגולת התפעלות הנפש, לכן גם יש לפרש הפעל לללה על דרך התנלי כאלו לומר לנני לרלה לנוות על העניש לו יהיה לאל ידי, ויתורגם: זעלבסט דען וואָלקען מאַכטע איך פֿערביטען וויי ג. וו. ודבר זה הכורס מרוב שיחו וכעסו כדרך לים לם יעצן מרון לפו לעקול לת הנמנע.

כי

לשבולות מרורות, ולמר להחניש החלש ועתה וגו' הלל עיניכם הרוחות כל לשר עשיתי, ומה לעשות עוד וגו'? (ד) מדוע, שעורו: מדוע לם קויתי וניש נמוהו. (ה) ועתה אודיעה, הנה נעל הכרם חכה להם כי יציבו לופו דבר, ונלשר רלה כי לין מענה בפיהם הודיע הוח להם לת משפטיו. הפר משוכתו, גדר של קוליס סביב גדר החניש, כמו הנני שך לת דרכך בסירי' (הושע נ'ח'). (ו) ואשיחהו, לל לבד כי להרוס לת לשר בניתי להנן בעדו, ויהיה משלח לרגל השור והחמור ויכרסמנו חזיר מיער, לשל לשיתהו גם בתם בידים, בחופן שלח יוכל עוד להזמר ולהעדר. בתה, שממה, והרל"ק הניחו בשרש בת, ולמר: והנכון

(ז) כִּי כֶרֶם יְהוָה צְבָאוֹת
בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְאִישׁ יְהוּדָה נְטַע שַׁעֲשׁוּעָיו
וַיְקַו לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׂפָּח
לִצְדָקָה וְהִנֵּה צְעָקָה׃
(ח) הוֹי מַגִּיעֵי בַיִת בְּבַיִת
שָׂדֶה בְשָׂדֶה יַקְרִיבוּ
עַד אֶפֶס מָקוֹם
וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
(ט) בְּאָזְנָי יְהוָה צְבָאוֹת
אִם־לֹא בָתִּים רַבִּים לְשַׁמָּה יִהְיוּ
גְּדֹלִים וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב׃
(י) כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵי־כֶרֶם יַעֲשׂוּ בַּת
אֶחָת
וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה׃

תולעת: (ז) כי כרם ה' לבעלות בית ישראל. לכרם הזה אתם מצולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה ליזרעאל והכרם הוא אדם הראשון כי מלינו במדרש אגדה במקומות הרבה בתוספתא ובברייתות רבה במקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד לר"ה עד שחיתף וגידף שנאמר ויקי לעשות ענבים וגו' ונמקים אחר מלינו הוציב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל הענים אלוה וכן נדרשנו עליו [ח] כרם. זה אדם הראשון: לידידי. זה הקב"ה: בן שמן. בן ע"ע: [ג] ויעזקהו בעשר חופות החמורות (ביחזקאל כ"ח) בפרשת חירם מלך צור: ויסקלהו. מילר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע: ויטעהו שורק. תאלת ילידתו ממקום המזבח: ויבן מגדל בתוכו. ויפח בקפיו נשמת חיים מן העליונים: וגם יקב חצב בו. מעיין נובע מקור תנמה: ויקו לעשות ענבים. שיודה ויבנת לפניו: ויעש בתושים. דברים הנאמרים חירף וגידף: [ג] שפטו נא. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט: [ה] לודיעה נא לתכם. מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי: הסר מסוכתו. טרדתיו מתיך חופותיו: והיה לבער. סופו למות ולמשול בו חיות רעות: פרוץ גדרו. טרדתיו מממילת גן עדן: [י] ועשיתהו בתה. לדו הוסבתיו שלא נתתי תורה בימיו: לא יזמר ולא יעדר. לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב: ועלה שמיר ושית. שלט בו יצר הרע ובדורותיו לחריו לעשות מעשים מקולקלים: ועל הענים אלוה. לויתי עליו שומרים לשמור את דרך עץ החיים: [ז] כי כרם ה' לבעלות בית ישראל. כי כאותו הכרם לי בית ישראל עשרת השבטים הם היו לי בכרם יין בכרם זית נקרן שמן נאקן שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תמלה נהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתי' ונקיתי' מפוזעי הדור. נטעתים שורק שם מלות ושם מלות כמניין שורק הוספתי עליהם על שבע מלות שנלטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו מזבני ומקדשי. וגם יקב המזבח והמיתין. ויעש בתושים קילקלו מעשיהם. ועתה יושב יקושלים ואיש יהודה אחר לא גליתים עדיין שפטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי קרא על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו. לודיע נא לתכם גם אתם המבעיסים לותי את אחר הגון בעיני לעשו' לכרמי ככל אחר עשיתי לאדם הראשון. הסר מסוכתו לסלק שכינתי מעליהם המסוככת עליהם כמה שנאמר (לקמן כ"ב) ויגל את מסך יהודה. פרוץ גדרו. לתון חומותיו: ועשיתהו בתה. ותשוינון רמיסין: לא יזמר ולא יעדר. לא יסתערון ולא יסתמכון: ועלה שמיר ושית. ויהיו מטלטלין ושניקין דוגמת שמיר ושית על כרם ואכל הכרם ממש במקום אחר הוא מתורגם הובלי ובור: ועל הענים אלוה. ועל נביאיה אפקד שלא יתנבון עליהן הנבואה ומשלה למטר שהענים מקנלין אותה מן השמים כך הנביאים מקבלין הנבואה מפי הקדושה: נטע שעשועיו. כמו נטע ולפי שהוא לשון נקוד פת"ח כמו בקר זבח שלמי' (במדבר ז'): ויקו. שיעשו

הוי

(ז) וואַר דאָך דער וויינבערג דעס הערן דער העכערשאַפֿט
דאַז הויז ישראל,
אונד דיא מאַנשאַפֿט יהודה זייגע ליעבלינגספֿלאַנצע,
ער האָפֿפֿטע אויף גערעכטיגקייט, אונד זיהע דאַ —
נור שלעכטינקייט,
אויף פֿראָממעס בעטראַגען, אונד — ניכטס אַלס קלאַגען.

(ח) וועהע דענען, דיא דאַ רייהען הויז אַן הויז,
פֿעלד מיט פֿעלד פֿערבינדען,
ביז פֿערשווינדעט פֿרייער רוים —
וואָללט איהר זיין אייגעזעטצט אַלליין אים לאַנדע?

(ט) אין מיינע אָהרען (טפריכט) דער עווינע צבאות:
„פֿירוואַהר! דיא פֿיעלען הייזער זאָללען צור איינאָדע
וועדדען,
„דיא גראָסען אונד אַנמוטהיגען, בעוואָהנערלאָז;

(י) „דען צעהן יאָך וויינבערג צייגען איינען אייפֿער,
„אונד איין מאַלטער אויסואַאט טראַגט אייגען שעפֿ-
פֿעל.—"

ווע-

זיעזו מזפט. והנה מזפח. לסיפת הטח על החטח כמו מהסתפח (זמיקל ח' כ"י) ספחני נא (מ"ב ג'). ד"ח לשון נגע ולפי שהוא לשון נופל על הל' נקריאתו דומה מזפט למזפח וכן לעקה לדקה נפל בו רוח הקודש בפי הנביא: (ח) הוי מגיעי בית בבית. עזרים ומניס לשדי נאמר בספר תהלים על מקיימי התורה ועזרים ומניס הוי לשון יסורים על הרשעים: הוי. לשעקת לגאה על פירעון העתידה לבא: מגיעי בית בבית. מקרבים בתיהם זה לזה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלטים שבין ב' הבתים וכן שדה בשדה: יקרינו עד לסוף מקום. שאין מקום לשני ליושב: והושבתם לבדכם

בקרב הארץ. כשנוזרים לתם שאין חלק להקב"ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות לתם גוזלים ולעניים את לרגלם שתהיו לתם לבדכם יושבים בה: (ט) באזני ה' לגאות. לתר הנביא שתי לזני שמעו בשנזר על יהם גזירה מפת ה' ובשנועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב: (י) כי עשרת למדי כרם. ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים מאין יושב גם וגם זאת תהי' לכם מדה במד' על הקרב' השדה בשדה שגזלת' חלקו של מקום במעשר הארץ: עשרת למדי כרם. (לרפינ"ט בלע"ז). ולומר לני כדי עבוד' יום לאחד בלמד בקר קרוי למד: יעשו בת אחת. מדה לאחת של יין בת שלש סאין וזרע חמר בית כור שהוא שלשים סאין של חבואה

באור

(ז) כי כרם, כי לאומתת הדבר, ולדעת הרב המתרגם יהי' כי במקום ה לא ויונן בחסרון מלת המליצות ה י ה (ואין זה זר בנודע), ופעורו: הלא בית ישראל היה כרם ה' לנאות ויקו למשפט וגו'. והנה עתה יבאר הנביא הנמשל, אך מרוב קוצתו יבאר בלון רק החלק השני מן המשל שהוא ויקו לעשו' עוולים ויעש בשלשים, ולא החלק הראשון שהוא תקון הכרם שירמוז על כל העונות לשר עשה ה' עם ישראל כי נודע הוא. למשפט והנה משפח, לשון נופל על לשון, וכן לדקה ולעקה, והרב המתרגם: השכיל להעתיק בל"ח גם במלות מתדמות, והענין הוא כי קוה שיעשו מפט לתניוני תרץ, והנה המה לתגרת העם בספחת כנגע ממאיר; שיגמלו טוב ולדקה לתים לרעהו, ולך זעקת העשוקים נלה לפניו. (ח) הוי, לדעתי זה דברי לעקת העניים לשר תמס יזעקו על עושקיהם שמימה ואומרים הוי וגו'. מגיעי בית, מסיגי גבול ולוקחים בחזקה הבתים והשדות שהם על מלר נחלתם, בענין לתלב עם נחות היזרעאלי. והושבתם, לם שגם אלה דברי העשוקים לשר הסגו את פניהם וגד העושקים, לו שהמה דברי הנביא עלמו שקורא זה בחמת רוחו, הלם לתם לבדכם תרלו לשבת בארץ. (ט) באזני, הרב המתרגם תרגם בדעת יונתן ורס"י ורד"ק, שהענין, בלזני ד' צ' ה', וכן לומר החנם בעזניהם שהוא כמו וגלה בלזני ה' לנאות לם יכופר וגו' (לקמן כ"נ י"ד). ולף הרלב"ע לומר שים לפרש בחסרון מלת לומר לו קול, לולם פירש גם הטעם בלזני לני ה' זה החמס שעשיתם. ולדרכי שפסוק הקודם המה דברי העניים יולדק היטיב לפ"ז בלזני כי שמעתי לת לעקתכם, ולכן בשבעתי: אם לא בתים, מדה בנגד מדה, המה ירלו לשבת לבדם בארץ, ועתה בחלתם לשמה ובתימו מאין יושב. (י) כי עשרת צמדי כרם, כמו שפירש רס"י, והנה כל המפרשים הבינו זה כי יעלה ה'

(יא) הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר
שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ
מְאַחֲרֵי בַּנֶּשֶׁף
יַיִן יַדְלִיקֵם׃
(יב) וְהָיָה כִנּוֹר וְנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל
וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם
וְאֶת פֹּעַל יְהוָה לֹא יַבִּיטוּ
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ׃
(יג) לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־דָעַת
וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב
וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא׃
(יד) לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ
וּפָעֲרָה פִּיהָ לִבְלִי־חֹק
וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ
וְשְׁאוֹנָהּ וְעַלִּז בָּהּ׃
(טו) וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ
וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה׃
(טז) וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט
וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה׃

ורעו

יעשה ליפה שלא סלין׃
(יא) מאחרי בנשף. לשמות יין בלילות: יין ידליקם. בוער כמו: (יב) כנור ונבל. נימין יתרות יש בנבל מן הכנור ולמה נקר' שמו נבל שמנבל כל מיני כלי זמר במדרש תהלים: תוף. של עור הוא: וחליל. לשון שר קנה בלמי"ל בלעז: ואת פועל ה' לא יביטו. ובתורייתא דה' לא מיסתכלו: ומעשה ידיו לא ראו. עשו עלמים כחילו לא ראו את גבורותיו. ד"ת לא קלסוהו שחרית יוכר לזר ולא ערבי' המעריב ערבי': (יג) מבלי דעת. לפי שהיה להם בלי דעת: וכבודו מתי רעב. וכבודיו יחומו ברעב: לחם למ'. למח כנגד רוב משתיה'. לחם תרגום של למ': (יד) לכן הרחיב. מלה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע לפי שאול תרגיע נפשם לבלוע. ופערה. ופתחה: לבלי חק. בלתי סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקבעה לחפנוקים: וילד. שם הדרה של יהושלי': ועלז בה. העליזו' שבה: (טו) וישח. ויחלש תקוף גבורין. ולפי מדרשו זה הקב"ה שהם גרמו לו להרעות בלים בדמם וכן הוא אומר לוו ילדך תשי (דברים ל"ב) ואומר בעצלתים ימך המקרה (קהלת י'): (טו) ויגבה ה' לבעות במשפט. בשעשה משפטים בהם יגבה שמו בעולם. במשפט יומשיל"ך בלע"ז: והאל הקדוש. יתקדש בתוך הצדיקים הנשארים בהם:

ורעו

באור

מלרם בתבואת הארץ, אך לדעתי הענין הוא שיהיו רק לחנפים מעטים חלושי כח לעבוד את האדמה, ולזה גם כן נרמז יוליח רק מעט. והנה שני הפסוקים הללו ט' וי' הם פתרון חלק השלישי מן המשל (פסוק ה' ו') באשר ירמה המעיין. (יא) הוי משכימי בבקר, מוסב למעלה פסוק ז', שהמה נוהלים ומוסרים ועומדים עשר לא במשפט ולא בצדקה, ולזה יבאו אחרי תקות לבם, ויתנו את הונם אשר לא יגעו ולא עמלו בו במחיר יין ושאר תענוגות בני אדם, והנה יספר איך יבאו בהבל ימיהם ללא יועיל, כי נקר ה' בם

נאשר

(יח) וועהע דען זיך אויפמאַנדען פֿריה אַם מאָרגען,
בערוישענדעם יאַנען זיא נאַר,
פֿערווייעלען שפּאָט אַם אַבענד,
ביז רער ווין זיא ערהיטצט;

(יב) דאַ איזט ציטהער אונר האַרפֿע, פויקע אונר פֿלאָטע —
רער ווין איהר הויפטגעטראָ:ק,
דאָך אויף דיא טהאַט רעס עוויגען וואָללען זיא ניכט
אַכטען,
אונר זיינער האָנרע ווערק ניכט שויען.

(יג) דאַרום וואַנדערט מיין פֿאָלק בערויבטען זיננעס,
זיין אַדעל פֿערהונגערט,
זיין פֿאָבעל לעכצט פֿאָר דורשט.

(יר) דאַרום ערווייטערט דיא האָללע איהרען גיעריגען שלונד,
אונד שפּעררט אויף איהרען ראַכען אָהנע מאַאס,
אונד הינאַב פֿאָהרט איהרע הערליכקייט אונד א הר
פֿאָבעל
אונד איהר געפּראָנגע — אונד דאַז ערנאָטצליכע איזט
נון אין איהר.

(טו) זאָ ווירד נעבייגט רער אירדישע,
זאָ זינקט רער מענש,
דיא שטאָלצען בליקקע מיססען זיך וענקען.

(טז) אונר ערהאַבען איזט רער הערר צבאות אים גערעכטע,
רער הייליגע גאָטט נעהיליגט דורך גערעכטיגקייט.

ראַן

כחזר יגיח לחדם לפעלי ולעבודתו המה שכר ירדפי ולעת ערב לפס יבוא הלחם לחהלו עיף ויגע לנוח על מזכנו המה מחחרים על יין. (יב) ואח פעל ה', לדעתי הענין שהם יושבים כל היום נבית משתה היין להתענג בקול שיריס, ולח יקחו כלל הזהם לרחות בעבודת לחמחם, ולכן כל ירחו נעם פעל ה' בטבע ופלחי הילירה. (יג) לכן גלה, זה נמשך מן הקודם, יען כי לחירי העם ובעלי הזרוע לקחו בחזקה כל נחלת זהב וכרס, והמה נטבעו בין מלולי' החת ות והמותרות, ולח לחמחם לח יענדו כרחוי, לכן מרוב הפינוק לח יעלרו עוד כח לעמוד לפני לויב, לזה יגיעס עד מהרה חרב ורעב. מבלי דעח, חכמי העמים פתרו כמו פתוכ, והרב המתרגם בחר בדעת רס"י שחמר לפי שהיה לכם בלי דעת. ולולי ירכם לחמ' שילכו בגולה ועודם הם שכורי יין ושתויי שכר ומשוללי דעת נכונה, מחי רעב, יונתן תרגם:

מיתין נכפנא, כחלו בתוכ מתי נלירי המ"ס, והרל"ק מלן נזה ולמר שהכוונה לגזי רעב כמו מתי מספר, וכן דעת הרלב"ע שחמר כי מתי עומד במקום שנים ושעורו והמונו מתי לחם למח, והנה כבודו המה הזרים, והמונו יתר העס. צחה צמא, לחה הוח תרגום של למח ועיקרו מן לח ולחלחות (רל"ק ורלב"ע) וכבר דברנו מזה בבחוכנו לספר נחמיה (ד' ז') ע"ש. (יד) לכן הרחיבה, יען כי רבו הרוגי חרב ועטופי רעב לכן הרחיבה השאול לת עלמה לקבל המתים. והנה יש בהורלת נפש גם ענין המשן והתעוקה כמו לפ ים לת נפשנס (נרחזית כ"ג ח') וכדומה, ולזה העתיק הרב המתרגם גיעריגען טלוכר, הדרה, נגד וכבודו מתי רעב, וכנוי הנקבה על ליון לו על יהודה. והמונה ושאונה, נגד והמונו לחם למח. ועלו בה, כמ"ש רש"י, וכן פירש הרל"ק ולמר: כי ושחונה נפל על והמונה, ועלז בה כפל הדרה. ויש גם לפרש ועלז בה על השאול, (ויהיה עלז פעל ענר ע"מ פעל מהופך לעתיד), כי שאול מלינו גם בלשון זכר כמו ערוס שאול נגדו (לויב כ"ו ו'), והכוונה כי השאול תשמח בזאת, ובח בם בנוקבה, כי הענין על כל המסופר, והוח כנוי סתמי, ויתורגם: מוכר איה דיא הֶלֶל ווירד דעססען זיך זעהר עראַריירען. לו יהיה עלז גם, זה מוסב על השאול, והענין כי בשאול תהיה שמחה וגילה חס הדר ליון ירד שמה. ולדעת הרב המתרגם, הכוונה, כי כל עליזת ליון עתה בשאול תשכון, ויפה העיר החכם בעזעריוס כי בליעת עדת קרח היתה מול עיני המלין. (טו) וישח אדם, פסוק זה ופסוק ט"ז המה ע"ד מה שחמר לעיל פרשה ב' פסוק ט' י"ח.

ורעו

(יז) ורעו כבשים כדברם. לדיקים הנמשלים כעדר הרפלים. כדברם כמנהגם ביומר ובמרה מנלנלים דבריהם נמשפט בבבשים הללו. ורבותינו דרשו כדבר׳ במדבר גם נאמר׳ הנדברו׳ להם: וחרבות מחים. נתי הרשעים שהן שמנים. מחים שמנים כמו עולות מחים מעלה (תהלים ס"ו): גרים יאכלו. הלדיקים שהם בגרים יאכלום: (יח) הוי מושכי העון. גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחילה בחבלי השוא בחוט של קורי עבבים ומשתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה׳ כעבי׳ העגל׳ שקושרין בו את הקרון למשוך: השוא. דבר שאין בו ממש: חטאה. חטא: (יט) יחישה מעשהו. פורענות שהוא לומר להביא: למען נראה. דבר מי יקום: (כ) האומרי׳ לרע טוב. מקלסין עובדי כוכבי׳ ומזלות ורע בעיניה׳ לעבוד הקב"ה שהוא טוב: שמי׳ חשך לאור. דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך לומרי׳ שיאיר להם: שמים מר למתוק. עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר לימרי׳ שימתיק להם: ומתוק למר. שנוד׳ הקדוש ב"ה המתוקה לומרי׳ מרה היא: (כב) למסוך שכר. למזוג שכר. תיקון המשקה קרוי מסך:

(יז) וְרָעוּ כְבָשִׂים כִּדְבָרָם
וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ:
(יח) הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא
וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה:
(יט) הָאֹמְרִים יְמַהֵר וְיָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ
לְמַעַן נִרְאֶה
וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
וְנֵדָעָה:
(כ) הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב
וְלַטּוֹב רָע
שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר
וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ
שָׂמִים מַר לְמָתוֹק
וּמָתוֹק לְמָר:
(כא) הוֹי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם
וְנֶגֶד פְּנֵיהֶם נְבוֹנִים:
(כב) הוֹי גִּבֹּרִים לִשְׁתּוֹת יָיִן
וְאַנְשֵׁי־חַיִל לִמְסֹךְ שֵׁכָר:

מצדיקי

באור

(יז) ורעו, הנכון כדעת הרמב"ן שלפי שהשחול נלעה כל רעעי הארץ, לכן ירעו עתה כבשים ענוי הארץ במקומות מושבותם כאלו הם על מרעה הלמן נאין מחריד, וכבר נתבאר הליור הזה עוד פעמים בספר הזה (לקמן י"ז ג', ול"ב י"ד). כדברם, ענינו כנהגם, והוא מקום המרעה, ומזה וינהג את הלמן אחר המדבר (עיין מרשים לרד"ק שרש דבר), וכבר הבאנו מזה בכמה מקומות בשורשו לספרי תנ"ך. מחים, שמנים, כמו עלות מחים מעלה לך (תהלים ס"ו ט"ו) ופה על לד השחלה לעשירי עם כענין דשני לחם (שם ע"ח ל'). גרים יאכלו, כמו גרים, כלומר זרים יקחו להם את המרבות החלה, ויטעו שם כרמים ויזרעו שדות ויאכלו את פריס, כן הוא לדעת המפרשים, ולי נראה לפרש גם כאן בחסרון נ"ת בשמות ושעורו ובחרבות מחים גרים יאכלו, וגרים הוא אחר להרועים, לחבר רק יום לו יומים לו חדש ימים יעמדו במקום אחד, ולינתו כמו גרים לחבר יתנו משכנם בארץ לא להם, ועם זה נקבצו

(יז) דאַן ווירען שאַפּע וויא אויף איהרער טריפֿט,
פֿאָם רואין דער וואָהלגענאָהרטען צעהרען פֿרעמד לינגע.
(יח) וועהע דענען, דיא דיא שולד הערַאַנציעהען אַן באַנ־
דען דעם טרוגם,
אונד וויא מיט וואַגענזיילען דיא זינדע;
(יט) דיא דאַ שפּרעכען: ער איילע — בעשלייניגע זיין וועַרק,
דאַם ווירס זעהען,
עם נאַהע אונר טרעפֿפֿע איין דער ראַטהשלום דעס
הייליגען ישראל׳ס,
דאַם ווירס ערפֿאַהרען.
(כ) וועהע דענען, דיא דאַ נעננען דאַז באָוע גוט
אונד דאַז גוטע באָז,
דיא דאַ מאַכען פֿינסטערנים צו ליכט
אונד ליכט צו פֿינסטערנים.
יאַ מאַכען דאַז ביטטערע צום זיסען,
אונד דאַז זיסע צום ביטטערן.
(כא) וועהע דענען, דיא וויוע זינד אין איהרען אויגען,
אונד נאַך איהרער אַנזיכט קלוג.
(כב) וועהע דען העלרען ביים טרינקען דעם וויינעם,
רען טאַפֿפֿערן מאַננען ביים איינשענקען דעם בערוי־
שענדען;
(כג) ויא נקדו שני המלמרי׳ הלה היטיב, כי לחר שסניב החרנו׳ ירעו לחן, והרועי׳ לחר ינהגוס יתחספו חל החרנות לחכול סס לחס.
(יח) הוי משבי העון, רוב המפרשים נחרו שמושכין חליהס העון, חבל לפ״ז חל נוכל לכוון היטיב מלות נחנלי שוח חחר לח יחות כלל לענין המשל, ודרש חז״ל נזה ידוע (עיין רש״י), חולם לחס גם לנריהס מיוסדים על חדני החמת ומנהג הטבע, נבל זחת חדול לח יחדל מהיו׳ דרש, ולינו כפי פשטות המליצה בחחר כי יחין כל משכיל, ויתכן לחמר כי המלין דימה לת העון נחלו הוח רובב על מרכבתו והרשעים החלה יחסרו עלמס לרכבו ולנהגהו מרוב חפלס בו (והמליצ׳ הזחת בנר נהוגה גם בחחר לשונות בידוע), ולחמר סהס מושכין לת העון נחנלי שוח, כי הס חסורים במרכבתו נחשבם כי היטיב ייטיב עמס, ונחמת רק הרע ירע להס, ולזה הס לך חנלי שוח. ובעבוח, שעונו ונעבות העגלה מושכים לת החטחת. והחכם געזעניום פירש עון ומטחה נמו גדול עוני מנשוח (נרחשית ד׳ י״ג) שענינו הערנם, ולחמר שהס מושכים לת העונ חליהס נחנלי השוח והוח החטח והפשע. והפירוש הזה נרחה נעיני יותר, כי המשך הפסוקים לדעתי כן הוח: הנה לחמרי לחזר קרוב הנניח לת דנריו נחזוני העם מחחלת הפרשה עד פסוק י״ח, רחה כי לין לים שס על לב והיו מלעיגים לו, כי לחמרו לח חבוח ולח חגיע חלינו הרעה, סלח לנו נלב החריה לעמוד נגד כל לר הלורר, ונחנחתנו כי רנה נרחנו נרית עם מלרים והוח יצילנו מכף מלך חשור (כי הנבוחה הזחת נחמרה נזכר נסוף הפרשה נחזר הקריב מלך חשור לת מחנהו וחז מלרים נחנו יד, כמבוחר זה נכמה מקומות), וכחזר ינחר נפסוקים הנחים, ולזה שפך הנניח עליהס לת חמת רומו, ולחמר שהס מושכים נחנלי שוח כלומר נתקות ונזנה. (יט) האומרים, הנניח היה נעיניהס רק כמתעתע ויתלוללו עליו. יחישה וכן וחבוחה, חבוח הס״ח נוספת ננסתר ונסתרת חלח נמנהג, ויש מעתיק כיולא בו ונפרט נמסרים ונחים חלח ירבו נהס תבוחות. קדוש ישראל, גם זה דרך החול כי לח החמינו בו, חו שרק לנניח לח החמינו כי ה׳ חלמו. (כ) הוי האמרים, כי יחמינו לדנרי נניחי השקר חזר ירעו להס, ושמים זה חשך לחור, כי הולכים נחשך, וחור הנבוחה החמתית לח נגה להס. מר למחוק, דנרי חלקלקות נניחי השקר חזר יפחוס נפיהס, ודנריהס נחמת מרים כלענה ימתקו להס, ודנרי נניח החמת שהס טובים ומתוקים מרים יחשבו. (כא) הוי חכמים, כחזר לחמרו כי יחשבו זחת לחכמה שחמו כסלס נמלרים ולח יסענו על קדוש ישרחל. (כב) הוי גברים, הנניח גם סוף יהחל נהס לחמר שהס ינטחו נגבורתס, ונחמת המה רק גבורים לשתות יין.

מצדיקי

(כג) מַצְדִּיקֵי רָשָׁע עֵקֶב שֹׁחַד
וְצִדְקַת צַדִּיקִים יָסִירוּ מִמֶּנּוּ:
(כד) לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ
וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה
שָׁרְשָׁם כַּמָּק יִהְיֶה
וּפִרְחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה
כִּי מָאֲסוּ אֶת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת
וְאֶת אִמְרַת קְדוֹשׁ־יִשְׂרָאֵל נִאֲצוּ:
(כה) עַל־כֵּן חָרָה אַף־יְהוָה בְּעַמּוֹ
וַיֵּט יָדוֹ עָלָיו
וַיַּכֵּהוּ וַיִּרְגְּזוּ הֶהָרִים
וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה בְּקֶרֶב
חֻצוֹת
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:
(כו) וְנָשָׂא־נֵס לַגּוֹיִם מֵרָחוֹק
וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבוֹא:
(כז) אֵין־עָיֵף וְאֵין־כּוֹשֵׁל בּוֹ
לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן
וְלֹא נִפְתַּח אֵזוֹר חֲלָצָיו
וְלֹא נִתַּק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו:

(כג) ולדקת לדיקים • שהן רשעים לזכות בדין יסירו ממנו ומחייבין לותו בדין וגוזלין ממונו: (כד) לכן. והיה הדבר הזה לכם וגו': כאכל קש לשון אש. כאכול את הקש לשון האש: וחשש • תרגם יונתן ונעמיר' קשין של שבולין וכאשר תאכל הלהבה תרפנו ותעשנו אפ': כמק • כדבר הנימוק: ופרחם • גדולתם: כאבק. העולה לפני רוח ומסתלק כך תסתלק: (כה) על כן. על מעשיהם הללו: וירגזו ההרים • מלכיהם ושריהם: כסוחה, כרוק וקיא הנישא מתוך גופו של אדם שהוא מקום ונקעון מכמים קרוי שמי וכן שמי ומקום (לעיל ג'): נקרב חוצות. כן יהיו מקום בין הקומות: בכל זאת. הנקמה עליהם: לא שב אפו • לא נתקנו מעשיהם' להשיב אפו מהם: נטויה. להרע להם: (כו) ונשא. הקב"ה: נס לגוים. ירמז להם רמזים להתאסף ולבוא עליהם נשיאת נס הוא כמו בלוגם מרוך ונותנין ברקשו בגד ועולין ברקשו הר גבוה ורואין לותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני לדם וכן על עמים תרים נסי (לקמן מ"ט) וכן ושים לותו על נס (במדבר כ"ד) כלוגם פירק"ת בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק. איבלי"ר בלע"ז לף הוא סימן לקיבוץ: מקצה הארץ. איבלו מרחוק לבוא על ישראל: קל יבוא. המוכ עליהם כמו שמפרש והולך: (כז) אין עייף ואין כושל בו. לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו: נפתח. לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים (בראשית כ"ד), ולא ינתק, ולא ירפו שום סי' כשלון לירד ממנו מלבוש:

אשר

באור

(כג) מצדיקי רשע, לפרי שאר רפתה רוחו הקשה, שב המלין לתחלת תוכחתו שאמר למעלה הנה מעפם לנדקה והנה לעקה, ואמר נגד לנדקה והנה לעקה, קוי סגיעי בית בנית,

(נג) זיא שפרעכען לאָז דען שולריגען פֿיר בעשטעכונג, אבער דאז רעכט דער גערעכטען ענטריקקען זיא פֿאָן איהנען.

(כד) דאַרום וויא שטאָפּפעל דיא צונגע דעם פֿייערם פֿריסט, אונד שטראָה אין דער פֿלאַממע צוזאַממען זינקט; זאָ זאָלל איהרע וואורצעל וויא מאָדער זיין, אונד איהר שפּראָס וויא שטויב אויפֿפֿליענען, דען זיא פֿעראַכטען דיא לעהרע דעם העררן דער העערשאַארען, אונד דאז וואָרט דעם הייליגען ישראל'ס פֿערשמעהען זיא.

(כה) דאַראָב ענטברעננט דער צאָרן דעם עוויגען נעגען זיין פֿאָלק, ער שטרעקט זיינע האַנד אָב איהם אוים, אונד שלאָגט עם — דאַס זיא בעבען דיא בערגע, אונד זיעהע! רעסטען לייכנאַם וויא קעהריכט אינמיטטען דער גאַסטען — בייא אַללדעם ווענדעט ער ניכט אַב זיינען צאָרן, אונד נאָך איזט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.

(כו) ער עררייכטעט איין פֿאַניער דען פֿאָלקערן אין דער פֿערנע, אונד צישעט אייגעם הערבייא פֿאָם ענדע דער ערדע, אונד זיעהע! אייליגרם שנעלל טריפֿפֿט עם אין;

(כז) קיין מידער אונד קיין שלאָפֿטערנדער איזט אונטער איהם, קיינער שלוממערט, קיינער שלאָפֿט, עם לאָזט זיך ניכט דער גירטעל זיינער לענדען, אונד ניכט צעררייסט דער ריעמען זיינער שוהע,

יחמר עתה לעמת למספט והנה מספח, מלדיקי רבע וגו'. יסירו ממנו, יסירו ממנו לדקתו וירבזיעו לומו, ואמר ממונל"י על לדיקים כמ"ש הרלנ"ע והרד"ק לפי שכוונה על כל אחד ואחד מהם. (כד) כאכל קש, שעורו נהיפך כאכול לשון לם קש, והקדיש הפעיל לל הפועל לפי שהכונה ידועה, (מדנרי הרד"ק): להבה ירפה, פי' הרלנ"ע כי ירפס עומק, ושעורו, המקום ירפה נלהבה (לו שיהין נאסיון מ"ס מלהבה והענין אחד), שאם יהיה יולח היה ל"ל תרפה; לולס הרד"ק כאן אמר שהוא יולח, וכאב בשרשיו שענינו ומקם לשון להבה ירפה, כי לשון הוא שם מקיף ונח גם נזכר כאן ולשוני מדנק מלקיחי (תהלים כ"ב ט"ו) ועוד כמוהו. ו ס ם פירש הרד"ק בשרשי' שהוא הקף הדק והנוכה (יעי' בערוך ערך ם ם בהוספה השלישית). כמק, שרשו מ ק ק והוא דבר הנימח ונמס, כמו מ ק ק של סופרים בדברי חז"ל (רד"ק). והחכם בעזעניום העיר שהמלין לא אמר פה תכונת המשל, כי מצרפת לם בל ימק השרש, ונראה לי שהכוונה לחרי שהשרש היה נמק לא יהיה לממ שום רעיונות וימולל וינש ויאוכל נהריחו לם, ולכן ופרחם כאבק יעלה. (כה) וירגזו, מקול ההכאם, והענין כאלו יאמר הד הרים ונראה כאם ההרים יחרדו ויבעקו. כסוחה, לדעת יונתן ורס"י (ע"פ) יהיה ס שרשו ס ו ח והכ"ף לדמיון, לך הרלנ"ע והרד"ק לאמרו כי שרשו כ ס ח שענינו הכריתה, כמו שרומה נאם כ ס ו ח ה (תהלים פ' י"ז), וירלה לי שעיקרו בְּכַסּוּחָה נשתי כפי"ן (ולא נאבר חשב הרלנ"ע כי שני מזקלים לו) לך נעבור בניות שתי לותיות דומות השמיטו כ"ף אחת, רק נעבור הדגש הרלוי לאחרי ה"ל הדעת נקדו הכ"ף הכחובה נפת"ח, ונזה כנר סרו שתי הטענות שהעיר החכם בעזעניום נגד הדעת הזלת, נאמרו כי ל' המזקל פעולה הולח תמיד פועל ולא פעול וכ' שתאסר כ"ף הדמיון. ונעיקר ההוראה הענין לאחד, כי גם כשם נאמר על דבר שנעקר וניסח ממקומו ויושלך על פני חוצות, והנה נפסוק הזה דבר מן הדבר לו הרעב ואח"כ ידבר מן חרב החויב לאבר יניח ה' עליהם. (כו) ושרק, ענין שריקה הוא קול הלפלוף לאבר נו יחסיף הרועה לו המנהיג נהמות הנחיות, ומזה שריקות עדרים (שופטים ה' ט"ז), וכן לשרקה להם ולקבלם (זכריה י' ח'). והנה מהרה, לאבר חפלתם נאמרכם יאמר יחישה מעשהו כמו שפירש רס"י בנאום הנל, והכוונה על מלך לאור, וכמו שנח להלן (ז' י"ח) יאברוק ה' וגו' ולדעורה לאבר נאלן לאור (וע"ש בנאור). (כז) ואין כושל, לדעת הרב המתרגם שאין לאחד שיהיה לו נוכים כושלות מרוב הדרך, והוא נדרך ח"כ עם אין עיף. לא ינום, לולי הכוונה, לף שלא ינום ולא ייאן לאחד מהם בכל זאת לא יעשו ולא ייגעו. ולא נפתח, כל כך מגרו בעוז לאזור מתניהם ושרוך נעליהם

(כח)כלכר. ת"י כטינרא כמו כר: וגלגליו. לופני מרכבותיו: (כט) שאגה. לימה תהיה זו עליכם כמו לניא:ויפליט.יצילנו לטרפו מיד כל הנחים להכילה. יפליט לישקמולייר בלע"ז: (ל) וינהום. לותו הלויב על עם ה' המזכר למעלה: כנהמת ים. לאור יהמו גליו כן יבא בחיילות הומות: ונבט לארץ. ל' הנטה יביטו ישראל יבאו שיעזרום מלכי הארץ שהם סומכין עליהם בענין שנאמר היורדים מלכים לעזר'(לקמן ל"ו): ונבט. לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי"ו גורמת לו להסב הדיבור להבא לייר"ט לישנר"די בלע"ז: והנה חשך. שלא יפא עוזר להם: לר ואור חשך. כמו ובצל עוזר ונפל עזור(שם)מי שהר לו שנאת עליו הלר' וזה שנא להאיר לו שניט' מאכו ויש פותרים לר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה: בעריפיה. בשנת

ישאג קרי

נשנת

באור

שלא יפתחו ולא ינתקו בארך הדרך, וגם אליו בהר שנונים וקשתותיו דרוכות, וכל זה יורה על רוב התאמצם להלחם חיש מהר, (כח) כצור, בהר חרגם יונתן כטינרא תקיפין, וטינרא הוא האבן החזק (עיין ערוך ערך טנור). ואמר הרד"ק שלא יכאיבו מן הדרך, ולא היו לריכין להטיל להם נרגלים. והנה לר הוא כמו לור וכמו שאמר הראב"ע כי משקלי השמות משתנים. וגלגליו, גלגלי מרכבתו יבואו מהרה כסופה, וכן נאמר בירמיה (ד' י"ג) וכסופה מרכבותיו. (כט) שאגה, לאחרי שהבר מקלות מרולתו וכי הוא מונן למלחמה ספר עתה מעוז גבורתו, ואמר שמקילו יחת כל, ונודע הוא כי כל העמים הפרלים, בקול מר לורף יפלו על מערכת החויב. ויפליט, נבואה המפרשים לנאר מה ענין הפלטה הזאת, (עיין רש"י), והרד"ק פירש, יקח הפלטה, והוא לשון יהודה, וזה רחוק. והראב"ע אמר וז"ל ירלה שיפליט לרלות לם יש מגיל עכ"ל, ודבריו בדברי ספר החתום. והרב המתרגם החיר לנו כוונתו, והיא, כי המשל הזה לוקח מן החתול לאשר יתקלם בענבר את טרפו, ישלחוהו לפעמי, ויאחז בו, פעמים רבות טרם יבלעהו, והפירוש הזה גם בזה מאד בימם אל המשל המבואר ממנו, כי בבר מבואר במלכים ב' (פרשה י"ח) שנאשר עלה סנחריב על חזקיה הוא חזקיה הקדיש פניו במחה, נתן לו כל הכסף הנמלא בית ה' וקלן את דלתות היכל, ובפי הורלה נתן לו סנחריב הרווחה מעט, והשליש עמו, ולך לאחר ימים שוב עלה עליו ובאשר נאמרנו זה שם בשלומנו ע"ש. (ל) ונבט, לדעת הרד"ק הוא מבנין פיעל, ונח ע"הפ נפתח

כמו

(כח) דעסטן פֿיילע געשאָרפֿט זינד,
אונד דיא זאָמטליכֿן באָגן געשפאַננט;
דיא הופֿע זיינער ראָסטע וועדרן קיעזעלן פֿערגליכֿן,
אונד זיינע ראָדער דעם שטורמווינדע.

(כט) זיין נעבריללֿ איזט ווי דעם לייון,
עם בריללט ווי יונגע לאָווען,
אונד עם טאָבט אינר פֿאַקט דיא בייטע;
עם לאָסט וויערער לאָן — אונד ניעמאַנד רעטטעט.

(ל) עם טאָבט ענטנעגען איהם אַן יענעם טאָגע
ווי מעערעסטאָבען —
מאַן שויט צור ערדע, אונד זיהע — פֿינסטערנים,
דראַנגזאַלֿ — אונד דאַז טאַגעסליכֿט פֿערדיסטערט זיך
אין זיינען וואָלקען.

כמו מנד וצנר בריחי' (לויב' ג' ט'), ולדעת רש"י הוא נפעל ויבוא על נכון כמו לא נפתח לא נתק, ולדבריו יהיה הדגש נבט נפעל שקף שיבוא גם נפעל גם נהפעיל להורות לחת נבחינות שונות (עיין רד"ק בשרשים), כמו בעד החלון נשקפה (שופטים ה' כ"ח) השקיפה ממעון קדשך (דברים כ"ו ט"ו); ויהי' לזה שיהיה ונבט הוא פעל קתמי, וכמו שתרגם הרב, והכוונה על עם ישראל. לארץ, יתכן שהכונה על ארץ הידוע (ולכן נקמלה הלמ"ד) והיא ארץ מלרי' לשר נטמו בעזרתה (כמפורש בשם מקומו'), ואמר שהם הניטו בעיניים כלות, לכל גם הארץ הזאת נסה חשך עון וערפל, ולא רצו שם לור, ויהיה נערפיה שב על ארץ מלרים. חשך צר, הרד"ק לאמר כלומר חשך העויב הבא עליו, ולפי על פי שנאמלת חשך עמד הטעם (כלומר טעם מפסיק) דבק עם נר, ע"כ; לולם יותר נרחה דעת הראב"ע שאמר שהוא כמשמעו להיות כ"ר כמו כ"ר ומלוק מלאוני (תהלים קי"ט קמ"ג) ע"כ, וכן העתיק יונתן עקת וכן תרגם הרב. וי"מ כ"ר הוא הירח (והוא כמו סהר ונפלה הה"ח) ואור הוא השמש, וזה נראה גם כוונת נעל הטעמים שאמר כ"ר במונח על אור. ומה שהעיר החכם בעזעניות נגד הדעה הזאת ממה שהקדים הירח לשמש אין טענה כי כן דרך המלין במדרגה מן הפחות אל הנכבד ונקטן ימיל ונגדול יבלה, (כנודע זאת לכל קורא בספרי קדש). ואמר שלא לבד שהר הלבנה אבל גם אור השמש תחשך, והעד ופפרה הלבנה ובושה החמה (לקמן כ"ד כ"ג). בעריפיה, רוב המפרשים פירשו שהם השחקים, ונקראו כן על שם לף שמיו יערפו טל (דברים ל"ג כ"ח), לולם רש"י ז"ל פירש מענין לופל והוא כמו ערפל. וכן פירש החכם בעזעניות, ואמר שהוא כמו כרם כרמל, וזה מסכים למה שאמרתי זה פעמים שגם הלמ"ד יוכנר לאות המשקל. והרב שתרגם (וואָלקען) כלל שתי הדעות יחד, כי העבים יערפו טל ומטר ויאזיכו את פני הארץ.

ו

(ו) בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ
וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי
יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא
וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃
(ב) שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ
שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד
בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו
וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו
וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃
(ג) וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר
קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
יְהוָה צְבָאוֹת
מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃
(ד) וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים
מִקּוֹל הַקּוֹרֵא
וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃

ו (א) (בשנת. סימן זה תחלת הספר ותחלת נבואת ישעי' ומפ' סימנים הקדומים נאמרו לאחר זה הסימן כלה שלין מיקדש ומלוש' בתור' ורועי' לדבר ישעיה נגד ומוהר' בת ליון כסנ' וגו' זה היה לאח' שהריב וגלה סנחריב את עשרת השבט ' ונשארו רק יהודה ויר שלים לכך אמר חזון ישעיה וגו' על יהודה וירושלים וגו' על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו'. הלנרבנאל): בשנת מות. בשבועה: ושוליו. כמו שולי המעיל (שמו' כ"ח)תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמי'ורגליו בהיכל הדיס מרגלותיו בבית המקדש לדון ועל עוזיהו שבא ליטול כתר בכהונה: (ב) שרפי' עומדי' ממעל. בשמי': לו. לשמשו בן תרגום יונתן שמשין קדישין נרומא קדמוהי: בשתים יכסה פניו. שלא יביט לגד השכינה: ובשתים יכסה רגליו לבניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו. ובת:חומת ראיתי ביסוי הרגלים לפי שהם בכף רגל ואמר עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל: ובתרי' יעופף. ובתרין משום: (ג) וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כולם כאחד והוא סימן ביובל לור קדושה כולם כאחד עונים כו'. ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' פעמים בתרגומו: (ד) וינועו אמות הספים. לילות סיפי הס מוזו' הפתח שנמדדין במדות אמות לגוב' ולרוחב והן מזוזות ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש שנאמר בו ונפתח בחצר נפתח מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה י"ד) בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל ברעש שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ואחים איש (במדבר ט"ז) וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו. ועשה האדון לבולעו בסנורה דינו לבלעו בקרקע שערער על הכהונה יאתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו' (שם) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה בקרקע שבליע' וכעדתו בשריפה אלא בחצר דבר ה' ביד משה בשנה הבא בא ידך בחיקך (שמות ד') והוליאה מצורעת כשלג אף כאן לרעת זכאה בתכו: והבית ימלא עשן. היה כמלא עשן:

באור

ו (א) בשנת, אין לספק שלדקו דברי חז"ל כי אם תחלת נבואת ישעי' וכמו שכתב רש"י בתחלת ספר הזה כי עתה הוקדם לנביא לה'. מות המלך, חז"ל למדו שהיה בשנה שנגעה בעזרה

ו

(א) אים טאָדעסיאָהרע דעם קעניגם עזיהו
זאָה איך דען העררן
זיטצענד אויף אייגעם טהראָנע האָך אונר ערהאָבען,
אונר זייגע שלעפפען פֿיללטען דען פּאַללאָסט.
(ב) שרפים שטאַנדען דאַ צור זייטע איהם,
זעכס פֿיטטיגע, זעכס פֿיטטיגע איין יעדער,
מיט צוויייען דעקט' ער זיין אַנגעזיכט,
מיט צוויייען דעקט' ער זיינע פֿיסע,
מיט צוויייען פֿלאָג ער.
(ג) אונר איינער ריף דעם אַנדערן צו, אונד שפראַך:
היליג! היליג! היליג!
איזט דער עוויגע צבאות!
פֿאָלל איזט דיא גאַנצע ערדע זיינער העררליכקייט.
(ד) דאַ ערבעבטען דיא זיילען דער שוועללען
פֿאָר דער שטימע דעם רופֿענדען,
אונר דאַז הויז פֿיללטע זיך מיט רויך.

דאַ שלמר רחיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו (מ"ש כ"כ י"ו) וכמלאה הרחבונה של יחזקאל שנאמר בה (יחזקאל ו' ו') נפתחו השמים ואראה וגו'; אך יותר נראה כדעת האומר כי בהיכל ה' לבחות נראה לו המראה הנוראה הזאת כי שם כבוד ה' מיוחד, וכענין מראה הזניה שראה יחזקאל (ז' ג'), וכן בעמוס (ט' ו') ראיתי את ה' נצב על המזבח, וגם יונתן פלרעתו הכסא היה עומד בשמי שמים, הנה תרגם ושוליו ומזיו יקריה אתמלי היכלא, ולפי ספק שכוונתו על היכל בית ה' ולא כמו שחשב הרד"ק על היכל השמים, כנראה מן לשות הפסוק ואחלי המזבח שהזכיר, וכן פירש רש"י ע"ש. (ב) שרפים, מלאכי אש, והרמב"ן אמר שנקראו כן בעבור שראו פיו, וזה רחוק, ויונתן תרגם שמשין קדישין, והחכם בעזעניוס אמר שיתכן שראה לותם נדמיונו בתמונת נחשים נעלי כנפים (געפֿליגעלטע שלאַנגען) מענין נחש ושרף, וכענין הכרוב שראה יחזקאל, לולם הנחש היה מוכנה לעבריים מיו"ז, והיה להם רק לשות פיעל הרע כשראה נחש הקדמוני (וע"ש בהמעמר), ולפי דמה בזה מזרתי על"ן? ולפי לומר שנאמרת היו חלה מלאכי זעם לפי רלם נאלץ נעמו זה לא יוכרח כלל על תוכן המראה לפי שהיו יקדישו למלאכי הכבוד ויעריצו לקדוש יברחל כאשר ירחה הקורא, ולפ שגם לדעת חו"ל היו זאת משלחת מלאכי רע ס ולאמרו שנקראו שרפים בעבור שנאו לשרוף את עוזיה עיין רש"י, הנה גם זה רק דרך דרש ורחוק מן הפשוט. אבן יען כל נדע בבור טעם שמש, לזה לא העתיק הרב המתרגם המלה הזאת. ממעל לו, סמוך לו כמו ועליו מטה מנחה. (ג) קדוש, הפלוס כאן יורה לחזק הקריאה כמו היכל ה' היכל ה' היכל ה' (ירמי' ז' ד'), לרץ לרץ לרץ (עם כ"ב כ"ט) ועוד כמוהו, וכן הוא דעת החכם בעזעניוס. מלא כל הארץ, לף שהוא קדוש ונעלה בתכלית הקדושה גם הארץ הפשלה מלאה כבודו, ע"ד המנחיתי לפנת המפשילי לרגות (מדברי הרמב"ן). (ד) אמות הספים, אמר הרמב"ן הספים סרו ממקומם לשות ידועות ויש לומרים שאין למלה הזאת לשות ע"כ, והרב תרגם כפירוש רש"י וכתרגם יונתן. מקול הקורא, לדעת הרמב"ן שעורו מקול המין הקורא, וי"ת מקל מלוכת נאלו נאמר מקול הקריאה. גם יתכן שקורא רק תואר לקול ועינינו מקול לאזר קורא, ויתורגם: פֿון דער רופֿענדען טטיממע. והחכם בעזעניוס אמר שהוא כעין שם קבין, והרב המתרגם העתיק כאזר הוא בעברית ביאור. ימלא עשן, הוא ענן כבוד ה' וכמו שהיה נתנבת הבית לכל שלמה.

(ה) וָאֹמַר אוֹי־לִי כִּי־נִדְמֵיתִי
כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי
וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם
אָנֹכִי יוֹשֵׁב
כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
רָאוּ עֵינָי:
(ו) וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים
וּבְיָדוֹ רִצְפָּה
בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:
(ז) וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר
הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ
וְסָר עֲוֹנֶךָ
וְחַטָּאתְךָ תְכֻפָּר:
(ח) וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר
אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֵךְ־לָנוּ
וָאֹמַר הִנֵּנִי שְׁלָחֵנִי:
(ט) וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה
שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ
וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ:

(ה) כי נדמיתי. הרינו מת שלח הייתי כדאי שאוכלה פני השכינה ודוגמתו מלינו במנוח מות נמות כי אלהי' ראינו (שופטים י"ג). נדמיתי כמו כי נדמה כל עם כנען (לפני ל"ו): טמא שפתים. דמגעל בחוצין: (ו) רלפה. גחלת וכן עוגת רלפים (מלכי' ח' י"ט) כמו עוגת רספי' ונאמ'כיעויהו ובאליהו נלר"י רלפה מפני שאמרו דליטורי' על יזרעאל זה קרוי עם טמא שפתי' וזה אמר כי עזנו נריחך (שם) אמר הקב"ה למלאך רלון פה שאמר דילטוריא על בני. ויונתן תירגם ובידו רלפה ונפומי' ממלל לשון רלפי' דנר הרלוף בפה ובלשון: במלקחים. בלשון: לקח מעל המזבח. קבל הדבור מפי הקב"ה מכפלו בשמים שהיה מכוון בנגד המזבח שבהיכל: (ז) ויגע על פי וגו' וסר עונך. זה ליסרך לנפר עונך שהירפת את יזרעאל וגדול כחו שהמלאך יכול לקחת'כי אם במלקחי' והגיעה על שפת הנביא ולא הוזק בתנופת וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו(יואל ב') אלו מלאכי' כי עלום עוזי דברו (שם) הם הנביאים: (ח) את מי אשלח. להוכיח את יזרעאל שלחתי את עמוס והיו קורין לאותו פסילום לפי שהיה בבד לשון והוא נתנבא שנתגם לפני פרעה והיו יזרעאל לומרים הניח הקב"ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליבנה כו' כדאיתא בפסיקתא: (ט) שמעו שמוע. אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנים לב להבין ואלו ניסים שעשיתי לכם ואיננכם נותנים לב לדעת אותי:

השמן

באור

(ה)כי נדמיתי,נכרתי,כן דעת הרד"ק ורש"י(ע"ב)וכן תרגם הרב,והרא"ע כתב:וי"ל מל' דמי וגם זה נכון עכ"ל,והנה גם דמי הוא ההשקט והמנוחה והוא כמו דום (כי שלשת השרשים" הללה דום דמם ודמם נרדפים המה), והענין הייתי נאלן דומם בטל ההרגשות (בעטייבט, ערי סטאַררט), וכן דעת הריק"ם שאמר נשתתקתי. איש טמא שפתים,נראה שהזכיר טמא שפתי'

ניקוד

(ה) רַא שפּראַך איך: וועהע מיר, רַאם איך פֿערלאָרען בין,
דען איין מאַן אונריינער ליפּפען בין איך,
אונר אינמיטטען איינעס פֿאָלקעס אונריינער ליפּפען
וואָהנע איך,
אונר דען קאָניג, דען עווינען צבאות
שויעטען מיינע אויגען.

(ו) רַא פֿלאָג צו מיר איינער דער שרפים,
אין זיינער האַנד איינע גליהענדע קאָהלע,
מיט רער צאַנגע נאַהם ער זיא פֿאָם אַלטאַרע,

(ז) אונר ער ליעס זיא בעריהרען מיינען מונר, אונר שפּראַך:
זיעה! בעריהרט האַט דיעוע דיינע ליפּפען,
נון ענטשווינדעט דיינע שולר,
אונר דיינע זינדע ווירד נעוויהנט.

(ח) רַא האָרטע איך דיא שטימע דעס העררן, שפּרעכענד:
ווען זאָלל איך זענדען, אונד ווער ווירד גיהען פֿיר אונז?
אונד איך זאַגטע: היער בין איך, זענדע מיך!

(ט) אונד ער שפּראַך: נעהע אונד זאַנע דיעזעם פֿאָלקע:
איהר האָרעט דאָך, אונד וואָללעט ניכט בענרייפֿען;
איהר זעהעט דאָך, אונד וואָללעט ניכט ערקעננען.

פֿער-

ניחוד לפי שהרגיש כי לא
ללא ענין נרא'לגיו המרא'
הנפלאה הזאת, וידע כי בו
נאר ס' להיות נניח עס
ולכן אמר לים טאמ שפתיס
ולינני רמוי להיות
עליה ה', והוסיף שגס עמו
נטמאו. (ו) רצפה, נחלת
בוערת, ולדעת חכמי העמי'
הוא מענין רלפת לחנים
כי כן היה מנהגם לצלות
נאר על לחן לאר הוא
נאש, אולם נל ידעתי מה
ענין לאחן כזה' על המזבח.
(ולדעתי רלף ורבף
וכן ל ר ף כלם מסתעפים
מן ג ר ף, אולם אין כאן
המקום להעמיק נזה).
במלקחים, אמר הריק"ס,
וכיון שהוא ג ר ף למה לו
למלקחים? לפי שלא ישרוף
הנניח לא יגע נו נידו, וזה
דמוק. והרלנ"ע אמר שהוא
דרך נני אדם, ובאמת אין
להקשות על דמיוני מרא'
הנבואה. (ז) וסר עונך,
כי לא הזיס יעניבו טומ'
הגוף כפי חקי התורה לא
כי שהא תלרא'תלנן, ועוד
כי לא גר הנכנס תחת כנפי
השכינ'לרידבזיל', (וילפינן
זה ממעמד הר סיני) לא
כי הלים לאר הוקדם לנניח
ופי ה'ידנר עמו' (ח) ומי

ילך לנו, הרלנ"ע נתב לומר לשרפים על נן מלת לנו ע"כ, וי"מ שהרגיש רק דרך כנוד כאו נעשה לאדם
נללמוני(נרא'ת פ'כ"ו) ואם לא היה לעד, וניינתן שנמקרלות גדולות דפוס נאזיליה לא מתורגם
נלל מלת לנו רק העתיק: ומן ייזיל לאלפא. (ט) ויאמר וגו', פסוק זה והנא לאריו כנר נתפרשו על
לופנים שונים, ולני נאלוקי רק נר לנתינת הרב המתרגם לאדם. שמעו שמוע, כמו שתרגם יונתן:
דשמעין משמע ולא מסתכלין וכו', ולאר הרל"ק שהוא לשון נמקום לית"ן ורלוי תשמעו תרלו, כוונתו
כי נכון כאן הנתיד שיורה על התמידות נאשר הערנו על זה פעמים, והענין כנר שלחתי לכם נניאי
השכם והערם(עיין רש"י נפסוק הקידם)ועשיתי לעיניכם גדולית ונפלאות ואתם לא תשמעו ולא תרלו.

(י) הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לוֹ׃

(יא) וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃

(יב) וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

(יג) וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כְּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצֶּבְתָּהּ׃

ויהי

(י) השמן לב העם הזה. נמו הכבד לת לבו (שמות ח') כי הליך (לשון) פעול לנפש הולך הליך והשמן (לגרייש"ט בלע"ז) ואזניו הולכי' הליך והכבד משמוע: ועיניו השע. טחים בעיני שנאמ' (לקמן מ"ד) כי טח מראות עיניהם השוע מתרגמינן דלית שע: פן יראה בעיניו. נתנו לנפש ש"ץ יפעמו דברי נביאי' בהם ירפאו שמא ייטבו בעיניהם דברים ויבינו בלבם וישובו אלי ויהיו רפואת': (יא) עד מתי. יכבידו לת לבם ולא ישמעו: ויאמר. ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענו' עליה' וילכו בגולה ואלו עריהם מאין יושב: שאו תשאה. לשון גלמוד מאין יושב: (יב) ורבה העזובה. שהארץ תעזב מה' וכך הלשון יכנו מקומות עזובים בקרב הארץ: (יג) ועוד בה עשירי'. גם לאותם השארית לשוב ידי עליה בגירוף לאחר כירוף והיו לבער עד שלא ישארו אלא כדיקי' גבורי' שישובו אלי בכל לבם: כאלה וכאלון. לאחר בעת זמן שלבת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו ש·לוך לאחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבת לף הם זרע הקדש הנמצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת. ד"א מצבת' נטיעתה לכך תיני מצלה לותם שאני נטיעת' זרע קדש. ויש פותרי' שער שלבת היתה בירושלי' כמו שאמור בד"ה (ח' כ"ו) והיו עם אלה ואלון נטועי':

באור

(י) השמן, מן שמן, וע"ל טעם נחלב לבם (תהלים ק"ט ע'), והמשל הזה לוקח מן מנהג גבורים המצוחים בשמן, ואם יפגע מן יחזור לאחוריו, כן לא יכים בלבם דברי מוסר ותוכחת ה', ומה השמן הוא המקור מן הפעיל ויונן נחסרון מלת האלילות היה, ושעורו יהיה השמן, וכן הכבד והשע, וזה ע"ל עונש, וכאו שכתב הרד"ק, יען עד עתה לא שמעו לכן תכבד לת לבם עוד, ולאחר שיגיע לכל פרעה וסיון. השע, עניני טיקה וסתימה וכן לקמן (ל"ג ג') ולא תשעינה עיני רואיה, ותרגום ושח לת הניח (ויקרא י"ד מ"ב)

ויבא

(י) פֿערשטאָקט זייא דאַז הערץ דיעזעם פֿאָלקעם,
אונד זיין געהאָר ערשווערט,
אינד זיינע אויגען פֿערבלענדעט,
דאַם עם ניכט זעהע מיט זיינען אויגען,
(יא) מיט זיינען אָהרען האָרע,
ביז זיין הערץ בעגרייפֿע,
עם זיך בעקעהרע,
דאַם הייל איהם ווערדע.
(יב) דאַ זאַגטע איך: וויא לאַנגע? הערר!
ער שפראַך: ביז דאַם פֿעראָדעט שטאָדטע זינד
אָב מאַנגעל דער בעוואָהנער,
אונד הייזער, אָב מאַנגעל אַן מענשען,
יאַ, דאַז לאַנד פֿעראָדעט—איינע ווייסטע ווירד;
(יג) אונד איממער פֿערנער טרייבט דער עווינע דיא מענשען,
דאַם גראָם דיא ענטלעדרונג ווירד אים לאַנדע.
(יד) אונד בליבע נאָך דאַרין דער צעהנטע טהייל,
אָדער קעהרטע ער צוריק,
זאָ ווירד ער פֿערטילגט—
דאָך וויא דיא טערעבינטע אונד דיא אייכע
בייא דער עינטבלאָטטערונג דען שטאַם בעהאַלטען,
זאָ דער הייליגע זאַמע איהרען שטאַם.

ויזיע ית ניתח, והנס קמלית הה"ח שלח כמספט, כי מה שאמ' הרמב"ע ורחוי ע"ד הרף ויתתה בעגור לות "הגרון, הנה זה ילדק רק פתחות הזי"ן ולח קמלות הה"ח, ח לס ייחד יתכן מה שאמר עוד ז"ל, לו יהיה מן הזניי' הנרחים כלום' מנחי ע"ו כי זה נכון, יען לח רחוי להיות הָיַע ע"ד הָיַב ונסבת לות הגרון נחלף הלירי לפתח. ולבבו, יש ו"ו שהשם נמקו' ח נ ל לו לולם כמו ועגדיך נחו לגבר לחל (נרחבות מ"נ י') ועוד רגיס (עיין מכלול), וכן הורחתם כתן, כי לחר ה' לף שחנכי הכגדתי לת לבו, בכל זה עוד יש לחל ידו לגוב לחי מעגמו, כי ה' לח ימגע תשובה מגרוחיו, ילס גם לפעמים יש ך דיך תשובה בסירי' לפני רשעי' גמורי', בכל זה עוד הוח שליט ברוחו לעזוב דרך רשע, וזהו שחמר הזמן לב וגו' כלומר לח לעשה עמהם טובות להטותם לדרך התובה, ולדבקה לפתח לפניהם פתחי דרכי עקלקלות, לחכל בלבבו יוכל להבין ולח ושב ורפח לו. ונפי לחות המליצה תרגם הרב הוי"ו שלו ולבבו כמו ע"ד והוח נכון כפי הכוונה, וזה נקצר האמר ביטוב עם הסם ק הבח בחצר יבין המבגיל. (יא) עד מתי, בקש הנביח לדעת עד מתי תעמוד הרעה הזחת שלח יבינו ולח ישמעו, ישתובה: עד ש זהיה החרן שממה (רחב"ע). עד חשר חם, כמו עד כי וכן עד לס דברתי (נרחבות נ"ד ל"ג) ועוד רגיס (עיין מכלול). שחו ערים, יתכן לפרש זה על הרעה שהיה בימי עוזיה כחמר בזכריה (י"ד ה') בחצר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה מלך יהודה, וכן נח נעמוס (ח' ח') בימי עוזיה וגו' שנתים לפני הרעש, ולח ידענו לס לח היה הרעש בשנת מות המלך עוזיה, ונפרש יולדק זה לדעת חז"ל שפתרו בשנת מות על היום שנלטרע בו, ותמר וינוסו לתות הספים הוח רמז לרעש (עיין רש"י לעיל), לולס יען נח ורחק ה' לת החדם, וזה משמע רק שירחיקם מעל גבולם ולח שימותו, לזה פירשו המפרשים שהכוונה רק על הגלות, וכן לתר הרחב"ע שיולינם לל לרץ רחוקה, וכן נוטה דעת הרב האתרגם בחצר תרחה נמה שינוח. ובחים, לח לבד שהערים יחרבו לחצר לס ישבנו רק עשירי עם ונעלי חומות, חבל גם בבתי החכרים שהם משבן לכרים ויוגבים לח יהיה יושב, ולכן החדמת תשחה שממה, כי לדם חין לשבוד לותה. (יב) ודחק, תרגם הרב על פי הרחב"ע שהגלחתי לעיל שירחיקם עד מחד מחרן נחלתם עד שלח יהיה להם תקוה לשוב עוד. העובדה, שם נפלם מלובה, כלומר שתעזב החרן מהם (רד"ק). (יג) עשיריה, חלק העשירי, וכן תרגם יונתן חד מן עסרח, והנה קלת מחכמי העמים פתרו זה בדרך התגלי, כחלו יחמר, ולס לולי עוד בה חלק העשירי גם זה ישוב והיה לבער, וגם הרב המתרגם לחז לת דרכם, לך נטה מהם בפירוש מלת ובבה, כי לדעתו הוי"ו כמו לו, והכוונה לס יחשר בחרן העשיריה לו לס העשירית הזחת תשוב מחרן שבים, הנה גם המה יכלו ויתמו. לבער, כמו לס יהיה לבער קין (במדבר כ"ד כ"ב). כחלה וכחלון, הנביח יסיים הפרשה בדברי תנחומים, לחר לס גם יחמיד ה' לת פריו ממעל, גזעו בחרן עוד יעמוד ועוד יפרח כחלה וכחלון. חשר בשלבח, לעת יעליבו עוד המלכת גם בחצר ויעש פרי כמו נטע. מצבחה, בנוי הה"ח בנגד החדמה (רד"ק), והעניו כן תהיה מלכת החרן הזחת בי זרע קדש נטוע גם ולבן בל חסרי

ז

ח (א) וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם
וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל
לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ: (ב) וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד
לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם וַיָּנַע
לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר
מִפְּנֵי־רוּחַ: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה
וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת
הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה
כוֹבֵס: (ד) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
הִשָּׁמֶר וְהַשְׁקֵט
אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ
מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים
הָאֵלֶּה
בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם
וּבֶן־רְמַלְיָהוּ:

ז (א) ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו של הכתוב לומר ולא יכול להלחם עליה ולמדך שזכות אבות עמדה לו לומרו מלאכי השרת לפני הקב"ה ווי (ס"ת) מי הוא זה שלך רשע זה לומר להם בן יותם בן עוזיהו הוא אבותיו היו לדיקים לפיכך מי אפשי לפגוע ידי בי הדא הוא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בראשית רבה: (ב) ויגד לבית דוד. לפי שרשע היה לא הזכיר שמו: נחה ארם על אפרים. נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך. ויחם לבון נקבה על שם המלכות. ואחה פושי"ר בלע"ז לשון ויפח בכל גבול מלרים (שמות ו'): ויוע לבבו. לפי שכבר נלחם בם כל אחד מהם בפני עלמן ויכלו לו שנאמ' ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' (ד"ה ב' כ"ח) ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק"ב אלף ביום(שם): כנוע עלי יער. קול לילני שרק נשמע יותר מכל לילני פירי בראשית בראשית רבה: (ג) ואחר ישוב בנך. שארית מעט שיעמדו לפני על ידך והם בנוך: אל קלה תעלת. שם תמלחהו. (תעלת פושי"ר בלע"ז): הברכה. בעין מקוה מים שעושין לבגים: העליונה. במורד ההר ויש בריכ' אחר' לאחה הימנה בתחתית: שדה כובס. שדה שהכובסי' פושטים שם בגדים לנגבם בה תירגם יונתן. וברותינו דרשו נכנע לפני יעביהו ושם על רחבו לוכלך דקלרי נפה עליו בלי מנוקב של כובסי' שמלפין בו מים על הבגדים: (ד) השמר. אל בעלום ביין על שמריו: זנבות האודים העשנים יהיו בעיניך כזנבות קודים שכבתה שלהבת שלהם. קודים טיסוכ"ם בלע"ז:

יען

באור

ז (א) עלה רצין, כדברים האלה נאמרו במ"נ (ט"ז ה') ע"ש, ובד"הי ב' (כ"ח ה') נאמר ויתנהו ה' בלהיו ביד מלך ארם וגו' וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה, ושם יספר בתרובה כל תולדות המלחמה הזאת, ונראה כי לאחרי שכבו המלכים האלה כל אחד בפני עלמו לא חיל מלך יהודה נועדו יחדיו לבוא על ירושלים. ולא יכל, פירש הרד"ק הוא לשון זעזוע עיקר והוא העלה בקצ עמו וזה נכון (ילק כמ"ש הרמב"ע ומז לבקע בן רמליהו), שהרי גם בימי יותם לבני לאחז נאמר (מ"ב ט"ו ל') בימים ההם החל ה' להשלית ב יהודה רצין

(ו) עם וואַר אין דען מאַגען דעם אחז, זאָהנעם יוהם׳ם, זאָהנעם עוזיהו׳ם, קאָניגם פֿאָן יהודה, דאַ צאָג הערַאַן רצין קאָניג פֿאָן ארם, מיט פֿקח זאָהן רמליהו׳ם דעם קאָניגע פֿאָן ישראל, נען ירושלים, צום קריעגע ווירער דאַס זעלבע, אַבער ער פֿערמאָכטע ניכט צו שטרייטען נעגען דאַסזעלבע. (ג) אונר עם וואַרר בעריכטעט דעם הויז דוד׳ם אַלוא: נעלאַגערט האַט זיך ארם מיט אפרים — דאַ בעבטע זיין הערץ אונר דאַז הערץ זיינע פֿאָלקעם ווי דאַז בעבען רעֿר ביימע דעם ווינדע פֿאָר דעם ווינד. (ד) דאַ שפראַך דער עווינע צו ישעיהו: נעהע נון הינוים ענטנעגען דעם אחז, דוא אונר שאר ישוב דיין זאָהן, צום ענדע דער וואַסערלייטונג דעם אָבערן טייכעם, צור שטראַסע דעם וואַלקערפֿעלדעם. (ה) אונר שפריך צו איהם:

זייא פֿאָרוכטיג אונר בלייבע רוהיג!
פֿירכטע ניכטם אונר דיין הערץ פֿערצאָגע ניכט
פֿאָר דיעזען ביידען שטומפֿען רויכענדער פֿייערבראָנדע,
פֿאָר דעם גליהענדען צאָרנע רצין׳ם אונר ארם׳ם
אונר דעם זאָהנעם רמליהו׳ם.

והוא ההתקשרות עם מלך אשור היתה תכלית הכוונה, וכאשר תכוון עוד. (ב) לבית דוד, לחזוב כי נית דוד כמו נית פרעה, כלומר שנודע לחכמי חכר המלך. וינע לבבו, לכנ לחכמי נית המלך ועם המלך, לכל המלך עצמו לא חת ולא פחד כי הוא נטת כמלך אשור חשר חלה פניו כמחה בכוכר (מ"ב ט"ז ז' ח'), לכל לא גלה זאת לחכמי ביתו לחף כי ליתר העם כ"ף לחכמי סודו, ולכן הוא לחז העיז פניו נגד הכניח כאשר יבוא. נחה ארם על אפרים, כמו שתרגם יונתן: לחתכר מלכח דארם עם מלכח דיזרעאל, כלומר התחברו מקיבס, ועל עניני עס, כמו וינוחו החכמים על הכתים (שמות ל"ה כ"ב) ורכים כמוהו, וכן תרגם הרב. (ג) ושאר ישוב, היה כן יאשיה, וקראו לחותו כן כמו שכתב הרד"ק לעיל פ"ז עוד תשיב שארית יהודה וירצו את הארץ אשר עתה ביד הגויים, וכן קרא לכן לאחר מהר שלל חש כז וכן עמנו אל, כאשר יבוא, כי היתה זאת מנהג יפה נותן לקרוא את הכתים על שם המאורעות כמו פלג כי בימיו נפלגה הארץ (בראשית י' כ"ה) ומה שלוה ה' להגיד לך אשר יעשה עמו היה למען יבינו כי יש תקיה ויכטחו בה' ולא בזולתו כאשר נאחר. העלח הברכה, שאת המים הנמצאת מן הנהרכ (רד"ק) ונקרא תעלה לפי שהמים עולים בה ע"י מלאכת אדם (דורך קונסטרוקציע וואססערלייטונג). שדה כובס, כבר מבואר במ"ב (י"ח י"ז) ע"ש. (ד) השמר, בענור שמעי"ן בכיתי והבינם מלרע ובמלת השמר תמיד היה בסגול והבינה מלעיל, לכן פרשוהו רש"י ורלב"ע שהוא כמו ושקט הוא מל שמריו (ירמי' מ"ח י"ל), לולם נאמת לפי מספט הלשון רלוי להיות לווי הפעל בכיתי, ולא הפעל שמר יולא בזה, מלוע בל יתכן שיהוא גם כלישו? לזה טוב פתר הרב המתרגם כדעת יונתן ורד"ק שהוא מענין שמירה, וזה נכון מאד גם לפי תוכן הענין, כי תכלית הכוונה הזאת היתה שהבניח רלה למנוע את המלך מלכוא בברית עם מלך אשור, יען ידע כי היא לא תצלח ומרה תהיה באחרונה, כי זה היה תמיד לפח מוקש ולצור מכשול ליזרעאל אם שמו מבטחם בזרוע לחם ולא בשעתו על כל מעשה, כאשר יתנו עדיהם כמה ספורי קדם, וכמקרה הזה קרה גם לאחר האמים אשר אם בהלר לאם לחוב קרלו עם אחר מרחוק לעזרה, כי לא להועיל היתה זאת לאם, ואך המירו לחוב בחוב אחר, כנודע זאת לכל קורא בקורות הימים, וגן היה בחשת שאחז לא חזקהו אחל הכר לו בספורם בל"סי ג' (כ"ח כ' וכ"ח), לולם יען כי האחז ההוא בלא מלחים חרש אל מלך אשור ולא רלה לגלות זאת לאזני העם פן יודע זאת באחנם החוביים ויפרו לו עלתו, לזה גם הנביח דבר אליו מוה הענין רק בחמיזה, ואחר השמר מלעשות את אשר זאמת, לך

(ה) יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה
אֶפְרַיִם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃
(ו) נַעֲלֶה בִיהוּדָה וְנָקִיצֶנָּה
וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ
וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ
אֶת בֶּן־טָבְאַל׃
(ז) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה׃
(ח) כִּי רֹאשׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק
וְרֹאשׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין
וּבְעוֹד שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה
יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם׃
(ט) וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן
וְרֹאשׁ שֹׁמְרוֹן בֶּן־רְמַלְיָהוּ
אִם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ׃

(ו) ונקיצנה. ונעורים במלחמ': ונבקיענ' עלינו. נשום לותם עמנו נבקעה זו שהיא שוה וכן ת"י ונשוינון עמנו שיהיו שווין עם עשרת השבטים במלך לחמ: לית בן טבאל. בן הטוב עלינו כן ת"י. ויש לפרש טוב של מקר לא טוב בעיני המקום ובגימטריא של ל תיות עלב"ס טבאל הוא רמלי ט"ר נ"ס ת"ל בן טבאל בן רמלי: (ז) לא תקום. עלתם זאת שתפל יהודה בניהם מחתיהם: (ח) כי ראש ארם דמשק. ואין לירושלי' עסקם עלים: ורחץ דמשק רצין. בדמשק יהיה רחץ לא בירושלים וגם פקח ועשר השבטים בעוד שנים וחמש שנה מיום שנגזר בימי עמוס ויעלה גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז'): יחת אפרים. תרוגן לאפרים מעם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה לא וחזוב מנוחת עמים עד שגלו עשר השבטי ותמלאם ס"ה שנים נוחת עמוס היתה שתי שנים לפני שתנגע עוזיה שנאמר (בעמוס א') שנתים לפני הרעש ועוזיה נתנגע וחמש שנה הרי כ"ז ו"ו של יותם וי"ו של אחז ו' של חזקיהו שנאמ' (מלכים ב' י"ח) וילכדה בשנת שש לחזקיהו היינו שנת תשע להושע ויגל את ישראל לאשור הרי שנים וחמש ומנין ימי מלוטו של עוזיהו כ"ה שנים שנאמ' (שם ט"ו) בשנת עשרים ושנע לירבעם בן יואש מלך ישראל מלך עוזיה בן אמליהו על יהודה לפסר לומר והלא עוזיהו וירבעם מלכו בחתת לפי חשבון שתמלוך נספר מלכים לאן שמלך מלכות מוגעת בשנת עשרי' ושנע למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ולפי לפסר לימות ועוד שנים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נבואה זו שהרי נימי אחז לאמרה והם גלו בשנת שש לחזקיהו וכן מפורש בסדר עולם שמנה הנחות לנבואתו של עמוס: (ט) אם לא תאמינו. לנבואתי אתם לחזי ועמו לפסר ידעתי כי רשעי אתם: לא תאמנו. ויוסף

באור

היה שקוט וה' ילחם לכם. זנבות האודים, לוד הוא העץ שנבר נחרם נחש אבל לא נשרף נלה ואין בו עוד להבה רק הוא מעלה עשן, ולוקחין מיתו לחתות בו גחלים (עיין ערשים לרד"ק) וכן לוד מכל מקם (זכריה ג' ב'), ואם נשאר ממנו רק חלק קטן שאינו ראוי עוד לחתות בו נקרא זנב הלוד, והנה האויבים האלה לא יזיקו עוד רק יכליהו מעט מעט בעשן, (ולולי בעבור זה נקרא לוד מן לוד ועצן), כן כאן לוף של רצין ופקח, אפס יעשן אבל לא אשחם בל תזיק עוד (מדברי הרד"ק). בחרי אף, לדעת הרב המתרגם, הפעלים של תירח ואל ירך עומדים במקום שנים, ועניגם של תירח משני זנבות האודים של תירח אף וגו', והני"ת של בחרי היו תמורת מ"ם וכמו שהניח הרד"ק רגים ככה בשכול. (ו) ונקיענה, שדעת הרד"ק והרלב"ג הנזונה, שהיה באנור עד שיקולו משנינו, ויותר נראה דעת רש"י שפתר מענין ולז הקין הנער וכי קון ויקן לאד שמה בשונגם כז"ש בשרשים שרש קון)

(ה) דאַרום ווייל עס בריטהעט אָב דיר ארם אונהייל,
אפרים אינ דער זאָהן רמַליהו'ס זאַגענד:
(ו) „לאַם אונז הינאַנציעהען גען יהורה אונד עס בעענגען,
„דאַן עס דורכּברעכען פּיר אונז,
„אונד ווירּ וואָללען איינזעטצען אַלס קאָניג דאַזעלבסט
„דען זאָהן דעם טבאל.“
(ז) שפריכּט אַלזאָ דער הערר דער עוויגע:
עס זאָלל זיך ניכּט בעווּאָהרען אונד עס דאַרף ניכּט
געשעהען!
(ח) דען בליעבע אויך דאַז הויפּט ארם'ס, דמשק,
אונד דאַז הויפּט דמשק'ס, רצין,
איזט דעננאָך אין פּינף אונד זעכּציג יאָהרען
צערטרימטערט אפרים — גאַנץ ענטפֿאָלקערט.
(ט) נאָך זייא דאַז הויפּט אפרים'ס, שמרון,
אונד דאַז הויפּט שמרון'ס, דער זאָהן רמליהו'ס —
ווען איהר עס אויך ניכּט גלויבט — דען איהר זייר
אונגלייביג —
דאַהער

כלום' נעזורג לות'בתרועת
מלחמה. והרב מתרגם
(בעענגען) לפי שכוונתו
נדעת נעל לוכר הזרעים
שהוא נהיפך כמו ונכיקו'
(וגם הרל"ק נזרעי' נזרע
קיין כתב: ועיין כלים
לוקה ולרה), לו שהענין
נאלו נשוך דרכיה נסירים
עד שלא יוכלו לנזות, וכנוי
הנקמה על ירושלים.
ונבקענה, ונקיע חומותי,
אלינו, נעבורנו למען
נניח עליה. בן טבאל,
הנכון שהוא היא מנני
לפרים שרצו לפחליבו
(רל"ק), ונפתרם שהניח
רמ"י ז"ל שהוא בן
רמליה, מימן הרמב"ן,
ויפה העיר הרב'נעזעניום
שקרוא בן טבאל לנוחי כי

היה לוי נלי שם, כמו שמעו נא בני לוי (נמדבר י"ו ח'), מדוע לא נא בן יפי (ש"א כ' כ"ו), כי נאר
אתה לבן יפי (שם שם ל'), וכן כתב הרל"ק לקמן (פסוק י"ג) ע"ש, ובדרך זה קרוב גם לעיל לפקח
רק בן רמליהו, לפי שלא היה מנזע המלוכה רק התנשא למלוך. (ח) כי ראש, שני הפסוקים
הללו הם קצה הנחור, ובפרט המאמר „ביעוד שנים ומתם שנה וגו'“ לאחר מצבו המפרשים
למוסגר, הוא מין למקומו ולא ירנה, כי הים למלין להעמיד הללותו כי רחק ארם וגו' ורחק
לפרים וגו' שהן מקבילות זאת "לעמת זאת, ולא להנדיל ביניהם נמאמר מין לו ענין כאן,
כאחר יבין זאת כל יודע דרך המליצה, וחכמי העמים שלמו נעולתה ידיהם לשנות נפי הסולם
על רוחם נאופנים שונים, זה יוסיף וזה יגרע, זה יחליף וזה ימיר, ובכל זאת לא הכליח
נידם להוליח מליצה נכונה ונעימה, (עיין נדברי החכם נעזעניום), ולזה נאר לו הרב
ה'תרגם דרך לעצמו, והוא, הנה כבר למדנו כי מטרת הנבואה הזאת להסר ברית אחז עם
מלך אשור, לולם יען לא רצה הנביח לדבר על זה נתוכחת מגולה כאחר זכרנו רמז לו אך כי
גם הברית אחים שבין פקח ורצין לא לעזר ולא להועיל יהיה, ולכן אמר נדרך תוכחי, שם
גם עוד יהיה רחק ארם למשק עיר גדולה ובצורה ומלך עז כרצין (שהיה גבור חיל) ימשול נה
תמיד, נכל זה יחת לפרים, ומלכי ארם הכל נל יכילוהו מיד לויביו. ובעוד ששים וחמש,
נלאו כל המפרשים למלוח החשבון הזה, ודעת נעל ס"ע (לאחר לאחריו נמצבו כל מפרשי בני
עמנו) ידוע מפירוש רמ"י, וזה נחמת קצה מלוד, כי הנביח אחר לך לצען ישמעו ידבר אין
יבאר נחשבון כל ידע לים, וחכמי העמים נקצו חשבונות רבות וגם זה לא הכליחו, ולדעתי
הענין הוא כי הנביח הציג ברוח שדי לאחר הניעהו כי ה' לא יאריך עוד לפו ומתתו על ישראל
יותר מששים ושתים שנים, לכל אם יתהר מלהים מעשהו, זאת כל ידע, כי אל ארך לפיס
הוא, ולכן לאחר נעוד ששים ושתים שנה, כלומר מעתה עד כלות השנים ההלה תהיה זאת
(ווהרענר). (ט) וראש אפרים, לדעת הרב המתרגם המאמר יחת לפרים נמשך גם על הפסוק
הזה, כי אמר יחת לפרים, לם גם יהיה רחק לפרים שומרון וגו' כאחר נאמרנו לכל רצין.
גם יתכן לפרש שהכוונה יחת לפרים (ויחת מענין שבירה והשפלה, כי הוא מצרע נחת
(זענקען, ניעדערבייגען) כמ"ש הראב"ע), וגם יחת רחק לפרים שהיה שומרון, ולא רחק
שמרון שהוא פקח בן רמליהו, ותהיה המ"ם של מעם נפסוק הקודם להורות סיתרו,
שתהיה שפלה מכל עם, ויתורגם: אפרים וזירד כיערערגעביגט וועדרען מאהר חלש יעדעם
פחוק, חוץ דאז הויפט אפרים'ס שמרון, חוגר דאז הויפט שמרון'ס מי ג. ו. כי לא תאמנו,
כפירש"י לא תמין נכם, והעניני פתחונם נל תשלט נכם, ולזה יבוא הפעל נגפעל.

(י) וַיֹּוסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֶל־אָחָז לֵאמֹר:
(יא) שְׁאַל־לְךָ אוֹת מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַעֲמֵק שְׁאָלָה אוֹ הַגְבֵּהַּ לְמָעְלָה:
(יב) וַיֹּאמֶר אָחָז
לֹא־אֶשְׁאַל וְלֹא־אֲנַסֶּה אֶת־
יְהוָה:
(יג) וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא בֵּית דָּוִד
הַמְעַט מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים
כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת־אֱלֹהָי:
(יד) לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא לָכֶם אוֹת
הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה
וְיֹלֶדֶת בֵּן
וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּאֵל:
(טו) חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל
לְדַעְתּוֹ מָאֹס בָּרָע וּבָחֹור בַּטּוב:
(טז) כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר
מָאֹס בָּרָע וּבָחֹור בַּטּוב
תֵּעָזֵב הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי מְלָכֶיהָ:

לא לומן נכס: (י) ויוסף ה'. ולוסיף נביא לה': (יא) שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיך שאין לאחס מלמין לדברי הקב"ה: העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה סלאחס (דניאל ט') שאל אות בעמקי תהום להאיות לך מת או הגבה למעלה שאל אות בשמים: (יב) ולא אנסה. אין רצוני שיתקדם שמו על ידי: (יג) הלאית אנשים. נביאי ה': כי תלאו וגו'. לפי שהוא יודע שאחס אין מלמינים בוהוגעאחס לפניו בדשעבם: (יד) יתן אדני הוא לכם אות. יתן לכם הוא מאליו על בראחם: (טו) חמאה ודבש יאכל. הוולד שאחת לרצנו מלאחם כל טוב: לדעתו מאום נרע ובאור בטוב. כשידע למאום ברע ובאור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה האדון חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: (טז) כי בטרם ידע הנער מאום ברע ובאור בטוב. תעזב האדון מיושבי אדמת רצין ואדמת פקח אשר אתה קץ ויגור מפני שני מלכי' רצין ופקח שבאותה שנה עלה סנך אשור על דמשק כי שברו אחז כמה שנאמר בספר מלכים

יביא

באור

(י) ויוסף ה', נמשך למעלה, אמר הנביא יען ה' הוא היודע כי לא תאמינו לכן רוח ה' יגיד כי אל אחז לאמר, שאל לך וגו'. (יא) העמק שאלה, לדעת רש"י ורלב"ע יהיה שאלה הלווי, ועניינו העמק ושאל, ויותר נראה דעת הרד"ק שהוא המקור ע"ד הלווי (נדין המקור עם ה"ת נוסף) וכמו שנאמר בלווי ה' שמעה שלחה כן הוא במקור, ועשורו העמק לשאול לו הגבה לשאול למעלה, בלומר שם בארץ מתחת לו בשמים ממעל. (יב) לא אשאל, הנה לכ אחז היה נטוח בעזרת אשור, ויען ידע כי בריתו את אשור הוא נגד רצון הנביא לכן אמר לא אשאל, בלומר הן תעזו ידי גם בלעדי ה', ועין זה מפני שלא האמין אחז בה' בלב, ואמר לא אנסה רק בדרך התלוצצות (אירוניא) כמו שאנו אומרים כמי העמים, כי בימים ההם לא בחנו בזה את נאמר לא הוא, (וזה שאמר פרעה לא ידעתי את ה', כבר בארנו זאת בפ"ח), שהרי בעיניו מובטח לאלהים בל ידעוס (טוטאלע פיר חוכבעקאנגנטע גאטטהער), ואף כי שהיה לאחז

מזבח

(י) דַאהער פֿאהרט פֿאָרט דער עוויגע צו שפרעכען צו
אחז ווײַ פֿאָלגט:

(יא) פֿאָרערע דיר איין צייכען פֿאָם עוויגען דיינעם גאָטטע,
טיעף ביז צור אונטערוועלט, אָדער הינויף ביז צור האָהע.

(יב) דאַרויף שפראַך אחז:
איך ווילל ניכטם פֿאָרערן אונר ניכט פֿערזוכען דען
עוויגען.

(יג) ער אַבער שפראַך: האָרעט דען, הויז דור'ס!
איזט עם אייך צו וועניג מענשען צו ענטקראָפֿטען,
דאַם איהר אויך ענטקראָפֿטען וואָללעט מיינען גאָטט?

(יד) דרום גיבט דער הערר זעלבסט אייך איין צייכען:
זיע־ע דיא יונגע פֿרויא דיא שוואַנגער איזט,
זיא געבאָהרט איינען זאָהן,
אונד זיא נעננט זיינען נאַמען גאָטט־מיט־אונז.

(טו) דאַהם אונד האָניג ווירד ער עסטען,
זאָבאַלד ער אייגזיהט שלעכטעם צו פֿערווערפֿען
אונד גוטעם צו וואָהלען.

(טז) דען בעפֿאָר נאָך אייגזיהט דער קנאַבע
שלעכטעם צו פֿערווערפֿען אונד גוטעם צו וואָהלען,
ווירד פֿערלאַסטען זיין דאַז לאַנד,
דאַז דוא פֿערשאַבשיי'סט וועגען זיינער ביידען קאָניגע.
ברינ.

מזבח הנחשת במקדש לנקר כנזכר זאת במלכים ג' (ט"ז ט"ו), לך תצב כי אלהי קרס המעזרי' קומס המה אלהי' קדירי' יותר מאלהי ישראל כמפורש בד"הי ג' (כ"ח כ"ג), ותצב שאס גס יגוף האות והמופת לעד כי ה' בעזרס, לולי מגלתי יכולת ה' חלילה, עוד גל יעמוד מפני אלהי קרס המכים בו, ולזה מנע את הגניף מלאת אות לבלתי הטות לב העם לדבוק בה' (וזה ג"כ כוונ'רש"י בלמרו: אין רציני שיתקדש שמו), ובל ירצו להטו' שבמס תחת עול מלך אשור. (יג) ביח דוד, מפני כבוד המלך לא מס דברמו אל המלך בפרט רק אל בית דוד, והמה אותם האנשים אשר בתו בסוד המלך ואשר עמדו לפניו בחצר פרצמו לעיל. הלאיח, הזערם לא מה יורם על אפ־סת בח ובהפעיל מניעת הבח(ענטקראָפֿטען), כמו שהזכיל הרב לתרגם, והכוונה לא לבד תרפה ידי לנגוף הנגיף כי לא תבטח בגבורתם ותצב את אשור לעזרה לבל אלהה גם אלהי, כי תחסוך שגם הוא בגבור לא יוכל להושיע, ותשבה לעזרת אלהים אחרים בחצר אמרנו, וזה בצר הניהו כי ידע מדוע לא יאפין נאות. (יד) הנה העלמה הרה, אתה ידעת קורא הנעים את בל הלאן אשר לאנו המפרשים לבאר מה ענין האות הזה, הרא"ע והרד"ק אמרו שהאות הוא מה שיבאר בפסוק הבא: אמאה ודבש יאבל, שמיד בלאתו מרחם אמו יאבל אמאה ודבש שלין מדרך יונקי שדים, וזה רמוק שיפליח ה' לעשות בם בזה, והחכם בעזעניוס גזר לומר שבאמת אין זה אות בפלא, רק אות לסימן במו אות הקצת וביולא בו, לולם מתוכן הענין נראה שהכוונה על אות ופלא, ולזה יראה שהענין הוא כי העלמה היתה אשת אחז (ובדעת הרד"ק) אשר לקחה לותה מקרוב ולבן קראה עלמה (אבל לא היתה זאת בם אחז, כי לעת ההיא בבר היה מזקיהו בבן ט' שבים), והיא היתה עתה יולבת בארמון המלך בבית הנשים, ואמר הבניא אל אחז שהיה עומד עתה על הברבם העליונה: זה לך האות בי ה' עמך ואל תפטרך לקרוא אל אשור לעזרה, ראה הבם העלמה אשר היא הרה (ומלת אשר בעלמה בדרבה) נרגע זאת המליצה זבר וגם קראה שמו עמנו אל, (ובן היה דרבם בי האם תקרא שם לבנה מיד בלאתו מרחמה בנודע), ובודאי זאת אות נאמן, בי אין יובל הבניא לדעת זאת אם לא רוח ה' דבר בו, ובשה שהיא קראה שמו עמנו אל תדע באמנה בי ה' יהיה עמך אם אליו תשוב. והנה זאת האות, ומעתה יבאר הבניא היעוד אשר יבאר האות הזה, והוא (טו) חמאה ודבש, ענינו בפירש', אשר ידע הנער מאום ברע ובאור בטוב יאבל חמאה ודבש, בלומר יהבע מטוב האין, בי האין אתן יבולה ובל תהיה עוד שממה וחרבה אשר היא עתה, ורמז ג"כ שיהיה הבן הזה לאות מפונק מוער בבן מלך, בי לא תקוס ולא תהיה מה שחשבו שני המלבים, להסיר את אחז מבסאו ולהמליך את בן טבאל. (טז) בי בטרם, במו שפירש', והנה הבטיח לו הבניא בי יד ה' תעשה זאת אף אם לא יקרא אשור לעזרתו. ויראה לי בי עודנו מדבר את אשר אל אחז ומלא את דברי הבניא בענין האות, אך הוא המלך אחז לא את לבו גם לזאת, מטעם שאמרנו

(יז) יָבִיא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל־עַמְּךָ
וְעַל־בֵּית אָבִיךָ
יָמִים אֲשֶׁר לֹא־בָאוּ
לְמִיּוֹם סוּר־אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה
אֵת מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(יח) וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא
יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב
אֲשֶׁר בְּקֵצֵה יְאֹרֵי מִצְרָיִם
וְלַדְּבוֹרָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר׃
(יט) וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם
בְּנַחֲלֵי הַבָּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים
וּבְכָל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכָל הַנַּהֲלֹלִים׃
(כ) בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי
בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרִי נָהָר
בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר
אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלַיִם
וְגַם אֶת־הַזָּקָן תִּסְפֶּה׃

מלכי' (ט"ז) ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית ואותה שנה (זס) ויקבר קבר הושע בן אלה אל פקח בן רמליהו ויכהו ויאיתהו בשנת עשרים ליותם (זס) שהיה שנת תרנע לאחז: (יז) יביא ה' עליך ועל עמך. על מזקיהו ך' המולך תחריך לפי שהוא כדיק לא קיולו בנו: ימים לזר לא באו. מיום שנחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ועד הם הימים ימי חיל מלך אשור ולא בהם יעשה ליהודה גם וכן מלינו (בדברי הימים ב כ"ח) שבא מתחילה על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר ולא לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הום: (יח) ישרק ה'. ישמוש להם שיתקבלו: לזבוב. חילות רבות כזבובים מארץ מצרי' יבאו עם סנחריב: יאורי מצרי'. לפי שכל ארץ מצרי' עשוי' יאורים שתין הגשמים יורדים שם שלא כ לים עולה ומשקה: ולדבורה. חיל גבורים עוקצי' כדבורי': (יט) בנחלי הבתות. נחלי עמקים שדות נוריס: ובנקיקי הסלעי'. לחרוב. והיה

נקיקי נקרו' הלוז: ובכל הנעצוצים. מקום הסירים (שקורין נרול"ם בלע"ז). וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש (לקמן ט"ו): הנהלולים. נתי תומנחת: (כ) יגלח ה' בתער השכיר'. הגדולה וכן שם שנירים בקרנה (ירמיה מ"ו) תרגם יונתן כנרנתא יגלח: בעברי הנהר. ביוזבי בעבר הנהר ובמי מן היוזבים נמלך אשור את הרלח ואת שער הרגלי' לפי שהוא דבוק בשתנה לינוקד פת"ח: את הראש. הוא המלך. הרגלים מצריימים: הזקן. סולטוניש. ורבותי ו למרו גילוח ממש ושפת הזקן מריבת' נאת הזקן זקן סנחריב נדחיתת בתגדת חלק: תספה. תגלה והתגלחת היא הריג' והתער היא החרב:

באור

שאמרנו לעיל, כי אף שהאמין שה' שלחו בכל זאת חשב כי בכוחו לא יעלור מ"ו נא להכילו, ובאשר רצה הנביא כי הקשה את לבו ולא יקבל לשמוע יגיד לו מה יהיה אחרית הבנית הזה, והוא (יז) יביא ה', את מלך אשור אשר אפלת בו יביא ה' עליך אך לרעה ולא לטובה, וכן באשר דמי"ב (כ"ח כ') ויבא עליו תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו. למים סור, לכוונה מיוחדת הזכיר זאת, כי הנה שלמה התחתן עם מלך מצרים, ונראה שהיה לו עם מצרים ברית לחיים, כי היה לשלמה מוכח הסוסים ממצרים וגם לו מקוה סוחרים (מ"ת י' נ"ח כ"ט) ועי"ש בנחור, ובכל זאת ביתי בנו (אשר בימיו נחלקה המלוכה) עלה שישק מלך מצרים ויקח את הטלורות בית ה' וירושלים בשנה הי' ה' (פרשה י"ב), וזה היה רצוי להזהיר את אחז שלא לכרות ברית עם עם חל נכר. את מלך אשור, לפי דעת המפרשים הפעל יביא מוסב גם על המאמר הזה "יביא ה'

(יג) ברינגען ווירד דער עוויגע איבער דיך אונד דיין פֹאָלק,
אונד איבער דאַז הויז דיינעס פֹאַטערס,
צייטען, ווי זיא ניט געקאָממען
זייט דער צייט דעם אַבפֹאַללם אפרים'ס פֹאָן יהודה —
דורך דען קעניג פֹאָן אשור.

(יד) עס ווירד געשעהען אַן יענעם טאָגע,
דאַס הערַן צישט דער הערר דיא ברעמוע,
יענע אַן דער גרענצע דער שטראָמע מצרים'ס,
אונד דיא ווספּע יענע אים לאַנדע אשור'ס.

(יט) אונד זיא קאָממען אונד לאַגערן זיך אַללעזאַממט,
אין דען שיערליכֹען טהאָלערן אונד אין דען פֹעל=
זענקליפֹטען,
אונד אין אַללען דאָרנענבישען אונד אין אַללען העקקען.

(כ) אַן יענעם טאָגע שיערט אַב דער הערר,
מיט דעם פֹיילען מעסספר אַם יענזייטיגען שטראָמע,
מיט דעם קאָניגע פֹאָן אשיר,
דאַז הויפט אינד דאַז האָאר דער פֹיסע
אונד אויך דער באַרט פֹערשווינדעט.

לת מלך לעזור", והוא רק נלוי על ימים לעד נלו. והרב המתרג' העתיק (דוקן), ויהי' לת כמו בי"ת השמות, ומלינו כמוהו שינוי לת תמורת בי"ת (עיין ערכים לרד"ק מלת לת). והנה זה היעוד כבר נתקיים בימי לחז, ועליו נלמר עליך, והיעודי'כנלי' לא נתמלאו עד בימי חזקיה, ועליהם למר על עמך ועל בית לבין (מדברי הרד"ק). (יח) ישרק ה', המשל הזה לוקח מליד העופות, לשר ישמיע קול שריקה להמשיך אליו נעלי כנף (וקקון), ודרך המשל לומר שגם ה' ישרוק, לך נעלי הכנף לשר יתאספו אליו יהיו רק זנובים ודבורי', ומה שהמשיל לחנוי מלרים לזבובים ירלה לי כי נלמת לא שלח מלך מלרים ח ל לנוח לעזור לת סנחריב כי לא נזכר זה בשום מקום, (ולדרנת ישרלל שלחו מלרים לעזרה כמפורש בדברי רבשקה) רק לחנוי פרלים פחותי עם מלרן מלרים לשר על חרבם יהיו המה נלוו לבני לשור, ולזה דמה לותם לזבובים. בקצה יאורי, כי שם ירבו וישרלו מין הזה עד מלד. ולדבורה, לת לשור המשיל לדבורה, לפי שבכל מקום לשר ינוחו וינקו לת טוב הלרן, וכל לים לשר יקיב לליהם מהון ימחלו. (יט) והבחוח, כבר בלרתי לעיל (ה' ו') ע"ש. ובנקיקי, וכן בנקיק הסלע (ירמי' י"ג ד') חורי הסלעים או שני הסלעים (רד"ק בשרשים). הנעלוצים, סירים וברקנים, וכן חחת הנעלנן (לקמן נ"ה י"נ). ולמר החכם געזעניוס, כי מקורו בלרמית מן נעץ, שענינו הת חינה (טטעכען, חיינטטעכען), (עיין ערוך ערך זה), ונקראו כן הקוליס לפי שהם תוחבים בבשר, וזה ג"כ דעת ר"ם שהניח רד"ק שלמר שהם מיני קוליס לבנים מדיס. וים גם לפרש שענינו כלן מן נעין בלרמית שהולחתו נקב (עיין ערוך ערך נעין), ויהיה ל"כ נרדף עם נקיקי סלעים. הנהללים, לין לו חת ופירשו המפרשים לפי מקומו, עלים הספלים והפקועים. והחכם געזעניוס פתר לותו מקום מרעה (טריפֹטען) והוא מן נהל (פֹיהרען, לייטען), לפי שמנהיגים שם המקנה, כמו שילמר מדבר מן דבר (עיין רד"ק שרש דבר). והנה בכל המקומות הללה יבבנו הזבובים והדבורים הפרלות (ווילדע ביענען). (כ) ביום ההוא, הרב המתרגם הלך בדרך הרלשונים רלשי מפרשי בני עמנו יונתן רס"י רד"ק ורלב"ע, שמלין ולילך לך טוב לישרלל יבשר, בדרך הנביל הזה לשר תמיד בפתח דבריו יראם בקולו ימטר על רשעים פחים, ובלשר בפתה רוחו יהים בטל לישרלל, וגופת חטופנה שפתותיו דברי שלום ונחמה, וכן יבשר כלן מפלת סנחריב ע"י מלאך, ויבטיח כי כל הנותר בליון והבלשר בירושלים (ולם גם רק מעטים יהיו) יקיו מיי נעימים בטח ושלנן ועל רוב טוב יתענגו ובלשר יבלר. בחער השביעה, שביעה, תלר לתער (ויהיה תער פעמים זכר ופעמים נקבה), והענין, התער שהיה בלנו בבר שבורה ועומדת למלחמה הזלת. והכוונה על חרב מלאך ה' לשר הבתה במחנה לשור מלם וממונים ומשם חלף (לקמן ל"ז ל"ו) ולמר הנביל כי החרב הזלת בבר הובנה לזה, בעברי נהר, ענינו בלנזי עבר הנהר, ובשמע הס"ק כי רלוי הוא הנהר כי על הילוע נסר פרת ידבר (ועיין בבלור לספר יהושע ח' ד'). את הראש, השרים ושרי הלבא כמו שלמר ויבלד בל גבורי חיל ונגיד ושר במחנה לשור (דהי"ב ל"ב כ"ח). ושער חרגלים, יתר העמים. וגם את הזקן, פירש הרד"ק שהוא המלך ונקרא זקן לפי שהוא הדר הלומה כמו הזקן שהוא הדרת פנים נודע הוא מה יקרן הזקן בעיני בני קדם. חספה. הרד"ק לומר שהוא עומד, והכוונה שגם

הזקן

(כא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר
וּשְׁתֵּי־צֹאן:
(כב) וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת חָלָב
יֹאכַל חֶמְאָה
כִּי־חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל
כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:
(כג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה כָל־מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם
אֶלֶף גֶּפֶן
בְּאֶלֶף כָּסֶף
לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה:
(כד) בַּחִצִּים וּבַקֶּשֶׁת יָבֹא שָׁמָּה
כִּי־שָׁמִיר וָשַׁיִת תִּהְיֶה כָל־הָאָרֶץ:
(כה) וְכָל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן
לֹא־תָבוֹא שָׁמָּה יִרְאַת שָׁמִיר
וָשָׁיִת
וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר
וּלְמִרְמַס שֶׂה:

ויאמר

נקי בהלכות ליסור והיתר וטומאה וטהרה ועל לותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשיית יהיה: (כד) בחצים ובקשת יבא שמה כי שמיר ושיית תהיה כל הארץ: (כה) וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה ירא שמיר ושית. כי גם יתעסקו לזרוע תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי לותו הדור של חזקיה יעשו אלי לעסוק בתורה ולא לעשות יין וכן היתה כדאית' בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש אחד שהיה יודע לעשות יין ולא היו עושין אלא לצורך הקרבן: והיה למשלח שור. שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן:

(כא) יחיה איש וגו'. ולפי שהוא לרוב ריקנית שיגדל החיילות את הבהמה ובמעט הגות יתקן נרכס: (כב) ודבש מרוב וגו'. חלב שיעשו ב' הלחן הללו יבוז בעיניהם החלב ויחבלו הממלה הוא שומן החלב: כל הנותר. הלדיקי' הפליטים מחרב סנחריב בשורה גדולה היה מנחר להם שחזדמן להם פרנסה לחר כל הדמון ההוא: (כג) והיה ביום ההוא. לחר תהיה הלרן שממם יהיה מקום שיהיו שם לפני בת מילות: חלף גפן. שוות חלף נסף יהיו לשמיר ולשית כי יניחום בעלים ובורחין והם מעלת קימחוני ותולעי ועקרנים: (כד) בחלים ובקשת יבא שמה. כל הדולה ליכנס לתוכו יהא נרי' קשת וחני' נידו למלט עלמו מחיות רעות ונחשים ועקרנים: (כה) וכל ההרים. לחר שם שדות לבן לתבואה: לחר במעדר יעדרון. היא כמין חרים שקורין פסוי"ר בלעז: לא תבא שמה ירלת שמיר ושית. כי גם יתעסקו לזרוע תבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי לותו הדור של חזקיה יעשו אלי לעסוק בתורה ולא לעשות יין וכן היתה כדאית' בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש אחד שהיה יודע לעשות יין ולא היו עושין אלא לצורך הקרבן: והיה למשלח שור. שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן:

(נח) אונר עס ווירד געשעהען אַן יענעם טאָגע,
ווירד האַלטען יעדער איינע יונגע קוה
אונד איין פּאָאר שאָאפֿע.

(נט) אונר עס געשיעהט דורך איבערפֿלוס אַן מילך,
שפּייזט מען ראָהם,
דען ראָהם אונד האָניג שפּייזט
יערער דער איבריג בליעב אים איננערן דעם לאַנדעם.

(ס) אונד עס ווירד געשעהען אַן יענעם טאָגע,
דאָס יערער אָרט וואָ טויזענד רעבען,
פֿיר טויזענד זילבע-לינגע שטעהע;
צו דאָרנען אונד צו דיסטעלן ווירד.

(סא) מיט פֿפֿ-לען אונד מיט באָגען נעלאַננט מען הין,
דען דאָרנען אונד דיסטעלן ווירד דאָס גאַנצע לאַנד זיין.

(סב) אונר אַללע בערגע דיא מען מיט דער האַקע בעהאַקט—
דוא געלאַנגעסט ניכט דאָהין אוים פֿורכט פֿאָר דאָרן
אונד דיסטעל,
דא ווירד איין וואַנדעלבאָהן פֿירס רינד,
איין פֿוספֿפֿאַד פֿיר דאָס שאָף.

נגזרות דמח. (כב) מרב עשוח, העגלת נקר ומתי הלמן מזכר יתנו מלב לרב יותר מנדי לרבי לים, ויעמוד החלב ויקפיא ויהי' ממחה. כי המאה, כי זה למחת הדבר. כל הנוהר, רק מעט יותרו והמה יאכלו כל טוב הארץ, בעמל לנוס לינימו ובזעת אפס כל יאכלו לחם, כי הארץ גם מבלי עבודה תוליח יותר רב מן הנורך, לכן (כג) כל מקום, אשר יתוליס אלף גפן, שהם עתה שוים אלף נסף יהיה לשמיר ולשית, כי לא יעמל איש לענדם ולשמרם כי אלא נחשנו. (כד) בחצים, גם זאת הנטחה טונה כי יבאו נאין מחריד, ואם יחגרו כלי מלחמה יהיה זה רק להלחם עם חיות הטורפות, וגם אלה יתנו מעדנים לאלחנם. (כה) וכל ההרים, אפי לרבנו יהיה זה רק נאור המאמר כי שמיר וגו' נפסוק הקודם, אמר שהכוונה נכל הארץ היא כל ההרים אשר במעדר יעדרון נאומר הלריכין לעבודת האדם שמה יהיו לשמיר ושית, כי אין איש אשר יחפוץ לעבוד את האדמה ניגיע כפיו ונעמל נפש, כי יש לו די והותר נפרי הארץ, אשר לא יקיה לאיש ולא ייאל לאדם. יראה, נאשר מ"ם השמות ושנינו מירלת כלומר, לא ינוא אדם שם אם לא נאנים וקשת לגוד ליד נאשר אמרנו כי עלה כלו קמשונים ולא יהיה דרך לעבור, (ודרך הנביא לדבר בנוגע לכן יבוא תנוא), ולכן יהיה רק למשלח שור וגו'.

הזקן מכלה, כי מלינו זקן גם בלשון נקבה, כל זקן גדועם (לקמן ט"ו ב'). ואמר עוד כי לפיכך נאמר על זקן תספה לפי שהמלך לא מת בשנה כ"ו נשונו על לרלו המיתוהו בניו נאניאר, ולכן לוננה בכלל הגלות. וי"מ ת ס פ ה יונח ומוסב על התער הזכר, והרג תרגם כדעת הרד"ק. (בא) יחיה איש, לדעת הרב המתרגם לים ה ח כפעול, ושעורו עגלת בקר ושתי לאן יהיה די להחיות לים (ונח יחיה ניחיד זכר כי יקדים הפעל לשם נכלל בו בנוי הנסתר (עם) נאשר זכרנו זה פעמים), והענין לפי שיושבי הארץ כל יהיו רבים ולא יאמר ב"ח לאחד נעיר, ושנים נמשפחה, והמעטים האלה יהיה די להם בשה שתוליח הארץ מעלמה מבלי עמל אנוש ועבודת אדם, ומקנה הלאן והבקר יהיו לשנים ושמנים כי ירעו בבר נרחב

ח

(ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל
וּכְתָב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ
לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃
(ג) וְאָעִידָה לִי עֵדִים נֶאֱמָנִים
אֶת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־זְכַרְיָהוּ
בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ׃
(ג) וָאֶקְרַב אֶל־הַנְּבִיאָה
וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז׃

ח (א) גליון. מגילה: בחרט לנוח. במנחם כתב לפר ירון כל לנוח קורח בו לפילו לנוח כל שהוא ולפי' לינו מכס וכן תרגם יונתן כתב מפרש: למהר שלל. לנח סנחרב ולשל לת כל הון עזרת השבטים ולהחים לבוז נבוכדנצר לחריו ולת לדקיהו ולזרו: (ב) ילעיד' לי. גם נלוחן היחיס בימי יהויקים על לוחו פורענות שני עדים נלחנים להחד לנשרם רעה העתידה לבת עליהם לוויה הכהן שהרגו יהויקים שנלמר (ירמיה כ"ו) וגם לים היה מתנבא בשם ה' לוריה בן שמעי' מקרית יערים ויתנבא על העיר הזלת ועל המקום הזה לת כל דברי ירמיה: ולת זכריהו בן יברכיהו. בשנת שתים לדריוש עוד יהנו זקנים וחקנית ירושלים (זכריה ח') לוויה סימן לזכריה לם תרלו שתתקיים נבוחת לוריה מהיו מלפים שתתקיים נבוחת זכר ה כשם שהעדותי בשל סהריב עמום וישעיהו עמוס לפורענותן של י' השבטים וישרלל גלה יגלה (עמוס ז') וישעיה (לקמן ל"ב) להבטחתו של חזקיהו כשימלוך: (ג) ותלד בן. הוח הבן עלמו שקריחה הנביחה

ב א ו ר

ח (א) גליון, י"ת לוח ומפרשי רוב המפרשי' והשעתקי', קולם הרב המתרג'לתו בדעת הרד"ק ורלב"ע שהוח לשרת מכתב גלוי לפני שתגרותיהן בימים ההם היו נגלות, והעד מגלה. בחרט אנוש, יונתן העתיק כתב מפרש (עיין רש"י), ומפרשי הקדמוני רוב המעתיקים, לך הרלב"ע כתב וז"ל: כמו וילכר לוחו בחרט (שמות ל"ב ל') כורה יקוקה נדמות לדם, וי"ת כי גליון יחיד מן גליונים והוח נגד והכתיבה כמלחכת דקוס עכ"ל; והנה לדעת שניהם לין ספק שלח היה זה כתיבת לותיות, כי לזה יבחר עט סופר, לך היתה כתיבת הליור (בילדערטריפט, הירמָגליפֿען). והרב המתרגם נספרו הנחמד מערבי לשון הנלמד לספר הערוך העמיק נדרוש הזה בדברי טעם ודעת, ולעתיק לך פה תוכן דבריו הנחיניס לנלות הפסוק הזה כי נכנדות ידבר. וזה הוח: ,, הנה המכתב הליור (בילדערטריפט) נכר הנתמנו בו לדם ובניו לשר נשמת שדי הנינם ומיו כמה מלות שנים, כי מקקי בתמונות צינות לת לשר רלו בעיניהם ולשר מקרו נרוב עתים וימים, והמלחכה הזלת היתה נקרלת חרט שהוח כמו חרית בחלוף תי"ן נטי"ת, ובליורים החלה רשמו כל מושני הזכל (חֲבסטרחֶקטע בעגריפֿפֿע) גם מחמרים שלמים (פּחָוטטחֶקדיגע זחָטלע); קולם לם גם להסיפר נקל היה לתחר נחופן הזה לת כל לשר הניג והנין, כי הוח ידע לת מחשנות לנו לשר נענור זה נחר נחמינה הזלת לתחר דבר לו מוסג פלוני, הלח בעיני הקורח היה המכתב הזה כדברי הספר החתום, לין כל ידע ענינו וכנית סגור נלי מפתח, כי מי ירד על חדרי לב זולתו לדעת לשר ידמה בנפשו ברשמו הליורים. רק בימי לנוח החלו לזכיל נספר התמונות והליורים החלה, ויען כי הקריחה היתה מכמה יותר נכנדת ממעשה הכתב הלו (לשר בו הלך הסופר רק לחקרי רגזת לבבו ודמיוני שנלו) לכן יחסו הקריחה לל ה', כחלו רוח ממרים השכילם ונפחת שדי הנינם, לחם ף מלפונות כחלה, וע"ז נלמר נרחנית ל"ב י"ו) חז הוסל לך ק ר ח נפש ה' (דאַמַהלטֿ פֿיכּ אוֹן לו (שעזן דורך דיוו חַוֹ=

ישעיה ח

ח

(ח) אונד דער הערר שפראַך צו מיר:
נים דיר איינע גראָסע ראָללע,
אונד שרייבע דאַרויף אין בילדערשריפֿט:
עס אויילע דיא ביוטע, עס איבערראַשע
דער רויב!
(ג) אונד איך פֿערזיכערטע מיך גלויבווירדיגער צייגען,
אוריה דען פריעסטער אונד זכריהו זאָהן יברכיהו׳ס.
(ג) אונד איך נאַהעטע מיך דער פּראָפֿעטין,
זי וואַרד שוואַנגער, אונד געבאַהר איינען זאָהן;
דאַ שפראַך דער עווינע צו מיר:
נענע זיינען נאַמען: אויילע ־ ביוטע, רויבע ־ באַלד.

באור לב

מחֲלֹת גָּמָטטעם), (ויהיה נשם ה׳ כענין כי שמי בקרבו (שמות כ״ג כ״א) שענינו כחי ועלמי), ויען רק נימי לנוס ניתן הכתב הזה לקרוא לבן וקרוא על שמו מרט לנוס, והלים לחזר הנין לפתור הליורים הללה קרלו מרטס, והנה ההיפך מן מרט לנוס ה׳כתב הלותיו׳ שנו נכתבה התורה למען יהיה הסופן ממוה גלוי ומפורש ולא מרט לנוס שלא לפתרו בלופני׳ סוים, ולכן נקרא כתב הלותיות מכתב חכמינו ז״ל, כי מעשה הכתב (שהיא כתב הלותיות) נקרא בין השמות, ונודע הוא כי כל הדברים עליהם נאמר שנברלו בין השמים, הם נשין לחלליס בין פעולות הטבע ונריאה חדשה, כמו שכתב הרמב״ס, ולזה חשבו גם בין הדברים הללה הכתב (והוא כתב הלותיות) כי אם גם הלותיות הם נמו נר אלה חדשה, הנה בחמת נגזרו המה מחמונות ליורי מרט לנוס״ (ע״כ נדברי הרב נר״ו שהאריך בזה) עכ״ל. ולפירוש זה יולדק מה שלוה ה׳ לקחת גליון גדול, ובזבר ברנים בזה כבר הרד״ק, כי לרמז לזה ע״י ליורי מרט לנוס שהם רק חמונות מופתים (בילדער פֿאָרהאַנדענען גענטשטאַנדען) לריך מנלה חריבה ורחבה. תולס מדוע לוה לו כי יכתוב בכתב זה לבזר בל ירון הקורא בו? ירלה לי הטעם כי לא בא לו הלווי להרלות המכתב הזה עתה לעיני הקה׳, אלא בן היה מה היה לו לחתום עליו עדים נחמנים? אבל הענין הוא כי אם הגליון הזה נסתר לחלו, וגלה את ענינו ובאורו רק ליחידי סגולה, ולא נחזר בלו דבריו, הרלה את הגליון הזה לעיני בל, והעדים מעידים עליו, שבבר כתב זה נימים שענרו והגיד מדשות טרם תנולנה, ולזה כתב בבתב בלתי ידוע כ״א לחנוסים מיוחדים, כי היעוד מן מפלת רלין ופקח היה רק אל בית דוד ולא אל יתר העם, ולבן הלך אליו אל תעלת הנרכה כי אם היה רק המלך וגדוליו עמו, ודבר עמו בדרך רמז כאשר הרגיל בפרשה הקודמת. למהר שלל, הרב תרגם בדרך לווי כדעת יונתן, לא שלדעתו שלל ובז המה נעלמים הנוסחים ובחלו הבזה והשלל ימהרו לבוא ביד החויב, ויהיה הלמ״ד נוסף כמו למן היום (דברים ד׳ ל״ב) (עיין מבלול). ולדעת הרד״ק שאמר כי לפיבך לוה לו לקחת גליון גדול, כי היו בתובים בו דברים רבים, ועניבם למהר שלל חש בז, ר״ל יהיה מקור והלמ״ד במשפט, ועומדת בשקים שיש למהר שלל ולחים בז. (ב) ואעידה, לדעת המפרשים נלטוה בן מפי הגבורה, ולא שלא נתפרש זה בבתוב, כמו שלא נזבר שבתב על הגליון הדברים האלה, וא״כ לפי שאמר לו קח לך גליון גדול, הבין שלריך להניח מקום לבתיבת הזמן ולחתימת העדים. אח אוריה, לדעת חז״ל היו שניהם נביאים לה׳ (עיין רש״י), וגם לדעת חבמי העמים, שאמרו כי אוריה הוא שבנה את המזבח לאחז בתבנית המזבח שהיה בדמשק, וזבריהו לאד מבני אסף הזבר לבל חזקיה (דהי״ב כ״ט י״ג) נמשבר בני הליים אשר התחמלו לשבר המקדש, מ״מ היו לבדים חבמים וידועים בשם, וכ״ב הרלב״ע וז״ל אוריה היה כ״ג נימים בהם, גם זבריהו היה אדם גדול, ע״כ, וא״כ גם שניהם הניחו מעשה הבתב של מרט לנוס לדעת הרב המתרגם. (ג) ואקרב, רבים פרשוהו וכבר קדמתי והו״ו תורה על הזמן שבבר, והרב המתרגם תרגם בבשמעו, ובחמת אין לבוין בלמוס מתי נאמרה הנבואה הזאת ומתי נתקיימה. הבב אה, אשת הבניא, ונקראת בן לפי שבעלה היה בביא, בן דעת הרד״ק, וכן בתב הראב״ע בפי׳ הרא ון, אבל בפירוש השני אמר שהיתה בביאה ממש, וזה לדעתי יותר בבון, כי המעלות הדבוקות בעלמות הלים, לא יתבו יקר וגדולה לאשת איש, במו בהן לוי וכן בביא, לא תתואר אשת איש בזאת, כי לא מלינו בתנ״ך לא בהנת ולא לויה (אף בדמז״ל בידוע); ואין זה דומה בלל אל מלך מלבה שר שרה (במו שחשבו חבמי העמים), בי המלך והשר יתבילו מהודש גם על בשיהם, אך לא בהן לוי ובביא וכן נראה דעת הרב המתרגם. מ״ר שלל, הרד״ק אמר פעם יקרא לו מהר שלל ופעם

(ד) כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר
קְרָא אָבִי וְאִמִּי
יִשָּׂא אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק
וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן
לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
(ה) וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר׃
(ו) יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה
אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאָט
וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃
(ז) וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם
אֶת־מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים
אֶת־מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ
וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו
וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃

עמנואל על שם שהי' הקב"ה בעזרתו של חזקי' כשימלוך ולפי שיפסר לומר שכן שני הוא שהרי שניהם בשנת ד' לאחז נאמרה נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח ולפי שפסר לשני בני' להיולד בשנה אחת בזה אחר זה ויש שעים לפניו קרוב שנו ספר שלל על שם פורענות שעתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו בתין ליטול מלוכה מבית דוד ותשבת מלכותו של חזקיה: (ד) כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי. ויעל דמשק ויחפצ' (מלכי' ג' ט"ז): ואת שלל שומרון. ואחר שנהרג פקח ומלך הושע עלה עליו שלמנסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושוחד (שם י"ז) הוא שלל שומרון כל אלה היה בשנת ד' לאחז: (ו) את מי השלוח. ההולכים לאט במלכותם בבית דוד דמשבר להון בניה כמו שילוח דנגדין בניה. שילוח מעיין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להסיר את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח בן רמליה וכאן ניצח על שבטח וסיעתו שרצו למרוד בחזקיה שמאסו בו על שרשהו שלא היה בוחר בשולמן מלכים שלא לוכל ליטרח ירק ועוסק בתורה עליו נאמר לדיק לוכל לשובע נפשו (משלי י"ג) ורצו את פקח בן רמליהו לוכל לרבעים שלה גוזלות בקינוח שעודה והיו מלייזין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך אין זה מלך אלא רצין ובן רמליה היו רצויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו' אמר להם הקב"ה לוכלין אתם מתאוי' לני מביא עליכם לוכלין הרבה הנה ה' מעלה עליהם וגומר את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח החלשים והנוחים: (ז) ועלה. הנהר: על כל אפיקיו. יתגברו לעלות על כל אפיקי מולא מימיו: והלך. הנהר ממולא: על כל גדותיו. על גידודיו הן שפתותיו הזקופות במקום שהנהר מושך בין גידודין זקופין והוא בתוך מרוצ:

פתח באחנח וחלף

באור

אם בן, כי אין לקרוא שם הנער בתרגם מלות, אלא לו מהר שלל חו אם בן. ואם גם אין זאת רחיה מברעת, מ"מ לפי דרכנו ירחה שנבון הוא, כי הוא לא פירש כלל שנת קריאת השם הזה, כי השתיר הדבר, ובאחר נבאר עוד במה שינוח, אך החנשים אחר ידעו לקרוא את הגליון והבינו תוכן הדברים הם ידעו גם טעם קריאת השם הזה, אבל העם לא ידעו מחומה, ומשנו שנקרא בן בענור שנה בעלמה וידועה רק לאחי הבן, ובאחר נתקיימה הנבואה, אז אחר להם שגם שם בנו היה לאות על ימים הבאים, ואם נאמר שקרא שמו מהר שלל חש בן בוודאי יפלא זאת בעיני כל שומעיו וישאלו את פיו, ואת היתה נגד המבוון מאחו, לכן נכון הוא כי ה' נוה לו שיקרא שמו או מהר שלל או חש בן שבניהם אחד במובן. והנה לדעת רש"י (עיין בדבריו) הוא עמנו אל בעלמו, כיוצא זאת בל נמלא

(ד) דען כעפֿאר ערלערנען ווירד דער קנאבע,
צו רופֿען פֿאטער, מוטטער,
ווירד מאן טראגען דען רייכטהום פֿאן דמשק,
אונד דיא בייטע שמרון׳ס,
פֿאר דעם קאניגע פֿאן אשור.
(ה) אונד דער עוויגע פֿוהר פֿארט שפרעכענד מיט מיר
פֿערנער אלזו:
(ו) דאדורם ווייל פֿערלאטעט דיעזעם פֿאלק,
דיא געווֶאסער שלוח׳ם וועלכע פֿליעסען זאנפֿט דאהין,
אונד לוסט האט אן רצין אונד דעם זאהנ׳ רמליהו׳ס,
(ז) דאדורם זיעהע! דער הערר לאסט אויפֿשטיגען ווירער זיא
דיא געווֶאסער דעם שטראמעם, דיא געוואלטיגען אונד
שטארקען,
דען קאניג אשור׳ס אונד זיינע גאנצע מאכט,
ער שטייגעט איבער אללע זיינע פֿלוסבעטטען,
אונד שרייטעט איבער אללע זיינע אופֿער.

ער

החזנון, חולם נפי תזר פירושו, כי העלמה הרה מוסב על קבת תחז לין תנו לריבי׳ לזה. (ד) קרא אביו, לדעתי הוא השעור בעלמו שנתן אליל עמנואל, כי נטרם ידע הנער מאום ברע ובחור בטוב, כי רק בדבורין יתנכר נער אם יבין היט׳מאום ברע ולבחור בטוב. ישא, הנושא, כמו ויאמר ליוסף (ראב״ע ורד״ק), והוא פעל סחמי בשאר לשונות (אבן). (ה) ויסף, הנה הנבואה הזאת לא היתה עוד מהדברים תזר יעלימם מפני העם אבל דבר לותה בחזניהם, ואולי תהיה גם מזה הענין כוונת מלת לאמר בכאן, כלומ׳ לאמר זאת בקהל רב

לא לחתום את הדברים בתזר עשה בנבואה הקודמת. (ו) העם הזה, לבני יהודה. מי השלח, הוא הנהר הקטן גחון שהיה בירושלים, ושם היו מושבים מלכי יהודה כמבר במ״ב (ח׳ ל״ח, יע״ב במה שבארנו), לפיבך תאז המשל הזה, על כי מאסו במלכות בית דוד. ההולכים לאט, בן הוא טבע הנהר הלזה שלא יממו ויהמו גליו ולא יצטוף בחזקה, והוא משל על מלכות תאז, שלא תזר חיל ולא היה בבור מלחמה לעבור גבול ולצטוף בחרלות. ומשוש את רצין, כלומר יש להם משוש עם רצין, ובבר מלינו ביולא זה, ובא בסמיבות המ״ם בשו״ת בוא בתוך בסאך למלת את כמו מקום לא ידע אל (לעיל י״ח כ״א) (רד״ק), והנה עיקר הבוונה על רצין, ופקח אך ובטל לו בי זה מעין המשל, בי בתרם היו נהרות גדולים ועלומים בנוד״ג, ושמו יעיד עליו תרם נהרים, וגם מימיהם טובים מאד, במו שאמר בעמן הלא טוב למנה ופרפר והרות דמשק מבל מימי ישראל (מ״ב ה׳ י״ב), ובבר רואה בי הרע לבניות מאד על בי געלו בפשם בנית דוד ובחרו במלך אחר (ואולי היה שם בחיים בן בבאל הנזבר לעיל) ובעבור זה שפך עליהם את זעמו, וזה לעד בי בבא השמת דרבנו במה שאמרנו, בי סבניח לא רבם להבזות המלך בעיני העם, ואך בתוכחת מוסתרת הגיד לו פשעו, וירמה לי שהבואה הזאת מן ויוסף ה׳ היתה בזמן מלוזר שבבר נודעה הבנית תזר בית תאז עם תזור, ודבר הבניח באלו יעמוס העון על שבם העם, בי יען היתה ידם עם רצין ופקח, לבן הוברח תאז לקרוא את תזור לעזרה, והמה היו בעוברי ישראל בתזר יבאר, חולם המלך ידע בנפשו בי תוכחתו אליו תגיע ביותר. (ז) ולבן, לדעת הרד״ק תהיה הוי״ו ללא ענין, וים לפרש הוי״ו לנתינת טעם על בן, ומלת לבן לקריאה במו לבן בל הורג קין (בראשית ד׳ ט״ו) ובדומה, ומלת הנה להמשיך המאמר בדברי, ויתורגם: דמהער זיעהע! עם זעסט דער הערר מויפֿטטייגען א. ז. ו. הנהר, הוא פרת ומקורו בתרן תזור ויענור גם בתרן תרס, ואמר: יען הם מאסו מי השלח ובחרו בנהרי תרס לבן יניח ה׳ עליהם את מולחי המים החלה ממקורם בו יחלו. בבודו, חילו וכן תרגם יונתן מצרים שהוא מחנהו בעברית. אפיקיו, שרשו פוק, שהורחתו הולחת דבר, במו יפיק רצין (משלי י״ב ב׳) (וכמו נפק בחרמית), ועיקר הנחתו על מבוע המים ומקורם, בחיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מ״ב ב׳), וכמ״ש החנם השלם ר״י נרי״ל בנלחמו לספר תהלים (י״ח ט״ו) ע״ש. ועל דרך הענרה גם בחל שוטף שגם בחים והולבים תמיד מימי המקור, וכן יחתמ הלועז במלת (קווֶלטן) גם על המים הנוזלים בנחלים ובנהרות, ונקרא גם הבקעה אפיק, לאפיקים ולבחזיות (יחזקאל ו׳ ג׳), במו שנקראות ג״כ

(ח) וחלף ביהודה. בארץ יהודה ושטף במזקה: עד צואר. עד עיקר חיזק צואריה. ומ"י עד ירושלים ימטי: מוטות כנפיו. פרק קטן שנסוף הכנף קרוי מוטה. ולקיתי בתגומתא כמה הם מוטות כנפי התרנגול לאחד מן שבעים באלפים שנאמר מלא רוחב ארצך עמנו אל. הוא שבעה יהיד שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראה שם בנה עמנו אל: (ט) רעו עמים. לשון רעהו רעך כת"י לישתברו. התחברו יחד לשון סנהדרין: וחתו. והתו. נכל מיני גבירה וסופכם להיות מתים: (י) עצו. לי ליווי: (יא) בחזקת היד. בהתגבר הנבואה עלי בשביל שלא לדבר אלי בדבר זה כמו שבמוב למעלה ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז') וכאן זה אמר (יחזקאל י"ז) ויד ה' עלי חזקה ל' נבואה: ויסרני מלכת וגומר. הזהירני שלא להיות בעלת שבעה הסופר וסיעתו שנקבצו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש בסנהדרין ויש רמז בספר הזה (לקמן כ"ב) לך בא אל הסוכן וגו'. ויסרני כמו ולישרני: (יב) לא תאמרון קשר. פתח סיעתו של חזקיהו מע"פ שהן מועטין מסיעת שבעה לא תאמרו לאחרי רבי להטות: לכל אשר יאמר העם הזה. שעם שבעה לפי שהוא קצר רעעים ושינו מן המנין וכן בקצר של עשרת השבטים שיתקצרו עם מלכי מלכים: ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחרב ולהשלים עמו: לא תיראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא כן ת"י לא תימרון תקוף:

(ח) וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר
עַד־צַוָּאר יַגִּיעַ
וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו
מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ
עִמָּנוּ אֵל׃
(ט) רֵעוּ עַמִּים וְחֻתּוּ
וְהַאֲזִינוּ כֹּל מַרְחַקֵּי־אָרֶץ
הִתְאַזָּרוּ וְחֻתּוּ
הִתְאַזְּרוּ וְחֻתּוּ׃
(י) עֵצוּ עֵצָה וְתֻפָר
דַּבְּרוּ דָבָר
וְלֹא יָקוּם
כִּי עִמָּנוּ אֵל׃
(יא) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי
בְּחֻזֶקֶת הַיָּד
וְיִסְּרַנִי מִלֶּכֶת
בְּדֶרֶךְ הָעָם־הַזֶּה לֵאמֹר׃
(יב) לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר
לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמַר הָעָם הַזֶּה קֶשֶׁר
וְאֶת־מוֹרָאוֹ לֹא־תִירְאוּ
וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃

את

באור

נ"ל לפי שהמים ינועו ממקום גבוה לנמוך. (ח) שטף ועבר, נלמד שכבר יצטוף ויעבור עד שיגיע עד לעולה, כדרך כי נתו מים עד נפש (תהלים ס"ט ב'), והמבוך ממנו הוא ע"ר הקדם ירושלים שהיא רוח לפנינו. מכוח כנפיו, שעשו נטה כמ"ש הרל"ק, ועינינו התפשטות ופריצת

(ח) ער בריצט איין אין יהודה, איבערשוועממט אונד
שטראָמט פֿאָרט,
ביז אַן דען האַלז רייצעט ער,
אונר דיא שפֿאַננונגען זיינער פֿיטטיגע,
ווּא דיא פֿאָללע ברייטע דיינעם לאַנדעם, —
אָ גאָטט עמ מיט אונז!
(ט) פֿעראיינט אייך נור איהר פֿאָלקער, איהר ווערדעט
שאָן פֿערצאַגען,
האָרט עס אַללע פֿערנען דער ערדע!
ריסטעט אייך נור, איהר ווערדעט דאָך פֿערצאַגען!
ריסטעט אייך נור, איהר ווערדעט דאָך פֿערצאַגען!
(י) ערזינעט פּלאַן, ער ווירד פֿעראייטעלט,
שפֿרעצט אייגען מאַטשפֿרוך,
ער ווירד ניצט בעשטעהען,
דען מיט אונז איזט גאָטט!
(יא) דען, זאָ שפֿראַך גאָטט צו מיר,
אין דער האָנטען בעגייסטערונג
אַלס ער מיך ווארנטע ניצט צו געהען
אים וועגע דיעזעם פֿאָלקעם:
(יב) נעננט ניצט בינדניס אַללעם
וואָס דיעזעם פֿאָלק נעננט בינדניס,
אונר וואָס איהם פֿורצט מאַצט, פֿירצטעט ניצט
אונד בלייבעט אונערשראָקקען.

יפה תרגם הרב זה בדרך הקריאה, כי לחרי שעיניו רצו במחזה את העיר הקדם במלוא ובמלוק קרץ בהסתערות נפשו: עמנו אל! כלומר יהיה ה' עמנו כאשר הנטיחנו ע"י הלות נבן היולד לאחז שקריאה שמו עמנו אל כאשר זכרנו, וכאשר קרץ בזאת בנריק בנפשו קרני התקוה ונתה עליו רוח ה' להודיעו כי לא יטוש ה' עמו, וכי מלך אשור לא יבוא אל העיר הזאת.

(ט) רעו, הוא תרגם כיונתן (עיין רמ"י), ופירוש הרד"ק והרלנ"ע, שהוא מענין תרועת נשנט נרזל (תהלים נ' ט'), לא יתיצב היטב בכוונת המקרא, ויותר נכון הדעת שהניח התכס בעזעניום שהוא מלשון תרועה, ותהיה הכוונה אם גם עתה תריעו תרועת נלחון, נכל זאת עוד תחתו, וכלשון לתרגם: יובעלט נור איהר פֿעלקער איהר ווערדעט טאָן פֿערלאַגען. ואף שהוא הרחיק הפירוש הזה לפי שלא מלינו מפעל רוע נהורלה הזאת נגין הקל, הנה לענ"ד לקרינהו כי נזה נמצנו המתרגם היטב, שאמר החזינו כל מרחקי ארץ, כלומר לתם העמים הרחוקים תחזינו את קול התרועה הזאת, והתחזרו להיות זרוע למלני תשור (כי לדעתי היעוד הזה על מפלת סנחרב ולא על נרס וחפריס כמו שחשב התכס הנ"ל) תשר יעצו חיל, הן גם לתם תחתו. והשנעים העתיקו כאלו כתוב דעו ויהיה זה עומד לעמת התזינו. התאורו, הכפל לחזק. (י) דברו דבר, לדעת הרב המתרגם בענין דבר המלך (שפרוך, אחצטשפרוך), והכוונה על סנחריב שדמה בנפשו כל תשר יגזר תומר יקום לו בנרלה מדבריו ע"י נבזקה. (יא) כי כה, כבר כתב הרד"ק שיש מפרשים הנטוחה הזאת בימי חזקיה, והכוונה על שנת וסיעתו, שהיתה ידם עם סנחרב כפי קבלת חז"ל, ובבר פירשנו שלדעתנו גם הפסוקים הקודמים יורו לעת הזאת. בחזקת יד, בענין היתה עלי יד ה' הנת כמה פעמים בספר יחזקאל. ויסרני, לדעתי הין הכוונה שהזהיר את הנביא שלא ללכת בדרך העם הזה (שבת וסיעתו כמ"ש רמ"י), כי הין ספק שלא עלה על לב הנשחר הזה להשית ידו עם רשעי ארץ, לא הענין, שם המוסר הזה נפי, להזהיר המחזיקים בנבואת שלהים מלכת בדרך העם הזה, ולכן תמר (יב) לא תאמרון, לא תקרא להתחברות בחנפים החלה בשם קשר כי עד מהרה יתתקו חוטי הקשר הזה. ואת סוראו, סנחריב כמו שפי' רמ"י.

(יג) אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ
וְהוּא מוֹרַאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם:
(יד) וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ
וּלְאֶבֶן נֶגֶף
וּלְצוּר מִכְשׁוֹל
לִשְׁנֵי בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל
לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ
לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִָם:
(טו) וְכָשְׁלוּ בָם רַבִּים
וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ
וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ:
(טז) צוֹר תְּעוּדָה
חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמָּדָי:
(יז) וְחִכִּיתִי לַיהוָה
הַמַּסְתִּיר פָּנָיו
מִבֵּית יַעֲקֹב
וְקִוֵּיתִי־לוֹ:

(יג) והוא מערילנס. מחזיקנס: (יד) והיה למקדש. לומה עלה שיין שנוא ושיען פקא להשנית מלנו' בית דוד יהיה לזימון פורענות לנא עליהס. למקד' כמו התקדשו למחר (יהושע ג'): ולאבן נגף. שהרגלים נגפים נה לשון מכשול כמו נטרס יתנגפו רגליכ' (ירמיה י"ג) פן תגף באבן רגלך (תהלי' צ"ו): ולצור מכשול. הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן: לשני בתי ישראל. שנאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלים ומי הס שני הבתים' פקא בן רמליהו וסיעתו ושנוא וסיעתו: (טו) וכשלו בם רבים. בלותן האנשים יכשלו אלו וסיעתס שניהס יפלו ביד שונאיהס פקא נהרג שהרגו הושע וי' השבטים נפלו ביד סנחריב ושנוא יצא מירושלי'נשאל' סנחריב מצליח לילך על תרהקה מלך כוש שטף שנוא וסיעתו והלך לו: (טז) צור תעודה. כל זה מן הנבואה שנאמרה למעלה כי נה אמר ה' אלי ועוד זאת אמ'לי צור תעוד' לשון העדותי בנס היום ל' התראה קשור התראותי וחתום התורה על לב לימודי תלמידך וירמי שמים הנקראים לימודי ה' ואס תאמר אין ל' קשירה נופל בלימוד תורה נופל הוא בו שנא' קשרם על לבך תמיד (משלי ו'): (יז) וחכיתי לה'. אמר ישעיה אני המחכה לה' המסתיר פניו מעשרת השבטים וקויתי לו לאמת דברי אלה ולהושיע את בית דוד:

הנה

באור

(יג) מערילנס, מפני ה' הגדול והנורא אשר לנס לפחוד ולא ממלך אשור. (יד) והיה למקדש, הפסוק הזה סתום מאוד ואין פותר אותו בתופן ינעם לאזן שומעת (עיין בדברי המפרשי' רשוני'וגם אחרונים), ולזה השכיל הרב המתרגם לנאור בדרך אחר נאה ומתקבל. ולדעתו הפסוק הזה נלמד לפסוק שאחריו, אמר שם' יהיה עוד למקדש כלומר שיוקדש שמו ונפלאות אשר יעשה, (גם יש לפרש והיה כאו ויהיה לדרוש אלהים (דהי"נ כ"ו ה') שענינו שאתן לבו לדרוש ואתן הכוונה שיהיה שם להגן בעד מקדשו. או שהכוונה בדעת הרד"ק שיהיה לאדמון נשגב לחסות בו, גם יתכן כדעת החכם בעזניות שענינו מקום מקלט כי גם המזבח קולט בשרשה ממעשה אדוניה ויואב כמ"ש חז"ל), אך זאת תהיה לס שבר שנשלו ונפלו רבים בדבר שהוא לא בן נגף ולצור מכשול וגו' והוא הקשה עם מלך אשור, ועל זה יורה על מפלת סנחריב אשר נפל

(יג) דען עוויגען צבאות, איהן האַלטעט היילינ,
ער זייא אייערע פֿורכט אונד ער אייער שרעקקען.

(יד) אונד ער ווירד צום הי ליגטהום —
וואַם אַבער איזט צום שטיינע דעם אַנשטאָסעם
אונד צום פֿעלזען דער שטרויכֿעלונג,
פֿיר בייד היזער ישראל'כ,
צום פֿאַללשטריקע אונד שלינגע
פֿיר דיא בעוואָהנער ירושלים'ס.

(טו) דאַראַן וועדען שטרויכֿעלן פֿיעלע,
טהיילס פֿאַללען אונד צערשמעטטערט,
טהיילס פֿערשטריקט אונד געפֿאַנגען וועדען.

(טז) פֿערהיללע דאַז צייגניס,
פֿערזיגלע דיא לעהרע בייא דען איינגעווי־הטען.

(יז) אונד איך האַרע אויף דען עוויגען,
דער יעצט פֿערבירגט זיין אַנגעזיכֿט,
פֿאָר דעם הויז יעקב'ס,
אונד האָפֿפֿע אויף איהן.

זיערע

עדות לאחרי שנגר נכנסה מרן ישראל ממלכי תצור שלפניו ולכד הוא כל ערי יהודה הבצורות. לשני בחי ישראל, יהודה ואפרים. (טו) ונפלו ונשברו, נגד לפן נגף ונוֹר מכשול. ונוקשו ונלכדו, נגד לפח ולמוקש, ונחמת ירושלים לא נפלה ולא נשברה, לך נאם במלוך ובמלוך, ולכן היה לה זה לפח ולמוקש. ותלינה לפניך דעת ידידי החכם מהר"ס גאָדמאַן נצלצת הכתובים הללה י"ג, י"ד וש"ו וזה לשונו: נְהַקַּיֵּם פעל היה עס על עניינו(החבען) ויהיה ענין וסי' למקדש להמקדש יהיה כנוד ה' כלומר לא תקדישו לת ה' לבלות ותירלו לותו לן הְרֵגֵּ יְרֵגֵּ לכם למקדש לאבר תנוחו שמה לקרוש חליו בעת לרה, והמשך הדברי' והי' למקדש לשני בתי ישראל וליושב ירושלים בקרוש חליו על שני מיני הרעות שהם ה' לחני נגף ולור מכשול, וב' פח ומוקש, וענין הפעלים בפסוק ס"ו וכשלו ונפלו וגו' כמו כי יכשלו וגו' ויהיו שני חלקי הפסוק הזה מקבילים לקודם כלומר כי יכשלו וגו' בתין הרחמן לו כי יוקשו וגו' בתין השני. ויתורגם לפי זה: דען עוויגען דעם וועלטאַלם, דיעזען זאָלט מיהר"ייליגען, ער חאַלטין זייא חייך פֿורכטבאַר אונד אַכֿטיג. דאַן וועדד ער אויך היילינטהומע זיך מיינפֿינדען, בייא טטיינען דעם חאַנטאָסעם אונד קליפֿפען (ד. ה. אויך אונגלויקקע) דען בייד־דען היי־ זערן ישראל'ס, בייא פֿאַללע אונד טלינגע (דאַז הייסט בייא פֿייכדליכֿער כאַכֿטטעללונג) דען בעוואָהנערן ירושלים'ס; וועלן (נעהאלף) פֿיעלע טן יענע טטאָסטען זאָלטען, פֿאַללען, אונד בירין בייא בריעכֿען, חרער אין דיעזען גרפֿאַנגען אונד גרפֿאַסטע וועדדען. עכ"ל. (טז) צור העודה, כמו שלוה ה' לכתוב היעוד של מפלת לרס ואפרים על גליון נחרט לנוח ולא לגלות סודו רק ליחידי סגולה (עיין חחלת הפרשה) כן נוה לו עתה להסתיר התעודה והחורה הזאת, שהם כמ"ש הרלב"ע דנרי הנבואה על מפלת סנחריב, מעיני העם, ולך הצרידים חצר ה' קרת, והמה חלמידיו וריעיו המקבלים לקולו יניח נסודו, כי הפושעים ילכו בדרך חצר נחרו ויכשלו בו, וכן היה, כי לך לחרי חצר נחה העיר הקדם נחלוד ולא קם עוד רוח נחים ושלח חזקיה לל הנביח בכה והתחנן לו כי יתפלל בעדו לל ה' לז הבטיח לו בחר היטיב כי יען ה' בעד עמו וינקים נקמתו בחלך חשור. (יז) וחביתי, כלומר חנכי מעלמי לחכה לה' ולינני לריך לא לאות ולא למופת, לולם לחם תלמידי ורעי חצר לולי לבנם לינו בטוח בישועת ה',

(יח) הנה אנכי והילדים וגו' לאותות. לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא ה' לד מה שעלל מצנן ותצוע' בית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו היסוב בענין לפי פשוטו. ומדרש אגדה בגמרא' רבה על אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקו' של בית רבן תורה אמר לפס אין גדוי' אין תייסי' לפס אין לאחן אין רועה לגרוס לו לפלך שכינתו אמר לו הקביה כל מה שאתה קוצר התעודה ומותס התורה לפתם' שלא תמלא ביזרעאל לא יועיל לך: [יז] וחכיתי לה' המסתיר פניו וגו'. אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים ל"ח) ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף גו ביום הנטיתי' ועכשי' הוצרכה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (שם): [יח] הנה אנכי והילדי' וגו'.

ועבר

הם תלמידים שהכינן עליו נבואים יהיו לאותות ולמופתי' את שקיים תורה ביזרעאל על ידם: (יט) וכי יאמרו אליכם. אמר ר' סימון בשרה אחיו של הושע בן בארה היתה שני מקראו' הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו ביזעי' וביקש לחתם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לרחובני ולגדי (והגליהו עמהם) כמה שנאמר (ד"ה ח' ה') בארה בנו בשיל לרחובני הוא אשר הגלה תגלת פלאסר: וכי יאמרו אליכם. האומות: דרשו אל האובות וגו' המלפלפים והמהגים. לשון גגלי הוא שלף הדבור אין בהם אלא נשופות הללו שמפטפט ן בקול' לשון ליפלוף והגה נופל בעופות כסים שניר בן אלפלף אהגה ביונה (לקמן ל"ח) וכן מצינו לשון ליפלוף בקול כמוך שנאמר (לקמן כ"ט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תשפלף: הלא עם אל אלהיו ידרש. זו אחת תשובתם הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרש שמא תאמרו לנו להיות נמוחנים לדרוש לזרעי המתים מן המתים: (כ) לתורה ולתעודה. מאחר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה נעד החיים להורות לנו מה נעשה. כל זה לפי המדרש. ולפי פשוטו יש לפתר וכי יאמרו אליכם וגו'. אמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה ובוכיחו הקב"ה לנביא ולסייעתו אל חזקיה כשיאמרו אליכם שבנה ובסייעתו שירתו את חזקיה מנעט בעכ"ו שרבו אל האובות ואל הידעונים ונרבו בעכ"ו בחצר עבו אלהות הרחבות' והביאו את האלוהה של סנחריב. הלא (כל) עם אל אלהיו ידרוש. עובדים עכ"ו ורוצים בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן: לתורה ולתעודה. זו אחת תשובתם שתאמרו את התורה כמה שנאמר למעלה נור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם: אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר. מאחר שתשובה זו תרתו ותשמעו אם לא יהיו מודים בדברים שנהם לדבריהם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאלוה קוב וידעוני שום שחר אין רחוי לשחר פניו כן תירגם יונתן. ומדרש אגדה על עלמו אינו מזרים השחר שהרי עינים לו ואינו רואה ואיך יזרים על אחרים. ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה עתה תרתו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האובות אע"פ שאין לו שחר ולא ממש כדבר הזה לא ינוחו מלומר אליכם כך:

ועבר

(יח) זיעהע! איך אונד דיא קינדער,
דיא מיר גענעבען האַט דער הערר,
זינד צייכען אונד פֿאַרבילדער אין ישראל,
פֿאַן דעם עוויגען צבאות,
דער דאַ וואָהנעט אויף דעם בערגע ציון.

(יט) אונד ווען זיא זאַגען צו אייך:
בעפֿראַגט דיא בעשווערערינען אונד דיא אָראַקעל,
דיא דאַ צירפען אונד פֿליסטערן —
זאָלל ניכט אין פֿאָלק זיינען גאָטט בעפֿראַגען קאָננען,
פֿיר דיא לעבענדיגען דורך דיא טאָדטען?

(כ) צור לעהרע הין אונד צום צייגניס!
דען זאַגען יענע ניכט אין זאָלכעם וואָרט,
דאַז קיינע קלאַרהייט האַט?

(יח) הנה אנכי, לכם יהיה לאות לאחר עזיתי בנתיב'הגליון ושמו'הילדי' מה ר ש ל מ ב נ ז ושאר ישוב, כי מסדי ה' לא תמנו, ועוד יש"כ לרחם את עמו ולנער רשעים מארץ הקדושה.
(יט) וכי יאמרו, מוסב למעלה לאחר תלמידי ורעי לך נה' תלמינו ובדברי נביאיו אל' יען רוחו עליה' ואם יאמרו אלינם וגו' לאחר לכן רק לאור התורה והתעוד' כאל'סורתי לכם, כי היא מורשה לקהלת יעקב, כי הלא המה יאמרו דבר שאין לו שחר כלל, בן השכיל הרב לתרגם שני הפסוקים אחר כמעט אין להם שחר, ורב בם הפרושי' ואולי יש עוד לבא'הפסוקי' באופן אחר, והוא כי

הנביא אמר לאחר אך תחזיקו בלחומות אשר שמתי לפניכם, ובדברי התורה והתעודה אשר מסרתי לכם, ואל תפנו אל האלילים ואל תשעו בדברי שקר, וכי יאמרו וגו' ואם גם יאמרו אליכם לדרוש אל האובות וגו', לתורה ולתעודה כלומר מה לכם לתורה ולתעודה שאתם הנביא בכם, הלא האמת אך בפי הקוסמים ימצא, והם לבדם יודעים לחבוש מלפני העתים (ולתורה ולתעודה נמשך על פסוק הקודם "כדעת רב"י הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים לתורה ולתעודה). והוסיף הנביא לאמר אם לא יאמרו, וגו', כלומר ידעתי כי בן יאמרו אליכם, כי זה דרכם בכל למו להאמין בשוא נתעה (ויאסר בעלת אם הה"א השאלה ורבים כמוהו במ"ם הרד"ק בעמליל). ולפירוש הזה הפסוקים י"ח י"ט כ' מדוברים יחד, לאמר, לאנשי ובילדים לכם לאותות ומופתים ואל תשיתו לב לדברי הבל של קוסמים, אם גם העם הזה יאמינו בם. הירענים, תרגם הרב חַרְחַקעל, והוא מן ידע, כי הוא הודעת העתידות ע"י נביאה כפי מחשבת הטועים. המצפצפים, קול העופות יקרא לפלוף לפי שהוא דומה להגיה הזאת, וכמו שיאמר בל"א לוויטטערן, לירפען, והנה המתים לאחר יעלה בעל אוב המה ידברו רק בקול דממה דקה, ואמרו הקוסמים כי הרפאים שוכני שחול בל יוכלו להריס קולם, ונאמת הוא רק בתחולה מאחם לבל יביר השומע את קול המדבר עמו, ולזה ידמה אותו לצפלוף העוף, וכן אמר לקמן (כ"ט ד') והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפלף. והמהגים, נדף עם מצפצפים, וכן לקמן (ל"ח י"ד) כסוס עגור כן אצפלף אהגה כיונה, (ועיין לקמן ל"ח ד'), והרב תרגם פֿליסטערן, והוא הדבור נלחש, והכוונה אם על המתים שיעלו לאחר לא ישמעו קולם באחרנו, או על להטי המכשפים (לויבערפֿראָעון) לאחר גם המה נבחת נשמעים כנודע. אל המתים, לדעת הרב המתרגם יהיה אל כאן כמו על ידי (דורך) ומצא לו מבר אל כל תועבותיכם (יחזקאל מ"ד ז'). (כ) אין לו שחר, אמר הראב"ע והטעם שלא תעלומה לאור, ולכוונה הזאת תרגם הרב המתרגם, וליונתן דרך לאחר בזה (עיין רש"י) ואחריו הרל"ק, ומעתיקים עמים והנמצאים לאחריהם מבני עמנו באחרו עוד בדרך יותר זר (יעיין הקורא בדבריהם). אבל הנכון לדעתנו בפירוש הראב"ע וזה יוכלך גם בפי הכוונה שגם הרב המתרגם בפסוקים האלה גם לפי הדרך לאחר בזאתי לבני, בלאחר מבואר במה שקדם.

ועבר

(כא) ועבר בה נקע' ורעב. מוס' למעל"מ מ"ו בתחל' הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופי' מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקע' עשרת השבט' שיתקשרו עם מלכי מלרים ופירש את עונן והיה למקדש ונבלו גם וכל הענין. ועבר בה העובר בלות' הדרך עוזבי' את הקב"ה וסומכין על מלכי מלרים. נקשה מחורע קשה. נקשה ורעב נלחם בלרות קשות ורעב כי קושי ומלור ומלוק ורעב יבא עליהם בימי מלור שלא שנים שלר שנחריב על סומרון: והיה כי ירעב וקלל. בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם: ופנה למעל'. לנקב מלת הקב"ה ולא ישמע כי יתחתם גזר דין ובקתירג' יונתן: (כב) ואל ארץ יביט. לולי ימלא עזר לשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מלרים (מלכים ב' י"ז): והנה לרה. כי לא יעזרהו וגם שנאת יבא שנחריב לרעה לו: מעוף לוקה. עיפות ליקה: וחשלה מנודח. על ידי חפלה הוא מנודח שבן לשון נידוי נופל בחפלה כמו (ירמיה כ"ג) לכן יהיה דרכם להם בחלקלקות בחפילה ידחו ונפלו גם ולחפילה הם מנודחי': (כג) כי לא מועף לאשר מוצק לה. כי מלך חשור לשר ניתן למוסך ולהלר לה לחרלכם לינו עיף וחינו עכל מלנח עליה' עד שלש פעמי' לחת נימי פקח (מלכים ב' ט"ו) לשר לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת הקדש ואת הגלעד ואת הגלוח הסיח בשנת ד' לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחלי שבט המנש' מקרח זה (בדברי הימי' א' ה') וגלות זה בשנת שתים עשר' לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כעין שנאמר (מלכי' ב' י"ז) וימלך מלך אשור בהושע קשר וגו' לאחר שנשתעבד לו שמנה שנה וחין החשבון מסורש בסקרח בגלוי אבל ים ללמוד מבריתת דסדר עולם והשליטת בשנת שש למזקיה שנת תשע למרדו של הושע אשר גלבה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מינק לה לארץ ישראל האמורה בענין ואל ארץ יביט: בעת הראשון הקל ארלה זבולון. הגלות הזו האחרונית קלה תהיה לאותה של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שלח בשנים לא הגלה אלא שני השבטות ואלי המטה שבעבר הירדן אבל האחרון משע השליטי היא: הכביד. טילח את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשונה בלשון הקל ארלה זבולון והאחרון הכביד ובאחרון יעשיה נביאה זו בשר גלו הראשוני': דרך הים. לותן היושבין על ימה של טבריי היא ארץ נפתלי שנא' ים ודרום ירשה (דברים ל"ג): עבר הירדן. היא גלות שניי' של ר' זוכן וגד: גליל הגוים. היא כל ארץ ישראל שהיתה גולמת אלים כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לשחורה בענין שנא' (ירמיה ג') נחלת לבי לבאות גוים. ויונתן תירגם ל' אחר:

(כב) וְעָבַר בָּהּ
נִקְשֶׁה וְרָעֵב
וְהָיָה כִּי־יִרְעַב
וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו
וּפָנָה לְמָעְלָה:
(כג) וְאֶל־אֶרֶץ יַבִּיט
וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה
מְעוּף צוּקָה וַאֲפֵלָה
מְנֻדָּח:
(כד) כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ
כְּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן
וְאַרְצָה נַפְתָּלִי
וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד
דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן
גְּלִיל הַגּוֹיִם:

ישעיה ח

(נא) וועל דאַ דורכוועגנערט יענע (באַהן)
איזט בעראָנגט אונד דאַרבענד,
אונד דאַ געשיהט׳ס וועג אר הונגערט,
זאָ ערגרימט ער אונד לאָסטערט זיינען קאָניג אונד
זיינע גאָטטער
אינד וועגדעט זיך נאַך אָבען.
(נב) וועג דאַן ער צור ערדע בליקט,
זיעהע דאַ! טריבזאַל אונד דונקעלהייט,
דיסטערנים בעראָנגנים אונד נאַכט,
עם איזט פּערשיכט —
(נג) דען קיינע דיסטערנים מעהר וואָ איהר[1] בעראָנג=
נים וואַר,
וויא אין דער ערשטען צייט, דאַ ער ערניעדריגטע
דאַז לאַנד זבלון
אונד דאַז לאַנד נפתלי —
דאָך אין דער פּאָלגעצ׳ט פּערהערלי׳כט ער
דען וועג צום מעערע, יענזייטס דעם ירדן׳ס,
דאַז גאַליליעאַ דער היידען.

באור לו

(נא) ועבר בה, לדעת הכתב המתרגם יהיה הענין לזכר יענוך בדרך זאת לדרוש על הלוכות וידעוני׳, הוא יהיה נקבה (כלומר קסם יוסי ומדוכא) וכעב, ויורה הכנוי על נושא דרך הנעלם במאמר, כמו שלדעת הראב״ע והרד״ק ספירתו לזכר יענו׳ בתרן זכ״כ מוסב גם על תרן שלא נזכר כלל. ונעיני יתכן כי גם מוסב על האומרים לדרוש אל המתים שזכר, והמה העם, ועם נעניי׳מזוהף, כמו שכתב הרד״ק נשרש עמם, וגם הוא כמו עליה, כלומר מלינו כי אם הנהמה לזכר לחני רוכב גם (נחמי׳ נ׳י״ג), ונקבה הוא שם המקום כלזכר הכינהו רש״י ויונתן, ואמר עד יענו׳ על העם דבר קצ׳

[1] דער ערדע.

מאד, ויהיה לו לאם ירעב והתקלף במלכו ובאלהיו (והם אלהי נכר לזכר נאמר לו, ולכוונה הזאת תרגם הרב גאָטטער) לו יכעס לנבו הערל, ופנה למעלה לאל המושיע, כלזכר הצניל הרב להעתיק. והנה נקבר המאמר הזה היטיב למה שלפניו, כי אמר הלא ימים נאים וגם העם ההולכים עתה בחרך לחרי מצחות שוא ומדוחי׳ יעזבו דרכם הרעה ויבואו אל ה׳, ובדעת יונתן ורש״י, אך שלדעתם הענין כי יתפללו אל ה׳ והוא לא יענם, ולדעת הרב הוא נהיפך, אם יבואו אל ה׳ ירחמם ויוליאם ממלוקתם, כלזכר יבאר בפסוק הבא. (כב) ואל ארץ יביט, לו אם העם יפנה למעלה ושב ורפא לו, ובזיניט לארץ יראה כל הצרות לזכר הליקוטו והחרך לזכר סבבהו המה מנדחים כלומר בלו ולינמו, כי אלהים הגיה חזכם והושיעם ממלוקתם, כן העמיק הרב להעתיק הפסוק הקצה הזה, מעוף, חשך, כמו ארץ עפתה כמו אפל (לעיל י׳ נ״ב) כי שניהם ארם אחד להם. (כג) כי לא מועף, הרב המתרגם נאר נעין נקירת (נעיקר הכוונה) הפירוש היותר נאה ומתקבל נפי הורלת המלות והמשך המאמרים בפסוק הזה, והוא דעת החכם גשועניום: כי הענין, עתה לא יהיה עוד מועף חשך ואפלה (כי מועף בינוני הפעיל מזרע עוף ונלזכר נאמרו בפסוק הקודם) לזכר מולך לה, והכנוי לה מוסב על הארץ שזכר. כעת הראשון, לא יהיה מועף לארץ יהודה כלזכר היתה כעת הראשון כלזכר הקל ה׳ (כי ה׳ הוא הנושע המובן) ארצה זבולן, כלומר הורידה כנוונה והושפלה והגלה את יושביה ע״י מלכי אשור, כזאת לא יעשה בארץ יהודה, ואם גם כבש סנחרב כל ערי בצירות ביהודה לא יחזו בארץ. ארצה, הה״ל נוספת ולא במקום למ״ד וכמו מי פקד עליו ארצה (לעיל ל״ד י״ג) וכן על פני מבל ארצה (שם ל״ז י״ב). והאחרון הכביד, לולם עוד ימים נאים וגם הארלות האלה תשוננה לאיתנן כי ה׳ יכבדן וינצלן. ולדעתי אין זאת יעוד מציאי כלזכר חשב המכס הנ״ל, רק כנר נתקייים זאת לאחרי לזכר ירדה מלכות אשור| מטה מטה כי לא הרימו גם לפרים ומנסה ויתר השבטים את לאחם, וכנר מפורש כי בימי חזקיה נאו לאנשים מלזכר מנסה וזבולן לירושלים לעשות פסח לה׳ (ד״הי נ׳ ל׳ י״ח) וגם אנשי יהודה נתלו מזנחות וגדעו האשרים נאפרים ומנסה (שם ל״ח ח׳) והמלך יאשיהו בער כל הגלולים מכל ארץ ישראל נמבואר (שם פרשה ל״ד), וכנר נאמרנו שם כי זה לעד שהות היה מושל גם נארץ ישראל, ונפרט לדעת חז״ל שאמרו ירמיה החזיר את עשרת השבטים, והמליך עליהם את יאשיהו. דרך הים, הוא יש כוונת וזה נחלק זבולן כנאמר זבולן לחוף ימים ישכון (נרלזית מ״ט י״ג). עבר הירדן, גם עבר הירדן והם ראובן וגד וחלי שבט מנשה לזכר נהם החל ה׳ לקלות ישראל והם הוגלו תחלה גם המה ישובון לאדמתם. גליל הגוים, הנה המקום| גליל היה

ט

(ב) הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ
רָאוּ אוֹר גָּדוֹל
יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת
אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃
(ג) הִרְבִּיתָ הַגּוֹי
לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה
שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ
כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר
כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ
בְּחַלְּקָם שָׁלָל׃
(ד) כִּי־אֶת־עֹל סֻבָּלוֹ
וְאֵת מַטֵּה שִׁכְמוֹ
שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ
הֲחִתֹּתָ כְּיוֹם מִדְיָן׃

ט (א) העם ההולכים בחשך. הם יושבי ירושלים שהיו מציני מדקדקת סוחרי' בעיון שלמ' יחזקיהו (לקמן ל"ז) יום לרה ותוכחה ונחלה היום הזה: ראו אור גדול. נמפלתו של סנחריב: (ב) הרבית הגוי. נעשו גדולים לכל שומעיהם בשמעו התומות הנסים שנעשו להם: לו הגדלת השמחה. ולא לאויבו ובתוב לא בלמ"ד אלא"ף לפי שלא היתה שמחת חזקיה שלימה לפי שנאותו הפרק נאמר לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך, לקמן ל"ט): כשמחת בקציר. ת"י כחדוות נשמחת בקליר. קליר קרב שהוא בעין הקליר סורגי לחם קולני לוחרים ושינה הכתוב בלשונו לדרוש שהיה לותו הנס בגיל קליר העומ'כאשר יגילו בחלקם שלל מלרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל רב ומלרים ומחדת כל הגוים (במ"ב לקמן ל"ז) שבאחז מעל חרחקה מלך בוש בא לו לירושלים עם כל לוללות בוש ומלרים (לקמן מ"ה) יגיע מלרים ומחר בוש ומנחי' וגי' והכל בזזו חזקיה ועמו: (ג) כי את על סובלו עול שהי'סבל לחזקיה ושהיה משה את שכמו למשא כשד להעלות מס קשה ואת שבט יסורים שהיה נוגש בו בחזקיהו: החתת. ושברת ביד בגלילה ל': כיום מדין. בימי גדעון (שאף הם נפלו ביד בגלילה אחד ובגיל קליר העומר כמו שנאמר והנה בגיל שעורים מתהפך במקום מדין):

כי
לו קרי

באור

נבחלת נפשי, וירחה לי כי העשרים עיר שבחן שלמה לחירם מלך לור בוכר במ"ח (ט' י"ח) היו נקרחים בגיל הגוים, לפי שחירם הושיב שם חנשי לורים כאשר עשה שלמה בהערים אשר נתן חירם לו (ד"הי ב' ח' ב') שהושיב שם בני ישראל (ועיין בתולדת שלמה שבאתי מבוא לספר משלי).

הפרשה הנאה תתחלק לשני חלקים, החלק האחד (מן פסוק ו' עד פסוק ז') דבוק אל אחרית פרשה שלפניה, כי אך טוב וחסד ירבפו לבית דוד, ולחנוכי יהודה יגיד כי לחרי אשר יפול משור בחרבם יפרה יצא ויפרח לוהר ומושל בדיק בירחת אלהים (חזקיה) ימשול בם; והחלק השני (מן פסוק ז' עד סופה) עם ישראל (ממלכת אפרים) יחוכח, ויודיעם את משפטי ה' אשר בחרבו עליהם כי מעלו בו.

ט

(ח) דאַז פֿאָלק, דאַז וואַנדעלנדע אין פֿינסטערנים;
ערבליקט אין גראָסעם ליכט,
דיא וואָהנענדען אים לאַנד דער טאָדעכנאַכט,
אין ליכט גלאָנצט אויף, אָב איהנען.

(נ) גראָס מאַכסט דוא דאַז פֿאָלק,
איהם שטייגערסט דוא דיא פֿרייד,
זיא פֿרייען זיך פֿאָר דיר,
וויא פֿרייד אין דער ערנדטע,
אַלס אָב זיא יובלן מאָלטען;
ביים טהיילען דעס ערטראָגס.

(ג) דען דאַז יאָך דאַז איהן בעלאַסטעט,
דיא שטאַנגע זיינער שולטער,
דיא גייסעל זיינעס דראָנגערס,
צערבריכסט דוא וויא אַם טאָגע מדין'ס[1],

---

[1]) חַלַּם ישראל דורך גדעון פֿון דען מדיניטען בעפֿרייעט וחורדען, זיעהע (שופטים ז' ח').

דען

באור לח

ט (א) העם, מוסב על מאמר כי לח מועף לאחר מולך לה נפסוק האחרון נפרשה הקודמת, כי המאמר נעת הקל וגו' הוח רק נעין מאמ' מוסגר, לאמר שלח יהיה מועף, כי העם ההולכים נחשך יראו אור גדול, לך שלדעתי הכוונה עתה אל אור התורה ונגים הלדק כי יעזנו את אלילהם ויאמרו נה' ונלדקת מלכם מאת לאר עתה מאסו נה' ונמלכם, ולאחר יראר נאה שינוח. (ב) הרביח הגוי, לדעת רש"י הכוונה הרנית שאם נגויס (עיין נדנריו), והוח נכון כפי הענין, ויש גם לפר' שמוס' על והאחרון הכניד נפרשה הקודמת, שיעד שם כי ישובו נניס אל גבולם ולאחר נאחרנו לגיל, ונאחרגוס האחכנזי אין הכרע. לא הגדלת השמחה, כל המפרשים לאמרו נדרך הקרי כי לו היה נוי"ו ולח נאל"ף, וליאר את הכאוב נאת הרל"ק לו הגדלת השמ', לכל לאויניהם המעטת, וזה ראוק, ויותר נכון דעת הראב"ע שאמר ולאחר הוח נאל"ף לא היתה שמחה כאוהו כאו לא היה פאל (אהלים נ"ג ו') ע"כ, וא"כ הקרי והכתיב לדקו יאמר, כי שעורו לו לא הגדלת שמחה נזאת, וכאו שדרשו חז"ל על לאר לא חומה (ויקרא כ"ה ל') שאין לו עתה והיה לו מקודש. השמחה, לאמר לאל מאכאי העמים כי הה"ק הדעת היא תאורת הכאוי, כי שעורו הגדלת שמחתו, ואין הכרע לזה כלל. שמחו לפניך, שישמחו רק נה' ויגילו כישועתו כעניו ושמחת לפני ה' לאלהיך, שנ"כ הכוונה שהשמחה תהא נראות את פני אלהים נמקום הנאחר. כשמחת בקציר, אשר הסומך ונחאלימו נשמחת קוצר נקציר: כאישר יגילו, ישמחו לפניך כאחר יגילו אס יחלקו שלל, והענין נאור פניך נאת שמחה נלנס נאס דגנס ותירושס רצו, כן הזכיל הרב לתרגס. (ג) על סבלו, עול מלך לאור. בו, לדעת הרל"ק ורש"י בו מוסב על יהודה לו חזקיה. והאכס בעזעניהם לאמר כי לא מלינו הפעל הזה ניאס הב', ושבח את הנוגשים בעס (שמות ה' ו'), לולס נאמת יש גס לפרש כי בו מוסב על השבט, והא"ת כמלת הנגש נמקום לאבר, ושעורו שבט לאבר נוגש בו. כיום מדין, כי ניום ההוא עשה ה' תשועה גדולה ליזרחל כנזכר נשופטים (פרשה ז') וכן לאמר המשורר עשה להם כמדין (תהלים פ"ג י'), לך שבח הזניר גם סיסרא ויבין כי שם מונה כל לויבי יזרחל (שם פסוק ח' וט') והזניר נאוכח גם וימעאליס, וישמעאליס ומדיניס לפעמים נרדפים המה (עיין נרחנית ל"ז כ"ה וכ"ח, שופטים ז' י"נ ומ' כ"ל). לולס הנניח יעשיה ירמה כי לאז המשל הזה גם כאן גם להלן (פרשה י' כ"ו) נענור התלמות שים בין שתי המלחמות החלה, כי גם נמכת מדין נפלו הלויניס רק ניד ה' כי היתה מרכ לויס נאחיו, וזה נעלמו היה נמפלת סנחריב, וכן נמלטו מלכי מדין מעדה המערכה ואח"כ נהרגו, וכזאת קרה גם למלך לאור. ואולי רלה הנניח גם לעורר נזה לת עמו כי ה' נתן תשועה לגדעון רק נשלש מלות לויס, כל הנרכיס לאבר לת כרעו לנעל נמנואר (נשופטים ז' ז').

(ד) כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ
וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְּדָמִים
וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֶלֶת אֵשׁ:
(ה) כִּי־יֶלֶד יָלַד־לָנוּ
בֵּן נִתַּן־לָנוּ
וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא
יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר
אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם:
(ו) לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־
קֵץ
עַל־כִּסֵּא דָוִד
וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ
לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט
וּבִצְדָקָה
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:

(ד) כי כל סאון סואן נרעש. יש פותרין לשון סלה ומלה כמו שדעתו רבותינו. לך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרש מגזרתו מלת שלין הוי"ו והנו"ן מעיקר התיבה אלא כמו שלון מן שוא' וסמון מן הומ' וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנו"ן לומ' סולן אלא סואה כמו מן המון הומה ומן שלון שואה ולא יאמר שואן הומן חורן. ואני לומר שפתרונו כפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון להלת ולשון נמלאמה כי כל סלון סולן נרעש קול ולשון שוס נולא נמלאמ' נרעש שעט' סוסים והנפת תריסין הוא ושמלת הרוגי מלחמה מגולגלה בדמים לגל ולשון זה לשון בו רעש ולשון בו דם: ושיתה לשריפה. יקד יקוד מלכולת: (ה) כי ילד יולד לנו. לפי"ד שלא רצה הוא בנו הנולד לו זה כמה שנים להיות לנו תחתיו למלך לדיק יהיה. ותהיה מגזרת הקנ"ה ועולו על שכמו שיהיה עוסק בתורה ושומר מלות ויעשה שכם למשלו של הקנ"ה ויקרא שמו הקנ"ה שהוא מפליא עלה ואל גבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: (ו) למרבה המשר'. למי יקר' הפסוק הזה למלך המשר' המשרה של הקנ"ה על עלמו ליראל מפניו. משרה לשון שררה זו לתשוב' החולקי'. לך יש לומר שלף שר שלום משמותיו של הקנ"ה וקרית' שם זה לינה לשם ממש שלא לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם בנית לחם וכמו ועשיתי לך שם שלף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה לשלום הניתן לו לין קץ שהיה לו שלום מכל עבריו ולין קץ זה לשון הפסק עולמית שלא לין קץ לסניניו על כסא מלכות דוד היה שלום זה נמשפט ולדקה שעש' יחזקיהו: ולשלום. וי"ו זו תיקון המלה הוא הינה משרה על שכמו ומה גמול יעלס לו הנס לשלומו לין קץ ולין קלנה: מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מלינו שאמרה חנה על שמואל ויצב שם עד עולם ולתשובת המולקים האומרים לדעת' יש להשיבם ומה מעתה והלא לא נא שלא עד סוף ממש מלות שנה ויותר: קנאת ה' לנאות. שקנא לניון על אשר יען עליה לרס ופקח: תעשה זאת. ולא אחר לשלו לכך ולא זנות אלות תמה. תוס'. ואמרו רבותינו נקט הקנ"ה לעשות חזקיהו משית ומנחריב גוג ומגוג שאמרו מלאכי השרת לפני הקנ"ה מי שקנן לשלות ההיכל וגנרן למלך אשור יעשה משית

מ"ס סתומה בחמלע התיבה. דבר

ב א ו ר

(ד) כי כל סאון, רבו הפירושים בשלה הזאת ובניס הסכימו שאין למלה זו דומה ויש לפותרו רק לפי הענין (עיין רס"י רל"ק ורא"ע), ולדעת הרב יהיה זה תואר לקים מלחמה, ושולי הוא מן ס ן שהוא מענין ג ג ה בארמית, (עיין ערוך ערך זה), כי גם לדעת הריק"ס אחר שחריו העתיקו

(ד) דען יעדער קאַמפֿער, (זאָנפֿט) ק אמפֿענר אים נעט׳ממעל
אונר יענלי׳כֿעם נעווענר, (זאָנפֿט ו) בעזוד עלט מיט בלוטע,
ווירד צו איינעם בראַנדע — רויב דעם פֿייערם.

(ה) דען איין קינד איזט גענבארן אונז,
איין זאָהן איזט גענעבן אונז,
עם רוהט דיא הערשגעוואַלט אויף זיינער שולטער,
עם ווירד גענאַננט זיין נאמע: וואונדער,
בעראַטהער, שטאַרקער העלד, הערר דער בייטע,
פֿירשט דעם פֿריערענם.

(ו) דעם וואַכסטהומ׳ם, דער הערשגעוואַלט אונר דעם
פֿריערענם איזט קיין ענדע
אויף דעם טהראָנע דור׳ם
אונר אויף זיינעם קאָניגרי׳כֿע,
עם צו בעגרינדען אונר צו שטיצען דורך רעכֿט אונר
טוגענד,
פֿאָן נון אַן ביז אין עוויגקייט —
דער אייפֿער דעם עוויגען צבאות ווירקט דיעזעם.

רוב המעתיקים החדשים גם מחנמי העמי׳ גם מנני עמנו שהוא נעל שלוחים לחני הלב׳, יהיה זה מתרג׳ של נעל סנתי (עיין שרשי׳ לרד״ק שרש סלח). והנה לדעת הרב סלון הוא שם התאר וסולחן בינוני, וכן כתב הרד״ק, ולדעת הריק״ס סלון הוא שם דבר. ושמלה׳, נלומר הגבור עם שלמתו שהיתה תמיד מגוללה בדם חללים יהיו לשרפ׳ לא נרגע יכלו, וזה נמגפת סנחריב. והנה מ ג ו ל ל ה פירשו כל המפתרים מענין וגללו את האבן (נרחנית כ״ט ג׳) (וועלצען), לולם זה יולדק רק לדעת המפרשים שהכוונה על נגדי הרוגים,

כי ההרוג יתנוסס נדמיון, אך לדעת הרב שהכוונה על נגדי ההורג לא יתכן זה היטיב, לכן ירחה לדבריו כי מ ג ו ל ל ה הוא פעל נגזר מן שם ג ל ל (שענינו לוחה וכל דבר הנמחס) כאשר יבער הגלל (מ״ל י״ד י׳), ואם גם שגלל עלמו נבנה מן הפעל ג ל ל כאשר אמר הרד״ק בשרש׳, מ״מ לאחרי אשר הועתקה הורחתה לענין ״לאחר שוב תוכל לבנות פעל בהורחה השניה, ואולי מענין הזה גם פעל ג ח ל שענינו הלבלוך והמחום, ג ח ל ה ו תחך ולשמות (חיוב ג׳ ה׳), וכל מלבושי מ ג ח ל ת י (לקמן ס״ג ג׳) וכמוהם רבים, ונח החל״ף תמורת חות הכפל, כמו אשר בזזו והריס (לקמן י״ח ב׳) שהוא כמו בזזו, וכן ימחסו כמו מיס (תהלים נ״ח ח׳) תמורת ימססו, תחת נחלים יחבב (חיוב מ׳ כ״ח) תמורת נללים ועוד כמוהם. (ה) כי ילד, הוא חזקיה. המשרה, מן שרה נלומר כל דברי המלוכה, ולמר שזה יהיה על שכמו כי הוא בעלמו יעשה משפט עמו לכל לרכיהם ולא יעזוב עסקי המלוכה ביד שריו ועבדיו. ויקרא, הקורא, וכתב הרחב״ע וז״ל יש לומרים כי פלא יועץ לל גבור לבני עד הם שמות ה׳, ושם הילד שר שלום, והנכון בעיני שכלם שמות הילד, פלא שם׳ עשה פלא בימיו (ויותר נרחה שהכוונה לים נפלא, אשר חויסנעלייכֿטער, חויסערהענטייכֿער), יועץ, כן היה חזקיה, ויועץ המלך (כלומר שכן נאמר ויועץ המלך ושריו, דסי״כ ל׳ נ׳), לל גבור שהיה תקיף וכו׳ עכ״ל, ויפה העיר חנם לחד מחכמי העמים, כי זה רמז לשם חזקיה, ובדעת הזאת לחז הרב המתרגם, לך שכתוב המלות לבני עד שפירש הרחב״ע ג״כ כיתר המפתרים שהיה לבא לעמו כל הימים, ועד כמו עולם עד, ונטה הרב לדעת הרד״ק שעד כמו נצח יהלל עד (נרחנית מ״ט כ״ז), ולא כענין ויעימני לחב לפרעה (שם מ״ה ח׳), ולא״כ הוא בכל הענין עם לל גבור, ולמר שכבל זאת יהיה שר שלום, ולא יחוס לא לבנות חרלות, ולא לעשות לו שם בגבורים רק להגיל העשוק מיד עושקו ולהסיר עול ממשלת זרון מעל עמו. ולבן אמר: (ו) למרבה המשרה, נלומר לף שירחיב גבול מלכותו, בכל זאת יהיה גם לשלום אין קץ, והיה זה כענין שלמה כי לף שנימיו שלים היתה בחרן, בכל זאת מצל ממצל רב עד ענר הנהר עד גבול מלרים ובאמת כי גם לל חזקיהו בחו לימי מלכי חרן לחלות לת פניו כמו לשלמה, כנראה ממלחכי מלך בבל כמפורש במלכים ודברי הימים. והנה גם למרבה נכתוב נמ״ס סחומה ומכמינו ז״ל דרשו מה שדרשו (עיין רש״י רחב״ע ורד״ק כי כל לחד הניח דרש לחר), וחכמי העמים רלו לחלקו לשתי מלות וקרחו לם רבה המשרה, ולם כמו לה״ם כמו שנאמר בם מן בהם, ויהיה הענין להם לעם ״הזה״ רבה המשרה, לבל זה רחוק, ומה לנו לחקור מדוע נשתנה לורת החות, ובבר מלחנו בהיפך לחר הם פרולים (נחמי׳ ב׳ י״ג) שבח מ״ם בשלת הם פתוחה בסוף המלה. במשבט ובצדקה, כענין שהיה בשלמה. מעתה ועד עולם, לף שהלחת החומה בימי חזקיה לא התמידה ימים בבירים, הנה בבר לחמרתי לך

(ז) דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב
וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל:
(ח) וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ
אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן
בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר:
(ט) לְבֵנִים נָפָלוּ
וְגָזִית נִבְנֶה
שִׁקְמִים גְּדָעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף:
(י) וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו
וְאֶת־אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ:
(יא) אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר
וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:
(יב) וְהָעָם לֹא־שָׁב
עַד־הַמַּכֵּהוּ
וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ:

מיד סתמו הכתוב: (ז) דבר שלח לאדני ביעקב. הנבואה שנתנבא לפרענות פקח בן רמליה: ונפל בישראל. מעתה מתקיים בהם: (ח) בגאוה ובגודל לבב לאמר. מה הוו אומרים בגאו' ובגודל לבב: (ט) לבני' נפלו וגזית נבנה. המלכי' שהיה לו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בניהוא שנימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ב' י"ג) כי לא הניח מלך ארם שאלים היו והם הלכו להם בבנין לבנים רעוע הנופל לגבל זה שהוא עכשיו מזק הוא בבנין לבני גזית וכן לארזים טובים משקמים לבנין: (י) וישגב ה' את צרי רצין עליו. הם נוטרים כמה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב"ה ישגב את מלך אשור עליו ויסכסנו להשיאו לבוא עליו כך שמעתי ואני אומר את לויניו כלפי שכינה הוא אומר הקב"ה יסכסך את לויניו זה בזה גוי בגוי ארם ופלשתים בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין שנאה את אפרים וגומר: (יא) ארם מקדם. ארם הרעו להם מקד'נימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מאחור שהפלשתים להם במערב: בכל זאת וגו'. ועוד ידו נטויה. עד שיניח עליהם את סנחריב ר"ל ארם מקדם ופלשתים מאחור היו משחיתים ביהודה בימי אחז כמו שמפורש (בדברי הימים ב' כ"ח) ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו:

ויברח

(יב) עד המכהו. עד הקב"ה שהוא מניח עליו המכות הללה:

באור

בזה הרד"ק שכמה יעודי הנביאים נאמרו בדרך תנאי, ובאמת לא לא עזבו ישראל לחרפי מות חזקיה את דרך ה' לז היה בסח דוד נגון כל הימים, והנביא לעבר חפץ בזה נמלא לבבו מתקוה הזאת, ולזה הבטיח להם כן. וכבר אמרו ז"ל ברוב ה' לעשות חזקיה משיח. ולולי זאת כוונת המאמר קנאת ה' וגו', כלומר מזאת לך תהיה לא תחם תקנאו לה' לבשות להעביר הגלולים ולעבדו שכם אחד.

מכאן יתחיל חלק השני מן הפרשה (עיין מה שאמרתי בתחלת הפרשה) והוא נמשך עד פרשה י' פסוק י"ח (ולא עד בכלל), ולא מלאנו בכל הספר הזה נבואה כזאת לעבר יטיף הנביא מלתו בפרשה שלמה רק על לפרים לבדו ולא יכלול בלל יהודה עמו, ויפה העיר החכם בעזעניום על לאות מלילחה כי בלה מאמרים הן בנועם המאמרים והן בערך הלשות העומדות לעמת לאותם. והחלק הזה עוד יפרד והיה לפרשה לעצמה, הרחב הת' מפסוק ח' עד י"ב, והב' מפסוק י"ג עד י"ז, והג' מסם עד סוף הפרשה, והד' מפרשה י' ק' עד

(ז) איינען אויסשפּרוך ענטלאָסט דער הערר גען יעקב,
אונד ער טריפֿפֿט איין ווידער ישראל.
(ח) אונד איננע וועלדע דאַז פֿאָלק אינסגעזאַמטע,
אפרים אונד דער בעוואָהנער שמרון׳ס,
דיא אים שטאָלצע אונד אים איבערמוטהע שפּרעכען:
(ט) ציגעלשטיינע פֿיעלען איין,
אַבער מיט קוואַדערשטיינען וואָללען וויר אויפֿבויען,
כיקאַמאָרען[1]) וואורדען אומגעהויען,
אונד צעדערן זעטצען וויר דאַפֿיר.
(י) דאַווירד ערהעבען דער עוויגע דיא גענגער רצין׳ס ווידער
אהן
אונד מיט זיינען פֿיינדען איהן פֿערוויקקעלן.
(יא) ארם פֿאָרן, אונד פלשתים פֿאָן הינטען,
פֿערשלינגען ישראל מיט פֿאָללעם רַכען —
בייא אַלל דעם וועגדעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן,
אונד נאָך בלייבט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.
(יב) דען דאַז פֿאָלק קעהרט ניכט צוריק,
צו דעם דער עם שלאָגט,
דען עוויגען צבאות זוכען זיא ניכט אויף.
דאַרום

1) ווילדע פֿייגעכבייאם.

פסוק ה׳. ונכל חלק וחלק ילח מרעה לל רעה יותר גדולה נדרך המדרגה (שטייגערונג), וכנל׳ יקדים הסנה הנורם׳ לרעה שתנו׳ ומיל רוע מעלליה׳ והשתת׳ דרכם, וכלשון יונתן כל זה נמה שיגוח וכל חלק וחלק יסנר נמליכה נכל זחת ל״ח שנ חפוועודידו נטויה. ואחר הנעה הזאת נכח לנאר הענין.

(ז) דבר, נענין דנר המלך, וכן אמר הרלב״ע נגוחה לו גזירה וכן מרגם הינ. ונפל, אמר הרלב״ע וז״ל הטעם כפל כמשפט עכ״ל, כוונתו כי הוא נענין קל מן שמיח נפל (דניאל ד׳ כ״ח). וח״כ הוא כפל מן דנר שלח לדני ניעקב, והרב תרגם כפירוש רש״י. והנה הפסוק הזה הוא רק נעין פתיחה להנגוחה
שתנוח. (ח) וידעו, נענין הלח ידעו כל פעלי חון (תהלים י״ד ד׳). לאמר, כלומר נאמרס. (ט) לבנים, דרך משל תחת כתי אמר ננגה עתה נחנני גזית, ותחת שקמים נטע עתה ארזים, נענין שנאמר ותת הארזים נתן נשקמים לשר נשפלה לרב (מ״ח י׳ כ״ז), ועיין שם נשלוש, והיה זה נימי פקח כי לז גברה יד מלך ישראל, ולולי הכוונה נזה על ארץ יהודה לשר חשנו לכנוש, כי נלכנון היו מולנים לחני גזית ונורתים ארזים כנודע. והנה זה היה החטח לשר גרס נעונש שיזכיר, והוח (י) וישגב, יעשה לרי רלין נשגנים ועלומים ממנו, והזכיר הנניח תחלה מפלת ארם, (ע״י מלך חשור כנזכר נמלכים), כי לפרים היו נעלי נריתו ועליו שמו ישראל עיניהם, ויחמר כי נפל ע״ז וכנל עזור. ואח איביו, לדעת הרב המתרגם לת הוח פה נהורחת ע״ם, והענין ה׳ יסנסך לת רלין נמלחמה עם לויניו. (יא) ארם מקדם, כמ״ש הרלב״ע, והנה ארם שם מזרח ליזרחל יזוכו להרע ליזרחל עם מלכי חשור, ע״כ. ופלשתים, שהם נמערב ל״י (הנ״ל). בכל פה, נפה מלח נענין ולחנת לת ה׳ לחיות נכל לנבך וכנל נפשך (דנרים ו׳ ד׳) שענינו שיתמלח הלב כלו מלחנת ה׳. וי״ת וכזי ית נכסי ישראל נכל לתר, נרלה שהוח פירש נכל פה כמו נית הנעל מפה לפה (ב״נ י׳ כ״ח) שענינו מקום לל קלה כמו שהעתיק שם ספח נשפח (עיין ערוך ערך סוף), ותרנם כאן רק לפי הכוונה. והנה נזה נשלם היעוד הרחשון, והוח הרעה היותר קלה מהנחות לחריה, כי לחר רק שיכולו גדולי עודדים נחרנם לנוח נז, ולח שיעמדו נחרן לך ילמו לדרכם, ונזה לח תהיה רעה לנלל החומה, כי רק נמקום לשר יחנו שם יפללו שלל. (יב) והעם, פה יתחיל הרחש השני כאשר נחרנו, לחר יען שהעם עוד לח שב לכן יוסיף ה׳ להכותו ויסיר מהמרון וישראל כל שבט מוסל זקן ונשוח פנים, וכל לים ונבד נשיני העם, גם לותם שהיה להם רק פקודה קלה (גרינגעם שאט) ולף גבורי החיל יפלו נחרב לויניהם נאשר נגאר. המכהו, לשר הרלב״ע ונאו סימנים שניה כמו נתוך החלי (יהושע ז׳ כ״ו), וכן כתב החנס געזעניום שהוא כמו כגברתה (לקמן כ״ד נ׳) שנח גם נשתי הידיעות, ונמשלת נכודם גם שניהם שנו, כי שם שהל וגברת המהשמות והכנוי כנוי הקנין, וח״כ נו־אי ה״ח הדעת שלח כמשפט, שכל מכה הוא הכינוני פועל והוא יקשר גם עם כנוי הפעול, וח״כ גם שתי הידיעות לדקו יקדיו, כי שעורו שלל המנה לותו כמו המלכשנם שני (ב״נ ל׳ כ״ד) שעשורו המלכים לחנם וכניס כמוהו.

(יג) כפה וגמון. לצון מלכים ושלטונים כפה קרקוב"ד בלע"ז כלומר לותם המופפים עליהם כגפ'ז: וגמון. לף היא בפה קטנ' וע"ש שכופה בגמון קור' לה גמון. ובגרייתא דשמואל מלינו שיש מזלות ברקיע מזונים ואלה שמותם וכאן למד הנביא שכל חכמיהם המתנאים להם וחוזים בכוכבים את הנאו' עליהם יגרי' ה'מהם: (טו) מאשרי. מדריכי כמי שאשרוני לאז' רגלי (לעיל נ"ג). ומאשריו שלמדו דרכי מדרכי התוע' סל"ת): ומאושריו מבולעי'. הדורכי' בדרך המתעים המאשרי' לותם בדרכים הללו דרכים מסותרים ונבונים שאין פתח לצאת מהם ולצון בילוע נופל על הדרך בענין שנאמ' במקום אחר עמי מאשריך מתעים ודרך מורחותיך בלעו (לעיל ג'): (טו) ומרע. רשע כמו זרע מרעים (לעיל ס'): (יז) כי בערה כאש רשעה. רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש: שמיר ושית. שלהם תאכל המורדי' והפושעי' שבהם: ותלת בסבכי היער. בדלת העם. סבכי ענפים: ויתאבכו גאות עשן. יהיו נבובים ומשוגרים בחוזק עשן התבערה: ויתאבכו. כל ל' נסך אין יסוד תיבה אלא כך כמו מנני בהרות (לעיל נ"ח) עמק הבכא (תהלי' פ"ד) ויהונ"ן בחם לו לפרקים ואין בא בו אל"ף במקום ו"ן כמו אל"ף של אבחת חרב (יחזקאל כ"א) ואל"ף של לחמותי בחזיכם (לעיל י"ג): (יח) נעתם ארץ. יונתן תירגם חרוכת אדמה וקשה בעיני לפרש כן שהיה

(יג) וַיִּכְרֹת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד:

(יד) זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֵה־שֶׁקֶר הוּא הַזָּנָב:

(טו) וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים:

(טז) עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח אֲדֹנָי
וְאֶת־יְתוֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנוֹתָיו לֹא יְרַחֵם
כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמְרַע
וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:

(יז) כִּי־בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה
שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכֵל
וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיָּעַר
וַיִּתְאַבְכוּ גַּאוַת עָשָׁן:

(יח) בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת
נֶעְתַּם אָרֶץ
וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֶלֶת אֵשׁ
אִישׁ אֶל־אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ:

ויגזר

ב א ו ר

(יג) כפה וגמון, בין לדעת רש"י (עיין בהגהות) בין לד"ת יונתן שתרגם כפי הנמשל שלטון ושלטונים, (שטרין הוא בלשון טורקי), או היולת בנבל וחינו מלשון מלמה עיין ערוך ערך זה) לא יורה זה על כלות העם רק על מנגידי עם להם מעט מעשה, וכמו שכתב הנביא בעלמו,

(יג) דאַרום טרעננט דער הערר פֿאָן ישראל,
קאָפּף אונד שווייף,
וויפּפֿעל אונד שטומפף אַן איינעם טאָג.
(יד) נרייו אונד אַנגעזעהענער, דאָז איזט דער קאָפּף,
אונד דער פּראָפֿעט, דער פֿאַלשעם לעהרט — דער
שווייף.
(טו) דען עם זינד דיא לייטער דיעזעם פֿאָלקעם אירר־עפֿיהרער,
אונד זיינע פֿערפֿהרטען, צערניכטעטע.
(טז) דאַרום אָב זיינער יינגלינגע פֿרייעט זיך ניכט דער הערר,
אונד זיינער וואַיזען זיינער וויטטוון ערבאַרמט ער
זיך ניכט,
דען אַללעזאַממט זינד הייכלער אונד באָזעווויכטער,
אונד יעדער מונד שפריכט שאָנדליכעם.
בייא אַללרעם וועגרעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן,
אונד נאָך בלייבט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.
(יז) דען עם פֿלאַממט וויא פֿייער דיא באָהייט,
געשטרייך אונד דאָרנבוש פֿערצעהרט זיא,
אונד ענטצינדעט אין בוימגעווינדען דעם וואַלדעם,
דאַם זיא אויפֿוואַללען אים האָכ טייגענדען רויך.
(יח) דורך דיא צאָרנגלוטה דעם עוויגען צבאות,
פֿערדיסטערט זיך דאָז לאַנד,
אונד עם ווירד דאָז פֿאָלק איינע שפייוע דעם פֿייערם,
איינער גענען דען אַנדערן — זיא שאָנען זיך ניכט.
מאַן

כי זנב קרוי לך לנביא שקר
שהיה נכנד בעיניה' ולימו
כלל מכזויי עם, ורק נדרך
המלוכת קרוי זנב, כי לפ
תהיה הכוונה כמו שפשנו
קלת המנחיים שה' כלה
מקטן ועד גדול על מה
עוד ידו נטויה? לפל הקמת
הוא כאשר למרתי שלך על
האנשים יקרים בעיני העם
או שים להם שרות מה
במלכות ידבר. והרב תרגם
לגמון: טטוופֿף, כי לדעתו
לגמון כאן הוא מן ג פ
שהורלתו בלרמית הכריתה
(חַבטכניידען, חַבהויען) עיין
ערוך ערך ג פ, ובאל"ף
נוסף יורה לדעתו על מכ'
העץ הנשאר נחרן למרי
שנכרת העץ, כי לז עומד
לגמון לעמת כפה
שהוא למרת העץ, וכפתו
לא רשנים (לעיל ט"ו ל"ב).
(יד) זקן, ינחר הנמשל מן
רחש וזנב שלא נאמור כי
הכוונה זנב הפתוחים נעם
כענין לרחש ולא לזנב
(דברי' כח יג) לפל הנמשל
מן כפה ולגמון הוא מובן

מעלמו, ונזה כנר סרה תלונת חכמי העמים לפר מצנו כי המלמ' הזה לינו מן הענין כלל, ולמרו שהוא רק הערה בגליון (רַאנדגלָאסע) מסופר מלוחר ונלא פנימה (עיין בדברי החכם בעזעניום במקום הזה). (טו) ויהיו, יען המוליכים המה מתעים לותם לכן ההולכים לחריהם מבלעים בלומר נכחדים מן הלרן, כענין בלע המות לנלח, (להלן כ"ה ח'). (טו) על בחוריו, המה לנשי הלכא לשר יקרפו נפשם נעד עמם ונעד ערי ישראל, גם נהם לא ישמח ה', לפל יסניר לחרב נפשם, ולא יחמול יתומיו ולפלמנותיו. כי כלו חנף, יען הרעה הזאת עלומה וחזקה מן הקודמת, כי עתה ירופפו כל עמודי המלוכה, ולין עוד לים לשר יעמוד נפרץ, לזה ינחר גם נסוף היעוד, מדוע עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה שלא נאר ביעוד הראשון, וכן נאני היעודים שיניח עוד, שפם עוד יותר קשים כאשר למרתי, יכפיל (לא גם רק נמלות מעטות) הסנה הגורמת בסוף היעוד כאשר נאר. (יז) כי בערה, פה יתאיל הרשע הפליאי, וינחר גם כאן תפלה סנת הרעה, והיא כי נערה כאש רשעה, ולקח המשל כמו שנאת הרד"ק מאש כי יבער ביער יאחז תפלה נקוליס הינשים ואח"כ תלהט סניב נכל עלי היער, כן הרעה הזאת נתפלה רק נפשותי העם נדנקה ואח"כ הכל סר יחדיו נאלאו. ויתאבכו, הרב המתרגם תרגם נדעת הרד"ק והרלנ"ע (וכן העתיקו רוב חכמי העמים) שהוא לשון התרוממות כלומר שפנשי היער יעלו נעשן, ותתסר כי"ת השמוש נמלת גאות. ויש גם לפרש ויתלכנו מן נכך נדעת רש"י, והענין כי מכל ענר יעלו עמודי עשן, כי היער תלהט סניב נמקומות רנים עד שיהיו נסנכים זה נזה. גאות עשן, כמו כי גאו המים (יחזקאל מ"ז ה') כלומר גבהו. (יח) בעברת, זו הרעה הנמשכה מרשעת מעלליהם, וזה פרי מעשיהם כי יהיה תרב אים נאחיו, וזה נודאי יותר קשה מהרעות שזכר עד עתה. נעתם ארץ, לדעת הרד"ק והרלנ"ע הוא כמו תשך נלשון ערבי, וכן תרגם הרב. ואולי הוא כמו ל טס נערנית ולרמית שענינו מקום הסתים והסנור, לפי שהמקום סתום לא יגיעו קרני שמש ויחשך, וא"כ הוא היפך ממה שלפניו

(יט) וַיִּגְזַר עַל־יָמִין וְרָעֵב
וַיֹּאכַל עַל־שְׂמֹאל וְלֹא שָׂבֵעוּ
אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ:
(כ) מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת־
מְנַשֶּׁה
יַחְדָּו הֵמָּה עַל־יְהוּדָה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:

י

(א) הַוֹּי הַחֹקְקִים חֻקְקֵי־אָוֶן
וּמְכַתְּבִים עָמָל כָּתָבוּ:
(ב) לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים
וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי
לִהְיוֹת אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם
וְאֶת־יְתוֹמִים יָבוֹזּוּ:
(ג) וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה
וְלִשּׁוֹאָה מִמֶּרְחָק תָּבוֹא
עַל־מִי תָנוּסוּ לְעֶזְרָה
וְאָנָה תַּעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם:

בלחי

לו ליתן נעתמה הארץ ולפרי שלין לו דמיונמקי' לא לחר לשון התגוס ולא לשון לחר לפי שפירשו לפי ענייננו בענין הקב"ה נעת' העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון נתך והגיע לארץ: (יט) ויגזר על ימין. יבזו ויבללו זה את זה על ימין לו על שמאל ולא ישבע להם: איש בשר זרועו. ת"י גבר נכסי קריביה יבזון: (כ) מנשה את אפרים. מנשה יתחבר עם אפרים: ואפרים את מנשה. עם מנשה. ויחדיו המה יתחברו על יהודה:

י (א) חקקי און. שטרי און שטרות מזויפין: ומכתבי'. לשון ערבי הוא כמו מכתבים (שהמ"ס מירקונ"ף שות ת'קמולה) בלשון ערבי: (ב) להטות. ע"י שטרות שקר את הדלי' מדין זכות הרבוים להם: (ג) ליום פקודה. שיפקוד הקב"ה עליכם עוניכ': על מי תנוסו לעזרה. הקב"ה לינו בעזרתכ': ולשואה. לשון תורגן: ואנה תעזבו. את כל הכבוד אשר לחם קונליס מן הגזל בשתלנו בגולה:

בלחי

באור

שלפניו, כי לפניס הלינו פני תגל מלהכה אשר לחגלם סביב, ועתה פתלוס החזך נסה פני ארץ, גם יתבן שאומב עוד על גלות עשן שהיה תחזך הארץ, ובא ארץ זכר כמו ולא נשא לותם הארץ (בראשית י"ג ו') ועוד כמוהו: כמאכלת אש, לדעתי הענין כמו שתרגם יונתן כיקדת נור, כלומר כלהבת אש שאר תאכל סביב, כן המה לים על לחיו לא יחמול, ואל לחיו כמו על לחיו. לולם לדעת הרב המתרג' יהיה ענין המאמר כי העם יהיה כלו כליל, ישן כל לים יעמוד מול לחיו להלחם בו, לא יחמול לים את רעהו. (יט) ויגזר, בענין לגוזר יש סוף לגזרים, כלומר לים יחתוך מן שבנו הקרוב אליו לכל לד לימין ולשמאל ובכל זאת לא לשבעה. איש, ע"ד המליצה וכמו שפתר יונתן (עיין רש"י). גם יתבן כי זרוע מענין, כח ואל, כמו לים זרוע לו הארץ (ליוב כ"ב ח'), עמו. זרוע גבר (דהי"ב ל"ב ח'), ועל לד השחלה נאמר זרוע על הבניס בענין כתי ורמזית לוני (בראשית מ"ט ג'), שהרעב יהיה בכל בארץ

(יט) מאַן צערפליישט צור רעכטען, אונד הונגערט,
מאַן פֿערשלינגט צור לינקען אונד ווירד ניכט זאַטט,
אין יערער אַם פֿלייש זיינעם אַרמעם נאַנט.
(כ) מנשה דען אפרים אונר אפרים דען מנשה,
דיא פֿעראיינט געוועזען וינד, ווידער יהודה —
בייא אַללרעם ווענדעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן
אונד נאָך בלייבט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.

ו

(א) וועהע דען בעשליעסערן בעשלוסס דעס אונרעכטם,
אונר דען שרייבערן, דיא אונהייל ניערערשרייבען,
(ב) צו פֿערדרענגען פֿאָם נעריכט דיא אַרמען,
צו רויבען דאָז רעכט דען ליידענדען מיינעם פֿאָלקעם,
דאַם ווישוען וועדען איהרע בייטע,
אונר זיא ריא וואַיזען פלינדערן.
(ג) וואַם ווּאָללט איהר טהון אַם טאַנע דער אַהנדונג
אונד דער צערשטאָרונג, ריא אוים רער פֿערנע קאָמטט?
צו וועם ווּאָללט איהר פֿליההען אום הילפֿע,
אונר ווּאָ לאַססען אייערן שטאָלץ,

דער

עד זיאכלו נצר נגיסם ונגותיסם. (כ) אפרים, יפה העיר החכם נעזעניוס שהזכיר ספרים שהיה רצם המלכות ולת מנשה שהוא לחיו, כי גם על לפיו לח יחמיל. יחדו המה, לדעת כל הספרטי' הכוונם שיתחברו יחדיו לכוח על יהודה, לולם לח מלינו כלל כי מימי לחז ולילך התנרו ישרחל ניהודם, והנם הנבוחה נחמרה על העת כחזר שבתה מלוכת ישרחל ע"י מלכי לחזור כנרחה מן הענין, ומ"ב לילך יהיו שניהם על יהודה? ולזה הזכיל הרב לתרגם ריח פֿערחייכט געוועזען, והוח הדנר לחזר דנרתי, כי גם בסוף היעוד יכפיל סנת הרעות לחזר מלחום, וכיון כזה על מלחמ' סקח עם לחז כי זה הדע לענים מלד כנרת' מנבוחות הקודמות.

ו (א) הוי, סם יתחיל הרחם הד' והלחרון, וגם כחן יזכיר תחלה הסנה, כי יען מלסו נחקות ה' והלבו עמו נקרי, גזלו וחמסו והרעו לעצות, לכן לסך ה' יעצן נהם, יחליכם מעל לדמתם ולסך כחרן לויכיהם כל ימלחו מנוח, וזה נלחמת רע מובלט שחין למעלה ממנו. חחקקים, הרב תרגם כדעת הרמ"ע שלחר כמו קריחה לצופטים ושוטרים. ומכתבים, תרגם הרב כדעת הרד"ק נזרזים שהוא יולח לצני והוא הכינוני מן הפיעל (כלומר המכתנים לחזר עמל כתני), ולחר עוד ולחזר שהוא יולח לצליחי, וכן החליט כחן ולחר מכתבים המם הדינים לחזר יכוו לכתוב חון ועמל (דיא חוכהייל ניעדער טרייבען זאָססען), וכן פירש הרמ"ע שהוא יולח לצני פעולים, קולם לפירש"י (עיין נדנריו) תהיה התוכחה הזחת לנל העם, ולדנריו רחוי לתרגם: וועה רענען דיא פֿאַנטע חורקורדען פֿערטיגען חונד חונרילטיגע טריפֿ, טען ניערערטרייבען. עמל, כנר כתב הרמ"ע נמה מקומות שכל ע מ ל שהוא סמוך לחון הורחתו כמוהו. (כ) לחטוח, לדעת הרב המתרגם הכוונה להטות הדלים ממקים המשפט כי חין זומע להם מלח השופט ונזה ירחיקם ממקים המשפט, וע"ד שחמר ורינ חלמנה לח ינוח חליהם (לעיל ז' כ"ג). (ב) ומח תעשו, נמו שפירש"י ז"ל ע"ם. ולשוחה ממרחק, המפרשים פירשו לשון שממה כמו עד חזר לח ם ז חלו ערים (לעיל ו' י"ל), ולחר הרד"ק כי ממרחק נחמר על מלך לחזור שנח מחרן רחוקה, ויונתן תרגם מלשון ושחון לחמים (להלן י"ז י"כ) שהוא ענין הומיה וסער (עיין שרשים לרד"ק), ולדנריו נוכל לפרש ממרחק על מרחקי ים, כענין שנח היתה כחניות סוחר ממרחק תניח לחמה (משלי ל"ח י"ד) כי מענר הים יתקוללו הספינות הנורחות. ואנח חעוכו, מלד הזכיל הרב המתרגם להמשיך המלחר הזה לל הפסוק שלחריו ולסך תעזבו כנודכם נלחי כרע, כלומר לנס תעזבו כנודכם לחזר עד עתה לח רלה לקבל עליו טוס עול לח עול שמים ולח עול מלם, כי למרחם מי לחזון לנו? ולפירוש הזה סוכפל גם כחן המרי לחזר הסב הרעה כחזר נחרנו. ולחה קורח הנעים שיס לנך על פרוטי המבחרים הרחשונים וגם הספרונים ותרחה לח הלחן נו נחו לנחר מלות נלחי נרע, והנכון מנלם עוד דעת החכם נעזעניום שנחר נלחי כרע, מי שלח יכרע תחת לסיר

(ד) בלתי כרע תחת אסיר. נמקום אחר לא כרע ולא יבין אחד מכם אלא הי' אם כריעת המרכן אם נפותו המקום תהיו אסורים כלומר תון מאחרכ' תאסרו וכן תרגם יונתן גר מן קרעכון אסירין תתאסרון: תחת. מקום כמו אנו שם תחתיו (שמות ט"ז): ותחת הרוגים יפלו. ונפותו מקום יפלו הרוגי': (ה) הוי כי עזיתי את אשור שבט אפי למי לרדות בו את עמי ומטה הוא זעמי בידם אל בני אשור: (ו) בגוי חנף. ישראל: (ז) והוא. מנחרב: לא כן ידמה. שמגזרה מחתי ואני אולאו. ידמ'קווידיי"ר בלע"ז: ולבבו לא כן יחשוב. שמלחתיו על עסקי ממון לשלול שלל ולבוז בז כי בלבבו להשמיד את הכל בנפותו: (ח) כי יאמר וגו'. לכך נאמה לנו: (ט) הלא כרכמיש. כאחר בני כרכמי' ערים ושלש בי' כן בני בלנו על כן אם לא כארפד אחר הוא משלטנו'חמת שלקחתי מארם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עזיתי לשומרון. אם לא כארפד חמת דנוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח: (י) ופסיליהם. היו מירושלים ומשומרון מכאן ארצעי ישראל היו מספיקין דמות ע"ם שלהם לכל האומות ואחרי שעובדי פסילי שומרון וירושלים נפלו בידו ולא הציל פסיליהם' כך שומרון וירושלים לא תנצל: כאשר

(ד) בִּלְתִּי כָרַע תַּחַת אָסִיר
וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:
(ה) הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי
וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי:
(ו) בְּגוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ
וְעַל־עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ
לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז
וְלָשׂוּם מִרְמָס
כְּחֹמֶר חוּצוֹת:
(ז) וְהוּא לֹא־כֵן יְדַמֶּה
וְלִבָּבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב
כִּי לְהַשְׁמִיד בִּלְבָבוֹ
וְלַהֲכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעָט:
(ח) כִּי יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי
יַחְדָּו מְלָכִים:
(ט) הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ
אִם־לֹא כְאַרְפַּד חֲמָת
אִם־לֹא כְּדַמֶּשֶׂק שֹׁמְרוֹן:
(י) כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי
לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל
וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלַם וּמִשֹּׁמְרוֹן:

ולשומו קרי הלא

באור

שיגים רגליו לנחשתים יפול תחת הרוגים. (ד) אסיר, נא דגש תמורת נח כי רוחי לאסיר, והרבוי לאסירים, ונא בלעון יחיד, לא שמוש שם הקנין לו ארבוי במלת הרוגים מוסך "עלמו ולאחר "עמו. גם יש לפרש שמוש שם דבר כמו אסור (ומו שמזה הענין מלת לאסר ג"כ בדגש דיח פֿעסטעז) והפעל יפלו עומד במקום שניש והענין לא שימותו מנגד "המלאכי (דע)

(ד) דער זיך ניע געבייגט? — אונטער דען געפֿאַנגענען
אונר אונטער דען ערשלאַגענען מיסטען זיא פֿאַללען.
בייא אַלל דעם וועגדעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן,
אונר נאָך בלייבט זיינע האַנר אויסגעשטרעקט.

(ה) האַ, אשור! רוטהע מיינעס צאָרנס!
ער איוט דער שטאַב — אין זיינער האַנד איוט מיין גרים.
(ו) געגען איין הייכלערפֿאָלק לאַס איך איהן לאָוֹ,
אונד ווידער דאָו פֿאָלק מיינעס האַסטעס ביעטהע איך
איהן אויף,
בייטע צו ערבייטען אונד רויב צו רויבען,
אונד זיא צו מאַטען צור צערטרעטונג,
וויא קאָטה דער שטיאַסען.
(ז) דאָך ער — ניכט אַלוֹאָ דענקט ער,
אונד זיין הערץ — ניכט אַלוֹאָ אַהנעט עס,
זאָנדערן צו פֿערטילגען האַט ער אים זינגע,
אונר אויסצורָטטען פֿאָלקער ניכט אונבעדייטענד.
(ח) דען ער שפּיכט: «זינד ניכט מיינע פֿירשטען
«זאַמטליך קאָניגע?
(ט) «ערגינג עס ניכט וויא כרכמיש, כלנו?
«אָב ניכט וויא ארפֿד, חמת?
«אָב ניכט וויא דמשק אויך שמרון?
(י) «זאָ וויא ערריכט האַט מיינע האַנד
«דיא קאָניגרייכע דיעוער גאָטצען,
«וינר דאָך איהרע בילדער מעהר אַלס ירושלים'ס אונד
שמרון'ס —

לחמת ושלוס נשקו, והעם יתענג על רוב טוב, ולפעמים יבואו גם יעודים על לד ההפלגה ומגוזמת ועל דרך המליצה, כמו בפרשת י"ח פסוק ו' וגו', גם יתאר לת כל פלגות הרעות והרעות לשר ימלוס עוד בטרם ירלה ה' ויקבוד, והסיר מעמו לפו, וחמתו תחך על מלך לשור.

(ה) הוי אשור, לשר סרלב"ע דרך קריאת וכ"כ הרד"ק וכ"ת הרב, ויש גם לפרש ה ו י כמו ל ו י (וכמ"ש הרד"ק בשרשים) ונמשך על והוא לא כן ידמה, ושעור הכתוב לוי לשור שהוא רק שבט ביפי וגו' לשר לשלחנו בגוי (כלומר שלחתי, ולא העתיד במקום העבר לפי שבמה פעמים שלא לותו) וגו', לולם הוא לא כן ידמה. ומטה הוא, הרלב"ע פירש המטה לשר הוא ביד בני לשור הוא זעמי, לבל להעמיד הלמות מקבילות, שבל הרב לחלק הפסוק לשלשה מאמרים, לשור שבט ביפי, והוא מטה (ביפי), כי בידם זעמי; לך בפי משפט ל"ת שבא הבנוי הרבים של בידם ליחיד. (ו) עם עברתי, העם שים לי עברה עליו (רלב"ע), כי בנוי הקנין יבוא גם על הפועל גם על הפועל בנודע. (ז) והוא, כלומר הוא מלך לשור לא ידמה שהוא רק שבט ביפי, רק יאמר בחי ועוכס ידי עשה לי לת החיל הזה, גם לא יחשוב בי לוכבי שלחתיו רק ליסר גוי חנף, ולא יעזבו דרך רשע ויטובו אלי רחם לרחמם ולגילם מידו. לא מעט, כלומר רק הרבה, ותבת השלילה במקום החיוב וכן ונהמתם לא ימעיט (תהלים ק"ו ל"ח) שג"כ ענינו לא ימעיט לבל ירבה. (ח) שרי יחדו מלבים, כי היו מלבים רבים ועכומים סרים למשמעתו והושמו לשרי לבלותיו, וכן נאמר במלך לרם הסר המלבים לים ממקומו ושים פחות תחתיהם (מ"ב כ' כ"ד). (ט) הלא ככרכמיש, הלה הערם על נהר פרת ממלכת לרם וכנעוס מלבי לרם. וחכמי העמים העמיקו לחקור לים מקומס ולין זה לורך להבנת הפסוק, והענין הלל מקרה לחד היה לכרכמים עם כלנו כי גם שתיהן נפלו בידי, האס לא היה חמת כלרפד וגו'. (י) כאשר מצאה, כת"י כמו דלשתכחת ידי. למלכה האליל, הנה לקמן (ל"ו י"ט) לומר לים ללהי חמת ולרפד וגו' כנה לותם בעס ל ל ה י, לבל פה עס המלין בכוונה נפיו עס ל ל י ל להורות כי בגחון לבו יאמר לין ללהים שופטים בארץ, זרועי תושיע לי, וכל ללהי העמים ללילים המה בל יובלו להציל לים מידי. ופסיליהם בירושלים ומשמרון, פסיליהם היו רבים מפסילי ירושלים ושמרון. והרד"ק פי'

פֿעסטען חוכטערליגען) לו שיפלו בחרב, לו הכוונה כי יובל לטבח בעוד האסורים עליה' כי כן המנהג בנודע. לא שב, וזה הצלים המלין יעודיו על לפרים ולא בחר עוד כי יוסי' ה'עוד להבות' בידו הנטויה עוד עליהם, בללו יאמ' הנה קלרה לעון לים לבלבל לת יתר המכות לשר לין בתובות, וזה תתרום'המליצ' מלד מלד, כי עוד יעתר מקום לדמיון הקירת (דער פֿאַנטאַזיע) לשער בנפשו הרעות היותר מופלגו'מה שלין הפה יוכל לדב'ולין'האזן תוכל לשמוע ועי"ז תתחזק ההתפעלות בנפש יותר רב מפי יוסיף המלין לדבר בהנה וכהנה בנודע זלת בחכמ' המליצ'.

מבלן יתחיל בנבואה לחר' והיא נמשכת עד סוף פרש' י"ב בה לך טוב ליעקב יבש', יודיע מפל'סנחרב והצלת גלוני, ויפתח'במליצו'בבבדו' לת יקר מלכו'חזקי'כי בימיו יפרה יצע וחפרח לדקה,

(יא) הֲלֹא כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן
וְלֶאֱלִילֶיהָ
כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלַם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃
(יב) וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי
אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן
וּבִירוּשָׁלָם
אֶפְקֹד עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר
וְעַל־תִּפְאֶרֶת רוֹם עֵינָיו׃
(יג) כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי
וּבְחָכְמָתִי כִּי נָבֹנְתִי
וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים
וַאֲתִיקֹתֵיהֶם שֹׁסִּתִי
וְאוֹרִיד כַּאֲבִיר יוֹשְׁבִים׃
(יד) וַתִּמְצָא כַקֵּן וָדִי
לְחֵיל הָעַמִּים
וְכַאֲסֹף בֵּיצִים עֲזוּבוֹת
כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי אָסָפְתִּי
וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף
וּפֹצֶה פֶּה וּמְצַפְצֵף׃

ר ש " י

(יא) כאשר עשיתי לשומרון וגומר. זאת יאמר לאחר שיכבוש את שומרון: (יב) והיה כי יבצע וגו'. אבל לא היה כמו שדימה אלא מאחר שיגמור הקב"ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקבץ ערי יהודה ומלוכתם ירצה יכנעו בני ציון וירושלים לבוז אלי קודיע למלך אשור כי לא בנוחו גבר: אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור. על אחר הפרס והרב גודל לבב מלך אשור להתהלל בכחו על שקר. פרי גודל קריי"מ"ט דגרנדיי"ן בלע"ז אל לב סנחרב: תפאר' רום עיניו. על שנתפאר בגלותו תפאר' וונטמנ"ט בלע"ז: רום עיניו. גסות רוחו בענין שנאמר גבה עיני' ורחב לבב (תהלי' ק"ל): (יג) כי אמר בכח ידי עשיתי. כלי גבורתי ולא מלאת הקב"ה: נבונתי. חכמתי: ועתידותיהם. מעמדם ומלכם: ואוריד. הורדתי' מגדולתם: כאביר יושבים יושבי' רגים. כביר פלאו"רם בלע"ז: (יד) כקן. כקיני עופו' הפקר: וכאסוף. כני' עזובות. וכאחר יאסוף לים כלים עזובות שעזבתם תמס ותין מוח' ניד' לכעות עליהם: נודד כנף ופולם פה ומכפיף. כל הלשון הזה נופל בעופות לפי שדימה מותם הגולי' לקן לפרים ולכלים עזובות אמר לשון

ועתודותיהם קרי. כביר קרי. היחאר

באור

מזקיס, וגם זה נכון שהרי מלכי ארם נלחמו לרוב גם ישראל גם יהודה. והנה חסר בפסוק הזה המאמר הנמשך, כי הענין כמו שכתב הרד"ק וביון שלהם מלחמה ידי כל כך ירושלים, והרב רמז ע"ז בסימן שתיבת הכוונה בסוף המאמר. (יא) כאשר עשיתי, בפסוק הקודם אמר שאם כבד התלאות שהיו לאלהיהם יותר רגיש ועצומים משושלים ושמרון, וח"כ אין ספק שגם את ירושלים לאבוד ובפסוק הזה הוסיף שגם אם תחשבו כי אלהי הארץ הזאת יש לו לידו להציל את ירושלים כי הוא חזק מהם כי הוא הלא גם שמרון לקחתי ביד חזקה, ומדוע לא הגין אלהי ישראל בעדה, הלא כל ארץ ישראל אבל נאלתו היתה, ולפירוש זה אין אנו צריכין לאמר כמו שחשבו המפרשים כי הפסוק הקודם נאמר לפני שלבד שלמנאסר את שמרון

(יח) «וְאַלֶּעס נִיכְט, וויא איך געטהאַן אַן שמרון אונד זיינע גאָטצען,
«אויך אַלוֹא טהון קאָננען אַן ירושלים אונד זיינען אַבּ-כילדערן?»

(יט) אונד עס נעשיעהט, ווען פָּאַללבראַכְט האַט דער הערר זיין גאַנצעס ווערק אויף דעם בערגע ציון אונד אין ירושלים,
פֶּערהענגע איך אָבּ דער פרוכְט דעס האָכְמוטהס דעס קאָניגס אשור
אונד אָבּ דעם גלאַנצע זיינער שטאָלצען בליקקע;

(כ) דיאוויל ער שפריכְט: «דורך דיא קראַפְט מיינער האַנד האַבּ' איך געווירקט
«אונד דורך מיינע קלוגהויט, ווייל איך פֶּערשטאָנ-דיג בין,
«איך שראַנקע איין דיא נראַנצען דער פֶּאלקער,
«איהרע פֶּאַרראָטהע פלינדרע איך,
«אונד זענקע ניערער דיא פֶּעסטונג דער איינוואָהנער.

(כא) «אונד עס ערנריף, וויא איין פֶּאָנעלנעסט, מיינע האַנד
«דאַס העער דער פֶּאלקער,
«אונד וויא מאַן וועגניממט פֶּערלאַסענע אייער,
«זוֹ האַבּע איך אַללעס לאַנד גענאָממען,
«ניכְט האַט זיך בעוועגט איין פיטטיג,
«נאָך אָפֶּענעטע איין מויל זיך אונד צירפטע.»

(כב) וויר

שמרון (מ"ש י"ח) והפסוק הזה לאחרי כן. (יב) יבצע ה', ליסר את יהודה והחרן תרג'ת עונה וכמ"ג רש"י. והכה יען עד כה דברי מלך אשור על שפתיו, ועתה יזכיר דברי הנס לכן אמר יבצע לפני נגוף נסתר ותא"כ שב לנוף מדבר כי רק בנס ה' דבר הנביא, וכבר מלאנו שגם ממדבר נעדו יזכיר הנס תמורת הבנוי, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד ט') ועוד כמוהו. (יג) ואסיר, לדעת הרב המתרג' תהי' המל"ך שרגי' והוא מן ס ס ר ונמ ע"ד נקי העי"ן, כמו כי מנית הסוריס (קהלת ד' י"ד), וכן נאסרת הנרית (יחזקאל כ' ל"ז) לדעת ר' יהודה הממקדק (עיין רל"ק שרש ס ס ר), והענין לוכני הכבתי גבולות עמים וכאות נפשי והגבלתי לכל עם ועם את מחלתו לאמ' עד פה תבוא ולא תוסיף ג' וי"ת והגליתי עממיא ממדינתא למדינתא ע"כ, נרא' שלדעתו תחת' מ"ם הסמוך ושעורו ואסיר מגבולות עמים, כלומר הסרתים מגבולם והגליתים לארץ אחר', וגם זה נכון. ועתידתיהם שושחי, הלוכרות אחר הזמינו להם, כענין ולהיות היהודים עתידים (אסתר ח' י"ג) כלומר מוכנים, וכן לפי הקרי עתודתיהם הוא כמו ועתדה נשמה לך (משלי כ"ד ל"ז), ושותי הוא משרש שתה בחלוף הסמ"ך בשי"ן שמאלית, כן פירשו הרלב"ע והרל"ק וכן תרגם הרב, לולם כעיני יותר נראה לעת רש"י שאמר מעמדם ומכנסם, וקרוב לזה פירש הרל"ק בשרשים ול"ל לו יהיה פירושו תחומיהם, לפי שאמר ואסיר גבולות עמים, כי הגבול ומזמון קרובים בענין, ולפ"ז יתורגם: חוגר מיהרען פעסטען שטאַנדפונקט ענטרייסע חיך. כאביר, המל"ך מוסיף בכתיב, ומלת כביר ענינו כמו שאמר הרל"ק בשרשים על העופם וההגלה הן בענין הכמות והן בענין האיכות, וגם שם הוא מענין האיכות, וכן אמר הרלב"ע היושבים בארמון כביר, וכן תרגם יונתן ואחתית בתקוף ית יתבי כרכין תקיפין, וכן תרגם הרב. ומכמי העמים לאחר פירשו כאביר כמו בחביר כלומר בגבור, הפציטו ממאמר הזה את אחר המליכה באחר יבין המשכיל. (יד) להיל העמים, לדעת הרב יהיה חיל כמשמעו חנפי הבנין וזה יתיפה הוד מליכת המשל מאד, כי אמר באחר נקל הוא לאיש לקחת האיש היושבת על הכלים נקיים ואין הכלים עזובות ואין עוד נודד כנף ומצפף למנוע מלקחת גם הכלים, כן תוכי מכלי עמל נלקחתי לכל חילי העמים לאחר יגיעו נעד קרוב איש נעד אפרוחיה ובזה אספתי את כל הארץ ואין עוד עומד לנגדי.

(טו) הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ
אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ
כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו
כְּהָרִים מַטֶּה לֹא־עֵץ׃
(טז) לָכֵן יִשְׁלַח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת
בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן
וְתַחַת כְּבֹדוֹ
יֵקַד יְקֵד כִּיקוֹד אֵשׁ׃
(יז) וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ
וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה
וּבָעֲרָה וְאָכְלָה
שִׁיתִּוֹ וּשְׁמִירוֹ
בְּיוֹם אֶחָד׃
(יח) וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמְלוֹ
מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה
וְהָיָה כְּמְסֹס נֹסֵס׃
(יט) וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ
מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׃
(כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל
וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב
לְהִשָּׁעֵן עַל־מַכֵּהוּ
וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃

זה לא נמצאו עליהם הלא והלא: (טו) היתפאר הגרזן הקב"ה לומר לא היה לך להתהלל בזאת כי ליוך שלח הגרזן שלי ואני המוכה בך נפרע על ידך מאויבי לתם המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתהלל על מניפו. מצו מניר"ש בלע"ז: כהניף שבט את מרימיו. כאלו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המרימו והלו אין שבט מניפו אלא האד': כהרים מטה לא עץ. לא העץ הוא המרים אלא האד' הוא המרי': (טז) ותחת כבודו. תחת גבדיהם יהיו נשרפין הגבדי' הם מכבדי' את האדם. ומדרש אגדה כאן פרע לגבי שם הכבוד שעשה שם לאחיו בשעה שהיו ערות נא לאחיו שנאמר (בראשי' ט') ויקח שם ויפת וגומר: יקד יקוד. יצרף שריפ' כשריפת אש: (יז) לאור ישראל. התורה שעוסק בה מזקיהו תהיה לאש לשנאריב: וקדושו. הקב"ה. ד"א וקדושו לדיקי' שבדור: שיתו ושמירו. שריו וגבוריו: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. הם רבוי חיילותיו: כרמל. יער גבוה: כמסס נוסס. לפי שדומה לותם לעלי יער דימה פורענותם לתולעת הנותר בפיו וטומן בעץ וקורהו שם כמו בלמר יאכלם שם (לקמן נ"ח): כמסוס נוסס. כמגור המגורר: כמסוס נוסס. כמסוס של נוסס שהוא נטחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר והשריפת גופן דק. מסוס הוא הנטחן וגופל על ידי תולעת. נוסס הוא התולעת: (יט) ושאר עץ יערו. הנותרי' בחיילותיו: מספר יהיו. נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכתבם. ואמרו רבותינו ז"ל מהם שתין לך קטן שתינו נותב יו"ד קטנה: (כ) להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מלכים שהם היו תחלת המכיקים לכם:

(טו) ווירד זיך וואָהל ריהמען דיא אַקסט נעגען דען, דער דאַ הויעט ראַמיט?
אָדער ווירדע זיך בריסטען דיא זאָגע נעגען דען, דער זיא ציעהט?
אַלס שוואָנגע דיא רוטהע איהן, דער זיא האָלשנעללט
אַלס העבע דער שטאַב איהן, דער ניכט פֿאָן האָלץ!
(טז) דאַרום ווירד זענדען דער הערר, דער עוויגע צבאות, אונטער זיינע איפפינען דיא דיררע,
אונד אונטער זיינער פראַכט
ענטפֿלאַממט דער בראַנד, וויא בראַנד דעס פֿייערס.
(יז) דאַ ווירד דאַז ליכט ישראל'ס צום פֿייער,
אונד זיין הייליגער צור פֿלאַממע;
זיא פֿלאַקקערט, אונד פֿערצעהרט
זיין געשטרייך אונד דאָרנגעביש
אַן איינעם טאָגע.
(יח) אונד דיא פראַכט זיינעס וואַלדעס אונד פֿרוכטבעפֿילדעס
ווירד ער אַן זעעל' אונד לייב אויפֿרייבען.
ער זעלבסט ווירד — וויא דאַהין שמאַכטעט איין פֿער-
שמאַכטענדער.
(יט) אונד דער רעסט דעס נעהאָלצעס זיינעס וואַלדעס
ווירד צעהלבאַר זיין, דאַס איין קנאַבע איהן אויפֿצייכ-
נען קאַן.
(כ) עס גישיעהט אַן יענעם טאָגע,
דאַס ניממערמעהר דער איבערעסט ישראל'ס
אונד דאַז ענטראָנענע דעס הויזעס יעקב
זיך שטיטצען ווירד אויף זיינען ציכטינער,
עס שטיטצעט זיך אויף דען עוויגען,
דען הייליגען ישראל'ס, אים גלויבען.

דער

(טו) היהפאר, לומר הנה לשוא רק שנט לפי, אך הוא ימנשך לומר נכח ידי עשיתי כל זאת, וזה כאשר יתפאר הגרזן וגו'. את מרימיו, הרד"ק לומר שנח הרבוי על דרך נכוד כמו אלהים קדושים, וכן כתב החכם געזעניום שהוא מתיעסטאָטספֿלוראָ, כמו ולא הנטחם לא עוזיה (לקמן כ"ב י"ח), וא"כ לריכים אנו לומר שהמלין החלי'המשל נגמשהמנוון הוא ה'. ועיין נפירש"י כי כ"ל שכ"ל את ידי המרימו אם יתחז השבט בשתי ידי', ורלה רש"י להליק בזה כנוי הרבוי, ואולי מסרה היו"ד מן מלת מניפו, כי המנסרים המה לרב שנים. והנה יונתן לא העתיק כלל המאמר כהני' שנט. לא עין, תרגם הרב כדעת החכם געזעניום, שעשהו הדגר שהוא לא עץ, והוא הפלס, כמו נלא לל נלא עם (דברים ל"ג כ"ח), וזה לינגו שלילת הסמיר' (קאָנטראַדיקטאָריס) רק שלילי המתנגד (קאָנטראַר) כמו שיאמר

הלועז מונטוזגענד, מונאענס. (טו) במשמניו, גדוליו לשר מרוב התענוג יעשו פימם עלי כסל, וזו שתרגם הרב (מיספיגען), וכן ויהרג נמשמניהם (תהלים ע"ח ל"א) התנשים לשר התלו תלוה לאכול נשר. וחחת כבודו, יונתן תרגם ותחות מני יקרהון, והמפרשים פתרו תחת מחנהו שהוא מתנגד נו, ותרגום הרב כולל שניהם, ולמר זה נגד שהתפאר מלך לשור לומר הלא שרי יחדו מלכים. (יו) והיה, לפי שלמר כיקוד לא שהוא האש שלא עלתה עוד נלהב הוסיף עתה ולמר כי תלהט סביב ותאכל תחלה נקולים היבשים, ולא"כ גם העלים הגבוהים והרמים (ועיין לעיל ט' י"ז). (יח) וכבוד, לדעת כל המפרשים כשר עזר המלין את משלו מן לא לוהט, ולמר כי כבוד יערו וכרמלו שהם תנשי הלבנון יכלה מנפש ועד בשר, כלומר ישחיתם מגלי השחיר מהם עוש שריר, ואולי יש לפרש שגם זה ימשול רוח המשל נו בשר כשר, כי לשר שיאכל שימו ושמירו וגם כבוד יערו וכרמלו והמה הלרזים והגפנים ושאר למני הלדמה היקרים, והוסיף מנפש ועד בשר כלומר כל החיות והעופות לשר יבשו ניער וכרמל גם המה יכלה כי גם נהם תנער האש. והיה, לאז הרב נדרך חכמי העמים, כי הוא יותר נאות לפעמות הבנת הכתוב, והוא כי מפש הוא מענין נמישה ולפישת כח, ונפש הוא תאר לחיים לשר כאן עזבהו כי כן הורלתו בשאר לשונות בני קדם סר וחף (מ"א כ"א ד') ת"י נפיש ודוי, והכוונה כי חילו יפול במגפה והוא סנחרב עלמו כשבלול תמם יהלוך בחיים לשר חס כאן ולא נשאר עוד נשמה בו. (כ) והיה, לפי שלמר ושאר עין יערו מספר יהיו שלא ישאר ממחנה לשור רק מעט מהרבה, יזכיר עתה גם ישראל ימעטו מעוכר רעה ויגון, לולם זה המעט ישובו אל ה', ולזה עוד ירבו ויעלמו מאד, כאשר יבאר בפרשיות הבאות. על מכאן, הרד"ק פתרו על מלך לשור שעמו בא לאז

(כא) שאר ישוב. השארית שנהן ישובו אל הקב"ה: אל גבור. שהרשה להם גבורה בסנחריב: (כב) כי אם יהיה עמך. לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך נחול היס השאר שישוב בו למוטב ושטף את פליון החרון לבוא עליה'ויעבנו מלבוא בירק' שיתבאר בה: (כג) כי כלה ונחרצה. תראו שהקב"ה עושה(דין)בראשים ותבנעו ותשובו אליו: (כד) לבן. לפי שידעתי שתשובו אליו חזקיה וסיעתו. (דבר אחר לבן ל' שבוע' לבן נחמת) כה אמר ה' אל תירא מאשור: בשבט יכנה. בשבט פיו יחרוג ויגדף לחכם על ידי רבשק': ומטהו ישא עליך. לפיים בדרך שעשה למלרים. ועוד ים לפרש בשבט יכנה לשבר על הנה הנך בשבטו והורגל לשאת עליך מטהו וחימתו בדרך המלריים משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף: (כה) כי עוד. ימים מעט מזער וכלה הזעף שלי שניתן למטה ביד אשור כמו שאמר למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ומפי. שהיה לבבט יאוב: על תבליהם. לשון תבל עשו (ויקרא כ') על תירופים וגילופים לשבר

גדסו

(כא) שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב
אֶל־אֵל גִּבּוֹר:
(כב) כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
כְּחוֹל הַיָּם
שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ
כִּלָּיוֹן חָרוּץ
שׁוֹטֵף צְדָקָה:
(כג) כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה
אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת
עֹשָׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ:
(כד) לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת
אַל־תִּירְאִי עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר
בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה
וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ
בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם:
(כה) כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר
וְכָלָה זַעַם
וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם:

ועורר

באור

בנרית, ויותר נכון לדעתי בפירוש רש"י שהכוונה על מלכי מלרים (עיין בדבריו), כי הנבואה הזאת נאמרה בפי הנרקה בשבר לר סנחריב על יהושלים, כי לז בטחו על מלרים כמה שנאמר (להלן ל"ו ט') ותבטח לך על מלרים, ולדעת הרד"ק יש לנו לומר לפי שגם חזקיה חלה לת פני סנחריב במנקה והשלים עמו כמפורש במ"ב (י"ח י"ג — ט"ז), לולא שהוא עלמו בתר שהכוונה על לתז ולא על חזקיה (עיין בדבריו). (כא) שאר ישוב, לשבר שבר יעקב, שכולל גם הנותרים מעשרת השבטים נאמרם גם המה שבו על ה' בימי חזקיהו ובימי יאשיה כשבר זכרנו פעמים. אל אל גבור, שהוא נאמת גבור ורב להושיע ולא כמלרים לשבר בטחו בהם שלך זרוע בשר להם. (כב) כי אם יהיה, לדעתי שב זה על שבר יעקב שנאמרנו שהם שארית ישראל לשבר שהוגלו לשורה, והכוונה שגם לם יהיו המה כחול היס, בכל זאת יקן מעטים ישובון על ה', וכוון על לשבר כתב חזקיה לגרות לאפרים ומנשה לבוא לבית ה' (דהי"ב ל') והיו משחקים עליהם ומלעיגים בם (שם) לך לומים משבר מגשה ומזבלון נכנעו (שם פסוק י"ח). שוטף צדקה, תרגם הרב בדעת המכס גשזעיום שהבליון הנמרן ה"ח יבטוף

לת

(נח) דער רעסט קעהרט ווי‌ערער, דער רעסט יעקב'ס,
צום אלגעוואלטיגען.

(נט) דען וואַרע אויך דיין פֹאלק, אָ ישראל!
וויא זאַנד דעס מעערעס —
איין רעסט נור קעהרעט ווי‌ערער צו איהם,
פֹערטילגונג איוט בעשלאָסען,
דיא איינהערשוועמט נערעכטיגקייט.

(כג) דען אויסגעמאַכט איוט אונד בעשלאָסען
דער הערר, דער עווינע צבאות,
בעווירקט'ס אים איננערן דעס גאַנצען לאַנדעס.

(כד) דאַרום שפריכט אַלוֹא דער הערר, דער עווינע צבאות:
נישט פֿורכטע דיך, מיין פֹאלק, בעוואָהנער ציון's!
פֹאר אשור,
מיט דער רוטהע ווירד ער שלאַגען דיך,
אונד זיינען שטאַב שווינגען איבער דיך,
נאַך דער אַרט, וויא איינסט מצרים.

(כה) אַלליין נאָך איינע קלייגע ווייל,
אונד גרימם האַט דער גרים,
אונד מיין צאָרן שווינדעט מיט איהרער שאַנדליכקייט,
אונד

מזם] ענר, ע"כ. הנם נרמה מדנריו כי סנחריב נח להלחם על ירושלים לחכי לחכר נכח לח מלכים, וע"ז העירו חכמי העמים שהרי כפי מה שסיפר הכחוב מסעי סנחריב (פסוק כ"ח וגו') היה נח מנפון לח"י ומלכים הוח לנגב, ולכן פירשו הם כחכר נסע למלכים, חבל נחמת לין זלח טענה מכרחת כי נחמר נחחלה נח מחין מלכים לחרן ישרחל וכנט ערים נלוחות, וע"ז כוון כחן, חבל כחכר נסע מלכים והלך להלחם עם חרהקה מלך כוש (לקמן ל"ז ח' ט') (ולח נודע לנו חן ערך עמו מערכה), חו הסג לח לנחו ונח מפלח לפון לירושלים, ועבר לח המקומות הנזכרים להלן (פסוק כ"ח). (כה) ועם, הזעם שהיה לי על ישרחל ונמ"ם רמ"י. על חבליהם, כחב הרד"ק וז"ל עתה יבלה זעמי וחפי עליו (על מלך חשור, כי לדעתו העניו שיבלה ה' נחשור חרון לפו, וכענין חני לבלה נס, דכרים ל"ב כ"ג) עד שיבלה, וזה הוח וחפי על חבליהם, חבליח' בעקל חבליהם עכ"ל, ועליו לחמר חכם לחד וז"ל ובספר עקרח נו הרד"ק היה כחוב חבליהם בנ"ף עכ"ד. והנה לח גם נחמת ים סופרים שגורסים כן כמ"ש הרדי"ק מכל מקום לין זה כוונת הרד"ק, כי מלבד שלח כן הוח יהיה הרד"ק סותר לח דבריו עלמו, כי בפרשת שרח כלה לחמר וז"ל והנה על חבליהם ע"כ; מלבד זה נפלחה דעת ממני לין יבחר החכם הזה מה שלחמר הרד"ק בחן חבלית' בעקל חבלית' הלח שקול יעקל מלה בחבני המלה עלמה? חבל החמת כי טעות נפלה בדברי הרד"ק, ומה שלחמר וחפי עליו לד שיבלה כ"ל עד שיבלה. והנה הם הדברים שלחמר הרחב"ע וז"ל ויש מפרשים חבליהם מן לחרי כלותי, על משקל חבליהם ע"כ. והחכם המפורסם לונלטו בכרס חמד גזר המלה לשתים וקרח וחפי על חבליהם, ע"ם, וזה יהיה נכון מלד, חולם מה נעשה וידנו לפרושים נמסרת בפרים. ולזה נקר לו הרב המתרגם לוך בפי

עלמו

(כו) וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת
שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן
בְּצוּר עוֹרֵב
וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם
וְנָשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃
(כז) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יָסוּר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ
וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ
וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן׃
(כח) בָּא עַל־עַיָּת עָבַר בְּמִגְרוֹן
לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו׃
(כט) עָבְרוּ מַעְבָּרָה
גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ
חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה׃
(ל) צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים
הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃

נדדה

גדפו נערי מלך אשור אותי: (כו) ועורר עליו. ולעורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין. שהרגו גלילה אחת והמלכים שנרגו מהם ונמלטו נהרגו עורב צלור עורב כדמפרש בספר שופטים אף זה לאחר שיבוא לארצו יפו'שם נאר': ומטהו על הים. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה ובמילו: ונשאו. ויטלטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרי': (כז) וחובל עול. שנאריב מפני חזקיהו שהיה מוח לדורו בשמן. ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק בנתי כנסיות ובתי מדרשות שהיתה לעסוק בתורה בעניין שנאמר אשר העתיקו לגנזי חזקיהו וגומר (משלי כ"ה): (כח) בא על עית. מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום מפלתו. עית מגרון מכמש רמה גבעת שאול את גלים ליתה ענתות מדמנה גבים בולן מקומות הן: (כט) לנו. לטון לינה: נסה. נרתה נרחו בולן מפני מילותיו: (ל) להלי קולך. להזהיר לעם: הקשיבי ליתה את קול העופר ובראו לבא וכן עניה ענתות: העיזו

באור

עלמו, ופתר הורלת מלת תבל בדעת רס"י מן תבל עצו (ויקרא כ' י"ג) ועל כמו עם כמו ויבואו התנחים על הנחים (שמות ל"ה כ"ב) ורבים ביולה בו, ופעל ובלה עומד במקום שנים, והכוונה כי לפי יכלה עם תבלית ס, כלומר בשבר יכלה תבליתם גם לפי יתם, ולפי השבר יבוא על כל גבור גם לפי יבוא. וזה הפירוש נכון לדעתי מבל הפירושים. (כו) שוט, שוט הוא קשה מחבט ומטה (כי בו מרדים הבהמה) ולמר הוא הבך בחבט והקב"ה יבהו בשוט (רד"ק). כמכת מדין, עיין לעיל ט' ג' מה שבתבנו שם. וממהו, ובמכת מטהו על הים, בשבר נער פרעה ותילו בים סוף (מדברי הרמב"ן). ונשאו, תרגם הרב בדעת הרד"ק שהבנוי בא על המעשה, כלומר בשבר הרים את מטהו על מצרים, ולדעת רס"י הכוונה

(כו) דאַן שוו׳ננט איבער איהם דער עוויגע צבאות
איינע גייסעל, וויא בייא דער ניעדערלאַגע מרין׳ס
אַם פֿעלזען עורב,
אונד וויא זיינען שטאַב אָב דעם מעערע,
אונד העבט איהן אויף נאַך אַרט וויא איינסט גען
מצרים.

(כז) אונד עס געשיעהט אַן יענעם טאַגע,
דאַס וויי׳לען ווירד זיינע לאַסט פֿאָן דיינער שולטער
אונד זיין יאָך פֿאָן דיינעם האַלזע,
צערשטאָרט ווירד דאַז יאָך פֿאָר פֿעטטע.

(כח) ער קאָמטט נאַך עַיָת, ציעהט דורך מגרון,
צו מכמש בעוואַהרט ער זיין געפּאָקקע.

(כט) זיא דורכ׳וואַנדערן דען פּאַס,
גבע איוט דאַז נאַכטקוארטיר, וואָ זיא פֿערווייילען,
עם ערציטטערט רמה, גבעה שאול פֿליכ׳טעט.

(ל) לאַס ערקלינגען דיינע שטימע, טאָכ׳טער גלים׳ם!
מערק אויף! לַישה, הילפֿלאָזעם ענזוות!

פֿליכ׳.

על סנחריב (ע"ג) ונ"כ הרלב"ע. ויונתן תרגם ויתעבדון לכון גבורן וגו׳ הנה הסב הכתוב מול ישראל, וים גם לפרש הכתוב על הצס נ"ה, ויהיה הפעל נסח סתמי (אינפיניטיוו) והכוונה כי שמו הגדול יתרומ׳ ויתנשא כמו שהיה זה במלרים, ויתורגם: חוכד מאן דיהוט מיהן (גאָטט) הָך, וזיח חייכסט בייח מלרים. (כו) וחבל, כמו הצמתה, וכן וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה׳ ה׳) (רלב"ע). מפני שמן, כי ישמן הצר ינעט ויטליך העול מעל צוארו לחרן וכן אמר הרלב"ע והטעם שיתגבר יהודה. (כח) בא, עתה יסף הנביא׳ת מסעי אשור בחזר ינוח על ירושלים להלחם עליה, ואימתה יפחד אחר תפול על יושבי ארץ יהודה בטרם יתגוף ה׳ את זרוע קדשו להגן בעד עיר הקדש. עית, הנקון שהוא ע׳ הנזכר גם בספר נחמיה (י"ב ח׳) לכל בית אל, ובנאמיה (י"ח ל"ח) נקרא ע׳ית, ועית ובית אל ובנתיה. והנה ע"ל כמו אל, ויתכן שעל כמשמעו והכוונה שבא פתאום על עית ולכד לותה, כי היינו זר שהעיר הזאת בכר שבא להיות בלורה בנימי קדש כמפורש בספר יהושע (ח׳) ויתורגם: ער חיבערפֿעלזט עית. במגרון, מגרון נזכר בש"א (י"ד ב׳), ומשם נראה שהיתה אל גבעה אחר לבנימין. למכמש, אמר הרד"ק שהוא כמו במכמס, כי הלמ"ד תבוא לפעמים במקום בי"ת, ובאופן הזה ישמש גם שעל לשון המבנאי כיאס שאליו אחת יאס שבו, וזה שתרגם הרב (לו), ומכמס קרובה להר בית אל בגראלה בספר ש"א (י"ג ג'וס'). יפקיד כליו, יניח עם את הכלים אחר יהיו רק למשא לאנשי הלבא, כי יביאו לערוך מערכה לו ללכוד עיר בית חזקה (דורך שטורק) וכן מלינו אצל דוד (ש"א פרשה ל׳). (כט) עברו מעברה, י"ת מעברת דירדנא, וגם הרלב"ע אמר הנהר לו שם מקום, לילס כל המקומות שנזכרו עד עתה היו מעבר לירדן מערבה, ולזה הנכון כדעת חכמי העמים שהוא דרך לר בין סלעים גבוהים, כי כן מלינו אצל מכמש וגבע מגבר מכמש (ש"א י"ג כ"ג) וכן ובין המעברות (שם י"ד ד׳) ופי׳ רש"י שם גיא בין ההרים ע"ש, וכן תרגם שם יונתן למגזית מכמש, והוא מלשון החתוך והתלקית עיין ערוך ערך גז (דורכשניידען) כי הגיא יבקע ההרים, ולזה נקרא גיא, נ ק ע ה. לנו, כמ"ש רש"י ע"ש. (ל) צהלי, ברמת קול לא שם תינו לשמחה, והוא כמו השבת רגן שינוח לרב על המשוררים, ונא גם ויעבור הרגה במחנה (א"ש כ"ב ל"ו) שהיה קול יללת אחד. בה גלים, אמר הרלב"ע שם מדינה, ויתכן היות בת כמו בת ליון, והשמרון נכון כי העיר גליס נזכרת בספר שמואל א׳ (כ"ה מ"ד) ופלטי בן ליש מגליס, והענין כמו שכתב הרד"ק: הרימי קולך בת גליס כדי שישמעו תגבי ליש ויברחו. לישה, הנגינה מלעיל ולכן הה"א רק נוסף ללמות, והנה אין זה ליש שבבנו בני דן כמנואר בשופטים (פרשה י"ח) כי היא היתה בקלה לפונית בא"י, אך הוא מקום אחר סמוך לירושלים שנקרא כן. ענייה ענתות, לשון נופל על לשון וכנים כן, כמו ועקרון תעקר (לפניה ב׳ ד׳) וכדומה, והנה ענתות היא ידועה כי בה נולד הנביא ירמי׳ כמפורש בספרו.

מדמנה

(לא) נָדְדָה מַדְמֵנָה
יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃
(לב) עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד
יְנִיף יָדוֹ הַר בַּת־צִיּוֹן
גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃
(לג) הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
מְסָעֵף פְּארָה בְמַעֲרָצָה
וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדֻעִים
וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃
(לד) וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל
וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃

יא

(א) וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי
וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃

בח קרי.

(לא)העיזו. נתפסי לנרוח׳ ורנותינו דרשו להלי קולך וכל המקרא נמדרש לחכר נתגדת מלך והעמידו המסעות על עכר תכל יוחן תרגם לת כולן שמות מקומית: (לב) עוד היום בנב לעמוד. כל הדרך הזה נתלנט כדי לעמוד נעוד היום נגוב לפי שחמרו לו חילטגניניו חס חלחם כה היום תכנסנה ובצעמד נגוב ורחה לת ירושלים קטנה לח חס לדנרי חילטגניניו והתחיל להניף ידו נגחוה וכי על עיר כזו הרעשתי כל החיילות הללו לינו פה הלילי ולמחר ישליך כה חים לתכנו: הר בת ציון. להר נת ציון: (לג) הנה האדון. נלילה ההיח: מסעף פחרה נמערכה. יפנח פחורות עיקר שנפי חילנותיו: נמערכה. נחזור המקרן העופים. חין פחרה זו לשון נת שהרי לח נכתב נויו כמו פירה דרכתי (לקמן ס"נ) וכמו לחזוף חמנים פירה (חגי נ') חלח נחל"ף כמו ותחרכנה פחורותיו (יחזקחל ל"ח). ומסעף הוח לשון מקרן ענפים ליזנרנקיי"ר נלע"ז כמו ונלה סעיפי' (לקמן כ"נ) וכן נסעיפיה פוריה (לקמן י"ז): נמערכה. נכלי מחזית העוכן ושוכר לותה: ורמי הקומה. הגבורים: נדועים. חין לשון גידוע נופל חלח נחילנות ודכר קשה: (לד) ונקף. חף זה לשון קציכה כמו כנוקף זית. ונקף לשון ונפעל: סבכי היער. העופים החשוכ׳ס והגבורים: והלבנון. עובי יערו וכרמילו הן מרכית חיילותיו: נחדיר יפול. על ידי מלחך יפלו. ד"ח כחדיר נזכות חזקיהו שהוח לדיכם ומובלס של ישרחל כמה שנחמר והיה לחדירו מעזו (ירמי' ל'): יא (א) ויצח חוטר מגזע ישי. ומה תחמרו הכי תנחומים לחזקיה ועמו שלח יפלו נידו ומה תחת על הגולה לחכר הגלה נחלח ומכור שמח לחכד סנרים לח לחכד סוף שיכח מלך מזיקנו ויגחלס: חוטר. שנט מלוכה: ונצר משרשיו יפרה. וכל העוין ונסופו והיה ניום ההוח יוסיף ה׳ שנית ידו הכי שנחמרה נכוחה זו לנחמת הגולים מחשור. ונצר ל׳ יונק לילן:

באור

(לא) מדמנה, לחמ הרד"ק זחת העיר מלחנו נערי מוחב שמה מדמנה, לחכל נערי ישרחל לח מלחנו זה השם והוח כמו שכתבנו שיש לעיר שני שמות, ע"כ. כוונתו כי נחמת לח מלחנו שם מדמנה כלל, ורק בירמי' (מ"ח ב') הוזכר בין ערי מוחב מ ד מ ן, וע"ז חמרנו שיש לעיר שני שמות כלומר זכר ונקבה כמו גנע וגבע'. וכתב עוד ולפעד היח העיר הנזכרת נערי יהודה ולקלג ומדמנה (יהושע ט"ו ל"ח) לפ"ע שלין נקודס שוה (כי שם נקוד מַדְמַנָּה) לחותיותיהם שוות, ע"כ, לולס כל מעיין שם ניהושע יראה כי העיר הזחת היתה נגנב מ"י רמוק מן ירושלים ולין לה ענין כלן, לכל הנחון שזוח שם עיר קרוכה לירושלים נלחי נודעת לנו, כי מדמנה הוח רק שם התחר מן דוען כמו נמו מדמנה (לקמן כ"ה י'), ונקראו כן הערים לפני נגנו במקום רפד ועיט

(לח) פֿליִטיג ווירד מרמנה,
דיא בעוֹאָהנער גבים׳ס צִיהען זיך צוריק.
(לט) נאָך דיעזען טאָג אין נוב פֿערווייַלענר,
פֿיִט זיינע האַנד גען רען בערג דער טאָכטער ציון׳ס,
דען היגעל ירושלים׳ס.
(מ) נון זיהע! דער הערר, דער עווינע צבאות,
ענטצווייגט דען ווִפֿעל מיט שרעקקענסגעוואַלט,
דיא האָוִפֿגעשטרעבטען ווערדען אומגעהויען,
דיא ערהַבענען ערניעדריגט.
(מא) ער דורכהויעט דיא בוימגעווינדע דעם וואַלדעס וויא
מיט דעם אייזען,
אונד דער לבנון—דורך יענען מאָכטיגען שטירצט
ער ניערער.

יא

(א) דאַן ענטקיימט איין ריים דעם שטאַמע ישי׳ס,
אונד איין צווייג אוים זיינען וואורצעלן שפרָאסט;

עם

(פֿערַכטוג חַלייגענר) לו לאזהרה (וזהרוג, דרַהוג), וכאן יולדקו גם שניהם יחדו. והרלב״ע אמר עוד יבוא היום שיעמוד בנוב, ע״כ, כלומר לא לבד שיבנוס כל המקומות, אבל גם עד נוב יגיע. גם יש לפרש שהנחוב הזה נמשך לאחריו, והכוונה הנה עוד היום הזה הוא עומד בתוקף מילו בנוב, וימופ ידו, לולם פתאים הנה האדון וגו׳, ויתורגם: הייטע נתך שטעהט ער נו נוב ח. ז. וו. חַבער דער עווינע צבאות ח. ז. וו. (לג) הנה האדון, לפי שבאריך התגלה מי אדון לי, אמר הנביא הנה הא דון ה׳ לבאות, (דברי הרל״ק). ממעל, פעל נגזר מגם ס ע י ף וכאן נפיעל להורות על ההפיך, כמו ושרשך מארץ חיים (תהלים נ״ב ז׳) ורבים נכה. פארה, אמר הרל״ק בזרעים: לפבר נקראו הענפים הגבוהים פארות לפי שהם פאר העץ, אך יותר נראה כדעת ר׳ יהודה שהביא שם שהוא מנחי ל״ה מן פרה נענין פרי, ולכן גם גם לא היה כפרותיו (יחזקאל ל״ו ח׳) בהקדים הרי״ם לאל״ף, וחילוף הה״א לאל״ף מצינו כמה פעמים (ודע כי מה שהביא הרל״ק שם לראיה ותשלח פ ר ח ת (יחזקאל י״ז) כן היתה הגי׳ לפניו, וכן כתב שם בפירושו אבל ברוב ספרים שבידינו נכתב פ א ר ת בהקדם האל״ף), ומה שנתן כאן פ א ר ה לדעתו האל״ף רק הנח ממשך מן המוסג או הסורק (וקף שכאן הוא קטן), אולם גם יתכן שהוא ע״ד המתהפכים. במערצה, בגבורה, מגזרת ע ר ין (רלב״ע) וכן דעת רל״ק, ולדעת רם״י הוא כלי מגפית ויהיה כמו בגמערלה, אבל פירוש הראשון יותר נכון, וכן תרגם הכת. (לד) ונקף, לשון הפחתה (רלב״ע) וכן כ נ ו ק ף זית. סבכי היער, וכן לבנון בנוי לבגת סוכיב, וכן דימה יחזקאל (ל״א ג׳ וגו׳) את אשור לארז בלבנון. בברול, שעורו בבגרזל, וכן אמר הרל״ק כמו הען שבגפיו נכרתים בברזל וכו׳ ע״כ. באדיר, הרלב״ע פתר ברזל לדיר וזה רחוק, ואחרים פירשו על המלאך המכה במחנה סנחריב, אבל יש מפרש שמוסב על ה׳ לבאות שהוא לדיר האדירים, וזה שתרגם הכת: דורך

יענען מאָכטיגען.

יא (א) ויצא חטר, לדעת המפרשים יהיה הוי״ו להמשך הזמן כמו אז (דען), והענין, כי למח דוד אשר למח בבר יתבשח עתה ויהיה למטה עוז, כי הכוונה על חזקיה ומרי רק בשרבע עשרה שבה בתחלה מלך אשור על ארץ יהודה כמפורש בפ״ב (י״ח י״ג). חטר, תרגם מ ט ה קוטר ח וכן בפי לויל מטר בלוה (משלי י״ד ג׳). מגזע, הוא הען הנקטף ונשאר שרשו בארץ (רל״ק בזרעים), וכאן נזה המשל על אשר שלח היה בבר

ממעיו

וכענין ע׳ שהוא מן ע״י הבל כנודע. ישבי הגבים, גם היא עיר בלתי נודעת לנו, והרלב״ע אמר שם מקום לו בורות מלאים וחרגו׳ לרמיה, ע״כ. (ובבר מלאנוהו גם בעברית ולפיך מי׳ מ ג ב ח (לקמן ל׳ י״ד) ועוד כמוהו). ואין ספק לדעתי כי שני הפירושים נדקו יחדו, כי בקרלה העיר גבים לפי שהיו סביבי׳ בארות בארות. העיון, הבריחו נפשם (רלב״ע) וכן תרגם הכת. (לב) עוד היום, הכת תרגם כדעת רב המפרשים כי עוד היום יעבב בנוב ומשם ינופף ידו, כי היה נוב עיר הכהנים סמוך לירושלים, ומשם היה יכול לראות את הר ציון והעיר הקדש. ונופף הוא תנועת היד, שם לכזות

(ב) וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה
רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה
רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה
רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה:
(ג) וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה
וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט
וְלֹא־לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ:
(ד) וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים
וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ
וְהִכָּה־אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו
וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע:
(ה) וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו
וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו:
(ו) וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ
וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ
וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו
וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם:
(ז) וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה
יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן
וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן:
(ח) וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן
וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי
גָּמוּל יָדָו הָדָה:

(ג) והריחו ניחוח ה'. ימלא רוח יראת ה' ונלע"ז קירקונמירלו"יולף למרח' עיניו יספוט. כי נחכמת הקב"ה נקרנו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב: (ד) במיזור. לשון נוח ורך: והכ'מרקנצנט פיו. בתרגומו וימחי חייבי ארעא: וברוח שפתיו. ובממלל סיפוותי': (ה) והיה לדק לזור מחניו. ויהון לדיקי'סחור סחו' לי' דנקיס בו כחזו': (ו) ומריא. שור פטם: (ח) ושעשע. ושחק: על מור פתן. על מור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו"ט נלע"ז פתן נחש מהזקין ועזה מרע ונקרת פתן ושוב אין לו לחש שנאמר (תהלים י"ח) עפר לח ישמע לקול מלחשים: ועל מאורת לפעוני. יונתן תירגם חיזו גלגלי עיני חיוי מורמן. ומנח'פתר בו ל' נקב ומורי עפר וכן מור כמדי'(ברחמי' י"ח) וכן בחוריס בנדו ה' (לקמן כ"ד): גמ"ל. תינוק הגמ' מגדי לחמו: ידו הדה. ת"י ידוסי יוסיט כמו הד הריס (יחזקאל ז') וכמו הידד (לקמן ט"ו) שהוא ל' הרמת קול אף זה לשון הרמה וה"ת לחרונה נאה בתוכו יסוד נופל כמו עשה

נגס

באור

ממעטיו שהוא ענף מגזע יסי ומלבות קדם מלכותו, לפי חזקיה הוא נלר נאמר לגזע הזה. (ב) ונחה עליו, המלין עזב את האצל ופנה לנאצל, ואמר, על המושל הזה

לא

תנוח רוח ה', ומאחר שזה הוא הנלל, ולא"כ יפרוט שהרוח הזה יהיה רוח חכמה וגו'. רוח חכמה וביגה, לשפוט עמו בלדק ובמישרים. רוח עצה וגבורה, להלחם עם אויביו. רוח דעת ויראת ה', והיא המעולה שבמעלות ובזה נקצר סוף הפסוק בתחלתו. (ג) והריחו, רבו המפרשים במלה הזאת, לדעת הרל"ק לפי שהריח היא הרגשה קלה יאמר כי במעט הבנה כמו הרגשת ריח יבחין בין לדיק לרשע ולא יצטרך למראה עיניים, ולשמיעת אזן, וכן ומרמוק

יכיח

(כ) עס רוהט אויף איהם דער נייסט דעס העררן,
דער גייסט דער וויוהייט אונד דער אינזיכט,
דער גייסט דעס ראטהעס אינד דער קראפט,
דער גייסט דער ערקענטנים אונד דער פורכט דעס
העררן.
(ג) אונד בענייסטערט וירד ער פאן דער פורכט דעס העררן,
ניכט נאך דער שיאונג זיינער אוגען וירד ער ריכטען,
ניכט נאך פערנעהמונג זיינער אהרען וירד ער ענט-
שיידען,
(ד) אונד ריכטען וירד ער נאך גערעכטיגקייט דיא ארמען,
אונד ענטשיידען נאך בילליגקייט פיר דיא לייראנדען
דעס לאנדעס,
אונד ער שלאגט דאז לאנד מיט דער גייסעל זיינעס
מונדעס,
אונד מיט דעם הויכע זיינער ליפפען טאדטעט ער דען
פרעפלער.
(ה) עס וירד זיין גערעכטיגקייט דיא גירטעל זיינער היפטען
אונד דיא וואהרהייט דיא גירטעל זיינער לענדען.
(ו) דאן ווילט דער וואלף בייא דעם לאמעם,
דער פארדעל וירד זיך בייא דעם באקליין לאנעדן,
אונד קאלב אונד לייא אונד מאסטפיעה זינד בייאזאמעם,
אין קליינער קנאבע לייטעט זיא.
(ז) קוה אונד באר, זיא ווערדען ווירדען,
צוזאמעם לאגערן זיך איהרע יונגען,
אונד לאוע זאָ ווייא רינד פרייסט רויהעס פוטטער.
(ח) אונד שפיעלען וירד דער זייגלינג
אן דער קלופט דער נאטטער,
אונד נאך דעם לאך דעס באזיליסקען
וירד דאז עגטוואהנטע קינד זיינע האנד הינשטרעקקען.

(כ) ירוח מלחמה (חיוב ל"ט כ"ה), ולדעת קצת מכמי העמים ועמם הסכי' החכ' בעזעניום, הוא כמו ולא לריח בריח ניחחכ' (ויקרא כ"ו ל"ח) שענינו הרגוי והחפץ בדבר (וזהו בעפצ-ען) זיהיה לנו חפץ בירחת ס'. ויש עוד דעות לחברות ואין להאריך. ולדעת הרב יהיה והריחו פעל נגזר מצס רוח, ויחבר על התלהבות הנפש (בעגיי-סטערונג), כענין ורוח לבשה את עמזי (דהי"ב י"ח), ונלחמת כי רוח ורוח ממקור אחד יבענין, כי בצמת רוח חיים היא בלף כ"ם כל אחר בצמת רוח חיים בלפיו (בראשית ז' כ"ב), ומיתרי הריח לף המה בלף כנודע, והריחו הוא ממקור מן הפעיל, ועניגו ריחו יהי' רק בירח' ס' (זייגע בעגיי-סטערונג מיזט חוים גאָטטעס פורכט) והרב זיגה לופן המקור לאופן ההחל'לנחו'המליכ', והנה יחב'והריחו בירח'ס' נגד ונחה עליו רוח ה', וגם הוא כלל, ולחי"כ יפרוט כמו בפסוק הקודם כאחר בנאחר. ולא למראה, והוא נגד רוח חכמ' וביגה, בגם לא יתחבם הרשע חבם מחובם להתרח' בלדיק הוא יוליח לאו' בדק'הבדיק ורשעת הרשע. (ד) והוכיח, תרגם הרב מענין לא ים ניגינו מוכיח (חיוב ט' ל"ג) שענינו טופט ומנהיג. והכה ארץ, נגד רוח עלה וגבורה יאמר כי לא לבד בכח זרועו יבניע האויבים, אבל גם ברוח פיו יכה ארץ כי מגערתי יונסין מזנאיו. ימיה רשע, הערין אחר יחבחם להלחם בעם ה'. (ה) והיה צדק, בנגד רוח דעת וירחת ה' כי גם הבדק הלמתי גם הלמונה מקורם בדעת וירחת ה' בלמרם ז"ל אם אין חכמה אין יראה וכו'. (ו) וגר זאב, דרך משל מהבלוס שיהיה בימיו (ראב"ע), ולדעתי הכוונה בנמשל היא כי גם הפראים ואנשי מדי בפס הדומים לחיות הטורפות גם המה יקחו מוסר, לא ירעו ולא ישחיתו לקבון החברה אך אים את רעהו יעזורו, וכל זה יהיה לפי שהמלך הוא משל לדיק בירחת אלהים. ונער קטון, גם זה מענין הנמשל שיהיו כלם סרים למשמע הסופט הממונה עליהם יהיה מי שיהיה אם גם הוא נעיר לימים, יעו אוזן אליו, ואף כי אלף ירהבו נער נזקן כאחר היה עד עתה. (ז) ואריה כבקר, כי יסתפקו במועט ויגיע כפם יאכלו, ולא יונה איש את עמיתו. (ח) מאורח, הרד"ק פירש מלורת כמו חור ונקוב כן לפי שבנים בו החור, וכן הביא רס"י בשם מנחם (עיין בדבריו), והרחב"ע אמר חור הפה או הלף, מלורת הע"ן שהיא נעלת החור, ע"כ, וגם יונתן תרגם מלורת כן, עיין רס"י, ונאחר הרד"ק דבריו, כי הנחש בשהוא נמהר והוא מקום חשך וגלגל עינו מאיר, והינק רואה את החורה מנחון וסנור לבן מהירה היא לו זכוכית, ומוציא ידו לקחת לחמו דבר שבבר, נוגע בנפשוני ולא יזקנו הנפשוני, ע"כ. ויותר נראה לי לפי שבנגר שהנחש

(ט) לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ
בְּכָל־הַר קָדְשִׁי
כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְהוָה
כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים:
(י) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי
אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים
אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ
וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד:
(יא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי
שֵׁנִית יָדוֹ
לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ
אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר
וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ
וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת
וּמֵאִיֵּי הַיָּם:
(יב) וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם
וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ
מִאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ:
(יג) וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם
וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ
אֶפְרַיִם לֹא־יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה
וְיהוּדָה לֹא־יָצַר אֶת־אֶפְרָיִם:

נגף קנה: (ט) דעה את ה'. לדעת את ה': (י) לנס עמים. להיות עמי' מרימי' נס להקבץ אליו: (יא) שנית. כמו שקנאם ממלכי' שהיתה גלותם ברור' מלין שיעבוד לכל גלות בית שני לינ' מן המניין שהרי משועבדי' היו לכורש: ומלכי פרס. הן קיו בתי' יוונים: (יב) ונשא נס. פירק"ש והי' לאות לקבץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנקה לו: (יג) אפרים לא יקנא את יהוד'. משיח בן יוסף ומשיח בן דוד לא יקנאו זה בזה:

ועמו

באור

בפעוני (בחזיונות) ימית בלוע עינו, ולזה אמר בדרך הפלגה, שהחיות יהיו כל כך מוסרי' (להתק) עד שהגמול יתעצב עם גלגל עיניו, וקלת חכמי עמים אמרו כי מלורת היא כמו מ ע ר ת. הדה, עניינו פצע, ור' יהודה אמר כי הם"ן תמורת יו"ד, כמו ידו לליה (ירמיה נ', י"ד) (הרד"ק בשרש הדה), ומ"כ יהיה לו שני שרשים כמו הלך ילך, הגה יגה, לולס יסיה לוך שיהיה הוא נגזר מן יל שגם הוא מנחי הלמ"ד. והנה גם המשל הזה מכוון על המשל הכולל, כי גם בין סנכי היער ומערות פלעים מעונות מרמסים, לפעמ שם היו מורגים להלך בנחת ולפעוני בחורים, עתה ילך כל איש בטח לדרכו בלתי מחריד. (ט) בכל הר קדשי, הכוון כמו שאמר הרד"ק שהכוונה על כל ארץ ישראל כמו שנאמר תבלמו ותטעמו בהר נחלתך (שמות ט"ו י"ז), ועיין שם בהמעמר. כי מלאה, עתה עזב הנביא המשל ודבר בפשוטו, כי זה דרכו בכמה מקומות הערבו זה פעמים, לפעמ בענוד זאת עד לדק יביא מפטע ויתמו החטאים מן הארץ, לפי שתמלא הארץ דעה את ה' וילכו בדרכיו וכו יתבקון, וכל זה לפי שעל המלך נאמר רוח ה' לעצות מפטע עמו ב"ם פקי החוכה והתשובה. כמים לים, מקום הבאים יקרא יס

(ט) ניכט ווערדען שאדען זיא אונד ניכט פערלעטצען
אויף מיינעם נאנצען הוילינען בערנע,
דען פאלל איזט ראז לאנד דער ערקענטנים נאטטעס,
ווי וואסטער, ראז דען מיט ערעסנרוד בערעקט.
(י) עס ווירד זיין אן יענעם טאנע דער שטאם ישי'ס,
דער רא שטעהט אלס פאניער דען פאלקערן;
נאך איהם ווערדען נאציאנען פראנען,
אונד זיינע רעזידענץ איזט אין הערליכקייט.
(יא) עס ווירד אן יענעם טאנע נאך איינמאל דער הערר
צים צווייטען מאהלע שטרעקקען זיינע האנד,
לאו צו קויפען דען רעסט זיינעס פאלקעם,
רער איבריג זיין ווירד אוים אשור,
אוים מצרים, אוים פתרום אונד אוים כוש,
אוים עילם, אוים שנער אונד אוים חמת
אונד אוים דען איגזעלן דעם מערעם.
(יב) אונד ער ערהעבט איין פאניער דען פאלקערן,
אונד זאמעלט דיא פערשפרענגטען ישראל'ס,
אונד דיא צערשטרייטען יהודה'ס פעראיניגט ער
אוים דען פיער ענדען דער ערדע.
(יג) אונד ווייכען ווירד דיא אייפערזוכט אפרים'ס,
דיא קוואלער יהודה'ס ווערדען אויסגעראטטעט,
אפרים ווירד ניכט אייפערן גען יהודה,
אונד יהודה ווירד ניכט קוואלען אפרים.

ופמים מכסי'לומו(רד"ק),
והכוונה כמו שאמ'הרלב"ע
כמו מימי הים שלא יפסרו
רק יתרבו תמיד בן הדעות
והידיעות. (י) שרש ישי,
נקר לפני למח מצרפו, וי"ת
בר נריה דיסי לכוש'בזלת.
לנם עמים, כמו הנס
העומד לניסאליו יתקבצו
לפני הלבח. גוים ידרשו,
לפר הרלב"ע ועל דעת ר'
משה הכהן (שכל הפרשה
נאמרה על חזקיה והוא
הדרך לפני נקראו בו) על
לות השמש כי כן כתיב
לדרוש המופת (דה"נ ל"ב
ל"ו), ע"כ. מנחתו כבוד,
ת"י לפני בית מישרותי
ביקר, וכן תרגם הרב.
(יא) שנית ידו, לשלוח
ידו, כי לא נמשיר יקחם
רק ביד חזקה. ושנית
כמו שכתב רש"י נגד גאולת
מלרים, ולפרו הרלב"ע
והרד"ק כי לא יתכן לפרש
זה על גאול'שכל ע"י זרובבל
שהרי לא היתי'גאול'שלמה,

ועזרת השבטים לא מזרו וגם כל שבט יהודה לא עלה כלו, לפל הענין יורה על הגאול' העתידה, וכל זאת השתדל הרלב"ע לפרש זה הפסוק גם לפי דעת ר"מ הכהן שזכרנו לך לא עלתה בידו כלפר ירלה המעיין, לולם כבר לפרתי לך בפרשה הקודמת שלני לנפר בדעת הרד"ק שים יעודי נבואה שנאמרו על דרך תנלי, ותמכתי ידחותי בדברי חז"ל בקצ הקב"ה לעשות חזקים משיח, לך גם חזקיה גם עמו לא עמד בעמים כח ולא היה לכם שלם עם ה' כל הימים כמפורש בד"הי ב' (ל"ב כ"ה) ולא כגמול עליו השיב חזקיה כי גבה לבו ויסי עליו קלף ועל יהודה וירושלים, ולין זה סותר תלילה למה שאמרו ז"ל כי בהבטחת טובה לינה מחזרת, כי הענין לדעתי כן הוא, כי היעוד הרעה לם יעזוב רצע דרכו, לפל בדוב טובו ינחם על הרעה לפר דבר לעשות וינטל הגזר דין מכל וכל, לא יקום ולא יהיה כמו בנינוה שנאמר עוד לרבעים יום ונינוה נהפכת (יונה ג' ד'), והנה בינוה לף שנכוכבנגר החריבה לא נהפכה כלל, לפל הבטחת טובה בוא תבוא, לולם לם תמהר לו תלוי בדברנו לפר נאמר בו, וכן נאמר כאן, לו היה חזקיה עומד בלדקו, הנה בימיו תושע יהודה וישראל, לולם הוא שנה את טעמו הטוב ולכן לא מלא ה' את דבריו בימיו, לפל עוד חזון למועד ולא יפול מדבר ה' דבר לרלה.
(יב) ונשא נס, המפרשים אמרו שהשם הוא הנושא, כענין שנא להלן (מ"ט כ"ב) וחל עמים לריס נסי, לולם יש גם לפתרו על שרם יפי (שהכוונה בו מלך מזרעו כפר נאמרו). ונפצות, החכם בעזריעם פתר שהכוונה על הנשים השבויות ולפיכך לא בפלם נקבה, וכן נראה גם דעת הרד"ק בשרשים שלא הניח המקרא הזה וח"כ חשב המלה הזאת לתאר, וחולים לאמר שהוא שם מקרא וכמו שאמלנו נפן וזרם (לקמן ל' ל'), כי נקרא המטר כן לפי שהגליו יפולו על פני האדץ, ויהיו למלה הזאת שני משקלים בשתי הורלות, האחד זכר ע"מ פעל והוא המטר כפר לאמרנו, והשני נקבה ע"מ פעולה והוא שם כלל לכבר הנפוץ.
(ג) וסרח, התאחדות האומה היזרעלית לכל יהלו עוד לשתי ממלכות, רק מלך לאחד מזרע דוד ימשול עליהם, ע"ז נאמרו כל הנבואים. וצררי יהודה, הנכון כמו שפירש הרד"ק כי מקרם היו ניהודה כוררים לאפרים, ויגד עליו כאו, "ויהודה לא יצור את אפרים", ולא כאבר

(יד) וְעָפוּ בְכֶתֶף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה
יַחְדָּו יָבֹזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם
אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ יָדָם
וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃
(טו) וְהֶחֱרִים יְהוָה אֶת לְשֹׁון יָם־
מִצְרָיִם
וְהֵנִיף יָדוֹ עַל־הַנָּהָר
בַּעְיָם רוּחוֹ
וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים
וְהַדְרִיךְ בַּנְּעָלִים׃
(טז) וְהָיְתָה מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ
אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר
כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל
בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

יב

(א) וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא
אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי
יָשָׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי׃
(ב) הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי
אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד
כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃

ר ש"י

(יד) ועפו בנחף פלשתים ימ'. יעופו וירולו ישרש שכם לחד על הפלשתי' לשכר הם נמערב' של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירלמו שכמה (הושע ו') שכם ס' (נפני' ג') ובן ת"י ויתחברון בחף חד למימחי פלישתאי די במערבא: ובני עמון משמעתם. בתרגומו ישתמעון להון מקבלין מלותם עליהם: (טו) והחרי'. ליבשו בדי שיעברו בו גליות ישראל ממצרים: על הנהר. נהר פרת לעבור בו גליות אשור: בעים רוחו. אין לו דמיון במקר' ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו: לשבעה נחלי'. לשבע' גזרי' לעבור בו שבע גלויות האמורות למעלה מאשור וממצרים וגו' ומאי הים לאו מלותו לך: והדריך. בתיבו את הגליות: בנעלים. ביבשה: (טז) והיתה מסלה בתוך המים לשאר עמו:

יב (א) ואמרת. בשעתך את הפעמים שבדונין לאחרי' ולדורות: אודך ה' כי אנפת בי. והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה נרפה עוני וישוב אפך ותנחמני. וי"ת אודך ה' כי מט זעתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רממיך לא הייתי בדאי לשוב אפך ולנחמני והנה שב אפך ממני: (ב) עזי וזמרת יה ה'. עז ושבח של הקב"ה הוא היה לי לישועה. ואין לפרש עזי עוז שלי שלא מלינו במקר' עזי נקוד מטף קמץ אלא עזי מין מפלס מקומות שבוח שמוך אלל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על נרתך וזמרת דבוק הוא לתיבה של אחריו לפי שהוא אומר אחין יו"ד של עזי אלא כמו יו"ד של שובי נפש (דברים ל"ג): יה ה'. עד הנה היה שמו חלוק ובשפלתו של עולם נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה (שמות י"ז) אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה לה' בעמלק: ויהי לי לישועה. כמו היה לי לישועה ודרך מקראות לדבר כן כמו ויאבר לא שם

ושאבתם

(יד) אונר זיא פֿליעגען מיט פֿעראיינטער קראַפֿט גען
פלשתים נאַך וועסטען,
צוזאַממען פֿלינדערן זיא דיא זאָהנע דעס אָריענטס,
אדום אונד מואב איזט דער ווירפֿעל איהרער האַנד,
אונד דיא קינדער עמון'ס זינד איהנען געהאָרואַם.
(טו) אונר עס צערשטאָרט דער הערר דיא צונגע דעס
מעערעס פֿאָן מצרים,
אונד שווינגט זיינע האַנד אָב דעם שטראָמע
מיט דער פֿורכטבאַרקייט זיינעס שטורמעס,
אונד שלאָגט איהן אין זיעבען באַכֿע,
דאַס מאַן איהן בעטריטט מיט שוהען.
(טז) אונד עס ווירד איינע באַהן דעם רעסטע זיינעס פֿאָלקעס,
דער איבריג בליבט אוים אשור,
וויא זיא געוועזען פֿיר ישראל
צור צייט זיינעס אויסצוגעס אוים דעם לאַנדע מצרים.

יב

(א) אונר דוא שפּריכֿסט דאַן אַן יענעם טאָגע:
„איך פּרייזע דיך עוויגער, דאַס דוא געצירנט מיר,
„אַבגעוועגדעט האַסט זיך דיין צאָרן, אונד דוא טרייֿ
סטעסט מיך.
(ב) „זיעהע, גאָטט איזט מיין הייל,
„איך פֿערטרויע אונד ניממער פירכֿטע איך,
„דען מיין זיעג אונד מיין זאַיטענשפּיעל איזט יה,
„אונר ער וואַרד מיר צור רעטטונג."

אונר

מצב הרמב"ע שהנוונים השונאים לצר ליהודה.
(יד) ועפו, הרב תרגם כדעת רש"י וויונתן שענינו כי יהודה ואפרים יעופו שכם אחד על פלשתים שהם למערב ח"י, והמה היו מני אז נוררים לישראל בידוע מספרי הקדם. משלוח ידם, שיגלחו נהם ישראל ידיהם לכל אחר ירלו (רד"ק) תבין מזה תרגו'הרב (ויירפֿעל איהרער האַנד) כמו שיקח האדם דבר ויגליבהו בכות נפשו לבל עבר ולא אחר יתפין. משמעתם, יסורו אל משמעת', אל תחת משמעת' (רמב"ע). (טו) והחרים, ויבוית, כמו כל חרם, שיענרו בו ישראל ניצחה (הנ"ל). לשון מצרים, הוא יס סוף, ולשון יס הוא כמו שיאמר הלועז: מעעלוכגע, לאַנדלוכגע. ואמר הנביא שה' יקרע להם הים ויעזה עמהם נפלאות נגיוס עלותם מארץ מצרים. והניף, הנה נלאתם ממצרים נטף משה את ידו, אבל נאולה הזאת הקב"ה נעלמו ונכבודו יניף את ידו. על הנהר, נהר פרת כמו שהוציא את מי הירדן ליהושע. בעים רוחו, המפרשים אמרו שאין לו ריע, ואתרו לפי מקומו נאוזק, והרב תרגם כפי דעת קצת חכמי העמים שהוא לשון מיוס נאל"ף, כלומר נרוח סוערה ונעבר, והוא כענין ויולך ה' את הים נרוח קדים עזה (שמות י"ד כ"א). לשבעה נחלים, ע"ד נוהמ, כמו שכתוב על אתוריכס (ויקרא כ"ו י"ח) וכדומה, כלומר לנחלים רבים כדי שיהיה דרך בין נחל לנחל לעבור (מרד"ק), ובן אמר (תהלים קל"ו י"ג) לגוזר ים סוף לגזרים. והדריך, אמר הרמב"ע: פעל יוצא לשני פעולים, ע"כ, והיה הכוונה לדעתו שה' ידריך את עמו נתוך הנהר, והנהר נ"כ פעול כמו ויעניכס את הנחל, אבל לדעת הרד"ק נשרשים הוא פועל עומד (דרכו בו) כמו לא כדריכוהו בני אחק (לעיל כ"ח ח') והוא פעל סתמי כמו שתרגם הרב. בנעלים, ידוע כי הנעלים נימים ההם היו רק מתיבת עור קצורם נפתילים על נפות הרגל, והיה מדרכם לחלון תותם לפי יענרו נימים. (טו) ישאר מאשור, אמר הרד"ק כי לותם שהם נתשוב הוא דרך יצרה לעצור נהנהר פרת אל [נ"ל אל] תוך ישראל, ע"כ. ולי נראה שהזכיר לשוב נפרט נעבור לאות לשון נופל על לשון יצאר מאשור.

יב (א) ואמרת, נתשב לו יפיר משה ובני ישראל כן גם יאמרו גאולתי ה' שירה. כי אנפת, הרמב"ע פירש כי ה"נ שתנפת בי יצב לפך, כמו רפאה נפשי כי חטאתי לך, ע"ש שחטאתי לך, ולדעת הרב היא כפשוטה, כי על זאת תודה יה כי יסרני ותוסר. (ב) חנה אל, כאלו יורה עליו כתובע ויאמר: כאן זה אל יצותני (וע"ד זה אלי ואנוהו "שמות ט"ו ב') ולכן אבטח ולא אפחד. עוי, הועתק האמור הזה מצירת היס.

ושאבתם

(ג) וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן
מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה׃
(ד) וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא
הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ
הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו
הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ׃
(ה) זַמְּרוּ יְהוָה כִּי גְאוּת עָשָׂה
מֻיָּדַעַת זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ׃
(ו) צַהֲלִי וְרֹנִי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן
כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

יג

(א) מַשָּׂא בָּבֶל אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ
בֶּן־אָמוֹץ׃
(ב) עַל הַר־נָשֵׂא שְׂאוּ־נֵס
הָרִימוּ קוֹל לָהֶם הָנִיפוּ יָד
וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים׃
(ג) אֲנִי צִוִּיתִי לִמְקֻדָּשָׁי
גַּם קָרָאתִי גִבּוֹרַי לְאַפִּי
עַלִיזֵי גַאֲוָתִי׃

לגו וגו' ויעזוב לח ענדיו וחח מקנהו (שם ט') ועוד בדברי הימים (ב' י') ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם הים לו לומר מלך עליהם רחבעם: (ג) ושאבתם. ותקבלון לולמן חדת: ממעיני הישועה. כי ירחיב לכם על ידי ישועה הנעשה להם ויתגלו להם רזי התור' שנשתכחו בגלות ע"י הלכו': (ד) עלילותיו. מעלליו: הזכירו. לשבח כי נשגב הוא:

יג (א) משא בבל. משא פורענות שעל בבל: (ב) על הר נשפה שלו נס. להקבץ על הר שקט ובוטח בשופי שלו נס לגוי' והריעו קול לנקבלים שיבלו עליו: להם הניפו יד. לרחוקים שלין יכולי' לשמוע ויבלו לות הנפ'סיד ויבלו בפתחי נדיבים של שרי בבל: פתחי. כמו בפתחי כמו ותשב בית לבי' (בראשי' ל"ח) הנפתח בבית לניה. ומנחם בן סרוק פתר מרב 'כמו והמה פתיחות (תהלים ק"ח): (ג) לדני לויתי למקודשי. שיבלו ויתחילו להתגרות בם והם פרס ומדי לנצי כורש ודריוש שומנתי' לכך: קרלתי גבורי לחפי. לעשות חרון לפי בהם שהם עליזי גלותי שלני מתפלר בהם: ובלי

באור

(ג) ושאבתם, גם זה מן הפזיר, שמזוריס יקרלו לל העם כי ישלבו מים בששון, והיל"ק לתר שהוא דרך משל כשולב מים מן המעין שלל יפסקו מימיו, וכן דעת הרשב"ע, ולדעתי הכוונה על עולי גולה שבר יעניו נלרן שלחה במדבר ישימון כי ילכו בלילות נהר, וכמו שלתר לפתח על שפיים בהרות וגו' לשים מדבר ללנם מים (להלן מ"ב י"ח), וגם זה הוא כמו

(ג) אונד איהר שעפפעט וואססער אין וואננע,
אוס דען קוועללען דעס היילס,
(ד) דאן שפרעכעט איהר אן יענעם טאגע:
פרייזט דען עווינען, רופעט אוים, זיינע נאמען,
פערקינדעט אונטער דען פאלקערן זיינע טהאטען,
ריהמט דאס ערהאבען זייא, זיין נאמע.
(ה) לאבזינגעט דעם העררן, דען העררליכעס האט ער
געטהאן,
קונד זייא דיעזעס אויף דער גאנצען ערדע.
(ו) יויכצע אונד פראהלאקקע בעוואהנערין ציון׳ס,
דען גראס איזט אין דיינער מיטטע דער הייליגע ישראל׳ס.

יג

(א) פערהאנגניס בבל׳ס, וועלכעס ערשויעט ישעיהו זאהן
אמוץ.
(ב) אויף איינעם בערגע האכראגענד ריכטעט אויף, איין פאניער,
ערהעבט דיא שטיממע פיר זיא, שווינגעט דיא האנד,
דאס זיא איינציעהען אין דיא פפארטען דער פירשטען.
(ג) איך האבע אויפגעבאטען מיינע געווייהטען,
אויך האבע איך בערופען מיינע העלדען צו מיינעם
צארנגעריכט,
דיא ענטציקטען מיינער האהייט. —
שאללי.

שקים בדרך באותם ממצרים כי הכה צור ויזובו מים. (ד) הודו, הוא שיר הלוים שכבר שרו בימי דוד, (דה"א ט"ז ח'). (ה) כי גאות עשה, ע"ד שירת הים אשירה לה' כי גאה גאה (שמות ט"ו א'). (ו) צהלי, יראה לי כי מן הודו עד סוף הפרשה הוא שיר יושר כאשר יבואו לעיר הקדש לבוא להשתחוות לה' וכהנים על עבודתם ולוים בשירם וזמרם ולכן הוכפל בפסוק ד' "המאמ' ואמרת' ביו' ההוא", כי עד שם שרו בדרך כאשר אמרנו ועתה כאשר יבאו אל הנחל' ואל המנוח' עוד יאמרו הודו וגומר.

פה יתחיל חלק שני מספר ישעי' (עיין במבוא) והוא כולל חזות קשות על כל העמי' הנודעי' בעת ההיא לשם ולתהלה, ויגיד כי ה' יעשה כלה לכל הגוי' ההם, אך את זרע יעקב לא ימאס ולא יגעל אם גם ייסרם למשפט. והנה גם ישעי' גם ירמי' ויחזקאל הבאי' אחריו הלכו בזה בעקבות בלעם (וכבר אמרו חז"ל משה כתב פרשת בלעם) שגם הוא נשא משלו על גוים רבים ועצומים ואמר כי אחריתם עדי אובד. — ויראה לי כי יען בעלי האסופות אשר ערכו לפנינו ספרי הקדש היו עזרא וסיעתו כמקובל אצלינו, והם מעולי בבל, לכן הקדימו בחלק הזה המשא על בבל. והראב"ע אמר: הזכיר מפלת בבל אחר מפלת אשור, כי בבל השחית את אשור. — הנבואה הזאת נמשכת עד פרשה י"ד פסוק כ"ח כאשר נבאר.

יג (א) משא, תרגם הרב: „פערהענגניס", כי מלה זאת בל"א דומה למלת משא בעברית כפי מקורו, כי משא ונטל דומים בהוראה, ויהיה משא בענין כי נטל עליו, כלומר מה שכבר מיועד, וכאלו כבר הוא מוטל על האדם, וכן הוא בל"א „פערהענגניס" הדבר המיועד לבוא בלתי ספק כאלו כבר הוא תלוי מעל ראשו. (ב) נשפה, הר גבוה ותלול כמו וילך שפי (במדבר כ"ג ג') וכמוהו. שאו נס, לאותם שהם רחוקים ביותר ולאותם שהם קרובים ירימו קול ויניפו יד. פתחי נדיבים, נחסר בי"ת השמוש, והענין בפתחי ורבים ככה, (רד"ק), ונדיבים תרגם הרב „פירסטען" כדעת הרד"ק, שהוא כמו להושיבי עם נדיבים וגו' (תהלים קי"ג ח'), ויפה העיר החכם געזעניוס שהוא כמו מלת „טירחן" בלשון יון כנודע, והביא לראיה, איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים (איוב כ"א כ"ח), ואף שיש לדחות ראיתו (עיין שם רש"י ורלב"ג), הנה גם הראב"ע פירש שם, נדיב בעל ממון ואינו צדיק, ואף גם שהדבר נכון מפאת עצמו מבלי ראיה. (ג) למקדשי, כמו שתרגם יונתן למזמני כי זה עקר הוראת קדש כנודע. קראתי, בענין ראה קראתי בשם בצלאל (שמות ל"א ב') שגם הוא מענין הזמנה (בעשטיממען), והוא נרדף למקדשי, קראתי לגבורי כי יהיו כלי זעמי. עליזי גאותי, לפיכך המה גבורי כח כי המה יעליזו ברום גבורתי אשר אצלתי עליהם, וכן אמר הראב"ע שמחתים בגבורה אשר שמתי בהם, וזאת גם

(ד) קול דמון בהרים דמות עם־רב
קול שאון ממלכות גוים נאספים
יהוה צבאות מפקד צבא
מלחמה:

(ה) באים מארץ מרחק
מקצה השמים
יהוה וכלי זעמו
להחבל כל־הארץ:

(ו) הילילו כי קרוב יום יהוה
כשד משדי יבוא:

(ז) על־כן כל־ידים תרפינה
וכל־לבב אנוש ימס:

(ח) ונבהלו צירים וחבלים יאחזון
כיולדה יחילון
איש אל־רעהו יתמהו
פני להבים פניהם:

(ט) הנה יום־יהוה בא
אכזרי ועברה וחרון אף
לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה:

(י) כי־כוכבי השמים וכסיליהם
לא יהלו אורם
החשך השמש בצאתו
וירח לא־יגיה אורו:

(ד) וכלי זעמו. הם נבורי מדי ופרס: להחבל בל הארץ. על בבל: (י) נאזר. כיים ביום מפת הקב"ה ינאץ: (ז) כל ידיך. על בבל: (ח) צירים וחבלים. הם לשון יסורי לחה הבורעת לילדן שניהי דלתי בטנה מתפרקים להפתח: יחילון. מיל וחלחלה לשון רחת הם: איש אל רעהו יתמהו. בני בבל על הלובחי' עליהם כי משוני' הם: פני להבי' פניהם. לומר לני שפניהם להובים ומלויימין מאד. לו "ל שה' עם חובבי מחבוית ולח בני בבל (דימה) לה' על שם החימהון: (ט) ואכזרי. חוטחיה: (י) וכסיליהם. מזלותיה': יהלו. יחירו וכן בהלג נרו (לעיל כ"ט) וכן לוה כי יהל (שם ל"ח): חשך השמש. מתוך לרחם נרחה להם כחלו חשך השמש:

על

באור

כוונת הכל המתרגם. (ד) קול, לדעתי הענין, כי העמי' רחו הנס המורם בראש ההרים והמחשבו שמה. דמות, לדעת המפרשים שהקול דומה לשאון עם רב, ולפי דעתי דמות הוא כמו כל, כי עניים אחד, והכוונה כי מרחוק לא נראה חמונת האנשים כי אם לוחם על יערי ההרים, רק רחו כלם מתועע הנה והנה גין העלים. ה' צבאות מפקד, לחרי לבר נאספו שם יפקד ה' לנח מלחמה. (ה) מקצה השמים, ע"ד הפלגה והוא נפל מאחן מרחק. ה' וכלי זעמו, הפעל בא בראש המקרא עומד נמקום שנים, כי שעורו

(ד) שאַללגעטאָזע אויף דען בערגען,
שאַטטען איינער פֿאָלקסמענגע,
שאַללגעטיממעל קאָניגליכֿער פֿאָלקער פֿערבינדענד —
דער עווינע צבאות מוסטערנר איין קריעגסהעער.
(ה) זיא קאָממען אוים פֿערנעם לאַנדע,
פֿאָם ענדפונקט דעם היממעלס,
דער עווינע מיט דען ווערקציינען זיינעס גריממעס,
צו פֿערדערבען דיא גאַנצע ערדע.
(ו) הוילעט, דען נאָהע איזט דער טאָג דעס העררן,
וויא געוואַלטטהאַט דיא פֿאָם געוואַלטינגען קאָממט.
(ז) דאַרום ווערדען אַללע האַנדע ערשלאַפֿפֿען,
אונר יעדעס מענשענהערץ פֿערגעהן.
(ח) זיא זינר בעשטירצט, קראָמפֿפֿע אונד ווהען פֿאַסטען זיא,
וויא דיא געבאָרערין ווינדען זיא זיך,
איינער שטאַרט דען אַנדערן אַן,
געזיכֿטער פֿאָלל גלוטהען זינר איהרע געזיכֿטער.
(ט) זיהע, דער טאָג דעס העררן קאָממט,
גרויזאַם מיט שטורם אונר צאָרנגלוטה,
צו אומוואַנדעלן דאַז לאַנד צור ווסטע,
אונר זיינע זינדער צו פֿערטילגען דאַרויס.
(י) דען דיא שטערנע דעס היממעלס אונד זיינע בילדער,
לאַסטען ניכֿט לייכֿטען איהר ליכֿט,
פֿערדיסטערט איזט דיא זאָננע בייא איהרעם אויפֿגאַנג,
אונד דער מאָנד לאָסט ניכֿט שיממערן זיין ליכֿט.

אונד

(ד) שאללגעטאזע אויף דען בערגען, שאטטען איינער פֿאלקסמענגע, שאללגעטיממעל קאניגליכֿער פֿאלקער פֿערבינדענד — דער עווינע צבאות מוסטערנר איין קריעגסהעער. (ה) זיא קאממען אוים פֿערנעם לאנדע, פֿאם ענדפונקט דעם היממעלס, דער עווינע מיט דען ווערקציינען זיינעס גריממעס, צו פֿערדערבען דיא גאנצע ערדע. (ו) הוילעט, דען נאהע איזט דער טאג דעס העררן, וויא געוואלטטהאט דיא פֿאם געוואלטינגען קאממט. (ז) דאַרום ווערדען אללע האנדע ערשלאפֿפֿען, אונר יעדעס מענשענהערץ פֿערגעהן. (ח) זיא זינר בעשטירצט, קראמפֿפֿע אונד ווהען פֿאסטען זיא, וויא דיא געבארערין ווינדען זיא זיך, איינער שטארט דען אנדערן אן, געזיכֿטער פֿאלל גלוטהען זינר איהרע געזיכֿטער. (ט) זיהע, דער טאג דעס העררן קאממט, גרויזאם מיט שטורם אונר צארנגלוטה, צו אומוואנדעלן דאז לאנד צור ווסטע, אונר זיינע זינדער צו פֿערטילגען דארויס. (י) דען דיא שטערנע דעס היממעלס אונד זיינע בילדער, לאסטען ניכֿט לייכֿטען איהר ליכֿט, פֿערדיסטערט איזט דיא זאננע בייא איהרעם אויפֿגאנג, אונד דער מאנד לאָסט ניכֿט שימערן זיין ליכֿט.

על רעהו שהי' לו עסק בנגורים, ועתה הוא כגבר אין חיל לא יוכל להושיע, ולזה פני להבים פניהם מחרון אף שיהיה להם על רעהו על חגר רפו ידיו ולא יחזור חיל. (ט) הארץ, חרן בגל. וחטאיה, לדעתי הוי"ו לנתינת טעם כלומר נעבור זאת תכיס החרן לשמה למען העדר חטאים, כי כל עוד שתהיה נשנות לא ימותו החוטאים מקרוב, ויתורגם: "חוץ זיינע זינדען דאַרויס זו פֿערטילגען". (י) וכסיליהם, מלאנו היחיד מצינו בחיוב (ט' ט', ל"ח ל"ח) ובעמוס (ה' ח') ותרגם התרמי בחיוב כפלא וכן תרגם יונתן בחן וכסיליהון, (לבל בעמוס, עשה כמה וכסיל, העתיק כסילא, וזה בחמת פלא, כי לדעת חז"ל הלא תרגום של כל הנביאים מידי יונתן, מדוע שינה לה' טעמו). והנה הרב בעל מ סיף ערוך בערך נפל לאמר וז"ל: ל"ב פירוש בלשון יון ענן ועב, ונקראו כן הכוכבים לפי שהם מעוננים וכמעט לא יהיו לעיני (בעבעו= טטערנע) ע"כ, ולפי"ז אין לה' יודק הפירוש הזה היטיב, כי איך יאמר שלא יהיו עוד, שהם בגר מיום היותם מאז תארם, שהי"ו היא לחיזוק (עיין מכלול) והכיונם שהנוכנים המזהירים יחזיקו כמו הכסילים, וגם זה רחוק כחגר ימין המשכיל. וחכמי העמים לאמרו שלדעת יונתן הוא מן הנפילים היו בחרן, והיה זה נוכח לחגר לפי מחשבות עובדי כוכבים שהיה משכן לאחד מן הגבורים לחגר מעולם לחגי השם ולאמרו שהוא הכוכב מֶרְיָן, שנקרא גם בלשון ערבי ענק (דער ריעזע), וגם נרמים לפי שהרבה נפילים שמו נגוכנים משכנם נגודע, והם דומים בחנניתם אל מֶרְיָן. והחכם בעזעניום רצה להוכיח בטוב טעם ודעת כי כסיל הוא נמרוד, ולאמר שכסיל הוא נרדף עם רשע (והוא אמת בחמרם אין לחם חוטח וכו') ונמרוד היה כפי הקבלה מורד בקונו ושמו יגיד עליו, ולדעתו עיקר הורחת כסל הוא הבטחון והתקוה, כי ה' יהיה בבסלך (משלי ג' כ"ו) וע"מ נקבה הלא ירחתך בסלתך

(יא) על תבל. על מרלס: (י- לוקיר לנוס מפז. בו בליל לכבד את דניאל מפז כשהניאוהו לקרות מכתב מ' מ אתקל ופרסין(דניאל ה') בתדין למר בלשאצר והלכיאו את דניאל לרגונת וג': מכתם לופיר. קבוצת זהב לופיר: (יג) ממיס לרגיז. כל לנתם ירגז כשהם ל ערי' של בבל שתין סקנ"ה נפרע מן האומות עד שנפרע מצריים תחלה שנ'יפקוד ה'על לנת המרו' במרום (לקמן כ"ד) ואחר כך על מלכי האדמה ואומר איך נפלת ממשים הילל בן שחר (לקמן י"ד) ואחר כן נגדעת לארץ חולש על גויים לף כאן תחלה ממיס לרגיז ואחר כך ומרעש האדץ ירעשו יושבי' לקול מפלתה שיתמהו נדבר: (יד) והיה. יושב בבל: כלבי מדח. ממקומו: (טו) כל הנמלא. בחון ידקר: וכל הנספה. על בני העיר להיות נקלט עמהם במלוי יפול בחרב בשתלכד העיר. נספה לשון ספות הרוח (דברי' כ"ד) כמו שפו שנ' על שנה(לקמן כ"ט) ספו על זבחיכם (ירמיה ז') לקויילי"ר בלע"ז: (טז) ירוטשו. יתנקעו ובן נערי' תרטשנ':

(יא) וּפָקַדְתִּי עַל־תֵּבֵל רָעָה
וְעַל־רְשָׁעִים עֲוֹנָם
וְהִשְׁבַּתִּי גְּאוֹן זֵדִים
וְגַאוַת עָרִיצִים אַשְׁפִּיל׃
(יב) אוֹקִיר אֱנוֹשׁ מִפָּז
וְאָדָם מִכֶּתֶם אוֹפִיר׃
(יג) עַל־כֵּן שָׁמַיִם אַרְגִּיז
וְתִרְעַשׁ הָאָרֶץ מִמְּקוֹמָהּ
בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת
וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃
(יד) וְהָיָה כִּצְבִי מְדָּח
וּכְצֹאן וְאֵין מְקַבֵּץ
אִישׁ אֶל־עַמּוֹ יִפְנוּ
וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ יָנוּסוּ׃
(טו) כָּל־הַנִּמְצָא יְדֻקָּר
וְכָל־הַנִּסְפֶּה יִפּוֹל בֶּחָרֶב׃
(טז) וְעֹלְלֵיהֶם יְרֻטְּשׁוּ לְעֵינֵיהֶם
יְשֻׁסּוּ בָּתֵּיהֶם
וּנְשֵׁיהֶם תִּשָּׁגַלְנָה׃

תשכבנה קרי

הנני

באור

כסלחך (לעיל ד' ו'), ומזה היו נקראי' מזרות העמים כסילים, כי בעת ההיא כל יושבי תבל לא נהם שמו כסלם, לולם ניחוד קרלו לבוכב לחד, לאר כפי דעתם בידו להטיב ולהרע יותר משאר הכוכבים, בשם כסיל (ובמו שקרלו התוכניים לחדרונים לחד מכוכבי לבת כוכב נפרט), וזה מסכים למה שאמר הרל"ק בפירושו לספר עמוס (במקום הנזכר) וז"ל: זכר מלה הכוכבים (כימה וכסיל) כי בהם קיוס התנולה בזמניהם, וזה היפך זה שניהם קיוס העולם, ע"כ. ויען שתורתנו הקדושה והתמימה הרחיקה לשמונה הנפסדת הזאת בתכלית הריחוק, כי לא יאותה כלל לחיים לו דעה נכונה ולא להבין, לכן קרלו בני ישראל לכל חיש נבער מדעת ופתי לאר יאמין לכל דבר בשם כסיל. ואולי נקרא גם בענור זאת מלך מן הבטן בסל ובבלים, ויען פימה עלי כסל (לעיל ט"ו כ"ז) לאר על הבבלים (ירמיה נ' ד'), כי הבבלים הם עלבי הבתנים (ווינדען, אוסקעלן) והם עקרי הירבים (כמ"ש

(יח) אונד איך פֿערהענגע אײַבער דיא וועלט אונגליק,
אונד איבער פֿרעפֿלער איהרע שטראַפֿע,
איך ברעכע דען האָכמוטה דער פֿרעכען,
אונד דען איבערמוטה דער טיראַננען בייגע איך.

(יט) איך מאַכע זעלטנער דען מענשען אַלס גאָלד,
דען אירדישען אַלס אופיר'ס מעטאַלל,

(כ) דאַראָב ערשיטטערע איך דיא הימעל,
אונד עס שוואַנקט דיא ערדע אויס איהרער שטעללע,
אים גרימע דעס עוויגען צבאות,
אַם טאָגע זיינעס גליהענדען צאָרנעס.

(כא) מאַן ווירד וויא אײַן פֿערשײַכטעס רעה,
וויא אײַן שאַאף דאַז ניעמאַנד הימפֿיהרט,
יערער ווילל זיך צו זיינעם פֿאָלקע ווענדען,
יערער אין זיינע היימאַטה פֿליהען.

(כב) דאָך דען מאַן אויפֿפֿינדעט ווירד דורכבאָהרט,
ווער זיך איינשליסט, פֿאַללט דורכ'ס שווערדט.

(כג) אונד איהרע קינדליין ווערדען צערפֿליישט פֿאָר איהרען אויגען,
געפֿלינדערט ווערדען איהרע הייזער,
אונד איהרע וויבער גענאָנדעט.

זיע.

הרד"ק נזכרם כסל) והחדש נשען עליהם וידמה כאלו יבעט בהם. לולם נעיקר כוונת יונתן אתרג' נ פ ל ל ירחה לי שהוא מהורחה הרחבונם שבניח העיוך נערך נפל שהוא תרגום של תרגול (ועיין נערך ר ס ק ח בהערת הרב נעל מערכי לשון שם), והיה נתמונת הכוכבים כוכב שנדמה להם כדמות חרב ל כמו שיש לנו בלורות כוכבי החניה (טהיערקרייז) עקרב וסרטן (יא) על ח ל, כי ממלכו'רנות תפס כורח, וכן לחמר (עזרח ח' נ') כל ממלכות החרן נתן לי אלהי השמים (רחנ"ע). והרד"ק כתב ר"ל על חרן נבל, וגם זה נכון, כי הוא מדרך המליצה לקרוח פחלק, ונפרע שם הוא החלק הנכחר, נשם הכולל כידוע. (יב) איקיר, לדעת הרחנ"ע והמפרשי' הכוונה כי חרן נבל תשחר שממה מחין יושב ולח ימלח נה אדם כ"ח על דרך זר, וכן תרגם הרב. והרד"ק פירש שם ירמה אדם לפדותם שלח יהרגוס לח יקחו מדי ופרס משקל זהב שלח יהרגו לותם, ע"כ. ויש סמך לזה ממה שנחמר לקמן (פסוק י"ז) על מדי חשר כסף לח יחפצו בו, ולפ"ז יתורגם: "ועהרטער מאַכע חיך ח. ז. ו." (יג) על כן, כלומר למען הניח עליהם חת הרעה הזחת חשר פקדתי עליהם, לכן חרגיז שמים עד שתרעש החרן, וכל זה משל על כליון שוטף נגודע מדברי הנימים. (יד) כצבי מדח, הוכון כדעת הרד"ק שהענין על האנשים מעט חחר שהיו נבהל שם שהיו מחנחי המלחמה חשר הסתיחו עליהם לו שהיו סוחרים וכנעני חרן שנחו לנבל רוכלת סעמים לעשות שם קנין ומסחר, וכן נחמר נירמיהו (נ' ל"ז) על נבל: ושל כל הערב חשר נתוכה. ויחמר כל בני מדח וכל חרן ורכיל מקבץ, כי יבחו נחפזון כל חחד ושחד יחחז דרכו לנבל ולח כדרך עובדי דרכים נחרבות הקדם לנסוע נחרחות (חין קחרחוחנען) כי יהיו נחולים לדרכם, וכן חמר ירמיהו (שם פסוק ח') נדו מתוך נבל וגו' והיו נעתודים לפני לחן. איש חל עמו, כן יחמר גם נירמי' (שם פסוק ט"ז). (טו) כל הנמצא, מעט שלח גם לנפשו ידקר. וכל הנספה, עיין רש"י, וכן כתב הרד"ק, כי יסף וספה לחד נענין, וירחה כי נכלל נמלת נספה שתי הורחות יחד מן יסף ותסף כלומר מי יסף עליהם (נספח להם) ויתסף עמהם חל העיר מלור, גם הוח יפול עם יושבי העיר נחרב. ונרחה שגם רש"י כוון לזה, וכן חמר ירמי' (שם פסוק ל"ז) חרב חל סוסיו וחל רכבו וחל כל הערב חשר נתוכה. (טז) ועלליהם, יספר הכתוב חת התוענות החכזריות חשר יעשה חיל פרס ומדי לחנשי נבל, חמר כי חלה ינפלו עוללים עוד שחריס יספו הנחים ויבכו עם נשיהם, כן יראה לי כוונת הפסוק, שחם לח נפרע כן, חזי לח יחמור הכתוב ערך המדינה (דיא טטייגערונג) מן הקל חל החמור, כחשר יבין המשכיל נדברי המליצה.

(יז) הנני מעיר עליהם את מדי. דריוס המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל ה') ודריוס מדאה קביל מלכותא (שם ו'): זהב לא יחפצו בו. לפי שהיו מושבי' כי אם להרוג ולהנקם על כל הרעה אשר עשו מלכי בבל לכל העמי': (יח) וקשתו'. של בני מדי: נערים. של בבל: חרטשה. חבקעונבחיליהם אשר יורו בקשתותיהם: ופרי בטן. עוללי דקי': (יט) והיתה בבל. שתי פורענויות באו לה בשתי שנים דריוס הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השניים נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסד' עול' (ירמיה נ"ו) ובא בשנה השמועה הזאת של דריוס וחזרין בשל' השמוע' והיתה בבל לבני ממלכות וגומר שהית' מלכ ורחם הממלכו' ושהית' תפארת גאון כשדי' עתה והיתה כמהפכת סדום: (כ) ולא יהל שם ערבי. כמו לא יחיל לא יפרוס שם אהל אפי' ערביי' שדרכם לשנות באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמצ' תן בעיניהם לתקוע שם אהליהם כי אף למרע' אמן לא תהי' רחוים. ועוד אל תתמ' על לא יהל הנקל כאלו היתה בו אל"ף כי הרבה מקומו' יש שהנטרת קול החות בשקום חות וכן (לייב ל"ה) מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (מצלי י"ז) שקר מזון על לשון הות כמו שקר מאזין: (בא) לייס. ת"י תמון הס נמיות מרטרינ"ש בלע"ז: תוחים. לא ידעתי מה מין חיה הס. תוחי'. לשון קולים ותוחים ודרדרים: ועזירים. שדים: ועוד

(יז) הִנְנִי מֵעִיר עֲלֵיהֶם אֶת־מָדָי
אֲשֶׁר־כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ
וְזָהָב לֹא יַחְפְּצוּ־בוֹ:
(יח) וּקְשָׁתוֹת נְעָרִים תְּרַטַּשְׁנָה
וּפְרִי־בֶטֶן לֹא יְרַחֵמוּ
עַל־בָּנִים לֹא־תָחוּס עֵינָם:
(יט) וְהָיְתָה בָבֶל צְבִי מַמְלָכוֹת
תִּפְאֶרֶת גְּאוֹן כַּשְׂדִּים
כְּמַהְפֵּכַת אֱלֹהִים
אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה:
(כ) לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח
וְלֹא תִשָּׁכֵן עַד־דּוֹר וָדוֹר
וְלֹא־יֶהֱלַל שָׁם עֲרָבִי
וְרֹעִים לֹא־יַרְבְּצוּ שָׁם:
(כא) וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים
וּמָלְאוּ בָתֵּיהֶם אֹחִים
וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה
וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ־שָׁם:

באור

(יז) את מדי, הנה נבל נלכד ע"י דריוס המדי כמפורש בספר דניאל, ונורש לך נספח אליו, ולכן היה עם מדי העיקר עד אשר מלך כורש, ולז נזכר תמיד פרס ומדי בהקדם פרס למדי. כסף לא יחשבו, לא יקחו כסף לנפשם. (יח) וקשתות, כמ"ש רש"י עיין שם. והנה לענין מדי המה מפורשים בספרי הקדמונים כיהמה נוצקי קצת, וכן אמר ירמיה (נ' מ"ב) קצת וכידון יחזיקו אכזרי המה ולא ירחמו. (יט) והיתה בבל, אמר הרד"ק ז"ל: והעיר

(יז) זיהע, איך רעגע אויף ווידער זיא דיא מעדער,
וועלכע זילבער ניכט אַכטען,
אונד אַן גאָלד קיינען גפֿאַללען טראַגען.

(יח) אינד דיא באָגען וועדרען יינגלינגע צערפֿלייישען,
דער לייבעספֿרוכט ערבאַרמען זיא זיך ניכט,
אויף קינדער בליקעט שאָנענד ניכט איהר אויגע.

(יט) זאָ ווירד בבל, דער שמוק דער קאָניגרייכע,
דיא צירדע דעס שטאָלצען כשדים'ס,
ווי דיא צערשטאָרונג גאָטטעס,
סדום אינד עמורה.

(כ) ניכט בעזעטצט ווירד'ס עוויג,
ניכט בעוואָהנט פֿיר אונד פֿיר,
ניכט צעלטעט דאָרט דער אַראַבער,
אונד הירטען לאַגערן זיך ניכט דאָרט.

(כא) עס לאַגערן דאָרט נור שטעפפענטהיערע,
עס פֿיללען איהרע הייזער אוהו'ס,
עס וואָהנען דאָרט נור שטרויסע,
אינד וואַלדטייפֿעל היפֿפֿען הערום אַללדאָרט.

עם

נגל שמלכו עליה דריוש ונורם ושהיה היום לינם נגל הקדומה, כי לותה החריב דריוש ונגה עיר לחרת נלוחה הנקעה היה שמה נגל עד היום ע"כ (ועיין רש"י). והנה מה שאמר שנגל החדש עוד עומדת על תלה עד היום הזה, לין ספק שכוונתו על העיר בחגדחד שהיתה עוד עיר מפוארה בימי הרד"ק, (ועתה גם היא שממה ותחתיה עיר קטנה גם ושמה חירחק חרחבי), רק כפי דעת יודעי העתי' לא גם החריב כורש לא נגל, הנה לא שמהו לא לחל עולם ולא היתה חרב' מלין יושב, גם לא נגה עיר לחרת במקומה, לא העיר בחגדחד נגנת' נמל' הששית לחלף החמישי. לול'נאמת ני יעודי הנבוא' לין מן ההכר'שיהיו רלופי', אגל יתכן שהיעוד החאד יהיה לזמן קרוב והשני לזמן רחוק, לא לא שניהם הממ נפרשה אחת, כי עיני

הנביא לפו למרחוק, ראה והביט עד סוף כל הדורות כל הנעשה תחת השמש, ולזה נדמו הקורות לעתים סונים נאלו המה נאו נזה אחר זה. (ב) ולא יחל, עיין רש"י, אמר אלא לגד אלא תהיה עוד עיר נושבת מבתי אנשים והיכלי ענג, אגל גם ערבים ורועים לא יאהלו שם, ונאר הטעם כי ובנאו שם וגו' כלומר לא שנגל על שפת הנהר מקום מרעה הצאן נאות דשא, מ"מ לא יבואו שם מיראת החיות (מדברי הרד"ק ניתר נאור). (בא) ציים, חיות השוכני' נאהן ליה, (ראב"ע ורד"ק), ונראה לי שגם זה טעם יונאן שתרגם תמון, כי תמון הוא לדעתי מן תמה שענינו מדבר (עיין ערוך ערך תמה פוראה ב') והוא מן תמה שענינו פליאה (פֿערוואונדערן, טטוויכען) תמה אני, וזה נענין שממה והשתוממה נענרית, וכן תרגום הרב. אחים, אמר הראב"ע אין לו לא, וכסי חיות שמשתומם כל רואה, ע"כ. הנה נקרא כן לפי שרואהו יקרא: ה א ח! שהוא גם קריאת השתוממות והיגון ואמר א ח אל כל תועבות רעות (יחזקאל ו' י"א), ולדעת חנמי העמים כסי העופות הטורפות אשר ישבנו נגתי החרבות כל היום, ובלילה יעופפו לטרוף טרף, ויסמיעו קול יללה ונאקה. וגם הראב"ע אמר נסיף דנריו: ויתכן כי אחים השם עופות והוא הנכון, וכן תרגם הרב. ושעירים, כל המפרשים הקדמונים פירשו שדים, כי האמונה שנמדבר שממה ישבנו מלאכי רעים בצר נפולה מני אז על פני כל האדץ, וגם אז"ל החזיקו בה (ועיין מה שכתבנו לספר ויקרא על ענין עזאזל בנאור דברי הראב"ע), והנה כל אלה יתדקק ממקום מבטן שדים ורוחות רעות, וגם ידעת כי ההמון יקבצו שהומים (חיילען) השם רק רע יבשרו, ואחים השם למלאך משחית, וכרב תרגם "ווילדטייפֿעלן" והוא ממיני הקופים (אַפֿפֿען).

וענה

(כב) וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו
וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג
וְקָרוֹב לָבוֹא עִתָּהּ
וְיָמֶיהָ לֹא יִמָּשֵׁכוּ:

(כב) ועני' באלמנותיו. וינורו מתולים באלמנותיו ועני' כמו וענת שמה הושע ב') ומעונותיו טרפה (נחו' ג'). ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו בהיכל עונג שלהם: ויאיה. ימי טונתה לא ימשכו כי כבר הינטתו ישראל (ירמיה כ"ט) לפי מלאת לבבל שבעי' שנה לפקוד אתכם ואות' פקיד' על ידי כורש מלך פרס שיטול הממלכה מבבל לאחר דריוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחברו עליהם והתנו ביניהם שמי שיגיע מלכי מנייכו הפרבי:

יד

(ד) כִּי יְרַחֵם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב
וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל
וְהִנִּיחָם עַל־אַדְמָתָם
וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם
וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב:

(ג) וּלְקָחוּם עַמִּים
וְהֵבִיאוּם אֶל־מְקוֹמָם
וְהִתְנַחֲלוֹם בֵּית־יִשְׂרָאֵל
עַל אַדְמַת יְהוָה לַעֲבָדִים
וְלִשְׁפָחוֹת
וְהָיוּ שׁבִים לְשׁבֵיהֶם
וְרָדוּ בְּנֹגְשֵׂיהֶם:

(ג) וְהָיָה בְּיוֹם הָנִיחַ יְהוָה לְךָ
מֵעָצְבֶךָ וּמֵרַגְזֶךָ
וּמִן־הָעֲבֹדָה הַקָּשָׁה
אֲשֶׁר עֻבַּד־בָּךְ:

יד (א) כי ירחם ה' את יעקב. לעמוד להם הבטחת גאולתם מיד בבל: ובחר עוד בישראל. לעתיד יגאל'גאול' שלימ':ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא (שמואל ב' ב') וכן מהסתפח בגאלת ה' (שם כ"ז). (ב) והתנחלום. יהיו בנחלי' מהם וכן והתנחלת' לותם (ויקרא כ"ה): ורדו. לשון רידוי ונגיש' כמו לא תרדה בו (שם): (ג) ביום הניח ה' לך. לישראל הכתוב מדבר: מעצבך ומרגזך. שעצבך והרגיזך מלך בבל וברלותך מפלתו ינוח לך כי תלך מפני: מלהבה

באור

(כב) וענה מענין הרמת קול. איים, שם חיה מחיות המדבר (רד"ק), ויהיה לי כמו ע"י הסדה בחילוף ע"י בחל"ף, והרב תרג', היילענדעם גשטהיער", ויהי' לי מענין תלונה ותלונה שענינו יללה. והרחב"ע פירשם מרגוי מן לי"ה, כאמור לעיל ודיה. ומנע"ם הזקנים ה בתיקי לייס „עזעלשע טויערן", והיא חיה דמיונית (חיין פֿאַבעלהאַפֿטעם טהיער) כנודע, אבל ממתניו ולמעלה דומים לו דמות אדם ולמטה מהם דמות סוס או חמור. והזכם בעזעניום הסתדל לפקור על טעם ההעתקה הזאת. ולי נראה שהשמור נקרא כן לפי שקולו דומה להגיית „חיי" או „מי". באלמנותיו,

(כו) עם קריישט היילענדעם נעטהיער אויף זיינען טרוי־
ערויטצען,
אונד שאקאַלע אין לוסטפאַללאָסטען,
נאַה העראַן צו ריקקען איוט איהרע צייט,
אונד איהרע טאַגע וועדען זיך ניכט פערצאָגערן.

יך

(א) דען ערבאַרמען ווירד זיך דער עוויגע יעקב'ס,
אונר האט וואַרלגעפאַללען פערנער אַן ישראל,
ער זעטצט זיא וויעדער איין אין איהר לאַנד;
עם געזעללט דער פרעמדלינג זיך צו איהנען,
זיא שליעסען זיך אַן דעם הויז יעקב'ס.

(ב) עם נעהמען זיא פאָלקער אונד ברינגען זיא אַן איהר
רען אָרט,
אַבער עם אייגנעט זיא זיך צו, דאַז הויז ישראל'ס,
אים לאַנדע דעם עוויגען אַלס קנעכטע אונד מאָגדע;
אונד זיא וועדען געפאַנגען נעהמען דיא זיא געפאַנ־
גען היעלטען,
אונד הערשען איבער איהרע דראָנגער.

(ג) ווען איינסט אַן יענעם טאַגע רוהע שאַפפט דער הערר דיר,
פאָן דיינעם יאַממער אונד דיינעם שטורמע
אונד פאָן דעם שווערען דיענסט,
דער פערריכטעט וואַרד דורך דיך;

רוב המפרשים והמעתיקי' ונראָה יותר הכינו המלה בחלוף ר"ם בל"ד כלומר ח י מ נ ו ת י י, וגם הרד"ק כתב כן שהוא כתרגומו כמו בתרמוותיו, לולס בזרעיו (זרע חלפ) היתה רוח לחרת עמו, ושם הסנים לדעת הראב"ע שלח מתחלפי רק לותיות להוי, ואמר ז"ל: והיגר בעיני כמלת ח ל מ נ ו ת י ו שהוא כמשמעו מענין ח ל מ ה, כי בהיות העיר רבת עם היתה כבעולה ובהחרבה היתה בחלמה, ועל דרך חיכם יבבה בדד וגו' היתה כחלמה, ולכוונה הזאת תרג' הרב ג"י. וחנים, הרב מרגם כדעת קלת חכמי העמים שהוא מין חיעל (טאקאל) ויהיה מענין ל ת נ ו ת לבת יפתח (שופטים י"ל מ') שהוא ילדת בני, והחיה הזאת לועקת בלילה בקול מר לורא. וימיה, ימי השלום לא יאחרו מלבוא.

דאן

יך (א) כי ירחם, לדעת הראב"ע יהיה טעם כי כמו ח ז בחבר תלבד בגל חז יבלח כורם רבוני ישראל למפרעי, והרב תרגם בדעת הרד"ק שהוא כמשמעו לנחינת טעם, בעבור זאת יפליל ה' את גאון כבדים לפי שירחם ה' את עמו ויקח נקמתו מלויביו. והניחם, כמו שתרגם יונתן ויסרינון, ונוח וינח ענין לחד להם, ונמה מלות שהניח הרד"ק גם בזרע ינח וגם בזרע נוח (עיין שם). ונלוה, כמו שנאמר (למעלה כ' ג') ונהרו אליו כל הגוים וגו'. (ב) ולקחום, יבאו בחיזוק לופן יספקו אל בית ישראל, כי המה יגיעום אל מקומם ושם יהיו לעבדים ולשפחות להם. והראב"ע אמר: והטעם כי בחבר ירצו שבורם יבבד ליזרעאל ינקבו להיות עבדים ליזרעאל, ע"כ, ותהיה לדעתו הוי"ו של והתנחלום במקום בעבור (עיין מנלול), והענין כי כל כך יהיה עם ישראל נבבד בעיניהם עד שיעזבו את ארץ נחלתם להיות עבדים בארץ נכריה, ועי"ז יהיו ישראל שוביהם לשוביהם וגו', הפירוש הזה נכון בעיני, וכן תרגם הרב ג"י. והנה יפה העיר הרד"ק כי היעוד הזה לא נתקיים כלל בימי עולי בבל, ולדרבה היו שיטי יהודה רבים כמפורש בעזרא ונחמיה, ואמר שהבטחה הזאת היא בחמת רק לאחרית הימים לעת יבלח ה' משיח לדקנו. וע"פ דרכי כי יעודי הנבואה לפעמים ע"ד תנאי הן בלא מקום לטענה. (ג) אשר עבד בך, הרב תרגם בחלו בחוב עבד מ מ ך, כי הורחות הכי"ת והמ"ם שתדמות, (עיין מנלול), ואמר הרד"ק ובח ע ב ד בל"ז לא שעבודה נקבה, כי רולה לומר ענין העבודה, ובן יעשה מלאכה (שמות ל"ל ט"ו). ולדעת ידידי החבר מהר"ם גאלדאחן אין לורך למלות שום מקרון כי היא לחר וז"ל: יש פעלים רבים בלשון עבר הבא לחריהם לחיבו בקבר בחיב הפעול כי לא בחיב זולתו ובבל זאת לא הבא זה הוא הנושא יבוא הפעל בשולו בבנין פעול והבא עלמו יבוא עם יחוסו בחקדם ד"מ ברע העד הבא לחריו בקבר עם בי"ת בחו העד בעם (שמות י"ט כ"ח) ומלינו מחנו ושועד בבעליו (שמות כ"ל כ"ט) ובחוהו הרבה, וכן הענין פה בחבר עבד בך בחלו בחוב בחבר עבדתך והבן, ענ"ל.

(ד) וְנָשָׂאתָ הַמָּשָׁל הַזֶּה
עַל־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמַרְתָּ
אֵיךְ שָׁבַת נֹגֵשׂ
שָׁבְתָה מַדְהֵבָה:
(ה) שָׁבַר יְהוָה מַטֵּה רְשָׁעִים
שֵׁבֶט מֹשְׁלִים:
(ו) מַכֶּה עַמִּים בְּעֶבְרָה
מַכַּת בִּלְתִּי סָרָה
רֹדֶה בָאַף גּוֹיִם
מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ:
(ז) נָחָה שָׁקְטָה כָּל־הָאָרֶץ
פָּצְחוּ רִנָּה:
(ח) גַּם־בְּרוֹשִׁים שָׂמְחוּ לָךְ
אַרְזֵי לְבָנוֹן
מֵאָז שָׁכַבְתָּ
לֹא־יַעֲלֶה הַכֹּרֵת עָלֵינוּ:
(ט) שְׁאוֹל מִתָּחַת רָגְזָה לְךָ
לִקְרַאת בּוֹאֶךָ
עוֹרֵר לְךָ רְפָאִים
כָּל־עַתּוּדֵי אָרֶץ
הֵקִים מִכִּסְאוֹתָם
כֹּל מַלְכֵי גּוֹיִם:
(י) כֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ אֵלֶיךָ
גַּם־אַתָּה חֻלֵּית כָּמוֹנוּ
אֵלֵינוּ נִמְשָׁלְתָּ:

(ד) מדהבה. לשון מרגית גלוה ומצוי בנד. ורבותינו דרשו לשומרי שדות והבין: (ה) שבר ה' מטה רשעים. שהיה מכה עמים בעברה: (ו) מרדף בלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עליהו מרדו ומדלי לאחר כל קומה ותוספה: (ז) פצחו רנה. זאת הרגי פליהו נתה שקטה כל הארץ: (ח) גם ברושים שמחו. אף אילנין חדיקו שמחו על מפלתך: (ט) לקראת בואך. נשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים. ענקים הסובבי' עם עתודי ארץ. הנחום מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו (תהלים נ"ב) כי סנוני פרי' וכמו (עמוס ל') פרית הבטן לשון גדומין וכלן מושלם לעתודים: הקים. העלית: מכסאותם שנגיהנ' כל מלכי גויים: (י) גם אתה חלית כמונו. תמיהים אנו איך נחת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו למות:

המית

באור

(ד) ונשאת, נלקח שם המליץ (לשיל פרשה י"ג) שירת תודה נפי גת לי ה' כן ישים עתה בפיהם שיר התלונה על מלך בבל. מדהבה, רבו המפרשים בלשון המלה הזאת, יש שקראו מרהבה בריש"ם והוא מן רהב שהוא לשון גלוה ובלון (עיין רש"י ויונתן), ולדעת הרלב"ע הוא מן דהב (שהורלתו זהב בלרמית) ותהי' הכוונה על זהב השם שהיו נותנין כל המרלות למלך בבל, ולז הוא עומד מכוון לעמת שבת נוגש, כייען שסר הנוגש סר עול השם מעליהם, כן ירמה לי כוונת הרלב"ע, וכן פתר הרד"ק לך שלדעתו יהיה מדהבה תלר לבבל שהיא בעלת זהב. והרב המתרגם תלו בפירוש לתל

הורד

(ד) ראַן ערהעבסט דוא דיעזעם שפּאטטליער,
איבער דען קאָניג בבל'ס אונד שפריכסט:
האַ, ווי א פּייערט דער בעדראָנגער,
עם האָרט נון אויף דיא קוואָלעריי א,
(ה) צערבראָכען האַט דער הערר דען שטאַב דער פּרעפּלער,
דען צעפּטער דער טיראַננען.
(ו) דער דא שלוג דיא פּאָלקער אין וואוטה,
מיט שלאָגען אָהנע אונטערלאָס,
דער דא בהערשטע אין צאָרן נאַציאָנען,
מיט פּערפּאָלגונג אָהנע איינהאַלט.
(ז) עס רוהעט, ראַסטעט דיא גאַנצע ערדע,
זיא ברעכען אין יובעל אוים.
(ח) אויך דיא ציפּרעסבעס פּרייען זיך אָב דיר,
דיא צעדרין לבנון'ס:
„זייט דוא דאַרניעדער ליענסט,
„שטייגט קיין צערשטאָרער הערויף צו אונז."
(ט) ראַז שאטטענרייך אונטען טאָבט דיר צו,
ענטגענען דיינער אַנקונפּט,
שרעקט אויף אָב דיר דיא שאַטטען,
אַללע מאָבטיגען דער ערדע,
שטאָרט אויף פּאָן איהרען זיטצען,
אַללע קיאָניגע דער פּאָלקער.
(י) זיא אַללע פּאַללען איין אונד שפרעכען צו דיר:
„אויך דוא ביזט פּערוואָנדלויך זו א ווייר,
„אונז ביזט דוא גלייכגעשטעללט? — "

הוי

מחכמי העמים, שהוסיף הלל"ף נה"ן ושעורו מ ד ל ת נ ה והוא מענין דלתון נפץ. (ה) שבר ה', מוסב על שבת נוגש, שבת נוגש לפי שסבר ה' וגו'. (ו) מכה, הנוגע מכה בשנט עברתו וכתם כתרגומו. מכת, שמר הרד"ק שהתי"ו תחת ה"ח וכ"ל מכה בלתי סרה, ע"כ. ויש גם לפרש בחסרון סומך מה (ונשמט להשוות הדלתות) כמו ושכרת ולח מיין (להלן נ"ח כ"ח) (עיין מכלול). מרדף, עיין רש"י, כהנריו כתב גם הרד"ק, ים מהמעתיקים שרצו לקרות מֻרְדָּף, וזה לח יתכן לנו המחזיקים במסורה, ויותר טוב הוא לחשר שבת הפועל תמידית הפועל. ושעורו מַרְדִּיף, כחשר מלאנו בת בכל ה ס ד ו ד ם (תהלים קל"ז ח') תמורת ס ד ו ד ה, ונימלך בו. וקלת מחכמי העמים לחשרו שנחלף תי"ו בפ"ח (כי בכתבי יסנים תמונתם סוה) ול"ל מ ר ד ת, והביחו רחי' מהעקי' יונתן שתרג' מפלח בתקוף עממין מפלח

ולח מנע, ובחמת כי לפ"ז תהיינה הדלתות מכוונות ביחר שבת כחשר יבין כל משכיל נדרכי המלכים, לולם יען לחתני לח נחליף ולח נמיר רק ע"פ המסורה, לזה נחר הכ המתרגם נפירוש הרמב"ן שחמר שהוח בינוני הפעול כמו סם, ושעורו רודה כמורדף בלי חסך. (ז) פצחו רנה, הנסן שמלות כל הארץ עולים ויורדים בו: נחת שקטה כל הארץ, כל הארץ פלחי רנה, ובח הפעל פ ל ח ו נרנים, כי הכוונה על יושבי הארץ בידוע. (ח) גם ברושים, חמר לח לכד שחנחי חבל יריעו כמפלת מלך בבל חבל גם הלמחים ישמחו לולח ויחמרו מחז שבת וגו', והענין כמו שבתב הרמב"ן, ז"ל: והטעם שהיה מלוה לכרות ארזים וברושים לעצות מהם מלור וסוללה, ע"כ. (ט) שאול מלחת, בחשר תריע לרן ומלוחה בחוחך, כן בהיפך תרגם בחשל בנוחך שמם, ולח כי יפחדו ממך הרפחים השוכנים שם, כי הלח המה רק בוז יבוזו לך וילעגו עליך, לך יחרדו כי לח יחפלו בחברתך. והנה פעל רגזה עומד במקום שניה, כי שעורו: שחול מתחת רגזה לך, רגזה לקרחת בוחך. עורר, בחלו בחשל תעורר לח יושביה לשחת לקרחתך (ושחול הוח שם מצוחף לזכר ולנקבה), בחלו תחמר בחשל חליהם: לחו ורחו כי זה הוח חשר הרעיש לח הארן ברגזו — הנה זה בח חליכם. — כל עתידי ארץ, נקראו המלכים עתודים לפי שהם מוליכים ומביחים לח העם לפיכך נמשלו לעתודים לפני הלחן המנהיגים לח הצדר (מדברי הרד"ק). חקים מכחותם, כי לחמות הגוים בימים ההם הוסמו גם בחשל בחלות למלכי חרן ומושלי תבל, ולח שהגביה יתיף מלחו ליזרחל, הנה ידבר בחי חקי לחמות ולח עם ובל. וכן כתב הרמב"ן, ז"ל: ויחכן היות מנהג הבבל'ים לשום בחלות בחקרי מלכים. (י) חליהו בחשלה, יפה

(יא) המית נבליך. נבלים ונבורות שהיו מזמרים לפניך. ויש לפתור המית נבליך המיית בני נבל עוזי נבלה שמיילותיך. ומדומה לי שמשור הגדולה מיבר לת זה ולת זמר' נבליך (שם ה') נחל"ף בי"ת של ב' לשונות: (יב) הילל בן שחר. בוכב הנוגה הממיר לור בכוכב הנוקר זו הקינה על שרה של בבל נאמרה שיפול משמים: נגדעת לארץ. אתה נבוכדנצר שהיית מושל על גויים מטיל גורל עליה' על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביו' פלוני. ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור: (יג) ממעל לכוכבי אל. ישראל: בהר מועד. הר שכל מתועדים שם הוא הר ליון: בירכתי לפון. בעזרה מקום שנשמר בו ירך הלפוני בענין שנאמר (ויקרא ו') על ירך המזבח לפונה: (יד) אעלה על במתי עב. תיני כחלי לדור עם בני אדם לעשה לי עב קטנה בחויר וחשב בה. יונתן תירגם אסק עלוי כל עמא:

יגניחו

(יא) הוּרַד שְׁאוֹל גְּאוֹנֶךָ
הֶמְיַת נְבָלֶיךָ
תַּחְתֶּיךָ יֻצַּע רִמָּה
וּמְכַסֶּיךָ תּוֹלֵעָה:
(יב) אֵיךְ נָפַלְתָּ מִשָּׁמַיִם
הֵילֵל בֶּן־שָׁחַר
נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ
חוֹלֵשׁ עַל־גּוֹיִם:
(יג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ בִלְבָבְךָ
הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה
מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל
אָרִים כִּסְאִי
וְאֵשֵׁב בְּהַר־מוֹעֵד
בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן:
(יד) אֶעֱלֶה עַל־בָּמֳתֵי עָב
אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן:
(טו) אַךְ אֶל־שְׁאוֹל תּוּרָד
אֶל־יַרְכְּתֵי־בוֹר:

ראיך

באור

העיר החכם בעוקיוס, שכפי הנראה המתים לא דברו יותר, ומן פסוק י"א המה שוב דברי המשל לאחר ישאו עם ה' על מלך בבל, כי לזננו נכון שיהיו המלין דברים רבים נפלאים. (יא) המית נבליך, כלומר גאונך ומשוש לבך ירדו עמך שאולה, כלו וח נם. ואם זה המשל על נבוכדנצר כנראה מהענין, וכאשר פירשו חז"ל, הנה יש לנו לאמר שכוון הנביא פה על הכלם שעשה נבוכדנצר (שלדעת חז"ל עשה דמות עלמו לאלוה, ועיין בשלומי לספר דניאל פרשה ג') וזה היה תבליח גאה וגאון, ועל זה אמר גם המיית נבליך, כמו שנאמר גם (פסוק ה') בעידנא די תשמעון קל קרנא וגו', ואמרו שעתה גם בלמו נגזה הוא וקולות הכינים נעשו עבודתו יפלנון כי ירד לחריו כל כבודו. תחתיך, תחת שהיית סרוח על מטות שן מבוסה בבבלי מצי, הנה עתה יצועך רמה ומכסך תולעת. (יב) הילל, רב המפרשים פתרו לשון הלרה וזהר, מענין בה לו נרו עלי ראשי (איוב כ"ט ג'), ויש שפרשו מענין ילל, כל מר אתה בן שחר תיילל ותקונן כי נפלת משמים ונגדעת לארץ. ולדעת הרב המחבר יובן זה בשרון וי"ו החבור בשאר מלותו רבים כן (עיין מבלול בשמות הוי"ו) ושעורו

(יח) הינאבגעפאהרען אין רַאו שאטטענרייך איזט דיין
האַלמיטה,
דאז גרעבריזע דיינער האַרפֿען,
אונטער דיר ווירד גרעבטטעט געווירם
אונד דיינע דעקקע איזט דיא מאַדע.
(יג) ווייא ביזט דוא גרשטירצט פֿאם היממעל,
דוא נאַכטפֿערקינדער אונד זאהן דער מאָרגענרייטהע!
ווייא ביזט דוא הינגעשמעטטערט צור ערדע,
דוא ווירפֿלער איבער נאַציאָנען!
(יג) אונד דוא שפּראַכסט אין דיינעם הערצען:
היממעלאַן ווערדע איך שטיגען,
האָך איבער דיא שטערנע גאָטטעס
ווערדע איך ערהעבען מיינען טהראָן,
איך ווערדע מיך ניעדערלאַססען אויף דעם גרעפֿייער,
טען בערג,
אויף אונזיכטבאַרען פונקטען.
(יד) איך ווערדע שטיגען איבער דיא האָהען דער ווָאלקען,
אונד מיך גלייכשטעללען דעם האָכסטען;
(טו) אַבער צור האָללע ביזט דוא הינאַב גרעפֿאהרען,
אין דיא ווינקעל דער גרופֿט.

דיא

הזמר (מאָרגענרוֹתה, מוירמָרַח), וידוע כי היונים שאנו את מכמתם ותורת הלילהם מהכמי מצרים ומיתר העמים, ות"כ נכר יתכן שגם בתרן בשדים תמצנו בן בענין הזה. נגדעה, ענינו שבירה וכריתה, וכמו ותקח את מקלי את נעם ותגדע לחותו (זכריה י"ח י'). שהירתו שברתי אותו. חולש, תרגם הרב כלעת רש"י (עיין שם) שהוא מלשון תרמית ועינינו הפלת גידל על סניוס, כלומר שעתותיהם היו בידך ותתה גזרת עליהם ככל תזכר תקוה נפשך, וזה נכר נזכר גם זה האחמר לילות המשל, כי ידוע שלפי דעת חוזים נכוכבים, הן היה ביד כוכבי מעל להרע לחומים ולשלחם. (יג) בהר מועד, מהכמי עמנו פירשו הר מועד בירכתי לפון על ליון וירושלים, לך יותר נראה כדעת מהכמי העמים כי הנניח ידבר כפי לחמונת מלך בבל לחזר חליו יפיס דברחו, והיה לבני בבל כפי לחמונתם הר מועד מקום נועדו שם חלילהם, כמו שהיה לחנזי יון כנודע זאת מחורת חלילהם (מיטהאָלאָגיע), והנה תשב נכוכבנכר בגובה לבו שבל כחי עולם יעשו לותו לחזר מותו לחללה ובין הכוכבים ישימו מושבו, כמו שעשו בחמת להגבירים תזר מעולם לחנזי שם כנודע, וזה שחמר ממעל לכוכבי חל (כלומר שכוכבים שהם חלהים (גאָטטערטטערן), וחזר חל בל' יחיד כי על כל כוכב וכוכב ידבר וכמוהו רבים), והלמ"ד של לכוכבי היא במקום בי"ת כמו כי בומר לחתה לבן יפי (ב"ח כ' ל') ורבים כמוהו, כמו שהניח הרד"ק בתכלול, או תהיה הלמ"ד כמשמעו וחמר שהוא יהיה חל עליון רובב שמים, חך פירוש הרחבן נראה לי יותר לפי שבזה נשמר היטיב ערך התדרגה (שטייגערונג) עם פסוק הבא, כחזר יבין המשכיל. ונראה שגם יונתן לא נחר הר מועד וירבתי לפון על הר ליון וירושלים, לפי שהעתיק הכתוב בלורתו ולחב בעור זמן בסיפי לפרק, ושם היתה כוונתו על ליון וירושלים בודחי היה מפרש דבריו כדרכו תמיד בענינים כחלה בנודע, וכמו שתרגם להלן (ל"ו כ"ד) ירכתי לבנון, בית מקדשהון. ירכתי צפון, הרב תרגם לפון כמשמעו והוא תחר, כלומר מקום נעלם, כי הר חלהים הזה עין לא ראתה, ומהכמי העמים חמרו לפי שגלילות החרן לפחת לפון עוד לא היו גלוים לחנזי מזרח לבן קרחו להר הזה בפון (טערראַ אינקאָגניטאַ) ומשנו שגם קלוי החרן נבללה. (יד) אדמה, מבנין התפעל ומעורו תתדמה (רד"ק) ודגם הפלי"ת יורה על חסרון תי"ו הבנין כיו ויסמע את הקול מדבר חליו (במדבר ז' פ"ט) שענינו מתדבר. (טו) אך אל שאול, תחת ממעל לכוכבי חל שהיית מושב תרב זחול (רד"ק).

(יז) רֹאֶיךָ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ אֵלֶיךָ
יִתְבּוֹנָנוּ הֲזֶה הָאִישׁ
מַרְגִּיז הָאָרֶץ
מַרְעִישׁ מַמְלָכוֹת׃
(יח) שָׂם תֵּבֵל כַּמִּדְבָּר
וְעָרָיו הָרָס
אֲסִירָיו לְא־פָתַח בֵּיתָה׃
(יט) כָּל־מַלְכֵי גוֹיִם כֻּלָּם
שָׁכְבוּ בְכָבוֹד אִישׁ בְּבֵיתוֹ׃
(כ) וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ
כְּנֵצֶר נִתְעָב
לְבֻשׁ הֲרוּגִים מְטֹעֲנֵי חָרֶב
יוֹרְדֵי אֶל־אַבְנֵי־בוֹר
כְּפֶגֶר מוּבָס׃
(כא) לְא־תֵחַד אִתָּם בִּקְבוּרָה
כִּי־אַרְצְךָ שִׁחַתָּ
עַמְּךָ הָרָגְתָּ
לְא־יִקָּרֵא לְעוֹלָם
זֶרַע מְרֵעִים׃
(כב) הָכִינוּ לְבָנָיו מַטְבֵּחָה
בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם
בַּל־יָקֻמוּ וְיִרְשׁוּ אָרֶץ
וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל עָרִים׃

(מז) יבגיחו. יביטו דרך חורין וחרכין מלעז"ר גלע"ז: יתבוננו פורופנס"יר גלע"ז: (יז) לא פתח בימה. לא פתח להם בית אסיריה' להוליאם כל ימי חייהם לפי שרם ללכת לביתם, כל מיתה שלריב"ם ד' בתחלת הטיל לה ה"ק בסופה: (יח) לים בניהו. בקברו וכן ח"י בבית עלמי': (יט) בנלר נתעב. כיונק לילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומצרע ומוליכו כדהשלכת מקברך: לחרו מבחים בבגעב' בהמ' ופיה ז' בניס המליכו עם הארץ את חויל מרודך וכשחז' למלכותו נטלו ומבבו בבית האסורין עד יום מותו בשמת הוליכו חויל מרודך מבי' הסוהי' למליכו ולא קבל עליו לחר לם יהו' למלכותו יהרגני לחרו לו מת ונקבר ולא החמין עד שהוליכוהו מקברו וגירדהו: לבוש הרוגים מטעני חרב. בלבוש מלוכלך כמו לבוש הרוגים: מטעני חרב. מדוקרי רמחים. מדוקר בל' ערבי מוטען: יורדי אל אבני בור. אל עמקי בור מקום שאבני' גולגי' שם ירדת: כפגר מובס. ת"י מדשדש כמו בנוס קמינו (תהלים מ"ד) ועל הרי לבוסנו (לקמן כ' כ"ה) מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ו). הבדום בטי' מולות: (כא) לא תחד אתם בקבורה. לא תזכה לשחר מלכים לנוח בקברך: כי ארצך שחת. ברוב עבוד' ועמדהרגת חב'כמו שמפור' בדניאל ואחר להוכדח לכל מבימי בבל לבדשנוך ובהגו בך בזיון להשליכך מקברך: לא יקרא לעולם זרע מרעים. ולא בניך ילכו בעוניך ולא יתקיימו לחריך ימים רבי' כי יתפברו עליהם שונאיך ויפחיתם, ויאמרו זה לזה (בא) הכינו לבניו מטבח. לבל יקמו וירשו ארץ. ומלא החרץ ב נאים ומליקים וכן תירגם יונתן בעלי דבנין כמו (שמואל ב' כ"ח) ויהי ערך. ועוד ים לפתור ומלאו פני תבל ערים בלפי שאמרנו למעל' שם תבל במדבר ועריו הרס חזר ואמר יבלה זרעו ויפזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות:

וקמתי

(טז) דיא דיך אַנזעהן, בעטראַכטען דיך —
ויא זיננען נאַך: איזט דאָז דער מאַן,
דער ערשיטטערער דער ערדע,
דער אויפֿריהרער דער קאָניגרייכע?
(יז) דער דאַ מאַכטע דיא וועלט וויסטע,
אונד איהרע שטאָדטע פֿערהעערטע,
זיינען געפֿאַנגענען ניכט אָפּפֿנעטע דיא היימאַטה?
(יח) אַללע קאָניגע דער פֿאָלקער אינסגעזאַממט
ליענען אין עהרען יעדער אין זיינער היימאַטה.
(יט) דוא אַבער ווירכט געוואָרפֿען אוים דיינעם גראַבע,
ויא איין פֿערפֿוילטער צוויינ,
איין נעפֿאַסע הינגעריכטעטער, שוועירדט דורכבאָהרטער,
דיא הינאַבזינקען צו דען שטיינען דעס אַבגרונדס,
ויא איין צערטרעטענעס אַאס.
(כ) דוא ווירסט ניכט פֿעראיינט מיט אִהנען אין דער
גראַבשטאָטטע,
דען דיין לאַנד האַסט דוא צערריטטעט,
דיין פֿאָלק האַסט דוא ערשלאַגען,
עס וועירדע נימט געגאַנגט אין עוויגקייט,
ראַז געשלעכט דער בֿאָזעווי כטער.
(כא) ריכטעט צו, פֿיר זיינע זאָהנע אין בלוטגעריסט,
אָב דער זינרע איהרער פֿאָטער,
דאַס ויא זיך נימט ערהעבען, אונד דאָז לאַנד איננעהמען,
אונד פֿיללען דעז ערדבאַלל, דיא פֿערווויסטער!
אונד

(טז) ישגיחו, הזנחה הוא דקות הרוח, כלומר שהיו נרגנין להתבונן בך היטיב בעיון דק טרם הכיוך, ובאשר הכירו לותך לא קרוו מתחלים: הזה היה וגו'? (יז) לא פתח ביתה, כל המפרשים מנני עמנו פתרו על בית הסהר, והיה המזיק בדעת חכמי העמים שהענין לא שלח לותם לחפזי על ניתם, כי כן נאמר מנכל ניתם על שבי ישראל: מלגו שלחם (ירמי' כ' ל"ג). (יח) איש בביתו, כמ"ש יונתן: גבר בבית עלמיה, והוא הקבר, וידוע הוא כי מלכי מצרים ומלכי פרס (עיין בעזעניוס במקו' הזה) הניחו להם יל נחיים' ובנו בניני 'מפוארי' במקום קברם שם, וע"ז אמר בניתו כלימ' בניתו אשר היכן לו לקבר, כענין המלאים נתיהם בסף (לעיל ג' ט"ו) לדעת הקבת מפרשים, וכבר נת: כי הלך הלד'לל בית עלמו (קהלת י"ב ה'). (יט) מקברך, לדעת מז"ל הוכיח לויל מרוך את נבוכדנצר מקברו (עיין רש"י), לבל יותר נבון לפרש המ"ם מקברך על הריחוק, כלומר הפלבת הלחם מקברך לאבר כרית לך, כי גם קבורה לא היתה לו, כאשר אמר לא תחד לותם בקבורה: לבית הרוגים, המפרשים מנני עמנו פירשו כדעת רש"י (עיין בדבריו ובעיין ערוך ערך טען), והחכם בעזעניוס תרגם "בערעקט אויט ערשלאַגענען" כמו לבש בשרי רמה (לעיל ז' ה') כלומר שנפל שלוך בין שאר ההרוגים ואין לים שם על לב להוכילו לקבר. והיב האתרגם כתב בהערה ז"ל: לבש, חבר דבוק להרוגים, כמו שפירש הרד"ק ונסה חמם על לבושו (אלחכי כ' ט"ז) שהוא חאר לאחם שהנעל דבוק בה בלבוש שהוא דבוק בו, ועיין בעזעניוס בספר המלים שלו מלות לבוש, ע"כ"ל, ומזה מבין תרגומו. יורדי אל אבני בור, בל הסאיכות תחת הנפרד, כי הרחוי יורדים אל אבני בור, לו יורדי אבני בור ורבים כמוהו (עיין מכלול), וכתב הרד"ק שאמר אבני בור לפי שהיו בונים בקבר אבנים סביב הבקבר, וכן אמר הבתם בעזעניוס שבנין על קבר מפואר בבנין, אולם אין זה בפי הענין האשבל, ולבן ירחה לי שהכוונה בהיפך שיאליכוהו אל תחת הבורות עם שאר ההרוגים בשדה, ויבסו הבור באבנים, ובענין שאמרנו אבל אבשלום ויאליבו אותו ביער אל הפחת הגדול ויניבו עליו גל אבנים (ב"ש י"ח י"ז). (כ) לא תחד, אמר הרשב"ע: מגזרת אחד בגפילת השל"ף, ולדעת כ' יהודה המדקדק מבר יו"ד מגזרת יחד, ע"כ. ואולי שרשו חדה כמו ויחד יתרו מענין חדוה, כי לדעתם תתענג נפש האת אחד ניקר הקבורה. ארבץ שחת, הוא אבלך שחת אף כי אבלות אחרות (רשב"ע) וכן יהיה ענין עמך הרגת (עיין רש"י). לא יקרא, כי אבד זכרם הוא. (כא) הכינו, בלשבר וכל ניתו (רשב"ע). בעון אבותם, אף שבלשבר בעצמו אטא גדולה בוכר בדניאל, הנה גם בעון אבותיו נמק, ועוד כי נבוכדנצר היה הסבה גם לפגע בלשבר כי הוא האריב את בית ס', והניח את כליו בהיכל אלילי בבל, כמפורש שם (דברה ה'). ערים, כאן שתרגם יונתן

(עיין

(כג) וְקַמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם־יְהוָה:

(כד) וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וְאַגְמֵי־מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:

(כה) נִשְׁבַּע יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם:

(כו) לִשְׁבֹּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל־הָרַי אֲבוּסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֻלּוֹ וְסֻבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר:

(כז) זֹאת הָעֵצָה הַיְעוּצָה עַל־כָּל־הָאָרֶץ וְזֹאת הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם:

(כח) כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת יָעָץ וּמִי יָפֵר וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה וּמִי יְשִׁיבֶנָּה:

(כט) בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ אָחָז הָיָה הַמַּשָּׂא הַזֶּה:

(כב) ונקר. שארי: ונין. בן מושל במלכות תחתיו: ונכד. בן הבן. נין זה בלשון ונכד זו ושתי: (כג) קפד. הרילו"ן בלע"ז: ואגמי מים. לשון כינוד לשון קוביר בלע"ז כמו שאמרו רבותינו לא הוי ידעי רבנן מאי ואגמי מים עד דשמעי' כו': (כד) כאשר דמיתי. באשור כן היתה לתת נבוכדנצר רשית שנתקיימו דברי נביאי ישראל בסנחר' לשבור אשור בארצי. ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום: (כה) לשבור אשור וגו'. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: תבוסנו. תשר תמרתי לרוסטו ולנוסטו: (כו) על כל הגוים. על אשור בעצמו ועל כל בעת' (כח) בשנ' מות המלך אחז. מלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים:

באור

(עיין רש"י), והנה לדעת המעתיקים יהיה ומלאו יולת בלומר שהמם יְמַלְאוּ כל התבל בשויבי' כי ימרקרו ריב ויעוררו מדנים בין לומה לחומה, בין מלך ועמו לו בין חים לחתיו מזרע המלוכ' כדרך המלכי' בעלי זרוע אשר ירלו למשול מקצה הארץ ועד קלהו בנודע. אך לדעת הרב ומלאו עומד, שלא יסלאו מהם הערים החלם "פני תבל, כי הפעל מלא נקל, לפעמים עומד כמו מלאה הארץ חמס (בראשית ו' י"ג) ועיין ערוכים לרד"ק, וערים הוא הוא ניחם הקריאה. ועוד פירוש המפרשים ערים כשמעו, ותהיה הוי"ו של ומלאו לנתינת טעם

בעבור זאת כל ירצו מרן, למען ימלאו פני תבל ערים, כי לחרבי

(נג) אונד איך מאַכ̈ע מיך אויף וויערער זיא,
שפר כ̈ט דער עוויגע צבאות —
אונר פֿערטילגע פֿאָן בבל, רוף אונד רעסט,
זאָהן אונ־ ענקעל, שפריכ̈ט דער עוויגע.

(נד) איך מאַכ̈ע עס צום בעזיטץ דער איגעל
אונר דער וואַסערזימפֿ̈ע
אונ־ פֿע:ע עס הינוועג מיט דעם בעזעז דער פֿערניכ̈טונג,
שפריכ̈ט דער עוויגע צבאות.

(נה) געשוואָרען האַט דער עוויגע צבאות אַלוֹאָ:
איוט ניכ̈ט וויא איך עס זאַן אַלוֹאָ געשעהען,
אונר וואַס איך בעשלאָס, אויך שאָן בעוואָהרט?

(נו) צו צערשמעטטערן אשור אין מיינעם לאַנדע,
אונר אויף מיינען בערגען איהן צו צערטרעטען,
דאַס עס וויכ̈ע פֿאָן איהנען[1] זיין יאָך,
אונר זיינע לאַסט פֿאָן איהרער שולטער ענטוויכ̈ע?

(נז) זאָ איוט אויך דער ראַטהשלוס בעשלאָסטען אָב אַללען
לאַנדען,
אונר דיאועלבע האַנד אויסגעשטרעקט,
אָב אַללען פֿאָלקערן.

(נח) דען דער עוויגע צבאות בעשלאָס,
ווער קאַן עס היגדערן?
זיינע האַנד איוטם דיא אויסגעשטרעקט,
ווער קאַן זיא אָבוועגדרען?

(נט) אים טאָדעסיאָהרע דעם קאָניגם אחז,
ווארר קונר דיעזעם פֿערהאָנגנים:

פֿרויע

---

1) פֿון ישראל.

לחרי שלא ירצו הם החרן יתייצב העולם, והרשעון יותר גרוע'. והנה ע"כ דברי המשל לחזר יחזו על מלך בבל, ומעתה ינוח כוב דברי ה'. (כב) לבבל, למלך בבל. שם ושאר, שלא יזכר שמו עוד בין מלכי החרן ולא ישאר בוס שארית לחזר עליו יקרא שמו, וגם לת יולחי מלכיו לחברית מן החרן. (כג) ולאטאח"ה, כל המפרשים לחזו בדעת מז"ל (עיין רש"י ובשרשים לרד"ק בשר' פעלי המרגע' בלות ט'). ויפה העיר החכ'געזעכיום שהו'הפיעל מן ט י ט ע"ד בניני המרובעים ג'יו'על הסרת והחבן הדבר כמו וְדִשֵּׁנוּ (בחדב' ד' י"ג)(ענטחטען) ובדומם, וכן כתן הסרת הטיט והדומן. והוא ע"ד ובערתי לחרי בית יבבעם כחזר יבער הגלל עד תמו (מ"ח י"ל י'). והנה בגד והבדתי לבבל שם ושאר שהענין שלא ישאר לו שם זכר מכל עמלו לחזר עמל ומכל הגדולות לחזר עשה, לחזר ושמתיה למורש קפוד ולגמי מים, כי בעיר בבל

(כט) אַל־תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלָּךְ
כִּי נִשְׁבַּר שֵׁבֶט מַכֵּךְ
כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע
וּפִרְיוֹ שָׂרָף מְעוֹפֵף׃
(ל) וְרָעוּ בְכוֹרֵי דַלִּים
וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ
וְהֵמַתִּי בָרָעָב שָׁרְשֵׁךְ
וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג׃
(לא) הֵילִילִי שַׁעַר זַעֲקִי־עִיר
נָמוֹג פְּלֶשֶׁת כֻּלָּךְ
כִּי מִצָּפוֹן עָשָׁן בָּא
וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו׃
(לב) וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־גוֹי
כִּי יְהוָה יָסַד צִיּוֹן
וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ׃

משא

(כט) אל תשמחי פלשת כולך. שהיתה רואה בימי חזקיה שהיה רצוי בעיני אלהים ובעיני אדם כדכתיב בענין שנאמר (דברי הימים ב' ל"ב) ופלשתי פשטו בערי השפלה וגו': כי נשבר שבט מכך. כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודי להכות בכם כמו שמלינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה לחכם כענין שנאמר (ד"ה ב' כ"ו) וילך וילחם בפלשתי ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש. משרש לוחו נחש יצא לפע שהוקשה מנחש ומי היה זה חזקיה שנאמר בו (מלכי ב' י"ח) הוא הכה את פלשתים ואת עזה ואת גבולה ממגדל נוצרי עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף. ת"י ויהי עובדוהי בכון כחיוי: (ל) ורעו בכורי דלים. ורעו בימיו בני ישראל שהן עכשיו דלים מפנינם. בכורי לשון ערים כמו (תהלים פ"ט) גם אני בכור אתננהו: (לא) כי מצפון עשן בא. פורענות קשה בעשן תבא עליהם מצפון עזה וגבולי שהכה חזקי' היו נדרומה של ארץ ישראל במקצוע דרומי' מערבי' ומצ' ארץ ישראל לה מצפון וכן מצינו בספרי בהחזינו בקצו לנגוח כלפי דרום היו מסגירי לוחו שנאמר (עמ ס נ') על שלשה פשעי עזה לעדנו שעזה בדרום: ואין בודד במועדיו. ת"י ולית דמחסר מזמוהי בגדודי' שיעד לבא עליכ' ואין מחס' פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כולם נאחד יבואו בחזק': (לב) ומה יענה מלאכי גוי'. ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לנצר בגורות בן יגידו.ה' יסד בציון והקים בה מלך הגון וחזק וה' עמו: ובה יחסו עניי עמו. לף מעשרת השבטים נאים סם כמו שמפורש בד"ה (כ' ל') שאלף חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לבוא להקב"ה:

משא

באור

מקומות. (כט) אל תשמחי, הנכון כמו שפירש רש"י שענינו אל תשמחי עוד פלשת על שנשבר בימי לחו שבט מכך כמה שנאמר (ד"ה ב' כ"ח י"ח) ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו'. שבט מכך, כלומר העול אשר הושם על לוחך בימי עוזיה (שם כ"ו ו') וילך וילחם בפלשתים וגו', ונראה שגם בימי יותם שהי' ג"כ גבור מלחמה והכה את בני עמון (כמפורש שם פרשה כ"ז) היו וכנועים תחת יד יהודה, ולך בימי לחז נשאו רמח ופשעו במלך יהודה, ויתורגם: "פרייע דיך ניכט מעהר מ. ז. ו". כי משרש נחש, משרש יצי יכל נפע, והכוונה על חזקי' שהכה בפלשתים מכה גדולה ועצומה כמה שנאמר (מ"ב י"ח ח') הוא הכה את הפלשתים עד עזה וגו', ויסה העיר בחכם בעזעניום שנגר דיסה את שנט דן לנחש ושפיון (נרחשית מ"ט י"ז)

(נט) פֿרייע דיך ניכט פֿלשת אינכגעזאַמט,
דאַס צערבראָכן זייא דער שטאַב דיינעס ציכטיגערס;
דען אוים דער וואורצעל דער שלאַנגע ענטשטייגט
איין באַזיליסק,
אונד אוים זיינער פֿרוכט איין פֿליגענדער דראַכע.

(ס) עס נאָהרען פֿירשטען אַרמע
אונד דירפֿטיגע ווערדען אין זיכערהייט רוהען;
אונד איך טאָדטע דורך הונגער דיינע ווארצעל,
דיין איבערראסט ווירד הינגעווירגט.

(סא) היילע טהאָר! יאַממערע שטאַדט!
עס פֿעי צאַגט פלשת אינסגעזאַממט,
דען פֿאָן נאָרדען הער קאָממט רויך,
אונד ניעמאַנד ציהעט זיך צוריק אין זיינע וואָהנונגען.

(סב) אונר וואַס קינדען דיא פֿאָלקסגעזאַנדטען?
דאַס דער עוויגע גענרינדעט האַט ציון,
אונד דאַרין פֿינדען שוטץ דיא לייד ענדען זיינעס פֿאָלקעס.

י"ז) נעגנור שמזין שהכה
את הפלשתים. ופריו,
המ"ם של מ ז ר ע מיכך
עלמו ואחר עמוועזרו:
מפריו ילח ערף מעופף.
(ל) ורעו בכרי דלים,
נתחנטו כל המפרנסים הן
מבני עמנו הן מזולתם
לנאר ענין בנורי דלים
בדרך נכון ינעם לאוזן
שומעת, ולדעת הרב
המתרגם יהיה ורעו
פועל יולח כמו לרעות
את נאן (בראשית ל"ז י"ב)
וביולח בזה, והפעול הוא
ה ד ל י ם ובנורי המה
הפרים כמו שפירש"י (עיין
בדבריו) ובא הפעול במקו'
הופר', כמוואלדירי כל חפלי
גס (תהלים ט"ז ג') וכנים
כמוהו, כאשר הניח הרל"ק
במכלול, והענין שעתה ירעו
הפרים עלמם את עניי הצאן, וידריכום אל המזבח והמלחמה שהיה להם נימי קדם, ולא כאשר היתה על הגס, שעם אחר מזלו נהם, ולא היה ביד המלך ושריו להטיב לעמו. והמחי, יען שלמית נרעב שרשך לכן התנוניס יכנו לנטת כי לא יירלו עוד מגדולי פלשתים אחר יפנטו נאחריך שכן אמר ואחריתך הם הנניס, וכן ולא לאחריתו (דניאל י"א ד'). (לא) הלילי שער, הרל"ק פירש בתרגם יונתן שהכוונה הלילי על שער, העדה תילילי על שערה, נמוג פלשת, עם פלשת לפיכך נמוג לשון זכר. ויש שפתרו בחסרון נ"ת: הלילי בשער וזעק לכל חלה, כי כן הוא דבר המליצה, ושער הוא שם מצותף. מצצון, רמ"י ורל"ק פירשו על חזקיהו כי פלשתים היתה דרומית לא"י, וזה בלשת נכון כפי המשך הפסוקים, והרל"ע נתע ו"ל: הוא מלך אשור. והנכון שהוא נבוכדנצר, והעד כי ה' יסד ציון עכ"ל, ונראה שעפל טעות בדבריו ול"ל והנכון שהוא סנחריב שאם לא כן הלא יניח רמיה לפתיר כאשר יבין המשכיל. וגם החכם בעזעניום פתר זאת על אשור לפי שבכל מקום שנזכר בנויאים רעה שנאה מלפין, הכוונה תמיד על אשור או בבל, ודחק את עלמו לפרש כל הפרשה על מפלת פלשתים ע"י אשור בדרך רחוק עיין בדבריו, ואולם בנר אמרנו לך כי בדמיוני הנויאה יתערבו לפעמים כמה יעודים לזמנים רחוקים, וא"כ גם כאן נאמר שהם שני יעודים מתחלה דבר ממנת פלשתים ע"י חזקיהו (וזה היה בפי הורחה מהכתוב מ"נ פרשה י"ח נתחלת מלכת חזקיהו) ואחה סיפר עד מה אשור תשנם. עשן, לדעת המפרשים הכוונה על הפרעניות שנשלל לעבן, ואמם אמרו שהוא משל על חיל מלחמה אשר יעלו לחנך נרגליהם נעמודי עשן. ואין בודד, כבר אמר הרל"ע שהוא מנזרת נ ד ד, אך שהוא פירש בדרך רחוק (עיין בדבריו), ודעת הרב המתרגם שלא יאנע אחד מלבת עם החיל היוצאים למלחמה, במועדיו, ענינו לשעת חנם חיל, כי ערבו יעד. (לב) ומה יענה, אשר שהזכיר מפלת פלשתים, יחתום נשאר הנלחת יערבל וקרן יעזו, ואמר לולם מה יענה מלאכי גוי אשר שלחו מלכי ארץ לשאר את פני חזקיה, כמו שרי נבל המשלחים חליו לדרוש המופת (דהי"ב ל"ב ל"א), ואין ספק שגם יאר העמים שלחו חליו לירים כאשר שמעו הנורחות אשר עשה ה' ליערבל נהכיותו כל חיל אשור כדים אחד ושבר את מקל חוכלים אשר הכה גם אותם, הנה המלאכים החלה יענו לשולחיהם דבר לאמר: כי ה' יסד ציון, וכו יחסו אותם שהיו מקודם עניי עמו.

טו

(א) מַשָּׂא מוֹאָב
כִּי בְלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה
כִּי בְלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה:
(ב) עָלָה הַבַּיִת
וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכְיִ
עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאָב יְיֵלִיל
בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה
כָּל־זָקָן גְּדוּעָה:
(ג) בְּחוּצֹתָיו חָגָרוּ שָׂק
עַל גַּגֹּתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלָּהּ יְיֵלִיל
יֹרֵד בֶּכִי:

רש"י

טו (א) משא מואב. נתנבא ישעיה שיגלה סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמר (לקמן ט"ז) נשלם שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי ביום שודד ער מואב נדמה. מואב בחלו יתן דומה ומיד יבוא להלחם ובלילה לחר לפני שודד בו קיר מואב נדמה ת"י ולילון דמימין. ער וקיר שתי מדינות מואב הם: (ב) עלה הבית. עלה מואב הבית ולפני דיבון על הבמות לבכי שלו בוכים בבית ושלו בוכים ברחבי במותיהם: (ג) ירד בבכי. גונח ונוהם בבכי כמו (שופטים י"ח) וירדתי על ההרים וכן (חיכה ג') זנור עניי ומרודי:

על

וחזעק

באור

טו (א) משא מואב, לפני לפני שיגיע על פלשתים שהם הקרובים ביותר אל ארץ יהודה, ובגלל עת לפני מלך על יהודה מלך נוסף בה' היו הפלשתים נבנעים תחת ידם, נשא עתה משלו על מואב שהיו ימים רבים תחת ממשלת מלכי ישראל כנזכר בם"ב (ג' ה') ובכמה מקומות עוד, והמה היו שכנים לארץ שמעון ועוג, מעבר הירדן הארץ לפני בני ישראל נתרגם ונקשתם מיד האמורי, ושבט בני ראובן ובני גד בגולד, והנה לעת בואת החזיקו בערי השבטים הללה בני מואב בגרשה ממה שינוח בשבר לפני. לפי פתי ולפיזה זמן מן הזמנים נתקיים היעוד הזה על מואב על זאת לפחות בסוף פרשה ט"ז (לפני שם תכלית הנבואה הזאת) לפני לפני בארתי מוכן הפסוקים בפי עלמותם, כי לו נקל הוא להקורא להבקיף על כל הענינים הכללי' יחד, ולהוליך בנגד משפט לדק. כי, כי הוא לפעמים בשבר בארבו פעמים. בליל, בתב הרד"ק ז"ל ואמר בליל בסמיבות לולי הסר הנסתר (ע"ל הסומך), רולם לומר בליל פלוני; לו בא סמוך במקום מוברת, ע"כ. וכן בתב הראב"ע. לפני יותר נראה דעת החכם בעזעניום שיוכן בחסרון מלת לפני (ילליו רלוי לסמוך שם כמו שבתב הרד"ק בפנלול) ושעורו כי בליל לפני שדד שר מואב נדמה בלומר ובאותה שיד. ער מואב, היא עיר מואב הנזכר' בספר תורת משה (במדבר כ"ב ל"ג) ועיר וער לפני המה והעד הרבוי ערים, והיא היתה על גבול ארנון בקלה גבול מואב כנאמר שם, ואמר שלא לגד שדד שר מואב שהיתה על המלר לפני גם קיר מואב שהיא קרית מלך (ובלשר דברתי מזה במקומות שונות בחבורי) גם היא שדדה. ויונתן תרגם ער מואב לאית מואב, וכן תרגם לונקלוס ער מואב (במדבר כ"ל כ"ח) בלאית מואב וקיר מואב נוכח למואב והוא מבלר מואב, ועד היום הזה ים במקום הזה מקום שמו בן (ועיין בדברי החכם בעזעניום כאן). והרד"ק אמר ואולי כי היא ערוער כי היא למואב, וכן תרגם ירושלמי מערוער לפני שפת נחל ארנון (דברים ב' ל"ו ד' מ"ח) מלאית די על כיף נחלא דארנונא עכ"ל, ואנכי לא אבחתי בן לא בתרגום המיוחס ליונתן אף לא בתרגום הנודע לנו בשם הירושלמי כי הראשון תרגם בשני המקומות הללה ערוער בלי שנוי שם, והירושלמי לא תרגם נלום, וכן הוא בתרגום יונתן על יהושע (י"ג ט'), והנה גם ערוער היתה בקלה גבול מואב בנזכר שם. נדמה, הרד"ק והראב"ע פירשו ענין בריחה,

וגם

(ח) פֿערהאֶננגים מואב׳ס:
וואַהרליך! אין איינער נאַכט ווירד פֿערהעערט ער-
מואב — עס איזט ראַהין;
וואַהרליך! אין איינער נאַכט ווירד פֿערהעערט קיר-
מואב — עס איזט ראַהין.

(ב) מאַן וואַלט הינויף צום טעמפּעל,
אונד דיבון צו דען אַלטאֶרען צום טהראֶנען אָפּפֿער,
איבער נבו אונד איבער מידבא היילט מואב,
אויף אַללען הייפּטערן גלאַטצע,
יעדער באַרט איזט אַבגעשניטטען,

(ג) אויף איהרען שטראַסען גירטען זיא אום דאַז טרויער.
קלייד,
אויף איהרען דאַכערן אונד פּלאַטצען היילט אַללעס,
צערפֿליעסט אין טהראֶנען.

דא

וגם לפ"ז יהיה שרצו דוס כי גם על הכריתה יורה השרש הזה כמ"ש הרד"ק בשרש דוס, שכנה דומה נפשו (תהלי' ל"ד י"ז), כדמה בתוך היס (יחזקא כ"ז ל"ב) משתחקת לו כרותה, ע"כ, (ולא נמו שחוב החכם בעוונינו שהוא מנחי הלמ"ד ונ"ל נדמתה), ויונתן תרגם מעניין שתיקה ודממה (עיין רם"י). ואמר שדד בל"ז ונדמה בל"ג כי בתמהר הרעון הקדים הפ"ג ונכלל בו כנוי סתמי (עם) כאשר זכרנו פעמים, לכל במאמר השני הקדי' הסס לכן שמר המין, ולא כמו שחוב החכם הנ"ל שהכוונה על יושבים שת"כ מדוע יבנה טעמו במלת נדמה. (ב) הביח, נפ"ח הדעת יור' על בית מקדשם, וגם יעלה מוכן להתפלל

על חלהיהם (רמב"ע ורד"ק). ודיבון, דיבין נפלה בחלק גד ונקראה דיבון גד (במדבר ל"ב ל"ד ול"ג מ"ה), ויהושע חלק לותה לרחובני (יהושע י"ג י"ז). הבמות, שסס היו מזבחותם כנודע. לבכי, להתחנן לפני חלילהיהם בבכי תמרורים ולהקריב קרבנות לרוחם וכמו שתרגם הרב. על נבו, היח בחלק רחובן (במדבר ל"ב ל"ח), גם מלינו הר שמו בן (דברים ל"ד ח'), לף הוח שם חלילי, כרע בל קרס נבו (להלן מ"ו ח'), ואין להכריע לימה שם היה קודם בלעון, לם שם העיר לו שם ההר לו שם החלילי. מידבא, גם זה נזכר בתורה (במדבר כ"ח ל') וביהושע (י"ג ט' וט"ז) בנחלת בני רחובן. בכל ראשיו קרחה, בן היה מדרכי העמים לקרוח קרקה על המת ובעת לרה (דברים י"ד ח'). כל זקן גדועה, ובירמיה (מ"ח ל"ז) נאמר גדועה כרי"ם, ויש ספרים שגורסים גם פה כרי"ם, ונראה שכן גם היתה גוסחת רם"י שהרי אמר לעיל (י' ל"ג) על ורמי הקומה גדועים, וז"ל: אין לשון גדוע נופל אלא על אילנות ודבר קשה, ע"כ. והרד"ק בשרשים שרש גדע לא הביא הפסוק הזה ובשרש גרע נרשם רק הפסוק בירמיה, ונקמנקמרחק נשמט ולא נזכר הכתוב הזה כלל לא בגדע ולא בגרע. ומדברי הרד"ק בלן שכתב שהוא לשון גנאי אין להכריע, כי הן המה הדברים בעלמם שכתב ג"כ בירמיה על גדועה, ואין בידי להוליח האמת לאמתו, אולם מהיה הקריאה לוך שתהיה, הנה גדועה הוא שם כמו שכתב הרא"ע על משקל תכולה ובי"ת בכל מוכך אמר עמו כמ"ש מאל תניך (בראשית מ"ט כ"ה) עכ"ל, וכן תרגם יונתן: ובכל דקן גלוח, וא"כ אין לנו לריכים לאמר שכתב פה זקן בלשון נקבה, לף שבירמיה (שם) גדועה כולהי תואר הוא, כי שם נאמר כל ראש קרחה וכל זקן גדועה, וכן תרגם יונתן שם, שם לא נאמר שנאמר בי"ת השמוש שם. (ג) בחוצותיו, של מואב וכן בגגותיה וכן נאמר בירמי' (שם ל"ח) על כל גגות מואב, ובא פעם בלשון זכר ופעם בקבה בימיד וגם בריבים בפי המבון, שם על העם או על הארץ, שם על האומה בכללה או על כל פרטי ופרטי. בגוחיה, הבגות שראלות המזרח המה שטוחים ועולים עליהם להביט למרחוק בנודע. ירד בבכי, הרד"ק פירש בחלו כל גופו יורד ונחך בבכי, וכן עיני עיני יורדה מים (איכה ג' ט"ז) והוא על דרך הפלגה. ואמר עוד כי לדעת יונתן שתרגם מלוחין ובכן, יהיה זה מענין ירידה בשיחי והחימה (תהלים נ"ה נ') ושע"ם שמינו משרשו, ע"כ, כי ירידה הוא מנחי העי"ן ושרשו רוד. אולם בפירושו לספר שופטים ("ג ל"ז) על וירדתי על ההריס, אמר

(ד) וַתְּזַעֲק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה
עַד־יָהַץ נִשְׁמַע קוֹלָם
עַל־כֵּן חֲלָצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ
נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ׃
(ה) לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק
בְּרִיחֶהָ עַד־צוֹעַר
עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה
כִּי וּמַעֲלֵה הַלּוּחִית
בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ
כִּי דֶּרֶךְ חָרֹנַיִם
זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעוֹרֵרוּ׃

(ד) על כן חלוצי מוא' יריעו. על אשר מזייניו מוא' יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מוא' ירעה לו מחרועת כאבו על עצמו: (ה) לבי למוא' יזעק. ונביאי ישראל הוו כונביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננין על פרעונות הנאה על האומו': בריחיה עד צוער. על כל חזקה של מוא' יזעק לבי עד צוער שהיו ענלה שלישים עיקר חוזק שלהם בעגלה שהיו שלישית לבטן. ל"ל שלישיה גברתנית. ויונתן תירגם בריחיה כמו בורחיה הבורחים ונרחו מהם להמלט עד צוער כמו שעשה לוט לשניהם שנרא לצוער: מעלה הלוחית. מקום מעלות הר שמו מעלה הלוחות וכן מורד (ירמיה י"ח): חורנים. יבכו הבורחים דרך שם וכל המקומות החלה ממוא' הם: יעוררו. יצעקו ול' תרמי הוא את"י לא ידרוך הדורך הידך לא יעוערון בקלהון:

מי

באור

וי"מ מענין לריד בשיחי, וירד ויריד בענין אחד ורגיש בשוחו עכ"ל. (ד) חשבון, עיר ידועה שהיתה לישראל מענר לירדן ועתה יושבת למוא', וכפי הנראה מן ירמיה (מ"ח נ') היתה עוד בעת ההיא עיר גדולה שהרי אמר לון עוד תהלת מוא' בחשבון. ואלעלה, היא אלעלת הנזכרת בתורה ויהושע כמה פעמים אצל חשבון, כי היתה סמיך לה וכן ספרו לנו בעלי המסעות. עד יהץ, הוא יהצה הנזכר בתורה (דב"ק) והעיר הזאת היתה גבול האמורי לכל המדבר שהרי סיחון יצא לקראת ישראל יהצה. ואמר שמקול נשמע עד חשבון ואלעלת שהיו נשמע המרינה, כדרך עיר המלוכה עד קצה הגבול. והנה מדברי תורה אין להוכיח שהיו לעיר הזאת שני שמות כי הה"ק יהצה (במדבר כ"א כ"ג ודברים ב' ל"ב) היא אך נאמרים לא"ד בתחלתה, כי הנגינה מלעיל, וכן תרגם יונקלוס ליהץ, רק הרחיה היא מן יהושע (י"ג י"ח) שאם נאמר ויהצה, לולא גם שם הנגינה מלעיל, וא"כ הה"ק רק לניספת תחשב. על כן, כי מקול היללה הזה ימשך לנגד מואב מיל. ירעו, תרועה נאמר גם על קול ענות נגירה גם על ענות תלונה. נפשו, של כל אחד מהחלוטים ירעה לו, והוא מענין ולמה ירע לנפך (ז"ל ת' ח') כן כתב החכם בעוניים, ועל דרך שאמר ירמיה (מ"ח מ"ח) והיה לב גבורי מואב ביום ההוא כלב אשה מצרה, והרד"ק אמר כי ירעש מענין תרועה אף שזינו מצרני, ולו פירש על עצמו כי נפשו עליו תתבל, והרב המתרגם העתיק: "זיין חדעו", כי הלזולים המה לעס בנפש לנוף, ובנר מכאנו שנקראו גדולי הגם בשם נבודי, ובכידו מתי רעב (לשעלה ה' י"ג) והוא עומד שם לעמת המונו, ע"ש, וגם הנפש נקראת נבוד, כמ"ש הרד"ק בשרשים, ואמר ונקראת הנשמה העליונה נבוד בעבור שהיא נבוד הגוף ויקרו, למען יזכר נבוד (תהלים ל' י"ג) והביא עוד לזה פסוקים לענין הזה ע"ש. (ה) לבי למואב, הנכון בדעת רמ"י ויתר המפרשים שהמה דברי הנביא. והרמב"ע כתב על נפשו ירעש לי, ור"ל: והנכון שכל

לפד

(ד) דאַ שרייעט חשבון אונד אלעלה,
ביזאַיהן ווירד פֿערנאָמען איהרע שטימע,
דאַראָב דיא נעריסטזטען מואב'ס קריישען,
ווען אַרעל קריישט אָב איהם.

(ה) אויך מיין הערץ איבער מואב אֶבזעט,
ווינע אויסגעצויגענעטען פֿליכטן נאַך צוער,
דאַו פֿעטטנעמאָסטעטע קאַלב.
זוען דען שטייג נאַך לוחית
אונטער ווייגען מאַן בעשטייגט,
זוען אויף דעם וועגע גען חורנים
נעשרייא רער פֿערצוויי֯לונג מאַן דאַ לויט ערהעבט.
דען

מחד יזעק ויאמ'לני למואב נעניר מואב, עד כאן. חולס מלבד שהפירוש הזה רחוק בעצמו, הנה הרחיקהו רעטי נירמיה (מ"ח ל"ח) על כן על מואב אליל וגו' כי כל מזכיל למרח'עיניו יספוט, כי כל הפרשה נירמיה שמה ליסודות מליצותיה דכרי ישעיה כאן, וחס ירמי' אחר ברוחו הנבואה ונמר נפשו כמעט רק נגדי וקס ילבש ותף על מואב קרח: וחרור מונע חרבו מדם (חס פס"ק י'), חס גס רחמיו נכמרו בשמעו את קול יללת מואב, אף כי הניח יעני' אחר כמעט רגע שקטה סערת נפשו והיה עלול יותר להתפעליו'החזי' והחניח

מירמיה. בריחה, רבו כמו רבו פירוזי מלת נריחה, יונתן רש"י ורד"ק פתרו כמו נורחים, כלו' שנורחיה של מואב נסו עד לוער, והרחב"ע נחב וז"ל: נריחיה נריחי המדינה לוערים, כעוין זעקי עיר, חו נריחיה הונחו אל מלרים כי משם נח שנחרב, חו הוח לוער של סדום, עכ"ל. ולח ידעתי חן מנח נחרן מלרים עיר שמה לוער? — החס נחמר שנחלף לו לוען נלוער, חולס נחחר שנירמיה (שם פסוק ל"ד) נחמר נתנו קולם מלער וגו' ירחה כי חן הנסיס ידנר וכדעת רש"י. ויש מחכמי העמיס שפתרו נריחה הגדולים והחזונים, ויש לדעתי סמך לדנריהם, חן לויתן נחש נרח (לקמן כ"ז ח') שחמר הרד"ק נשרשים שהוח משל למלכים החקיפים, וכן כתב שם הרחב"ע וז"ל והנכון בעיני ר"מ הכהן שהוח רמז מנחר כל גבורי חיל נגיד ושר, וח"כ נוכל לפרש המלה בהיפך נריח נמו נחיר. עוד יש לנחר כפי דעת החכמים המלה, כי נריחה כחן היח מלשון חרמית, כי חרגם של ודס עתודים לחתה (תהלים ס' י"ג) ודמח דנרחי וכו' (ועיין ערוך ערך נרחח), וידוע הוח כי חניני העס נקרחו עתודים. חולס לחרי שגס לדעת יונתן והנמשכים חחריו לריכין לנחנו לחמר שהמלה זרה נתנועותיה, לכן לח מוכר היח בעיני, חס נחמר שנחלף גס הפ"ח נבי"ת וכ"ל פריחיה, והוח כנוי לחנשים הלעירים לימים כמ"ש הרד"ק נשרשים שרש פרח עיין שם. והנה שמתי לפניך קורח הנעים פירושים שונים, ועליך לקרב ולרחק כטוב בעיניך. והרב המתרגם נחר שהיפך נריחה עם נחירה כחבר בחרנו, לך שהרכיב גם הורחת יונתן ויחר המפרשים שהוח כמו נורחיה, נחמרו שיחכן שגס הנניח כוון על שתי הכוונות יחד. **עגלח שלשיה**, רוב המפרשים והמעתיקים נטו לדעת רש"י שהוח תחר על החוזק והחומן, לך שים פתרו על לוער (וירחה לי כי בעבור זחת נחר הרחב"ע לוער על מלרים כמ"ש לפני זה, לפי שמלינו שמלרים נמשל לעגל שנחמר עגלה יפה פיה מלרים ירמי' מ"ו כ'); וי"מ על מואב, וזה נרחה יותר, כי בירמי' (מ"ח ל"ד) נחמר עד חרניס עגלת שלשיה; חולס כל מזכיל יבין שחין טעם כלל לקריחה הזחת במקום הזה, וחולי יש לפרש שהמה נסו עד לוער בחפזון וגלתי סדר כעגל החזק לחר מפוז ומרקד כעניין וירקידם כמו עגל (תהלים כ"ט ו') ותחסר כ"ף הדמיון, כי שעורו כעגלת, חולס יותר נכון בעיני כדעת החומרים שהוח שם פרטי לעיר, וכן העתיק ידידי הרב הגדול מוהר"ר שלמה זחַלם חב"ד דגליל עלובחגען נירמיה שם. **יעוערו**, עיין רש"י, והרחב"ע חמר שהטעם כמו יעורו והמלה זרה ע"כ, והרד"ק כתב שהוח כמו יעירו והטעם לחד נכונו.

(ו) כי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ
כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶּשֶׁא
יֶרֶק לֹא הָיָה:
(ז) עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה
וּפְקֻדָּתָם עַל נַחַל הָעֲרָבִים
יִשָּׂאוּם:
(ח) כִּי־הִקִּיפָה הַזְּעָקָה
אֶת־גְּבוּל מוֹאָב
עַד־אֶגְלַיִם יְלֶלָתָהּ
וּבְאֵר אֵלִים יְלֶלָתָהּ:
(ט) כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם
כִּי־אָשִׁית עַל־דִּימוֹן נוֹסָפוֹת
לִפְלֵיטַת מוֹאָב אַרְיֵה
וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה:

(ו) מי נמרים. נהר על לומו מקום: משמות יהיו. מדם חלנים המתערב וניפל בהם: כי יבש חציר וגו' כלומר גבוריהם ומלכיהם וחליטיהם ולפי שנתחה על מרן מואב הוא מרע' הטוב שנה כמו שנינו חלים ממואב לפיכך משל לת פורענ ת' במורגן מרעם שלה: (ז) על כן יתרה עשה. על לשר יתרה עשה תנח עליו הפורענות הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמ' מקומות עמד לנרס' ללוט בלחתו מתרן ובלכתו לשלרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם לדרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוניס לותם בשהלה שנחרב לרלובני ולנרי והיו ישרחל בוכים ומתלוננים והיו לומרים להם על מה לתם מתלוננין והלא לבית לביכם לתם הולכים לנרהם לביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שנלמר (לפניה כ') שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו שנחרב שלש שנים שבר על שומרון הוא שנלמ'(לקמן ט"ז)בשלש שני'בשני שכיר ונקל' כל כבוד מואב: ופקדתם. ת"י ותתזכירין דעל ידי מערבת יתבסיב והוא ל' מינוי כמו (במדבר ד') ופקודת ללעזר בן להרן הכהן בלומר לרלם שפקדתם עליה חלקו מהם: על נחל הערבים ישאום. יקחו החויגים לותם לת הגבולין. ועוד יש לפרש ופקדתם שתניח עליהם זה חה"ה על נחל הערבים ישאום החויבים יגלו לותם לל לרן בגל שהוא נחל ערבים שנ' (תהלים קל"ז) על ערבים בתוכה תלינו כנורות'נו: (ח) לגלים ובאר חלי'. מק מות הם בגבול מואב: ילללה. של מואב: בחר חלים. כמו ולבחר חלים: (ט) מי דימון. שם הנהר: מלאו דם. בשם הנהר: כי חשית על דימון נוספות. דם שמו ודם חללים לוסיף לשלחתו והוא ל' ספו שנה על שנה (לקמן כ"ט) ספות הרוה (דברים כ"ט), וי"ת נוספות בניסת מצריין מחנות הנוספים יחד: לפליטת מואב אריה. פליטה שיפליר שנחרב יגא ובובדנלר בעתו ויפחיתם והוא נקרא לריה בענין שנלמר (ירמיה ד') עלה לריה מסובכו: ולשחרית. ישרחל: לדמה. לדמתכם:

באור

(ו) כי מי נמרים, נחל בחרן מואב, ומלינו גם עיר שם שנקרחת נמרה גם בית נמרה, (במדבר ל"ב ג' ול"ו). משמות, לין משמות תחר למים שהרי מים תמיד זכרים, לך הענין שמקום המים ידמה לשממות והוא שם כולל לכל החרבות, וכן נלמר בירמיה (מ"ח ל"ד) כי גם מי נמרים למשמות יהיו, והכוונה כי הלויגים יסתימו כל מעין מים, וכמו שמלינו לכל מלחמת יורם ויהושפט עם מואב (מ"ב ג' כ"ה), ועי"ז יבש חציר, כן הזכיל הרב לתרגם. ירק לא היה, עבר במקום בינוני בחביריו; גם יתכן ביונן בחסרון כ"ף הדמיון

(ו) רען דיא וואַססער נמרים׳ם— פֿערטריקנעט וועדרען
ז״א,
זאָ פֿערדאָרבט דאַז גראַז, פֿערוועלקט דאַז קרויט,
גרינעס גיבט׳ס ניט מעהר.
(ז) דאַרום רען רעסט רען מאַן ערהאַלטען,
אונר איהר פֿערשטעקט׳ם גוט,
צום באַך רער וויסטע טראַנען זיא עם הין;
(ח) רען עם אומגיבט דאַז גשרייא
דיא גראָנצע מואב׳ס,
ביז אגלים איזט איהר געהייל,
ביז באר אלים איהר געהייל.
(ט) רען דיא וואַססער דימון׳ס זינר פֿאָלל בלוט;
דענאָך בריגנ׳ איך איבער דימון מעהרערעם,
איבער דיא ענטראָננענען מואב׳ס איינען לאָווען,
אונר איבער דיא איבריגנעבליבענען— ערדע.

זענדעט

הדמיון וזעורו ויהי כלח היה. (ז) על כן וגו׳, ענין הכתוב כפי דעת הרב המתרגם כן הוא: יען כי יבש כל תליר, לכן יקחו לותם המעטים לחר נשארו עוד בחרן מותב לת יתר רכושם (לחר) עזה (מותב), כלומר לחר המליטו מיד החויב, ופקודתם לחר הטמינו מפני הזוסים, ויצלוס **על נחל הערבים**, כמו לל נחל הערבים, כי גדול הרעב בחרלס. ונחל הערבים לדעת הרב הוא לחד עם נחל הערבה (עמוס ו׳ י״ד) כמו נמרה ומי נמרים דלעיל לדעת הרחב״ע, וכן לומר הרד״ק על נמרים: שם נהר לו מקום, וגירמי׳ כתב רק שם מקום; והנה על נחל הערבה לומר הרד״ק שהוא כמו ים הערבה, כמו שלומר גירמיה בן יותם שהביל גבול ישרחל מלבוח חמת עד ים הערבה (מ״ב י״ד כ״ה), ע״כ. ונחל לו ים הערבה הוא נחל קדרון לחר יעבור מירוזלים על פני המדבר ויספוך מימיו לל ים המלח (**דאַז טאָדטע מעער**), (עיין בספר המליס להחכם **גשוענים** ערך ערבה וקדרון), ולומר הכתוב שיעזוב מותב מוצבו ללל נהר נמרים שהיה מלז נלוח דשן ומרעה טוב ויסתירו לת עלמס בנחל הערבה בחרן מדבר. (ח) **עד אגלים**, לומר החכם **גשוענים** שלולי הוא עין עגלים הנזכרת ביחזקלל (מ״ז י׳). ועל בחר לליס הביל דעת חכם לחד שהוא המקום לחר שם שרו בני ישרחל לת האירה על בחר (במדבר כ״ל י״ז), ונקרל בחר לליס מענין לילי הארץ כלומר שם בחר חפרוה שרים וגו׳, וזה מסכים למה שתרגם הרב נחל הערבים **„בחך דער ווידם טע״**, כי גם עין עגלים היא בחרן עממה, ולק בחזיון הנביל נהפכה לרן ליה למבועי מים כנרלה שם. (ט) **מי דימון**, שם נהר בחרן מותב (רד״ק) וי״מ שהיל דיבון הנזכרת בתורה (במדבר ל״ג ג׳) ולעיל (פסוק ב׳) שהיתה עיר בחלק גד, ויהיה זה כמו מי נמרים ללעיל, וכן לומר גירמי׳ (מ״ח י״ח) יושבי בלמל יושבת בת דיבון, הרי שהיתה בתחלה בחרן נחלי מים, ולומר החכם **גשוענים** כי בכוונה הוחלפה הני״ת במ״ם בעבור לשון נופל על לשון דימון ודם וכמ״ש רש״י ע״ש, לולם גם דימונה (יהושע ט״ו כ״ב) נרלה שהיל בעלמה דיבון הנזכרת בנחמיה (י״ל כ״ה) כי שתיהן הוזכרו בחלק יהודה ללל קנלחל. **נוספות**, עיין רש״י. ויתר המפרשים פתרו רעות נוספות, וכפי תרגום יונתן (עיין רש״י) יהיה נוספות כמו לסיפות, כי יסף ולסף לחים המה. **לפליטח מואב**, יובן בחסרון פעל מה, לשלח לריה לו לביח לריה, כי הפעל לשית לך יולדק היטיב על לריה, וכן לומר הרד״ק יביל עליהם לריה. ולריה לדעת הרחב״ע כנוי לסנחרב ולדעת רש״י נבוכדנלר (ועיין מה שכתבנו בסוף פרשה הבלה). **ולשאריח אדמה**, לדמת מותב לדעת רוב המעתיקים, ויש מחכמי העמים ששלחו ידם לשנות התנועות וקרלו אַדָמָה שהיל מן הערים לחר הפך ה׳ בלפו, וקרל המלין למותב כן ע״ל כסדום היינו, ונפרט כי מותב היה מוצבו בכבר ללל ים המלח כידוע, ולדעת הרב המתרג׳ יהיה לדמה כנוי לקבר כמו עפר. ולולי נחלף הנו״ן במ״ם וע״ל ל ד נ ה, כי לדני השלה הוא בלרמית שם חיה ילועה, לו פרלי לדם לחר גם המה יבחיתו (עיין בערוך ערך לדן בהערת ידידי מהרמ״ל שם), והנה היביל ממנו לל מלינו בדחז״ל ולכן נלחר שהוא לדמה, כמו נמלה נמליס ורבים כמוהו, וזעורו ואחריתו לדמה, ויהיה זה עומד מול לריה.

טז

(ו) שִׁלְחוּ־כַר מוֹשֵׁל־אֶרֶץ
מִסֶּלַע מִדְבָּרָה
אֶל־הַר בַּת־צִיּוֹן׃
(ב) וְהָיָה כְּעוֹף־נוֹדֵד
קֵן מְשֻׁלָּחַ
תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב
מַעְבָּרֹת לְאַרְנוֹן׃
(ג) הָבִיאוּ עֵצָה עֲשׂוּ פְלִילָה
שִׂיתִי כַלַּיְלָה צִלֵּךְ
בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם
סַתְּרִי נִדָּחִים
נוֹדֵד אַל־תְּגַלִּי׃
(ד) יָגוּרוּ בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב
הֱוִי־סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי שׁוֹדֵד
כִּי־אָפֵס הַמֵּץ
כָּלָה שֹׁד
תַּמּוּ רֹמֵס מִן־הָאָרֶץ׃

הביאי קרי. עשי קרי. והובן

ס') וגד מלכים תינקי: חמו רומס. הנהמות שלך הרומסו' נחרן: והיכן

רש"י

טז (א) שלחו כר מושל ארץ. אל תתגאו בגאותכם הלח ידעתם שמושל ארץ שלנו מיצע מלך מואב הוא נוקד (במלכי' ב' ג') והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלחו לותו כר המושל שלכם מסלע מדברה אל הר בת ציון: (ב) כעוף נודד. מקינו: קן משולח. נשמוחים מגולחים שקינם שהולכים מטולטלין כן תהיינה בנות מואב למעברות ארנון: (ג) עשו פלילה. הוא לשון ויכוח משפט לכתוב לך את הטוב כמו (לעיל ל"ד) משפט ונחמ' לנו: שיתי כלילה צלך. שיתי לך כל בלהרים שיחשוך כלקבלילי להסתר בו מפני לוינך: סתרי נדחים. לא יגרתו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכדנצר אל תסגירו' אלא תסתירום: (ד) יגורו בך נדחי. בני ישראל הנדחי': הוי סתר למו. כי גם את תדעי נפש היודעים מה היא לרחם: כי אפס המץ. המץ אלך עשרך וכנידך שהיה לך על ידי לחוץ יבקיך אחת מעלת מפס אלב ומאה: כלה שוד. לשון שדים המספיק ן אלב כמו (לקמן

באור

טז (א) שלחו כר, לפי שמלך מואב הציב מלכיהם למלך ישראל מאה אלף כרים (מ"ב ג' ד'), לומר שעתה יתנו המס הזה למלך יהודה שהוא מושל הארץ, וכוון על חזקיה אשר מצא ממשל רב, ויהיה כר שם הקיבוץ כמו לחן, והוא נסמך אל מושל הארץ, כלומר הכרים הרחוים למושל הארץ תשלחו אל הר ציון. ויתכן שיהיה כ"ר הנפרד ויובן בחסרון למ"ד שלחו כר למושל הארץ, וכן תרגם הרב. מסלע מדברה, עיר מערי מואב (רד"ק), וחכמי העמים לומרו שהיא עיר בממלכת לדוס (עיין מ"ב י"ד ז') והיתה עתה ביד מואב כאשר ירצו גם נחלת בני ראובן וגד. (ב) והיה, נמשך לפסוק הקודם, כלומר הנה אין לאחר מלכות בני מושל הארץ, כי עוד מעט ותתחנה בנות מואב על נפצן ליושבי יהודה כאשר יבאר. כעוף נודד, הרב תרגם כדעת יונתן שעוף נודד וקן משלח הוא מאחד, כלומר כעוף שנודד משלח מקנו. — והנה בארתי לך שני הפסוקים האלה כפי דעת

טז

(ח) זענדעט לעמטער דעם בעהערשער דעם לאַנדעס
פֿאָן סלע דורך דיא וויסטע
צום בערגע רער טאָכטער ציון׳ס׃
(ב) דען זאָ וויא איררענדעם גענפֿיעדער,
פֿאָם נעסטע פֿערשיילט,
וועדרען זיין דיא טאָכטער מואב׳ס
אַן דען פֿורטהען דעם ארנון.
(ג) נון שאַפֿע ראַטה, פֿאַסטע ענטשלום,
פֿערבריידע וויא דיא נאַכט דיינען שאַטטען
צור האָהען מיטטאַנסצייט,
פֿערבירג דיא פֿערטריבענען,
דען פֿליכטלינג ענטדעקקע ניכט.
(ד) לאַם וויילען בייא דיר מיינע פֿערטריבענען, אָ טואב!
זיי שירם איהנען פֿאָר דעם פֿערוו סטער,
דען אייגסט האָרט אויף דיא ערפרעסונג,
עם ענדעט דיא פֿערוויסטונג,
עם שווינדען אונטערדריקקער אוים דעם לאַנדע.

אונד

המפרשים ותרגום הרב כ"י ׳ חולם בל תחדל מלהגיד לפניך קורח הנעים לת תאר שערתי לחי נגפתי בפירושם, ועליך לבקר לקרבו ולרחק כטוב בעיניך. והנ׳ לדעתי לח יהי׳ סלע מדברה שם עיר כלח׳ תאבו המפרשי׳, לך הוח סלע ממש, הכוונה על לורי מדבר לאר שם נסו פליטי מואב להתבצ׳, וכמו שלמר ירמי׳ (מ"ח כ"ח) עזבו ערים ושבנו בסלע יושבי מואב, ולמר הנביח בדרך התול, עתה הלח תשלח מנחה הגרים מלרן ליה וממה לחלו׳ לת פני מלך יהודה כי יסתיר נדחיך, ולבקש מעם יהודה הביחי עלה וגו׳, והפסוק ב׳הוח מלמ׳ מוסגר ועוד התול יהתל בהם לומר בודחי לעת כזח׳ לם עתה כעוף נודד

ים לחל יהכם להביח זי למורח, לך ירחה לי כדעת הרד"ק שהם שני מלמרים, והיה (מואב) כעוף נודד כלומר כקפור נודדת מן קנה ותעזוב לת לפרוחיה, וכנות מואב תהיינה כקן מעולח כלפרוחים לשר הוסלבו מקנס, והוח כמו כנשר יעיר קנו (דברים ל"ב י"ח) שפי׳ הרד"ק לפרוחי קנו (שרשים שרש קנן), וח"כ המשל הזה דומה ממש לדברי ירמי׳ בפסוק שהבחנו, כי שם נלמר והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת, ות"י והוו כיונח דשבקח פום שובכח ונחתח ושריח בלרעית גובח, ויתורגם: מָ טיקע דָך דען זעמערטריבוט מ. ז. וו. יעטלט דַן עם (מואב) מיזט ווען היכפֿלַחטטערנדער פֿאָגעל מוכר וויא פֿערטייכטע ברוטה זיכר מ. ז. וו. (ג) הביאו, הנכון כדעת חכמי העמים שהמה דברי נדחי מואב לשר עזר יבקשו מעם יהודה, וכפי דרכי בפסוקים הקודמים נמשך זה על שלחו כר ונחסר מלת לומר ועניינו שלחו כר וגו׳ לומר הביחו עלה וגו׳ כלשר בלרנו. והנה הכתיב הביחו, עזו, והקרי הביחי, עזי, ולמר הרד"ק כי לחד המה במובנם, כי לם בח בל"ז הכוונה על פרטי העם, ולם בח בל"נ הכוונה על הכנסיה. פלילה. הוח מספט השכל הנלרן לחרי השתכלות בעלות (עיין רמ"י), וי"ת הביחו עלה לתמליכו מלך, ועשו פלילה עבידו עלה. שיחי כליל צלך, שלח ימלחו לותנו הרודפים לחרינו, וים בו מענין מחסה משרב וזמם, לם נהי׳ עיפים ויגעים מטורח הדרך. נודד, כמו שלמר והיה כעוף נודד. (ד) נדחי מואב, לדעתי יובן זה בחסרון הנסמך, ושעורו נדחי נדחי מואב, והוח ליתר בלור, כמו להם לבני ישרלל ורבים בכה בידוע, וזה מסכים עם "מלב המגינה בלשר יבין הקורח. כי אפס החץ, הרב המתרגם הלך בשלבות הרד"ק והרלב"ע ויתר המפרשים, כי מן ענינו לשר ימלה חלב הלרן, ושד כמו שודד, ורומם הוח לשר ירמם עמים בלשו, ויובן בחסרון מלת עד, כלומר היה סתר למו עד כי לחפס המן. ויותר ירחה בטעם המלות (לך לח בטעם הענין) כפירוש רמ"י ע"ש, ומן הוח כמו כמון יסער מגרן (הושע י"ג ג'), והוח התבן הדק כמ"ש הרד"ק, ושד הוח מענין שדים כלומר חלב הלחן ובקר, ורומס על הלרן המה הבהמות, והתחנן מואב (שהיו לנשי מקנה בלשר לומרנו) יגורו שם נדחי מואב לשר שתהיה סתר למו מפני שודד כלומר לף לשר שיעבור הזעם ויעזוב השודד לת הלרן, עוד המה יחסו בנלך, כי לין להם לעזוב לל מרלם, כי לחפס המן, גם תבן

(ה) וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא
וְיָשַׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת בְּאֹהֶל דָּוִד
שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט
וּמְהַר צֶדֶק:
(ו) שָׁמַעְנוּ גְאוֹן־מוֹאָב
גֵּא מְאֹד
גַּאֲוָתוֹ וְגַאונוֹ וְעֶבְרָתוֹ
לֹא־כֵן בַּדָּיו:
(ז) לָכֵן יְיֵלֵיל מוֹאָב לְמוֹאָב
כֻּלֹּה יְיֵלִיל
לַאֲשִׁישֵׁי קִיר־חֶרֶשֶׁת תֶּהְגּוּ
אַךְ־נְכאִים:
(ח) כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל
גֶּפֶן שִׂבְמָה
בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ שֹׂרֹקֶיהָ
עַד־יַעְזֵר נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר
שִׁלְחֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם:

(ה)וסיכן נחסד נסא.נסיב׳ עליך הזכר הזה לז יכון נכא דוד ויגדל זנלוחו בפרק יפול סנחריב ע"י חזקיהו ויהיה נכון נכאו נחסד זיעשה כמו זמליגו שהיה גומל חסד זנאמר בדברי הימים (ב׳ ל׳) כי חזקיהו מלך יהודה הריס לקהל אלף פרים ושבעת אלפי לאן: ויכן עליו וגו׳ שיפט ודורש משפט ומהיר לדק. ת"י ועביד קשוט: (ו) גא מאוד.נתגאה מאד: גאותו וגאונו. שלא כדין הוא כי עיק׳ גידול בניו ע"י ממזרות וניאוף הבנות מאביהן: ועברתו. עיבורו והריון שלו. ל"א עברתו חמתו שזמר ליזרעאל:לא כן. בדוריו עתו שהיו נפויי טובה: (ז) ייליל מואב למואב. על מואב: לאשישי קיר מרשת. על חומת קיר מרשת לאזיבי כמו (ירמיה מ׳) נפלו לאזיותיה: תהגו לך ונאים. שבריס: תהגו. תקוננו: (ח) שדמות. שדות תנואה: גפן שבמה. ים ללמד שחזבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי ענבר הירדן הם

דגש ח"ם

ויזרעאל לקקוש מיד סיחון ומימתי חזרו ליד מואב כשהגלם סנחריב לרחובני ולגדי נאו המואבים הסמוכים להם ויצאו נהם: לאומלל. חרב: ברוקים. נטיעות זורק שלה: עד יעזר נגעו. שדמות הגפן והזרק הנזכרים כאן לוים שלח משל והם מחנות וסיעות ושלטונים וכת"י: עד יעזר נגעו. הלכו נגולה: תעו מדבר. למדבר: שלוחותיה. זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו.

באור

הדק כלה שד וגו׳, וכענין שאמר יבש חציר כלה דשא (לעיל ט"ו ו׳). (ה) והוכן, לדעת חכמי העמים שזכרנו, גם הפסוק הזה הוא מדברי מואב, אשר עתה בפיהם יחנפו למלך יהודה, ויברכוהו בשפת חלקות למען פתוהו בלשונם. ולדעתי המה דברי הנביא, כי יאמר כי המלך לא ישמע אליכם ולא ירחם אתכם, כי כסאו הוכן בצדק ובאהל דוד ישב באמת שופט ודורש משפט לעשות לדק משפט ומיצרים, לתת לחים כפרי מעלליו על פי היושר וחק הגמול, ולזה לא ישמעו לקולכם גם לא תרבו תפלה, כי שמענו גאון מואב וגו׳, ולפ"ז יתורגם: דאך יענער טהרגן (פאן יהודה) איזט בעפעסטיגט דורך גערעכטיגקייט מ. ז. וו. ומהר צדק, תאר הפעל מגזרת מהרה (הרחב"ע). (ו) שמענו, שמענו דברי גאון מואב בימים שעברו וכמו שנאמר בירמיה (מ"ח כ"ז) והלא לא השחוק היה לך בישראל, ובלפניה (ב׳ ח׳) שמעתי חרפת מואב וגו׳ אשר חרפו את עמי וגו׳. גא מאד, חסר ה"א למ"ד הפעל, ול"ל גאה מאד (רד"ק ורחב"ע). לא כן בדיו, הרב תרגם כדעת י"מ שהביא הרחב"ע שענינו מחשבותיו, כי כמו שנאמר ס ע"י על ענפי העץ וגם על המחשבה וכמ"ש הרד"ק בשרש

(ה) אינר בעפֿעסטיגט ווירד דורך הולר דער טהראָן;
דאַ זיטצט דאַרויף מיט טרייע אים צעלטע דוד׳ס
איין ריכטער אונד פֿאָרשער נאַך רעכט
אונד בעפֿאָרדערער דער גערעכטיגקייט.

(ו) וויר האָרטען (דאַוואַהם(ט)[1]) דען האָכמוטה מואב׳ס,
עס שטאָלצירטע זעהר —
זיינען האָפֿפֿארט, זיינען האָכמוטה אונד זיינען איבער־
מוטה,
דיא אונרעכטליכקיט זיינער געזינונגען.

(ז) דאַרום הילע מואב איבער מואב,
אַללעם הוילע —
אָב דען העלרען קיר חרשת׳ס זייפֿצעט
דיא נון ניעדערגעשלאַגענען!

(ח) דען דאַז געפֿילרע חשבון׳ס איוט פֿערוועלקט,
דער וויינשטאָק שבמה׳ס —
דיא העררשער דער פֿאָלקער שלוגען אַב זיינע רעבען,
ביז יעזר רייכטען זיא, פֿערלאָרען זיך אין דיא וויסטע,
זיינע ראַנקען בריטעטען זיך אוים — גינגען איבער דאַז
מעער.

רא״ם

[1]) דאם וויר טוטן בייא מואב זוכטען פֿאָר דעם קעניגע פֿאָן אשור.

סע״ף, לפי כי המחצנו׳ ללב נסעיפים לחילן (ע״ב) כן נאמר ג״ד על פחרנת החילן הגדולים (עיין רד״ק שרש בד), וע״ד השחלה על מחצנות לנב. ולפ״ז כן הוא כמו כן בנות ללפחד דברות (במדבר כ״ז ז׳) כמ״ש הרד״ק והרחב״ע. (ו) **לכן**, יען ירלו כי אבדה תקות׳ לחסות תחת כנפי יהודה לזה יילילו עתה עוד יותר. **מואב למואב**, הלמ״ד תמור׳ ע״ל ורבים כמוהו (עיין מכלול), ויש שפתרו כמשמעו ביחס שחליו, כי לים לרעהו יתחונן ויספ׳ לת התלחו׳ לשר מלחוס. **לאשישי**, הרב תרג׳ ,,דען העדרן״, כי גם הרד״ק לומר בשרש לשש על זכרו זלת והתלוצצו (לקמן מ״ו ח׳) שהוא לשון חוזק, ויתכן שהוא מגזרת לים לף שהוא שלינו מצרנו, עד כלן. וגם כלן לף שבאר לרבים יסודות, כתב שהוא משל על לנילי מוחב וגדוליה, ובשרשים לומר בשם ר׳ יונה שהוא משל על עוזי החיל והעוז. וגם יונתן תרגם כלן על לגף כרך תוקפהון. ובירמיה (מ״ח ל״ו) על לנשי קיר חרש. **קיר חרשת**, ובירמי׳ (שם) וכן לקמן (פסוק י״ל) קיר חרש, וי״מ שהוא קיר מואב הנזכרת לעיל לשר שודד, ואולי שהיה שם היכל לשמש, כמו עיר החרם במלכים (עיין לקמן י״ט י״ח), ולכן בא פעם חרש ופעם חרשת כי גם שמש יבוא לפעמים בפלס נקבה, כי לף שלמר הרד״ק בשלת החרסה (שופטים י״ד י״ח) שהה״ח נוספת (לפי שהנגינה מלעיל וגם בא בשרש יבוא החרסה הפעל בזכר), הנה מלאנו גם שער החרסית (ירמי׳ י״ט ב׳), ולמר הרד״ק שנקרא כן לפי שהוא מכוון כנגד זריחת השמש. עוד יתכן שהוא כמו חרש, וחרש מכל (יחזקאל ל״ח ג׳), וב חרשת הגוים (שופטים ד׳ ג׳) הוא בסימן נקבה (לכל מן ודוד במדבר זיף בחרשה (ש״א כ״ג ט״ו) לין להביא ראיה, כי גם שם הטעם מלעיל וק״כ הה״ח נוספת). והיתה העיר בין שבבי היער במקום שלין לבוא חליה, ולזה היתה בלורה מחד. וכן לומר הרד״ק בפירושו לספר שופטים במקום הנזכר, כי היו ביער ההוא מגדלים חזקים עב״ל, ונראה שזה כלן כוונת יונתן שהעתיק גם כלן גם שם הטעם תוקף. **חהגו**, מלשון לחגה כיונה (רד״ק). אך נכאים, לף נכלי רוח יהיו לנשי מואב על לשיבי קיר חרשת, וכפי תרגום הרב, מלת לשיבי יתכן שמוסב נכלים עליהם, כלומר גבורי קיר חרשת יהיו עתה נכלים, תחת כי מקדם לזרו חיל, והוא מלמר בפני עלמו. (ח) **כי שדמות חשבון אמלל**, כל לחד ולחד, כמו בנות לעדה עלי שור (בראשית מ״ט כ״ג). **גפן שבמה**, עיר בנחלת גד (במדבר ל״ב ל״ח). **בעלי גוים**, כת״י מלכי עממיה. **הלמו**, כמו בכשיל וכילפות יהלמון (תהלים ע״ד ו׳). **עד יעזר**, ענינו הלמו ערוקיה לשר עד יעזר נגעו, ויעזר גם היה עיר בנחלת גד נזכרת בתורה (במדבר ל״ב ל״ה). **חעו מדבר**, לומר תעו כי לם ימלט ערוקת גפן במדבר נראה כחלו נתעו גם. **שלחיה**, הפלרות זיגיעו למרחוק, כענין שלחיך פרדס רמונים (ש״הם ד׳ י״ג). **עברו ים**, ובירמיה (מ״ח

(ט) עַל־כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר
גֶּפֶן שִׂבְמָה
אַרְוֶיךְ דִּמְעָתִי
חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה
כִּי עַל־קֵיצֵךְ וְעַל־קְצִירֵךְ
הֵידָד נָפָל׃
(י) וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה וְגִיל מִן־הַכַּרְמֶל
וּבַכְּרָמִים לֹא־יְרֻנַּן לָא יָרִיעַ
יַיִן בַּיְקָבִים לֹא־יִדְרֹךְ הַדֹּרֵךְ
הֵידָד הִשְׁבַּתִּי׃
(יא) עַל־כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כַּכִּנּוֹר יֶהֱמוּ
וְקִרְבִּי לְקִיר חָרֶשׁ׃
(יב) וְהָיָה כִּי־נִרְאָה
כִּי־נִלְאָה מוֹאָב עַל־הַבָּמָה
וּבָא אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל
וְלֹא יוּכָל׃

נפלו כמו ונטצחיך המדבר׳ (יחזקאל כ"ט) והנס נטושים (שמואל ב׳) וינטצו בעמק רפאים (שם כ"ה):
(ט) לבכה בבכי יעזר. ת"י בשם דלימתי מצרין על יעזר בן חייתי קט לין על שבמה וג׳ המקרא הנביא לימר כעין קינות יעזר יש לי לקיון עליך לחם גפן שבמה: לריוך דמעתי. לתרוה עליך דמעם יש תינה מצמאת בשתי תיבות כמו בני יהלוני (ירמיה י׳) ארץ הנגב נחתני (יהושע ט"ו) דנרי לשל ס(נרחצת ל"ז): קילך. תאניס שמיינטין בקין: הידד. קול ס׳ דדים ובוזיס: (י) אין הכרמל. הוא מקום יער ומדות תנוחה: לא ירועע. לי׳ תרועת שמחה: הידד השבתי. קול המתאספים להטיל הקיחה לעלור העניבים: (יא) יהמו. בקינה: (יב) כי נלאה מיאב. להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו. אל מקו׳ לשר הס מתקדש׳ שם ומזדמ׳ שם להתפלל:

זה

באור

ל"ב) נאמר על יש יעזר נגעו, ולפעתי גם פה הכוונה על יש יעזר, וידוע הוא כי גם בחל שוטף יקרא בשם יש. ואם גם החכם געזעניום ימלן בזה, כי בפי ספורי בעלי המסעות לא נמלא לשל יעזר לא יש ולא נהר, הנה אין מזה ראיה בפי דעתי, הלא נודע הוא כמה תהפכות ומשמות שהיו מני אז בארלות הקדם, אשר שמו מדבר לאגם מים, ומובלי מים לארץ ניה, ואם כן אין זה מן הנמנע, שהיה בימי קדם יש או נחל אשל יעזר, ועתה כלה כלה ואינגו. — והמשל הזה נמלא גם בהלים (פ׳ י"ב) תשלח קלירים עד יש׳

(ט) **אבכה בבכי יעזר**, לדעת הרב המתרגם ענינו לבכה בבכי על יעזר, ובא השם לאחר הפעל לחזק, כמו לבכה בבכי תמרורים, וגם הראב"ע פתר גפן שבמה על גפן; אולם יותר ינעם לי פירוש הרד"ק, כי שעורו לבכי לבכה עם בכי יעזר ועם בכי גפן שבמה, כי מלת בכי עומד במקום שניס, והפירוש הזה מסכים גם אל הנחת הטעמים כאשר יבין הקורא. ובירמיה (מ"ח ל"ב) מבכי יעזר לבכה לך הגפן שבמה: **אריוך**, מארך רוה, והיה מן הראוי כי יבוא לריוך היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל, באשר מלינו יחויון מדשן ביתך (תהלים ל"ו ט') ונהפכו האותיות, ונדגש היו"ד והוי"ו בשוו"א ע"ד זר, והענין ארוה לותך תשבון בדמעות ע"ד הרוני לענה (איכה ג׳ ט"ו). **על קיצך**, פירות הקין (רד"ק). **הידד**, היא מלת הקריאה, ויאמר על כל קול גדול ורם אם תרועת מלחמה (קריעגעס, טוּמַלט=געטרייא), או הוא קול שמחה מדורכי ענבים, והכלל שהוא קריאה לזרוז אם

לעוזי

(ט) דַּרום בעוויינע איך, אים ווינען איבער יעזר,
דען ווינשטאָק שבמה'ס —
בענאָטצע דיך מיט מינער טהראָנע,
חשבון אונד אלעלה,
דען בייא דיינער אָבסטעלעזע אונד בייא דיינער ערנדטע
איזט דער יובעלרוף ענטפֿאללען.

(י) אונד ענטצאָגען איזט פֿרייד' אונד לוסט דעם פֿרוכטבאָרען
געפֿילדע,
אין דען ווינבערגען ווירד ניכט געיובעלט, ניכט נעיויכצט,
ווין אין דען קיפֿען טריטט קיין קעלטערער מעהר;
דען יובעלרוף האַב' איך פֿערבאַננט.

(יא) דַּרום מיינע דאָרמע אָב מואב ווי דיא האַרפֿע
דרעהנען,
אונד מיין איננערעס אָב קיר חרש.

(יב) נון זאָ ווי עס, דאַס עס זיך צייגע,
ווי זיך אַבטהיט מואב אַם אַלטאַרע,
אונד געהט אין זיין הייליגטהום צו בעטען,
אונד ערלאַנגעט ניכטס.

דאַז

לעומתי מלאכה לו לאנשי החיל, וכאן היא קריאת העודדים כדעת יונתן ויתר המפרשים, ויגיד עליו רעו בירמיה (מ"ח ל"ג) על קיכך ועל גפיך עדד נפל. והרב המתרגם תרגם הידד כדרכו לרוב קול שמון ושמחה, ולדעתו יהיה פעל נ פ ל כענין אל יפול לב תדם עליו (ג"ח י"ז ל"ג) שהוא כמו יפול ממנו, וכן הענין כאן כי שבת ממוחב כל מעוז. (י) **ונאסף שמחה**, כאלו יאסף השמחה וגיל ממקום הזה אל מקום אחר. גם יש לפרש מענין כליון, כמו תסוף תסיפס (ירמי' ח' י"ג) (רד"ק). **ירעע**, מענין תרועה מפעלי הכפל (רחב"ע). **לא ידרך הדרך**, לא ידרוך שום דורך, כי לא לבד שמוחב לא יבצור בצרו כי יגלה מארצו, אבל גם העודדים לא יאכלו פרי לחמת מוחב, כי השחיתו

את יבול השדה וכל עץ טוב הפילו כענין שמלינו בבר אבל מוחב (מ"ב ג' י"ט). **הירד השבחי**, יפה העיר החכם **געזעניוס** שהוא עומד מול הידד נפל, כלומר הידד של שמחת הזורעים השבתי, והידד תרועת העודדים נפל עליהם. (יא) **ככנור יהמו**, כענין על כן המו מעי לו (ירמיה ל"א כ'), ואמר כ ב נ ו ר, לפי שמיתרי הכנור נעשו ממעי הבהמות, ולשון ה מ ה נופל על קול בלי השיר, כמו ה מ י ת נגליך דלעיל (י"ד י"א), ובירמי' (מ"ח ל"ו) נאמר על כן לבי למואב כחלילים יהמה ולבי אל אנשי קיר חרס כחלילים יהמה. והנה אם גם אין ערך מליצות ירמיה לחין יופי מליצת ישעיה כאשר ירגיש הקורא גם בפסוק הזה, מ"מ נמה שהחליף כנור בחלילים היטב לעצות, כי כנור ישמיע רק קול שמחה (כמ"ש החכם הנ"ל) והעד ויהי לאבל כנורי (איוב ל' ל"א), או ילוה שיר מוסרי (**דירחקדישעם געדיכט**) אפתח בכנור חידתי (תהלים מ"ט ה'), ולא השתמשו בו בימי רעה לאבל ויגון, אולם חלילים ישמיעו גם קול יללת נבי, והיו מנגנים בהם אם הובילו מת לקבר, ואע"פ שאין רחיה לדבר מן המקרא, יש זכר לדבר מדחז"ל שהנעלו לא יפחות לאחתו משני חלילים (כתובות מ"ו ב'). (יב) **והיה**, לכל הפירושים הנודעים לי, לא ידעתי לכוון היטב המשך המאמר הזה אל הקודם, ואף כי נאמר כי פסוק י"ב הוא רק מאמר מוסגר, בכל זאת בל תוכצר המליצה הזאת לאחרית הנבואה, באשר יבין כל אשר לו חיך לטעום נועם המליצה. ולזה אני אומר, כי אחרי אשר פעמים בפרשה הזאת השתתף הנביא עצמו בצרת מואב, לכן עתה ידבר על לבו ויאמר: אולם מה לי להתאונן על מואב הלא מאת ה' היתה זאת. כי נראה, למען ירחה לעין כל, כי אם גם נלחם מואב על הבמה להקטיר לאלהיו ובא אל מקדשו להתפלל, בכל זאת לא יוכל לעמוד מפני צריו, כי כל אלהי העמים אלילים בל יוכלו להושיע. ובזה בבר אחת בדברי מוסר אל עמו אבל יפנו לאלהים אחרים, וזה

מדרך הנביאים, ויתורגם: „דָּרַךְ דיזעם געטהט נור דאַם עס זיך נייגע, דאַם וועלן מויך מואב זיך מַכּאיהעט אַם אַלטאַרע, מוּנד מין זיין הייליגטהום נעהט לו בעטען, עס דָּרַךְ ניכטס פֿערמאַג".

(יג) זה הדבר. סוף נבואת מואב ביד נבוכדנצר: לאמר דבר ה' על מואב מאז. מימים רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת. ד"א מאז מעת אמר אבר בלק את בלעם: (יד) ועתה דבר ה'. לקבע את הפורענות להם: בשלש שנים כשני שכיר. כשנאמל שלש שנים שמייעו את סנחריב כאשר על סומרון ועזרוהו בלי בצע כאלו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל אשר המונו של סנחריב שזיטפס בשני מתוך לותו המיל וילך לו וכן מפורש בספר עולם שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין לותם באשר על סומרון שלש שני' לקיים מה שנאמ' שלש שנים כשני שכיר וגומר. ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן לכל מגומלמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענו' כאשר ידקדק השני' בשני שכירותו לגמלם: ונקלה כבוד מואב. בעיני כל המון

יג זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מוֹאָב מֵאָז׃
יד וְעַתָּה דִבֶּר יְהוָה לֵאמֹר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים כִּשְׁנֵי שָׂכִיר וְנִקְלָה כְּבוֹד מוֹאָב בְּכָל הֶהָמוֹן הָרָב וּשְׁאָר מְעַט מִזְעָר לֹוא כַבִּיר׃

יז

טו מַשָּׂא דַּמֶּשֶׂק הִנֵּה דַמֶּשֶׂק מוּסָר מֵעִיר וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה׃
טז עֲזֻבוֹת עָרֵי עֲרוֹעֵר לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃

ונשבח סנחריב הרב: ושאר. פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה: לוא כביר. לשון רוב:

יז (א) מוסר מעיר. ל' הסרה: מעיר. מהיות עיר: מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: (ב) עזובות ערי ערוער. י"ת לשון מורגן כמו ערער תתערער וסירושו על ערי ארנ. ומדרש

באור

(יג) **זה הדבר**, לא ידענו אם דבר ה' מאז זה על ישעיה או על נביא אחר וישעי' העתיק עד כאן רק דברי זולתו, ואם כן הוא יתברר ויתלבנו לנו החילופים והשנויים בנבואת ירמיה על מואב (פרשה מ"ח) כאשר הערנו על זה במקומות רבות, כי נאמר שנייהם לקחו הדברים מפי נביא אחר (אם נע"פ או בכתב), וישעיה אחר עטו עט סופר מהיר ורוח שדי הבינהו במליצות נשגבות, הערוך הדברים ע"פ חקי חכמת המליצה, וירמיה כתב רק הדברים כאשר היו אצלו בקבלה, ולזה מליצותיו הנה פחותי הערך ממליצת ישעי' כאשר יבין כל קורא אחר יגיע אלה מול אלה. (יד) **לאמר**, כפי מה שנאמרנו בפסוק הקודם שעד כאן רק רוח נביא אחר דבר בו, יוצדק מאד מה שאמר עתה ל א מ ר, כי עד עתה לא הניח דברי ה' כלשונם, אך זינה כפי רוח המליצה אשר לבשתהו; אולם עתה אך דברי אלהים כאשר המה יניע ומלתו על לשונו. **כשני שכיר**, אין להוסיף ואין לגרוע ממנו. **בכל ההמון הרב**, עם כל ההמון הרב. **לא כביר**, לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה (רד"ק), וכן תרגם הרב. והנה אין לספק כי הנבואה אשר לפנינו נתקיימה בימי סנחריב, וכמו שסירם"י מס"ע, ומובל לארץ וכן והובן בחסד כסאו וגו' שזכר בתחלת פרשה

(יג) דאָ איוט דער שפּרוך, דען אויסשפּראַך דער הערר,
איבער מואב אים פּאָראוים.

(יד) נון אַבער שפּריכט דער הערר אַלזוֹ:
אין דרייא יאַהרען, וויא דיא יאַהרע איינעם מיעטהלינגס,
ווירד ערניעדריגט דיא הערליכקייט מואבס,
מיט אַלל ויינעם גראָסען פּאָלקסגעטימעל,
דער איבערעסט ווירד אייסערסט ווינציג זיין — אָהנע
מאַכטיג.

יז

(א) פּערהאָננגנים דמשקס:
זיעהע! דמשק פּערשווינדעט אַלס שטאַדט,
אונד ווירד איינע פּערפּאַללענע רואינע.

(ב) פּערלאַסטען זינד דיא שטאָדטע ערערס,
דען העערדען הייסגעפּאַללען,
וואָ זיא זיך לאַגערן,
אונד קיינער שרעקט הינוועג.

צער:

(ג) ראַו איוט דער שפּרוך, דען אויסשפּראַך דער הערר,
איבער מואב אים פּאָראוים.

(ד) נון אַבער שפּריכט דער הערר אַלזוֹ:
אין דרייא יאַהרען, וויא דיא יאַהרע איינעם מיעטהלינגס,
ווירד ערניעדריגט דיא הערליכקייט מואבס,
מיט אַלל ויינעם גראָסען פּאָלקסגעטימעל,
דער איבערעסט ווירד אייסערסט ווינציג זיין — אָהנע
מאַכטיג.

יז

(א) פּערהאָננגנים דמשקס:
זיעהע! דמשק פּערשווינדעט אַלס שטאַדט,
אונד ווירד איינע פּערפּאַללענע רואינע.

(ב) פּערלאַסטען זינד דיא שטאָדטע ערערס,
דען העערדען הייסגעפּאַללען,
וואָ זיא זיך לאַגערן,
אונד קיינער שרעקט הינוועג.

פרשה ט"ז הכוונה על חזקיה אשר הגדיל לעשות כמו שפירשו המפרשים, ולפ שלא מלאנו מפורש שסנחריב לחוש ולחם עם מוקד זין מזה רקיה שלא היה כן, וכבר אמרו חז"ל עמד סנחריב ובלבל כל העולם (ברכות דף כ"ח) כי נאמר לעיל (י' י"ג) ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם אוצתי וגו', וא"כ לריכין אנו לאמר שלפ שנח' כאן ואשר מעט מזעיר לא כביר, בכל זאת עוד שבה לאיתנה והיתה לעם גדול ועצום וממלכה עדינה שהרי ירמי'(פרשה מ"ח) ירבה לספר מהוד כבוד מלכותה ותוקף חסנה(ועיין יבמו'דף ע"ו ע"ב בתוס'ד"ה מנימין גר המלרי).ולולם אשר יקשה מאד בעיני הוא מה שבא

(שם פסוק י"ח) שאנן מוקד מנעוריו ושוקט הוא לא אמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר, והנה מימי סנחריב עד נבוכדנלר לא עברו רק מלה ולישה שנים, וא"כ איך יולדק עליו שאנן מנעוריו וגו' וכ"ע. ואשר עוד יפלא כי לא נזכר בדברי יעצי' כאן דבר ממפלת בני עמון אחי מוקד, (ובפרט לדעת חז"ל ידיס פ"ד מ"ד אר' יהושע התיר את יהודה גר עמוני לבוא בקהל לפי שבבר עלה סנחריב וכו' כאשר זכרנו) ובכל מקום שיזכיר במקרא פרעות מוקד גם על בני עמון יטיף מלתו (ירמי' מ"ח ומ"ט, יחזקאל כ"ה ל' וח', עמוס א' י"ג וב' ל', לפני' ב' ל'—ט'), ולולי נאבדה מאתנו הפרשה הזאת והיתה עוד ביד ירמיה, ועשה גם הוא נבואה במתכונתה בדרכו. גם יש לאמוד כי בימי יעשיה היו עוד העמונים נכנעים תחת יד יהודה מאז אשר הכה בהם יותם מלך יהודה (ד"הי ב' כ"ז ה'), ואם גם כפי הנראה שם לא הזיקו בני עמון המם כ"א בשנה השנית והשלישית, בכל זאת נאמר כי לא הרימו ראש, ולא היו שכנים רעים ליזרעאל ולזה לא חזה עליהם קשות, והלך בזה בעקבות בלעם (ובבר אמרנו ב"ב דף י"ד משה כתב ספרו ופרשת בלעם) שגם הוא אם גם נשא משלו על מוקד ועמים אוניס לא הזכיר בני עמון בפרט, אם לא נאמר כדעת הילאקי שהניח הראב"ע כי וקרקר כל בני שת (במדבר כ"ד י"ז) הכוונה על בני עמון, אבל הראב"ע כבר הרחיק הפירוש הזה ע"ש. ולולם במלכות יהויקים כבר מלאנו שוב ויאלח ה' בו וגו' ואת גדודי מוקד ואת גדודי בני עמון (מ"ב כ"ד ב'), והמקונן אמר (איכה ג' י') כי רחתה גויס בתו מקדשה אשר לויתה לא יבאו בקהל לך והמה עמון ומוקד, ולכן שפך ירמיה על עמון רוח תמתו.

יז (א) **משא דמשק**, עתה יפים פניו אל ארם (כי רחב ארם דמשק) שגם המה היו לוררים ליזרעאל מני אז כידוע מספר המלכים, ויען ארם ואפרים היו בעת ההיא יחדיו על יהודה כמפורש לעיל (פרשה ז') לכן גם נבואתו כוללת אף כאן לאבדון שתי המלכיות האלה כאשר הוא בפרשה הנזכרת. והנבואה הזאת נמשכת עד פסוק י"ד, ומשם ואילך תתחיל נבואה אחרת וכאשר נאשר שם. והנה אמר משא דמשק, אף שרוב ענייני הנבואה על אפרים, לדעתי הוא להגיד כי בעבור התחברות אפרים עם ארם לכן עמו הוא בצרה, ובאל עוזר ונפל עזור, כי מלך אשור תפש דמשק וגם שמרון בנזכר במלכים ב' (פרשה י"ו ו"ז). **מוסר מעיר ומיחה מעי מצלה**, כמ"ש רש"י ע"ש. (ב) **עזובות ערי ערער**, אמר

(ג) וְנִשְׁבַּת מִבְצָר מֵאֶפְרַיִם
וּמַמְלָכָה מִדַּמֶּשֶׂק
וּשְׁאָר אֲרָם
כִּכְבוֹד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃
(ד) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יֵדַל כְּבוֹד יַעֲקֹב
וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יָרְזֶה׃
(ה) וְהָיָה כְּאָסְפּ קָצִיר קָמָה
וּזְרֹעוֹ שִׁבֳּלִים יִקְצוֹר
וְהָיָה כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים בְּעֵמֶק
רְפָאִים׃
(ו) וְנִשְׁאַר־בּוֹ עֹלְלוֹת
כְּנֹקֵף זַיִת
שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ
אָמִיר
אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִפֶּיהָ פְּרִיָּה
נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ז) בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל־
עֹשֵׂהוּ
וְעֵינָיו אֶל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּרְאֶינָה׃

ומדרש לגדה מתמיה לפי שערופר מקדן ישראל הית' שנאמר (במדבר ל"ג) ואת ערופר עופר בדמשק ומכדיו בערופר לגלג שהיו בדמשק שוקים במנין ימות החמה וכל לחת יש בה עבודת ע"ז ועובדים לה יום לחד בשנה וישראל עבדו לת כולן קינון לחד והיו עובדין לת כלם בגל יום לכך הזכיר מפלת ערופר לגלג דמשק. ואני מפרש לפי פשט המקרא על שנתקבצו כלן ופקח בן רמליהו יחד והנביא היה מתנבא על מפלת דמשק ואומר הגה דמשק מוסר מעיר ערי ערופר שהיו על פקח בגר היו עזובות שגלו הרלוכני והגלי בגר והרי תמיד לעדרי לאן הם נתונים ורובלים שם לאן מובל ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלם ותלבד גם שומרון בימי הושע ולז ונשבת מבלר מלסרים וממלכה מדמשק שיהרג רלין: (ג) כבוד. עשרת השבטים יהיו גם הלו. הלו גלו לחלח וחבור והלו יגלו לקיר שנאמר ויגל' קירה ולת רלין המית (מלכי' ב' ט"ז): (ד) ומשמן בשרו ירזה. ועותר יקרים יגלו: (ה) והיה כאסוף קציר קמה. כמו שנעת קציר קסם לוסף הקובר לבת הקמ'בידו לחת וזרועו השני'שבלים יקבור במגל כן יעקר סנחריב ויגלם הכל ולא ולקח הנושר בשעת קצירה ילקט וישאנו כלומר לף הנוחים לף ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים): בעמק רפאים. הוא הגיא לשר על פני ירושלים בספר יהושע תמלא שעמק רפאים סמוכה לירושלים: (ו) ונשאר בו. חזקיהו וסייעתו שהם חוך ירושלים לנשים מעט כעוללות כרם ובנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים: בנוקף זית. קולן זתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף סנכי היער (לעיל י') ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון סנחריב לנשים מעט בנוקף זית בדליתא בגדת חלק: נרחק לאיר. נרחק הענף: בסעיפיה. בענפיה וכן וכלה סעיפיה (לקמן כ"ז) וכן מסעף פארה (לעיל י'): (ו) יפנה. יפנה לל עוזהו כמו ויפן ה' לל הבל (בראשית ד'): המלד. לדיקים שבאלהו בם:

(ג) צערשטאָרט ווירד ריא בורג פֿאָן אפֿרים,
אונד דאַז קאָניגמהום פֿאָן דמשק,
וויא אויך דער רעסט ארם'ס,
גלייך דער העררליכקייט דער זאָהנע ישראל'ס וועדרען
זיא,
שפריכט דער עוויגע צבאות.

(ה) דאָן עס ווירד אַן יענעם טאָגע
פֿערקימערן ריא העררליכקייט יעקב'ס,
אונד דאַז פֿעטט ווינעם פֿלייישעם ווירד אַבצעהרען.

(ה) אונד וואָ וויא דאַ זאַממעלט דער שניטטער געטרוידע,
דאָס זיין אַרם אָהרען אַבמעהט,
גלייכוואַם וויא מאַן אָהרען ליעזט אים טהאַלע רפאים,

(ו) עבען וואָ בלייבט איבריג פֿאָן איהם אוינע נאַכלעזע
וויא אַם אַבנעשיטטעלטען אָהלבוים,
צוויייא—דרייא בעערען אַם האָכסטען וויפֿעל,
פֿיער — פֿינף אַן זיינען פֿרוכטבעשוועדטען צווייגען,
שפריכט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס.

(ז) אַן יענעם טאָגע וועדעט זיך דער מענש צו זיינעם
שאָפֿער,
אונד זיינע אויגען וועדען אויף דען היליגען ישראל'ס
שויען.
אונד

הרד"ק וז"ל: לפצר אהית' בחרס עיר גדולה ושמה ערוער, לפיכך סמך חליה הערים הקטנות עכ"ל, והנה בחמת מלינו עוד ערוער בחרן יהודה (ש"ח ל' כ"ח), ולדעת חכמי העמים יש עוד ערוער בליבית, עיין בדברי החכ' געזעניוס במקום הזה, וח"כ מדוע יהי' רחוק כי גם בחרס נמלח עיר בשמה כן; לולס יותר נרחה דעת רש"י (בשנוי קלת) שענינו הנה ערי ערוער הנה בכר עזובות, ועוד "מעט וגס שמרון תלכד·(ג)מבצר מאפרי', שמרון · ושאר ארם, גס משאר חרס נשבתה הממלכה, ויהיה גס דמשק גס שאר חרס יגלו כמו כבוד ישראל (מדברי הרד"ק) · (ד) וחיה, לפי שאמר שחרס יהיה כבוד ישראל אמר עתה שכבוד ישראל ידל מאד, ואמר הרד"ק כי הדלות והעניו' הפך הכבוד וכן רזון הפך השמן · (ח) באסף, כאשר הקוצר יקצור הקמה ולא ישחיר כ"א הקצ כן יעשו החויבים בהם כלה · וקציר הוא גם המקרה תמורת התאר, או שיובן בחסרון הנסמך ק נ ע י קציר, והענין אחד · בעמק רפאים, סמוך לירושלים, ונזכר ביהושע (ט"ו ח', י"ח ט"ו) ועוד חיזה פעמים בתנ"ך, ואמר הרשב"ע מקום היה וקציר רע ומעט ורזה ע"כ, והוא הנכון לדעתי (ולא כמו שחשב החכם געזעניוס שהיה מקום דשן ושמן ורב תבואות) כי לפי שהיה אדמת נגב ולא מלא חלמו מעמר, לכן יחסוף הקוצר גם השבלים הנופלים, אחר בשאר שדות לעני ולגר יעזוב לותם, והוא משל על מלך אשור שיבא פעמים עליהם כמ"ש הרשב"ע והרד"ק · (ו) בראש אמיר, הוא המעולה בזית מגזרת וה' החמיך היום (דברים כ"ו י"ח) וכן הוא בלשון קדר (הרשב"ע), והענין כי בעבור שפריו רב לא יקפיד על חיזהו עוללות · כסעיפה, כי הנ"ל בסעפיה אל לותה שהיתה פוריה, וח"כ הוא הפך מן עמק רפאים שהוא מקום נחות ורזה לכן ידקדק על כל שבלת ושבלת · וכוונת הכתוב כי בסקבת המחוזות החויב יגלה לת כל היושבים מבלי השאיר שריד כמלקט שבלים בעמק רפאים, ובקנתם ישאיר מדלת עם הארץ כנוקף זית וגו' · והרב חזי במלת לחמיר דעת הרד"ק שהוא הסעיף העליון ולא תשיג יד הנוקף להסיר מראשו הזיתים (ובשרשיו אמר ומזה הענין וה' החמיך היום לשון התרוממות וגדולה) · וכסעפיה פוריה תרגם הרב ע"פ הרשב"ע · (ז) ביום ההוא, הרד"ק פתר הפסוק הקודם ונשאר בו וגו', על ירושלים אשר הגיל ה' מכף מלך אשור והפסוק הזה על חזקיה ועמו (ולדעת הזאת נאמר שבעבור הזה הזכיר עמק רפאים שהוא סמוך לירושלים לומר שעד כאן ישחית ויכלה מלך אשור, וירושלים תשאר) · לולס כפי הנראה לא דבר פה כלל מארץ יהודה רק מארץ ישראל, ולכן הנכון שהכוונה על אפרים אלא יותרו מיושביה רק מעט מזעיר · ועתה ישובו אל ה' כי ירחו כי כל אלהי העמים אשר עבדו אליליס המה בל יוכלו להושיע, אבל ה' לא ישמע

(ח) לא יראם. לא יסגנו בעיניו: (ט) ערי מעוזו. של ישראל: כעזובת החורש והשמיר. עזובות ניער הזה מריבות מלין לדם: החורש. הוא יער כלמתרגם ניער בחורשה: והשמיר. לף הוא יער מקום לילנות כעזובת ערי האמורי שהניחום מריבות בימי יהושע בחורש והשמיר ונדרמו להם מפני בני ישראל והיתם לרץ ישראל שממה: (י) על כן תטעי וגו'. על כן נאמר נטעתיך מחללם נטעת נטעים נעמנים שנים עשר בני יעקב ונהעלות נטעיך לזמורות נתנו זרע שתינו הגון כזמורות זרות שתינם ממין גפן שלא דומים לגפן: תזרענו. מחני זרעך נאומו נטע. ועוד י"ל וזמורות זר תזרענו מתחתן בנותיו ונתערבו בנם: (יא) ביום נטעך תשגשגי. לשון שגשוג נשתגשגו זמורותיך במיני דשאים וערבוני המקלקלי ענפי הגפן כלומר במקום שנטעתיך לי לגרש שם קילקל שעשיך הוא שאמר להם (יחזקאל כ') ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מכרים ונאמר

הוי

(שם) וימרו בי ולא אבו לשמוע וגומר ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המלכי': ובנקר זרעך תפריחי. וליום המחרת כשהולכתיך משם הכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת. ד"א ובנקר זרעך תפריחי עד שלא בא השרב הפרחתם ודרך הכרם לפרוח בעת השרב והמפריח בנקר אינו הגון זה במדרש רבי תנחומא: כי קציר ביום נחלה. גדיים של קציר רע אשר הוא ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע ליום לרה. כי הוא לשון גוהה וכן נלנו כמו כי נוחלים (שמות ט"ו) וכן כונס כנד (תהלי' ל"ג) ואין כי ונוד שוים: וכאב אנוש: שנשלמת שכרך. אנוש נשבר ואולי רע וכן

באור

עוד עליהם ויתן את עריהם לשמה בעזובת החרש והשמיר וגו'. (ח) **המזבחות מעשה ידיו**, כתב הרד"ק לא אמר על המזבחות מעשה ידיו שהרי כל המזבחות מעשה ידי אדם, רק המזבחות שמוך למעשה ידיו ומעשה ידיו המה האלילים, והוא עושה המזבחות להם, ואף שבא הסמיכות בה"א הידיעה אחרים כמוהו כמו שכתבנו בספר המכלול ע"כ. אך יותר יתכן לדעתי שנאמר במלת מעשה הלמ"ד (והיא נמצאת ממלת אל שלפניה) ושעורו אל המזבחות למעשה ידיו כלומר אשר למעשה ידיו, וא"כ המזבחות בא ביותר בידיעה כי הוא הנסרד. **והאשרים**, כלומר אף האשרים והחמנים אם גם המה היו ביותר קדושים

(ח) אונד ער ווענדעט ויך ניכט צו דען אלטאַרען,
דעם ווערקע זיינער האַנדע,
אונד ווַאס פֿערפֿערטיגט זיינע פֿינגער
שויעט ער ניכט אַן,
ווערער האַינע נאָך זאָננענזיילען.

(ט) אַן יענעם טאָגע ווערדען זיין זיינע פֿעסטען שטאַרטע
ווייא דיא ענטפֿאַלקערונג פֿאָן חורש אונד אמיר,
דיא זיך ענטפֿאַלקערטען פֿאָר דען קינדערן ישראל'ס,
אונד ווערדען איינע ווייסטע;

(י) דען דוא פֿערגאַסעסט דען נאָטט דיינעס היילעס,
אונד דען פֿעלו דיינער צופֿלוכט געראַטעסט דוא
ניכט —
דאַרום פֿפֿלאַנצעסט דוא ליעבליכע פֿפֿלאַנצען,
ראַם דוא פֿרעמדעם ריין דרויף פֿראָפֿפֿעסט?

(יא) אַם טאָגע, דאַ דוא פֿפֿלאַנצטעסט, דינקטעסט דוא
דיך גראָס,
אונד אַם מאָרגען ליעסעסט דיינען זאַמען דוא פֿער-
פֿליענגען,
עס ענטפֿלייכט דיא ערנדטע אַם טאָג דעם מיסגעשיקקעס,
אונד דער שמערץ איוט יאַממערפֿאָלל.

וועהע

נעיניהם גם עליהם לח יציט. וחצרים וחמניס כנר מפורש'נכמ'מקומו' נתנ"ך. (ט) כעזובת **החרש והאמיר**, רוב המפרשים פירשו כדעת רש"י ע"ם, יחמרו שמלת כעזובת עומדת במקום שניס, כעזובת החרש והאמיר שלח ילקט בו פירות לגבהם ולמעוטם, וכעזובת לחר עזבו (הכנעניס) מפני בני ישראל, והכוונ'על הכנעני שחמרו עליו חז"ל שפנה והלך לו לאפריקא; לומס כל משכיל יבין כי אין זה כלל מדרך המלין הנבחר להביא יחד שני משלים שאין ביניהם שום יחום והתדמות. וחכמי העמיס נלאו בתחבולות', כי קראו כעזובת החוי והאמורי מפני וגו'. והרב המתרגם הכריע ואמר יתכן שהוא מרצת הגוים (שופטים ד' ג') ואף שבח בה"ח הדעת כנר מלינו כיולא בזה, ועוד יתכן שתהי' הכוונה עיר החרם (עיין מה שכתבנו לעיל ט"ז ז' על קיר חרשת), או הכוונה הר החרם, והוא הר חרם הנזכר בשופטים (א' ל"ה) ויואל האמרי לשבת בהר חרס ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס, ונאמר כי לחצר הכניסו בית יוסף עולס על האמורי עזבו את עריהם והלכו להס. והאמיר פתר שהוא רומז על ערי האמורי. **וחיחה**, הארן. והרלב"ע אמר שמרון. (י) **וצור מעוך**, עומד לעמת ערי מעוזו בפסוק הקודם. **על כן חטעי**, המאמרים האלה עד סוף פסוק י"ח הס סתומים מאד, ודרכי מליצתם נסתרים, ואנכי אלך בעקבות הרב המתרגם לבאר לך טעם תרגומו כיד ה' הטובה עלי. **על כן**, יען כי שכחת אלהי ישעך לכן הרכבת נטעי נעמנים שהיו לך עם זמרת זר (עיין רש"י), והוא משל על כי לחצר התערבו עבודת ה' עם עבודת אלהי נכר, והוא נמשך על (יא) **ובבקר זרעך תשריחי**, יען עשית זאת לכן יהיה גמולך כי בבקר זרעך וגו' לחצר נפרס. **חשגשגי**, מצרף ג ג ת ע"ד המרובעים, ומענין משגיח לגויס ויחבדס (לעיל י"ב כ"ג) כלומר תגדלי. ולדעת הרב הפעל בדרך התנחי, כלומר תשבת בעצמך כי הגדלת לעשות כי כן דרך עץ מורכב לעשות פרי מגדים. **ובבקר**, בבקר ממחרת לחר יום הנטיעה. **זרעך תשריחי**, לדעת הרב יהיה תשריחי מלשון חרמית, שהורלת פרח בה העופפות כידוע. **נד קציר**, ולכן נדד הקציר, כלומר כלתה התבואה וקיננה. **ביום נחלה**, תחסר מכה והנה נחלה תחר למכה וכבה ומחכלו בריחה (תהקוק ח' ט"ז) שעניני מחכל בריחה (רחב"ע), וי"מ ביום שתבוא לנחול את תבואתה, לבל הרחבון יותר נרחה כפי ההמשך. והרב תרגם יום נחלה ביום רעה. **ובאב אנוש**, עי"ז יהיה הכאב לחנוש, כן כוונת הרב המתרגם; לומס יש גם לפרש הפעל תשריחי כעניני בעברית, ויהיה המאמר ובבקר וגו' כפל על ביום נטעך וגו', כלומר לח שבת כי בתחבולות ההרכבה גרמת כי בבקר שני כנר תפרח זרעך — לבל

(יג) הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאמים כשאון מים כבירים ישאון:
(יג) לאמים כשאון מים רבים ישאון וגער בו וינס מרחק ורדף כמץ הרים לפני־רוח וכגלגל לפני סופה:
(יד) לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו זה חלק שוסינו וגורל לבזזינו:

ויאנח (שמואל ב' י"ג) וכן כי לנוסה מכותיה (מיכה ז'): (יב) הוי המון עמים רבים. מדה מהלכ' על פני כל הדורות שיש ישראל לוקים בו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנאים פורענות ישראל על ידי האומות ס"מנין לתריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה: המון עמים. לונלוסי סנחריב: ישאון. לשון תשוקה הומה: (יג) וגער בו. הקנ"ס נאומו שאון: כמוץ הרים. מגל את הרשעי' כמקולקל שבמינין וכמקולקל שבאומו המין מוץ הרים יבא מגל עמקים: וכגלגל. הוא מפרש של קולים שקורין קרדונ"ש בלע"ז הדומים לאותו שגורין בהן בגדי צמר ושינן קשין וכהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפלין מאליהן והרוח מפזרתן ואותו הניפון עצוי כמין גלגל עגולה כמין העין בלמל' וחמת זרועותיו סביב לה: (יד) והנה בלהה. שהיה נתים על האויב ומנהלין לאותו: בטרם בקר

השלת

לינגו. והאויב הין בעולם: זה חלק שוסינו. חלק סנחריב וחלק גוג ומגוג כשיבאו לבזזינו:

יח (א) הוי ארץ צלצל כנפים. ת"י דאתין לה נספינן מארע' רחיקא וקילעיהון פריסן כנשרא דטאים בנפיהוי. ואני אומר לפי שהן ערוץ במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מגולגלת בנפי עופות ונבואה זו על לונלוסי גוג ומגוג כענין שנאמר (ביחזקאל ל"ח) פרס

כוש

באור

לא היה כן, כי גד קניר ביום נחלה. (יב) הוי, מכאן יתחיל נבואה אחרת (ובאחר הרבים הרב בהעתקתו) והיא נמשכת עד סוף פרשה הבאה באחר נבואה עוד, כי עד עתה דבר על עם אחריש אחר יגלוס מלך אשור, ומעתה ידבר פנין מול יהודה, אחר גם עליו יעטופו מי הנהר העלומים והרבים, וכמו שנאמר לעיל (ח' ז') הנה אדני מעלה עליהם וגו', וגם הרד"ק והרלב"ע אמרו שהכוונה פה על סנחריב באחר לא על ירושלים. (יג) וגער בו, ה' יגער בחותו סאון. ונס, הסאון. ממרחק, הרב המעתיק תרגמו בלשון כתוב ל מ ר ח ק, ואולם יש גם לפרש המ"ס כהורלתו בכל מקום על הרחוק, והענין כי הסאון הזה באחר ישמע ממרחק גערת ה' והוא מבלת סנחריב ינסו, והכוונה על כל הגויים אשר בחו לעזרת אשור באחר לא על ירושלים ולא הגיעו עוד אל מחנהו. (יד) לעת ערב והנה בלהה, הנסן כדעת הרלב"ע שהכוונה כי לעת ערב היתה בלהה (כמו שהלה כי הוא מן המתהפכים בנודע) על אנשי ירושלים, ובבקר אינם לא היתה אוש ירקה ופחד מפני האויב כי אינם אלי אילת אלהך ה' והנה נמחנה סנחריב. ובבר מצינו גם בלי הטעמות

על

(יב) וועהע! איין טאָבען פֿיעלער פֿאָלקער,
וויא ראַז טאָבען רער מעפֿרע טאָבען זיא,
אונר איין געטאָזע פֿאָן נאַציאָנען,
וויא ראַז געטאָזע מאָכטיגער פֿלוטהען טאָזען זיא.

(יג) מאָגען נאַציאָנען וויא ראַז נעטאָזע שטאַרקער פֿלוטהען טאָזען,
ער שרעקט עם אַב, עם פֿליהט אין דיא פֿערנע,
נעיאַגט וויא שפֿרייא רער בערגע פֿאָר רעם ווינרע,
אונר וויא שטויבווירבעל פֿאָר רעם שטורמע.

(יד) צור אַבענרצייט—זיעהע ראַ—ענטזעטצען,
בעפֿאָר עם מאָרגען איזט—נידטם מעהר ראַ.
דיעס ראַז שיקואַל אונזערער רייבער
אונר ראַז לאָאז אונזערער פֿלינרערער.

יח

(א) האַ! לאַנד שאַטטענרייכער פֿיטטיגע,
וועלכעם איזט יענזיטם רער שטראָמע כוש,

ראַז

במקום הזה) יצא להלחם עם סנחריב כאשר גם פניו אל ירושלים כנזכר במלכים ב' (י"ט ח' וט'), ואף אלה ידעמו גם לחם עמו לו לא, הנה נראה מכל האכל שמלך אשור ערך אתו מלחמה ונלח אותו, כי לא היתה זאת מתכונת מלך אשור להשלים עם לוויבו, וגם תרהקה היה איש גבור חיל אשר לא האיב לאשור ימינו מפני לויב (כאשר אמרנו), ובכר מלאנו שסנחריב שר את"כ על ירושלים, וא"כ הדעת נותנת כי סנחריב הכה את תרהקה, ולכן דמה הנביא בנפשו כאלו ירחה פירים בחיל מארץ כוש לירושלים ולחזקיהו בעל בריתו לברך אותו על כל הטובה אשר עשה ה' עמו, והשבית מלכות זדון מן הארץ אשר היה גם בעוכרי מלך כוש. וקרא הנביא: „הוי!" והוא לך סימן לקריאה כמ"ש הרד"ק והרלב"ע ולא לצער ותוכחה, כי אין בנבואה הזאת שום יעוד על כוש מטוב ועד רע, לך יקרא לאו וראו הנה מלך כוש שולח בים פירים וגו'. צלצל כנפים, רבו למאד הפירושים בתאר הזה. הרד"ק בפירושו כאן אחז בדעת יונתן שענינו על הספינות, כי קלעי הארץ דומים לכנפים, ובלשון הוא מן כללי ערב כי הקלעים יעשו כל. לולס יש גם לפרש בלשון מהורלת השניה של כלל והוא השמעת קול רעש, כמו לקול בללו אפתי (חבקוק ג' ט"ז) וכדומה, ותהיה הכוונה על קול המשוטים (רודערטאָגער), ונקראו המשוטים כנפים כי על ידם תתנועעה הארץ חיש מהר כאשר ירחף העוף בכנפיו. ובשרשיו אמר הרד"ק כלומר שמלת על העולם ברוב כנפיה, והוא דרך משל על רוב הספורות ומיני הדברים היולדים ממנה לאחר לרלות עכ"ל. וי"מ שהענין לרץ שים לו חיל גדול, ויהיה כנפים כמו מטות כנפיו (לעיל ח' ח'), ובלשון יש גם להתפרש כפי אתי הורלות, אם לפי אחנזי המערכה ישמעו קול בכלי נשק או בתרועת מלחמה (וכמו שהבינו חכמי העמים, וכן פירש הרמב"ן יירש הכלשון (דברים כ"ח מ"ב) שהוא חיל הלויב הבאים עליהם, ונקרא החיל כן בעבור שישמיעו קול במחנה, מלשון כלשי שמע כלשי תרועה (תהלים ק"ן ה') ע"כ; או לפי אחנזי הנבא יגינו על חרבם בכל אשר בו נחסה. גם יתכן שהכוונה על רוב במותם כענין נסה את עין הארץ (במדבר כ"ב ה'). והחכם אילענוים תרגם: זאנד דער בעפֿליגעלטען הייאטרעקקען, ולדעתו הוא מן יירש הכלשון שפירשו רוב המפרשים שהוא מין חרבה, ונאמר כי צלצל או כלשון כנפים אחד המה במובנם, ונקרא החרבה כן, אם כי יעשה בכנפיו כל על הארץ כמה שנאמר עליו ובסה את עין הארץ (שמות י' ה'), או שהוא מענין קול רעש כמו שאתר

על מקרה מיוחד, כערב ילין בכי ולבקר רנה (תהלים ל' ו').

יח (א) הוי, לאחרי שבשר הנביא מפלי סנחריב בדרך פלא יוסיף להגיד מטוב הגדול וכבוד יקר אשר ימשך לאומה הישראלית, והעוז אשר יתן ה' לעמו, והוא כי יבואו לירים מקלוי הארץ וחייס רחוקים לבקר את פני המלך, אשר הגדיל ה' לעשות עמו, ולדרוש המופת אשר היה בארץ, כנזכר בד"הי ב' (ל"ב ל"ו). והנה תרהקה מלך כוש אשר היה מלך עלום וגבור חיל ומלך גם בחלק העליון מארץ מלרים (אָבערעגיפטען), (וכבר הרבו חכמי העמים לספר ממעשה תקפו וגבורתו, עיין בדברי החכ'געזעניום

(ב) הַשֹּׁלֵחַ בַּיָּם צִירִים וּבִכְלֵי־גֹמֶא עַל־פְּנֵי־מָיִם לְכוּ מַלְאָכִים קַלִּים אֶל־גּוֹי מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו־קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר־בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ׃

(ג) כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כְּנָשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ׃

כוש ופוט לחם: (ב) לכו מלאכים קלים. לרוחות לם למת הוא שמזרו ישראל למקומם לחבר הוא גוי ממושך ומסורט לל עם לחבר הוא נורא בחזקתו: מן הוא והלאה. מן היו' לחבר נבחר לעם והלאה: גוי קו קו. שנפרע בו בעונו מדה כמ"ד וניתן למבוסה. דבר לחר קו קו לשון קיח סמי ומלום (לויכה ג'): נהרים. מלכיים: (ג) כל יושבי תבל וגו'. לינכם לריבי לשלוח לירים על כך כי בנשוח נס הרים תראו בהקבץ הגליות וכתקוע שופר תשמעו:

כי

באור

הנביא יואל את החרבה בחמרו (ב' ה') בקול מרכבות על ראשי ההרים, וגם הקול הזה יולח מבין כנפיו כנודע. ומה שהעיר החכם געזעניום נגד הדעת הזאת, כי הלא גם בח"י היו חרבה לרוב? לדעתי אין טענה, כי בח"י היה זה בדרך מקרה ולעתים רחוקים, וכאשר ידענו שהחרבה לפעמים גם בוא יבוא לארלות מיוחסת, אבל בארץ כוש היה יותר תדיר, וכן מלינו בארץ מלרים וה' נהג רוח קדים וגו' ורוח הקדים נשח את החרבה (שמות י' י"ג) הרי שגם לארץ מלרים נסע החרבה מפאת המזרח. הנה לפניך קורח הנעים! הפירושים לחבר לדעתי ראוי לזכרם ועליך לבחור בטוב. לך לחמרתי לחוות לך גם דעתי בזה כי מי יודע לחזהו יכבר בעיניך. והוא כי בלבל הוא מהורחה השלישית של בלל (עיין שרשים) שענינו הירידה והשקיעה (חונטערגעהען, חונטערזינקען) בללו כעופרת (שמות ט"ו י') וכדומה. והנה העופות לם המה עופים ויגעים מהעופפות בנפיהם תרפנה ושוקעות לארץ, וזה משל לחים לחבר לח עמד רוחו בו כחבר יחמר בל"ח: ער וועט דיר פֿליגען זיך קען, ד. ה. ער וועלד ענטוועטהער, וכן יהיה המשל הזה לדעתי גם בעברית, כי לנכי לחשוב שכל לחמרי משל (טראָפּישע חויסדרוקע) לחבר לוקחו מטבע הנברלים ונכל ליחס מלד הסברח לכל עם ולשון (לחבר כלס ישחקון ממקור הטבע) לם גם לח נודע לנו כי השתמשו בשפה ההיח בלותו משל, וח"כ נחמר כי נגה לבוא לארץ בלבל בנפים, לפי שנבקה רוחם כחבר הסבו עורף מפני מלך לחבור כחבר לחמרו, ולימתה ופחד נפלה עליהם בחמרם לם יבלע סנחריב לת מעשהו על הר ליון, יבוח עליהם לקחת מהם נקמתו, על כי התילבו נגדו ומנעו לותו מלבוח מיד לירושלים, ולפ"ז יתורגם: זאַנד געזענקטער פֿליגען. (ב) השלח, כלומר רלו הארץ הזאת לחבר שולח וגו' וכחבר פרשנו. בים, לפי שלמר ובכלי גמח, וגמח הוא הלמח הנקרח פּאַפּירום הגדל בארץ מלרים, ומזה עושים דוגות קטנים לעבור בהן בימי נילוס, וכאשר מלינו אבל משה בתבת גמח (שמות ב' ג'), לכן לחמר החכם געזעניום

(ג) ראַז ענטוּענדעט אויף דעם מעערע באָטען
אים שילֵ֫ד־פַּאַה־ציִיג אויף וואַסער־שפּיענעל!
איילט הין, איהר שנעללען אַבגעזאַנדטען!
צום פֹּאָלקע, וועגען־אַפּ֫ט אונד וועגען־וויפּ֫ט,
צו יענעם וואונדער־פֹּאָללען פֹּאָלקע פֹּאָן אַנבעגין אונד
ווייטער,
איין פֹּאָלק דעס אָפּ֫פּענם אונד האַרדענם אונד רָאָך
צערטרעטען,
דעם אויסגעדוּלדעטען אָרדען זיין לאַנד.

(ג) אַלל וועלטבעוואָהנער אונד עֶרדענבירגער!
ווען זיך ערהעבעט איין פאַניער, אויף בערגען שוויעט!
ווען ערשאַללט איינע פּאָוויענע, האָרעט!

רען

המזכר. לבו, המה דברי יוצאי ארץ כלפי כנפים של הצירים שבלחו. ממשך, שנמשך ממקומו כשה לטבח יובל. ומורט, לדעתי גם הוא משל לוקח משה, אשר נמשך לותו בחזקה ימרט למרו, כמו ותמרטה משער ראשי (עזרא ט' ג') ויתורגם: וועגגעלעטערט. אל עם נורא, הרב המתרגם לחז בדעת הרד"ק שהכוונה שמאז נהיתה לגוי הגדיל ה' לעשות עמו נוראות ונפלאות למעלה מדרך הטבע, וכן דעת רש"י. קו קו, כל המפרשים נלחצו מאד בפירוש המלות האלה (עיין רש"י רד"ק ורלב"ע); ולדעת הרב המתרגם יהיה קו המקור מן קוה ובח בחסרון ה"ל כמו הצווי (כי נודע הוא שבכל הגזרות והבנינים המקור והצווי יתחלפו יחדו) והוא כאן בבחינת שם המקרה, והכוונה הגוי שהיה לו תקוה עלומה (והכפל להורות על החזוק) אם גם היה מבוסה, כלומר נרמס, כמו בזמך נבוס קמינו (תהלים מ"ד ו'), והמאמר מחובר למה שלפניו בדרך סבה ומסובב, כי יען נורא הוא מן הוא והלאה ידע כי גואלו חי, לכן הוא לינגו משולל התקוה והתוחלת. אשר בזאו, הלל"ף תמורת חות הכפל ובעורו בזזו (רד"ק). נהרים, ת"י דבזו עממיך ארעיה, וכן העתיק הרב, וידוע כי חיל גוים נמשל לנהר, כמו את מי הנהר וגו' את מלך אשור (לעיל ח' ז'), וגם נאמר ונהרו אליו כל הגוים (לעיל ב' ב'), והנה המלאכים החלה בזו רק לאחר פני המלך ולהבטיח לו כי מלך כוש שמח בעזר ישועתו, ולזה] לא נזכרו הדברים אשר הוצמו בפי המלאכים, כי לזן זה מן הענין, ודוגמתו מלינו במ"ב (כ' י"ב) שבלח מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיה ולא פירש מה היה כתוב בתוך הספרים כי תוכם יובן מעצמו. ודע כי חכמי העמים ואחריהם גם היום מעתיקים מבני עמנו הפכו כוונת הפסוק, ולדעתם מלך יהודה שלח אל מלך כוש לבאר לו מפלת סנחריב, אבל לא רחיתי להעתיק לך דבריהם, ולהניחך קורא הנעים בלבן אשר לחצו את עצמם לבאר המלות והמאמרים לך למען הנדק התאריס גוי ממשך ומורט וגו' על כוש, ואם נפשך חשקה לדעת זאת עיין בפירוש החכם געוניום במקום הזה, ועיניך תחזינה כי נלחו חכמי ישראל ואין להאריך. (ג) כל, עתה יסוב הנביא את פניו אל כל העמים, ויאמר: הנה כלכם תראו את ישועת ה' אשר עשה עמנו, ולכן אל תתמהו אם קול היעועה נשמע גם מעבר לנהרי כוש. כנשא נס, בשורת מעשה הנורא הזה ממפלת סנחריב יהיה אלה גויס כאלו

(ד) כי כה אמר יהוה אלי אשקוטה ואביטה במכוני כחם צח על אור כענן טל בחם קציר:
(ה) כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר החתו:
(ו) יעזבו יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף:
(ז) בעת ההיא יובל שי ליהוה צבאות עם ממשך ומורט ומעם נורא מן הוא והלאה גוי וקו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו אל מקום שם יהוה צבאות הר ציון:

(ד) אשקטה. מתבלום שבנו של עזו לפנה מכל עסקי ואביטה במכוני לשון נ לו: כחם צח על אור. יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח על ירק כמו ללקט אורות (מלכים ב' ד'): כענן טל. שהקדרי' מחלוי' לו להביא נפש בחם קציר: (ה) כי לפני. כיצול קצירו של עמלי וגל גוג טרם תמלא תאותו שהוא זומ' לכלו' את אחיו: בת'סר'. שלו ויתקר' להתבע' תבואה גמלולותם ולהיו' פנה גלה של גפנה נוסר וגומל נגמל להיות גפנים נפול הלגן. נוסר הוא גירוע: ונכרת. הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים: במזמרות. ערפ"ם בלע"ז:ואת הנטישות: הם עיקרי הגפנים שקורין לימ"ש: החז. כרת וקצץ כלומר יהרוג גוג וחיילותיו ועוזריו: (ו) יעזבו יחדיו. פנריהם: לעיט הרים. לעוף הרים: וקץ עליו. כל ימות הקץ: תחרף. כל ימות החורף מכאן אמרו מצפע גוג לעתיד לבא שנים עשר חדש:

באור

גם נשא על כל ההרים ובעופר יתקע,וכן נוט'גם דע' הרא"ע.(ד) אשקטה, לדעת כל המפרשים הרחשונים תהיה הכוונה לשקוט מחמתי על ישראל, ואביט בעין חמלה על מכוני (כי שמוש הבי"ת לפעמים כמו על עיין מכלול) והוא ירושלים לו ב"המק מכון קדשי, כחום לח בעין תהיה כטל ליזרעאל (הושע י"ד ו'); לולם בני הגרשה נמשך הפסוק הזה למה שלאחריו, ובפסוק הבא ירמוז על לשור, ולזה בחר הרב המתרגם בדעת חכמי העמים שגם הפסוק הזה מוסב על סנחריב, ויהיה לשקטה עניינו רוחי שקטה ונפשי תנוח בכל רגשת מלך לשור, וכמו יושב בשמים יצחק וגו' (תהלים ב' ד') · ואביטה, לדעת החכם בעזעניום הכוונה לשקוט כאשר לביט הכלבת לשור, ויתורגם: רוהוג טויע חיך; ולדעת הרב המתרגם הוא כמו וביום רעה רלה (קהלת ז' י"ד) שענינו רלה בהשקט מה יהיה לחריתו (שהש לו) כמו שתרגם סם הרמב"מן ג"ע· במבוני, הבי"ת תמורת מ"ם ורבים כנה (עיין מכלול)· עלי אור, הרא"ע והרל"ק פיעבו מטר כמו יפין ענן לורו (ליוב ל"ז י"ח), והרב המתרגם

(ד) דען אַלּוֶא שׂראֵל דער הערר צו מיר:
איך בלייבע רוהיג, אונד שׂיע פֿאָן מיינעם וואָהנזיטצ,
וויא היטצרע זאָנגע אויפֿם גרין,
וויא טהויאנעוואָלק בייא ערנדטהיטצע.
(ה) דען פֿאָר דער ערנדטצ וועט אַבפֿאַללט דיא בליטהע,
אונד רייפֿענדע בעערע ווירד דיא בלומע,
דאַ שניידעט ער אַב דיא שׂאָסלינגע מיט רעבמעסערן,
אונד דיא ראַנקען ענטפֿערנט ער, הויט ער אַב.
(ו) איבערלאַססען ווערדען זיא אַללעזאַממט דעם רויבפֿאָגעל
געל אויף גענירגען
אונד דען טהיערען דעם לאַנדעם,
דאַס איבערזאָממערע דאַרויף דער רויבפֿאָגעל
אונד אַלל גענטהיער דעם לאַנדעם דאַרויף איבערווינטערע.
(ז) צו יענער צייט ווירד געשׂענק דעם עוויגען צבאות
געבראַכט
פֿאָם פֿאָלקע, אויסט ווענגעראַפֿט אונד ווענגערויפֿט,
דעם ווואונדערפֿאָללען פֿאָלקע פֿאָן אַנבענין אונד ווייטער
דאַו פֿאָלק דעם האָפֿענם אונד האַרענם אונד דאָך
צערטרעטצען,
דעם אויסגערויבט האָרדען זיין לאַנד,
צום אָרטע דעם רוהמעם דעם עוויגען צבאות,
צום בערגע ציון.

לחז בדעת רש"י (ע"פ) שהוא עצב ירק. כעב טל, הוא לעת שהתבולה עומדת לקצור לח ירד הגשם לברכה, אבל הטל מעולה מלד בעת הזלת כנודע, ותוכן הכתוב הוא, כי לאמר ה' לנוכי אשקוט אם גם לרחה כי חפן לאור בידו יצליח, וכבר יקוה לקבוץ קהילתו ולאסוף את תבואתו, יען ידעתי כי לפני קציר וגו'. (ה) כי לפני קציר, גם זה עוד דברי ה', כי הוא נתינת טעם למאמרים הקודמי' וכמו שאמרנו. כתם פרח, לאמר הרד"ק וז"ל: המשיל הגוי' לגפן פורחת (וקציר הוא כמו בציר וכן נאמר לעיל ט"ז ט' ועל קציר ובירמיה מ"ח ל"ג ועל בציר) וכשהצליהפרח יהיה בן והבן יהיה בוסר, והבוסר גומל מעט מעט עד שיהיו ענבים בשלות ע"כ, תבין מזה כוונת הרד"ק רפה הה"ח, ועלת' ויעלך כזית נלתו (לעיל ט"ו ל"ג). הולולים, המה ניקות הגפנים הרכים והם קרובים להבחת, והנטיעות המה הענפים המתפשטים ונקראו גם שלוחות (מזה הענין) כמו שאמר שלחיה נטעו עברו ים (לעיל ט"ז ח'). החו, מפעלי הכפל כי שרשו תזז, והוא לשון כריתה וכדאז"ל רוח תזזית (הג"ל), והנה רוח תזזית פירש הרד"ק בשרשיו שהיא רוח רעה המסירה דעתו של אדם וכן הוא בערוך. (ו) יעזבו, המלין עזב את המשל ובאר במליצה יאכר כבר הערנו ע"ז לעיל (פרשה ה'). וקץ, פעל נגזר מן ק י ץ, וכן ת ח ר ף מן ח ר ף, וכתב הרד"ק וכאמרו העוף בקיץ והבהמה בחרף, כי העוף יעופף בדוב בימי הקיץ, והחיות יבאו בימי החרף בדוב, וכוונת הכתוב כי כל כך ירבו חללי ההרוגים עד שגזה תמימה יבצעו חית הארץ ועוף השמים מבשר פגריהם. (ו) בעת ההיא, עד כאן היו דברי הנס שאמר כי לפיכך שקטה נפשו כי ידע לחברית לעזר עדי לובד, ועתה הנביא ידבר ויחתום הפרשה כמה שהתחיל עם ממשך ומורט וגו', ובעזר הכתוב לדעת הרב המתרגם הוא, כי בעת ההיא יחרי לאור בארלם, יובל שי, יובא מנחה לה', והמה זבחי תודה ושלמי שמחה. עם ממשך, המ"ס של ומעם נורא נמשכת גם לפניה גם לאחריה, מעם ממשך, ומגוי קו קו וגו'. אל מקום שם ה', הוא ב"המק לאור שם כבוד ה' חופף, כי לא תעבור עוד חרב בארלם ויוכלו לעלות אל בית ה' להקריב קרבנותיהם. והמפרשים רבתונים וגם אחרונים מנגי עמנו פתרו, כי העמים יביאו את בני ישראל השבוייס לפלם מנחה לה', ודימו זה למה שנאמר (לעיל י"ד ב') ולקחום עמים והביאום אל מקומם, וכן והביאו בניך בחצן (לקמן מ"ט כ"ב), והביאו את כל אחיכם וגו' מנחה לה' (לקמן ס"ו כ'); לולם בכל המקומות הללו יבאר המלין תמיד כי יכבדום ויעזרום

יט

(א) מַשָּׂא מִצְרָיִם
הִנֵּה יְהוָה רֹכֵב עַל־עָב קַל
וּבָא מִצְרַיִם
וְנָעוּ אֱלִילֵי מִצְרַיִם מִפָּנָיו
וּלְבַב מִצְרַיִם יִמַּס בְּקִרְבּוֹ׃
(ג) וְסִכְסַכְתִּי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם
וְנִלְחֲמוּ אִישׁ־בְּאָחִיו וְאִישׁ
בְּרֵעֵהוּ
עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה׃
(ג) וְנִבְקְקָה רוּחַ־מִצְרַיִם בְּקִרְבּוֹ
וַעֲצָתוֹ אֲבַלַּע
וְדָרְשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־
הָאַטִּים
וְאֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים׃

(א) רוכב על עב קל. מהרה לבלות קל מהרה גזרת דברו ליפרע ממצרים: ונעו אלילי מצרים מפניו. לא יהיה להם כח להגיל את עמם מיד שלוחיו של תבור וזה שאמר הנביא פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומו' מפני שהם למודים ללקות במד' מכות ועברתי בארץ מצרים (שמות י"ב) ובכל אלהי מצרים (שם) ודרך ארץ מיירתין את החדש במה שכתב לקה נה: (ב) וסכסכתי מצרים במצרים. סופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו (ג) ונבקה רוח. תתרוקן מכמתו כמו (לקמן כ"ד) בוקק הארץ: האטים. אחד

באור

כל העמים בהביאם אות' על מקומם כאשר ירצה המעיין עליהם, וכאן לא הזכיר זולת דבר מזה, ולכן הנכון כדעת הרב המתרגם. ומה שנאמר בלפניה (ג' י') מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובלון מנחתי, אין זולת ריצה לפירוש הזה, כי אם לא נזכר כלל ליזה מנחה יביאון, רק חכמי העמים תצר פירצו לעיל (פסוק ב') גוי ממשך וגו' על כוש, הביאו הפסוק הזה כאן לרחיה, ולדעתם הענין כי העמים מעבר לנהרי כוש יביאו מנחה לה', אבל לא שהמנחה הזאת תהיה נפצות בני ישראל. והנה לא זמנע מהקורא פירוש רחוי ונכון מאת ידיד נפשי מהור"ר מרדכי גומפרץ על הפרשה הזאת, וזה לשונו בקילור: בללל, הוא לדעתי מענין בליל לחם שעורים (שופטים ז' י"ג), כנפיס, המה תעלות הנהר כמו למעלה (ח' ח') והיה מטות כנפיו (תצר ממלת שטף שלפניו נרחה כי מתעלות הנהר) ומן הידוע כי מצרים ממחסור הגשם יחפרו תעלות מן היאור נילוס למען השקות את כל הארץ, בעברו את גדותיו למועד השנה, ויהיה לפ"ז ארץ בללל כנפיס תאר למצרים (וואנד רויטענדער קאנאל); ממשך (געטויפט) מענין משכני לחריך (ז"הב ח' ד') והבנין הכבד יחזק הפעולה, ומורט (גערוגט) דימוי פעול מבנין הכבד המוסף ושרשו ירט מענין כי ירט הדרך (במדבר כ"ב ל"ב) וממשך ומורט גם שניהם כנוים ליהודה, תצר הוא ממשך ומרדף בלי חמל על תצור שהוא עם נורא הנאמר בכתוב, קו קו ג"כ תאר ליהודה מענין ונטה עליה קו (לקמן ל"ד י"ו) כלומר תצר החויב נטה עליה קו תהו להחריב ולהרוס, תצר בזאו נהריס, בשם נהריס יכנה את מלך תצור השוכן על נהר פרת ועל פלגיו השופכים בו מימיהם, ודרך הכתוב לכנות את המלך בשם נהר מושבו כמו למעלה (ח' ו') יען כי מלא העם הזה את מי השלח, כלומר תותו הגוי תצר המלך לצור וחילו בולו תרבו — והנה יהודה בהיותם במלוכ ממחנה סנחריב, היה בטחונם על מצרים, כי כן כתוב לקמן (פרשה ל"ו ו') הנה בטחת וגו' על מצרים ומהם בקשו עזרה

יט

(א) פֿערהאָננעס מצרים׳ס:
ויעהע! דער עוויגע פֿאָהרט אויף לייכטער וואָלקע,
ער קאָממט נאַך מצרים!
אונד עס בעבען ריא גאָטצען מצרים׳ס פֿאָר איהם,
אינד דאַז הערץ מצרים׳ס פֿערצאַגט אין זיינעם איננערן.
(ב) איך פֿערוויררע מצרים דורך מצרים,
עס קאָמפֿען ברודער געגען ברודער, פֿרייַנד געגען
פֿרייַנד,
שטאַדט געגען שטאַדט,
קאָניגרייך געגען קאָניגרייך.
(ג) אונד פֿערוויטטערט ווירד דער גייסט מצרים׳ס אין זיי־
נעם איננערן,
אונד זיינען ראַטה וועדד איך פֿערניכטען.
דען פֿראַגען זיא בייא דען גאָטצען אונד בייא דען
אָראַקעלן,
בייא דען טאָדטענבעשוואָרערן אונד בייא דען צייכ־
דייטערן.
(ד) אַבער

ויכייר הנביא בדמיונו (בפסוק ב׳ לעיל הוא מוסגר לפני הקודם) איך יאמרו מצרים בלעג הרבה אל אותם המצרים אשר עלתו להודיע את יהודה כי יבואו לעזרתם לאמר: „לכו מלחכים אל עם נמבזה ונפל לפני הוא למלך אשור לעמה ולבזה". והנה לאחרי מפלת המתנ׳ עלת היו לריכים עוד לעזרת זולתם, יקרא הנביא אל מצרים מבטח (בפסוקי ח׳ וב׳) ואל כל שוכני ארץ (בתחלת פסוק ג׳) להודיעם בנשוא נס וגו׳, כלומ׳ אתם המלעיגי׳ עלינו אין אנו לריכים עוד לעזרתכם כי ה׳ הושיענו מכף לרינו, וסיים בפסוק ז׳ (על כל ההתנגדות עם ב׳) אותו הגוי בעלמו אשר קריאתם

ממנך ומורט, קו קו ומבוסה, יובל אי אל ה׳ בהר הקדש מעם מורא בעלמו והוא לאשור, והוי״ו מן ומעם הורתו (חושך לוחמך). עכ״ל.

יט (א) משא מצרים, המשא הזה כבד מאד על המבאר, לאשר ירבה לחקור מתי נתקיימה הנבואה הזאת, כראוי לכל מפרש נאמן. כי הנה אין לספק כי היעוד עד פסוק י״ח כבר בא בימי חזקיה וכדעת בעל ס״ע, אך היעודים הבאים מכאן והילך ח״ו לפתור על העת ההיא (כאשר לאבאר במה שיבוא), ולא נאשר לנו דרך להמלט מהמכוכה הזאת, כי אם שנאמר כי מן פסוק י״ח תחיל נבואה אחרת, ובה אם הנביא מבטו לאחרית הימים כאשר יהפך ה׳ כל העמים לשפה אחת ויעבדו כלם שכם אחד לאלהי ישראל, ויהיה זה כעין נבואת זכריה (י״ד ט״ז — כ׳), או שנחזק בחמונתנו שהיתה הנבואה על תנאי, וה׳ גלה את לזון הנביא כי עת דודים הגיעה להשיב לב לאבות על בנים וגו׳ ולהיות ה׳ לאחד ושמו לאחד, לולם כאשר גמה לב חזקיה ובאל גם יהודה עמו בנזכר בד״הי ב׳ (ל״ב כ״ה וכ״ו) אז ראתה חכמתו הבא״ת לאחר זמן הגאולה עד עת מועד, כי לא לים אל ויבזד חלילה ודבר ה׳ יקום לעולם, רק מלא את דברו בזמן מאוחר ובזה לא שינה דבורו, כי לא קבע זמן לזה בברור (וכאשר לאמרנו זה פעמים). ואחר ההלעה הזאת נבא לבאר הפרשה כיד ה׳ הטובה עלינו. והנה מה שהזכיר מלרים לאחרי כוש, לפי שתרהקה מלך גם במלרים כאשר לאמרנו. **על עב קל**, כענין וירכב על כרוב ויעוף וידא על כנפי רוח (תהלים י״ח י״ב) וכן הוא עבים רכובו (שם ק״ד ג׳), גם לאמר עב להורות כי לבלה ולהבחית יבוא, ועב הוא משל לעת לרה ולוקה כנודע, ומלת לד לעד. **ונעו**, כענין ובכל אלהי מלרים לעשה שפטים (שמות י״ב י״ב). (ב) **וסבסבתי**, ענין הסבסוך ידוע שהוא הערוב והבלבול ובלשון לרמי הורתו ההפלקה (מַנלויגדען) עיין ערוך ערך סנסך, ויהיה נכון לפרש כי ידליק ה׳ בם אש הקנאה והשנאה וכן נאמר (יחזקאל ל׳ ט״ז) ונתתי אש במלרים, וכת״י ואגרי שהוא מענין אל תתגרו בם (דברים ב׳ ה׳). **מצרים במצרים**, בימים ההם שנים עשר נשיאים (ונקראו גם מלכים) עמדו למלרים (דאָדעקאַלען) ולחמו איש ברעהו עד שגברה יד פסאמעטיכום נשיא סאיז והכניע את כלם והיה מושל בכל ארץ מלרים (ועיין בדברי החכם געזעניום לאשר הוכיח בראיות נוכחות שהיתה זאת בסוף ימי חזקיה או בתחלת מלכות מנשה, ושם בענין הזה הרבסים למיטור). (ג) ונבקה, כמ״ש רש״י. האטים

(ד) וְסִכַּרְתִּי אֶת־מִצְרַיִם
בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה
וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל־בָּם
נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת׃
(ה) וְנִשְּׁתוּ־מַיִם מִן־הַיָּם
וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃
(ו) וְהֶאֱזִנִיחוּ נְהָרוֹת
דָּלְלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר
קָנֶה וְסוּף קָמָלוּ׃
(ז) עָרוֹת עַל־יְאוֹר עַל־פִּי יְאוֹר
וְכֹל מִזְרַע יְאוֹר
יִבַּשׁ נִדַּף וְאֵינֶנּוּ׃

ואנו

מן הצמות של ע"ם: (ד) וסכרתי. כמו וסגרתי. ויש עוד לפרש לשון ויסגרו מעיינות תהום (ברחבות ח') ותסתמנו ותחבשנו: ביד אדנים קשה. כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיד כמו אדני יוסף (בס ל"ט) עד בא אדוניו (שם): ומלך עז. מלך תקיף: (ה) ונשתו מים מהים. ונחרבו מים מן הים. ונשתו לשון הצחת והשכר (לעיל ג') לפי שכל שבח ארץ מצרים ע"י נילוס הוא שהיו גשמים יורדים שם אלא נילו' עולה ומשק' אותם דרך יאורים העשויי' בידי אדם לפיכך הוא מדמ' פורענו שלה ליובש יאורי' ונשתו מים מהים. ולא יאזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה ויצקה את מצרים: ונהר. זה נילוס: (ו) והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט נינר בהם ונעשין רפש ונזנחין: דללו. במחברת ואם על הוא (ויקרא י"ל): יאורי מצור. יאורים עמוקים שחרילי מצרי עיירות: קנה וסוף. שהיו גדלים שם מרוב מימיהם: קמלו. כשנבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתיבשי' ונופלים ת"י קמלו לא יסקון. וכמקום אחר תרגם החפיר לבנון קמל נתר. ואומר אני שהוא לשון קלילה שנקלים מלילהן מחמת יובש ונופלין: (ז) ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו'. ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו (תהלים ל"ז) רשע ערין ומתעדה כאזרח רענן וגן חבוי מנחם

באור

מין ממיני הכשפים שנעשו בנחת והיו מגזרת ויהלך לחש (מ"ח כ"ח כ"ז) שהוא כמו לא לחש (ר"ק בשרשים), ויונתן תרגם חרשין וכן תרגם מכשפה לא תחיה (שמות כ"ב י"ז) חרשת לא תחי, וגם זה מענין נחת ולחש כמו שניים לחשים מרגלים חרש (יהושע ב' א'). (ד) וסכרתי, כמו וסגרתי מענין יסגרך ה' בידי (ש"א י"ז מ"ז) (רד"ק). אדונים קשה, לא השם נרדים והתאר ביחיד, כמו דבר הלים לאדוני הארץ (ברחבי' מ"ב ל') שהשם נרדים והפעל ביחיד ועיין רש"י כאן, והכוונה על פוטיפר הנזכר לעיל בחזקת יד על מצרים. (ה) ונשחו, מגזר' לשונם בגמל נשתה (לקמן מ"ח י"ז) כטע' יבושת (רחב"ע) וכ"כ הרד"ק בשרשי' שהוא הנפעל מן נשת וענינו הכסק הדבר, וכן תרגם הרג. מהים, רב המפרשים פירשו על היאור נילוס שגם הוא יקרא ים בתוך, כאשר למדנו פעמים, אך לדעת הרב המתרגם הכוונה על ים ממש והוא מערים (דער זעע וואָרים) לשון כרה מלך לחד שמו כן להטות שם מימי היאור שם יגבהו על הארץ, ולהשקות ממנו את האדמה שם יחדלו מימי היאור לכסות את פני הארץ כפי הצורך, ולזה היו לו מסגרות (שלויסען) מצני עפריו, החת להכנים והצנית להוליך מים, והים הזה היה מחובר בתעלות (קאַנאָל) עם היאור. וסופרים הקדמונים הרבו לספר מפלאי המלאכה המפוארה הזאת (כי היה הים גדול ורחב ידים עד מאד), ומרוב התועלת לשר הגיע לאנשי מצרים מהים הזה, כי שמרם משטיפת המים בשנים לשר גלו מימי היאור, ובשנים לשר דללו מי היאור ולא עלו ביאות, פתחו

(ד) אַבער איך איבערגעבע מצרים
רער מאַכט איינעם שטרענגען גביעטהערס,
איין גרויזאַמער קאָניג ווירד בעהערשען ויא,
שפריכט רער הערר, רער עוויגע צבאות.

(ה) אונר פֿערזיעגען ווירד דאָז וואַססער אוים רעם זעע,
רער שטראָם פֿערטראָקנעט אונר דאָררט אוים.

(ו) עס לויפֿען פֿליססע אַב,
עס שווינרען אונר פֿערטראָקנען עגיפּטענס קאַנאָלע,
ראָהר אונר שילף פֿערוויטטערן.

(ז) ריא פֿלורען אַם נילע, אַם ראַנרע רעם נילס
אונר אַללע זאַאט אַם ניל
פֿערטראָקנעט, פֿערשטויבט אונר איזט ניכט מעהר.
רא

לכל ימה העיר הרד"ק שזה בלתי מתיצב, לפי שרב הפרשה ידבר מזה ולא נזכר דבר מהנמצל, ולזה אמר שהוא כפשוטו, כי מלבד ציווי ה' עליהם חרב נוקמת גם יקרה רעב על הארץ, והוא נסבת חרבות היאור לשר יוליד וילמיח את הארץ בעלותה כשלג וגשם בשאר ארצות כנודע. וי"מ כי החויבים יהרסו את בניני התעלות, ועי"ז על חלקה לחת יעשנו המים את פריה וחלקה לחת תהיה חרבה ותיבוש, וכפרש יולדק זה לדברי הרב המתרגם נפירוש מלת יס, כי מתוך הבהלה ושערוריה לא שמו את לבם על המסגרות להשתמש בהם כראוי, לסגרם ולפתחם כפי הצורך לעתות שונות, והגיע מזה גם לארץ גם ליאור הפסד גדול, ותהיה ח"כ שעור הכתוב ונשתו מים מהים כלומר שהמים שיהיו מכונסים בים כל יהיו יוצלים עוד ולא ישובו על מקומם כל היאור ועי"ז ונהר (והוא היאור) יחרב ויבש. (ו) **והאוניחו**, הכל"ף נוספת והוא מענין ותזנח משלוס נפשי (ליכה ג' י"ז) כלומר המים התרחקו מהם (מרד"ק), ולרש"י דרך לחרת בזה (עיין בדבריו) ועמו הסכים החכם **גענעניום**, ואמר שגם בערבית זכח עיקרו הורחת הסרחון, והנסיון יורה כי תעלות היאור לא יחסרו מימיהם יעלו בחאה ולחנה. **דללו**, כפרש"י. **יאורי מצור**, כתב הרד"ק פירוש מלור מלרים, וכן כתב על יאורי מלור (מ"ב י"ט כ"ד) וז"ל: וי"מ מלור כמו מלרים, ולפי שהוא נהר גדול לאמר כן דרך הפלגה ע"כ. והרד"ח לאמר לפי שבערי המבצר ובמגדלות הבלורות יעשו בורות עמוקות לשמור שם המים לעת לר ומלחמה, לכן לאמר שגם חלה יחרבו ע"כ, ולזה נוטה ג"כ דעת רש"י, ולפי דרך הרב המתרגם כי היס שוכר הוא **חאֶריז**, ח"כ נוכל לאמר שקרא להים ההוא בשם מלור, כי היה בנוי בנין חזק עד מאד, ובבר ספרו לנו הקדמונים שהיה בים הזה שני עמודים בנוי לתלפיות (פירַאמידען) והמים היו עלורים שם בבעיר מלור, והמסגרות היו כמו שערי העיר, ויהיו יאורי התעלות הנמשכות ממנו אל הנהר גילום כאשר אמרנו. (ז) **ערות**, כתב הרא"ע וז"ל: י"ח כמו מתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז ל"ה), ועשמו רטוב, והטעם כי כל ערות שהוא על יאור, על פי היאור וכל מזרע היאור ייבש, וי"ח נחף (נגלה) כל מה שעל היאור ועל פי היאור כי הצמח הוא כמכסה עכ"ל. והרב המתרגם הזכיל לכלול שתי הורחות יחד, כי "פֿוֹר" הוא מקום דשחים וכר נרחב גלוי. **על היאור**, סמוך ליאור וכיוצ כמוהו. **על פי יאור**, גם אותם הנמחים אשר על שפתו יעמדו אף המה יקמלו כי לא יעבור גבולו להשקותם. **מורע יאור**, ת"י וכל בית מזרע נהרהון, והוא כמו בית האילן (עיין ערוך ערך בית אילן), והענין כל מקום על היאור שהיה

בית

לאת מסגרותיו ונבעו מימיו אל היאור ע"י התעלות והגביהו גליו, גם היו לחים בו דגים לרוב מספר, וכפי עדות סופרי יון (גריכישע טריפֿטטעלער) הרויחו המלריים במסחר הדגים מהים הזה בחדשי הצנה יותר שבו כבר מי היאור לשתות והיו הולכים וחסור, לערך חרבע מאות ר"ט ליום — ובימים ההם עלה היאור עוד כהנה וכהנה (זיהע פֿוכ. קע"ם רצאַן. טון ועקסיקאַן דויטטען בחנך חַויטיקעז Möris), ולפירוש הזה יולדק היטב מה שיבוש מאכל הדיגים. והנה לדעת הרד"ק יהיה כל זה משל על החורבן והשמם,

(ח) וְאָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבֵלוּ כָּל־מַשְׁלִיכֵי בַיְאוֹר חַכָּה וּפֹרְשֵׂי מִכְמֶרֶת עַל־פְּנֵי־מָיִם אֻמְלָלוּ:

(ט) וּבֹשׁוּ עֹבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֹרְגִים חוֹרָי:

(י) וְהָיוּ שְׁתֹתֶיהָ מְדֻכְּאִים כָּל־עֹשֵׂי שֶׂכָר אַגְמֵי־נָפֶשׁ:

(יא) אַךְ־אֱוִלִים שָׂרֵי צֹעַן חַכְמֵי יֹעֲצֵי פַרְעֹה עֵצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה בֶּן־חֲכָמִים אֲנִי בֶּן־מַלְכֵי־קֶדֶם:

במחנרתו זרעים הנזרעים על נילוס ותפילו ע"פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף: (ח) ואנו. לעין לוני ואבלו: הדיגים. הם מלרים שבדין דגים מנילוס שה מחפצם ועולה ביאור ס דגים העשויין על שפתו על פני ארץ מלרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות: מכה. לפ"ו בלע"ז: (ט) עובדי פשתים. זורעי פשתים על הנהר: שריקות. פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מלבושות דגים שהן עשויין חורין חורין: חורי. כמו בהמות שדי (שם ח') וקיע לו חלוני (ירמיה כ"ב): (י) והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר. לישקלוש"ן בלע"ז כמו (ברכות י"ח) ויסכרו מעינות תהום שם כרים המים ביובלין חון לשפת הנהר ומתפשטים ונעשים לגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים שם דגים ואמר הנביא שיהו יסודות חפירותיהן מדוכאים ויפלו לגמי השבר שעשו: לגמי נפש. לשון שבת ויגפש (שמות ל"ג) שמי הלגמים נוחים ועומדים במקום אחד. ויונתן תירגם להיות עבדין סיכרא וכנשין מיא שבר לנפשיה: (יא) איך תאמרו. מעתה אים

באור

בית זרע (פּוֹאַכלטוּע). (ח) ואנו, מענין לית תכלתי בחוני ממנו (דברים כ"ו י"ד). והנה שם הנילוס היה עולה ברחוי, בלו דגים לתין מספר ביחורי מלרים ובכל לגמיהם, והיו לדים לותם חמרים חמרים, והעד זכרנו לת הדגה לשר נתכל במלרים חנם (במדבר י"ל ה'), ועתה כשבר ייבש היחור ויתחבלו הדיגים, והנה ואנו הדיגים כלל, כי כל לידי הדגים יהיו בחיזהו לופן שיהיו, שם בחכה ושם במכמר יתחבל, ולח"כ יפרט כי לת לבד לותם שיעליבו ביחור חכה, והם בל יעלו כי שם דג לחד בכל פעם ופעם, לך גם פורעי מכמורות לשר בה יחזו בפעם לחת דגים לרב גם המה יתמלו, כי לך חנם יהיה מזורה הרשת. חכה, למר הרשב"ע ורבים גזרו המלה מחיך (כי מחט החכה יתחב בתוך הדג ויעלהו) והמה בדרך רחוק ע"כ; ולת לשר הרחיק הוח הקריב החכם בעזעניום בספר המלים שלו. (ט) ובשו, לחרי שהזכיר כי ימית דגתם ובהם עבו מלרים מספר רב הזכיר גם כי הפשתה תכה, כי גם זלת היתה מעזבוני מלרים בניכר ביחזקלל (כ"ז ז') ופשתי תכלול גם קטען (פּוֹחְכּ) גם למר הגפן (בויוועקוע) עיין בבחור לספר יהושע (ב' ו') כי גם בשניהם ערבו לנשי מלרים מערכה. שריקות, רב המפרשים פתרו מענין מסרק בדחז"ל, ועינינו פשתים שנסרקו היטב והם נקיים ולחים, כשבר היה בחמת שם מלרים מפורסם מלד בעודם מכמה מקומות בתנ"ך, לך לפי זה היה מן הרחוי לנוח פשתי שריקות בשמיכות בעודם, ולבן בחר הרב המתרגם בדעת מעתיקי הרחשונים מחכמי העמים כי שריקות הוח תשר ל שים הסורקות (ועיין ערוך ערך סרק בהוספה השנית, ושם מפורש שהיה

(ח) דאַ קלאַגען דיא פֿישער, אונד עס טרויערן
אַללע, דיא דאַ ווערפֿען אין דען ניל איינע אַנגעל,
אונד דיא אויסבריטען דאַז נעטץ איבער דאַז וואַסס-
סער, שמאַלטען.

(ט) פֿערלעגען זינד דיא אַנבויע־ דעס פֿלאַכסעס,
דיא העכלערינגען אונד דיא פֿלעכטער דער נעטצע,

(י) אינד עס זינד, דיא זיך זאָ ערנאָהרטען, ניערערגע-
שלאַגען,
אַללע פֿערפֿערטיגער דער פֿישריסע
פֿיר דיא בעלעבטען טיכֿע.

(יא) נור טהאָרען זינד דיא פֿירשטען צוען׳ס,
דיא וויזעסטען דער ראָטהע פרעה׳ס,
איהר ראַטה איזט טהאָריכֿט—
ווי קאָננט איהר איינרעדען דעם פרעה:
»איין זאָהן דער וויזען בין איך,
»איין זאָהן אוראַלטער קאָניגע?«

ווי

(ויהיה היו״ד להורות על החזוק כמו חדמוני לכזרי) לו שהיו״ד לרבים ורצוי להיות חורים ע״כ, וכבר מצינו רבים כיוצא בו (עיין מכלול לרד״ק) · (י) שחתיה, ז״ל הרב המתרגם בהערותיו: שתתיה מפעל שתה (וכן דעת הרדי״ח לפי שהוא פירש המקומות שמזכיר שם הבהמות וזה רחוק) ולדעתי הוא תאר לאנשים לשכר מלאו מחיתם במלאכות הללה, כי השתיה מכלכלת הגוף והיא מקור חייהו עכ״ל · והחכם געזעניוס פירש השתות על רחצי העם ומנהיגיו כי המה יסודות החומה, ויהיה שתותי׳ כמו כי השתות יהרסון (תהלים י״א ג׳), וכבר הניח הרדי״ח הדעה הזאת ולא מצאה חן בעיניו ויצר עמו · כל עושי שכר, גם פה העיר הרב המתרגם וחמר וז״ל: עיין מרפא לשון ב״מ כ״ד ב׳ בד״ה שכרו ליה, ומשם תראה כי לדעת רש״י שם שכר יורה על מין ממיני המלים שעושין מערבי נחל לעוד בהם דגים, ושעם לחמי נפש כמו לחמי נפש, כלומר לחמי מים שיש בהם נפש דגים עכ״ל · וקרוב לזה פירש הרד״ק, כי אמר כמו ויסכרו מעינות (בראשית ח׳ ב׳) ור״ל שסוגרין נפני המים כדי שיקוו המים ויגדלו הדגים וכו׳ ע״ש, ועל לחמי נפש אמר ו״מ הלחמים שיש בהם דגים וקרוי לדגים נפש ע״כ · וכן דעת הרשב״ם שאמר הלחמים שבהם נפשות הדגים; לולם לפי דרכי שעתה לא יצבר עוד מדיגים וכמ״ש לך ממסחר מצרים ורוכלתה, יש לי לפרש הפסוק בלופן הזה, שתתיה היא סחרת מצרים אשר נתנו בפשתים ושם רקמתם בחשר זכרנו, כי המסחר הוא יסוד הגדלת החומה וחצרה; ומדכאיה, הוא כמו ידכאם לפני עם (לעיל ד׳ י״ט) ואמר מדכאים בל״ז כענין השתות יהרסון; ועושי שכר, ענינו כמו שפירשו קצת חכמי העמים שהוא כמו שָׂכָר, וכן וזורע לדקה שָׂכָר אמת (משלי י״א י״ח); ולחמי נפש, כמו שפירש הרד״ק שהוא כענין עגמה נפשי לאחיון (לעיל ל׳ כ״ה) ונאשר מלת היה, כלומר כל אנשי מסחר יהיה להם עגמת נפש, ויתורגם: חיהרע (מצרים׳ם) גרונדפֿייעסר וועדען נערמאַכט, אלע האַנדעלטרייבענדע זיינד טרויריגען העלצענס · (יא) אך אוילים, השרים והיועצים אשר עמהם יתיצב המלך לרפאות שבר את עמו יהיו כאווילים, כי נסרחה חכמתם ולא ימצאו את ידיהם להסיר המכשלה · שרי צען, לצען היתה בימי קדם מקום מקדש מלך כנראה מכמה מקומות בתנ״ך (תהלים ע״ח י״ב ומ״ג) ועוד בשאר מקומות · חכמי יועצי פרעה, אמר הרשב״ם: הלקדוק כן הוא, חכמי פרעה ויועצי פרעה כמו נהרי נחלי דבש וחמאה (לעיל כ׳ י״ז), כי לדעתו שם שניהם נהרי דבש ונהרי חמאה· ויותר נראה דעת החכם געזעניום, שצערו החכמים של יועצי פרעה והוא ערך ההפלגה (סופערלאַטיף) וכן תרגם הרב · בן חכמים, יהוא הוא לכל קורא בספורי קורות התבל (וועלטגעשיכֿטע), כי בארץ מצרים היו כל בני המדינה נחלקים לבתות (קאַסטען) כת עובד

(יג) אַיֵּם אֶפְוֹא חֲכָמֶיךָ
וְיַגִּידוּ נָא לָךְ
וְיֵדְעוּ מַה־יָּעַץ יְהוָה צְבָאוֹת
עַל־מִצְרָיִם׃
(יד) נָוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן
נִשְּׂאוּ שָׂרֵי נֹף
וְהִתְעוּ אֶת־מִצְרַיִם
פִּנַּת שִׁבְטֶיהָ׃
(טו) יְהוָה מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ
רוּחַ עִוְּעִים
וְהִתְעוּ אֶת־מִצְרַיִם
בְּכָל־מַעֲשֵׂהוּ
כְּהִתָּעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ׃
(טז) וְלֹא־יִהְיֶה לְמִצְרַיִם
מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וַאֲגְמוֹן׃
(יז) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם כַּנָּשִׁים
וְחָרַד וּפָחַד
מִפְּנֵי תְּנוּפַת יַד־יְהוָה צְבָאוֹת
אֲשֶׁר־הוּא מֵנִיף עָלָיו׃

והיה

רש"י

לפרעה כל ימים מנס על עכמו בן מכמים מני. ומלחר שיבחל בעלמכם. לוך מתהללו לפניו לומר בני חכמים לנחנו לחם בן מלכי קדם: (יג) נוחלו. לשון לילים: נשלו. נתעו כמו הנחש הסילוני (בראשית ג'): (יד) מסך בקרבה. מזקה מזג להם בתוכה שיעוע לת רוחם לשון מסכה יינם (משלי ט') עירוב מזקה בחביות עד שמעמידו בטעמו קרוי מסך: עועים. שם חולי של טירוף הדעת: (טו) לחר יעשה רחש וזנב כפה ואגמון. הם החרטומי' והילטגיני' המחזי' בכוכבי' שיש בראיע מזלות וכוכבים המכוונים בן ועשויין דוגמת רחש וזנב והם נתוני' בעל'. ויש לפרש כתרגומו רחש והגמון שלטון ותיערון:

והיה

באור

לחמה לחכרים כורמים ויוגבים, והיל היתה הכת הפחותה מכלם, וכת עובי מלחכה חרבי עץ וחרבי לבן וכדומה בלומות, וכת לחבי המלחמה. והיל נכבדה מלד; לולם כת הרביעית הכי נכבדה היל ועלתה על כלנה והיל כת הכהנים (דיא פריעסטערקאסטע), (ובגרלה ממעשה יוסף שלל שלח ידו בלחמת הכהנים בראשית מ"ז כ') כי להם לבדם נתנו מפתחות מלכוני החכמות והמדעים הם היו יודעי בינה לעתים, הם היו רופלים לכל חלי ולכל מדוה, ולבן המלכים רק מפיהם יבקשו עלה, והנה כל כת וכת היתה מובדלת מלחרת ולל יבוא זר בתוכם, לך הכנים לחר יולדו קמו תמיד תחת לבותיהם לחזוק בלומת החבות [וכן המנהג עוד עתה בלרן הודו (אינדיען)], והמלכים לחר עמדו למלריס לם שהיו מכת הכהנים לו לפחות מכת לנשי המלחמה, כי כת הלומנים ועובדי החדמה בל הגליחו למלוכה, וגם לם היו מכת לנשי המלחמה, כלחר קמו לכסח התקדמו ונספחו לל הכהנים, ומזה תבין כוונת הכתוב בן חכמים לני, כלומר כל לחד מהיועלים יחמר בן חכמים לני, לם

(יב) ווּאָ דען זינד זיא הין דיינע ווייזען?
דאַמיט זיא ראָך פֿערקינדען דיר,
דאַס זיא ערקעננען, וואַס בעשלאָס דער הערר צבאות
איבער מצרים.

(יג) בעטהאָרט זינד דיא פֿירשטען צוען'ס,
געטיישט דיא פֿירשטען נוף'ס,
זיא פֿערוויררען מצרים,
דען אויסבונד איהרער שטאָממע;

(יד) דער הערר גיעסט אין איהר איננערעס
איינען גייסט דער פֿערריקטהייט,
דאַס זיא פֿערוויררען מצרים
אין אַלל זיינעם טהון,
וויא דיא פֿערוויררונג איינעם בעטרונקענען אין זיינעם
געשפייא.

(טו) אונד ניצט ווירד האַבען בייא מצרים
איין ווערק, דאַז עם אונטערניממט,
קאָפּף אונד שווייף, וויפּזעל אונד שטומפף.

(טז) אַן יענעם טאָגע ווירד גליצען מצרים דען ווייבערן,
עם ווירד ציטטערן אונד ערשרעקקען
פֿאָר דער שווינגונג דער האַנד דעס עוויגען צבאוז,
דיא ער שווינגט אי'בער איהם.

אונד

מלכים,וגם היכלי חלילים רבים ובהני' הרבה מאד.שנח שבטיה,פירצו כל המפרצים רחצי העם, והוח ע"ד השחלה כמ"ש הרד"ק בשרש פן, ואמר ולפי שבנית הבית מן החבנים הגדולים, כמה הגדולים והחלילים נפמות, ויתיבבו פנות כל העם (זופטים כ' ב') ע"כ, ובח כתן ע"ד הקבון ביחיד, וי"ת רבני פלכחח ברבים, ויתכן כי הכוונה על כת חנשי הלבח שהם תעלמות העם וחזקו, ותרגום הרב יסבול זה הפירוש. (יד) מסך, מסך גם נסך שנים שרשים, והטעם לחד (רחב"ע). בקרבה, בקרב השרים שזכר, וכן ת"י בינייהון, ולכן המה התעו חת מלרים, ואמר בנכוי הנקבה כי הכוונה על מם פחת השרים (דיח קאסטע דער פֿאָרנעהמען), וכחשר חמרנו שכל כתה וכתה היתה נבדלת והיתה למשפחה בפני עלמה. עועים, כמו עוה וגכפלה הפ"ח ונפלה הלמ"ד (רד"ק). (טו) אשר יעשה, לדעתי נמשך חשר יעשה על המעשה ולח על מלרים, והעניז שלח יהיה למלרים מעשה חשר יהיה בו סוס תועלת וכשרון. והרד"ק והרדי"ח פתרו חשר יעשה על מלרים, וכן נוטה דעת הרב המתרגם והעניז לחד. ראש וזנב, כמ"ש הרדי"ח לח התחלה ולח סוף, כי כל מעשיהם יהיו בבלבול בחין סדרים. כפה ואגמון, לח שרש ולח ענף, והוח בכל שב רחש וזנב (עיין לעיל ט' י"ג). (טז) כנשים, רבי לבב וחלושי כח כדרך הנשים חשר ינוסו לקול עלה נדף. מפני הנופף יד ה', כי ה' הניף מורך בלבנס.

(יז) והיתה לאדמת יהודה למצרים לחגא. כשישמעו ה ותרים במצרים מזני סנחריב את מפלתו ויפול בחרן יהודה בלא טוס מלא זות זרוע בטר ידעו כי ים שנינה ניזרחל ומוציעם חזק וירלו ויפחדו מפני לאדמת יהודה. חגא ל' שבר ותימה ופחד לשון יחגו וינועו כשכור (תהלים ק"ז) וכן חגוי הסלע (שיר נ') : מפני עלת ה' לנקות לשבר הוא יועץ עליו. להפילו ג"ד סנחריב ויהודה ימלט מידו : (יח) ניום ההוא יהיו חמש ערים וגו'. שנינו בסדר עולם לאחר מפלתו של סנחריב עמד חזקיהו ופטר את הלוכלסין שהני עמו מלכרי'ומכוש בקילרין לפני ירושלים וקבלו עליה' מלכות שמים וחזרו למקומן

(יז) וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה ח לְמִצְרַיִם לְחָגָא כֹּל אֲשֶׁר יַזְכִּיר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא יוֹעֵץ עָלָיו׃

(יח) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת עִיר הַהֶרֶס יֵאָמֵר לְאֶחָת׃

נק"ם הקיי ההרס ביום

שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגומר הלכו ובנו מזבח לה' בתוך ארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנאמ' ביום ההוא יהי' מזבח לה' בתוך מצרי' ויש מכרי שיני שרשיהו בשם' מנחות על מזבח בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח לו למצרים ועשה שם מזבח : מדברות שפת כנען . ישראל שבארץ כנען : עיר ההרס יאמר לאחת. (ת"י קריתא בית שמש דעתידה למיחרב יתאמר דהיא חדא מיהון) • ההרס ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרע (לעיל ט') ולשון הריסה וחורבן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנאמר בתחפנחס ושיבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים (ירמיה מ"ג) למדנו שבית שמש שבארץ מצרים ומצבת עתידה ליחרב ומצבות החמורות שם היא

באור

(יז) **לחגא**, רוב המפרשים והמבתיקים הלכו בעקבות יונתן שתרגם לדחלל, ואמרו שהוא כמו יחגו וינועו כשכור (תהלים ק"ז כ"ז) שהוא תנועת הרעד והפחד, והביאו לפרש כן לפי שאמר כל אשר יזכיר אותה אליו יפחד; אולם יפלא מדוע העלים הכתוב הסבה בעבורה ירחו ויפחדו מארץ יהודה ? והרד"ק לפי דרכו שכל הפרשה הזאת נאמרה על הגאולה העתידה פירש חגא כמו חג, ואמר שהוא כעין נבואה זכריה שנאמר שם (י"ד י"ז י"ח) והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלים להשתחות למלך ה' צבאות ולא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה וגו', אבל גם זה רחוק, כי לפ"ז היה מן הראוי שיביא הכתוב הזה אחר פסוק כ"ה אשר יבין המשכיל ? ולזה השכיל הרב המתרגם לשון אחר, והוא כי לחגא הוא מענין חגוי סלע (ש"ה כ"ב י"ד) שתרגומו חגה לו חוג (עיין ערוך לרד"ק) ועניינו מסתר, וכן יהיה פה, כי לחרי מפלת סנחריב ימלטו בני מצרים אל ארץ יהודה, ותהיה להם לחמת יהודה למסתור ומחסה (וגם רש"י ז"ל בחר בחגוי סלע וכן יחוגו וינועו מענין לחגא לך שהוא פירש לפי דרכו ע"ש) • כל אשר יזכיר, כלומר איש אשר יעלה על זכרונו ארץ יהודה • **אליו יפחד**, יגוס אליו לעזרה, וכמו שפירש הרחב"ע ופחדו אל ה' ואל טובו (הושע ג' ה') וז"ל: שיבואו במהרה בצל הקן, אל תרגם במרוצה בפתע פתאום, כמו יחרדו כפור ממצרים (שם י"ו י"ח), (ועיין בספר המלים להחכם בעשעניות ערך פחד), והפירוש הזה נכון מאד לפי הנחת הטעם בחגר ירחה המעיין • **מפני עצת ה'**, והיא הרעה אשר כלתה מאת ה' על מצרים :

(יז) אונד עס ווירד ראַ לאַנד יהודה
פֿיר מצרים צור צוֿגלוֹבט,
ווער זיין געדענקט, ווירד צו איהם זך פֿליִבטען
פֿאַר דעם ראַטהשלוסס דעם עוויגען צבאות,
דען ער בעשלאָס איבער איהם.

(יח) אַן יענעם טאַגע ווערדען פֿינף שטאָדטע אים לאַנד מצרים
שפּרעכען איינע דעמוטהֵ אָללע שפּראַכע,
אונד שוואָרען צו דעם עוויגען צבאות;
שטאַדט דער צערוירפֿנים ווירד גענאַננט
דיא זיך אויסשליעסענדע.

יט=

דע נת קורת נעים! אחף שבתחלת הפרשה גזרתי לומר שמכאן ואילך הוא יעוד מציתי לבר עדן לת נתקיי'והוא דעת הרדי"ק (לך שלדרכו כל הפרשה כלה נאמרה על הגאולה העתידה, ולפני לת כן ידמה בחבר לומרתי לך). הנה יען ראיתי כי רבים וכן שלמים הן מבני עמנו והן מזולתם יחשבו כי כל הנבואה הזאת בבר כלתה בימים לבר חלפו עברו, לומרתי לת לי יהות מצפה הבקורת לבחור בטוב בעיני, כי את ערכי לתי לדע, לכן לבזה לפניך גם את פירושם ולעיר עליהם מה שיש להעיר, ולבחר הפסוקים גם בפי פירושם גם לפי דעתי ולתה תבחר, ולומר:

(יח) ביום ההוא, הנה לחכמי התלמוד (ולחריהם הלבו רוב חכמי העמים) יש שני דעות שונות זו מזו במסבת מנחות (דף ק"ט), הלחת היא דעת בעל ס"ע והיא דעת ר"מ במנחות (שם) שהנבואה נאמרה על מפלת סנחריב עיין רש"י, ויפה העיר ע"ז הרדי"ק שלא נתאמת הספור הזה לא במקרא ולא בספורי העמים, ולא גם נאמר כי בעת ההיא המצריים מתיהדים, מדוע ילמדו לשונם לדבר לשון כנעניה שהיא שפת כנען, לבר בפי דעת המפרשים שפת עברית; ולף שהרב המתרגם התחכם להסיר המכשלה הזאת ולאמר: ששה בכנען, לדעתי אין פתרונו לשון הכנעניים, וכפי' הרלב"ע שהם היו מדברים בלשון הקדש, וגם אין כוונתו על שפת יהודה שהיו יושבים בארץ כנען, כי אם על שפת הכנעה והשפלה תמורת הגאוה והעזות לבר היתה לפנים חטאת מצרים, והפוכו שפת ר ה ב שהיה לחד מכנוייו בכתבי קדש, כבר בארתי הכתוב (במערכי לשון ערך פ נ ק י ה בהערה הלשכנזית) לרור בנען עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט' כ"ה) שקרא את לבנו חם כ נ ע ן ע"ש הקללה שקללו שיהי' עבד עבדים מ ו כ נ ע לאחיו, וא"כ שם כנען הוא תאר וערף עם עבד, וגם את זה העירותי במרפא לשון לתלמוד פ"ב מ"ז דשביעית ד"ה פ ר ג י ן, שלשון כנען שהוא בערוך וברש"י נופל על לשון לנצי טקוֹוחָכיִם ע"ש. ועיין ברד"ק סוף עובדיה, ולם תרדוף לדעת מקור שם טקוֹוחָכיִם לז תמלא שהוא נגזר מעם עבד הנכנע לרבו לעולם, כלבר יעיד שמו בלשונות לחרות, עיין ספר המלין לַחדעלוֹנג מלת טקוֹוחָוע עכ"ל, ובזה נמצך הפסוק היטב למה שלפניו שאמר כי מצרים יקסה בכל כנפי יהודה כלבר לאמרנו; מ"מ עוד טענת הרדי"ק במקומה עומדת בענין המזבח והמצבה, לבר לכל זה לין זכר כלל בכתובים. והדעת הצנית היא דעת ר' יהודה במנחות (והוא מה שהביא רש"י בשם יש מרבותינו) שהיעוד הזה יורה על בית חניו או חוניו הנקרא בפי יוסף בן מתתיה בשם חָניוֹם (עיין בערוך ערך חניו והערות ידידי בעל מערכי לשון שם), כי בימי פטוֹלָמעאום עווערגעטע בנה חניו בדמיון המלך היכל לה' בעיר אלכסנדריא לדעת חז"ל (עיין במנחות שם), ולדעת יתר הסופרים בעיר ועָנטָפָלוים, ובזה יתפרצו בלשת הפסוקים היטב, כי בימים ההם רבים מן היהודים התגוררו בארץ מצרים, ומלכי מצרים נטלוס ונצחום עד מאד, וע"ז נאמר יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען, כלומר שבעריס החלה ידברו גם שפת כנען, כי יבאו שם רבים מבני עמנו לבר ידברו בלשון ארצם; לולם הרדי"ק מאן יאמן גם בדעת הזאת, ואמר וז"ל: אבל לפי הפשט לא יתכן לפרש כן, לפי שאם הקריב לע"ז אין ספק שלא כוון אליו הנביא (ובלשת מבואר הוא שם כי ר"מ שאמר שהקריב לע"ז יפרש הכתוב כדעת בעל ס"ע ע"ש), אבל גם אם נאמר שהיה מקריב לגבוה, אין ספק שהיה מקריב בחוץ, ומה ש"כ הגלשת היעוד הזה וטובו עכ"ל, ודבריו נכונים למבין, כי אם גם פשטות המשנה שם משמע כי להקריב בבית חניו אין רע, שהרי אמרו האומר הרי

ומצנה לכל גבולה לה' החמורים כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמר לכל גבולה:
(כ) והיה. המזבח לאות ולעד ביוסף ובין המקום: מושיע ורב. מושיע ושר:
(כא) ונודע ה'. יהיה כח גבורתו ניכר להם:

(יט) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיהוָה
בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם
וּמַצֵּבָה אֵצֶל־גְּבוּלָהּ לַיהוָה:
(כ) וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד
לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
כִּי־יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
מִפְּנֵי לֹחֲצִים
וְיִשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ
וְרָב וְהִצִּילָם:
(כא) וְנוֹדַע יְהוָה לְמִצְרַיִם
וְיָדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה
בַּיּוֹם הַהוּא
וְעָבְדוּ זֶבַח וּמִנְחָה
וְנָדְרוּ־נֶדֶר לַיהוָה וְשִׁלֵּמוּ:

באור

על עולה שחקריבו בבית חניו יקריבנה במקדש, ואם הקריבה בבית חניו יצא ע"כ, הנה כבר נתקשו חכמי התלמוד בזה הענין ותירצו מה שתרצו ע"ש, ואם יש עוד לנדד ולומר כדעת התום' שם בד"ה והעלה עליו, שאמרו שאך לבני בח אחר נדרו ונדבו לשמים הקריב ולא לבני ישראל, הנה הפירוש הזה הוא דחוק עד מאד, ואינו מסכים כלל עם הספורים אשר ספרו לנו שהי' המקד' הזה לקוץ ודרדר בעיני כהני ה' אשר בבית ה'

בירושלים. גם דעת ר"י במגלה (דף י' ע"ח) שמקריבין לאחר החרבן בבית חניו נדחה מן ההלכה והדר ביה ר"י בנזכר, ובזולת זה אין לשער שהנביא יעשר דבר שהיה לעוב מכאול ולאבן נגף כל ימי הבית בעבור שהותר להקריב בו לאחרי אשר נשרף בית אלהינו. ומכל הטענות האלה נלחצתי לבחור בדעת הרדי"ק (וע"ש דברי אשר הוריתי לך בתחלת הפרשה) שהוא יעוד מציחי, והענין הוא כי כבר כתב הרמב"ם בהלכות מלכים כי גם לעת הגאולה העתידה בל נשלח ידינו לבנות אולות לא אלקי ה' אותן לנו, ואך האלן אשר נשבע לאבותינו לתת לנו אותה נגאל, אולם נהיה עם כל העמים אשר סביבותינו בתגודת אחוה וברית שלום, כי מלאה האלן דעה את ה', וכל העמים יבאדו לאלהי הבבוד ויעבדוהו שבם אחד כמבואר בדברי הנביאים, וא"כ אין ספק שרבים מבני ישראל יהיו גרים בארצות לא להם, אם לעשות שם מסחר וקנין או יקנו שם נחלת שדה וברם, כי אם גם ינחיל ה' לנו אלן כל עשרת העמים כאשר הבטיח לאברהם (עיין רש"י בראשית ט"ו י"ט), אין ספק לדעתי כי ברבות עתים וימים אם יהיה מספר בני ישראל כחול על שפת הים לא תוכל האלן לשאת אותם יחד, ולזה רבים מהם ישבנו בארצות הקרובות באלן מצרים ואשור, אך בלם יהיו בתגודה אחת עם אחיהם היושבים באלנם, יעלו מימים ימימה אל בית ה' להגיש שמה את עולותיהם ואת זבחיהם לרצון על מזבחו, וע"ז נאמר יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת בנען, כי יצאו שם רבים מבני עמנו באשר פרשתי בבר גם לדעת האומרים שהכוונה על בית חניו. ואולי כוון באמר ערים על חמש ערים ידועות, ויהיה ענינו חמש הערים בלומר חמש הערים הגדולות שהיו בארץ מצרים, ובבר אמרתי לך שבבל הלשונות יקרא ע"ש ההעברה העיר הגדולה והמפוארה בשם עיר בפרט, ולזה יאמר עיר ההרס יאמר לאחת, ובאשר נבאר. ונשבעות, יאמינו בו ויצבעו בשמו בן דעת הרד"ק, ויותר נראה כי ידרו נדרים לה' ולדעת ר' יהודה להקריבם בבית חניו, ולדעתי להביאם בבית ה' באשר פרשתי. עיד ההרס, ובקנת ספרים החרס, ויוגתן אבר שתי הכוונות יחד. עיין

(יט) יענעם טאַנם ווירר זיין איין אַלטאַר פֿיר רען עוויגען
אינמיטטען רעם לאַנרעם מצרים,
אונר איינע זיילע אַן רעמטען נראָנצע, רעם עוויגען.
(כ) רינם ווירר זיין צום צייכען אונר צים ציינגים
רעם עוויגען צבאות אים לאַנרע מצרים,
ראַם, ווען זיא שרייען ווערדען צום עוויגען
אָב רער בערראָננער,
ער איהנען זענרען ווירר איינען רעטטער
אונר פֿירשטען, אונר ווירר זיא בעפֿרייען.
(כא) אונר קונר טהוט זיך רער ערר רען מצרים,
ראַם זיא ערקעננען, רזיא מצרים, רען ערערן
אַן יענעם טאַנע;
אונר זיא בערייטען שלאַכט; אונר שפֿייעאָפֿפֿער,
נעלאָבען נעליבערע רעם ערערן, אינר ערפֿילללען זיא.
יא

רש"י, והרחב"ע לומר עיר שמש' כן, והתם' מהמחלוף ה"ר בחי"ת עד כאן, כי לדעתו לא יתחלפו רק לותיות להו"י הנחים כאשר בלר בכמה מקומו', ולדעתי גם לפי הנוסחת ההרס המכוון הוא בית שמש שבארץ מצרים העו־ מפחוים כנזכר בירמיה (מ"ג י"ג), ויען שנקראה בית שמש לו עיר החרס לפי שבס היה היכל לשמש, לזה כנה לותה הנביא לגנאי עיר ההרס תמורת עיר החרס בלשון נופל על לשון כמו בית כריא בית גליא כדאיתא בשמ'

ע"ז (דף מ"ו ע"ח) וכן במקרא ירובעל וירובשת. גם יש לפרש לפי דעת חכמינו ז"ל שבאלכסנדריא בנה חניו את מקדשו שקרא העיר הזאת בשם עיר ההרס, לפי שמאז ימי אלכסנדר לותה, היתה היא רובלת העמים ואליה שפעת סוחרים, וכל כנעני הארץ בלו אליה כי היו לה חמשה נמלים (חפֿען), גם היתה בצורה מאד ומהודרת במגדלי עוז, ובזה העיר הזאת השפילה והרסה את גאון שאר ערי מצרים שאר עד עתה היו עומדות לגם עמים, ובאמת כי בעיר אלכסנדריא התגוררו יהודים לאין מספר בימי פטולמאום המזכר. ולדעת קצת חכמי העמים ה ה ר ס הוא מלשון ערבי, כי בה נקראו כן החיות הטורפות כי מצחיתים המה, וכהוראת הרס בעברית, ותהיה הכוונה על העיר לעמטפֿחים שהיא עיר האריה, כי לדעתם בעיר הזאת בנה חניו את המקדש כאשר לומרנו; אולם יהיה איך שיהיה הנה עיר ההרס או החרס היתה עיר גדולה לאלהים, וא"כ בבר יובלק זה גם לדרכנו שאמר זאת על העתיד שיבאו בני ישראל בערים גדולות ובצורות בארץ מצרים וידברו בלשון עמם. והרב המתרגם תרגם בפי דעת הרד"ק שאמר וז"ל: רובה לומר שתהי' עיר הרוסה ונחרבת העיר שתוליך את עצמה מן הכלל להיותה נקראת אחת רובה לומר לבדה נפרדת מהשאר עכ"ל, ולזה נוטה גם דעת הרד"ק, אך שלפי תרגום הרב אין הכוונה שתהיה העיר נחרבת ואת עולם כמו שחשבו, רק שיהיה חמס וריב בעיר הזאת (ובזה יהרס שלימות החברה והכלאת יושבי העיר), ולא תמלא שם לחבת רעים וכרית לחיים "ויבאו כאשר תהיה בשאר הערים לשר יעבדו את השם "וידברו שפת כנען". (יט) יהיה מובח, כבר אמרתי כי לדעת בעל ס"ע לא ידענו כלל מה ענין המזבח הזה, אולם לדעת האומר כי הכוונה על בית חניו עוד לא נתפרש לנו ליכות המלבה אצל גבולה, כי לא מצינו שעשה חניו דבר כזה; אולם לפי דרכי שהענין על היהודים שאר יבאו לעת הגאולה העתידה בארץ מצרים, שאחוב חני שלא יהיה זה המזבח לא לעולה ולא לזבח רק לעד ולאות (כאשר זכר) כי יש להם עוד חלק בה' אלהי ישראל, וכעין המזבח שבנו בני ראובן וגני גד על הירדן מזבח גדול למראה כמפורש ביהושע (פרשה כ"ב), ונאמר כי מלבד המזבח שבנו בתוך ארץ מצרים במקום מושבם עוד יבנו מלבה לענין הזה על הגבול לגד ח"י משם ילאו. (כ) והיה, הפסוק הזה יתבאר מעצמו ע"פ מה שפרשתי, כי המזבח הזה יהיה לעד להם שהם עוד דבקים בה' ובטוחים ביושעתו, ואם ילחצו אותם המצרים הוא ישלח להם מושיע ויגילם. ורב, כמו על כל רב ביתו (אסתר ג' ח') (רחב"ע ורד"ק) וכן פירש"י שר וכן תרגם הרב, והחכם גשעניום פירש ורב מענין ר יב כלומר הים יאבר ירוב את היבש. (כא) ונודע ה', נמשך למעלה לפי שהם ילחצו מצרים את היהודים השובנים בקרבם ה' יריב להם, לבן ידעו מצרים כי אך ה' הוא אל המושיע ועבדו זבח וגו'. ועבדו, כמו ועתה כלומר שיעשו זבח ומנחה לעבוד את ה', כמו וגם מקננו ילך עמנו וגו' כי ממנו נקח לעבוד את

ה'

(כב) וְנָגַף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם
נָגֹף וְרָפוֹא
וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה
וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם׃
(כג) בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְסִלָּה
מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה
וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם
וּמִצְרַיִם בְּאַשּׁוּר
וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר׃
(כד) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל
שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאַשּׁוּר
בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃
(כה) אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר
בָּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם
וּמַעֲשֵׂה יָדַי אַשּׁוּר
וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל׃

(כב)ונגף. לשון מכה הוא: נגיף ורפוי. ולאחר המכה יבוא להם רפואה: ונעתר להם. ירצה להם:(כג) תהי' מסלה. ותהי' דרך נגושה שילכו בה תמיד ממצרים לאשור: וכל לשון נמלכי'. תרגו'יונתן ויגיעון לתורתי במצרים:(כד) יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור. לשלום ולברכה לפי שלא היתה לומה עבוד' בעולם בזמנו הזמן כמלכי'וכל אשור וישראל היו שפלים בימי חזקיה ובימי הושע בן אלה ואמר הנביא על ידי הנס שיעשה לחזקיהו יגדל עם של ישראל למעלה ויהיו חשובי' כל' מלכו הממלכות ולברכה ולגדולה: (כה) אשר ברכו. ליישראל: ברוך עמי. ישראל אשר בחרתי לי לעם נהיותם במצרים: ומעשה ידי. הרחיתי להם נגינות שהפלאתי באשור ועל ידי אותם ניסים יאמרו אלי ויהיו כאלו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישראל ודוגמת זו ת"י:

ופתחת

באור

ה' (שמות י' כ"ו).
(כב) ונגף, כפל הענין מה שלפניו שה'יגוף תמיד את מצרים אם ישובו את ישראל, וירפא להם אם יעזבו את דרכם הרעה וישובו אליו. ושבו, הוי"ו לנתינת טעם, לפיכך נגוף ורפוא לפי שישובו וה' יעתר להם, וזה שתרגם הרב "ודען". (כג) תהיה מסלה, הנה בימי הנביא היו אשור ומצרים בחצי התומות ומלך מצרים היה לוחם מלחמות למלך אשור כנודע, ומניהם הלכו לישראל לעתים שונים כמפורש בכתובים, ואמר שעתה ישלימו כלם יחד, מצרים ינוח אל אשור ואשור אל מצרים לעבוד מערבה ולעשות קנין ומסחר, ולכן תהיה אורח סלולה ממצרים לאשור כאשר הוא מנהג בין החרכות אשר יעברו בהן תרחות סוחרים, כי לא יצא גוי אל גוי חרב, רק ועבדו, כלומר יעבדו באלוהה אחת את ה', כמו שמפרש הרד"ק וכן תרגם הרב. ואמר החכם בעל שהוא כמו אם ישמעו ויעבדו (לעיל ל"ו י"ח) וכתרגום החרמי שם ופלחין ליה. (כד) שלישיה,

כ

(א) בִּשְׁנַת בֹּא תַרְתָּן אַשְׁדּוֹדָה
בְּשָׁלְחַ אֹתוֹ סַרְגּוֹן מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וַיִּלָּחֶם בְּאַשְׁדּוֹד וַיִּלְכְּדָהּ׃

בעת

(כב) יַא שלאַגען ווירד דער הערר דיא מצרים,
שלאַגען — אַבער אויך היילען,
דען זיא וועגרען זיך צו דעם עווינען,
ער לאָסט זיך ערביטטען פּאָן איהנען, אונד היילט זיא.

(כג) צו יענער צייט ווירד איינע שטראַסע זיין
פּאָן מצרים נאַך אשור,
דאַן קאָמטט אשור נאַך מצרים
אונד מצרים נאַך אשור,
אונד זיא האַלטען נאָטטעסריענסט מצרים זאַממט אשור.

(כד) אַן יענעם טאַגע ווירד זיין ישראל
דער דריטטע אים בונדע מצרים'ס אונד אשור'ס,
איין זעגען אינמיטטען דעם לאַנדעם,

(כה) דאַז דאַ זיגנעט דער הערר צבאות אַלוּף:
געזעגנעט זיא מיין פּאָלק מצרים
אונד מיין האַנדעווערק אשור
אונד מיין ערבע ישראל.

כ

(א) אים יאַהרע דער אַנקונפּט הרתן'ס נאַך אשדוד,
אַלס געזענדעט איהן סרגון קאַניג אשור'ס,
דאַס ער בעלאַגערע אשדוד, וועלכעם ער אויך איננאַהם,

צור

חפי ומטה הוח בידם זעמי [(לעיל י' ה') חמר עתה שהוח מעשה ידי, כענין שחמר להלן (ס' כ"ח) על ישראל ועמך כלם לדיקים וגו' מעשה ידי להתפחר, חולם ישראל הוח נחלתו לעדי עד.

כ (א) **בשנח**, כתב הרד"ק וז"ל: זה הענין היה בשנת י"ד לחזקיהו שבח (סנחריב) על יהודליס ושמע על תרהקה מלך כוש שיצח להלחם עמו ונסע משם ונלחם עם מלרים ועם כוש (וכבר חמרתי לך כי תרהקה היה מושל בפלך מלרים העליון) וכשבוש, וחח"כ חזר לירושלים, וקודם לכן בחותה שנה שלח תרתן לחשדוד עכ"ל. ועמו הסכימו גם חכמי העמים, וגם הרחב"ע חמר כי יתכן שסרגון הוח סנחריב. **חרתן**, שר לבח מלך חשור, והוח המזכר במלכים ב' (י"ח י"ז). **וילחם באשדוד**, העיר הזחת היתה נגבה ע"ג גבול הרץ פלשתים בוחך מלרים, ולכן רלה המלך חשור לכבשה כחשר שמע כי תרהקה יולח לקרחתו, והוח

חף שחשור וגם מלרים היו כמה פעמים בעוכרי ישרחל, הנה עתה יתחחדו יחדו בברית לחיים כי כלם יכבדו חת הח הגדול והנורח, ואמר הרחב"ע ז"ל: ורובי המפרשים חמרו כי שליעיה מגזרת ושליעים, והם לריכים למחנה קודש השלים ע"כ; חבל כבר כתב הרד"ק בשרשיו כי שלים יחמר בכלל על קלין ושר ע"ם, וח"כ יולדק פירוש הזה. **ברכ' בקרב הארץ**, לדעתי הענין כי הברית הזה חשר יהיה בין שלש החרלות החלה יהיה לברכ' בקרב כל החרץ, כי כל יושבי תבל ושוכני חרץ יתברכו בהלחת החומות החלה. (כה) **אשר ברכו**, לפי דרכי יהיה חשר במקום כי כמו חשר הוביח (יהושע ג' י') שעשינו כי, והוח כאן לנתינת טעם, לפיכך יהיה הברית הזה ברכה בחרץ לפי שה' ברך חותו לחמר וגו'. **עמי מלרים ומעשה ידי אשור**, חולי לכוונה מיוחד' בחר הנבי' בתחרים החלה, חמר על מלרים עמי היפך שעד עתה חך דור שליעי יבוח בקהל ה', הנה לעת כזחת המה עמי, וחשר קרח לחשור מעשה ידי כנגד מה שנחמר לשור שבט

(ג) בָּעֵת הַהִיא דִּבֶּר יְהוָה
בְּיַד־יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ לֵאמֹר
לֵךְ וּפִתַּחְתָּ הַשַּׂק מֵעַל מָתְנֶיךָ
וְנַעֲלְךָ תַחֲלַץ מֵעַל רַגְלֶךָ
וַיַּעַשׂ כֵּן הָלַךְ עָרוֹם וְיָחֵף׃
(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ
עָרוֹם וְיָחֵף
שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֵת
עַל־מִצְרַיִם וְעַל־כּוּשׁ׃
(ד) כֵּן יְנַהֵג מֶלֶךְ־אַשּׁוּר
אֶת־שִׁבְיַ מִצְרַיִם וְאֶת־גָּלוּת כּוּשׁ
נְעָרִים וּזְקֵנִים עָרוֹם וְיָחֵף
וַחֲשׂוּפֵי שֹׁת עֶרְוַת מִצְרָיִם׃
(ה) וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ
מִכּוּשׁ מַבָּטָם
וּמִן־מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם׃
(ו) וְאָמַר יוֹשֵׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא
הִנֵּה־כֹה מַבָּטֵנוּ אֲשֶׁר נַסֵּנוּ שָׁם
לְעֶזְרָה
לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר
וְאֵיךְ נִמָּלֵט אֲנָחְנוּ׃

כ (ב) ופתחת השק מעל מתניך. ת״י ותיסר סקך מחלך והנביאים מוכיחים שהרי עד עכשיו לא ניחם לחנוך שק שהוא לומר לו להתיר ועוד שהוא לומר ונעלך תחלוץ זהו סי׳ לחלית ופירוש ופתחת כמו (שמות ל״ט) מפותחות פתוחי חיתם לחנוך שק ברוחק על נשמו כדי שתרח׳ מקוק׳ נשמו: מעל מתניך. למעלה ממתניך: ערום. ת״י פחית ננגדים קרועים ובלועים ולא ערום ממש: (ג) שלש שנים. ילך כן לאות ולמופת למלרים ולכוש שלש ף שלש שנים ינהג מלך לאשור את שבי מלרים וגומר למדנו שנתן תרתן את לאזוד שלש שנים לפני מפלחו של סנחריב שהרי מפלחו היתה כשהבי׳ את שבי מלרים ותרהק׳ מלך כוש לפני ירושלים בקולרין נשתו לנור על מזקיהו: (ד) וחשופי שת. כמו חשוף את והיו״ד יתירה כיו״ד חלוני וחורי ושדי. שת בית מולח הרעי וכן (שמואל ב׳ י׳) ויכרות את מדיהם עד שתותיהם וגמול זה היה להם תחת שם לניהם לשר רלה ערות לשיו ולא נסת שותה מדם כנגד מדה: (ה) וחתו ובשו. כל המניטים ומלפים על עזרת כוש והמתפלרים בשמען מלרים: תפלרתם. וונט״ם בלע״ז: (ו) יושב האי הזה. לרן ישרחל שהיו נשענים על פרעה לעזרה. האי לשון לחי הים:—

באור

והוא היה עם מחנהו בחרן יהודה. (ב) ביד, כאשר היתה יד ה׳ על ישעיה, כן השניל הרב לתרגם. ופתחת השק, לשר מגר במתניו, שם בשבור גלות עשרת השבטים כדעת רש״י ורד״ק, או בשבור סנה לאחרית בלתי נודעה. ולדעת החכם גשוענים היא האחרית שער לשר יבשו הנביאים והנזירים, ותרגם: פרוֹפֶעטענקזייד. (ג) שלש שנים, כפי מה שכתבתי בשם הרד״ק כי תרתן לכד את לשדוד בשנת י״ד, ואז בא הנוזי של הנביא להסיר בגדיו, אין לפרש שהלך ג׳ שנים ערום ויחף לאות על מלרים וכוש, שהרי חזקיה מלך עשרים

(ג) צור זעלבען צייט רעדעטע דער עוועג
אין דער בעגיינטערונג ישעיהו'ס זאה:עס אבוץ אלוא:
נעהע אונר לאוע דאז טרוערגעוואנד פאן דיינען לענדען,
אונר דיינע שוהע צייך אוים פאר דיינען פיסען. —
אונר ער טהאט זא, גינג ענטבלאסט אונר בארפום.
(ג) דא שפראך דער עוויגע:
זא וויא דא גינג מיין קנעכט ישעיהו,
ענטבלאסט אונר בארפום,
דרייא יאהרע לאנג אלס צייכען אונד פארבעדייטונג,
איבער מצרים אונר כוש;
(ד) זא ווירד אויך וועגפיהרען דער קאניג אשור'ס,
דיא געפאנגענען מצרים'ס אונד דיא פערבאנטען כוש'ם,
יונגלינגע אונר גרייזע ענטבלאסט אונר בארפום,
אונבעדעקטען שטייסעס צור שאם מצרים'ס.
(ה) דא ווערדען זיא בעטראפפען [1]) אונד זיך שאמען,
וועגען כוש אהרע צופערזיכט,
אונר וועגען מצרים איהרע פראהלעריא.
(ו) אונר זאגען ווירד דער בעוואהנער דיעזער געגענד,
יענעס טאגעס:
זיהע דא אונזערע צופערזיכט וואהין וויר פלאהען
אום הילפע,
בעפרייעט צו ווערדען פאר דעם קאניג אשור'ס,
אונר וויא וואללען וויר נון ענטקאממען — ווער זעלבסט?
פער-

---

[1]) ישראל.

ותצע גניס (מ"בן"ח כ'), וחמת עזרה אנה נוספו לו בחליו (גס כ' ו') וח"כ בחות' אנה עלמה אנלכד' לחנדוד היח'מבל' סנחרב, וכצלר סנחרב על ירושלי' כבר הכניע את מלרים וכוש, ומדוע זה ילך יצעי' אלא גניס ערום ויחף? לך הנכון בזה בדעת הרד"ח כי אלא גניס נמשך לאחריו ונחם' למ"ד העמים, ועניינו כי הנביח ילך עתה ערום ויחף זמן מה, וזה יהיה לאות ולמופת כי בעוד אלא שני' יוהג מלך לחשור את שבי מלרים וגו'. וחם יקשה בעיניך והלא בחותה אנה עלמה כבר נתקיי' היעוד הזה כאחר אמרנו? ע"ז נשיב כי ה'הגביל רק הקל' האחרון, כי לכל היותר לסוף אלא גניס יהיה זה, אבל כבר יתכן כי תהיה זאת גם בזמן אחות מזה, וכאשר בחרנו על פסוק ובעוד שנים וחמש אנה יאת לאפרים מעש (לעיל ז' ח') וע"ש. ולפירוש הזה תסכים גם מנה הגניה כאשר יבין המשכיל. — לולם בעיקר הנוי הזה קימו וקבלו עליהם כל ראשי המבארים מבני עמנו דעת הרב המורה (ח"ב פמ"ו) אזה וכל כיולא בו ממעשי הנביאים היה רק במראה הנבואה, אבל הרד"ח חשר לא יעלה על לב איש ולא יאמין בדבר בעבור כבוד המדבר, לא הלך בדרך חשר הורה לנו הרב המורה בזה הענין, כי לדעתו כל הדברים אשר יוצאים מפי הנביאים ולא מתנגדים לדתי התורה (כמו אשר זוגים להוציא והעברת תער על יחזקאל) והם לאות ולמופת, הם היו נעשים באמת לעיני העם, למען ישאלו מה זה ועל מה זה, והוא יבאר להם המכוון ממנו. ודבריו נכונים מאד לכל איש חובב אמת, כי אם נאמר שהיתה זאת בחזיון לילה, ורק עיני הנביא ראו התמונה הזאת ולא זר, לא ידענו כלל מה תועלת תגיע מזה לנביא מאות ומופת אשר היינו במציאות; ובאמת כבר היתה זאת מדרך הנביאים כי נטוח עליהם רוח אדי הפעיטו את נפשיהם, כנראה מאשר בנויות ברמה (ג"ח י"ט כ"ד). (ד) **וחשופי שח**, כמו שפירש"י כי כן היה מנהגם להוליך השבויים ערום בלי כסות. **ערות מצרים**, זה יהיה לערות מלרים כלומר לקלון ולבזיון למלרים וה"ה לכוש, כן פי' הרד"ק, והרחב"ע אמר אז מלת ותשופי את מושבת עלמה ואחרת עמה ע"כ, ושעורו תשופי ערות מלרים. (ה) **וחחו**, על ישראל נאמר, הבוטחים בעזרת מלרים וכוש שהיו בעלי מלחמות למלך אשור (רד"ק). (ו) **האי**, ח"י לפי שהיח על גבול יס, כן פירש הרד"ק בשן, אבל בשרשיו היתה רוח אחרת עמו, ואמר וכן המחוזות שלין נהר או יס מקיפים אותם נקראים ג"כ איים, כמו יאב האי הזה שהוא אומר על יהושלים, כי פירוש מלת אי מחוז עכ"ל, ולדעת הזאת נטה הרב בתרגומו.

כא

(א) מַשָּׂא מִדְבַּר־יָם כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף מִמִּדְבָּר בָּא מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה:

(ב) חָזוּת קָשָׁה הֻגַּד־לִי הַבּוֹגֵד בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד שׁוֹדֵד עֲלִי עֵילָם צוּרִי מָדָי כָּל־אַנְחָתָהּ הִשְׁבַּתִּי:

(ג) עַל־כֵּן מָלְאוּ מָתְנַי חַלְחָלָה צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה נַעֲוֵיתִי מִשְּׁמֹעַ נִבְהַלְתִּי מֵרְאוֹת:

(ד) תָּעָה לְבָבִי פַּלָּצוּת בִּעֲתָתְנִי אֶת נֶשֶׁף חִשְׁקִי שָׂם לִי לַחֲרָדָה:

פתח בס"פ

ערך

(א) משא מדבר ים. הנביא הזכיר על נבל כמו שמפורש בה ולא חלמר הרי בבר ניבא עליה (לעיל י"ג) על הר גבעה שחונם וכל הפרשה כולה פעמים שבנבואה בלה בפיו היום בסיגנון לחר ולמחר זמן בסיגנון לחר. משא מדבר ים. תירג'ונתן מטל מזרעין דלחיין ממדברא כמי ימא: כסופות. בגוב לחלוף. כרוח סופה המתהפך בארץ ובשה שהי' מעלה חנק רב: לחלוף. בך יחליפו בבל מחנות רבות על בבל: ממדבר. יבואו לה: מארץ נוראה. תירגם יונתן מחרעא דלא חעבידת בם חסינין. ויש לפרש שהוא מקום בתם ועקרב כמו שנאמר (דברים ח') המדבר הגדול והנורא:

(ב) חזות קשה. הנביא אומר בבואה זו קשה על בבל הוגד לי: הבוגד בוגד. ת"י בגיסי' מתקוסין ובזזי' מחבזין ול' הערבית לפי התרגום בך פירשו לת הבוגד בת לחר ובוגד לוחך ולת השודד בת לחר ושודד לוחך אף פרס ומדי שביזזין ושודדין לת בבל שבדדם ובזזם עד עתה לת בל המדינות: עלי עילם. ובואי עליה: צורי מדי. על בבל

במצור. חלהי לורי (שמואל ח') הטעם לפטה בריי"ם וה טעמו למעלה בגלי"ם כמו שוני: בל לנחתה השבתי. לת מפיק ה"ח לפי שהוא כמו בל לנחות שבעולם והוא לשון לנחת מרומם של לנשים רבים שיספיר"ם בלע"ז בל לנחות השבתי שהיה העולם נתון תחת מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי לוח': (ג) מלאו מתני חלחלה. הנביא הי' רואני ומתחזק על פירעונות החומות זו מדרש לגדה ולפי פשוטי הנביא לומר היה הקינה ואנינות בחלו זו בבל מתאוננת: לירים. לשון חיל וחבלים. ודבוחינו לחרו יש דלחות ולירים לחשם כמו שיש לירים לדלחות הבית: נעויתי. חולי הוח הקרוי עוית בלשון חכמים: (ד) פלצות. בהלה: לת נשף חשקי. לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה

באור

הפרשה הנוכחה היא סתומה ותתומה עד מאד, ואין בכל נבואות ישעי' חזות קשה כזאת, ולנחנו נבאר לותה כיד ה' הטובה עלינו, וכפי מתת שכלנו, מפי ספרים וסופרים, ולהים יכפר בעד השוגה. והנה הפרשה נחלקת לשלשה חלקים, החחד מן פסוק ו' עד פסוק י"ח, והשני יכלול רק שני פסוקים י"ח וי"ט, ומשם ילך עד סוף הפרשה הוא חלק השלישי.

כא

(ו) פֿערהאֶנגנים איבער דיא וויסטע אַם מעערע:
וויא שטירמע דען זידען דורכברויזען,
זאָ קאָממט עס אויס דער וויסטע,
אויס פֿורכטבאַרעם לאַנדע.
(ז) איין שטרענגער בעשלום וואורדע מיר קונד:
דער טרייללאָזע איבע טרייללאָזיגקייט,
אונד דער רייבער, רויבע,
צייך הערויף עילם! בעלאַנערע אָ מדי!
אַללעס זייפֿצען האַבע איך אויסגעשטאָהנט —
(ח) דאַרום זינד פֿאָלל מיינע היפֿטען דעם שמערצעס,
וועהען ערגרייפֿען מיך וויא וועהען דער געבאָהרערין,
מיך פֿאַסט דער קראַמפֿף, דאַס איך ניכט האָרע,
מיך גרייפֿט דיא אַנגסט, דאַס איך ניכט זעהע.
(ט) עס שוואַנקט מיין זין,
שרעקקען ערשיטטערן מיך,
דען אַבענד מיינער וועהנזוכט
מאַכט ער מיר צום ענטוועטצען. —

בא. גענזניום שמדבר הוח כמשמעו, וקרוב הנביח לנבל מדבר על שם סופה כי תהיה לשמחה מחין יוצב כחשר נבח כבר עליה לעיל פרשה י"ג, וכן תרגם הרב. **כסופות בנגב**, כי שם במקום מדבר יסתער לרב רוח סועה וסער, וכן נחמר והלך בסערות תימן (זכרי' ט' י"ד) ותימן דרום כנודע. **להלוף**, כלומר כסופות הרגילות לחלוף בנגב כן ממדבר בח וגו'. **בא**, לח פירש מה זה בח לך רמז לזה במה שחמר מחרן נורחה, ומזה נדע כי הכוונה על לויב לכזרי, והוח מלחות המליצה, כי מרוב התרגשות נפשו מעולם הרע חשר עיניו ירחו כי בח יבוח, חין מלה בלשונו לכנות לותו, ולזה חמר חזות קשה הגד לי. (ב) **הבוגד**, חמר הרח"ע דברי הנביח, מי שירלה למרוד ולבגוד יוכל, ומי שירלה להיות שודד יכול לשוד עכ"ל, והוח נכון כי נודע הוח כי העיר בבל נלכדה ע"י בגידת השרים חשר היתה ידם עם הלרים עליה כמו שחמרנו בחוור על דניחל פרשה ה'. **עלי עילם**, היח מדינת פרס (רחב"ע), ופרס היתה בעת ההיח לך זרוע לבני מדי, לכן חמר על פרס רק עלי ועל מדי לבדי. **כל אנחחה**, כמו שפירש"י עיין בדבריו; ולדעת הרד"ק תהיה הה"ח של חנחתה לבנוי לף שהיח רפה, כי מלינו ביולח בזה, והכוונה על מה שהיו העמים נחנחים מפחד בבל, וכבר ידעת שבנוי הקנין יולדק גם על הפועל גם על הפעול כמו הסר מעלי נגעך (תהלים ל"ט י"ח) ורבים כמוהו, ולכן הנגינה מלרע כדין לפני ה"ח הבנוי. (ג) **על כן**, הנכון כדעת חכמי העמים שהנביח עלמו יקונן ויתחונן על שבר בת בבל, כמו על כן חבכה בבכי יעזר (לעיל ט"ז ט'), על כן מעי למוחב ככנור יהמו (שם י"ח), וכן הוח בירמי', כי בזה תתרומם המליצה מחד, כי כ"כ תגדל מפלת בבל עד שגם רחמי הנביח— לם גם בבל הרע לעמו מחד — נכמרו עליהם ברחותו לרת נפשם, ומרוב ההתפעלות ידמה כחלו הוח עלמו עמם בלרה. **נעויתי**, עיין פירש"י ובערוך ערך עוית ותבין מזה תרגום הרב. **נבהלתי מראוח**, הענין כי משמוע לזן כבר לחזקי השבן, וכחשר רחיתי עוד נבהלתי עד מחד, כי רחיתי יותר ממה ששמעתי. והרב המתרגם הלך בשטת יונתן שהעתיק מלשמוע מלמחזי, ותהיה הכוונה נעויתי כל כך עד שלח יכלתי לשמוע, ונבהלתי עד שלח יכלתי לרחות עוד. **תעה לבבי**, ע"ד השחלה כחלו הלב תועה מבלי למלוח דרך היסר. **את נשף**, זה מבוחר ממעשה בלשלר (דניחל ה') וכמו שפירש"י.

כא (א) **מדבר ים**, לכל המפרשים נחמרה הנבוח' הזחת על בבל, והעד ממה שחמר בפסוק ט' נפלה בבל (ועיין רש"י), חך בענין התחר מ ד ב ר י ם יש דעות מתחלפות, כי לדעת מפרשי בני עמנו (רד"ק ורחב"ע) יהיה יס כמו נגב, כי פרס ומדי היו מזרחי' לבבל, ולמר מ ד ב ר כי מדבר בין בבל לפרס, חך זה רחוק שיקרח בעבור זחת בבל מ ד ב ר י ס, וחכמי העמים פתרו י ס על נהר פרת והביחו לתי' ממה שנחמר בירמיה (נ"ח ל"ו), ופירשו מדבר בקע' (וכבר ידע' כי גם הבקע' תבונה בשם מדבר), ולרן שנער היח' בבקע' כמפורש בתורה (ברחשית י"ח ב'). ויותר נרחה כדעת החכם

(ה) עָרֹךְ הַשֻּׁלְחָן
צָפֹה הַצָּפִית
אָכוֹל שָׁתוֹ
קוּמוּ הַשָּׂרִים
מִשְׁחוּ מָגֵן:
(ו) כִּי כֹה אָמַר אֵלַי אֲדֹנָי
לֵךְ הַעֲמֵד הַמְצַפֶּה
אֲשֶׁר יִרְאֶה יַגִּיד:
(ז) וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים
רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל
וְהִקְשִׁיב קֶשֶׁב רַב־קָשֶׁב:
(ח) וַיִּקְרָא אַרְיֵה
עַל־מִצְפֶּה ו אֲדֹנָי אָנֹכִי עֹמֵד
תָּמִיד יוֹמָם
וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי אָנֹכִי נִצָּב כָּל־
הַלֵּילוֹת:

נספר יומיון מלינו שהיה שמח על שנלמו גדוליו לת מיל פרס. לומו לילה שם לי למרדה שנאמר (דניאל ה') בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו' לישתיו קמרם וגו' ביה בליליא קטיל וגו' ודריוש מדאה קניל מלכות' (שם ו'): (ה) ערך השלחן. זקוף המנורה ובנרותיה רבה לוות'למנרת' לפיתך: אכול שתה. ומתוך האכילה והשתיי' נעקו קומו השרי': משחו מגן. מגיני עור שלוק הן ומוצחין לומן בשמן כדי שיחלוק לת הזיין וכך נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים פלט לת מציחתו ולא קיבלה ונעשה מגן שאול כאלו לא נמשח בשמן: (ו) לך העמד המצפ'. עתיד לאד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על לורך שלומם של בגל והוא מבקוק שעג עוגה ועמד בתובה ואמר (מבקוק ב') והנה על משמרתי לעמודה ואצפה לראות מה ידבר בי לאמר הקדוש ברוך הוא ליושעים העתידהו לשומו מצפה והבטיחהו מאחי שיעמד על מצפהו ואחר ירחה במפלתם של בגל יגיד: (ז) ורחה רכב. ואני תרחנו שם בתין רכב לאד פרשים לאד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי: והקשיב קשב. ושם יושע בגבואתו בתין רוב הומיות מבואות חילות: (ח) ויקרא אריה. הוא מבקוק אריה בגימטריא בתין מבקוק יושיע התבבא שעתיד מבקוק להתפלל על זאת ולומר בן: על מצפה אדני. ה' אלהי על מצפה אוכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: והנה

באור

(ה) ערוך השלחן, הפסוק הזה יכלול מליצה נעימה מאד, המלין יעצר בנפשו בחלו הוא עומד שם בלילה ההוא בחצר בלשאצר עבד לחם רב כמפורש בדניאל שם, ורחה את כל הנעשה ואמר רחיתי עורכים השלחן וגו' וערוך וכן כל הם מקורים. הצפית, רבים הן מבני עמנו הן מזולתם פירשו שהעמיד שומרים על המצפה להשקיף על מערכת המלחמה, אבל זה יחלוש עוצם המליצה, כי מזה נרחה שלא היה לבם בטוח כל בך; גם ממה שנאמר בפסוק הבא העמד המצפה משמע שעד עתה לא היה עומד, ולזה בחר הרב המתרגם בדעת רש"י שעניני

(ה) בעריטען דיא טאַפּעל,
בעליכטען דיא לאַמפּע,
עסטען, טרינקען —
נון אויף! איהר פּעלרהעררן!
ווייהעט אין, דיא שוטצוועהר!

(ו) דען אַלוֹאָ שפּראַך צו מיר דער הערר:
גענע שטעללע אויס, דען וואַכטער,
דער וואַס ער זיהעט, פּערקינדע.

(ז) אונד זיהעט ער רייטע־ויא, געשפּאַן פּאָן ראַסטען,
רייטעריא אויף עזעלן, רייטעריא אויף קאַמעעלען,
דאַן האַרכע ער אויף, זעהר אויפּהאַרכענד —

(ח) דאַ שריע ער וויא אין לאָווע:
הערר! אויף דער וואַרטע שטעה' איך איממערדאַר
אַם טאַגע,
אונד אויף מיינעם פּאָסטען בלייב' איך אַללע נאַכטע,
אונד

הלקיקו המגורה, כי שרש כ פ ה יתמר גם על הרוח' גם על דבר המחיר. והרחב"ע אמר שלדעתו הוא כמו גניות, וע"ז אמר החכם **גענעניום** שכן הוא בערבית, ודומה לזה' ללמון תמכנו שגם בה נאמר על דרך השחלה: **מיינע העלוע סטיממע**. גם יתכן שהוא מענין מכסה שפורסין על הכסאות (עיין ערוך ערך כ פ ה) ומקורו בעברית כמו וכפית לותו (שמות כ"ה י"ח) וכדומה, ויתורגם: „**מויסגעברייטעט דיא טעפּפיכע**!" כלומר הוכנו המטות למושב. **קומו**, לדעתי המה דברי הנביא אשר התול יהתל בהם, כי כנרמפר לנו הסופר **קסענאָפּאָן**, כי כאשר נלכדה בבל היו שומרי היכל המלך שכורי יין, ולכן קרא הנביא לשרים: קומו משחו מגן! התויב הנה זה בא! ועתה רמו אתם ים לאל יכבס להחזיק חרב ומגן ולעמוד על נפשותיכם. (ו) **כי כה**, הנביא יאמר ידעתי כי כן יהיה הבוגד בוגד והשודד שודד, כי כבר רמיתי בחזון את כל הנעשה, כי ה' אמר אלי במראה העמד המצפה וגו'. ואמר מצפה בפיעל ולא לופה, לפי שהענין מיוחס בהשקפה תמידית, ויש גם בזה התול על שרי עיר בבל, כי הם היו כל כך מתרגלים בשמירת החומה, שלא העמידו לופים לחקור בתנועות הצריס, ולכן לוה לו ה' שיעמד מצפה. (ז) **וראה**, תרגם הרב כדעת הרחב"ע שהוא מבנין התפעל שאם יראה רכב וגו' לז והקשיב קשב רב. **רכב**, לדעת יונתן ורד"ק רכב הוא המרכבה, והכוונה שראה מרכבה ועליה למד פרשים; לולם פירוש הזה בלתי מסכים לטעם הנגינה כאשר יבין הקורא, ולזה נאר הרב בדעת חכמי העמים שרכב הוא גם כולל לאיל הרוכבים (רייטעריא), ומה שאמר החכם **גענעניום** כי לא מלינו עוד רכב כי אם על המרכבה, הנה מה יענה על מגערתך שלהי יעקב נרדם ורכב וסום (תהלים ע"ו ז') הלא נאמר על המרכבה שהיא נרדמה, ואף גם התרגום גם רכב תרתיכין (והמה המרכבות), הנה נראה שהוא פירש הכתוב בדרך אחר, כי העתיק ממזופיתך שלהח דיעקב דמכו ותרתיכין ופרשין תתעקרו ע"כ, נראה שלדעתו נרדם מוסב על כל תגזי חיל שזכר בפסוק הקודם (והכוונה כל אחד מהם וכן פירש הרחב"ע גם) ורכב וסום נתעקרו, וזה יולדק הוי"ו של ורכב והבן; לולם אין זה כלל בפעמות הכתוב לבאתו בזכרון פעל. (ח) **ויקרא אריה**, כמ"ש הרחב"ע שיוכן בחסרון כ"ף הדמיון, והענין שהמצפה יקרא בקול גדול כאלו אל הנביא אשר נתנהו לצופה: **אדני! תמיד עומד וגו'. על משמרתי**, כלומר

אדני

(ט) וְהִנֵּה־זֶה בָּא רֶכֶב אִישׁ
צֶמֶד פָּרָשִׁים
וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל
וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ
שִׁבַּר לָאָרֶץ׃
(י) מְדֻשָּׁתִי וּבֶן־גָּרְנִי
אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִגַּדְתִּי לָכֶם׃
(יא) מַשָּׂא דוּמָה
אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר
שֹׁמֵר מַה־מִּלַּיְלָה
שֹׁמֵר מַה־מִּלָּיְלָה׃

(ט) והנה זה בא. כשיתפלל על כך ירלה כמין רכב לדם וגו': נפלה נפלה בבל. ת"י נפלת ולא עתידה למיפל ב' נפילות שנה לאחר שנה תחלה על ידי מדי ופרס ובשנה השניה על ידי יוון והיתה בבל לבני ממלכות כמהפכת סדום ובן מלינו בסדר עולם וכל בשנה השמועה זו של דניאל ולחרין בשנה השמועה והיתה בבל לבני ממלכות כמהפכת וגו' (לעיל י"ג): (י) מדושתי ובן גרני. תבואת קדם שלי ערימת חטיי לאחר נלטוותי מפי רוח הקדש לתקן לאחכם בדרך היסרם בלדם סדם ועזרה תבואתו בגורן: לאחר שמעתי. מאתו הגדתי לכם: (יא) דומה. הוא לדום וכפ"ל מי כלור כדומה בתוך היס (יחזקאל כ"ז): אלי קורא משעיר. אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך מעול מלכות שעיר: שומר מה

אמר

באור

לנבי עומד תמיד על המשמר ולא רליתי כי הלויב יקרב אל העיר ובאחר לבאלי. (ט) יהנה, לדעתי המה דברי הנביא, והכופה בחמת לא ידע מזה דבר, כי סופר לנו שחיל כורש התגנבו לתוך העיר, והסופר הערמתו סיפר כי בחאר בבר נלכד חלק מהעיר עוד לא ידעו מזה בחלק לחר מלומה, והוה בעוד שהיה הכופה מדבר עם הנביא בא מפלת לחר קול מבשרים שם וקרא: נפלה נפלה בבל. (י) מדשתי, לדעת מפרשי בני עמנו רד"ק ורלב"ע הכוונה על בבל שיהיה נמרס ונדוש מבני ישראל בתבואת גורן, לולם לא מלאנו כלל כי ישראל הבניעו יושבי לרן בבל, ולזה בחר הרב בדעת תבמי העמים שכוון הנביא לל עם ישראל (כי לך בעבורם גלה לו השם מלפוני העתות וקורות עם ועם, וכענין שלמרו ז"ל לין שכינה שורה על הנביא ללא בשביל ישראל), ולמר כי לתה ישראל שלתה נדוש עתה בתבואת השדה, לת זה לאחר שמעתי מלת ה' על בבל הגדתי לכם. ובעיני יתכן עוד לפרש מדושתי ובן גרני מוסב על בבל כדעת הרד"ק לך לא כטעמו, כי לדעתי מדשתי הוא בינוני הפעול בהורלת הפועל (כמו בת בבל השדודה (תהלים קל"ז ח') וכיולא בו בלאחר שכרנו זה פעמים) והכתוב הוא קנין ויורה על הפעול כמו שהערנו פעמים רבות, והענין, לת בבל שהיית דש לת ישראל, והנביא יעמיד לת עלמו במקום עמו ובשם ידבר, ובן גרני הוא כענין ובן מסק ביתי (בראשית ט"ו ב') שהוא הממונה על הבית כמו שפי' רש"י שם, ובן תרגם לונקלוס (ע"פ בבלור), והכוונה כי על ידך לנבי נדש בגרן, מענין ושמחתים בבית תפלתי (להלן נ"ו ז'), ומה שלמר מדשתי בלשון נקבה ושוב קרא לותו בן, כי היה מנהגם לג לדוש על שני לופנים, או בבהמות שרומסות התבואה בפרסותיהן, ולרוב בחרו לזה פרוש, וכמו שלמרו חז"ל כמה פעמים פרה שהיתה דשה, וע"ז לומר מדשתי,

(ט) אוֹ זיעהע ! עס קאָממט איינע רייטענדע מאַנן שאַפט,
געשאַנען פֿאָן ראָסטע,
זיא בענאָן אונר שפּראַך:
געפֿאַללען, געפֿאַללען איזט בבל,
אונר אַללע געבילדע איהרער גאָטטער,
שמעטטערט ער צו באָדען.

(י) אָ מיין צערדראָשענעם — דוא קינר מיינער טעננע !
וואַס אין געהאָרט פֿאָם עוויגען צבאות,
רעם גאָטטע ישראלס,
האַבע איך פֿערקינדעט אייך.—

(יא) פֿערהאָנגנים איבער רומה:
מיר רופֿט מאָן צו פֿאָן שעיר:
וואָכטער ! וואַס בלייבט נאָך פֿאָן דער נאַכט ?
וואָכטער ! וואַס בלייבט פֿאָן דער נאַכט ?

עס

לדומה ומה יעשה לה, כי אין בה סוס יעוד פרטי אשר נאמר כי הוא זה אשר רצה לגלות לנו, גם אין סוס תועלת אשר יגיע לבית ישראל (בעבורם התנבאו כל הנביאים) בהודעה הזאת, וכבר הרגישו חז"ל בזה ודרשו מה שדרשו, אבל כבר סרו גם הרד"ק גם הראב"ע מדרכם, כי פירושם לא יסכים עם פשטות המקרא והמה בעצמם דברי נביאות, והנכון שני הפסוקים האלה המה רק העוללות אשר נאחרו מנבואת דומה אשר נתנבה בלוח העתות, לולם אנו אין לנו רק למה שלפנינו כי אין בידינו למלאות החסרון, ומזה נראה שצלחו בני דומה לל נביא ה' כאשר היו בקרה ובמלוקה מה, להגיד להם אם יש תקוה לאחריתם ומתי יתמו ימי חבלם ? ואין זה זר שגויי האדמות דרשו אל אלהי ישראל בעת מן העתים לדעת מה יקרה להם, וכן בא נעמן אר ארם אל אליש לרפואתו מצרעתו, וכן הדד שאל את פיו אם יהיה מחליו, ובזה נבוא לבאר הכתובים.

(א) **משא דומה**, דומה היה מבני ישמעאל כנזכר בתורה ומשמע ודומה ומשא (בראשית כ"ה י"ד), ואין לברר אם היה העם קרוי דומה על שם אביהם, או כדעת קצת שהיה המקום אשר יושבים שם בני דומה נקרא על שמו כמו מצרים, וחז"ל אמרו שדומה הוא אדום, והנה השיאם לפירוש זה מה שאמר **משעיר**, אבל אין מזה ראיה כלל כאשר אבאר בסמוך. **משעיר**, מפאת שעיר בא אלי הקול קורא, ומזה אך ידענו כי מן דומה לא"י עבר הדרך הר שעיר, אבל מזה עוד לא נדע איה מקום תחנות בני דומה אם רחוק או קרוב לשעיר. גם יש לפרש כדעת חז"ל (עיין רש"י) שהכוונה מפני שעיר בלומר בעבור שעיר, ונאמר כי הסבה בעבורה שאלו את פי הנביא היתה שבני שעיר לחצו את דומה. **שמר**, הוא הנביא העומד על משמרתו להביט לאחרית הימים וכמו שנקרא רואה וצופה, וגם מלאכי מעל נקראו עירין (דניאל ד' י"ד) בגזרת עירין, ועיין שם פסוק ד' בבאורי. **מה מלילה**, לילה הוא כנוי לצרה ושבר כנודע. והנה לדעת הרב המתרגם שאלו כמה נשאר עוד מהלילה, כלומר מתי יבלו ימי הרעה, ויש לפרש מה מלילה מה יהיה מהלילה הזה ? האם עד נגח כל יאיר חשכתו ? והענין אחד. **מה מליל**, בא הסמוך במקום הנפרד, כמו בליל שודד ער מושך (לעיל ט"ז ז') ועוד רבים כיוצא בהם (רד"ק וראב"ע), ולי יראה שנאסר הסומך מליל זה, ואמר הרד"ק שהוכפל בדרך השאול ומבקש מענה במהירות, ור"ס אמר שהשאלה הראשונה היתה כמה עבר מהלילה והשניה מה נשאר עוד ממנו, ולי נראה שהנביא לא השיב בפעם הראשון דבר להם, שהרי תראה כי גם כאשר ענה אותם היתה זאת רק דרך רמוז ולא רצה לגלות כלל מלפוני העתידות, ולבן המה עוד שנו בשאלתם.

לו שהיו עוברים על התבואה בעגלה כמ"ש לקמן (כ"ח כ"ח) לדוש ידושנו והמס גלגל ע ג ל ת ו, וקרוב למנהיג העגלה בן גרן, ויתורגם:

מָן דוא דיא מיך דרָשט, מיבער מיך מין דער טענגע וואָלטעט.

מכאן יתחיל נבואה לאחרת וכאשר כבר בארנו בתחל' הפרשה. והנבואה הזאת אם היא קטנה בכמותה כי כל תכלול יותר משני פסוקים, הן ליכתה יקצה מאד לבאר, ולא ידענו כלל מהות ותכלית' כי לא פורש מה זה היה

(יב) אָמַר שָׁמֹר
אָתָא בֹקֶר
וְגַם־לָיְלָה
אִם־תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ
שְׁבוּ אֲתָיוּ׃
(יג) מַשָּׂא בַּעֲרָב
בַּיַּעַר בְּעֲרַב תָּלִינוּ
אָרְחוֹת דְּדָנִים׃
(יד) לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם
יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא
בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד׃
(טו) כִּי־מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ
מִפְּנֵי וחרב [וְחֶרֶב] נְטוּשָׁה
וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה
וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה׃

מלילה. שומר ישראל מה תהא מן הלילה והחזנה הזאת: (יב) לתר שומר. הקנ"ה: לתת נוקר. יש לפני להזריח לעשות נקר לכם: וגם לילה. מתוקן לרשעים לעת קן: אם תבעיון בעיו. אם תבקשו בקשתם למהר הקן: שובו אתיו. בתשובה: (יג) משא בערב. על ערביים: ביער בערב תלינו. רליתי מה עשיתם בגלות לשוב לת עמי והיו מבקשים לשנאי' שלהם להוליכם דרך עליכ' לפי שאתם בני דודיהם חולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יולתים ולנים ביער דרך הענרת שיירות: לורחות דדנים. בני דודכן: (יד) לקראת צמא. דרך להביא מים ואתם יושבי ארץ תימא שלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מליתי רוח והיה לוכל ומבקע לשתות ונותן פי הנוד לתוך פיו והרוח נכנס בגיעיו והוא מת. ד"א לקראת צמא התיו מים. לא כן עשיתי לאחיכם בשהיה צמא גליתי לו בי נחר מים: (טו) כי מפני חרבות נדדו. עמי: חרב נטושה. פשוטה על פני הארץ כמו

באור

(יב) **אמר שמר**, יתן מזה רליה שהדברים האלה מפי סופר אחר יבאו, לפי שאתר בנוף שליתי תמר שומר, כי כבר נודע שכן דרך הנביאים לדבר כן. **אתא בקר**, י"מ לתת בקר, כלומר אם גם ירוח לכם עוד, גם יאתך לכם הלילה, כי בל תהיה זאת תשועת עולמים. ולדעת הרב המתרגם הענין, אומרי רוחה כי אף שבבר הבריק השחר לכל יושבי תבל, עוד לכם יהיה לילה. **אם תבעיון**, הוא לשון ארמית (עיין ערוך ערך בע) ועניני שאלה או בקשה (פֶּערפֶֿנגען, ביטטען). ולדעת הרב המתרגם הכוונה, הן בפי אין בשורה לכם מובטת אך זאת עלה בישועה מאתי התחננו אל ה' ושובו אליו, ואח"כ עוד תבואו אלי, אולי ירחם ה' ונחם על הרעה. והחכם געזעניום פירש הכתוב באופן אחר, והוא שהנביא לא הזכיר להם דבר על שאלתם בפרט, אך אמר כך הוא מנהגו של עולם יום ולילה לא יפסקו, וחם אח השוב נקבל גם את הרע נקבל, אם תרצו לבחול שאלו את מי שתרצו ולא אותי, אך אם תשובו לבם מדרכיכם הרעים אז בוחו אלי; אולם אין זה מדרך נביאי ה' לענות קשות לאחר יבואו לדרוש מאתם את ה', ואף כי אם המה מעם נכר, כי כל יעשם וחפצם ייתגדל ויתקדש שם אלהי ישראל ממזרח שמש ועד מבואו, ולבן הנכון בתרגום הרב. ויש רצו להביא רליה שהנבואה הזאת לא כתבה ישעי' לפי שלא תת וצעו המה מלשון ארמית לוקחו, והנביא הנאחר הזה לשונו לא ונקי מאד בנודע; אולם גם זאת אינה מכרעת, כי מי יודע אם לא היתה שפת עם דומה בלולה מלשון ארמית ולשון עברית, ולזה דבר הנביא עם שלוחיהם בלשון עמם.

(יג) עס שפּריכט דער וואַכטער:
געקאָממען איזט דער מאָרגען,
אונר נאָך איזט נאַכט —
וואָללט איהר בעטען — בעטעט,
בעקעהרט אייך — קאָממעט וויעדער.

(יג) פַּערהאָנגניס איבער ערב:
אין דער ווילדניס פַּאָן ערב איבערנאַכטעט איהר,
קאַראַוואַנען דער דרניטען!

(יד) ענטגעגען דעם דורשטיגען ברינגעט וואַסער,
בעוואָהנער דעם לאַנדעם חימא!
מיט ברויָד קאָממט צופַּאָר דעם פַּליכטיגען.

(טו) דען פַּאָר דען שווערדטערן פַּליעהען זיא,
פַּאָר דעם געצויקטען שווערדטע,
פַּאָר דעם געשפּאַננטען באָגען,
אונר פַּאָר דעם דרוק דעם קריעגעס.

מכאן עד סוף הפרשה היא הנבואה השלישית. והנה בני קדם (שהם כוללים כל המשפחות השוכנות בארץ מַרְחַבְיָה והלאה) לחלו את ישראל מני אז, וכבר בימי גדעון פשטו בארץ ישראל לשלול שלל כמפורש בספ' שופטי' (פרשה ו'), ובימי יהושפט מלך יהודה היו נכנעים תחת ממשלתו (דה"ב י"ז י"ח), ולזה נשא הנביא גם עליהם את משלו, ואמר שגם עליהם יעבור כוס התרעלה, וכן נשא עליה' ירמי' (מ"ט כ"ק—ל"ג), ויחזקאל נשא גם הוא על שבא ודדן (ל"ח י"ג), כי שבא ודדן שוכנים בארצות קדם כנודע. ואולי יש לפרש כי הנבוא' הזאת נמשכת למשא דומ' (כי דומה ותימא וכן קדר

דען

היו מבני ישמעאל ושבא ודדן מבני קטורה, ומבני ישמעאל נודע שהיו שוכנים מחוילה עד שור (בראשית כ"ה י"ח), ועל בני הפילגשים נאמר (שם פסוק ו') וישלחם מעל יצחק בנו וגו' קדמה אל ארץ קדם), ונאמר כי אחרי שהנביא אמר להם שבו אתיו חזרו שוב אליו, ואז גלה להם מה יען ה' לנשוא על משפחות בני קדם.

(יג) **משא בערב**, הבי"ת של בערב במקום על כמ"ש הרד"ק במכלול שיש בי"ת שתשמש תמורת מלת על, ואמר הראב"ע כמו מלבי הערב (ירמי' כ"ה כ"ד) ממשפחות קדר ע"כ. **ביער**, כלומר תראות סוחרים מן דדנים תשר עד הנה הלכו בדרך מיסור, עתה ינטרכו ללכת דרכי עקלתון ביערים וללון שם מפני פחד החויב תשר יפשוט בכל הארץ מסביב, וכן אמר ירמי' (שם מ"ט ח') נסו הפנו העמקו לשבת דדן וגו', וכן כתב הרד"ק בעבור שנחרבו אהלי קדר היו נריכין ללון ביער. ויפה העיר החכם **געזעניוס** כי מה שאמר יער לינו יער לומר עליס, כי זה לא נמצא במדבר ערבי, רק הוא שבני קולים וברקנים (**געביש, גענטרייבע**). (יד) **לקראת צמא**, הנביא יקרא אל יושבי תימא שהיו שוכנים קרובים למקומות שהם יעבורו התראות, לקדם התנשים התומללים החלה בלחם ובמים כי לא היו יוכלו ללכת אל המקומות שם מעיונות יפלו (מָזון), והחויבים בזזו את כל כידם תשר בו הנטירו, גם לקחו את גמליהם מחלבם יושבו הולכי מדבר כנודע. **התיו**, ה"א התיו תחת אל"ף (ראב"ע), וכן אמר הרד"ק כאלו קרא למים שיבואו לקראת צמא, ואם כן יהיה הפעל בקל; אך יותר נראה כדעת חכמי העמים (וכ"נ דעת רש"י רק שהוא פירש ע"פ דרש) שהוא הפעיל ושעורו הביאו יושב, וכן תרגם הרב. **בלחמו**, שם שהוי"ו נוספת וכמו שתרגם הרב, או שהכוונ' מוסב על ארץ תימא (ויהי' ארץ כאן זכר כאשר מצינו פעמים) כלומר בלחם ארץ תימא קדמו. **קדמו**, הוא הלווי, ורצוי להיות קדמו בפתחות הקו"ף כדין הלווי, שלפ כבר מצינו המקור בחיר"ק, אחר חלק את החבנים (ויקרא י"ד מ"ג) והמקור והלווי משמש אחד להם כנודע. (טו) **חרב נטושה**, עיין רש"י, והרד"ק אמר מפני החרב שפשטה בארץ, כמו נתשים על פני כל הארץ (ש"א ל' ט"ז) ויונתן תרגם מרבת שליפת (ועיין בספר המליס להחכם **געזעניוס** ערך נ ט ש, ובשרשים לרד"ק),

(טז) כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֵלָי
בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר
וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר׃
(יז) וּשְׁאָר מִסְפַּר־קֶשֶׁת
גִּבּוֹרֵי בְּנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ
כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר׃

כב

(א) מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן
מַה־לָּךְ אֲפוֹא
כִּי־עֲלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׃
(ב) תְּשָׁאוֹת ו מְלֵאָה עִיר הֲמוֹלָיָה
קִרְיָה עַלִּיזָה
חֲלָלַיִךְ לֹא חַלְלֵי־חָרֶב
וְלֹא מֵתֵי מִלְחָמָה׃
(ג) כָּל־קְצִינַיִךְ נָדְדוּ־יַחַד
מִקֶּשֶׁת אֻסָּרוּ
כָּל־נִמְצָאַיִךְ
אֻסְּרוּ יַחְדָּו
מֵרָחוֹק בָּרָחוּ׃

על

רש"י

(שמואל ח' ל') והנס נטושים על פני כל הארץ (שם נ"ה) ויוטבו בעמק רפאים. ד"ח נטוש' כמו לטושה כל לותיות מצר מולחים קרובים להיות ממקום לחד מתחלפות זו בזו וו"ן בלמ"ד כענין שנאמר (ימי' י"ג) לעשות לו נשכה כמו לשכה: (טו) כשני שכיר. לדקדק בה לשמש למועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד תשלום שנתו: (יו) ושאר - שארית: קשת גבורי בני קדר. בעלי רובי קשת שהם כחניהם שנאמר בו (נחמיה ל"ח) ויהי רובה קשת:

כב (א) גיא חזיון. היא ירושלים גיא שנתובאו עליה רוב נבוא תכי עלית כולך לגגות. כשבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות החיל ולהלחם. ורבותינו פירשו על הנהני' שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאיתא במסכת תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח בחינה רבתי: (ב) תשואות מלאה. עיר שהיתה מלאה תשואות קול רוב אדם הומיה ועליזה עכשיו מה לך מתחללת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אלו חללי חרב היו מעכשיו שהם חללי רעב: (ג) כל קציניך נדדו יחד. לדקיהו ושריו שילאו לברוח לילה: מקשת אוסרו. אשר מחימת המורים חלים בקשת היו נאסרים להסגר בתוך העיר וכל הנמלטים גו אוסרו יחד בזיקים ורובן

באור

וכן העתיק הרב. (טז) כי וגו', הנביא יגיד עתה כי קרוב קצם, וכענין שאמר למעלה (ט"ז י"ד) על מותב; לולם יען מלינו גם ירמי' גם יחזקאל (כאשר זכרנו) עוד חזות קשות על ערב וקדר לריבים לנו לאמר שעבו לח"כ לחיתנם, ושוב נלה עליהם הרעה בימי נבוכדנצר כנזכר שם.

(טז) דען אַלזאָ שפּראַך דער הערר צו מיר:
אין נאָך איינעם יאָהרע, ווי דיא יאָהרע דעס זאָלדלינגס,
דאַ פֿערשווינדעט אַללע העררליכקייט קדר'ס,
(יז) אונד דיא איבריגע אַנצאָהל דער באָגענשיטצען,
דיא העלדענזאָהנע קדר'ס פֿעררינגערן זיך,
דען דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס, שפּריכט'ס.

כב

(א) פֿערהאָנגנים דעס טהאַלעס דער שויאונג:
ווַאס איוט דיר דאָך,
דאַס דוא שטיינעסט אינסגעזאַמט אויף דיא דאָכער?
(ב) דוא געטאָזערפֿילטע, טאָבענדע שטאַדט! טוימעלנדע בורג!
דיינע גע פֿאַללענען זינד ניכט גע פֿאַללענע פֿאָם שווערדטע,
ניכט גע טאָדטעט אים קריעגע;
(ג) אַללע דיינע פֿעלדהעררן ווערען זאָמטליך ענט פֿלאָהען,
זינד פֿאָן באָגענשיטצען גע פֿעסטעלט,
אַללע דיא אין דיר זיך פֿינדען לאַסטען,
ווערדען גע פֿעסטעלט אינסגעזאַמט,
אויך יענע דיא פֿערנהין גע פֿליכטעט זינד.

כב

(א) גיא חזיון, עיין רמ"י, והרד"ק כתב שהוא מקום הנבואה. ולולי כוה לותה כן דרך משל, כי כמו כל המעינות היוצאים בהרים יתקבצו בעמק, כן היתה ירושלים (כלומר עם ה') הנקודה אליה יתכוונו כל הנבואו' כמו שאמרנו פעמים. והרד"ק אמר שקראה גיא לגנות בעבור שפלו' מלבה עתה; וכירמי' (כ"ח י"ג) על יושבת

נבוא'זאת על ירושלי', ונאמרה כאשר קרב סיל מלך אשור לבוא עליה, ובפי הנראה היתה עלת עליון לתת העיר הקדש בידו, בעבור שעשת אחז כי רבה, אך יען נכנע חזקיה לפניו ויבך ויתחנן לו, נשא את פניו ורחם את עמו, כי גם לדעת מז"ל הבטח' לרעה חוזר', כאשר מלינו בנינוה, והמשך הזה נמשך עד פסוק ט"ו.

ה ע מ ק אמר לפי שהיא גבוהה וסביבותיה עמק נקראה יושבת בעמק ע"כ. (ועיין נחמי' ג' ח' מה שכתב שם ידידי החכם מהור"ר מרדכי גאָלדמאַן בהערותיו לתרגומו מענין תכונת ירושלים, כי לפי בחורו יובן כל הלה). מה לך, כלומר מה יוסיף ומה יתן לך לעלות על הגגות ועל מגדלים מבצריים, לרקות בתנועות המחנות ולהלחם נגדם (כי נודע הוא שחזקיהו עשה תחבולות להגן בעד עיר הקדש וכאשר יבוא) אם ה' לא יאמר עיר שוא שקד שומר. (ב) חשאונ, מגזרת שחון (ירמ"ע), והנה מלת עיר במאמר הבא עומדת במקום בנים, ושעור הכתוב עיר תשחות מלאה. קריה עליזה, הרב תרגם עליזה מענין והשברתים למען יעלוזו (ירמי' נ"א ל"ט), ופירש הרד"ק בשרשים שכן דרך השכור לשמוח ולשחוק ולהשתגע ע"כ, ובזה נרמז הוא עם תשחות והמיה, ועניין הכתוב מה כל החרדה הזאת ומדוע קול העיר הומה, הן בכל חריצותיכם בל תוכלו לעמוד על נפשותיכם, כי חלליכם לא חללי חרב וגו' רק ברעב ובמגפה תמותון, וכן נראה שהיה הרעב כבר בעיר כאשר כר סנחריב על ירושלים שהרי אמר (לקמן ל"ו י"ב) לאכול את לוחתם וגו'. (ג) כל וגו', הנביא יתאר בשרד המלילה מרבן העיר וממשלותיה, לולא העיד ה' את אפו מעליה ומן הרעים נלחמו בעדה. קציניך, רצוי הכתוב שהם מהיגי החיל בעיון קלין תהיה לנו (לעיל ג' ו'). נדדו יחד, לדעת הרב המתרגם יובן בחסרון מלת אחר, ושעורו אחר נדדו יחד. מקשת אסרו, מרובי קשת אחר רדפו אחריהם והשיגום אסרו, כן פירש הרד"ק, והרא"ע פי' מפחד הקשת מסרו עצמם לאסור. כל נמצאיך, גם יתר העם אחרו נשארו בעיר גם המה אסרו, ואף אומם אחר נסו למרחוק, כן שעור הכתוב לדעת הרב המתרגם. ולולי הענינה הייתי אומר יחדו נקשר עם מרחוק נדחו, כי אותם שנשארו ואותם

(ד) עַל־כֵּן אָמַרְתִּי שְׁעוּ מִנִּי
אֲמָרֵר בַּבֶּכִי
אַל־תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי
עַל־שֹׁד בַּת־עַמִּי׃

(ה) כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה
לַאדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בְּגֵי חִזָּיוֹן
מְקַרְקַר קִר
וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר׃

(ו) וְעֵילָם נָשָׂא אַשְׁפָּה
בְּרֶכֶב אָדָם פָּרָשִׁים
וְקִיר עֵרָה מָגֵן׃

(ז) וַיְהִי מִבְחַר־עֲמָקַיִךְ
מָלְאוּ רָכֶב
וְהַפָּרָשִׁים שֹׁת שָׁתוּ הַשָּׁעָרָה׃

(ח) וַיְגַל אֵת מָסַךְ יְהוּדָה
וַתַּבֵּט בַּיּוֹם הַהוּא
אֶל־נֶשֶׁק בֵּית הַיָּעַר׃

ואח

ורונן מרמוק נרמו קודם לכן: (ד) שעו מני. חדלו ממני כך הקב"ה לומ' למלאכי השר': (ה) ימנוס'. מרמם כמו נוססו לת מלקתי (ירמיה י"נ) כמו כנגוריס נוסים נטיט מולות (זכריה י'): מקרקר קיר. יוס קירקור קיר המומה: ושוע לל ההר. וקול שועה לנוס לל ההרי להמלט: (ו) נשא תפה. מפרו'לי'קוויינרן נלע"ז: וקיר ערה מגן. מירגס יונתן ועל שורת דנקו תריסין והוא כמו ערות על יאור (לעיל י"ט) ומתערה כחזרת רענן (תהלים ל"ז). ויש לפרש וקיר ערה מגן קיר שס העיר כמו (מלכים ג' ט') ויגלה קירה בני לותה מדינה גילו מגיניהס על ירושלים: (ז) שות שתו השערה. שמו מלור על השעריס ודוגמתו יש במלכים במלחמות בן הדד שימו על העיר (שם ח' כ'): (ח) ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה. הוא בית המקדש שסיה מגין ומיסך ומסכך עליהס: ותבט ביום ההוא. תתבולות להלחם בה: אל נשק בית היער. הס המגיני' שלש מלות ומחתים [לנה] שעשה שלמה ויתנס המלך בית יער הלבנון (שם ז' ז'):

באור

שברחו יחדו ניחסרו, כלומר מקרה אחד לכלס, וקל ברגליו לא יגיל נפשו. (ד) **על כן**, דברי הנביא נגד המנחמים, אמר הרפו ממני כי אמרר נפשי בבכי שאנכה (ירמ"ה), ורחב"ע אמר אמרר השומעים, לפל הפירוש הראשון יותר נכון וכן תרגם הרב, לך שנה כפי לשות ל"ת הפעל לתאר הפעל, והתאר לפעל, וכן העתיק יונתן אבכה במרר. (ה) **ומבוסה**, ענין הרמיסה והגלול (רד"ק), וי"כ הוא נרדף מלד מה לשרש בוז בזי"ן. **מקרקר קיר**, הפיעל ע"ד המרובעים וענינו ההפוך בנודע, וכמו ודשנו לת המזבח (במדבר ד' י"ג) מן שס דשן, כלומר שיהרוס החויב החומה, והוא פעל סתמי (**חסן**), ולדעת הרב המתרגם נראה שרלה לומר כחלו ה' בעלמו הוא ההורס. **ושוע**, לדעת המפרשים הוא קול יללת אנשים הלועקים לבוא בעזרתם, וכן שס נפידו להן שוע (לעיל ל' כ"ד) לך שס שורק ופה חולס, ויהיה ל"כ שוע מגזרת יש ע בחלוף החותיות. ולדעת הרב האתרגם נכר הועתק הורלת שוע על כל קול הברה, וכאן ענינו הד הריס (**ווידערהאל**), והכוונה

(ה) דאַ־אָב שפּרעכט איך: וועגדעט אייך וועג פּאָן מיר,
אין מום ביטטערליך וויינען;
שט־עבעט נים אום מיך צו טראָסטען,
אָב דעם אונטערגאַנגע דער טאָכטער מיינעס פּאָלקעס.

(ה) דען איינען טאָג דער צעררִיטטונג דער צערטרעטונג
אונד פּערוויררונג,
האָלט דער הערר דער עוויגע צבאות דעם טהאַל דער
שויאונג,
ער אונטערווּיהלט דיא מויער,
וועלך ווידערהאַלל אַם בערגע!

(ו) אונד עילם טראָגט דען קאָכער,
מיט רייטענדער מאַננשאַפּט אויף ראָססען,
אונד קיר ענטבלאָסט דען שילר.

(ז) אונד עס ווירד דער אויסבונד דיינער טהאָלער,
פּאָלל דער רייטערייא,
אונד דיא ראָססע לענקען זיא דעם טהאָרע צו.

(ח) דאַ ווירד וועגענאָממען דער שוטץ יהודה'ס,
אונד דוא בליקסט הין אַן יענעם טאָגע,
נאַך דער ריסטונג אים וואַלדהויזע.

אונד

כי קול כלי מלחמה תחר
בהם יחחיתו החומה
ורעש נפיל' החומ' יזמע
בין ההרי' עד למרחוק,
ובזה יתחדו היטיב שני
המחמרים מקרקר קיר
ושוע אל ההר, ואל
הוח כמו מן, כי כן
הורגת ח ל לפעמים
(עיין ערך ח ל ה לרד"ק).
(ו) **ועילם**, עילם המדינה
היתה בחלק דרומית
בחרן מדי, ועל שמה
נקרחת חרן מדי בכלל
ע י ל ם (עיין ס' המליס
להחכם גשוענים ערך
עילם) ומדי היתה חז
תחת ממשלת חשור, שהרי
כבר שלמנחסר מלך חשור
הגלה חת עשרת השבטים
לערי מדי כמפור' במלכי'
ב'(י"ח י"ח)-נשא אשפה,
חנשי עילם היו נושקי
קשת, וכן חמר ירמיה
(מ"ט ל"ה) הנני שובר
קשת עילם, וכן נחמר
לעיל (י"ג י"ח) על מדי
בכלל, וקשתות נערים
תרטשנה. **ברכב אדם**,
עיין לעיל(כ"ח ט')בבחו'
על רכב חיש. **פרשים**,
נחסר וי"ו העטוקושעורו
ופרשים. וקיר, כמ"ש רש"י
ורד"ק שהוח שם העיר שמם הגלה מלך חשור חת יושבי דמשק כמפורש במ"ב (ט"ז ט').
ערה מגן, גלה המגן והרחה חותו, כלומר שקרבו חל החומה במגניהם, וחכמי העמים
פתרו לפי שהיה מדרכם לכסות חת המגנים שלח ירד עליהם הגשם והשלג ותכהה עינו.
(ז) **מבחר עמקיך**, שהיו מלחים שדות וגנות, עתה מלחו רכב חשר יבחיתו כל חלקה טובה.
שות שחו, שמו פניהם לירושלים להלחם בה (רד"ק) וכן תרגם הרב. ורש"י ורחב"ע פירשו
לבנות דיק ולשפוך סוללה; חולם זחת לח היתה מחק הפרשים. (ח) **מסך**, הדבר שהיו
מסוככין בו (הג"ל), והוח כעין הלח חתה שכת בעדו (לעיל ח' י'), לך שהוח פרשהו
כדעת רש"י ע"ש, ולפי הפשוט הכוונה על חומות הבצורות. והרחב"ע פי' ויגל וכבר
נגלה, ויהיה הוי"ו על זמן שכבר עשרה וכמ"ש כמה פעמים בשם הרד"ק וזה נכון, כי
עתה כבר בחו החויזים השערה בחשר זכר, והתחבולות חשר יזכיר הלח עשו מקודם לכן,
ותהיה הכוונה לח על הערים הבצורות מערי יהודה שכבר לכד סנחריב, חו על חנשי
הלבח שבהם היו חוסים כי נפלו בחרב גבוריה חו נדדו הלכו להם כמ"ש למעלה כל קליניך
נדדו. **נשק ביח היער**, הוח בית יער לבנון שבנה שלמה זוכן שם המגינים כנזכר במ"ח
(י' י"ז), ובנחמיה (ג' י"ט) נקרח חך נשק, מנגד עלות הנשק, וערקה שגם חזקי' חשר
עשה שלח לרב ומגיס (דהי"ב ל"ב ה') נתנם בבית הנשק ביער לבנון.

(ט) וְאֶת בְּקִיעֵי עִיר־דָּוִד
רְאִיתֶם כִּי־רַבּוּ
וַתְּקַבְּצוּ אֶת־מֵי הַבְּרֵכָה
הַתַּחְתּוֹנָה:
(י) וְאֶת־בָּתֵּי יְרוּשָׁלַם סְפַרְתֶּם
וַתִּתְּצוּ הַבָּתִּים
לְבַצַּר הַחוֹמָה:
(יא) וּמִקְוֶה עֲשִׂיתֶם
בֵּין הַחֹמֹתַיִם
לְמֵי הַבְּרֵכָה הַיְשָׁנָה
וְלֹא הִבַּטְתֶּם אֶל־עֹשֶׂיהָ
וְיֹצְרָהּ מֵרָחוֹק
לֹא רְאִיתֶם:
(יב) וַיִּקְרָא אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת בַּיּוֹם
הַהוּא
לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד
וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק:
(יג) וְהִנֵּה ו שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה
הָרֹג ו בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן
אָכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יָיִן
אָכוֹל וְשָׁתוֹ
כִּי מָחָר נָמוּת:

(ט) בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה: ראיתם כי רבו ותקבלו את מי הברכ'. י"ת וכנשתון ית עמא למי בריכתא תרעית' שהי' אצל בקיעי עיר דוד להלחם עם לפי שרואים שיש עם מורפס לירושלים ונוחם ליכנס משם: (י) ואת בתי ירושלים ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד מיתנו משם לפי חשבון כדי לקחת האבנים והעצים לבצר את החומה. לבצר לחזק לשון ערים בצורות (במדבר י"ג): (יא) ומקוה עשיתם. לגם מים להיות חוזק. לעיר: בין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה היש': ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו לף חזקיה עשה כן שנאמר (ד"ה ב' ל"ה) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלי' ולמולם החומה האחרת ויתחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בי"י אלהי ישראל בטח וגומר (מ"ב י"ח) אבל לאחם בימי יהויקי' ולדקיהו לא הבטתם אל עושיה: ויולרה מרחוק. מלו שברא את העולם עלתה ירושלים ובית המקדש במחשב': לא ראיתם. לא חשבתם: (יג) והנה ששון ושמחה. הקנ"ה בניבול אבל לפניו ואתם לוגלים ושמחים: כי מחר נמות. בעולם הבא הנביאים לומרים לנו מאת הקדוש ברוך הוא שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא נעשה לנו הגלה בחיינו:

ונגלה

עד

באור

(ט) בקיעי עיר דוד, הנכון בעיני שהוא מקרא קצר כמו ויאמר קין אל הבל אחיו (בראשית

ד'

(ט) אינד דיא ריסס דער שטאדט דוד'ס
זעהט איהר, ווייל איהרער פיעל זינד,
דאַ זאַממעלט איהר דאַז וואַסער דער אונטערן טיאַן.

(י) אונד דיא היזער ירושלים'ס צאַהלט איהר,
דאַ ברעאַט איהר אַב דיא היזער,
צו בעפעסטיגען דיא מויער.

(יא) אינד איינען בעהאַלטער מאַאַט איהר
צווישען דער דאָפפעלמויער,
פיר דיא וואַסער דעס אַלטען טיאַס,
אַבער איהר בליקט ניאַט אויף דען, דער עס נעטהאַן,
אונד דען, דער עס ענטוואַרף אוים פערנער צייט,
דען זעהט איהר ניאַט אַן.

(יב) דאַ רופט דער הערר דער עווגע צבאות יענעס טאָגס,
צום ווינען אונד צור טרויער,
צום האַראַיסרופען, אונד זאַקאומנירטען.

(יג) אַבער זעהט דאַ, לוסט אונד פַריידע!
רינדער ווירגען, שאַפען שלאַכטען,
פלייש עסטען, ווין טרינקען,
יאַ עסטען, טרינקען,
דען, מאָרגען מיסטען וויר דאָך שטערבען.

(יד) אָפּ-

ד' ח') וכיס כמוהו, ובתגלומו לת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו ותחזקו לותם, כי כן נאמר בד"ה (ב ס) ויתחזק ויבן לת כל החומה הפרולה, כי מה שכתבו הרד"ק והרדי"ח שקבלו המים לגבל חמר לבנות בחומה הוא רחוק, גם דעת הרלב"ע שעשה זלת למען יהיו להם המים לחומה, לא נראה. וחקבצו, לת כל זלת עשה חזקיהו, כמפורש גם בספרם גם בל המעינות ולת הנחל השוטף בתרן שלא ימלאו מלכי לשור מים רבים, ונראה כי נחל השוטף הולך לתוך העיר ע"י תעלה (וואסערווייא טונג), וכן נאמר במ"ב (כ' כ') ולשר עשה לת הברכה ולת התעל' ויבא לת המים העירה. (י) ותחצו, הוי"ו לנתינת טעם, ספרתם לת בתי ירושלי'למען תתנו לותם הבתים שלין בהם לורך בל כך וכמ"ש רש"י. גם נראה שהיו כמה בתים גדולים לז מלין יושב שהרי לומר בל קלויך נדדו, ולותם נתנו. (יא) אל עשיה, תרגם הרב כדעת הרלב"ע שלמר עושיה הוא הבם כי הוא עושה לת הגזרה, וכן ויצרה הוא הבם. מרחוק, לומר הנ"ל ויתכן היות מרחוק דבוק עם ויצרה (וכן תרגם הרב), וגם יתכן היותו דבק עם לא ראיתם ע"כ, ותהיה הכוונה כי גם לסבה רחוקה לא חשבתם לת הבם. (יב) ויקרא וגו', לדעת הרד"ק ויתר המפרשים הכוונה ה' קרלם ע"י נביאיו לבכי ולמספד וגו' כלומר להכניע לת זדון לבם ולשוב אליו ברוח נכאה, והמה לא שמו זלת על לב, לך לוכלים ושותים וחוגגים ואומרים הלא לחריתנו מות ולחבדון. ולדעתי ויקרא הוא כעין קראתי בשם בגלגל (שמות ל"ו ב') שהורלתו ההזמנה והיעוד (בעטטיוואוכ) לומר כי ה' קרלם לך למספד וגו' והם בדעתם הקלה לא ישיתו עין על כי הגיע הלויב בבר עד שער העיר, לך לוכלים ושותים ואומרים עוד היום נשמח בחיינו, כי מחר לם נפול ביד הלוררים הלא בלנו לטבח הוכנו. (יג) הרג נקר, לומר הרג לף שהנקר רק לשחיטה ולא להריגה עומד, כי גם מלחנו הרג בדבר שלין בו רוח חיים כמו יהרג בנרד גפנם (תהלים ע"ח מ"ו), ואומר הרלב"ע והפך זה ויזבחם במדבר (במדבר

(יד) וְנִגְלָה בְאָזְנָי
יְהוָה צְבָאוֹת
אִם־יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם
עַד־תְּמֻתוּן
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת׃
(טו) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת
לֵךְ־בֹּא אֶל־הַסֹּכֵן הַזֶּה
עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת׃
(טז) מַה־לְּךָ פֹּה וּמִי־לְךָ פֹּה
כִּי־חָצַבְתָּ לְךָ פֹּה קֶבֶר
חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ
חֹקְקִי בַסֶּלַע מִשְׁכָּן לוֹ׃
(יז) הִנֵּה יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה גֶּבֶר
וְעָטְךָ עָטֹה׃

צנוף

(יד) עד תמותון. ת"י מותא תנייני לעולם הבא: (טו) הסוכן. נעל הנאות היה וכן (עם ח' ח') ותהי לו סוכנת. ומדרש אגדה אומר מן סנני היה ונתן לו לירושלים נויקרא רבה: לחצר על הבית. ממונה היה על בית המקדש ויש אומרים כהן גדול ויש אומרים למרכל: (טו) מה לך פה. הגיעו מגיעו לפי שרלה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמרינן בסנהדרין בתב פיתקא ושדח בגירא שבנא ושיעתו השלימו חזקיה ושיעתו לא השלימו: ומי לך פה. מי ממשפחתך קבור כאן: חלבי מרום קברו. שחלב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו. חלבי חקקי יו"ד יתיר כמו שבני סוה (דברי ל"ג). מקימי מעפ"ר (יז) טלטל גבר. כהדין תרנגולא דמטלטל מחתר לחתר. ורבותיו למדו טלטול דגירא קשה מדליתחת: ועוטך עטה. כאן

ב א ו ר

י"ד ט"ז). (יד) ונגלה באזני, עיין לעיל (ה' ט'), אבל כאן יותר נכון כדעת האני שהביא הרא"ם שהם דברי הנביא שאמר באזני נגלה דברי ה'. והנה לפי דרכי נאמר זה רק כנגד אנשים הפוחזים אשר בשלט נפשם הלבו לחרי שרירות לבם הרע לעתות בצרה, כי חטאתם לא תמחה, אבל על הרעה עצמה אשר דבר ה' לעשות לעמו בבר נתן, כאשר בחרנו בתחלת הפרשה. עד תמחון, ע"פ דרכי תהיה הכוונה, אתם לאמרתם מחר נמות, לא כן יהיה, כי עוד חיו תחיו, אבל העון הזה לא יכפר לכם עד בא אליפתכם ותחיו חיי לצר, וכפי הפירוש הזה בבר רמז הנביא בסוף הנבואה הזאת כי ירחם ה' את עמו.

הנבואה הבאה נבדלת מהנבואה שלפניה, רק שאתיהן נאמרו לעתים קרובים זה לזה והוא רק על ידם פרטי, ולא מצינו ביולא בו עוד בספר ישעיה, אבל בם' ירמי' ובאחר הנביאים יבואו כמה נבואות על ידם נפרד. והנה דעת חז"ל (ואחריהם החזיקו כל מפרשי בני עמנו הקדמונים) כי שבנא התקשר עם מלך אשור להסגיר העיר הקדש בידו (עיין רש"י), אולם אם גם נאמין לקבלתם נחוצה עלינו, מ"מ לא נראה שבאשר נאמרה הנבואה הזאת בבר היתה ידו בקושרים, כי אם היתה זאת אין ספק שלא הבחיל הנביא העון הזה תחת לשונו, ובבר התקשה בזה הרד"ק ואמר: איך יתבן שהוכיחו הנביא על כי חבב לו קבר בירושלים ולא על המעל אשר מעל במלכו ועמו ע"כ, ולא השיב על זה דברים נכונים, ע"פ דבריו; ולבן הנכון לדעתי הוא, כי עתה לא מלא הנביא בו עול רק גאון לבו ורום עיניו, וע"ז הוכיחו והודיעו שאנשי ירושלם מרום מושבו ויושביהם אל ארץ אחרת, (ואין מחק הנביא בעניני טוב ורע המדות לדעת מעלני אים ומלעדי גבר בעתיד, שהרי גם היודע כל, יודיק ורצה לא קאמר). וכאשר רלה שבנא כי הנביא הבלימהו וגם נגרע מעלתו בפקודת המלך כאשר נבאר במה שיבוא, לז נתן יד למלך אשור. ואחר הלעה הזאת נפנה לבאר הפסוקים.

(ד) אָפּגענאַרעט האָט זיך מיינעם אָהרע,
דער עוועג צבאות,
נים טעד ווערד פּערגעבען איך דיעוע שילר,
ביז איהר שטעראַבט —
שפריכט דער הערר דער עוועג צבאות.

(טו) זָא שפריכט דער הערר, דער עוועג צבאות:
געהע הין צו דיעוע פּערוואַלטער,
צו שבנא דעם הויפּערוואַלטער:

(טז) »וואָס האָסט דוא היער, אונד ווען האָסט דוא היער,
»דאָס דוא בעשטימעסט דיר היער איין גראַב?
»דוא דער בעשטימסט אין דער אָהע זיין גראַב,
»דער פּעסט ועצט אים פּעלזען איינע רוהעשטאַטט ויך«.

(יז) זיהע דער הערר טרייבט דיך אים ווירבעל,
אונד פּערשוייכט דיך אין דיא פּלוכט.

ראָל.

(טו) **הסוכן**, כת"י פרנסק, וחזר על הבית הוא רק בחור על הסכן וכן תרגם הרב. ועיין מה שכתבתי בבחור לספר מלכים על יתהי לו סוכנ' (מ"ח ח' ג'), כי גם כאן יש לפרש שהיה ריע למלך וכן דעת י"מ. **על שבנא**, חז"ל למדו שהיה מעיר עצמה שבני, והביאו ראיה לזה ממה שאמר מה לך פה (עיין רד"ק). **אשר על הבית**, וכמ"ש (י"ח י"ח) נאמר שבנה הסופ', ועיין מה שכתבתי שם בבחורי בענין הזה, ועתה מלאתי כי בעיקר הדברים (והוא שחזקיה הסירו עתה מהיות על הבית ונתן לו פקודה גרועה מזאת) כוונתי לדעת הרד"ק כאן, לפי שהוא לחז את דרכו ואמר לפי שיעצי' גלה למלך כי קצר עליו שבנא לכן העבירהו המלך, וזאת לא יתכן בעיני, כי לפי נחצב שאחרי שמלא גו המלך קצר ימלא עוד לסופר המלך חצר לפניו נגלו כל סתרי המלוכה, לזה הנכון כאשר אמרנו שעתה עוד היה שבנא תחת מפעד המרידה, לפי היה לפי גאה וגאון ועל זה הוכיחו הנביא, והמלך בשמעו הדברים האלה הורידהו מגדולתו ונתן לו פקודה פחותה מפקודה על הבית. (טו) **מה לך**, נחסר המאמר ותאמר לו, כי הוא מובן מעצמו, וכבר הוסיפו יונתן והעתיק ותאמר לו. **כי חצבת**, כמו ובורות חצובים (דברים ו' י"א) (רשב"ם), כי בסלע היה מקום קברם כנודע. ואולי נאמר חצבת על שני שם חצר חקקו בהם ליורים והעמידום על קברם, כי בדחז"ל המסתת בשן (**טטיינמעטן**) נקרא חוצב (עיין ערוך ע' חצב הורוה ד'). והרב תרגם: „**בעטטיינאסט**", ואמר בהערותיו וז"ל: חצב וקצב קרובים במבטא כמו קצן וחצן, חסר וקצר, וחצב וחקק נרדפים המה בכוונה זו עכ"ל. וגם יונתן תרגם קרוב לענין זה לתקנית לך. והנה ידוע הוא לכל שימים ההם לחוזק קבר בעיני רוב העם, ומערת המכפלה לעד, וכן נאמר כמה פעמים במלכי יהודה ויקברהו בקברי המלכים, ועוד בחייהם העמידו להם בנין מפואר מצויר עד מאד להקבר שם, ועוד עתה נמצאו סמוך לירושלים קברים מחצבי שיש בחצר ספרו לנו נעלו המסעות. וחז"ל למדו שהכין לו קבר בקברי בית דוד. **חוצבי**, היו"ד של חוצבי יחוקקו נוספות כמ"ש רש"י ורד"ק, ואמר עתה חצב וחקק בנסתר, כי על הזמנים ידבר כאלו אמר רוב בתים הזה העיז מצחו לחצוב במרום קברו וגו'. **מרום**, ירמה שגם זה חצבו לשם ולתפארת שם יהיה מקום קברם במקום גבוה, למען ירחה מרחוק כי כן מלאנו לכל חוקי (דהי"ב ל"ב ל"ג) ויקברהו במעלה קברי בני דוד." (יז) **הנה ה'**, לתה חבטת לך פה קבר בחצבך פה תסכון ופה תנוח עם ערים ונכבדי ארץ, לולם לא כן יהי' כי ה' מטלטלך וגו' וזמה תמות. **מטלטלך**, ארצו טיל (עיין רד"ק בשרשים) ועניינו ההשלכה והתנועה ממקום למקום כמו ויטילו את הכלים (יונה ח' ה'), ובלשון חכמינו ז"ל מלת טלטול ידוע. **טלטלה גבר**, עיין רש"י, והרד"ק אמר כי גבר הוא לקריאה, והכוונה לתה הגבר הנה ה' מטלטלך טלטלה, ויותר נראה דעת הריק"ס שהביא בשרשים כי גבר הוא תאר אל הטלטול כלומר אמר טלטול גדול, וה"ח אל טלטלה תינה לנקבה רק נוספת ע"כ. ונראה כי זה גם כוונת הרב המתרגם שהעתיק „**ווירבעל**", כי אם יושלך דבר בתנועה חזקה יתנועע זמן רב בסבוב. **ועטך עטה**, תרגם הרב כדעת רש"י (עיין בדבריו) כי אז

(יח) צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנִפָּה כַּדּוּר
אֶל־אֶרֶץ רַחַבַת יָדָיִם
שָׁמָּה תָמוּת
וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת כְּבוֹדְךָ
קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ:
(יט) וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ
וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרָסֶךָּ:
(כ) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים בֶּן־
חִלְקִיָּהוּ:
(כא) וְהִלְבַּשְׁתִּיו כֻתָּנְתֶּךָ
וְאַבְנֵטְךָ אֲחַזְּקֶנּוּ
וּמֶמְשַׁלְתְּךָ אֶתֵּן בְּיָדוֹ
וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם
וּלְבֵית יְהוּדָה:
(כב) וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־דָּוִד
עַל־שִׁכְמוֹ
וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר
וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ:
(כג) וְתָקַעְתִּיו יָתֵד
בְּמָקוֹם נֶאֱמָן
וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד
לְבֵית אָבִיו:

(יח) צנוף יצנפך. כמנפנפת המקפת את הרחץ יקיפוך לויניס ומניקים: כדור. בגור מקף ורבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט"ש בלע"ז שזורקין לזה ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחבת ידים. נכסיפיך שם המקום: שמה תמות. ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך ונהפכי לקלון בית אדוניך שבקשת: (יט) וממעמדך. וממיושב במקדש יהרסך: (כ) לאליקים. הוא היה על הבית כשנפל שבניה כמו שמלינו בחזקיה לא נזדקק וגלה לו שבעת וסיעתו וגרדומו בזנבו' סוסיה'כלאית' בסנהדרין כשהלך סנחריב להתרפק מלך כוש שבא שבעת וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם: (כב) מפתח בית דוד. ת"י מפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד: (כג) יתקעתיו יתד במקום נאמן. ואמניה למרכל מהימן מזמם בחתר קיים מרגם יונתן. ונתן לשון קיוס

באור

הדלתות מקבילות תבה אל תחותה: (יח) צנוף, ידוע כי המנפת היתה מטפחת כרוכה על הרחץ סביב סביב, ואמר הכתוב יכריך אותו כעין מנפת ויזלזלהו, והרחב"ע פירש שיקחנו עם כל ממונו וכבודו ע"כ, ולדעתו יהיה צנוף כמו ערוף זמור, שענינם הסרת העורף והזמורה, וכן כתן הסרת מנפת הפתר, ומנפה הוא שם כמו מנפת ויבוז על שני משקלים, כמו עטרה ועטרת זרזיס נכה, אבל לפ"ז לא ידעתי לכוון כדור אל תרן וגו' אם לא יובן בחסרון מלה ויזליכך, וכן העתיק יונתן, אך שלדעתו כ ד ו ר הוא התומה המסובבה את העיר, ולזה תרגם יעדי מנך ית מנפתך ויקפונך בעלי דבב כשור מקף ויגלונך

(יח) ראָללענר ראָללעט ער ריך וויא איין ראָללענרער באַללען
איין איין וויים אויסגערהנטעס לאַנר,
דאָרט שטירבסט רוא,
אונר דאָרט ווערדען דיא וואַגען דיינעס רוהמעס,
דער שאַנדפֿלעק פֿיר דאָז הויז דיינעס העררן.
(יט) אונר איך שטויצע ריך פֿאָן דיינעם פֿאָסטען,
אונר פֿאָן דיינער שטעללע ריסט ער ריך הערַאב.
(כ) אונר עס געשיעהט אַן יענעם טאַגע,
דאַס איך בערופֿע מיינען קנעכט אליקים זאָהן חלקיה'ס,
(כא) דען בעקליידע איך מיט דיינעם ראָקקע,
מיט דיינער גורט א מגירט' איך א'הן,
אונר דיינע העררשאַפֿט געבע איך אין זיינע האַנד,
ער ווירד צום פֿאַטער דעם בעוואָהנער ירושלים'ס,
אונר דעם הויז יהורה'ס.
(כב) אונר איך לעגע דען שליסעל דעס הויזעס דור'ס,
אייף זיינע שולטער,
ער אֶפֿענט אונר ניעמאַנד שליעסט,
ער שליעסט אונר ניעמאַנד אֶפֿענט.
(כג) אונר איך שלאַגע איהן איין אַלס נאַגעל,
אַן רויערהאַפֿטער שטעללע,
אונר ער ווירד צום זיטץ דער עהרע,
דעם הויז זיינעס פֿאַטערס.

אונר

לאתר וגו' · כדור, נחסר כ"ף הדמיון בעבור פנים' שתי אותיות דומות (כאשר הערנו ע"ז בספרנו תל"ע חלק שלישי בערך שמוש נכל"ס) · רחבת ידים, אמר הרל"ק כמו שמצליך לדם הכדור בארץ רחבת ידים, אחרי שם גדר לו דבר המעכבו, שהוא מתגלגל והולך עד שימל' דבר שיעכבנו ע"כ, ויהי' ארץ נכאן כמו מקום, וכן מלינו רקמתי בתחתיות ארץ (תהלי'קל"ט ט"ו) שענינו בתחתיות מקום · ושמה מרכבות כבודך, רוב המפרשים פירשו שמה יתמו מרכבות כבודך, אתה שהוא קנין בית לדניך חזקי', אך הראב"ע לאחרי שהביא גם הוא הפירוש הזה אמר לו אז תהיה ע"כ, וכוונתו שם בארץ נכרי' יגיעו מרכבו' כבודך אך לקנין לבית

תדוניך אשר נשבח אים נבזה כמוך ונתן לך מרכבות כבוד, וכן תרגם הרב · (יט) והדפחיך, לדעתי הוי"ו של והדפתיך תורה על זמן שכבר עבר, כאשר הודעתיך פעמים, והנה ה' נטוף יטלפך וגו' לאחרי אשר הדפתיך ממלכך כלומר מפקודתך, והוא הדבר אשר דברתי, כי בתחלה הוסר שבנא אך מהיות על הבית, ונתן לו פקודה פחותה מזאת והיה לסופר המלך, ואחר כך הוגלה מארצו ומת בארץ נכריה · והנה נטוף יטלפך בנסתר והדפתיך בנוכח ושוב יהרסך בנסתר, כי כן מצאנו הנביאים, פעם ידברו מה' כאלו מלתו על לשונם ופעם ידברו כאלו הם רק שלוחיו, גם אנחנו זר שגם בגולת זה יתערב הנביא נוכח ונסתר וכמ"ש הרל"ק · (כ) וקראתי, כמו קראתי בשם בללאל (שמות ל"ו ב'), ואמר הרל"ק שנתן הקב"ה בלב חזקיה למנות פקיד אליקים תחת שבנא, וכאלו השם יקראהו שיבוא ויקח פקודתו ע"כ · לעבדי, הוא יהיה עבדי נכנע לפני ולא יתנשא בגאון לבו כאשר עשית אתה · (כא) כהנחך, ממה שזכר כתנת ואבנט למדו חז"ל שהיה שבנא וגם אליקים כהנים (עיין רש"י לעיל פסוק ט"ו), אבל אין הכרח, כי היה מנהג שרי המלוכה ללבוש בגדים מיוחדים, וכ"כ הראב"ע · אחזקנו, שיהיה החזור דבוק בו תמיד כלומר אלא תסור ממנו הפקודה הזאת כאשר קרך · לאב, ירחמם פחד על בניס ולא יתרר על יושבי ירושלים בחזקת יד כאשר עשית אתה (מדברי הרלי"ח) · מפתח בית דוד, דרך משל שיהי' מושל על הבית, וע"ד שים עוד עתה לאיזהו שריס (קאנצלער) מפתח לאות על בגדיהם לסימן שים להם רשיון לבוא לבית המלך פנימה · ואמר הראב"ע כי מזה הפסוק נלמד, כי על הבית הוא בית המלכות עכ"ל, ויותן תרגם מפתח בית מקדשא ושלטן בית דוד · (כג) יחד, לדעת הראב"ע תחסר כ"ף הדמיון וענינו כיתד, ויותר טוב נעיני לפרשו בחסרון למ"ד ליתד, כלומר אתקעהו ליתד שיתלו עליו כל כבוד בית אביו, והוא דרך משל שיהי' לעמוד ברזל לכל המוסיס בו, וכענין ולתת לנו יתד במקום קדשו (עזרא ט' ח') · במקום נאמן, חזק ויקים שלא ימוט, היפך שבנא שנגדע ונפל הוא וכל התלויס בו · והיה לכסא, נחזקתו ויקימו יהיה כיתד במקום נאמן, ונהוד מעלתו

(כד) וְתָלוּ עָלָיו כָּל־כְּבוֹד בֵּית־אָבִיו
הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת
כֹּל כְּלֵי הַקָּטָן
מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת
וְעַד כָּל־כְּלֵי הַנְּבָלִים׃
(כה) בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה
בְּמָקוֹם נֶאֱמָן
וְנִגְדְּעָה וְנָפְלָה
וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא
אֲשֶׁר־עָלֶיהָ
כִּי יְהוָה דִּבֶּר׃

קיום מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט סרס לח המקר׳ ותקעתיו יתד נאמן במקום׃ (כד) הצאצאים והצפיעו׳. ת״י בניא ובני בניא ומנחם הגרו עם לפיעי הנקר (יחזקאל ד׳) לומר שהוא ל׳ עוללים דקיס היולאים ממעי אמן ויהיה לפיעי לשון יליחה דבר היולא׃ כל כלי הקטן. הקטנים שבמשפחות׳ יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו׃ מכלי האגנו׳ ועד כל כלי הנבלי׳. ת״י מכהניא לבני לפודא ועד בני לוי לאזי ונבלא ויהיה לאגנות לשון כלי שרת. שמשרתיהם הכהני׳ בבית המקדש הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר׃ (כה) תמוש היתד. גדולתו של שבנא׃ ונכרת המשא אשר עליה. בני משפחתו וסיעתו הנסמכין

משא

עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים בו ונשענים עליו למשל שמצוינים על היתד ויש פותרים אותו ומתקיים הנבואה שבתוכה עליו׃

באור

ידמה לנסיך כבוד לבית אביו. (כד) **והלו עליו**, לפי שדמה אותו ליתד לשון תלו עליו, **הצאצאים והצפעות**, עיין רש״י. והנה הרב שתרגם „שפרחטען חוכד נחלוחוכם״, כוון גם הוא לדעת יונתן שהעתיק בניא ובני בניא, לפי שהוא שמר המשל בתכונתו, ולפלגים הוא לשלשי החדמה, ולפי שיש שגם הוא מענין יליחה כמ״ש רש״י, הוא נאמר בערבית כמו שכתב החכם נעזעניום, על הולדת למחי הרעים (ותהיה פה הכוונה גם החצונים גם הפחותים ממשפחתו יחלה בו). לפי שלדעת הרב יהיה לפיע כמו ספיח בחלוף חי״ת נעי״ן, (ונלמת כי גם זה מסכים לפי עיקר הורלת שרש לפע בערבית, כי לשר יולית הספיח לינקו מעולה כנודע), והכוונה כמו שלמרתי על הבנים ובני בנים, כי למחי החדמה לא יתלו על יתד. ומה שלמר החכם נעזעניום שכבר מלאנו בדניאל (ד׳ כ׳) על שרש העץ שהוא״ לשור בזיקים, הנה לין מביאים ראיה מדברי חלומות לשר הוא ידברו; ולכן הנכון כמו שכתבתי שהנדיא כוון רק על הנמשל. **מכלי האגנות**, לדעת הרב המתרגם נקראו הכלים הגדולים והכבדים בשם לגנות, כי נעבור בכדם יעבו להם חזקים (העקעו) לשתות בהם, כי כן הורלת לגן בלרמית (עיין ערוך ערך לגן) ותהיה פה הכוונה על הכלים היקרים. **כלי הנבלים**, הנה לדעת המפרשים שפירשו נבלים כלי חרס, ולגנות מזרקים, יקשה הלא גם כלי מזרק יכולים להיות מחרסי החדמה? ולזה תרגם הרב: „אלע גענייגעם געטיגר״, כי כנגד הוא היפך מן נ כ ב ד, ויהי׳ זה עומד מול לגנות, שגם כלי חמד יאתר לחמרנו. והנה לדעת כל המפרשים והמעתיקים יהיו כל השמות הבאים בפסוק הזה רק פעולים מפעל ותלו, והכוונה שבו יתלו כל משפחתו וגם כליהם מקטן ועד גדול; לפי נעיני יותר יוכשר לפרש כי המשל ותלו עליו עד הלפעות הוא הנושא, וכל כלי הקטן הוא הנשוא, והכוונה כל כבוד בית לביו (וכבוד ענינו הרבוי כמ״ש הרד״ק

נשרפו

(כד) אינר אַן איהן העננט זיך דיא גאַנצע פראַכט זיינעס
פאַטערהויזעס,
דיא שפראָסען אונד דער נאַכוואוקס,
אַללע קליינען גערעטהע,
פאָן דען גראָסאַרטינען געפֿעסען,
ביז צו דען אַללגעמיינען געשיררען.

(כה) אַן יענעם טאַג — שפריכט דער עווינע צבאות —
וואַנקט דער נאַגעל, איינגעשלאַגען
אַן דויערהאַפטער שטעללע,
ווירד שטומפף, פֿאַללט הערַאַב,
אונד צערבראָכען ווירד דיא לאַסט,
דיא ער געטראַגען,
דען דער עווינע שפריכט׳ס.

הערר קנת חכמי העמים שהוא מוסג על חליקים, וכן נראה דעת יונתן שתרגם: יעדי לחרכל מהימן די מסמך בחתר קיס, וחין ספק שלח היה קורח לבנות לחרכל מהימן, לך כוונתו על חליקים, והענין כי עיני החוזה נופות לחחרית הימים, וראה כי ימים בחים וגלה כל כבוד ישראל, וגם מלכות בית דוד תספה, וח"כ תסור גם ממשלת חליקים. **ונכרת חבשא**, לדעת המפרשים הענין, כי יען נגדעה היתד ונפלה לכן תובלך לחרן המשך חשר עליה ותחבד, והכוונה שכל החוסים בכל שבנת עמו יכלו ויחבדו. ועל פי דרכי יתכן שהענין, כי בזה נשלם הנבואה חשר דבר ה' על שבנת ועל חליקים, ומשר ע"י בלשון נקבה, כי על כל הענין ידבר, והוח כנוי סתמי שדרכו לבוח בנקבה, כלומר בזה כבר כלה כל המשך הנחמר על שבנת וחליקים, ויתורגם: **חוכר זחשיט עכדיבעט רחז פֿעהאָנגנים מיבער זיט חז"ו.**

מבוא לפרשה כ"ג.

הנה חף שהנוריים והכלדוים (נוור ונידון לממלכת חחת תחבב כידוע) בימי דוד ושלמה גמו היו בעלי ברית מלכי יהודה כנודע, ושלמה לקח לו נשים לדוניות כנזכר במלכים ח' (י"ח ח'), גם ליזבל חשת חחחב היתה בת חתבעל מלך לידונים (שם ט"ז ל"ח), הנה חח"כ נהפכו לישראל לחויבים כמפורש ביואל (ד' ד'—ו') שלקחו בני נור ולידון חת כסף וזהב מבני יהודה והביחום בהיכליהם ומכרו חת בני יהודה ליונים, ושנה בעמום (ח' ט') על הסגירם גלות שלמה לחדום ולח זכרו ברית חחים, ומשלש בכתובים בשירי חסף (פ"ג ח') פלשת עם יושבי נור, ולכן גם עליהם נבח יעשי' חזות קשה. חולם מתי נתקיימה הנבואה הזחת? הנה כמעט כל חכמי ישראל הסכימו שהיתה בימי נבוכדנצר חשר נלחם עם נור, וח"כ יעשי' ויחזקאל (פרשה כ"ו וכ"ז) חמרו דבר חחד, חך על זה יפה העיר הרד"ק, ואמר שהדעה הזחת בעיניו טעות מבואר, כי יעשיה חמר רק שיפול גחון נור ותחדל מהיות עדינה ותקיפה, חבל לח זכר כלל שתהיה שוממה מחין יושב למשחת חרמים, כמו שיעד זחת יחזקאל, והרחיה היותר עלומה שהנבואה הזחת חיננה על נבוכדנצר לדעתי היח מה שהניח מדברי יחזקאל (כ"ו ג'), כי גם מבואר שספת חורבן נור היתה יען חשר חמרה נור על ירושלים הח נשברה דלתות העמים וגו', וחין ספק שזחת היתה רק לחחרי חשר לכד נבוכדנצר חת העיר הקדש, וח"כ לזה יעד הנביח העונש בטרם חעלה. וכבר חמרתי לך כי בדברים התלויים בבחירת חנושי בל ידע הנביח שום דבר בעתידות (עיין בפרשה הקודמת פסוק ט"ו), ולזה החליט הרד"ק שהיעוד הזה כבר נשלם בימי חזקיהו ע"י סנחריב, וחף שלח מלינו לח בתנ"ך ולח בקורות העתים כי לחם נלחם סנחריב עם נור, הנה סמך על הכלל המפור בידי

כג

(ו) מַשָּׂא צֹר
הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
כִּי־שֻׁדַּד
מִבַּיִת מִבּוֹא
מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה־לָמוֹ׃
(ז) דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי
סֹחֵר צִידוֹן
עֹבֵר יָם מִלְאוּךָ׃
(ג) וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחוֹר
קְצִיר יְאוֹר תְּבוּאָתָהּ
וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם׃
(ד) בּוֹשִׁי צִידוֹן
כִּי אָמַר יָם
מָעוֹז הַיָּם לֵאמֹר
לֹא־חַלְתִּי וְלֹא־יָלַדְתִּי
וְלֹא גִדַּלְתִּי בַּחוּרִים
רוֹמַמְתִּי בְתוּלוֹת׃

כג (א) הילילו אניות תרשיש. שהיו מתעצרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור. תרשיש שם הים: כי שודד מבית מבוא. כי שודד מנפנים מקום שהיתה רגילה לסוחרך מלבוא עוד לתוכו ולא יהיו עוד לכם מקום בצור ללון שם: מארץ כתים. כס הרומיים: נגלה למו. שנודע לאנשי צור ד"ת מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שנרמו בני צור לכל כתים ומשם נשמע בשמועה: (ב) דומו יושבי אי. התאבלו ובכו דומים יושבי אי הים למה סוחרי לידון עוברי ימים היו רגילים למלאוך כל סחורה שבעולם בחסול צור תחסל לידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום: (ג) ובמים רבים. הים שלא זרע ממלכי' היושבות על נהר שיחור קל צור: קציר יאור. מלכים הים תבואה של צור, שיחור הוא נילוס שנא' (יהושע י"ג) מן השיחור אשר על פני מצרי' והיו מביאים התבואה לצור בחניות מצרי': ותהי. לצור: סחר גויים. מעט רב שהיה בה כל הגויים מביאין לה סחורה: (ד) בושי לידון. שתשל לצור: כי אמר ים. כי

כאשר

אמרו צור היושב במעוז הים שהוא עיקר רוב המלכו' הרי[כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורי' כי גולם

באור

חז"ל כי סנחרב בלבל כל האומות, וי"ב גם צור בכלל. לולם לא בבר הותרה הרלועה ונלמר שהנבואה הזאת כל תורה על נבוכדנצר כדעת הקדמונים, הנה כל לחבוב זאת לי לעון לא לחזיק בדעת החכם גשועניום שהנבואה הזאת נתמלאה ע"י שלמנאסר מלך אשור, כי כן ספר לנו הסופר יוסף בן מתתיה כי לאחרי שלבד שלמנאסר את שמרון בשנת שב ליחזקיהו כמפורש במ"ב (י"ח י') שם פניו מול מלכות צור ולבד לידון ועוד לחיזהו ערים בצורות, גם העיר פטולעטירום היה לצור היצנה פתחה לו שעריה, ומה שירלה בהצקפה רלחונה מתנגד לדעת הזאת בפסוקים הבאים לאחר לי"ה בתקומם.

כג

(א) פֿערהאֶנגנים איבער צר:
הײלעט, איהר שיפֿן תּרשיש!
רען זיא איז צערשטאָרט,
זאָ דער הויז — זאָגאָר אונטערקונפֿט,
פֿאָם לאַנד כּתּים הער ווירד'ס איהנען אָפֿענבאַרט.

(ב) ערשטאַרעט, בעוואָהנער דער קיסטע!
רער קויפֿמאַן צירון'ס,
דער בעפֿאַהרער רעם מעערעם פֿיללטען דיך.

(ג) דורך מאַטיגע גוואָססער קאָם דיא זאַאט דעם נילס,
דיא ערנדטע דעפֿ שטראָמעם אַלס איהר גוווערב,
זיא ווער דער מאַרקט דער פֿאָלקער.

(ד) שאָמע דיך, צירון!
רען עם שפריכט דאַז מעער:
*דיא פֿעסטע דעם מעער'ס[1]) זאָלל שפרעכען,
*איך האַבע ניכט נעקרייסעט אונד ניכט נעבאָרען,
*ניכט גראָסגעצאָגען יונגלינגע,
ניכט אויפֿערצאָגען יונגפֿרויען.

ווען

---

[1]) ר. ה. צור (טירום).

כג (א) אניות תרשיש, תרגום היתה בת צור (מוין טאַלטערי סטאַדט, קאָלאָניע) בחרן היספאַניען, וכבר הבאנו ע"ז בבחורנו לספר מלכים, ונאמר שהי"ב (ט' כ"ח) כי אניות למלך (שלמה) הולכות תרשיש עם עבדי חירם אחת לשלש שנים תבאנה אניות תרשיש נושאות זהב וכסף וגו', וכן אמר יחזקאל (כ"ז י"ב) תרשיש סחרתך מרב כל הון וגו', ואמר הנבי' עתה כי האניות ההלה יילילו, יען שדד מבית, נור שדה מהיות שם בית ולא תמלא עוד מבוא, ואמר שודד בל"ז כי הענין על המקום, וכן כתר הרד"ק והרלב"ע מהיות שם בית מהיות שם מבוא, לפי כפי מה שאמרתי לעיל יותר נראה שהיו מוסב על מקום העיר כי אם על מקום האניות כלומר האניות לא ימצאו שם עוד בית, כלומר מקום מחסה ומקום מבוא (האפען), וזה מסכים כפי המסופר לנו שאלמנאסר בחמת לא נר כלל על נור שהיתה יושבת על אן סלע בתוך הים לא יראה בה חן ולא שפך עליה סוללה, לפי בכל זאת נמנעו האניות מלבוא אל נמל נור מפני חיל מלך אשור, ואף שגם לו היו אניות בים כאשר ספר לנו הסופר הנ"ל, כי העריס ממלכת נור אשר השלימו עמו היו מוסרין לו אניותיהן לבנות אי היס. מארץ כתים, לפילו מארץ כתים שהוא רחוק נגלה להם (לאניות תרשיש) זה השוד (רלב"ע), וכן תרגם יונתן מארע כתאי אתו עליהון ע"כ, וע"ז אמר הרד"ק הנה לנו רוחים שנבוכדנצר החריבה כמפורש ביחזקאל, וכתיס מבני יון, וז"כ לפי אמר מארץ כתיס נגלה למו? עכ"ל. ואולי לדעת יונתן בחמת נאמרה הנבואה הזאת על תורבן נור ע"י אלכסנדר מלך מאַלעדאָניען, כי גלילות מאַלעדאָניען נכללו בשם כתיס (עיין בדברי החכם גאזעניוס בארן ובספר המלים שלו), כי בחמת כפי ספרי הקורות שבידינו לא נחרבה נור לא ממלך אשור אף לא ממלך בבל, כי לא נלכדה נור עד שבא אלכסנדר, וגם הרד"ק אמר במצוא לפרשה הזאת וז"ל: ומפרשי העמיס אמרו שבני פעמים נחרבה נור אחת ע"י נבוכדנצר מרבן בלתי כולל, ואחת מרבן אלטי ע"י אלכסנדר המוקדון, ועל שני החרבנות בחו שני הנבואות האלה, והוא דרך אחד וגם נכון הוא עכ"ל. (ב) דמי, אמר בתחלה דרך כלל שכל יושבי האי הזה (פעניליען) יתאבלו ויתשוממו, ואח"כ יזכור בפרט סחר צידון וכל אשר היה עובר בים למלאות אותך בסחורה. (ג) ורע שחר, הוא נילוס ועיין בבחורנו לספר יהושע (י"ג ג') והענין במיס רבים בא לך זרע שחר: תבואתה, יש לפרש כי קציר יאור היה תבואה של נור שהיתה מספקת את יושביה בקציר יאור, וגם ותהי סחר גוי ס', כי מאותה התבואה מכרה לשאר העמיס, ותהיה ותהי מוסב על התבואה. והרב המתרגם הבין תבואתה כענין תבואת בצע לחטאת (משלי י' ט"ז) שעומד שם מול פעלת לדיק (געווין, ערווערב) ומלת ותהי מוסב על נור (כדעת המפרשים) שהיתה היתה סוחרת עמיס. (ד) אמר ים, לדעת המפרשים תהיה הכוונה על נור, ואמר מעוז היס לבחור, כענין ערות על יאור על פי יאוד (לעיל י"ט ז'). והרב תרגם כדעת הרד"ק

(ה) כַּאֲשֶׁר־שָׁמַע לְמִצְרַיִם
יָחִילוּ בְּשֶׁמַע צֹר׃
(ו) עִבְרוּ תַרְשִׁישָׁה
הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי אִי׃
(ז) הֲזֹאת לָכֶם עַלִּיזָה
מִימֵי־קֶדֶם קַדְמָתָהּ
יוֹבִלוֹהָ רַגְלֶיהָ
מֵרָחוֹק לָגוּר׃
(ח) מִי יָעַץ זֹאת עַל־צֹר הַמַּעֲטִירָה
אֲשֶׁר סֹחֲרֶיהָ שָׂרִים
כְּנַעֲנֶיהָ נִכְבְּדֵי־אָרֶץ׃
(ט) יְהוָה צְבָאוֹת יְעָצָהּ
לְחַלֵּל גְּאוֹן כָּל־צְבִי
לְהָקֵל כָּל־נִכְבְּדֵי־אָרֶץ׃
(י) עִבְרִי אַרְצֵךְ כַּיְאֹר
בַּת־תַּרְשִׁישׁ
אֵין מֵזַח עוֹד׃

ירו

נהרגו והרי כמו שלש רוממתי בתילות וכן מ"י. ורבותינו למדו בגמרא בועז לידון כי לאמריס מה לי שלין לי בריס ובנות לדלג עליהם שלא יתעצבו בעוני לימי מצב' מלות קוני לעבור נגוד חול לחזר שם לי על לחת כמה וכמה בועז לידון שים לך לדלג בגל שלם: (ה) כשמר שמע למצרים. לשר שמעו על מלרים שהכחתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים: יחילו. יבהלו: כשמע. השומעים כשילא שמע צור גם כי מכותיה של צור ידועות דוגמת לותן מכות דם וצפרדע (יואל ג') דוגמת מכת דם. קול שחון מעיר (לקמן ס"ו) זו קרקור הלפרדעים. ונהפכו נהליה לזפת ועפר' לגפרית (לקמן ל"ד) דוגמת מכת כנים וירמוס קלת וקפד (שם) דוגמת מכת ערוב. ונשפטתי לתו בדבר (יחזקאל ל"ח) דוגמת מכת דבר. המק בעזו (זכרים י"ד) מכת שחין. וכרת הגולים (לעיל י"ח) דוגמ' הברד והארבה (עיין ביקוט ותרח סי' קפ"ב שמייתי קראי לחריני על ברד וארבה). וטבח גדול בתרן לדוס (לקמן ל"ד) כנגד מכת בכורות. הסיטה הזאת שם צור זו היא לדוס רומי ושם צור ממש לפי שנשמה לותה היא הוא לומר עליה כשר שמע למלרים. ולתי לומר שכל הענין מדבר בצור העיר שהרי סמוך לה לידון: (ו) עברו. לתבי צור לברוח לתרשיש: (ז) הזאת לכם עליזה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם לשר מימי קדם קדמתם היתה עליזה עכשיו יובילוה רגליה מרחוק לנקר לה מנוח: (ח) כנעניה. חגריה כמו (הושע י"ב) כנען בידו מאזני מרמה ולא יהיה כנעני ע"ד (זכרי' י"ד): (ט) כל לבי. מלא חזק: (י) עברי ארצך. לגולה ניאור הזה שעולה ושחפשט: בת תרשיש. צור היושבת ביס תרשיש: אין

באור

שכתב ז"ל: כלומר שהיס בעלמו שלור בנויה עליו היה מקונן על חרבן לור, וקינתו היתה מעוז היס לאמר: לא חלתי וגו'. והנה ע"פ דרכי במכוון לפרשה זאת יתפרש הפסוק הזה שאר היטיב מסכים עם כל שאר נעשה, כי אמר בועז לידון לפי שלידון רבה פתחה שעריה למלך אשור, לבן יש לה להכלם, ויען העריס שהיו תחת ממשלת לור, והנה לבנות לה תחבונה, לבן יאמר עתה היס מיקונן לור לאמר לא חלתי וגו' כי נשחרתי לבדי שכולה וגלמודה כאלו לא ילדתי מעולם, וזה הפירוש לדעתי נכון מאד. (ה) כאשר, עיין רש"י, וכדבריו שאר גם הרשב"ע, אך שכפי הנראה לא תהיה הכוונה לדעת הרשב"ע על עשר

(ה) ווען זיא קאַמען דיא קונדע נאַך מצרים,
זיא ווערדען בעבען אַב דער קונדע פֿאַן צור.
(ו) פֿאהרעט הין נאַך תרשיש,
הוילעט, בעווֹאָהנער דער קיסטע!
(ז) איזט דאַז אייך, דיא פֿראָהבעלעבטע,
דיא אוים דער אורצייט איהרען אורשפרונג האַט?
נון טראַגען זיא איהרע פֿיסע,
אין דער פֿערנע צו פֿערווויילען.
(ח) ווער בעשלאָסען זאָלכעם איבער צור, דיא קראָנענדע,
דערען קויפֿלייטע פֿירשטען,
דערען ניערריגסטע דיא אַננעזעהענען דער ערדע?
(ט) דער עווינע צבאות האַט עס בעשלאָססען,
צו ענטווירדיגען דען שטאָלץ אַללעם הערליכֿען,
צו דעמיטהיגען אַללע אַננעזעהענען דער ערדע.
(י) דורכֿפֿאַהרע דיין לאַנד גלייך איינעם שטראָמע
דוא טאָכֿטער תרשיש,
דאַ איזט קיין אַנהאַלט מעהר.

זיינע מצרים, וח"כ כבר היה למצרים לדלוג מס ילכוד צור שהיה להם לחומה. והרב המתרגם לחז בדרך החכם געזענטיום, כי כשמע צור הוא בחור לשמע שזכר בתחלת הפסוק, ושמוע הכ"ף של כשמע הוא כמו כאשר כדרכה במקור הפעלים (חלום), ושעורו יחילו כאשר ישמעו שמע צור. (ו) עברו, קלינו יושבי צור יברחו עם הונם אל תרשיש שהיתה ת צור כאשר לחרנו, כי פחדו מן תנתן העיר ביד מלך לשור. (ז) הואח, יתכן שנאמר זה נגד יושבי תרשיש שמם נסו לעזרה כנעני צור כאשר לחרנו, ולחר לקו לותם לאשר תתפלחו בצור לחכם לאמר, הנה העיר הקדומה הזאת הלא יסדה והכינה לותנו, רלו עתה כי גם היא נדדה הלכה, כי מה שהעיר החכם געזענטיום שהאמר יובלוה רגליה מרחוק ח"ח לפרש על המקומות שיסדה צור להיות לה למסחר (קאָנטינען) כי שם היו עברו רק בתניות, ולא יתכן לאמר יובלוה רגליה, לחשוב לחי שאין זה טענה כלל, כי מדוע לא נאמר ע"ד השאלה גם על הבא בספינה שרגליו יובילוהו, הלא הרגלים נושאות הגוף בכל תנועתו, וכבר מצינו הפעל הלך גם על הרוכב, כמו וירכב לחאב וילך יזרעאלה (מ"א י"ח מ"ה), ויולך רכב הסוס לקראתו (מ"ב ט' י"ח) ועוד כמוהו, גם בעל ל"ח יאמר בדרך ההעברה: „ער גיבג נאך ווענטאינדיען" וכדומה, אף שלא הלך לשם נרגליו. מימי קדם, ידוע הוא שכל העמים הקדמוניים התפארו לאמר כי המה ראשית הגויים ומחכמתם מימות עולם וכן עשו גם לחנשי צור ולידון, וכבר ספר לנו הסופר העתיק יחזקאל, כי כהן לחד מכהני צור הכטיחהו כי היכל הלילי הערקוועם לשר עמד בעת ההיא בעירם כבר נבנה זה לאלפים ושלש מאות שנה. (ח) מי יעץ, לדעתי גם זה עוד מדברי לחנשי תרשיש שיאחלו לים לרעהו: מי יען? והנביח ישיב להם: ה' לבאות יעלה וגומר. המעטירה, הוא בינוני הפועל מבנין הכבד הנוסף, לכן פירש הרד"ק שהיה נותנת עטרות לאחריה, כי כאשר ספרו לנו הקדמונים לח לבד הקימה צור מלכים לכסח בערי מחוזות פֿהעניזיען, אבל גם בערי בנותיה (טאָכטערשטאָטען) הרחוקות, היה המליכה מלכים והפקידה פקידים בכל היבר בעיניה. כנעניה, לפי הפשוט הוא הכפל של סחריה, כי ידוע הוא שמעוז צור היה רק ברוב סחרה; והרב שתרגם „אויהרע ניעדריגסטע" שמר לת דרכו, עיין למעלה י"ט י"ח. (י) עברי, רבו המפרשים בשחור הפסוק הזה, לדעת יונתן ורד"ק (ולדעתי הוא הפירוש הנכון) הוא בכל ענין אל עברו תרשישה (פסוק ו'), והכוונה על צור שינוס מהר מאחרו במרוצה בשחל העובר לת גדותיו, ויברח לתרשיש, ובת תרשיש הוא כמו לבת תרשיש ואין זה זר בנודע. אין מזח עוד אין לך מוסק וקיוס עוד במקום

(יא) יָדוֹ נָטָה עַל־הַיָּם
הִרְגִּיז מַמְלָכוֹת
יְהוָה צִוָּה אֶל־כְּנַעַן
לַשְׁמֵד מָעֻזֶּיהָ:
(יב) וַיֹּאמֶר לֹא־תוֹסִיפִי עוֹד לַעֲלוֹז
הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת־צִידוֹן
כִּתִּיִּים קוּמִי עֲבֹרִי
גַּם־שָׁם לֹא־יָנוּחַ לָךְ:
(יג) הֶן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים
זֶה הָעָם לֹא הָיָה
אַשּׁוּר יְסָדָהּ לְצִיִּים
הֵקִימוּ בַחֵילָיו עֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ
שָׂמָהּ לְמַפֵּלָה:

מזח. לון לך עוד מוזק וחזור לשנס מתניס. מזח לשון חזור כמו (תהלים ק"ט) ולמזח תמיד יקגרה וכל לחזיר לשון מוזק: (יא) ידו נטה. הנוטה: ה' נוה לל כנען. נוה לת קורלין על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ניזרעאל (מלכים ב' ט') כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כ"ו) כמו להשמיע: מעזיה. לור ולידון משל כנען היו כמו שנאמר. לת לידון בנורו: (יב) כתיס. לל לרץ כתיס קומי עגורי גם שם לל ינוח לך. למה לני לומר קומו עגורי: (יג) הן ארץ כשדים. זה העם לל היה, לשר לל נדי הוא להיות עם שהרי נקרלו הגוי המר והנמהר (חבקוק ל') עם שוטה הוא מן הנריות שהקב"ה מתארט עליהן על שנרלה כמו שגגינו שלשה הקב"ה מתארט עליהם במסכת סוכה: לשור יסדם. להשכין בם לניים שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו (לקמן ל"ג) כי לדיר: הקימו בחוניו. הם יקימו מלודותיהם על נור: בחוניו. לשון

כחים קרי. בחוניו קרי הילילו

באור

הזה, ומזח הוא החזור כמו ולמזח תמיד יקגרה (תהלים ק"ט י"ט), ולפי שחזיר הוא חוזק המתניס נקרא החוזק מזח, כי כן נאמר נחזר בגבורה (תהלים ס"ה ז'), חזר נא כגבור חלליך (ישוד ל"ח ג') על החומן והכח (ולדעת הרד"ק בשרשיו הוא בהיפך כי עיקר הורלת מזח החוזק ונשלל על החגורה, לפי שהיא תחזיק המתניס, ולין לת המקום להתוכח עמו); ולדעת הרלב"ע והרדי"ל יהיה הגוזח לת תרשיש, והכוונה על לניי תרשיש שהיו בעת ההיא בלור לעשות מסחר וקנין, וקרל להם כי ימהרו וינוסו לל לרלם כנחל שוטף, כי סה בלור לין עוד מזח, מקום לעמוד שם בעת. והחכם געזעניוס (ולחריו ליזהו מעתיקים חדשים מבני עמנו) נחר לו דרך לחר, ולדעתו לך טוב יבשר הנביא לבת תרשיש, והוא, כי עד עתה היתה לור מושלה בפרך בתרשיש (לשר היא יסדה כלשר לומרנו) ולמרו לך לנו נתנה הלרץ, ולל הרשו לניניי תרשיש לעשות מסחר גם בלרץ" מושבותם עם שלר העמיס, וע"ז לומר כי עתה לחרי לשר נפלה לור תגל בת תרשיש לחפשי, תפרוק עול לומה מעליה ותפרון בלרץ לסחור בה כיולר המתפשט, ולל יהיה לה עוד מזח כלומר עוכר לשר ימנעה מזה: ולפי גם סמך החכם הזה יתדותיו בספרי הקורות, מ"מ לל לחשוב לנכי כי זה בלמת כוונת הכתוב, כי ל"ל הוא בל חשול יחדל המלין מלקרוח לבת תרשיש, כי תשמח ותגיל בסור שבט מכתה בדרך הנביא הזה תמיד. ויותר יתכן בעיני שזה יעוד לתרשיש לולם לרעה ולל לטובה, והוא נמשך על הפסוק הקודם שלמר שה' יען לחלל גלון כל לגי וגו', ולזה הוסיף לומר שגם על תרשיש שלף היתה עיר גדולה רבתי עם ושמה יצל בגויים, גם עליה תעבור כוס התרעלה, וגם היא תגלה מלרלה, כי בנהירים חרה ה' וכל הלויים יחרדו מפניו. ומהעתקת הרב לון להכריע למי מהפרושים יכנה, רק זלת נדע שלדעתו בת תרשיש הוא נוצח המלמר. (יא) ידו נטה, ה' במלמר הזני עומד במקום שניס, והענין ה' ידו

(יח) זיינע האַנר שטרעקטע ער איבערם מעער,
ערשטטערט קאַניגריי̈ע,
דער הערר געבאָט איבער כנען,
צו צערשטאָרען זיינע פֿעסטונגען.
(יט) ער שפּראַך: נימערמעהר זאָללסט דוא פֿרײַלאָקקען,
דוא געשאָנדעטע יונגפֿרוי̈א, טאָכטער צידון!
צו כתים מאַך דיך אויף, וואַנדרע הין!
אויך דאָרט ווירד ניכט רוהע דיר.
(כ) זיהע דאָס לאַנד דער כשדים!
(דיעזעם פֿאָלק ווער אונבעדייטענד.)
אשור שטיפֿטעטע עם צום האַפֿן,
זיא עררי̈כטעטען איהם ווארטען,
נון צערשטאָרען זיא זיינע פֿאַלעסטע,
מאַכען עם צום נעטרימער.

היי.

מחזני מרמה (הושע י"ב ח'), וגם תרגום היתה סוחרת עמים כאשר זכרנו. לשמיד, עיין רש"י. מעוניה, הנו"ן תמורת לות הכפל, כמו קנני למלין (איוב י"ח ג') שהוא כמו קני מזרע קדן, וכן חסדי ה' כי לא תמנו (איכה ג' כ"ב) (מדברי הרד"ק), ואמר מעוניה דכנוי נקבה, כי הכוונה אם על האומה כנענית או על עדת סוחרים כאשר אמרנו. והרא"ע פתרהו בחסרון מלת תרחת, ושעורו ה' נוה אל תרחת כנען לשמיד מעזניה. (יב) ויאמר, הנה אמר כן על צור (רד"ק). המעשקה, את צור בת צידון (כי בתרס נבנתה צור היתה לידון רחת הממלכה לכן נקראה צור בת צידון) שאת כעת מעשקה, לא תוסיפי עוד לעלוז. ואמר הרד"ק שאין הכוונה שכל תעלוז עוד לעולם רק לזמן מה, כי לבסוף שוב נפקדה צור כאשר יבאר. ויונתן תרגם לא תוספון עוד למתקף להויתון מנסין לעמת די בצידון ע"כ, והנה לדעתו יהיה נאמר עוד על הזמן העבר, והמעשקה הוא הפעול תחת הפועל, ושעורו הַמְעַשְׁקָה, כמו את נבל הצדוקה (תהלים קל"ז ח') כאשר הערנו זה פעמים, והענין בתחלה היתה לידון עיר המלוכה, והיתה מושלת בכל המחוזות, ועתה נשלה צור רחת והבליחה, ונכנסה תחת רגליה כל ערי ארצה וגם לידון. וזה הפירוש נראה בעיני יותר נכון, ויתורגם: ניכט מעהר זאָלסט דוא טריומפֿירען, חוכטערדריקערין דער יונגפֿרײַלי̈כען טאָכטער צידון'ס. לא ינוח לך, לדעת החכם גשזעניום הענין לפי שצור לחלה את בנותיה (קחוניען), לכן גם הנה עתה בוז יבוזו לחמן, ולא יתנו לה יד לצבת בטח בחרבן. (יג) זה העם לא היה, לדעת רוב המפרשים יובן זה בחסרון מלת אשר, זה העם אשר לא היה, ולדעת יונתן תחסר כ"ף הדמיון, ושעורו כלא היה ותרגם כלא הוה (והחכם גשזעניום לא ירד כלל לכוונת יונתן עיין בדבריו), והענין שלא יתחשב בגוים ולא ילא לו שם בעמים. אשור יסדה, יסדה מוסב על ארץ לפיכך היא בל"נ. לציים, לדעת חכמי העמים ליושבי ציים, כמו לפניו יכרעו ציים (תהלים ע"ב ט'), וכי הוא כמו ליה שעניני מדבר ושממה, והכוונה על כשדים שהיו פרזי מדבר שודדים וחומסים (ויש סמך לדבר מן כשדים שמו שלשה רחשים לחיל ח' י"ז), ואשור עשה גדודי כשדים לעם לשכון בארץ נושבת, ולדעת הרב המתרגם יהיה לציים למקום שיבנו ציים, כלומר נמל לאניות (המצן), וגם הרד"ק אמר ציים הוא מענין כי אדיר (לקמן ל"ג כ"א) (אך שהוא פירש תוכן הכתוב בענין אחר ע"ש) וכן כתב רש"י עיין בדבריו; והרד"ק כתב המת אניות שיש הולכות לשלול שלל ולבוז בז מפה אל פה (רויבטיפֿע), והוא לדעתי נכון מאד, כי מלת ציים תכלול שתי הורות יחד, האחת הורות ספינה, והשנית מענין מדבר, כלומר אניות פרחות אשר יגזלו ויחמסו לכל עובר ארחות ימים, כי מדבר הוא מקום שודדים כנודע. הקימו בחוניו, מענין עופל וצפון (לקמן ל"ג י"ד) שהוא המגדל, ופה הכוונה על המגדלים אשר יערכו הצרים על עיר להלחם בהם עם העומדים על החומה, ואמר כי הכשדים עם לא היה נלחמו על צור וכנו שליה מנור. עודדו ארמנותיה, מענין ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז ז'), ולא שלחמת

(יד) הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
כִּי שֻׁדַּד מָעוֹזְכֶן׃
(טו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה
כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד
מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה
יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה׃
(טז) קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר
זוֹנָה נִשְׁכָּחָה
הֵטִיבִי נַגֵּן
הַרְבִּי־שִׁיר
לְמַעַן תִּזָּכֵרִי׃
(יז) וְהָיָה מִקֵּץ ו שִׁבְעִים שָׁנָה
יִפְקֹד יְהוָה אֶת־צֹר
וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּהּ
וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הָאֲרֶץ
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

עופל וכתן (לקמן ל"ג) בורסייי"ן בלע"ז שעושין למלור על הכרכים: עוררו לרמנותיה. ימרינו לבון עבו עבו (תהלים קל"ז) לבון נתילה עד היסוד: (טו) ונשכחת לור. לפי שמזכירה בלשון גנאי לבון זנות לומר ונשכחת כזונה שנשכחים לוהביה לף היא תשבח מלין סופרי' ומגדים פוניס חליה לפי שתהיה חרובה: כימי מלך אחד. ימי דוד שנעים שנם היו ולימי יודע מה הסימן הזה הניתן כאן: יהיה לצור. זכרון מעט שתתגער מספלות' ותחזו' לאותן שהיו רגילין אללה לחזו'חלי' לשוב לקדמות': כשירת הזונה. שרוחה שלין פונה חליה ונושלת קול ערב ונעים בשיר לולי תערב על מלהביה: (טז) הרבי שיר. כלומר לף הרבי תחנוני'והשפילי גלותך: (יז) לתקנה. לקדמותה ולעושרה ע"י

סה' רפס והיה

שחורתה ומכנה לותה בלשון גנאי:וזנת'.ותספק שחורה לך בלשון גנאי כינה לותה:

קדש

באור

שנשמת עוררו הלרמנות ושמוה למפלה, שהרי כבר למרנו לך שלא נלכדה לור בעת ההיא, לך הענין שבנו דיק בשבור לעורר לרמנות ולשומה מפלה, כן הוא המשך המלמרים כפי חלוקת הנגינה, וכן דעת רש"י ע"ש. והרב המתרגם הלך בשקנות קלת מפרשי בני עמנו, כי הקימו בחוניו מוסב על לשור, שהוא הקיש לעם כשדים מנדלים, כלומר בנה לו מבנר על שפת הנמל (המפן) להגן בשד הספינות לשר יחנו שמה. — והנה לין מפסוק הזה להוכיח כמו שחשבו רבים שהנבואה הזאת נלמרה על נבוכדנלר לפי שהזכיר הכשדים, כי נהפך הוא מכלן רלי' לפתור הדעת הזאת כמ"ש החכם געזעניום, שהרי בימי נבוכדנלר היו הכשדים עם גדול ונורא לכל סביביו, ולילך יאמר עליו שהוא עם לץ היה (ובפרט לדעת יונתן שהכוונה כלץ היו שמשמע שעוד עתה כלץ נחשב הוא), לכל הענין הוא שהיו במחנה לשור כשדים (כמו שהיו במחנה סנחריב בני עילם וקיר בנזכר לעיל כ"ב ו'), כי הפרלים האלה לך על תרכם יחיו, ולכן הוצרכו לכל לשר יבוא בזרועם, ולכשר ספרו

(יד) הײלעט, איהר שיפֿע פֿאָן הרשיש!
דען צערשטאָרט איזט אײַרע פֿעסטע.
(טו) אונר עס געשיעהט אַן יענעם טאָגע,
דאַס צור פֿערגעסען ווירד זײַעבענציג יאָהרע
גלײַך דער צייט אײַנעס נעוויסען קאָניגס.
נאַך פֿערלויף דער זײַעבענציג יאָהרע
ערגעהט עס צור, גענאָם דעם ליערע פֿאָן דער בוהלע
דירנע:
(טז) »נים דיא ציטהער, אומוואַנדלע דיא שטאַדט,
»דוא פֿערגעסענע בוהלדירנע!
»צי5נע דיך אוים אים שפיעלע,
»שטרענגע דיך אַן אים געזאַנגע,
»אויף דאַס מאַן דיין געדענקע!«
(יז) אונר עס געשיעהט נאַך פֿערלויף פֿאָן זײַעבענציג יאָהרען,
בערענקט דער עווינע וויערער צור;
דאָך קעהרט זיא צוריק צו איהרעם בוהלערלאָהן,
אונד בוהלט מיט אַללען קאָניגרייכען דעם ערדבאָדענס.
דאָן

ורד"ק), והיותר נכון מכלס הוא עוד פירוש הרחב"ע שכתב וז"ל: מלכות נבוכדנצר ובנו ובן בנו כי כאחד יחשבו ע"כ. ואם גם לנחמו בל נחזיק שהנבואה הזאת תורה על נ"נ, מכל מקום בעיקר הפירוש נסכים עמו, שענין מלך אחד ז ר ע מלך אחד (דינהסטיע) כמו לרבעה מלכין יקומון מן לרעת (דניאל ז' י"ז) שפירושו מלכיות, ותהיה הכוונה על זרע המלוכה לאחר עתה בלור, כי כל ימים לאחר יאבד המה לבסוף תהיה ממלכה אחלה, וכמ"ש הרדי"ק כי עוד לא נכרתה המלוכה מבור מכל וכל, רק הוסבל גאונה, ושמוש הכ"ף במלת כימי הוא כמו בי"ת, וענינו ,,וועהרענד". והנה על פירוש הרחב"ע כתבו חכמי העמים שאין זה נכון, כי שנות שלשה המלכים החלה, נ"נ ובנו ונכדו מעת לאחר החרבה לור ע"י נ"נ, בל יעלו למספר שבעים שנה; לאחל אין זה טענה, כי המספר שבעה לו שבעים הוא רק מספר כללי ע"ד הפלגה מבלי להדקיק על עודף וחוסר שנים מה, כאחר כתב גם הרד"ק בכמה מקומות; לולם הרב המתרגם בחר לו דרך לאחר ותמך יתדותיו בספרי ימי קדם, ובזה הסיר כל המבחלה ממאמר הסתום הזה וז"ל: יתכן שרומז על מלך אחד לאחר המית אבדאסטאַרט (Abdasdartus) מלך לור ומלך תחתיו, ולא נזכר שמו בספר דברי הימים למלכי לור, והיה נשכח גם בימי הנביא. יהיה לצור כשירת הזונה, כלומר שיהיה לצור כאמור בשירת הזונה, והיה זה שיר לשבר על זונה נשכחה, והיה ידוע להמון בימים ההם, ואמר הרד"ק שדמה לור לזונה, לפי שאליה בלו סוחרי ארץ ממרחקים ע"כ. וכן אמר נחום (ג' ד') על נינוה: מרב זנוני זונה טובת חן וגו'. (טו) קחי כנור, כן היה שיר הזונה, והנביא לא זכר רק חלק ממנו, והנה עוד עתה דרך הקדשות בארץ המזרח שיולחות בכלי שיר בשוקים ובחוצות להטות לב החנשים אליהן, וזה משל על לור, כי תאמן

בכל

למו סופרי ימי קדם, גם היו מלכי לצור מושלים בארץ בכל כמ"ש (מ"ב י"ז כ"ד) ויבא מלך לצור מבבל ומכותא וגו', ואמר הנביא שכל כך נסרחה חכמת לנזי לור עד שגם הכשדים פרחי לדם, לצר לא גם המה גבורי כח, לינם מלומדי בחכמת מערכת הלבא להלחם על עיר בצורה ולבור עליה ולהשחית חומותיה, גם המה הקימו בחוניו. (יד) שדד מעוזכן, לור שהיתה מעוז היס כאשר אמר, ולפי דרכי שחף על תרגום יעד הנביא רעה, יתכן כי במעוזכן כוון לתרגום עלמה. והנה פה נשלם חלק האחד מחזון לור, ולכן סיים כמה דפתח כדרך המשוררים, כמו בתהלים פרשה ח' ורביס כמוהו, ומעתה לך טוב ושלו' יבאר כדרכו כי תשוב לור לאיתנה. (טו) כימי מלך אחד, כל המבארים לא מלאו ידיהם בפירוש המאמר הזה (עיין רמ"י

(יח) וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ
קֹדֶשׁ לַיהוָה
לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן
כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה
יִהְיֶה סַחְרָהּ
לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה
וּלְמִכְסֶה עָתִיק:

(יח) קדש לה'. עתידים לדיקים לבוז אותה כשיב' מלך המשיח: לא יאצר. להיות אוצר למלכיה: ולא יחסן. לא ינחילוה לבניהם: ולמכסה עתיק. למלבושי מויעתיק מצודת כמו ידברו עתק (תהלים ע"ד):

כד

(א) הִנֵּה יְהוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ
וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָּנֶיהָ
וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ:
(ג) וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן
כָּעֶבֶד כַּאדֹנָיו
כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ
כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר
כַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה
כַּנֹּשֶׁה כָּאֲשֶׁר נָשָׂא בּוֹ:

כד (א) הנה ה' בוקק הארץ ובולקה. הרי נבואה זו פורענות ליזרעאל לפי שניצח להם נחמה זו והם עתידים לרעות לפניה נרה רבה לכך אמר להם לא לכם אני אומ' אתירעו' כי הנה הקב"ה בוקק ובולק לתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה יצאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נגלתי הנבואה הטובה. בוקק מרוקן. ובולקה מחריבה: ועוה פניה. והבהיל משוביה. עוה לשון נעויתי משמוע (לעיל כ"ח): (ב) [תוספת] והיה כעם ככהן. לא כאשר הולכי דרכים שהאדון מוליכו עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכבד והעבד נקלה הגבירה נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהצדקי מוליך העבדים הכל שוין לפניו:

חבוק
הח' רפה. נל"ל

נקונה כמוכר. בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונה שמח והמוכר עצב שלא יבוא לממכרו אבל כשהצדקי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם עוים שהלוה חין לו לפרוע והמלוה אם לא הלוה לזה היה הצדקי נועלו כמו כן כנושה בלאחר מושה בו לוה נופל בנסף ומושה נופל בכל אחר לברים בגון יין ושמן ותבואה ולבם בלבתיב (דברים

באור

נבל כתה להשיב תליה סחר גויים בימי קדם, ולבסוף שבעים שנה ימלא תפלתי (יח) והיה ס"רח, נבוכו מאד גם חכמי יזרעאל גם חכמי העמים להוליח לאור מתי נתקיים היעוד הזה, פניו לימין ואין עוזר לשמאל ואין מושיע, רש"י ורל"ק החליטו שניצח על הגאולה העתידה, ואנכי אתמה מאד על לברים, כי הלא בפי קבלת חז"ל ייראו בני יזרעאל את כל הארץ אחר נשבע ה' לאברהם לתת להם (עיין פירו"י בראשית ט"ו י"ט), ומור ונילון בגבר נפלו לנחלת בני יזרעאל במפורש בספר יהושע (י"ט), וח"כ מה חילוק יש אם יצאו בני יזרעאל בה בי יבבדו ויובילו את לחלתי יזרעאל, ואף כי אמר ואת נגה שהוא לנגחי

(יח) דאַן ווירד זיין איהר ערווערב אונד איהר ביהלערלאָהן
היילין דעם עווינגן,
ניכט אויפגעהיפט ווירד ער, ניכט פעסט פערוואַהרט
זאָנדערן דען ווָהנענדען פאָר׳ם עווינגן
נעהאָרט איהר נעווערב,
צור נאַהרונג אין פֿילע,
אונד צור פראַכטיגען בעקליידונג.

כד

(א) זיעהע! דער עווינע עינטלעדיגט דאַז לאַנד,
פֿערהעערט עס, פֿערצעררט זיין אַנגעזיכט,
אונד צערשטרייט זיינע בעוואָהנער.
(ב) דאַן ערגעהט עס וויא דעם פֿאָלקע זָא דעם פריעסטער,
וויא דעם קנעכטע זָא זיינעם העררן,
וויא דער מאַגד זָא איהרער נעביעטהערין,
וויא דעם קיפֿער זָא דעם פֿערקייפֿער,
וויא דעם פֿערלייהער זָא דעם ענטלעהנער,
וויא דעם גלייביגער זָא דעם, דער איהם שולדעט.
לעער
זָאלוטע רחן זיין), והנביא יאמר זאת כנגד צור, יען כי ה׳ פקוד יפקוד אותך, וחך מחמלת ה׳ עליך תצוב כימי נעוריך, לכן מן הרחוי שיהיה סחרה קדש לה׳. **לא יאצר ולא יחסן**, לא יוסד בחוכר ולא במקוס חוסן, וכן תרגם יונתן לא יתחכר ולא יתגנז. **ולמכסה עתיק**, הרב העתיק „פרחַכטיגען" כי כן תרגם יונתן ולכסו דיקר, וגם הרד"ק בשרשיו אמר לכסות עב וחצוב.

הנבואה הזאת נמצאת על פרשה כ"ח כמ"ש הרמב"ן, והיא כוללת תעודות (גם רעות גם טובות) על ישראל, אולם היא תפרד לכמה חלקים, והרמב"ן חלק אותה לחמשה עשר פרשיות, ולהחכם בעניוים חלוקה אחרת, ואנכי אוחז בזה וגם מזה קל אנח ידי, כפי אשר תציג יד שכלי, כאשר תראה במה שיבוא. והנה החלק הראשון יתפשט מן פסוק א׳ עד פסוק ט"ז, והוא כולל פורענות על ישראל כמ"ש רש"י, אך לא כאשר הבינו המפרשים שעל עשרת השבטים דבר, כי אם היתה זאת עם רוחו להוכיח אך אותם, אין ספק שהיה מזכיר גם אפרים וכלעיל (ט׳ ח׳), וכן לקמן (כ"ח ז׳) אך על יהודה ויושבי ירושלים ידבר, וכן אמר הראב"ע לקמן (פסוק י"ד) כי לדעת ר"מ הכהן כל הפרשה נאמרה על מפלת סנחריב.

כד (א) בוקק, כמ"ש רש"י, והענין כמ"ש הרד"ק שתהיה רקה מיושביה, ואולי מזה הענין נוקי סריקי בדחז"ל, ויהיו הם הכדים שמהם מערין אל הכוסות. **ובולקה**, תבזרו בנחוס (ב׳ י"ח) בוקה ומבקה ומבלקה, ופירשו בו שהוא לשון חרבן וממה. ולי נראה לפתור המלה בחילוף הדומות, והוא כמו פלג שענינו החילוק, וכאלו ה׳ יגזור החרן לגזרים, וכענין סור התפוררה חרן (לקמן פסוק י"ט), ואולי מזה המשל בפי חז"ל אנח לח חילק ולח בילג ידענח (חצר נלחה רש"י מלפרשו עיין חולין י"ט ע"ח). **ועוה פניה**, יעוה את פני החרן שבל יכירנה עוד איש, וזה שתרגם הרב „פערלערט", והענין על חרן יהודה לחצר בה עמד הנביא. (ב) **כעם כבהן**, אמר תנחומא כל תגודות החברה, ולא יהיה שום יתרון ומעלה לאיש על זולתו, כי הכל יהיו בשפל המדרגה, והתחיל בבת היותר מעולה והם הכהנים, והיה כעם כבהן, כי שניהם עבודת אלהים, ואחר כך כעבד כאדוניו, כלומר לא לאדונים לחלה, כי גם החדון לעבד נמכר עתה לעם אחר, וכן בכל

(ג) הָבוֹק תְּבוֹק הָאָרֶץ
וְהָבוֹז תִּבּוֹז
כִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה:
(ד) אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ
אֻמְלְלָה נָבְלָה תֵּבֵל
אֻמְלְלוּ מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ:
(ה) וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יְשְׁבֶיהָ
כִּי־עָבְרוּ תוֹרֹת
חָלְפוּ חֹק
הֵפֵרוּ בְּרִית עוֹלָם:
(ו) עַל־כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ
וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ
עַל־כֵּן חָרוּ יֹשְׁבֵי אֶרֶץ
וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְעָר:
(ז) אָבַל תִּירוֹשׁ אֻמְלָלָה גָּפֶן
נֶאֶנְחוּ כָּל־שִׂמְחֵי־לֵב:
(ח) שָׁבַת מְשׂוֹשׂ תֻּפִּים
חָדַל שְׁאוֹן עַלִּיזִים
שָׁבַת מְשׂוֹשׂ כִּנּוֹר:
(ט) בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ־יָיִן
יֵמַר שֵׁכָר לְשׁתָיו:
(י) נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹּהוּ
סָגַר כָּל־בַּיִת מִבּוֹא:

רש"י

(דברים כ"ד) כי תצה ברעך מצא'מלום'[ע"כ]: (ג) הבוק תבוק־תתרוקן: הבוז תבוז. לשון בזה ובלע: (ד) נבלה. כמו (ירמי' ח') והעלה נבל לשון כמש ותצות כח: אומללה. לשון אפלות כמו היהודים המלליס (נחמי' ה' ג'): תבל. היא ארץ ישראל שהיתה מתוכלת במצות הרבה: מרום עם הארץ. גאון עם הארץ: (ה) והארץ חנפה. כמין חניפות עושה עצב ואינו עושה קמה מראה קמה ואין תבון בקציה: תחת יושביה. בשביל יושביה: ברית עולם. היא התורה שקיבלו בברית: (ו) על כן אלה. בעון שבועת שוא: חרו. לשון יבש ולמח בחוס חורב כמו נחר מפוח (ירמיה ו'): (ח) משוש תפים. שהייתם לומרים הנה עצון ושמחה (לעיל כ"ב

באור

בכל יחוסי המדיני (מין מַלוֹען בירגערליכען פערהעלטניסען) לא יהיה הבדל בין איש לרעהו, וע"ז אמר כקונה כמוכר, כי הקונה וגם המוכר לא ישמחו, כי הבזה אשר קנה לא לו תהיה, והנכסף אשר לקח המוכר מחירו יהיה לשלל החויב, וכן בל יהיה נכר שוע לפני כל, ויהיה כמלוה כלוה וגו', ועל השנות כ"ף הדמיון גם במדומה גם במדומה, כאשר כתב הרלב"ע שהוא דרך קצרה, וכן הוא החדון כעבד והעבד כאדוניו ע"כ. (ג) הבוק, עיין רש"י. והנה כל מצבל ירלה במעט השקפה, כי על הפסוקים החלה לא יופיע הוד מליצות יעשיהו, אך בלבל תרוזים יאמינו ורוח נשגב אין בהם, ולזה החליטו במה חכמי העמים כי הפרשה הזאת מידי סופר אחר יצאה, וכן עשו בשאר מקומות אשר לפי דעתם נעדר מהם יפעת השירי. ואני בל אוכל להשיג אין נעלם מעיני החכמים החלה כי אך

(ג) לעער, אויסגעלעערט ווירד דאַז לאַנד
אונד גענפֿלינדערט, ריין אויסגעפֿלינדערט,
רען דער עוויגע שפראַך אוים, דיעזעם וואָרט.
(ד) עם טרויערט, עם וועלקט דיא ערדע,
עם שמאַטעט, וועלקט דער ערדקרייז,
עם שמאַטען דיא האָהען דעם פֿאָלקעם אים לאַנדע.
(ה) אונד דער בּאָדען ט־ינט אונטער זיינען בעוואָהנערן,
ווייל זיא איבערטראַטען דיא געבּאָטע,
איבערשריטטען דאַז געזעטץ,
בראַכען דען עוויגען בונד.
(ו) דאַרום פֿערצעהרט איין פֿלוך דאַז לאַנד,
דאַם זיא ביסען דיא בעוואָהנער דאַזעלבסט;
דאַרום פֿערלאָדערן דיא איינוואָהנער דעם לאַנדעם,
אונד איבריג בלייבט דער מענשהייט וועניג.
(ז) עם טרויערט דער מאָסט, עם שמאַטעט דער ווי־ַטאָק,
עם וייפֿצען אַללע זאָנסט פֿראָהליכען זינגעם.
(ח) עם פֿייערט דיא לוסט דער פויקען,
עם פֿערהאַללט דאַז גערייש דער פֿראָהבעלעבטען.
עם פֿייערט דיא לוסט דער האַרפֿע.
(ט) בייא געזאַנג ניכט טרינקען זיא ווין,
ביטטער איזט דער טראַנק זיינען טרינקערן.
(י) צערטרימערט איזט זיא, דיא שטאַדט דער פֿערוואָרונג,
פֿערשלאָסען יערעם הויז, קיינע אונטערקונפֿט.

יאַמ־

רוח היא בלעגם, וגם מלילות הנבחר במצורי' תחת מסבות יתהפכו, ולפעמים תרפינה גם כנפי מלין המליצים, והנסיון יורה על למתת הדבר הזה, וכמה מן הצירי' ומלילות יש בידינו ממצורי' מפוארים לצד ולתהלה, אבר לא כל נרחה כי גם המחבר מתו' עליו, כל נחמין כי מידו היתה זאת, ומדוע כל נאמר כי כמקר'האחרוני' כן מקרה הראשוניס? גם לינו מן הנמנע שלזהו פרצוית מבר הנביא בימי ילדותו בחבר החל רוח ה' לפעם בקרבו, ולא היה עוד שלם במלאכתו בתכלית השלמות. לכן לדעתי אין להכריע כלל לא גם בזיזהו פרצוית או פסוקים לא עמד טעמם בם והמה נגרעי' בערכם מיתר מלילותיו, כי לא מפיו יצאו ורק התגנבו בתוך ספרו; קולם בחמת לא גם

נחזיק כי בזיזהו מקומות אלו בהם ידי סופר אחר אין זה רע, ולא יזיק כלל לעיקר אמונתנו, שהרי גם חז"ל אמרו כי אנשי הפסוקים וכי יאמרו וגו' לתורה ולתעודה וגו' (לעיל ח' י"ט וכ') נחזי אבינו על הנביא הושע אמרם, וכמ"ש שם רמ"י ע"ש. (ד) **חבל**, יקרא לארץ מיוחדת תבל וכדלעיל (י"ג י"ח) ובכמה מקומות, כי ליושבי הארץ ארץ מושבותם היא התבל ומלואה. **מרום**, גדולי עם יספו (רד"ק). (ה) **והארץ חנפה**, יונתן תרגם ואַרעא חבית תחות יתבהא, ויהיה חנפה כענין ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל"ה ל"ג), והרב תרגם כדעת הרד"ק, שהענין שכחתה מעשיה ולא עשתה פירות, ואמר תחת יושביה כענין והארץ אשר תחתיך ברזל (דברים כ"ח כ"ג). **עברו חורות**, גם תורת אלהים גם תורת הקדש. (ו) **על כן אלה אכלה ארץ**, כל המפרשים הראשונים מבני עמנו (רש"י רד"ק ראב"ע ורלב"ג) פתרו בעבור אלה כלומר בחטאת שנעשת שם, ולא"כ אין ספק לדעתי שהיו קוראים אכלה בני"ת (וכן הוא בקצת ספרים), כי אכל נקל לא יופלק על הפעול בנוקב, לכל הרד"ק אמר בפירוש אכלה בב"ף, ולדעתו לריכין לאמר כי שעורו עונש האלה אכלה את הארץ וזה דחוק, לכל הרב תרגם כדעת חכמי העמים כי אלה הוא מענין קללה. **ואשמו**, הרד"ק פירש לשון שממה, ובאמת כי אשם הוא כמו עון, שנאמר גם על העונש הבא בעקבות החטא (ועיין בבאור לספר תהלים ה' י"ב), וזה שתרגם הרב "ביסען". **חרו**, מענין יובש וצרפה ר"ל כליון. מוער, שם בתוספת מ"ם, וכן הלא עוד מעט מזער (לקמן כ"ט י"ז). (ז) **אבל חירוש**, כאלו התירוש יתאבל על כי כלו שותיו, וי"ת תתאבלו כל שתי חמר, והוא אחד במובן. **כל שמחי לב**, כי היין ישמח לבב אנוש. (ח) **משוש תפים**, כי בתפים ובנורות היו שמחים בבית המשתה (רד"ק), וכן נאמר לעיל (ה' י"ב) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם. (ט) **יימר שבר**, לפי שלא ישתו בשיר יין מעלבון רוח, לכן כל יעשה השכר לחכם, כי לא יתעמו במשתיהם. (י) **קריה תחו**, עיין רש"י,

(יח) צְוָחָה עַל־הַיַּיִן בַּחוּצוֹת
עָרְבָה כָּל־שִׂמְחָה
גָּלָה מְשׂוֹשׂ הָאָרֶץ׃
(יט) נְשְׁאַר בָּעִיר שַׁמָּה
וּשְׁאִיָּה יֻכַּת־שָׁעַר׃
(כ) כִּי־כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ
בְּתוֹךְ הָעַמִּים כִּנְקֹף זַיִת
כְּעֹלְלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר׃
(כא) הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ
בִּגְאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם׃
(כב) עַל־כֵּן בָּאֻרִים כַּבְּדוּ יְהוָה
בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כג) מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ
צְבִי לַצַּדִּיק
וָאֹמַר רָזִי־לִי
רָזִי־לִי אוֹי לִי
בּוֹגְדִים בָּגָדוּ
וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃

כ"ג): (י) קרית תהו· כשתצר נקראת קרית תהו: מבוך· מלבוש לתוכה לים: (יא) ערבה· התציכה: מצוה החרן· היא ירושלים (יב) ונשיה יכת שער· על ידי שחיית גלמוד שיהו הבתים שוממין מלין יושב יוכתו השערים ע"י עדים ומזיקין (יג) כי כה· יעשו ישראל בקרב העמים לחד בעיר ושנים במשפחה: כנקף זית· המשליך גרגרים בעת לקיר: (יד) המה ישאו קולם· לאותו המעט הנשתייר הטוב שנבחרו למעלה: נהלו מים· יותר ממה שנהלו על הים בגאולת מצרים: (טו) על כן באורים· ת"י במיתי אורח לנדיקיא על שתי בשורו' של גאולת בבל ושל לדום· ומנחם לקר אוריס ל'נקיקים וסעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדי (בראשית י"א) בקעת כשדים וכן מאורת לפעוני (לעיל י"ח) נקע אור מעונתו: (טו) מכנף הארץ· ת"י מבית מקדשך שהוא בסוף ארץ ישראל במזרחה כמו שגינו לוז מן המער' וירדן מן המזר' נמלך מירושלים לירדן מהלך יום· ואני אומ' לפי פשוטו שמענו מלחורי הפרגוד שעתידין להעלות זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות כבי לצדיק עתיד להיות מלבות קומה לצדיקים: ואומר רזי לי וגו'· אוי לי שנגלו לי שני רזים רז פורענות ורז

פתח

באור

והרחב"ע פתר הקריה שהלכה עד עתה לחרי התהו, ויתורגם לפ"ז: דיח מייטוע שטמדט· כל ביח מבוא, חרבים יהיו הבתים ולין ענין להכנס בהם (רד"ק)· (יא) צוחה, לעקה (רחב"ע) פירוש שאינו קול שמחה רק קול יללה· ואמר הרד"ק על היין בעבור היין כי ישתלו יין ופורש לין להם· והרב המתרגם פתר על היין כמו ועל ידם החזק (נחמי' ג' ד') שמירושו לחריו, ויהי' זה מוסב למעלה, יאמר שבר בשתיו ולבן נוחה תהיה בחוצות לחרי השתיה, ואולי ערבה עולה ויורד, ושעורו נוחה על היין ערבה, ערבה כל שמחה, ויהי' נוחה קול שמחה כדרכו· ערבה, רש"י ויתר המפרשים אמרו שהוא כמו חשכה מענין ערב וכן תרגם הרב ז' וי"ת שלימת כל חדותא, ולדעתו הענין הגיע הערב של השמחה ובא תאיר עוד, וזה לדעתי מליצה נכבדה· (יב) שמה, השמחה והמשוש חלפו להם וחך השמה נשחרה בה· ושאיה, לדעת הרד"ק הענין ושאיה יוכת שער, כי יהיה חרב ולין יוכת

(יח) יאַמערנעשרייא פֿאַלנט דעם ווייַנע אויף דען שטראַסען,
נעטריבט איז יערד פֿריירד,
אויסגעוואַנדערט דיא לוסט דעם לאַנדעס.
(יט) איבריג איז אין דער שטאַדט פֿערוּרונג,
אונד פֿאָר גרויז ווירד צונעשלאַגען דאַז טהאָר;
(כ) דען זאָ ווירד עס זיין אים איננערן דעם לאַנדעס,
אינמיטטען דער פֿאָלקער, וויא דער אַבנעשיטטעלטע
אֶהלבוים,
וויא דיא נאַכלעזע, ווען פֿאָללענדעט דיא ווייַנלעזע.
(כא) יענע אַבער ערהעבען איהרע שטימע, יובעלן,
אָב דער מאַיעסטאָט דעם עוויגען ווייַזען זיא פֿאָם
מעערע הער.
(כב) דאַרום אין ערליכטעטען גענענדען פֿערהרט דען
עוויגען,
אויף דען אינוועלן דעם מזערעם, דען נאַמען דעם העררן,
דעם גאָטטעם ישראל.
(כג) פֿאָם זו מע דער ערדע האָרען ווער נעוואָנגע:
"העררליכקייט דעם פֿראָממען!"
איך אַבער שפּעע: איין גאַנצער איז עם מיר —
איין גאַנצער איז עם מיר — וועהע מיר!
דיא בעטרינער טריגען נאָך,
טרוג דער בעטריגער טריגען זיא.

גרויען

(יח) יאַמערנעשרייא פֿאַלנט דעם ווייַנע אויף דען שטראַסען, נעטריבט איז יערד פֿריירד, אויסגעוואַנדערט דיא לוסט דעם לאַנדעס. (יט) איבריג איז אין דער שטאַדט פֿערוּרונג, אונד פֿאָר גרויז ווירד צונעשלאַגען דאַז טהאָר; (כ) דען זאָ ווירד עס זיין אים איננערן דעם לאַנדעס, אינמיטטען דער פֿאָלקער, וויא דער אַבנעשיטטעלטע אֶהלבוים, וויא דיא נאַכלעזע, ווען פֿאָללענדעט דיא ווייַנלעזע. (כא) יענע אַבער ערהעבען איהרע שטימע, יובעלן, אָב דער מאַיעסטאָט דעם עוויגען ווייַזען זיא פֿאָם מעערע הער. (כב) דאַרום אין ערליכטעטען גענענדען פֿערהרט דען עוויגען, אויף דען אינוועלן דעם מזערעם, דען נאַמען דעם העררן, דעם גאָטטעם ישראל. (כג) פֿאָם זו מע דער ערדע האָרען ווער נעוואָנגע: "העררליכקייט דעם פֿראָממען!" איך אַבער שפּעע: איין גאַנצער איז עם מיר — איין גאַנצער איז עם מיר — וועהע מיר! דיא בעטרינער טריגען נאָך, טרוג דער בעטריגער טריגען זיא.

(יח) ויהי המרעישׁ וגו', ויה שהלגס! הרב: "יענע מבער". צהלו, עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ובפרט בדברי הנבואה (רד"ק). מים, הענין מלשי היס כלומר מלרן מרחקים לשר הוגלו כי יבואו לבלרון מסירי התקוה. (טו) באדים, עיין רש"י, והרשב"ע אמר ז"ל: יש לומרים גבולות וכמוהו מלור בבדים ויש לומר בבקעים והרלזון יותר נכון עכ"ל, ויונתן פתל מן לור ממש ותרגם נהורין, לך שפירש בדרך דרש ע"ש, והרב המתרגם הרליב אתי הורלות יחד, והעתיק: "אין עוליכטעטען געגענדען," וזה יש לפרש בשני פנים וכמ"ש החכם געזעניוס, שם שהכוונה בו על גבולי המזרח, ויהי' זה עומד מול ליי היס שהמה למערב, והענין כי ממזרח שמש ועד מבואו יגדל שמו בגויס, לו שהכוונה בכל המקומות לשר יזרח שם כבוד ה' כלומר לשר יתפרסם שם הנפלאות לשר עשה נמפלת סנחריב והצלת ירושלים שמה יתנו לדקות ה', ונרלה שהרב המתרגם נטה לפירוש הזה. (טו) מכנף הארץ, נלחנו המפרשים בפלור הכתוב יש שפתרו לותו על גאולה העתידה, ויש מהם למרו שהכוונה על עולי בבל, ולכלם לא יובלק מה שלמר לוי לי, כי לדבריהם לריכין לנו לומר כי כל הרעות לשר יזכיר יבואו לך לבוררי ישראל ויהודה, וח"כ מדוע יאמר לוי לי הלא בלבול רשעים הנה? ולף שמלינו שבמה פעמים יתלונן הנביא על שבר גויי התרבות, הנה זה היה רק כי נכמרו רחמיו ברלותו נרות נפשם, לבל כלן שהזכירם לנגדי וקרא להם בוגדים, לא יתכן זאת כלל לפי דעתי, ולזה אבחר לי דרך אחר לשר יסכים לתרגום הרב, והוא כי מכלן תתחיל נבואה אחרת (וכן לפי חלוקת הרדי"ק הוא החלק האני) והיא קדומה בזמן מהנבואה לשר לפניה, ונאמרה בשר בזה העיר הקדש נמלור ובמלוק מפני מלך אשור, וחזקיהו מלך יהודה מוצל לדיק בירלת אלהים היה סר רוח וזעף, כי לא ידע פנות ימין ושמאל — וזה עוד לא גלה ה' את לוזן הנביא כי קרובה יבואתו לבא, וכי יבלא חרון אפו מבלאי מלאכי רעים לבלות מחנה אשור, ועל זה אמר מכנף הארץ וגו', כלומר מני אז שמענו מכל כנפות הארץ זמרת יה לבי לבדיק, כי הפס יאמור רגלי חסידיו, אולם אנכי אומר רוני לי, הכפל לחזוק כלומר בעיני הדבר הזה שה' יעמוד לימין לדיק הוא סוד גדול וכמוס, כי הלא עיני רואו כי גם על הלדיק הזה חזקי' לא יחום ה' ולא ירחם. ויש מבני עמנו גם מחכמי העמים פתרו רזי מענין ויבלא רזון נפשם (תהלים ק"ו ט"ו) כלומר ממצמן בשרי לרזה מפני הלרות, לבל לא יתיבש זה היטב, כן הנכון בדעת יונתן ורש"י שהוא מענין סוד וכמו שתרגם הרב. בוגדים, עוד עתה תמיד

(יז) פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ
יוֹשֵׁב הָאָרֶץ:
(יח) וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד
יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת
וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת
יִלָּכֵד בַּפָּח
כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ
וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ:
(יט) רֹעָה הִתְרֹעֲעָה הָאָרֶץ
פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ
מוֹט הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ:
(כ) נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר
וְהִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה
וְכָבֵד עָלֶיהָ פִּשְׁעָהּ
וְנָפְלָה וְלֹא־תוֹסִיף קוּם:
(כא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִפְקֹד יְהוָה עַל־צְבָא הַמָּרוֹם
בַּמָּרוֹם
וְעַל־מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל־
הָאֲדָמָה:

יעועה והרי תרחק היעועה עד שיבלו לויבי' בוזזים לחר בוזזים לחרי' ובוגדים לחר בוגדים. חמת בגידות לחמורות כלן כנגד ה' לומות בבל ומדי ופרס ויון ולדום שיעשדו ביזרעל לפני גאולתם ולחרי הביזות החלה: (יז) פחד ופחת ופח עליך. על העמים יושבי הארץ: (יח) הפחת. גומח ליפול בה כמו שמפורש ולומר הנס מקול הפחד יפול לחל הפחת וגו' הנמלט מחרב מצרים בן יוסף יפול לחל חרב מצרים בן דוד והנמלט ממנו יללד בפח במלחמו' גוג: (יט) רועה התרועע. לשון שבר כמו (תהלים ג') תרועם בשבט ברזל: פור התפוררה. לשון פירורין: (כ) כמלונה. סוכת גולרים שברחם הלילן: (כא) לבח המרום. יפיל שריו תחלה: ואחרי

באור

הבוגדי' בגדו וגו' ובחשר תרגם הרב. ולפי דרכי תהי' הכוונה על שבנח ומיעתו, שהמה בגדו במלכם ורלו להסגיר העיר ביד מלך חשור בחשר זכרנו פעמים. (יז) פחד, פסוק זה ופסוק י"ח נשנו בירמי' (מ"ח מ"ג ומ"ד), ואין ספק לדעתי כי עיקרם כאן וירמיה לך העתיקם, כי ידענו לת החיש ולת שיחו, כי ירמי' חובב מאד להשתמש במלילת הנביחים לשר קדמוהו, בחשר ירחה כל קורח נספרו, ואתה תחזה במה שבחשר כי לך כאן יש למליצה הזחת כוונה לחמתית, לשר אין לה מקום כלל בירמי'. פחד ופחת ופח, ע"פ דרכי נאמר שחף שבחר המלין בשלשה שמות החלה בעבור התדמות, מ"מ יש במליצה הזחת כוונה מיוחדת, והיא כי כל יושבי ירושלים פחדו פחד מפני החויב, ואין ספק שרבים מהם נפלו לל מקנה לשור להפיל ממות נפשם, בחשר מלינו זה גם בחשר לר כ"נ על ירושלים במפורש בירמי', לך כפי הנרחה גם שם לח מלחו מרגוע, לם שהרגוש מיד בחשר בחו להם, לו שלחוש לחרן לחזרת ומברוש לעבדים ולשפחות ורדו בהם נפרך (ובבר ידעת דעת חז"ל בענין שבנח),

(יז) גרויען, גרובע אונד גאַרן איבער דיך,
בעוואָהנער דעס לאַנדעס!

(יח) אונד ווער רַאַ פֿליהָט פֿאָר דער שטימע דעס גרויענס,
דער פֿאַללט אין דיא גרובע,
אונד ווער הערויפֿשטייגט אויס דער גרובע,
ווירד געפֿאַנגען אים גאַרנע;
דען דיא שליוסען דער הֹהע זינד געפֿפֿנעט,
אינד עס ערבעבען דיא גרונדפֿעסטע דער ערדע.

(יט) צערבערשטענד בערשט דיא ערדע,
צערשטיבענד צערשטיבט דיא ערדע,
שוואַנקענד שוואַנקט דיא ערדע.

(כ) וואַנקענד, וואַנקט דיא ערדע ווי אין טרונקענער,
אינד צימטערט ווי אין נאַכטצעלט,
דען עס לאַסטיט אויף איהר, איהר פֿערברעכען,
זיא פֿאַללט אינד ניכֵט ווידער שטעהט זיא אויף.

(כא) אונד עס געשיהט אַן יענעם טאַגע,
רַאַ פֿערהאָנגט דער הערר איבער רַאַ העער דער
הֹהע אין דער הֹהע,
אונד איבער דיא קאָניגע דער ערדע אויף דער ערדע,
אונד

כי אין לקוות כלל שהמלך החכזר הזה יקום ויתמול על איש יהודי, לף שהחליק להם בלשונו ואמר ונאו אלי ואכלו איש גפנו וגו' (לקמן ל"ו ט"ז) הן גם ארבו בלבו, וע"ז יאמר פתח ופתח ופח והנם מקול הפחד ויפול אל החויב יפול בפחת, כי כחצר יגיע למחנ'אנו' הרוג יהרגהו, וגם אחר יעלה מן הפחת אלא יצלחו בו יד מיד, הלא ילכד בפח אחר טמנו לו. (יח) **ארבות ממרום**, המלין ידמה בנפשו כאלו מן השמים נלחמו עם יושבי הארץ הזאת, וגם שאול מתחת תרגז להם, ולכן וירעשו מוסדי ארץ. (יט) **רועה**, מגזרת תרועם בשבט ברזל (תהלים ב' ט'). **פור**, כמו אלו הייתי ויפרפרני (איוב ט"ז י"ג), והוא התחלקו' לחלקי'קטנים, כענין כירורין שהשתמשו בו חז"ל, וזהו שתרגם הרב "לערטטיבען". **מוט החמוטה**, הכוונ' לדעתי קלת הארץ תתפוררה, וקלתה לך תמוט וקלתה תנוע וגו', כי זולת זה כל ארץ בכל פעל ופעל.

יאמור המלין סדר ההדרגה כאשר יבין המשכיל, ולזה הוכפל מלת ארץ (כ) **כמלונה**, כמ"ש רש"י, כי כן עוד עתה המנהג בארץ הקדם כמו שהביא החכם בעזניום, שעושים הנוטרים סוכתם בראש החילן לשבב שם בלילה להשמר מחיות הטורפות, וכשהרוח ונשב היא מתנועעה הנה והנה. ויונתן תרגם כ ע ר ס ל ק, ולעיל (ל' ח') כמלונה במקצה תרגם כ ע ר ס ל ק מנותח (וכן הוא בערוך ערך ערסל) ופי' שם רש"י שהוא משכב המלונה, והחכם בעזניום אמר שהוא מחללת בעין ערימה שתולים למשכב כדרך שעושים עבדי הספינה (**חאמאזען**) והיא מתנועעה תמיד. אולם יהי' לפי זה שיהיה הנה הוא נגזר מן ערש (ערס בארמית), וזה ראיה לדברי שגם הלמ"ד יוכשר לאות המשקל כאשר הערנו זה פעמים. **וכבד עליה פשעה**, כי המלונה הזאת בין ענפי העץ היא קלה מאד, ואם ישימו שום דבר על ראשה תפול לארץ, וע"ז אמר וכבד עליה פשעה ונפלה וגו' (מדברי הרד"ק). (כא) **והיה ביום ההוא**, עתה רוח ה' לבדה את הגויה, והראהו כי לא יטוש ה' את עמו לך ישלח עזרתו מקדם, יחזוף להם את זרוע קדשו וחויבי ה' כלה יכלו וחיניתו, ובמחזה שדי חזה ה' יושב על כסא רם ונשא לבין עמיס, וגם צבא השמים עומדים לפניו במשפט, ע"ד הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב ט"ו ט"ו). והרשב"ע נמשך אחר דעת חז"ל, והבין זאת על שרי האומות בשמי מעל, כמו שר פרס ושר יון הנזכרים בדניאל, אולם כבר אמרתי לך כי לפי דעתי גם הדעת הזאת כי יש לכל אומה ולשון מלין אחד במרומיס, אלו עמהם מבלי

בשמות

(כב) וְאָסְפוּ אֲסֵפָה
אַסִּיר עַל־בּוֹר
וְסֻגְּרוּ עַל־מַסְגֵּר
וּמֵרֹב יָמִים יִפָּקֵדוּ׃
(כג) וְחָפְרָה הַלְבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה
כִּי־מָלַךְ יְהוָה צְבָאוֹת
בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם
וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד׃

(כב) ואספו אסיפה. שהיו לרעתם להכניס אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גיהנם לגיהנם: וסוגרו על מסגר. הם ז' מדורי גיהנם: ומרוב ימים יפקדו. עונות ימים רבים יפקדו עליהם זהו שיסד הקליר (בסילוק על יוצר דפרקת זכור) לרוב ימי להמנות לחשוב להם חשבונות: (כג) וחפרה הלבנה וגו'. ת"י ויבהתון דסלקין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא:

כה

(א) יְהוָה אֱלֹהַי אַתָּה
אֲרוֹמִמְךָ
אוֹדֶה שִׁמְךָ
כִּי עָשִׂיתָ פֶלֶא
עֲצוֹת מֵרָחֹק
אֱמוּנָה אָמֵן׃
(ב) כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל
קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפֵּלָה
אַרְמוֹן זָרִים מֵעִיר
לְעוֹלָם לֹא יִבָּנֶה׃
(ג) עַל־כֵּן יְכַבְּדוּךָ עַם־עָז
קִרְיַת גּוֹיִם עָרִיצִים יִירָאוּךָ׃

(א) עצות מרחוק לשונה לומן. עצות שיעל' מרחוק לאברהם בברית בין הבתרי: לשונה לומן. לשונה נחמנת. לומן כמו להל לוכל ולינו לשון פועל חלח ל' מפעל לצוייר"מינט בלע"ז: (ב) כי שמת. הר שעיר מעיר לגל: לרמון זרים מעיר. מעון שעשו בעירך שהחריבו' תתן לרמנותיה חורבן חשר לעולם לח יבנה

באור

כשמות המלכים, ולכן הנכון בעיני כאשר פירשתי. (כב) ואספו אסיפה, בח הפעל לחזק ורבי' כמוהו, והכוונה על מלכי הארמה שזכר שיאספלו כל כך עד שידמו לאסירים ומעניין על סנחריב והמלכים אשר אתו. אסיר, יאסר כ"ף הדמיון ושעורו כאסיר (רד"ק). על בור, כמו על סל (שמות כ"ט ג') שענינו בסל. ומרב ימים יפקדו, הרג אתרגס, חויך לחנגע ליית ווערדען זיין בעשטראפט", הנה לחז במלת ומרב דעת הרד"ק שעשוו ולרוב, ובפעל יפקדו דעת הראב"ע שהוח פקידה לרעה, חולם יש גם לפרש שהוח פקידה לטובה, ושהכוונה שגם הממלכות האלה עוד תשובינה לחיתנן ברוב ימים, כי כן דרך הנביחי' לאתו' כל יעודי הרעות גם על שאר האומות, כאשר מצינו בישעיה וירמיה לכל מוחל מלרים בני עמון ומוב, לך לא גם זאת עוד יעמדו לנסף, מ"מ העוז והממשלה יהיה רק לה' בעתות

(כב) אונד זיא ווערדען איינגעטהאן איין הויף,
וויא געפאַננענע אים קערקער,
אונד ווערדען איינגעשפעררט אים פֿערליעס,
איף לאַנגע צייט ווערדען זיא בעשטראַפֿט.
(כג) אונד ערראָטהען ווירד דער מאָנד, זיך שאָמען דיא זאָננע,
דען רעגיערען ווירד דער עוויגע צבאות,
אוף דעם בערגע ציון אונד ירושלים,
אונד פֿאָר זיינען עלטעסטען איזט הערליכקייט.

כה

(א) העֶרר, מיין גאָטט ביזט דוא!
דיך ווילל איך ערהעבען,
ווילל פרייזען דיינען נאַמען,
דען דוא פֿאָללבראַכטעסט וואונדער,
ראַטהשלוסס אוים פערנער צייט,
אין וואַהרהייט בעוואָהרט.
(ב) דוא כיאַטעסט אוים דער שטאַרט איינען שוטט,
דיא פֿעסטע בורג צום נעטרימטער,
דער פֿאַללאַסט דער בראַבאַרען איזט וועג אוים דער שטאַרט,
אין עווינקייט ווירד ניכט מעהר ערבויט.
(ג) דאַרום פֿערהערליכֶט דיך איין ואָלק פֿרעכטען פֿאָלק,
אין דער בורג ווילדער נאַציאָנען פֿירכטען זיא דיך.
רען

באור ק

תצר ימלוך על הר ליון.
(כג) **וחפרח הלבנה**, הנכון בדעת החכם **געזעניוס** כי מכבוד ה' תצר יראה במקום קדמו תחפו"ר הלבנה ותבוש החמה, וכענין שאמר לקמן (ס' י"ט) לח יהי' לך עוד השמש לאור יומם וגו' והיה לך ה' לאור עולם. **ונגד זקניו**, כלומר נגד פני זקניו, וכן תרגם יונתן וקדם סבי עמיה.

כה (א) **ח' אלהי**, אמר הרלב"ע: דבכי הנבי' לו כל אחד מהזקני' ע"כ, והרלבון יראה לי יות' נכון כי לנחנו נחזיק בדעת ר"מ הכהן גם הפרשה הזאת נאמרה על סנחריב כמו שהביא הרלב"ע בשמו, ולדעתו ינבא כאן על חרבן נינוה, כי מאז נפל לאור שדוד בחרן יהודה נפלה זרוע המלוכה מלאור ומלכי בבל מצלו בהם (וכ"כ הרד"ק בתחלת פירושו לספר נחום), והיתה עיר המלוכ' נינוה הלוך ודלה עד שבח נבוכדנאצר והחריבה כלה, וכן אמרו בס"ע על נ"נ בשנה הרלצונה בבא נינוה. **עצות מרחוק**, העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי נביאיך (רד"ק), ולפי דרכי הכוונה על נבואת יונה בן אמתי על נינוה, כי אם גם נחם ה' על הרעה הנה עלת ה' היה תקום לעולם; ולא יפול מדבריו לארצה, ואם גם יאריך אפו עקם לא ינקה, וכ"כ הרד"ק בס' נבואת יונה נתקיימה בימי נ"נ, ועיין בפירושו לס' יונה, כי לדעתו אך המר החל החרבעים יום לחרבעים שנה. **אמונה אומן**, כמו רעים ונאמנים חזקים וקימים, וכן במקום נאמן (לעיל כ"ב כ"ג) חזק וקים (רד"ק), ובא לאמונת אומן כמו ה' עוזי ומעוזי (ירמי' ט"ז י"ט) לחזק (רלב"ע). ויש גם לפרש עצות מרחוק העצות שהם רחוקות מן ההשגה כי עמוקות הם, עתה בחמנה אמן, כלומר נתקיימו באמת, ויתורגם: מוכבעגרייפליכע רחטהשוחֶנע בעוואָהרטען זיך אין וואָהרהייט. (ב) **מעיר**, המ"ס כמו ממבצרות זהב לבושה (תהלים מ"ה י"ד) שענינו "חומים", והלמ"ד מן לג ל יורה על הפעול כמו הרגו לאנגר (ב"ב ג' ל') עיין מכלול. וכבר אמרתי לך כי לכל עיר גדולה לאלהים יקרא ביחוד בשם עיר, וע"פ דרכנו הכוונה על נינוה. **ארמון זרים**, לדעתי הוא בית המלך בעיר נינוה שהיה בנוי לתלפיות כאשר זכרו הקדמונים, וקראו ארמון זרים, לפי שהיה מובב למלכי אזורים, וזה אתרגם הרב "בחלבחזען". **מעיר**, הרב תרגם כדעת הרד"ק שהארמון נשבת מהעיר, וכן דעת בעל הטעמים כאשר יבין המבקיל, ויש גם לפתור המ"ס כמו בי"ת (עיין מכלול לרד"ק), והענין ארמון שהיה בעיר לא יבנה עוד לעולם. (ג) **על בן** וגו', גם הבזים והעריצים בחומות יבבדוך ויירחוך בעירהו מה שעשית (רד"ק), והוא

(ד) כִּי־הָיִיתָ מָעוֹז לַדָּל
מָעוֹז לָאֶבְיוֹן בַּצַּר־לוֹ
מַחְסֶה מִזֶּרֶם
צֵל מֵחֹרֶב
כִּי רוּחַ עָרִיצִים
כְּזֶרֶם קִיר׃
(ה) כְּחֹרֶב בְּצִיּוֹן
שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ
חֹרֶב בְּצֵל עָב
זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה׃
(ו) וְעָשָׂה יְהוָה צְבָאוֹת
לְכָל־הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה
מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים
מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים
שְׁמָנִים מְמֻחָיִם
שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים׃
(ז) וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה
פְּנֵי־הַלּוֹט ו הַלּוֹט עַל־כָּל־
הָעַמִּים
וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־כָּל־
הַגּוֹיִם׃

בלע

יענה: (ד) מחסה מזרם. כיסוי לוהל להגיל מזר' וגל להגין מחורב ומהו לותו זרם הוח רוח עריצים כי רוחם דומה לזר' הגוטף בקיר ומפילו: (ה) כחורב בציון. בעת יובש שמיבש הזרעים להתמולל כן תכניע שלון זרים: חורב בגל עב. כשהמים מתקבלי' בענן עב בימי הגרב שהכל שמחים בו כן יענה שיר הגדיקי' על זמר עריצים ומפלתן: זמיר. לשון לח תזמור (ויקרל כ"ה): (ו) ועשה ה' לבלות לכל העמים. כשיבלו לגבל על ירושלם: משתה שמנים. שהם סבורים שיהל נוח להם כשמן יהפוך להם למשתה שמרים: שמנים ממחים. נוחים ושמנים כמוח עלמות יהיה שמרי' מזוקקין מכל מגקה שמן וייקלל יהל שם של שמרי' לגדם וכל זה במלחמות גוג ומגוג: (ז) הלוט. הכיסוי: הלוט על כל העמים. המכסה לת כל העמים. הלוט כמו וילט פניו (מלכים ל' י"ט) הנה היל לוטה בשמל' (שמוחל ל' כ"ל): והמסכה. לשון נסיכות ושרשה: בלע

באור

(ד) **כי היית מעוז לדל**, לל ולשיון תלרים לישרחל. **כי רוח**, עתה יגלה המשל כי זרם המכוון הו רוח עריצים, כלומר חמת רוחם ולפם. **כזרם קיר**, לדעת כל המפרשים הענין כנגם שוטף ורוח סוער תשר יפיל החומה. והרב המתרגם השכיל לפרשו מענין בהקיר בור מימיה (ירמיה ו' ז') ופי' שם הרד"ק

(ד) דען דוא ביזט געוואָרדען שוטץ דעם שוואַכען,
שוטץ דעם ליידענדען אין ויינער נאָטה,
שירם נעגען אונגעוויטטער,
שאַטטען פאָר הער היטצע,
דען דיא וואוטה דער ווילדען,
נלי כט איבערשוועמענדעם נעוויטטער.
(ה) וויא היטצע אין דער ויסטע,
זאָ דריקסט דוא ניעדער דאָו טאָבען דער באַרבאַרען,
וויא היטצע דורך דער וואָלקע שאַטטען,
זאָ דאָמפּעט ער דאָו נעוויכט דער ווילדען.
(ו) דאַן בעריטעט דער הער צבאות,
אַללען פאָלקערן אויף ריעזעם בערנע,
איין מאָהל פאָן אייפּינקייטען,
איין מאָהל פאָן העפּענוויינען,
איפּפינקייטען פאָללער מאַרק,
העפּענוויינע וואָהל נעלייטערט.
(ז) אונד ער לאָסט פערשווינדען אויף ריעזעם בערנע,
דיא לאַפּע דיא דאָ פערלאַפּט אַללע פאָלקער,
אונד דיא היללע דיא דאָ פערהיללט אַללע נאַציאָנען.
ער

הרד"ק שהוא מן מקור, כמי שכר לאחר יגבעו תמיד מבלי הפסק. (ה) **כחרב בציון**, הרג תרגם כדעת הרד"ק ויתר המפרשים, שהכוונה כמו החרב בארץ ליה שחין לאדם להסתר ממנו, או שמיבש הזרעים כמ"ש רש"י, כן תכניע לריס נחין מפלט למו. **חרב בצל עב**, תחסר כ"ף הדמיון, כלומר כאשר מצל עב ירפה חום היום ויתקרר, כן יענה ה' פתאום זמיר עריצים שממחו בעוזם, כמו אודך ה' כי עניתני (תהלים קי"ח כ"א) ועיין שם הנאור מהחכם ר' יואל נרי"ל. ואמר תכניע בנוכח ויענה בנסתר כדרך הנביא הזה, וזה הפירוש מסכים לנגינה אך לא לנעם המליצה ולהמשך המאמרים כאשר יבין המשכיל, ולכן לאחר שני נדע' הרד"ק שהפסו' הזה עוד הוא באור המצל על מחס' מזר' כל מחרב, והנה נגד מזרם לאמר כי רוח עריצים וגו' כאשר בארנו, ולעמת מ ח ר ב לאמר כ ח ר ב בציון שהוא זרי', והוסיף לבאר עוד מלות מחסה וצל, נגד ב צ ל עב, ולעמת מ ח ס ה לאמר זמיר עריצים יענה, כי רוח עריצים כזרם קיר (והרד"ק פירש זמיר עריצים בענין אחר וחיננה מן הנורך ע"ש). (ו) **לכל העמים**, לא שהוא יעוד מציחי, כי כבר אמרנו זה פעמים שבאמת הגיע בימי חזקיה את דודים, או שהכוונה במלת עמים על שבטי ישראל, כמו עמים הר יקראו (דברים ל"ג י"ט), וכן לאחריך בנימין בעממיך (שופטים ה' י"ד), ואמר כל העמים שגם לפרים ומנשה ויתר השבטים יבואו להר ה', וכן היה בפסח שעשה חזקיה כמבואר בדה"ב (פרשה ל'). **בהר הזה**, הר ציון. **משחה שמרים**, תרגם הרג כדעת חכמי העמים שענינו מיין השוקט על שמריו והעד שמרים מזקקים. **ממחים**, מענין מוח וחס שחינו מצרנו (רד"ק), והענין שיבואו לבית ה' להניח שם עולותיהם וזבחיהם וישמחו שם לפני ה'. (ז) **וכלע**, יבנית ויכלה כמו בלע ה' ולא חמל (איכה ב' ב'). **פני**, לדעת החכם געזעניום הוא השטח העליון (דיא אָבערפלעכע) ודימה אותו אל מי גלה פני לבושו (איוב מ"א ה'), אך יותר נכון כדעת הרג המתרגם, כי פני הלוט הוא המסוה בלורת פני אים (**וואַרפּע**). **הלוט הלוט**, הרחבון הוא השם והשני הוא הפעל, והוא נרדף עם והמסכה, שגם הוא לשון מכסה (רד"ק), ואולי מכסה הוא מהמתהפכים. **הנסוכה**, כמו ויסך על חרון העדות (שמות מ' כ"א) גם זה מענין כסוי, והענין לדעתי כי לא יהיו העמים גלויי העיניים ויחזו את אלהים בציון, ולא יכסה עוד ערפל לאומים מהבלי האלילים, אבל כולם יכירו וידעו כי השם אחד, וזה תכלית כל יעודי המשיחיות כנודע, ואם הכוונה רק על שבטי יה גם זה יולדק, כי יאמר שיהודה ואפרים יהו שכם אחד לעבוד את אלהי ישראל באמת ובתמים.

(ח) בלע המות: יכסמו ויעלימו עולמי מיזרא:
(ט) ואמר: עמו ביום ההוא הנה וגו' קוינו לו ויושיענו. היינו מקויים לו שיושיענו: (י) כי תנוח יד ה': גבורתו על מקום: ונדוש: יהא נידש: ונדוש כמו ונרון הגלגל (קהלת י"ב): תחתיו: במקומו: מתבן: תבן: מדמנה: טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה ט"ו): (יא) ופרש ידיו: יצבר ידיו וזרועותיו בספוק כפיס בנכי: השחה: השט כמי: לשחות: לשוט וכן מי שחו (יחזקאל מ"ז י') והשפיל: המשפיל את גאוותו: עם תרבות ידיו: לשון ותרבו לו (דברים י"ט) תירגו יונתן לשוות יהוה מקום שהוא שם לו ידים לתרוב והם מגדלים גבוהים לשוות חומות ומגדלים כמו (ירמיה ג') נפלו לשוותיהם: (יב) משגב חומותיך: למושב הוא אומר:

(ח) בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח
וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהוִה
דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים
וְחֶרְפַּת עַמּוֹ
יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ
כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
(ט) וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא
הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה
קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ
זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ
נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ׃
(י) כִּי־תָנוּחַ יַד־יְהוָה בָּהָר הַזֶּה
וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו
כְּהִדּוֹשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה׃
(יא) וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ
כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת
וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ
עִם אָרְבוֹת יָדָיו׃
(יב) וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חֹמֹתֶיךָ
הֵשַׁח הִשְׁפִּיל
הִגִּיעַ לָאָרֶץ עַד־עָפָר׃

עיר

במו קרי ביום

באור

(ח) בלע המות, לשון הרד"ק מיתה מקרית ולא מיתה טבעית ע"כ, והוא בעניין ויסר מעלי רק את המות הזה (שמות י' י"ז) ולכן בא בה"א הידיעת, כי המות לצד הוא עתה יבלע סביב והוא חרב לצור יבלע. (ט) ואמר, נדבק עם עמו (רלב"ע) וכ"כ הרד"ק, ולדעת הרב המתרגם הוא כנוי סתמי, ואמר האומר. (י) יד ה', ידו הנטויה לנקום נקם, כעניין יד ה' היה במקנך (שם ט' ג'). ונדוש מואב, כמ"ש רש"י, ולשון הרלב"ע והזכיר מואב בפרט לפי שבלו לעזור הגרים על ניון ע"כ, ולפ"ז מבינו שהיו במחנה סנחריב מואבים, לזה מן הנמנע שכן היה, וירלה לי כי בעבור זה זכר מואב, לפי שהמה התזיקו בארץ בני רלובן וגד ושמו להם התרגות הללה לחזות עולם, כנרלה ממשל מואב (לעיל פרשה ט"ו) מה שלא היה כן בשרי שומרון, כי העמיס לשר גלו שם בל הלחזו בהן לך היו גרים שם, כנרלה מפשטות הכתובים (מ"ב פרשה י"ז). תחתיו, כמו שבו לים תחתיו (שמות ט"ו כ"ט) כלומר במקומו. מתבן, מערמות תבן לשר יבאו בלשפה לעשות מהם זבל לשדות וכרמים, וזה שלמר כמו

(ח) ער לאָסט פֿערשווינדען רעז מאָר אויף איממער,
אונד עם ווישט אַב דער הערר דער עוויגע,
דיא טהראַנע פֿאָן יערעם אַנטליטץ,
אונד דיא שמאַך זיינעם פֿאָלקעם,
שאַפֿט ער וועג פֿאָן דער גאַנצען ערדע,
דען דער עוויגע שפריכט ס׳ס.

(ט) אונד מאַן שפריכט אַן יענעם טאָגע:
זיעהע דאַ! אונזער גאָטט,
ווייר האַרטען זיין, אונד ער האַלף אונז,
ער איזט דער עוויגע! זיין האַרטען ווייר,
לאַסט אונז פֿרָאהלאָקקען אונד אונז פֿריען אָב זיינער
הילפֿע.

(י) דען רוהען ווירד דיא האַנד דעם העררן, אויף דיזע,
זעם בערגע,
אונד צערשטאַמפֿפֿט ווירד מואב אַן זיינעם אָרטע,
ווי א צערשטאַמפֿפֿט ווירד שטראָה אים שלאַממע.

(יא) אונד עם ב׳ייטעט זיינע האָנדע דרין אוים,
זאָ ווי א אויסבריטעט דער שוויממער אום צו שוויממען,
ער אַבער דריקט ניערער זיינען האָכמוטה,
זאַממט דען שווינגען זיינער האָנדע.

(יב) אונד דיא עמפֿאָר ראַגענדע פֿעסטע ריינער מויערן,
בייגט ער, זענקט ער ניערער,
שטירצט ער צו בָּאָרען, אין דען שטויב.

מדמנה שהוא הטיט והחפה מעניין היו דמן לחדמה (תהלי׳ פ״ג י״ח), ומדמנה כמו מתבן גם הקבון. וקחכם **געזעניום** אמר שהכוון כפי הקרי ב מ׳ מדמנ׳, לפי שבכתוב הבא אמר כחצר יפרוץ העוזה, והכוונה על הלבלובות היוצא ממקום לחפה (וטלע); ולולם לדעתי לא יוכדק כלל ע״ז כחצר יפרע העוזה, כי בימים העבוריים והנלחמי׳ קללה לי לחפר לבחות; והריק״ס פירש מדמנה על עיר מואב שמה כן כמו שכתוב׳ בנבואת מואב, ופירושו שמואב יודע במקומו שהוא מדמנה (רד״ק), וזה רחוק קלת- (א) ופרש, הרד״ק והרלב״ע פתרו שהפֿס הוא הנוצח, שהפֿס יפרוץ זרועותיו לחוך במואב ג לולם יותר נרחה כדעת רש״י שמוסב על מואב, והענין כי כחצר העוזה בימים לדירים, לפי שבלת יבטיחו יפרוץ ידיו בכל מחמלי כחו לעבור, כן יתחמן מואב לעמוד נגד לריו: **והשפיל** גאוהו, הפֿס יפפיל גחותו לחר גה תחב לעבור בימים רבים. **ארבוח ידיו**, לדעת רש״י והנמצים לחריו שהוא מענין וחרב לו לין לו ענין כלל, והרלב״ע אמר שחין לו לח ופירושו לפי מקומו, והרד״ק פתרו כמו לחילי ידיו, ובערביו הוסיף כי כח העוזה בחלילות ידים; ויפה אמר הרב המתרגם בהערותיו שהוא בהיפך מן חבר, והוא כמו חברך שעינינו כנף בחברתו יפך לך (תהלים ל״ד ד׳), ונקראו חלילי הידים לכל העוזה חבר, כי בתנועתם ישוף חיל מהר בעוף: וידידי המשכיל מו״ה מרדכי **גאָלדשטין** אמר כי יתכן שנקראו חלילי הידים כן, לפי שבהן יעבור העוזה בימים כמו בספינה, כי ספינה בחרמית שמה חרבח, ההיח חרבח (ב״ב דף ל״ד) וגם זה נכון.

(יב) חומותיך, הרלב״ע אמר ך׳ חומותיך בנגד מואב ע״כ, וכ״כ רש״י ע״ם, לך יותר נרחה כדעת חכמי העמים, שהנביח חוזר לתחלת ענינו, כי שמת מעיר לגל וגו׳ ותהיה הכוונה על נינוה כחצר פירשתי.

אסר המבאר: זה ימים כבירים חצר מסר לידי ידידי הנחמן מו״ה מרדכי **גאָלדשטין** פרשה כ״ו מבוחר היטיב ומתורגם מחתו בלשונו הטחה, וחנכי לעתיק לך חת דבריו בשנוי לשון קלת כפי דרכי, כי גם שם חני חחזיק בדעתי מן הדעות, בכל זחת בל חעל ס עיני מיתר הפירושים שם חך רחוי לחמרם, כי לח לי המשפט לבחור היטב בעיני רק להקורח, בחצר הערנו ע״ז פעמים רבות, חף כי עלי לשמור פי המתרגם. וחם גם הרב המתרגם תרגם לפעמים לדעת ידידי הנ״ל — כי גם לו נתן פתשגן הכתב— בכל זחת נטה גם לפעמים מדרכו (וכחצר חבחר במקומו), ולכן חך רוחו ידבר בי ומלתו חיננה תמיד על לשוני.

והנה גם ידידי בחר בדעת ר״מ הכהן שכל הפרשיות החלה נחמרו על מפלת סנחריב ויצוחת ה׳ בימים ההם, והניח רחיות נלחיות לזה דמיון הכתובים כחן ובמעשה סנחריב, וחנכי חשיבך על זה במקומם.

כו

(א) בַּיּוֹם הַהוּא יוּשַׁר הַשִּׁיר־הַזֶּה
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
עִיר עָז־לָנוּ
יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל:
(ב) פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גּוֹי־צַדִּיק
שֹׁמֵר אֱמֻנִים:
(ג) יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלוֹם שָׁלוֹם
כִּי בְךָ בָּטוּחַ:
(ד) בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי־עַד
כִּי בְיָהּ יְהוָה
צוּר עוֹלָמִים:
(ה) כִּי הִשַּׁח יֹשְׁבֵי מָרוֹם
קִרְיָה נִשְׂגָּבָה
יַשְׁפִּילֶנָּה
יַשְׁפִּילָהּ עַד־אֶרֶץ
יַגִּיעֶנָּה עַד־עָפָר:
(ו) תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל
רַגְלֵי עָנִי
פַּעֲמֵי דַלִּים:

ארח

כו (א) עיר עז לנו ישועה ישית · העיר ירושלם שהיה מחז תמיד לנו לעז ישועה ישית המושיע לת חומותי' וחת חילה: וחל · חומה נמוכה שלפני החומה הגבו': (ב) פתחו שערי' · שלה ויבח לתוכה גוי לדיק: שומר·שמר ושפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב"ה שיקיים הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם· שומר ממתין וכן (ברחשית ל"ז) ואביו שמר לת הדבר וכן (דברים ז') ושמר ה' אלהיך לך: (ג) יצר · שהיה סמוך על הקב"ה ונשען עליו בחזק' שלח זז מאמונתו בשביל שום לוים ויסורין: תצור· שיהח שלום כי בך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו: (ד) כי ביה ה' · כי יש לסמוך עליו שהוח לחילת דה' שלע וצור מחסה עולמי': (ה) יושבי מרום· גוי ושחר לרלות: (ו) רגלי עני·מלך המשיח שנאמר הו עני ורוכב על החמור (זכריה ט' ט'): פעמי דלים· ישרחל שהיו דלים עד הנה:

תורת

באור

כו (א) ביום ההוא, כחשר יפול לחשור בחרלנו · עיר עז לנו, רב המפרשים פירשו כדעת רש"י ע"ש, ולדעת ידידי שעורו בהיפך, השם שהוח עז הוח לנו עיר בלורה, וכן תרגם הרב· ישועה, הרב המתרגם העתיק כדעת חכמי העמים, כי הישועה עלמה יפית לנו לחומה וחיל, וכן נחמר להלן (ס' י"ח) וקרחת ישועה חומותיך · חימוח וחל, עיין בבחור על חיכה (כ' ח') · (ב) פתחו שערים, חולי כוון המלין על חזקים שפתח לת דלתי ההיכל לחשר סגר מלך לחז כמפורש בדה"ב (כ"ט ג'), ולמר גוי לדיק כענין הגוי גם לדיק תהרג (ברחשית כ' ד') וכדעת ר' יונה עיין בנחור, כי לינינו זר בעיני שיקרח המלך גוי, הלח הוח

עומד

כו

(ח) אַן יענעם טאַגע ווערד געזונגען דיזעם ליעד:
אים לאַנדע יהודה:
•איינע שטאַרקע אויז דער מאַכטיגע אונז,
•ה׳ויל מאַכט ער צו מויערן אונד צווינגער.
(ב) •אָפּפּנעט דיא טהאָרע דאַס איינגעהע איין פֿראָמ-
מעס פֿאָלק,
•בעוואַהרער דער גלויבענסלעהרען.
(ג) •דיא ניינונג איזט געפֿעסטיגט,
•דוא בעוואַכסט דען זעעלענפֿריעדען,
•עס איזט זעעלענפֿריעדען,
•ווען מען אויף דיך פֿערטרויעט.
(ד) •פֿערטרויעט אויף דען העררן פֿיר אונד פֿיר,
•דען מיט גאַטט דעם עוויגען,
•אויז איין שוטץ אויף עוויגקייטען.
(ה) •זיי ווהאַהר, ער ביינעט דיא בעוואָהנער דער האָהע,
•דיא האָכערהאַבענע שטאַדט,
•ער זענקט זיא ניעדער,
•זענקט זיא צו באָדען,
•שטירצט זיא אין דען שטויב.
(ו) •זיא צערטריטט דער פֿים,
•דיא פֿיסע דער לייד־ענדען,
•דיא שריטטע דער אַרמען.

דער

לב נכון בה׳ תצחר, ולזה בל תמוט הבלחתו, כי אלו׳ (חצר חמתי) לכל חים, כי (כמו חס) בך בטוח, וכעין זה דעת ידידי הנ״ל. והנה לפירוש הזה נאמר שבוחת בעל הטעמים, שזס בחלת שלוס הרחצון מונח ופסיק, כי בחמת הוח עולה ויורד: תלור שלוס, שלוס שלוס יהיה, ולזה הוח מחובר ונפרד בחד (עיין בחור על התורה על הבלעקתה הבאה לקי עבו בלה ברחצית י״ח כ״ח). (ד) בטחו, וחס כן הוח כי כל הבוטח בה׳ לך חסד ושלוס יסובבנו רחוי לכס לבטוח בו. כי ביה, לחר הרחב״ע הבי״ת מזרת במשפט, ובתרגוס הרב, והחכס בעזעניום והנמשך לחריו לחרו שהיח נוספת, ושעורו יה ה׳ הוח לור עולמים, וכן יהיה לדעתס הענין ביה שמו (תהלים ס״ח ה׳); לולס לנחנו נחזיק בדעת הריק״ס (עיין תל״ע פרשג תקל״ב ח״ג בערך נוכל״ס) כי לח נלוה למלין שפת יתר, וגס ביה שמו תהיה הכוונה ביה ובלל שמו, בלומר בל תלריו ומדותיו בבר הס בלולים בשס יה שמורה על העלס הנלחי בב״ת בנודע, וכן ביתר המקומות שנרחה לות השמוש נוסף יש לפרשהו תמיד בחופן יחות, לו בחסרון מלה בחצר הניח הרד״ק במכלול בשס לחביו, כי המלין הנבחר לך יוסיף לבל יגרע בחצר בחרנו במקום הנזכר, ולין פה המקום לבחר זה בחר היטיב. (ה) כי השח, לדעת הרד״ק הוח לנתינת טעם ונמשך על הפסוק הקודם, בטחו על השס כי הלך תרלו כי השח; ולדעת ידידי הנ״ל בבר פה תמו דברי השירה, ועתה יבחר הנביח סבת השירה, והיח כי השח וגו׳, וכפי תרגוס הרב כי הוח לחמתת הדבר ועוד זה מדברי המשוררים, והבוחר יבחר. **קריה נשגבה**, פעל השח מוסב גם על קריה נשגבה, בלומר החריס העיר עם יושביה, לו שמלת יושבי עומדת במקום שניס, יושבי מרום יושבי קריה נשגבה, והוח בפל ענין, והפירוש החחרון יותר נכון בעיני, כי לפ״ז יהיו הדלתות נערכות בפי לחות המלילה, כי בשני המחמרים הרחצונים יושבי מרום ויושבי קריה נשגבה דבר רק מהעם השוכנים בה, ועתה יוסיף לומר יפפילנה בשס העיר עלמה יהרוס, ובחר זה יפפילה עד חרן, ובח הכנוי ברחצון בנו״ן נוספת והשני בלעדה, כי יען הרחצון מפסיק המחמר (בחצר חמרנו), לבן רלוי שתחזבה המלה בלותיות, בחצר המנהג להרבות התנועות בטעם מעמיד בנודע, והכוונה על עם חשור והעיר המלוכח נינוה בחצר בחרנו לעיל (כ״ה ב׳ ע״ב). (ו) תרמסנה,

עומד במקום עמו, והפסוק הזה כענין פתחו לי שערי לדק וגו׳ זה השער לה׳ לדיקים יבחו בו (תהלים קי״ח י״ט כ׳). (ג) **יצר סמוך**, עיין פירש״י וחחריו הלכו רב המפרשים, והוח שהכוונה שהילר הסמוך על השס בלומר חשר יבטח עליו, לים הזה, לחה השס תנלרהו ותשפו׳לו שלוס, והכפל לחזק, חבל לפ״ז היה מן הרחוי שתבוח מלת תלור במפסיק יותר גדול ממלת סמוך, כחשר יבין כל היודע בטיב טעמים, ויען כי לח כן הוח, לזה השכיל הרב לתרגס בחופניותר נחות, והוח שהעניבי היל׳ הזה של שומר לחוניס (בלומר בל מחללות לבבו) הוח סמוך בטוח שלח ימעד לעולס, כי לחה תלור שלוס, בלומר שלוס הנפש ותחזי

(ז) אֹרַח לַצַּדִּיק מֵישָׁרִים
יָשָׁר מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס׃
(ח) אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ
יְהוָה קִוִּינוּךָ
לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ
תַּאֲוַת נָפֶשׁ׃
(ט) נַפְשִׁי אִוִּיתִךָ
בַּלַּיְלָה
אַף רוּחִי בְקִרְבִּי
אֲשַׁחֲרֶךָּ
כִּי כַאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ
צֶדֶק לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃
(י) יֻחַן רָשָׁע
בַּל־לָמַד צֶדֶק
בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל
וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה׃

(ו) אורח לצדיק מישרים. אורח אתה מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה ה' שאתה אל יאר תפלס מעגל צדיק להוליכו בחותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרי שניהג בהן יאר. אתה הקב"ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח. פילוס זה ל' קונטרפי"ס בלע"ז כמלך היושב ומחז'ומסקל בלבו איזה יבאר הזה לו זה כך הים' בלבו להוליכו בדרך קיבול שכר על כל אשר הגהיג מעשיו לפניך בכשרון: (ח) אף אורח משפטיך ה' קיוינוך יכאשר לפניו לקיבול הטוב'מאתך אף כך קיוינו להרחותנו אורח משפטי נקמתך ברשעים: לשמך ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לרחות שם שיהא לך מחז לעשות נקמה בצריך: (ט) נפשי אויתיך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את חלה: אף רוחי בקרבי משחרך. אתחנן לך לכל יהוה זה למה כי כאשר משפטיך בארץ שאתה עושה משפט ברשעי': צדק למדו יושבי תבל. למדי' להצדיק את דיניך ולהודות על מדותיך שלוקים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: (י) יותן רשע אל למד צדק. וכי יש לך לחון את עשו הרשע יאר לו בין שני צדיקים ולא למד צדק ובארץ נכוחות ירושלים ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית: ובל יראה גאות ה'. לא חשב בעיניו גדלך וגאותך. ובל יראה לשון רגילות תמיד לא ראה לא חשב כמו נכה יעשה חיוב (לעיל ג'):

באור

לדעתי הכוונה כי נינוה תהי' מעי מפלה, וזך בחורי החרבות יאכלו עניים ודלים ורגליהם תרמסנה על עיר החרמונות והוא היפך מן יושבי מרום. (ו) ארח לצדיק, פירש הרד"ק שהכוונה בהיפך ארח מישרים לצדיק, כלומר אתה תכונן לצדיק ארח מישרים ותפלס מעגלו, וי"ש, הוא הקריאה, אתה ה' היש'! ומר אתה הלא יאר ותישר מעגל לצדיק, ע"ד הכתוב לטהר מסייעין לו עכ"ל. ולי נראה שהענין אורח לצדיק הוא מישרים, כלומר הצדיק ילך לבטח בדרכו הטוב ולא יכשל בה (ואולי כוון על חזקיה שקראו כמה פעמים לצדיק בשאר הערנו כבר), והמאמר יאר וגו' הוא לנתינת טעם, לפיכך ילך הצדיק בטח לפי שאתה יאר תפלס מעגל לצדיק, כלומר תסיר ממנו כל אבן נגף, ויובן המאמר בחסרון מלת כי. (ח) אף ארח משפטיך, הרד"ק פירשו בחסרון בי"ת בארח משפטיך, והענין לפי שרחינו כי אתה תפלס לצדיק, לכן אף גם תעשה שפטים בנו עוד לך נקוה, כי לשמך וגו' וכן תרגם הרב,

(ז) «דער פּפֿאַד פֿיר דען פֿראָממען איזט גערַאַ ע ,
«אַללגערעכטער ! דו בּאַהן דעם פֿראָממען עבנעסט רוא .

(ח) «זעלב ס אים גאַנגע דיינער שטראַפֿגערעכטע ,
«עוינער , האַרצן ווער דיין !
«נאַך דיינעם נאַטען אונד דיינעם אַנדענקען ,
«איזט זהנזוכט דער זעעלע .

(ט) «אין מיינער זעעלע זהנע איך מיך נאַך דיר ,
«בי א דיסטרער נאַכט ,
«איזט פֿין גרימממער גייסט אין פֿיר ,
«איך זוכע דיך אויף .
«דען ווען דיינע שטראַפֿגערעכטע זינר אויף ערדען ,
«לערנען גערעכטיגקייט דיא בעווָאהנער דער וועלט .

(י) «ווירד אַבער בעגינסטינט דער פֿרעפֿלער ,
«דאן לערנט ער ניכט גערעכטיגקייט ;
«אים לאַנדע דער רעכטשאַפֿענהייט מיסהאַנדעלט ער ,
«אונר שויעט ניכט אויף דיא האָהייט דעם עווינען .
עוי .

וכדלקמ"ע פתרו בחסרון למ"ד לקרח מצפטיך, יען לתת תפלס מעגל לדיק, לכן עוד נקוה לך כי תעשה מצפט בחויבינו וכן תרגם יונתן. ולידידי הנ"ל דרך לחרת בבחור שני הלתוביס הללה, ולדעתו המחמריס מוסדי' ע"פ הכתו' לדיק לתת ה' ויבר מצפטיך (תהלים קי"ט קל"ז), ופמלת לדיק הכוונה על ה'ב"ה לחבר לו לבד הלדק' (ובחמת זה יולדק יותר מחם נחמ'כדע' המפרצי' כי מלת יבר שפת זולת התודעה יורה על ה'), ואמר כי לרכי ה' יצריס לתת לחים כפדי מעללין כי יבר יפלס מעגל לדיק, לף לחד מצפטיו הרעים לרשעים הוח יצריקוינוך, קוינו לך, ובח יחס הפעול תמור' יחס שחליו ורבים כמוהו, ולדעת הרלקב"ע נחמר כי בנוי הפעול במקו' יחס שממנו

כמו בני יצחוני ואינ' (ירמי' י' כ') עיין מכלול לרד"ק . ולוכרך, לכן נקוה לך חו ממך לפי שלזכרך וגו' וכחבר תרגם הרב . ולפירוש ידידי הנ"ל מלת קוינוך עומדת בפני עלמה , כי יחמר יען לתה תשל'לחים כמעשהו לדיק טוב ורע לרשע, לזה קוינו לך, ותחות נפש למו לשמך ולזכרך. (ט) ופשי' כפי דרך הרב המתרגם שהלך בשטת הרד"ק כחבר לחרנו , המחמר הזה הוח כפל ענין מהפסוק הקודם, לחמר גם בעת לרה ונוקה שהית נמשל ללילה כידוע, לף לה' ניחל. אף רוחי, מחד השכיל הרב המתרגם לפתור הכוונה , שחס גם רוח רעה מיגון ועלבון יבעתנו (כי רוח נחמר גם על הכעס ומרירות הנפש כנודע) לנכי לשחרך , כי ידעתי באשר משפטיך , לחרן יגיעו הוח לך למען ילמדו תועים בינה , וזה נכון גם לדעת ידידי הנ"ל כחבר יבין המשכיל. (י) יחן רשע , לדעת הרד"ק הוח לשון תימה , וח"כ יובן בחסרון ה"ח השחלה, כלומר החס יוחן רשע חבר בל למד כדק , ולדעת הרלקב"ע הענין כי מצפטיך על הלרן למען יוחן גם הרשע , חבר עד עתה בל למד לדק וגו' . וזה הפירוש נרחה לי כפי המשך הפסוקים , ויתורגם : חויך דחם בעגנאדיגט ווערדע חויך דער בחזעוויכט , דער גערעכטיגקייט ניכט ערלערנען וחלוטע חז"ו , והרב תרגם כדעת ידידי הנ"ל , שחס יוחן רשע הלח לח ילמד לדק כל הימים (ועבר במקום עתיד) לכן רחוי להיות מצפטיך בלרן . בארץ נבחות , נכח ענינו גם היבר , כי הדבר שהוח נקו יבר לנגד העין נרחה מהרה , וכן ונכחה לח תוכל לבח (לקמן נ"ט י"ד), והכוונה שגם בלרן חבר לדק ילין שם והמלך במצפט יעמידה , הוח יעשה עול . ואולי כוון בזה על שבנח וסיעתו , כחבר זכרנו פעמים שהוח מרד במלך הלדיק חזקי' , ורלה לסגור העיר הקדש ביד מלך חשור . ובל יראה , הרשע הזה גם בל ירחה גדולתך ויבך החזקה , חבר בהן תעשה מצפט ולדקה בלרן , כי זה ענין גחות ה' .

(יא) ה' רמה ידך וגו'. ראיתי מדרש אגדה רבי למקרות על פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבי' לו על דקדוק הלשון לו על סדר המקרות והוכרכתי לבאר לותה על לופני סדרה. ומדרש אגדה יש שמבקש הגביה שלא יראו עובדי עכו"ם בטובתו של הקב"ה בהטיבו לישראל לומר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה לאחר הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיב'חלוקה מתיב'כיוצ' בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למט' וזה טעמו למעל' כמו (ברחצי'ל"ז) הנה קמה אלומתי וכמו (רות ח') הנה את'יבמתך שכולן לשון עבר לף זה יי' נסתלקה יד גבורתך מעל פניך שלא יראו גבורתך כי אתה ברכם שלחה בבקש' ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שתטיב לעמך לף בעלמן יראו משפט נקמתך שת'אכל'האש: (יב) ושפו' תכין וכן שפות הסיר (מלכים ב' ל') וכן ולשפר מות תשפתני (תהלים כ"ב). ויש לפתור את כולם לשון שימה תשית שלום לנו: כי גם כל מעשינו. הרעים: פעלת לנו. כנגד'לקחנו מיד'כל חטאתינו: (יג) בעלונו. נעבו לנו לאדונים ונגזונו: זולתך. בדבר שלא כרצונך דרוש לאלהים אחרים לעבור על תורתך ואנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם אלהותו בשל אחר שלא בו לבדו: שמך. שם אלהותך נזכיר לומר כי אלהינו לבד הוא אלהים: (יד) מתים בל יחיו. יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעים התלה לעולם הבא והרפאים התלה שריפו ידיהם ממלותיך בל תהי להם תקומה: לכן פקדת ותשמידם. הלא פקדת עליהם בבר ותשמידם בחמרי פיך בעניין שנאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות י"ז): (טו) יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשבחין לפניך על כל הטובה מה שלא היה כן מנהג העכו"ם ועל כן ריחקת מלפניך כל שאר קצוי ארץ הרי בטובתם כך עושים ישראל לפניך קילוס וכבוד ובבר להם (טו) ה' בבר פקדוך. לינס מהרהרים לאחר מדותיך: לקון לחש. שפך שיח ותפלה: מוסרך למו. בהיות מוסר

יהוה רמה ידך
בל־יחזיון ויבשו
קנאת־עם אף־אש
צריך תאכלם:
(יג) יהוה תשפת שלום לנו
כי גם־כל־מעשינו
פעלת לנו:
(יג) יהוה אלהינו
בעלונו אדנים זולתך
לבד־בך נזכיר שמך:
(יד) מתים בל־יחיו
רפאים בל־יקמו
לכן פקדת ותשמידם
ותאבד כל־זכר למו:
(טו) יספת לגוי יהוה
יספת לגוי נכבדת
רחקת כל־קצוי־ארץ:
(טז) יהוה בצר פקדוך
צקון לחש
מוסרך למו:

כמו

(יח) «עוויגער! זו האָך איוט רייגע האַגר,
«וויא זעהען ניצט —
«אָ ראַס זיא זעהען אונר בעשאָצט ווערדען,
«אייגער פיר ראַו פאָלק — נליהענויגער צאָרן
«טאָגע רייגע פיינרע פערצעהרען.

(יט) «העדר! דוא שענקטעסט אונז רען פריערען,
«זאָ אויך אַללע אונזערע בעשט־עבוננען
«פיהרטעסט דוא אוים פיר אונז.

(כ) «עוויגער, אונזער נאָטט!
«עס בעהערשטען אונז הערדן אוסער דיר,
«אַללין בייא דיר פרייזען וויר דיינען נאַמען.

(כא) «יענע טאָדטען — זיא לעבען ניממער אויף,
«יענע שאַטטען, זיא ערשטעהען ניצט,
«דאַרום ווייל דוא פערהאָנגטעסט, זיא פערטילגטעסט,
«אונר פערניצטעט האַסט יעדעס אַנדענקען אַן זיא.

(כב) «פערגראָסערט האַסט דוא דיאָנאַציאָן, העדר!
«דוא האַסט פערגראָסערט דיא נאַציאָן — דיך פער־
העדרליצט,
«האַסט ערווייטערט אַללע גראָנצען דעס לאַנדעס.

(כג) «העדר! אין דער נאָטה דאַטען זיא דיין,
«נרנאָסען זיך אים נעבעטע,
«אַלס דייגע ציצטינונג זיא טראַף.

(יא) ה' רמה ידך, מוסב למעל' על ובל יראו' גאות ה', שהוא מלכותו לאחר נכל מצלה, ואמר לביכך בל יראו זאת עיכך רמה, כלומר אם גם תענים רעתים נכי רשעתם, הנה תבעול זה בחמלעו' הטבע ומרום מעשיך מנגדם, כי בל יחמינו כי יד ה' עשתה זאת, לולם עתה יחוו ויבושו, כי בפלת סנחריב שהוא בלח יולח מדרך הטבע, ידעו ויבינו כי לבבע אלהים היח, וירחו כי רק קנאח עם, בקנחתך לעמך לחם גם לריך תאכלי ולכן כחבו: אף אש, שעורו בהיסך חת חף, כלומר חת לחכך לו חת הקנח' שזכר, ולזה בח הפעל תחכלם בנוקבה, כי חף תמיד זכר, ובח כעין ובפחת הזמן לח חסר (מ"ח י"ז ט"ז) שעורו זמן הבפח' לח חסר. (יב) ה' חשפוח, מענין שפות הסיר (מ"ב ד' ל"ח) ועניגו תערוך. **כל מעשינו**, כלומר הלח לנחנו ידענו שכל מעשינו חתה תמיד פעלת לנו וחין שום מקרה בעולם כחשר יחשבו התועים שזכר, ולזה חך לך נכחה כי תשפות לנו שלום כן מי' הרד"ק, והריק"ס פתר כי חם חתה תשפות לנו שלום, הנה גזה כבר כוננת כל מעשינו, כי הכל תלוי בשלום. ולדעת הרב המתרגם הכוונה כי תשפות שלום לנו, כמו שתמיד פעלת בעבורנו כל מעשינו להשיג התכלית הנרלה, וכן נרחה דעת הרחב"ע. (יג) **בעלונו**, פעל נגזר משם בעל בהורחת חדון, כלומר משלו בנו מלכי חרן. **לבד בך**, הכוונה שלום חנחנו לח נוכל להזכיר שמך כלומר לעבדך כרחוי, כי חם בך, חם חתה תמשול בנו ולח לחר, ולכן תשפות שלום לנו למען נעבדך בחמת, כן הזכיל הרב לתרגם. (יד) **מתים**, הנגיח לו עדת המשוררים שמו עתה לנגד עיניהם חת חיל מחנה חשור לחר בלם פגריס מתים, ולזה נמלח לבבם תודה ואמרו חין ספק שהשם ימלח משלותינו ויפשות שלום לנו, כי לחו ורחו בפגרי החנשים החלה, בל יחיו בל יקומון עוד, וח"כ כבר עברה ממשלת זרון מן החרן. **לבן**, לנתינת טעם בעבור זאת בל יקומון כי חתה פקדת וגו'. (טו) **יספח לגוי**, יספת והגדלת להם הטובה (רד"ק) וכן תרגם הרב. **לגוי נכבדת**, לחר נכבדת על ידם בעניו וחכבדה בפרעה (שמות י"ד ד'). **רחקת**, כלומר הרחבת כל גבולות חרלו (ונחסר הכנוי במלת חרן ויובן מעניגו ורבים כיולח בו), שיוכלו ללכת בחשר יחפלו, כי כל זמן שהיו החויבים בחרלם, היה המקום לר עליהם וחין יולח וחין בח, ועתה החרן רחבת ידים לפניהם, כי חין שטן וחין פגע; תבין מזה כוונת הרב המתרגם. והנה הרחב"ע והנמשבים חחריו פתרו, **תוספת ליסר לותם וזריתם** נגוים לקנוי חרן, ואמר החכם געזעניום כי זה הפירוש נכון להמשיך הפסוק חל הכתובים שחחריו, לולם חין הכרע לזה כחשר נמה שיבוח. (טו) **ה' בצר**, הוח לנתינת טעם, לפיכך עמדת לנו לעתות בלרה, לפי שגם לנחנו בלר לנו חך לותך פקדנו. **עקון לחש**, הנו"ן נוספת כמו חשר לח ידעון לנותיך (דניחל ח' ט"ז), והמלה זרה ורחוי יקרו, ומסרה

(יז) כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב לָלֶדֶת
תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ
כֵּן הָיִינוּ מִפָּנֶיךָ יְהוָה׃
(יח) הָרִינוּ חַלְנוּ
כְּמוֹ יָלַדְנוּ רוּחַ
יְשׁוּעֹת בַּל־נַעֲשֶׂה־אֶרֶץ
וּבַל־יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃
(יט) יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן
הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר
כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ
וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל׃
(כ) לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ
וְסְגֹר דֶּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ
חְבִי כִמְעַט־רֶגַע
עַד־יַעֲבָר־זָעַם׃

יסוריך בחין עליהם וכך היה תפלתם: (יז) כמו הרה תקריב ללדת וגו' כן היינו מפניך. רוחין חנו נרות מתחדשות וסבורים חנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגאל מתוך צוקה וצרה כיולדה זו: מפניך. מפני גזירותיך: (יח) הרינו חלנו. חיל כיולדה כאלו ילדנו כאלו קרובי' חנו להגאל והוא רוח וחין ישועה: ישועות בל נעשה לארץ. בכל סבליכו וצרותינו חין חנו מביחים לנו ישועה: ובל יפלו. חין נופלין העמי' שהם יושבי תבל שבבבל ומלאו את הארץ. ויונתן תירגם בל יפלו לבון ונפליכו חני ועמך (שמות ל"ג) חין יושבי תבל יכולין לעמוד פלח: (יט) יחיו מתיך. למעלה התפלל שלא יחיו הרשעי' כאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו לותן שמומתין עליך יפלח דבר מלכות מלפניך ליומר נבלתי יקומון נבלו' עמי שנבלו עלמן עלי

להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעל' רפחי' בל יקומו חבל חלו יקומון: הקיצו ורננו. כל זה יחמר להם הקב"ה הקיצו ורננו לבון ליווי הוח זה: כי טל חורות טלך. כי חלה לך לעתות בן שיהח טל תורתך ומלותיך להם טל חור: וחרץ רפחים תפיל. ולחרץ ולעפר תפיל חת חרץ רפחים שריפו ידיהם מתורתך: רפחים תפיל. לפי שחמר ובל יפלו יושבי תבל חוזר וחומר חתה הפילם כי חין בנדקותינו כדי להפילם: (כ) לך עמי בח בחדריך. תשובה זו השיבוהו לנביח לך עמי בח בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ד"ח התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש רבי תנחומח: וסגור דלתיך בעדך. ת"י עביד לך עובדין טבין דיגמון עלך. ור' תנחומח דרש סגור דלתי פיך שלח תהרהר לחר מדת הדין: חבי. התחבחי מעט עד יעבור זעם כי לעת לפקד על עוניך:

באור

פ"ח הפעל כמו והיום רד מחד (שופטים י"ט י"ח), והענין כמו ולפני ה' יפוך שיחו (תהלים ק"ב ח') (רחב"ע), ונקראה התפלה לחש כמ"ש הרד"ק לפי שנאמרה בלחש. מוסרך למו, כמ"ש הנ"ל שגם בעת שהיה מוסרך להם יסרת לותם בצבט מוסרך, עוד המה התחננו רק לך ולח נצחו כפיהם לחל זר. (יז) כמו הרה, המשל הזה בעלמו נצח חזקי' על שפתיו כחשר שלח לדרוש את ה' חל יצעי' (לקמן ל"ז ג') כי בחו בניס עד משבר וכח חין ללדה. (יח) חרינו, לדעתי הענין כי בפסוק הקודם דימה את מעמד העם חל חבלי לשה בלידה, ועתה יסוב המשל חל לוסן לחר, והוח ע"ד והרה עמל וילד שקר (תהלים ז' ט"ו) כלומר שבנו מחשבות להנחל מכף מלך לשור, חבל ילדנו רוח דבר שחין בו ממש, והכוונה על

(יג) •נלייך איינער שוואַנגערן, דיא זיך נאַהט רער ענטבינדונג,
•קרייסט, שרייט אין איהרען וועהען,
•זאָ וואַרען וויר פֿאָר דיר, ע׳ויגער!
(יד) •ווייר וואַרען שוואַנגער, קרייסטען,
•דאָך אַלס ווייר נעבאַרען, וואַר עס ווינד,
•הילפֿע וואַרד רעם לאַנדע ניכט,
•עס שטירצען ניכט דיא וועלטערבאָערער.
(טו) •מאַנען אויפֿלעבען דיינע טאָדטען,
•יאַ מיינע לייכען אויפֿערשטעהן.
•ערוואַכט אונד יובעלט איהר שטויבבעוואָהנער!
•דען, טהויא דעם לעבענסליכטעם איוט דיין טהויא
•אינד דיא ערדע ווירפֿט דיא שאַטטען אוים.•
(כ) געהע מיין פֿאָלק, טריטט אין דיינע געמאַכער,
אונד פֿערשליסע דיינע טהירע הינטער דיר,
פֿערבירג דיך איינען קורצען אויגענבליק,
ביז פֿאָראיבער גענהט רער צאָרן.

רען

השמים, כי הכוונה לחרון, כלומר לחרגנו לח נעשה שום ישועה, כי רק חנם נפו נפינו למלרים ליטועה כנודע זה מן הספור, ואמר בל נעשה בזכר, כי הענין דבר ישועות לו מעשה ישועות לח נעשה. יושבי חבל, יפה אמר ידידי הנ"ל שהכוונה העם המושל בכל החבל כאלו לו לבד נתנה החרן וכן תרגם הרב, והענין על סנחריב אחר גם תחהקה מלך כוש שהיה מושל גם בחרן מלרים (כאשר בחרנו לעיל) לח יכול לו כמפורש לקמן (פרשה ל"ז), ולכן כאשר רחינו כי אוח תשוצת לדם, שפכנו לפניך שית שפוחינו כ זכר זכר בפסוק ט"ז. (יט) יחיו מחיך, הפסוק הזה לפעתי הוח יעוד מציחי ולח כאשר חצנו קלת (עיין ראב"ע) שהוח רק דרך משל על עם ענוי ונבזה אחר נחצב כמת, והוח ע"ד שאמרנו זה פעמים, כי הנביח יעני' חצב כי עת קץ הפלאות ביתי חזקי', והנה אמר בפסוק י"ב ה' תשפות שלום, ובפסוקים הבאים יבאר שהם רחויים לבך, לפי שאך בה' בטחו ולח באל נכר, ועתה יאמר בדרך תפלה: יחיו מתיך, כלומר לח לבד כי לנו תשפות שלום, אבל גם מתי עולם יקיצו וינאלו עוד טוב ושלום בארץ החיים; והבנוי מתיך נגד ה', המתים אחר אתה הורדתם לקבר. נבלחי יקומון, הנביח או המשורר ידבר בעד עמו, והוח בחור של יחיו מתיך, כאלו אמר זה שאמרתי יחיו מתיך, רצוני רק כי נבלתי יקומון, אבל אחר שוכני דומה בל יעירו, ונ ב ל ת י ביחיד הוח על דרך שם הקבון. הקיצו, עתה יחזה במחזה שדי כי ה' יאות לו גם לדבר הזה, ולכן קרא בהתלהבות נפשו אל יורדי בור: הקיצו ורננו שוכני עפר. טל אורת, הרד"ק פירש חורת כמו ללקט חורות (מ"ב ד' ל"ט) כלומר כמו שהטל יחיה הנמחים היבשים כן תחיה המתים, והרב הנביל לתרגם חורות כמו חור חיים, וזה נכון מאד, כי ידוע הוח כי בעת השמש, אלו טל על הנמחים ופרחים יזהירו בזהר הרקיע ביפעת הוד, ודימה לזה עת התחיה שם העלמות היבשים יצמחו לנערותם, ויופיעו בהדר הילדות וימי נעוריהם. וארץ רפאים תפיל, הארץ תפיל אך הרפחים אחר בל יקומון (וכמ"ש לעיל פסוק י"ד) למקום אחך ובלמות. והנה פה תמו דברי הנביר אחר שם הנביח בפי המשוררים אחר יצורנו כי יבצע ה' את מעשהו על הר ציון, ועתה יסוב הדבור אל עמו ואמר: הנה אנכי יודעתי כי כן יהיה, וה' יפליח לעשות עמכם הפלא ופלח להגן בעדך ובעד עיר קדשו, ולכן השמר והשקט. (כ) בוא בחדריך, אל תוסיף לעמוד על החומה להלחם כי ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. וסגור דלתך, שבל תשמע נידופים אחר חרפו נערי מלך אשור, ושם חבי כמעט רגע, ואז יעבור זועם, וחבי הוח מענין הסתר כמו הוח נאבח על הכלים (ג'ת י' כ"ג) אך שם הוח הנפעל וכאן הכווי מהקל, ויהיה ־ זה כמו הכווי לחם את לחמי (תהלים ל"ה ח') שגם משה לח נאבח הפעל רק בנפעל: כל חם, ולדעת הזאת הסכים הראב"ע; אולם ר"י המדקדק חמר שהוח שם על משקל נבי חרי וכדומה, ושעורו היה חבי.

(כא) כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ
לִפְקֹד עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו
וְגִלְתָה הָאָרֶץ אֶת־דָּמֶיהָ
וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־הֲרוּגֶיהָ:

כז

(א) בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה
בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה
וְהַחֲזָקָה
עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ
וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן
וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם:
(ב) בַּיּוֹם הַהוּא כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ:

אני

(כא) כי הנה ה' יוצא וגו'. ממדת הרחמים למדת הדין: יושב הארץ. הוא הר שעיר: על הרוגיה. שהרגו בישראל:

כז (א) על לויתן נחש בריח וגומר. ת"י על מלכא דלתרבד כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דלתנלי כסנחרב מלכא תנינא בריח לשון פשוט כברית הזה לפי שהיה רחשון: עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני. ואומר אני לפי שהלוו שלש לומות חשובות מלריס ואשור ואדום לכך אמר על הלוו כמו שאמר בסוף הענין ובלו התובדים בארץ אשו' והנדחי' בארץ מלרי'ם ומשתחוו לי בהר הלדש בירושלים וכן אמר ישעי' ע"ג ומשלו עובדי כוכבים ומזלות בישראל המובחין: לויתן נחש בריח. הוא מלריס: לויתן נחש עקלתון. הוא אשור: והרג את התנין אשר בים. הוא לור שהוא רחב והיא יושבת בלב ימים וכן בתייס קרוליס לחי הים והן יונים: (ב) ביום ההוא. בעת הגאולי יאמרו לישראל זו היא כרם חמר והוליכה יינה הטוב חמר ויינו"ם בלע"ז:

אני

באור

(כא) **כי הנה**, כלומר הזעם יעבור עד מהרה. **כי הנה ה' יוצא ממקומו**, כאלו ה' יתברך ירד מן השמים מקום קדשו לעשות משפט בארץ, והמאמר הזה גם בא במיכה (ז' ג'). **את דמיה**, את דם הנקי השפוך בקרבה ע"י מלכי אשור. **ולא תכסה**, ע"ד ארץ אל תכסי דמי (לעיל כ"ו י"ח), כלומר הארץ בל תכסה דמי ההרוגים, לך יהיו תמיד נועקים אל ה' לנקום נקמתם מיד הרוצח.

כז (א) **ביום ההוא**, הנבואה הזאת גם היא תורה בשכר הנבואות לפניה על מלך אשור, וזה ג"כ כוונת הרשב"ע שאמר זאת הפקידה בשכר הכתובה למעלה ע"כ, ולכן אמר על לויתן נחש בריח וגו' וז"ל: והנכון בעיני ר"מ הכהן שהוא רמז כל גבורי חיל ונגיד ושר עכ"ל, כוונתו על מחנה סנחריב, לכן נאמר בדה"ב (ל"ב כ"ח) וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור, והחכם גשזעניים לא הבין דברי ר"מ הכהן (אשר יפרש כל הפרשיות החלה על משלת סנחריב בשחיתך בבר בתחלת פרשה כ"ד) ושכב שלדעת ר"מ הכהן הענין על כל משפחות הגויים בכלל, ולזננו כן. **בחרבו הקשה וגו'**, הזכיר שלשה תוארים לחרב כנגד שלשה החיות שהכה. **על לויתן**, ידוע הוא שהנחשים דימו החומות לחיות טורפות כמו גער חית קנה (תהלים ס"ח ל"ח), ולרגע מלכיות נרחו לדניאל בתמונות לרגע חיות בנודע, ועוד רבים בכה, ולהפך נמשלו ישראל ליונה טובת המזג, כנפי יונה נחפה בכסף (שם שם י"ד) וכדומה, ולזן ספק שבוון הנביא לחומות ידועות שהיו אז תחת

ממשלת

(כה) רעז זיעהערער ה נרר ציע זט אוים פֿאָן זיינער שטאטטע,
צו פֿערהאֶנגען דיא שטראָפֿע איבער דיא ערדבעוואָהנער
אונר עם ענטדעקט דיא ערדע איהר בלוט,
אונר פֿערשליסט זיך נים מעהר איבער איהרען ער-
שלאָגענען.

כז

(א) אָן יענעם טאָגע ווירד דער הערר פֿערהאֶנגען,
מיט זיינעם שווערדטע, דעם שווערען, גראָסען אונר
געוואָלטיגען,
איבער דען לויתן, דיא שנעללבעוועגטע שלאָנגע,
אונר דען לויתן, דיא געקריממטע שלאָנגע,
אונר ער שלאָגט דאָז אינגעהייער דאָז אים מעערע איזט.
(ב) אָן יענעם טאָגע זינגעט דעם ווינגעבירגע אַלוֶה:

איך

ממשלת מלך לאזור, ויתכן שהיו לאותן האומות תמונות לצלם החיות שזכר לאות על דגלם כמו שהי' למלכות לאור וחי"כ גם לכבל כדמות יונה בעבור המלכה סעמיראַמיס. ולדעת חכמי העמי' יהי' מזה הענין מרב היונה (ירמי' מ"ו ט"ז) (עיין בתורת קלילים (איטהאָ-קאָגיע) להחכם בחניער), והנ"דימ' הנביא את הגס ב"ה כחיל גבור מלחמה אשר ילחם עם חיות נוראות וינצח, כי נודע הוא שבימים ההם יקבצו לכל הגבורי' אשר מעולם לנצח גס מלחמות כאלה.

על לויתן, כל החיות הגדולות והנוראות בין בים בין ביבשה נקראו לויתן גם תנין, כנודע זה מכמה מקראות. **נחש ברח**, רבו המפרשים בבאור מלת ב ר ח, י"ל שהוא הדבק מן נחת עקלתון, כלומר הנחש שבוכב פשוט ושטוח על הארץ בקורה (גרחָדע חויסגעשטרעקט), ונחת עקלתון הוא הנחש אשר יעקס את עצמו ויחזו זנבו בפיו ויהי' עגול ככדור, ועליו יוצדק התאר תרבו הגדול, כי הנחש גס יהיה בלופן הזה, הוא יקלע את עצמו עד מהרה כחן יצוף למרחוק, וע"ז אמר שהרב ה' תהיה גדולה כ"כ שתמלאהו בחצר הוא גס, והתארים הקשים והחזקה יתכנו על נחש בריח, ועל התנין אשר בים, כי עורס לבוש שריון קשקשים אשר לך בחרב קשה וחזקה יתפוצץ, וח"כ יעמדו התארים היטיב מול העמות בחצר יבין המשכיל. תולם הרב המתרגם לחז את דרכו בתרגומו לספר איוב (כ"ו י"ג) ע"ש, שעינינו נחש קל התנועה וכן דעת החכם גשעניום, ויהי' ברח כמו בורח, ועיין מה שכתבתי לעיל (ט"ו ה') על פסוק בריחיה עד נוער, ויש עוד פרושים לחרים, תולם אין להעמיק בחקירות אשר נדע כי כל נבוא עד תכליתם. **אשר בים**, כי יש גס תנין ביבשה כידוע. (ב) **ביום ההוא**, לחרי אשר יכניע ה' את נרי יהודה יבוא כל בית ישראל לחרי הלל המוציא לותם (וכן היה כל ימי חזקי'), וחז יהי' יהודה כרם חמר. ויפה העיר הרלי"ח כי תחת שאמר לעיל פרשה ה' ויקו לעשות ענבים ויעש בלועים, עתה יעשה הגפן יין טוב ומשובח. **כרם חמר**, חמר נרי"ם, וכן הוא כמעט בכל הספרים שבידינו, ואין למו ללכת בעצת שבעים הזקנים שקראו חמד בדלי"ת, כי המה שנו והחליפו והוסיפו בכמה מקומות, ובפרט שאין לסמוך עליהם במקום הזה, כי מלבד שנראה להם כך כפי לומד הדעת, גם הזיאם לזאת כרמי חמד (עמום ה' י"ח) ודרשו גז"ש; תולם לחרי אשר רחיתי שגם יונתן תרגם בכרם נפיב בחרעא טבא, תמרתי שאין להכריע החמת עם מי. ואמר מי' הרד"ק שהוא יין לחדום ומשובח, ונקרא בלשון ערבי לחמר כמו ויין חמר (תהלים ע"ה ט'), ומזה גם פני חמרמרו מני בבי (לעיל ט"ז ט"ז), שעינו התלהמו כמו שפירש גס הרחב"ע, ולולי מזה נקרא היטיב תומר או חמר, לפי שהיה עפר הארץ במחוזות ההם לחדום, כי בעבור זאת נקראת הארץ לחמה, כמו שפירש הרב המבאר לם נרחבת. והרב המתרגם פירש חמר מענין חמרים, כלומר קנון כרמים כמו חמר מים רגים (חבקוק ג' ט"ו) שפירשו רש"י ורד"ק גס מענין חמרים, ויהיו לו שני מזקלים; וירחה אזה טעם תולקלום שתרגם ודס עגב תשתה חמר (דברים ל"ב י"ד) ודס גבריהון תשתד כמיח (ולא רחיתי לאחד מן המפרשים מי שהרגיש בזרות הזה להחליף יין במים), כי הוא פתר חמר מלשון רבוי כלומר תשתה הרבה, ולזה אמר על כל המליצה כמיח. **ענו לה**, לדעת מפרשי עמנו תהיה הכוונה, ענו לעיון כרם חמר, כלומר תקראו עתה לה "כרם חמר!" תולם מלבד שלפ"ז לא יתקשר הפסוק הזה היטיב עם הבא לאחריו, הנה יקשה מלת ענו, שענינו קול זמרה ושיר כמ"ש רש"י ורחב"ע, ואתי מלות לא תקראנה שיר, ולזה אחז

(ג) אני ה' נוצרה · נשת הגלות: לרגעים אשקנה· מעט מעט אני משק'חות' כוס פורענות הכל' עליה פן אפקוד עליה בנת לח' ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה · ויונתן תירג' אף לא אחני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם: (ד) חמה אין לי· אין לי מה להגביר חמתי על הע"ו לפי שלא ישראל מוטלין ומדת הדין מקטרגת: מי יתנני שמיר שית במלחמ'· נגני מלחמתי והוא עשו מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחו' שיעובו ישראל בתשוב' והיא נותנת לאותו שמיר ושית נגני מלחמה· אפשר פסיעה על מדת הדין ואפקוד עליהם לף יתרון ונוספות על עונם ואליתם יחד כן ת"י על התומות· ורז"ל פירשו על ישראל והוא מוסב על הכרם חמה אין לי בכל הכעסי' שהכעסתני הכר' הזה לא אוכל לשפוך חמתי לגמרה מפני השבועה שנשבעתי לאבותיהם מי יתנני כימי' שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית נכר' ואליתני' יחד: (ה) או יחזק במעוזי· או לשון תפס כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"ח) או יחזק עמי במעוזי שלא יבקש מעון אלא מעוזי לא יעשה שלום לי להניח דעתי ואכי שמתקשקשת בי על שלוחי נוקם בגרי ואנקם בהם: שלום יעשה לי · ממדת הדין שלא יוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו: (ו) הבאים ישרש יעקב · הלא ידעתם מה עשיתי גרשתיהם הבאים למלרים לשר השרים יעקב נלו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה:

חכמכח

באור

הרב המתרגם נדעת חכמי העמים, שעשור הכתוב ביום ההוא לכרם חמר ענו לה, כלומר לכרם חמר שהוא יהודה תשורו השירה הזאת לשר זכיר נמה שיהוא, וח"כ יהי' כרם שם משותף, ואף שלא מלאנו עוד בלשון נקבה, או נאמר שכוון על הגמשל שהוא יהודה, וכן נראה דעת יונתן שתרגם בעידנא כניסתך דישראל להיות כברם נקיה בארעא שבחו לה· (ג) אני ה', שלשה פסוקים הבאים הם דנוקים יחד, לולם הם קשה ההבנה עד מאד ורבו בהם המירושים הן מבני עמנו הן מזולתם, ואם לבאים כלם תקלר הירושה מהכיל, לולם כל קורא בהם למראה עיניו יעשוט, כי אין בכל לשה המירושים גם אחד שאל יאמר עליו כי הוא זה אשר יסכים עם פשטות הכתוב ודברי המליצה, ולכן אורה לך אך את "הדרך אשר דרך בה הרב המתרגם, כי הוא יאר הולך לנוכח החמה כפי דעתי, והוא, כי הנה לדעתי פסוקים האלה שם הנביא בפי העם ויאמר עתה לה לכרם נשמי, אני — ומלת ה' אך לקריאה, כאלו יאמר: ה'! הלא אתה ידעת כי אני נוצרה — כרם ה' לנחות· לרגעים, בכל רגע ורגע כמו אחדים לנקרים (איכה ג' כ"ג)· גם יתכן כדעת הרד"ק שהענין לרגעים

(ג) «איך, אָ עוויגער! בעשיטצע איהן,
«אַללע אויגענבליקקע טראָנקע איך איהן;
«דאַס קיינעם ווייטער בלאָטטער פֿעהלע
«ווילל איך מאַג אונד נאַכט איהן שיטצען.
(ד) האַב' איך עטוואַ קיינע גלוטה?
«ווער זעטצט מיר הין דאָרנשטרויך אונד העקקע
«אויס ווידערשטרעבונג?
«איך טרעטע איהן נידערר, פֿערברענע איהן אַללצו-
מאַהל.
(ה) „דאָך האָלט ער זיך אַן מיינעם שוטצע?
«ביעטצט ער מיר פֿריעדען?
«פֿריערע מאַכט זיך דאַן בייא מיר —.«
(ו) אין דער צוקונפֿט וואירצעלט יעקב,
בלי'העט אונד שפראָסטעט ישראל,
אונד זיא פֿיללען דיא וועלט מיט פֿרוכט.

זאָלל.

ידועים כחב'ילטרך לזה. אשקנה, זה לעד כי כרס בכתן הוא נקבה, כי על הלומ' לא יולדק לחקוה, ואם גם לפעמים יעזוב המלין המשל ויחזו בנמשל כאחר הענינו פעמים, מ"מ לינו נכון כי מכלי סדרים יערב במלה אחת שתיהם יחד. פן יפקד עליה, כמו שפיר' הרד"ק שלא יחסר גם עלה אחד כמו ולא פקדנו מחומה (ש"ח כ"ה ט"ו), וכן ע ל י ה נקמ"ן פ"ח הפעל לף ארחוי בחטף כידוע, כי כן כאלה נובלת עליה (לעיל ח' ל'). גם יש לפרש עליה במשמעו ותנוח מלת על בהורות הכי"ת (וכמו שהניח הרד"ק רניס כן בשרש עלה), והכוונה שלא יחסר נה דבר. או כדעת יחידי החכם מוהר"ר מרדכי גאָרדאָן אשר יאמר כי בהקשר פקד עם על דרכו לרע' בנודע, ויהי'ענינו כאן למען לא יפקד הפוקד(ע"ד כנוי סתמי) על הכרס לחבלה לכן לילה ויום תגרנה, וגם זה נכון. (ד) חמה, יובן בחסרון ה"ח האלה כאחר הערנו זה פעמים הין מספר, ויאמר הנביח האם הין לי חמה להנקם מאויבי. מי יתנני, כמו תרן הנגב נתתני (יהושע ט"ו י"ט) שענינו נתת לי (רד"ק), ואמר הנביח מי יערוב לנו לתת לי בכרס הזה שמיר ושית. במלחמה, כלומר למען הלחם בי ולהכעיסני. אשעה, מעניו כפשע ביני ובין המות (ש"ח כ' ג'), והכוונה שם מוסב על שמיר ושית, כלומר הרמסם ברגלי ואכלם בחמ. (ה) או יחזק, או כמו אם, כענין או בן יגח או בת יגח (שמות כ"ח ל"ח), כלומר הולם אם הלה הרשעים המכלים את הכרם. יעשה שלום לי, ישובו אלי ובל יוסיפו עוד לחבל את כרמי, ואמר יעשה ביחיד אם שעל הקבוץ או שעל כל אחד ואחד יחבר. שלום יעשה לי, אז גם אני אחלים עם אויבי, כן האכיל הרב לפתור הפסוקים הסתומים האלה; הולם יען כבר העירו הרד"ק והרד"ח כי המשל הזה מכוון לעומת המשל כרם היה לידידי (לעיל פרשה ה') ויהפוך כל הקללות הנזכרים שם לברכה, ומתוך לפרש הפסוקים האלה גם בחופן יסכים לזה, אבל רק בכוונת הענינים אסיר מני דרכו, הולם בהורות המלות בל אחה מני ארח, לכן אחאר לך אך המאמרים שהם דעותינו מתחלפות, ולזה אני אומר כי כאשר בפרשה ה' מן פסוק ג' וגו' דבר הנביח שם ה', כי גם כאן רק דברי אלהים בפי המשוררים ובשמו יזמרו: אמר ה' עתה אנכי נוצרה הפך הסר משובתו וגו' (שם פסוק ה'); לרגעים אשקנה נגד ועל הענים אלוה מהמטיר עליו מטר (פסוק ו'); מי יתנני שמיר שית ושית (שם). כמלחמה לדעתי אין זה מוסב למעלה אך למטה (וכן דעת ר"מ הכהן שהניח הרא"ע אך שהוא בדר בענין אחר ע"ש), והכוונה אך הכרם אתי במלחמה, כלומר שיעשה נגד רצוני תחת ענים בחיים כמ"ש (שם ד') אז אפשעה בה וגו'. או יחזק, המה דברי המשוררים נגד העם, יאמרו: הולם יחזיק העם הזה בשעון אלו שהוא השם, ויחכה לו וליושעתו, אז יעשה ה' שלום לי כלומר לכל האומה, כי להקת המשוררים במקום העם בכלל, אף שידבר לפעמים אל העם הזומעים בלשון נסתר בנודע, זה מדרך המליצה, והכפל אלוס יעזה לי לחזק כמ"ש המפרשים, ויתורגם לפ"ז אני ה' אויך דער עוויגע א. ז. וי. במלחמה נור בייא זיינעם ווידערטטרעבען, אפשעה בה טרעטע אויך איהן נידערר א. ז. וי. או יחזק וגו' חבער פערטרויעט איהר זיינער מאַכט, אָ רחַן סאַפֿפֿט אר פֿריעדען איר, יא פֿריעדען טאַפֿפֿט ער איר. והנה כאן כלו ותמו לדעת הרב המתרגם דברי פזיר. (ו) הבאים, המפ

(ז) הכמכת מכהו הכהו · הרחית' בגבורתי שכמכת המכה יעקב הכיתיו הס טבעוס כמי'וחני טבעתי' כמים ים תמיהות שהס מתקיימות כגון זו וכגון (שמואל ח' ב') הנגלה נגלתי אל בית אביך (יחזקאל ח') הרוח' לאת מה המה עושים: אס כהרג·ישראל שהיו הרוגין של פרעה הורג פרעה ועמו: (ח) בסאסאה · בחותה מדה: בשלחה תריבנ'·בשגילה מלרים את ישראל תריבנ' המדה בסאה שלה: הגה ברוחו הקשה·הגה דיבר בדיבורו הקשה: ביום קדים·ביום ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה (שמות י"ד): (ט) לכן · גס עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל במלז · וזה כל פרי הטוב לו להסיר חטאתו אס ישים כל אבני מזבחות כמותיו כאבני גיר מנופצות מדוקדקות

(ז) הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הֻכָּהוּ
אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הָרֹג:
(ח) בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה
הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה
בְּיוֹם קָדִים:
(ט) לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב
וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ
בְּשׂוּמוֹ ו כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ
כְּאַבְנֵי־גֶר מְנֻפָּצוֹת
לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים:
(י) כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד
נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר
שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ
וְכִלָּה סְעִפֶּיהָ:

ביבש

וכן (תהלים קל"ז) ונפן לאת עוללין וכן (ירמיה י"ג) ונפלתים לים בחיו· גיר· מין לבע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים· למען לא יקיימו להס אלילים: (י) כי עיר בצורה בדד · כי בעזותס זאת עיר בצורה של ישמעאל תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו ונעזב כמדבר: שס ירעה עגל· לאמרים ירצנו שקרוי עגל שנאמר (ירמיה ל"ח) כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה · ענפיה:

ביבוש

באור

דברי הנביא, וגם הוא יחזו המשל לדמות ישראל לגפן הנדה, ומלת ה ג ח י ס כבר פירשו רחב"ע ורד"ק שענינו גימים הבאים · (ז) **הכמכת**, האס יעשה ה' חלילה כלה לזרע יעקב כאשר עשה לשאר הגויים לא כן הוא, אבל (ח) **בסאסאה**, רובי המפרשים אמרו שהוא מגזרת סאה והטעם מדה, והיא כפולה כמו ירקרק (רחב"ע), ועיין שרשים לרד"ק, והענין במדה שלמה שלמת אל תיקס הרעות לשאר עצו, וכן תרגם הרב; אולם כפי המשך אל פסוק הקודם ירחה לי יותר כדעת החכם **בעזעניום** בטעם המלה (אך לא כפירושו) כי הוא שתי מלות, בסאה סאה, כלומר לא שכבת עליהס חמת זעמך בפעם אחת רק בסאה סאה, זה אחר זה, לתת להס תמיד הרווחה מעט, למען ישובון אליך ורפא להס, והוא מוסב על הבתוב הקודם, כי לא כמכת מכהו הכהו רק הכה אותו בסאה סאה מעט מעט · **בשלחה תריבנה**, כלומר לא כלית אותס, אך בזה רבית עמהס כי שלחתס מעל פניך · **הגה**, לשון הסרה כמו הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה ד') וכדומה, ופירש הרד"ק הסיר הפרי, וי"מ זרה אותס בגויים בברוח קשה, ולדעת הרב המתרגם יהיה רוחו הקשה מוסב על ישראל, כלומר בעבור שרוחס קשה ולא תכו לשמוע לכן הגה ביום קדים; אולם כל זה לענינו מענין הפרשה אשר רק שוב ושלוס, **בזאת** אמרו על מלת בסאסאה · ואף לדעת ר"מ הכהן (אשר בחרנו בה) שכל

הענין

(ז) וואָללטע ער עס י) שלאַגען וויא ער זיינען בערריקקער שלוג,
וויא זיינער מאָרדער טאָר עס שטערבען לאַססען?
(ח) בייא פּאָללעם מאַסע—מיט זיינער פּער שטאָסונג
שטראַפּטעסט דוא עס—
ער ענטפֿערט עס פּיר זיינען שטאַרקען זין
אַם טאָג רעס שטורמס.
(ט) דאַרום זאָל דאַרורך געוהנט ווערדען דיא שולד יעקב'ס,
אונד דיעס זייא דיא גאַנצע פֿרוכט רער וועגשאַפֿונג
זיינער זינדע,
דאַס ער גלייכשטעללע אַלל אַלטאַרשטיינע,
דען קאַלקשטינען דיא צערשטיבען,
דאַס ניכט מעהר אויפֿגערכטעט ווערדען,
האַינע אונד זאָננעזוילען.
(י) דען דיא פֿעסטע שטאַדט איזט אָרע,
רער וואָהנוויטץ פֿריז געגעבען, פֿערלאַססען וויא דיא
וויסטע,
דאָרט וויידעט דאַז קאַלב, אונד דאָרט לאַגערט עס זיך,
אונד פֿרישט אַב איהרע צווייגע.

ווען

י) ישראל

תרגם כמשמעו לנתינת טעם, נעבור זאת יכופר חטאתו לפי שיעשים כל אבני מזבח וגו', ולדעתי לכן הוא לאמתת הדבר, כלומר בחמת שכבר נתכפר עון כאשר עם אבני מזבח וגו', והכוונה על חזקי' כי הוא נער כל ע"ז ביהודה בנימין לאפרים ומנשה עד לכלה כנזכר בדברי הימים ב' (ל"ד ל') וכן נאמר במלכים ב' (י"ח ד') הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבות וגו'. וזה כל פרי, כמ"ש הרד"ק כי אם יסיר ע"ז יהיה הפרי הסרת כל חטאתו, כי מאחר שעקרו ע"ז כל שכן שיעשו אלי וכו' וכן תרגם הרב. וזה נכון ואין לנו לריכין כזה לדברי החכם גענעניוס (עיין בדבריו). כאבני גיר, הוא הסיד כמו על גירת די כתל (דניאל ה' ה') (רד"ק). אשרים וחמנים, הרחב"ע אומר שזה לעד שהעניין על שמרון ע"כ, ולא ידעתי מה ראיה יש מזה, הלא גם בימי אחז כבר כבל יהודה ועבדו לאלהי נכר ומפורש הוא בשני מקומות (מ"ב ט"ז ד' ודה"ב כ"ח ד') ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן, וממלך יחזיה נאמר (מ"ב כ"ג י"ח) וישבות את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש וגו' ואת מרכבות השמש שרף באש ע"כ, הרי שהיו אשרים וחמנים גם ביהודה. (י) כי עיר בצורה, לדעת כל המפרשים הכוונה אם על ירושלים או שמרון, אולם כפי דרכי שהנביא עתה רק טוב וחסד ידבר על עמו, ירחה לי שהעניין על נינוה וע"ד שאמר לעיל (כ"ה ב') כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה וגו' (וע"ש בבאור), ואמר הנביא כי עתה בהסיר ירושלים את חטאתה היתה עיר עליזה, לבל העיר בצורה בדד. נוה משלח, כמו קן משלח (לעיל ט"ז ב'), ולדעת הרב המתרגם שכל איש ישלח בו יד ואין מי ימחה (פרייז גענעבען). וכלה נעפיה, ענפי הנמחים אשר יעלו בחרבות החלה יאכל העגל, ויותר נראה כפי המשך עם הפסוק הבא שהענין על סעפי העלים שהיו עומדים סמוך לביכלי עוגג ובגני חמד כדרך

בחרבות

(יז) בְּיִבַּשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה
נָּשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ
כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא
עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ
וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ׃
(יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יַחְבֹּט יְהוָה
מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר
עַד־נַחַל מִצְרַיִם
וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ
לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(יג) וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא
יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָם׃

(יא) ביבוש קלירו. קלירי שרשים כמו תשלח קלירי (תהלים פ') ועשה קליר (לעיל י"ד) כלומר כשתבלי מעשו זכות מעט שכיבד את לבבו לז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות לותה. עם חלש כנשים ילליקוס כך ת"י. מאירות כמו (מלאכי ג') ולא תאירו מזבחי חנ' וכן פתר דונש מחמת שהעלי' יהיו יבשים יהיו נותים להדליק. לכל מנחם פתר מלקטות כמו תריתי מורי (שיר ה') ותרוה כל עוברי דרך (תהלים פ') הציב לו דונ"ש והלא כתיב ביבוש קלירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל מהן נדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבא בתרא פ"ק לית לי' ביבוש קלירה תשברנה: (יב) יחבוט ה'. ת"י יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיבוט ולקיט' נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האספם' כמו שנאמר יתקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האובדים בארץ אשור: הנהר. פרת הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרי'. הם הנדחים בארץ מצרים: עד נחל מצרים. אותם הם יושבי מצרים יחבוט אותם כחובט זיתים: ואתם תלוקטו. מן הגליות: לאחד לאחד. המוליך ג' מכם יביאהו מנחה: (יג) האובדים בארץ אשור. לפי שנפוצו מארץ רחוקה לפנים מן הנהר סמנטיון קרוס אובדים:

(יח) וועו רַאן פַּערטראָקנען איהרע שטאָמע
וועלכע זיא אַבגעבראָכען,
וויבער קאָממען, צינדען ריעזע אַן,
דען קיין איינזיטפּאָללעס פּאָלק איזט עס,
דאַרום ערבאַרמטע זיך זייער ניכט זיין שאָפּפּער,
אונד זיין בילדנער וואַר איהם ניכט גנאָדיג.

(יט) אַבער עס געשיעהט איינעס טאַגעס,
דאַס דרעשען ווירד דער עוויגע,
פּאָן דער שטראָמונג דעס אייפּראַטהס
ביז צום באַך מצרים'ס,
איהר אַבער ווערדעט אויפּגעלעזען,
איינער נאַך דעם אַנדערן, איהר זאָהנע ישראל'ס!

(כ) אונד עס געשיעהט אַן יענעם טאַגע,
דאַ ווירד נעשטאָסען אין איינע גראָסע פּאָזוינע,
אונד קאָממען דיא פּערלאָרנען אים לאַנדע אשור,
אונד דיא פּערשפרענגטען אים לאַנדע מצרים,
אונד ווערפּען זיך אַנבעטענד ניעדער פּאָר דעם עוויגען,
אויף דעם הייליגען בערגע אין ירושלים.

ווע-

נחלו' הקד'. (יא) ביבוש קצירה, העלים והפירות יאכלו הנהמות וביבוש הענפים כי לדם הן לעבוד, לז תשברנה לותם הנשים ז"להליקם. וקבירה בענין תשלח קבירה עד יס (תהלי' פ' י"ג) והוא לשון יחיד בדרך כלל, ולמר תשברנה נרבי' על הענפי' והפלגו' (רד"ק). מאירות אותה, ידליקו לותם, כן פי' רד"ק ורם"י ע"ש שהביא עוד פירוש לחר מן לריתי מורי (ז"הם ה' ל') כלומר תלקטנה וגם זה נכון, וידוע הוא כי בלרלות הקד' הוא מחוברת הגבי' לחסוף עבי' ולהבעיר לת הלש, ולזה לומר נשים בלות. כי לא, לפי דרכי הכוונה על לשור לשר לל ידעו לת ה'. (יב) ביום ההוא וגו', כבר לומרנו לך פעמי' שהנביל קוה בימיו יושע יהוד' וישרלל תשוב' עולמים, ולז מלך לחד ימלוך עליהם ובן דוד יהיה להם לנשיל, וע"ז נלמרו שני פסוקים ללה, וזה ג"כ כוונת הרלב"ע שלמר על והיה ביום ההוא (בפסוק י"ג) וז"ל: הטעם לז יבקשו כל בני לפרים הנדודים לשוב לל ירושלים, כי רלו כי מלכותם לבדה ע"כ. יחבט, מלשון כי תחבט זיתך (דברים כ"ד כ'), ויען כי דימה לת כנסת ישרלל לכרם, ידמה עתה הפרטים לזיתים, ולמר כללו הש"י בעלמו ילקט לותם ויבילם על מקומם. הנהר, והר פרת ונמו שלמר בפסוק הנל ובלו החובדים בלרן לשור וגו'. לאחד אחד, שזה לחר זה כמו לחת לחת למנוח חשבון (קהלת ז' כ"ז), והרד"ק למר לחד מזה ולחד מזה והענין לחד. (יג) יתקע, ע"ד משל, כי המה התלקטו לחד לחד כמו שלמר, ולז יתקע בשופר גדול, וזה יהיה להם לנס להתלסף יחדו לנוח על הר ה' מכל קלוי הלרן קהל גדול מלד.

הנה הנבואה הנלוה נמשכת עד פרשה למ"ד כדעת הרלי"ל, לך גם היל תפרד ותהיה לחלקים שונים כלשר לחלר במה שיבוש. וזמן חבורה ירלה לי שהיה בימי לחז כלשר עלה רגין מלך לרם ופקח בן רמליהו מלך ישרלל ירושלים למלחמה עליה ולל יכול להלחם עליה (לעיל ז' ל'), והנה כבר לומרתי לך שם כי לנחנו בל נדע הסבה בעבורה חדלו להלחם. והנה מפסוק ל' בפרשה זלת עד פסוק ה' שם הנביל דברו מול לפרים ושמרון ורלם שמרון בן רמליהו, כי ישרלל גלה יגלו מעל לרלמם וכדלעיל בפרשה ה'.

כח

(א) הוֹי עֲטֶרֶת גְּאוּת
שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נֹבֵל
צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
גֵּיא־שְׁמָנִים
הֲלוּמֵי יָיִן׃

(ב) הִנֵּה חָזָק וְאַמִּיץ לַאדֹנָי
כְּזֶרֶם בָּרָד
שַׂעַר קָטֶב
כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים
הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃

(ג) בְּרַגְלַיִם תִּרָּמַסְנָה
עֲטֶרֶת גְּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃

(ד) וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל
צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
גֵּיא שְׁמָנִים
כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ
בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃

כח (א) זכורי לפריס· שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמר מייא דדורמסקי, וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים: ולין נובל לבני תפארתו· ומלא מטע תפארתו יהי לין הפרח שלו· נובל· הם תלנים המקולקלות כמו שמנינו בברכות על המובלות ופירשו רבותינו בועלי כומרא· ולין לן כדמתרגמינן ויכן לין ותלין לן: לשר נטועים על ראש גיא שמנים· היא בגרת שמירותיה מתוקי, ושם הם הולמים עלמס ביין: הלומי היין· כתיבי אמר· ויש עוד לפתור לבני תפארתו לשר על וגו' לבני התפארת שעל ראש עשר השבטים המשוחין בגאות ראשי שמנים כמו שנאמר (עמוס ו') ראשי שמנים ימשחו· גיא לשון גאוה כמו (לעיל ט"ו) מואב גיא מחד (ותותו הלין בלילת נובל תהי')· הלומי יין כך קורין על שם שכרותם שנאמר בהם (עמוס ו') השותים במזרקי יין: (ב) הנה· ים רוח חזק ואמין לה' שהוא כזרם ברד ושער קטב מריבי: הניח לארץ ביד· יניחהו על ארצם בידו החזק ויפיל הנובלו' מן התלוי': (ד) כבכורה· בטרם קין· כבישולה של תאנת בין נובל: בטרם קין· עת בישול שאר התלוי' לשר מתוך שהיא בכור' קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך ויזקוד על הרעה ויניחה עליו (דניאל ט'):

באור

כח (א) עטרת גאות, מפרשי בני עמנו פתרונו שהוא ע"ד משל, כלומר שמו הגאוה לגזר על ראשם, ולולי הענין לפי שהיה מדרכם להתקשט בעטרות פרחים נגזרם על ראשם כמנהג· ומחכם בעזעניום לומר שהכוונה על שמרון שהיתה ראש לפריס והיתה בתרן

כח

(א) וועהע דעם שטאָלצען־קראַנצע,
דער בערושטען אפֿרים'ס!
איז דאָך איינע וועלקע בלומע
דיא פֿראַכט זיינעם שמוקקעס,
אויף דעם הויפּטע
דעם אָהלנעזאַלבטען היגעל
דער ווייַנפֿערוואונדעטען.
(ב) זיעהע! איין שטאַרקער, מאַכטיגער דעם הערן,
גליך איינעם האַגעלוועטטער,
איינעם פֿערדערבליכען שטורמע,
גליך נעוואַלטיגען וואָססערן שטראָמענד,
לאָסט זיך ניערער צור ערדע מיט מאַכט.
(ג) מיט פֿיסען ווירד ער צערטרעטען,
דער שטאָלצע קראַנץ דער בערושטען אפֿרים'ס!
(ד) דאָן ווירד דיא וועלקע בלומע,
דיא פראַכט זיינעם שמוקקעס,
אויף דעם הויפּטע
דעם אָהלנעזאַלבטען היגעל;
וויא איינע רייפֿע פֿרוכט פֿאָר דער רייפֿצייט,
דיא איינער דער זיא ערבליקט
נאָך אַם שטענגעל זיא פֿערשלינגט.

דאנה וזמנה וסביבותיה כרמי חמד ועלי זיתים, לך לדעתי העין על פקח שהיו לאפרים מתגאים בו ובגבורתו כמו אל' וידעו העם כלו לאפרים ויושבי שמרון בגאוה ובגדל לבב לאמר לבנים נפלו וגזית נגוה (לעיל ט' ח' וט').

שכרי אפרים, לדעת המפרשים הוא כמשמעו שהם שכורי יין, לך לדעתי העין שהם שכורי הנאחון (זיעגעסטרונקען), כי לאחרי שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מלא ועזריה מלך ביוס לחד כמפורש בדה"ב (כ"ח ו'), יקוגו וינועו כשכור ותשבו שמוח לך ימנע מהם לבוא אל עיר הקדש. **וציץ נבל**, כלומר כל נאי תפארתו הלא רק ציץ נובל, כי עוד מעט וילך כבוד אפרים.

ראש גיא שמנים, לדעת הרד"ק לפי שהיה מנהגם למזוג בשמן את היין (ונפרט לעת לכלם ותתם) וכן נאמר ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט' ח'), ואמר ע"ד משל שהיו יושבים כ"כ שמן על ראשם עד שהיו נראים כגיא שמנים. ולדעת החכם בעונים העין על שמרון כי הר שמרון היה רחב לגיא שמנים, וע"פ דרכי הכוונה על מקום סמוך לירושלים שעם חנה עתה מחנה לאפרים עם ארם (ישולי כבר הגיעו עד הר הזיתים). ועל שתרגם הרב גיא "היגעל" עיין לעיל (כ"ב ח') בשחורי על מצח גיא חזיון. **הלומי יין**, כמשמעו שהיו שותים עם שכור, אולם כפי דרכי שכל הכתוב מוסב על חיים פרטי על המלך פקח, יותר נראה לפרש בחסרון כ"ף הדמיון, כ ה ל ו מ י י י ן כי מרוב שמחתו שהוא כבר קרוב לכל העיר ומרוח גלותו הוא נדמה להלומי יין, והלומי הוא כמו ה ל מ ו נ י כל ידעתי (מצלי כ"ג ל"ה) כלומר מוכה מהיין. (ב) **חנה חזק ואמיץ**, רש"י פירש רוח חזק, והרלב"ע אמר תאר ליס לו לחיל, והחכם בעונים כתב שכוון על מלך אשור, וזה יוכיח גם לדרכי שנאמרה הנבואה הזאת בימי אחז, כי אף שלא נתברר בחיזה לופן הגיל ה' את ירושלים מיד שני המלכים הצרים עליה, הנה הדעת נותנת שהסבה היה מלך אשור אשר עלה דמשק כמפורש במ"ב (ט"ז ט' — י'); אולם לדעתי יראה שהנביא בכוונה העלים המתואר, כי הנביא בל חפץ כלל בבריות אשר כרת אחז עם מלך אשור, כי ידע שמרה תהי' בתחרונה, וכל מגמת לבו כי יבטח בה' והוא יעלה לו עזרה מקדש כי לא קדמה ידו מהועיל, ולזה אמר רק כי יש לה' דבר חזק ואמין מבלי לפרש מה זה הדבר, ולדעת הרב המתרגם הענין כי הדבר אשר לה' הוא כורש ברד וגו', אותו הדבר **הניח** את עצמו לאחז ביד חזקה. (ג) **ברגלים**, כי מחז נלכדה דמשק והומת רצין נשבתה זרוע מלך ישראל, והיה הולך הלוך ודל עד שגם עליו עלה מלך אשור כידוע, ובת **ת ר מ ס נ ה** ברגים תף שעטרת ביחיד, ואמר הרד"ק כי במלת עטרת נכללו כל הדברים אשר בהם יתגאו. (ד) **ציצת נובל**, אמר הרד"ק כי לילת הוא הנפרד ותף שבת ע"ד הסמוך ורבים כמוהו (עיין מכלול), ויהוא הצם גם בזכר גם בסימן נקבה כמו לדק ולדקה וכדומה, ועיין מה שכתבנו לעיל על מצען ומצענה (ג' ח'), ובת מובל בל"ז כמו שכתב הרלב"ע שענינו לילת ע ל ה נובל, וכוונת הפסוק לפי דרכי היא כי תהיה לילת נובל וגו' שהוא עתה על ראש גיא שמנים כאשר פירשנו. **כבכורה**, כמו שפי' רש"י כפרי שממהרת לבשל. **בטרם קיץ**, לפני עתה, אשר הרואה מרב מעקו בה יבלענה

(ה) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת
לַעֲטֶרֶת צְבִי
וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה
לִשְׁאָר עַמּוֹ׃
(ו) וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט
לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט
וְלִגְבוּרָה
מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שְׁעָרָה׃
(ז) וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ
וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ
כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר
נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן
תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר
שָׁגוּ בָּרְאֶה
פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃
(ח) כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא
צֹאָה
בְּלִי מָקוֹם׃

אח

(ה) ביום ההוא. כתס הפוצעים: יהי'ה לנחות לעטרת לבני. לנדיקים הנשארים בה: (ו) ולרוח משפט. יהיה הקב"ה להורות משפט: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם מציבי מלחמ' מלחמתה של תורה: (ז) וגם אלה. יושבי משפט ומציבי מלחמה שבדור הזה כלום'טובי' וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה לין טוב בם: שגו ברוחה. הלעיגו בדברי הנביאים וי"ת במלכל מעדנים ד־לחוהו עונג להם: פקו פלילי־ה. הבזילו המשפט. פקו ל'פיק ברכים (נחום ב') פוקה (שמואל ח' כ"ה): (ח) כי כל שולחנו'. שלהם של זבחי מתים הם שהם בקיא לוחה: בלי מקו'. לין הדעת סובלתן:

לת

באור

בעודה בכפו, כלומר חיל לפריס עם מלכם, שהוא חוג' עתה סביב לליון עד מהרה יהיה כמוץ יסוער מגרן כחלו ונבלעו, ומלת בכפו תרגם הרב בדעת הריק"ס משנין כפות תמריס, וכן וכפתי לך רעננה (לעיל ט"ו ל"ב) כי נקרא הענף כף לפי שהוא כפוף, והוי"ו לינגו לכנוי רק מוספת כמו הוי"ו של ב מ"ו ולמו ועוד רבים כיוצא בו כאשר הניח הרד"ק במכלול, גם מלינו ה"ת במקיק שהיה רק מוספת, וכן הכ"ף כמו כערכך הכהן (ויקרא כ"ז י"ג) כמו שנתבאר במכלול.

פה יתחיל לדעתי החלק השני, ועתה יסוב המלין דבריו מול לנצני יהודה, והוא כי הנביא דמה בנפשו כי לאחרי שיגיל ה' לותם מכף בני המלכים החלה ישובו המלך לחזז ועמו של ה' בקמת ובלב תמים (ובפרט כי בח החות לאחר נתן (לעיל ז') לאחר מזה רצו וידעו כי תשועתם מה' ולא מקרה), וזו יתגדל ויתקדש שמו ב"ה וגם שלהים יתן טוב לעמו ויצליח כל דרכיהם.

(ה) **ביום ההוא יהיה**, לפי דרכי הפעל יהיה כלומר רצוי הוא שתהיה זאת כי לא תשובון ריקם בתשועתכם, לז גם הוא יעטירכם חיים וחסד. **לעטרת צבי**, היפך עטרת גאות של לפריס. **ולצפירת תפארה**, כבר בארנו הרד"ק בשרשים כי ל ס ר ענינו הסבוב וההקף (**חומטליעסען, חומגעבען**), והניח רצוי לזה מדברי חז"ל ע"ש, וכן פירש גם כאן

(ה) אַן יענעם טאַג איז דער עווינע צבאות,
א ין פראַכטאַללער קראַנץ,
אונר איין שמוקריי5עם דיאַדעם,
דעם א׳בערראעסטע זיינעם פֿאָלקעם.

(ו) אונר איין גייסט דעם רע5טם,
דעם דער זיטצעט צו גער י5ט;
אונר דער טאַפֿ5ערקייט
דען שלאַכטענטוי5ענען אינ׳ס טהאָר.

(ז) האַבען דאָך אויך דיעוע אים וויינע זיך פֿערגאַנגען,
דורך בערוישענדעם זיך פֿערוויררעט,
פריעסטער אונד פראָפֿעט האַבען זיך פֿערגאַנגען
אים בערוישענדען,
זינר איינגענאָממען פֿאָם וויינע;
פֿערוויררט פֿאָם בערוישענדען,
פֿערגינגען זיא זיך אין דער אַנזי5ט,
פֿעהלטען אין דער ענטשיידונג.

(ח) דען אַללע טישע זינר פֿאָלל געשפייא אונר אונפלאַהטט,
איין אָרט דעם פֿערראַרבענם.

ווען

כי עטרה ונפירה לחת היא, וכן לבני ותפארי' ובח הכפל לחזק. **לשאר עמו**, ליהודה ויושבי ירושלים, כי יתר השבטים ילכו בגולה. (ו)**ולרוח משפט**, כוון בזה על המלך, שרצו כי ה' יהיה לרוח ליושבי על המשפט שיעשו משפט לדק ויוצר כפי חפץ הלל, והוא ע"ד אלהים נצב בעדת אל וגו' (תהלים פ"ב א'). **ולגבורה**, הנכון כתרגום הרב, כי מלת רוח ברוח הכתוב עומדת במקום שנים, ושעורו ולרוח גבורה. **משיבי מלחמה**, רב המפרשים פתרו שיעזבו המלחמ' אל שער האויב, והרב תרגם כדע"ר'משה הכהן שענינו כי השם יחזיק הגורחים, וכבר אמר הרלב"ע שזה הנכון, והכוונה לפי דרכי שהם בעצמם יחזרו חיל לעמוד נגד כל בר הטורר, ובל ישימו עוד מבטח לעזרת עם נכר כאשר עשה אחז בקרבו למלך אשור, והוא היה בעוכריו. (ז)**וגם אלה**, הרב המתרגם אחז בדעת המפרשים שזה מוסב למעלה, וכמ"ש רש"י עיין בדבריו; לולם כבר הרגיש הרד"ק שזה לא יולדק על אלה אשר רוח ה' מוססה בהם בין שנו וגו', ולכן אמר וז"ל: אלה יאמר על יהודה ובנימין, וכמו שאמר על השבטים שכורי אפריים הלומי יין, כן אמר גם על יהודה ובנימין, כי אפילו הם בין שנו ובשכר תעו, וזה היה בימי אחז, וכן היו אלה רואים לגלות כמו אלה, אלא שעתיד מלך למלוך עליהם, שיזכם על הדרך הטובה והוא חזקיה עכ"ל, וגם הפירוש הזה לאחר מאד כאשר יבין המשכיל. לולם לפי הדרך אשר בחרתי בו, יהי' זה מאמר בפני עצמו, והענין כי עתה הקין הנביא ורואה כי תוחלתו נכזבה, וכי המלך אחז וסריו את פועל ה' לא ראו ולא הבינו כי הוא הגילם, אף שנתן להם ה' אות על זה כאשר פרשנו, אבל עוד המה מסוקעים בין מלולת התאוות, ולזה קרא באמר נפשו הוי גם אלה וגו'. כהן ונב א, אמר הרלב"ע כהן הוא המורה ונביא הוא המוכיח ע"כ, והוא הנכון ולא כמ"ש הרד"ק שהכוונה על נביא אחד, כי לנביא אחד לא יאמור לו עון קל כזה, וכבר מלינו במ"ב (פרשה ט"ז) שאוריה הכהן בנה בבית ה' ע"פ המלך אחז כתבנית המזבח אשר בדמשק, וזה בודאי עון פלילי. וכן תרגם יונתן כהנא וספרא. **נבלעו**, הרד"ק פירש נשתו, והרב תרגם כמשמעו כאלו היין בלע אותם. **בראה**, רש"י ורלב"ע פתרו שגו בדברי הרואה ויהי' רואה תואר, והרב תרגם כדעת הרד"ק שהוא שם ע"מ יורה ומלקוש. פקו, פירשו המפרשים מענין פיק ברכים, כלומר כשלו במשפט וכן תרגם הרב. ויתכן שהוא כמו פקפוק בדלז"ל שענינו ההתרשלות (פֿערוואַלוואָסיגען), (עיין ערוך ערך פק הורקה ג'). **פלילה**, כמו ונתן בפלילים (שמות כ"ח כ"ג). (ח) **כי כל**, כדרך המשתכרים לעשות שלחנם מגואל בקיא. **בלי מקום**, עד שאין מקום נקי, כי הכל מלא קיא נואה כן תרגם יונתן וכן פירשו יתר המפרשים, והרב תרגם בלי מקום בהיפך, מקום בלי כמו בפחת השמן (מ"ח י"ז ט"ז) שעשוהו שמן הכפחת, והעד לא חסר ועוד כמוהו, ובלי הוא מענין ההשחתה מצרף בלה כמו מבחת בלי (לקמן ל"ח י"ז) כאשר פירשו שם הרד"ק ורלב"ע.

(ט) את מי יורה דעה · שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולים כמו לדרך רעה: גמולי מחלב · גדולי מחלב: עתיקי משדים · לשון ויעתק משם (בראשית י"ב) ד"ח גדולי מן התורה שנקרית חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת"ח: (י) כי צו לצו צו לצו · נביא מלוה להם מאת הקב"ה והם יש להם לו על עובדי כוכבים כנגד לו זה וחוזר הנביא ומוכיחם והם תמיד לומרים יש לנו לו לנו שלנו חשוב משלך: קו לקו · יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק: זעיר שם · הנביא לומר להם עוד מעט תבוא עליכם רעה והם לומרים זעיר שם ימהר יחיש מעשהו לימי'מושטין (יא) בלעגי שפה · וכן כל לשון לעגים וכן (לקמן ל"ג) עלגים שניהם ל' דבור הפוך

(ט) אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה
וְאֶת־מִי יְבִין שְׁמוּעָה
גְּמוּלֵי מֵחָלָב
עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם:
(י) כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו
קַו לָקָו קַו לָקָו
זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם:
(יא) כִּי בְלַעֲגֵי שָׂפָה
וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת
יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה:
(יב) אֲשֶׁר ו אָמַר אֲלֵיהֶם
זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף
וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה
וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ:

והיה שאינו מיושר להם להשמע: ידבר אל העם הזה · כל המדבר אליהו' דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללצון ולעג שאין יכולין להבין בו: (יב) אשר אמר · הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בגלות הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה:

והיה

באור

(ט) את מי, גם זאת דברי הנביא, לאמר הגדולים הם סבולי יין ואי אפשר להבין דברי דעת וחכמה, ואין למו רק להורות כי אם לגמולי חלב שלא טעמו עוד טעם יין והוא דרך התול, כן פירשו הרד"ק והראב"ע וכן תרגם הרס, ולהחכם געזעניום ומעתיקי דרך לחרת בנקור זה הפסוק והבח, ואנכי בל רציתי להלאות הקורא בדבריו, יען לדעתי רחוקים המה מן האמת. גמולי מחלב, סמוך ומוכרת כמו הסבוני בתהלים (רחב"ע), הכוונה כי רצוי להיות וגמולים מחלב בנפרד ובא בדרך הסמיכות (ועיין תל"ע דפוס פראג תקל"ב ח"ג בערך דרכי הלשון) · (י) כי צו לצו, רבו המפרשים בפירוש הפסוק הזה. והנה לדעת בלא יהיה לו מענין מלוה (וירחה לי שהוא המקור מבנין פִּעֵל ובא הסס בחסרון ה"ח ע"ד הצווי כדי לזווג המלות עם קו לקו), וקו הוא המשפט (רייכטשנור), לפי דבריהם לחולים מאד ואינם מסכימים כלל עם פשטות המקרא, ולזה אומר אני כי הענין הוא כאחר לאחר, והוא, הנה נודע כי נפשע הארץ ורבים שריה כי ירבו החקים והמשפטים, היוס יגזרו אומר חק מה, ולמחר

(ט) ווען זאָלל מאַן לעהרען איינזיכט,
וועם איינשאַרפֿען אויפֿמערקזאַמקייט?
מילכֿענטוואָהנטען?
ברוסטענטנאָממענען?

(י) וואַהרליך! סעקטע אַן סעקטע, סעקטע אַן סעקטע,
קאַסטע אַן קאַסטע, קאַסטע אַן קאַסטע,
איינינע היער, איינינע דאָרט.

(יא) פֿירוואַהר! מיט לאָסטערליכֿער ליפּפּע
אונד מיט וואַנדערבאַרער צונגע,
ווירד געשפּראָכֿען צו דיעזעם פֿאָלקע.

(יב) דען, שפּריכֿט מאַן צו איהנען:
זאָ איזט דיא רוהע, גאָננט רוהע דען מירען,
אונד אַלזאָ איזט דאָז וואָהלפֿערהאַלטען;
זאָ וואָללען זיא ניכֿט האָרען.

כבר נתנה דת יתנגד לזה, כי לא ידעו נכונה גם אין לא יד' ליסד מספט כולל לבר יתפזט ענפיו לכל עסקי המדינה, ולחזק חומר החומה בכללה, רק יוצרי חוק בעמל כפי כוחך העצה בחלק מה מענייני המדיני, וע"ז אמר הנביא כי בו לבו וגו'. **ועיר שם**, כלומר פעם יבו'בעניין זה ופע' בעניין אחר מבלי אחדות כלל, ויתורגם: דען, גע-זעטצע הייפֿט מען חויך גע-זעטצע, גע-זעטצע חויך גע-זעטצע, פֿאָרטריפֿטען חויך פֿאָרטריפֿטען, פֿאָר-טריפֿטען חויך פֿאָרטריפֿ-טען, בחֹר חין דיעזעם בחֹר חין יענעם טטיקע. לולס כל זה לחרתי רק כפי לבר הבינו המפרשי

נון

המלות בו וקו; לבל הרב המתרגם הצליל לבאר הפסוק הזה בדרך אחר וזה לשונו בהערותיו: לדעתי בו וקו יורו על הכתות וחבורות שהיו בירושלים לערוך לגד אלהן וגו', ויהיה מלת בו מלשון התלמוד כל העולם כלו לא נברח אלא לגדות לזה (ברכות מ"ד) שהוא ענין דבוק וחבור, וכן קו ענין לסיפה מלשון ונקוו אליה כל הגוים (ירמי' ג' י"ז), וע"י הכתות האלה נתפרדה העדה ונמלא זעיר שם זעיר שם ותתבטל לחדות העם ולבאר כמבואר בפסוק י"ג. לחרי כתבי זאת ראיתי בלולר הצרפים שרש בוה שגם הוא בחר מלת בו מלשון התלמוד בטעמי ולא כפירושי עכ"ל. (א) כי, גם הפסוק הזה והבא לאחריו המה מהמקראות הסתומים, וגם חכמי ישראל גם חכמי העמים לא מצאו מסילה נכונה ליסר המליצה, כאשר ירחה המעיין בדבריהם. והנה לדעת הרב המתרגם זה נמצך למעלה, כי אמר שהעם יתחלק לכתות לעבוד אלהי נכר, ויאמר עתה: הנביאים והמוריס לבר יוליכוס לאחרי אלהים אחרים להיות נבלים מקהל הקדש המה ידברו אל העם הזה **בלעגי שפה**, בדברי לחוק והתול, ולעג הוא כמשמעו כלומר שרק התולים ידברו ויצחקו בנביאי ה'. **ובלשון אחרת**, בלשון שהוא זר מאד בפי מורי העם. (יב) **אשר אמר**, לבר במקום כי אם, כלומר לכן כריכים המה לדבר בלשון מוזר כזה, כי אם יאמר אליהם (ואמר עבר במקום עתיד) הם, זאת המנוחה וגו' לא יאבו שמוע. **הניחו לעיף**, לעצות מספט ולא לנגע העיף רק לאמן ברכים כושלות. והרלב"ע אמר לעיף אלא יברח לארץ מכרים ולחזור ע"כ, והוא נכון כפי ענין הפרשה אך לא כפי כוונת הכתוב שאנחנו בו. **המרגעה**, ענינו המנוחה והשקט כמו ובגוים ההם לא תרגיע (דברים כ"ח ס"ה) כי הפעל רגע הוא מן הפעלים שיורו על דבר והפוכו, רגע הים ויהמו גליו (לקמן נ"א ט"ו) שהוא היפך השקט. **ולא אבוא**, הלל"ף נוספת כמו ההלכוך (יהושע י'. כ"ד) (רלב"ע), וגם זה עבר במקום עתיד, כן שעור הפסוקים האלה לדעת הרב המתרגם, לולס לולי יש לפרשם בלחופן לאחר מסכים יותר לפשטות המקרא, והוא שאמר הנביא כי אך בלעגי שפה (ולעגי הוא כדעת המפרשים עיין רש"י כמו לצון עלגים, כלומר בלצון גמגום שאין להבין), ובלצון אחרת לבר לא ידעו ידעו להם דברי החיים לבר לאמר אליהם וגו' לכן לא יאבו שמוע, ויתורגם: כור חונפֿערטאָנדיכֿע רעדען, חייגע פֿרעמדע ספּראָכֿע רעדעטע (רער) זו דיעזעם פֿאָלקע וואָלכֿער טפּרעכֿן חי. ז. וו., רמזוע וואָוטען זיא כיכֿט גענאָלכֿען.

(יג) וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה
צַו לָצָו צַו לָצָו
קַו לָקָו קַו לָקָו
זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם
לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר
וְנִשְׁבָּרוּ
וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
(יד) לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִָם׃
(טו) כִּי אֲמַרְתֶּם
כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת
וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חָזֶה
שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי־יַעֲבֹר
לֹא יְבוֹאֵנוּ
כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ
וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃
(טז) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן
אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת
מוּסָד מוּסָּד
הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃

(יג) והיה להם דבר ה' וגומר. כמדתם ימדוד להם יגזור בדברו עליהם או על לומות המתעבדי' בה על כו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו על פורענות כנגד קו על עבירות שבידם קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטין תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ לויניהם: (יד) מושלי העם הזה. האומרים לצון בלשון משל. כגון (טו) כרתנו ברית את מות. שלא יבא עלינו: עשינו חוזה. גזול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם (תהלים ק"ז) וכן מחזה שלא מחזה (מלכים ח' ז') כולם לשון דבר גזול הם וקילונו של דבר לשומעיו"ר בלע"ז: שוט שוטף. מכ' המתהלכת בארץ: לא יבואנו. לא יבא עלינו: שמנו כזב. שמנו בשלילים: מחסנו. מחסה שלנו: ובשקר נסתרנו. לשלילים בטחנו להסתירנו: (טז) הנני יסד. לשון עבר הוא כמו (משלי ח') יסד המלך וכן לריך לפותרו הנני הוא לשעבר יסד בבר נגזרה הגזרה לפני שהעמדתי מלך משיח שיהא בציון לשון בוחן כ' מנגר וחוזק כמו עופל ובוחן (לקמן ל"ב) וכמו הקימו בחוניו (לעיל כ"ג): מוסד מוסד. הרחבון פת"ח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד שהוא מוסד גמור: המאמין לא יחיש המאמין דבר זה לא ימהר' לא יאמר אם לא יהוא ימהר לבא:

שוט קרי. יעבור קרי. דגש חי"ת ושמחי

באור

(יג) **והיה להם**, לשעת הרב המתרגם יהיה זאת עונשם שגם בעניני תורת ה' התמימה ודברי הנביאים, לא יתאחדו לעשות מלות ה' כיחות אל התכלית המכוון מאתו ית', לך יעשו לגודות לגודות וכל אחת ואחת תקייס המצוות בדרך אחר יאר בעיניה (ונודע הוא כי היעוד הזה בבר נתקייס בימי בית שני) לכן גם בתורת ה' כל יעשו התכלית הנרצה שהיא אחדות התומה וצלימותה, ואחת תהיה הסבה כי ילכו וכשלו וגו'; לולם לפי דרכי הכוונה

(יג) נון זָא זייא איהנען דער אויסשפּרוך נאָטטעס:
סעקטע אַן סעקטע, סעקטע אַן סעקטע,
קאַסטע אן קאַסטע, קאַסטע אַן קאַסטע,
אייניגע היער, אייניגע ראָרט.
דאַס זיא הינגעהען אונר שטרויכלען ריקלינגס,
אונר זיך אין צוויעשפּאַלט אויפֿלאָזען,
פֿערשטריקט אונר געפֿאַנגען ווערדען.
(יד) זָא האָרט דען, דען אויסשפּרוך נאָטטעס,
איהר שנאָדען מאָננער, בעהערשער דיעזעס פֿאָלקעס,
זָא דאַ איזט אין ירושלים.
(טו) ווייל איהר שפּרעכט:
וויר האַבען געשלאָסטען איין בינרנים מיט דעם טאָדע,
אונר מיט דער פֿערניכטונג מאַכטען וויר איינען פֿערטראַג=
דיא הינוועגראַפֿענרע גייסעל, ווען זיא איינהער ציהטט,
זָאלל אונז ניכט עררייכען,
דען וויר מאַכען טיישונג צו אונזערער צופֿלוכט,
אונר הינטער טרוג זינד וויר פֿערשטעקט.
(טז) דאַרום שפּריכט אַלזָא דער הערר דער עוויגע:
זיהע איך האָבע צו גרונדע נעלעגט אין ציון איינען שטיין,
איינען פֿעסטען שטיין, איינען קאָסטליכען עקשטיין,
איינען וואָהלבעוואָהרטען גרונד,
דער גלייבינע ווירד ניכט פֿליההען.

כי גם דברי ה'המה להם כלו לנו וגו', לפי שחשבו שגם פקודי ה'לויי'שרים ויתרבו בכמותם ללך יועיל כמשפטי שריהם, ויהי' למ ע ן כמו לכן, וכן תרגם יונתן בכן, וכן למען תצר יגוה לת בניו (ברחצית י"ח י"ט) כפי פירש"י ע"ם בנחור. (יד) **אנשי לצון**, הללנן הוא היפך המוסר, וזה הוא שתרג' הרב „טחדע" ולפי פירוש בפסו' הקוד' הוא כמשמעו, כי היו מהתלי'ומו תהלה בדברי ה' ע"י נביאיו. **משלי העם הזה**, הרב תרגם כדעת יונתן ורד"ק שהוא מענין ממשלה, והרחב"ע אמר שיותר נכון לפתרו מענין על כן יאמרו המשלים (במדבר כ"ח כ"ז). (טו) **עשינו חוזה**, אמר הרחב"ע כמו ברית, ובזה זה הרד"ק באמרו

אונר

כלומר מחזה עשינו עמו כחדם המתרחה פניס עם נעל דינו לעשות שלום עמו ע"כ, וכן תרגם הרב, ולדעתי הנכון כדעת רש"י שהוא מענין מחוז שהורחתו גדול, וכן פירש הריק"ם ויודעים כל חזו ימיו (לשון כ"ד ל') (עיין רד"ק בשרש חוז), והענין גבלנו גדול לשחול לאמר עד פה תבוא ולא תוסיף, ולפי דברי שהנבואה הזאת נאמרה בימי אחז, ירחה שהכוונה על הברית אשר כרת המלך אחז עם מלך אשור, וקרא למלך אשור מות ושחול בדרך השאלה, לפי שמלכי אשור גלו וכלו כל העמים, ואמרו להם המושלים בעם אל תירחו ואל תפחדו כי הלא אנחנו עשינו ברית עם המות ואמנו גבול אל השחול, וא"כ שוט שוטף כי יעבור וגו'. **כי שמנו כוב**, המפרשים פירשו מה שפירשו, ולכלם יקשה איך יאמרו המפתים את העם כי בטחו בכזב ושקר? אולם לפי דרכי יובדק זה היטב, והוא, כי אמרו מושלי העם אל תדאגו כי אם קראנו לאשור לעזרתנו כי הוא יכניע לותנו ומשול ימשול בנו, הלא אנחנו בתרמיתנו ערום נערום וגם את מלך אשור עקוד נעקוד, זרועו תושיע לנו, ואם תהיה לנו הרוחה, נסיר עלו מעל שכמנו, ולפירוש הזה יתחברו גם הפסוקים הבאים בדבק טוב כאשר לאחר.

לדעתי הפסוק הבא הוא התחלת החלק השלישי מהנבואה, ונאמר על חזקיה וכן נראה מדברי הרחב"ע שאמר על לאן באן, והטעם שתהיליון נשגבה ממלך אשור, והנביא אמר את דרכו למסוך תמיד כוס התרעלה בנטפי כוס היסורות, ולכן יצטר להם גם כאן כי יעמוד מלך חדש והוא יחזו במשפט ידו, וינבא על סנחריב ומפלתו כמו שיבוא.

(טו) **יסר**, עבר מבנין פִּעֵל (ע"ד אִבֵּד וְשִׁבֵּר) במקום הבינוני כמו ושבח אני המתים (קהלת ד' ב') (מדברי הרחב"ע). אבן בהן, מענין עפל ובחן (לקמן ל"ב י"ד) (הג"ל) וכדמתורגם. **פנח יקרח**, יקרת שם כמו יקר והתי"ו במקום ה"ל ולשונה שמוך וכמו שפירשתי במלת ניצת (רד"ק), וכן תרגם הרב, והוא ע"ד לחבן מאסו הבונים היתה לרחש פנה (תהלים קי"ח כ"ב). **מוסר מוסד**, הרחבון בינוני והוא תאר והשני שם וכמו שתרגם הרב. **המאמין לא יחיש**, לא יברח מארצו ומקומו אל ינח, אך יצב וידום ויחכה לתשועת ה' הקרובה לבוא

(יז) וְשַׂמְתִּי מִשְׁפָּט לְקָו
וּצְדָקָה לְמִשְׁקֶלֶת
וְיָעָה בָּרָד מַחְסֵה כָזָב
וְסֵתֶר מַיִם יִשְׁטְפוּ׃
(יח) וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת
וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל לֹא תָקוּם
שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבֹר
וְהֱיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃
(יט) מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם
כִּי־בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר
בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְהָיָה רַק־זְוָעָה
הָבִין שְׁמוּעָה׃
(כ) כִּי־קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ
וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס׃
(כא) כִּי כְהַר־פְּרָצִים יָקוּם יְהוָה
כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז
לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂהוּ זָר מַעֲשֵׂהוּ
וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ נָכְרִיָּה עֲבֹדָתוֹ׃

ועתה

רש"י

(יז) ושמתי משפט לקו. לפני בת קול אותו מלך לחניח עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיות לקו כלומר לחנים קו מדתי יסורין להניח עליכ' ואת צדקה לחנים שתהא משקולת המייסרת בנין הבונין בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניה' ומייסרת דרכיה' ויכלו הפושעים ונותרו הלדיקי': ויעה ברד מחז' כזב·לותו ביסוי שאמרת' כי שמנו כזב כחסנו לחניח ברד ויטאטנו · ויעה לשון טילוט כמו (מלכים ח' ז') לת היעים שגורפין בהם לחר הבירו': וסתר· שאמרתם עליו ובצקר נסתרנו המים יטשופו כלום' לחניח המין שיצברו מלבושיהם ופסליהם · ולשון משפט הלמור כאן יונטיל"ח בלע"ז:
(יח) וכפל בריתכם לת מות · ויתבטל הברית לחר לאמרת' כרתנו ברית לת מות · כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן (בראשית ל"ב) לכפרה פניו: וחזותכ'לחר לאמרת' עם שאול עשינו חוז' שוט שופף · לחר לאמרתם לח יבואנו והיית'לו למרמס:
(יט) בבקר בבקר· כלומר תדיר תדיר לחניח עליכם גזירות: והיה רק זועה · וועה לכל השומעים: הבין שמועה · להבין שמועות פורענות הקשות שלחניח עליכם כל השומעים יזעו: (כ) כי קצר המלע מהשתרע · כי לחניח עליכ' שוח ודוחק לחתכם לחר לח תוכלו להספיק עבודתו כשליש מלעו עליכם יקלר לו מהשתרע השוכב עליו · מהשתרע מהשתטח להלריך לחריו לושטנדלייר בלע"ז: והמסכה לרחי· הנסוך שימשול עליכם יהיה מקומכם לחוק לו בהתכנסו לתוכו·ורפותינו דרשוהו על ע"ז שהכנים מגפה להיכל קלר המל'הזה מהשתרע מהשתי' ליו שני רעי·ותני פרשתיו לכי פשוטו ובדרך זה ת"י וחף מדרש רבותינו יש לייחסו על לופן הדבור כלו'למה לחני מבי'עליכ'פורענו'זו לפי שקלר' מלע מהשתרע לחני לבדי עליו שנח' (מלכי' ל"ח)הנה השמי' ושמי השמי'ם יכלכלוך וכ"ש בהכניסכ' מסכה עמי כביכול לל לנו המקו': (כא) כי כהר פרצי'ם· לחרי במח דזעי טוריח כל לישגלי יקרח דה'ביום' עוזיה מלבח וכנישין דעבד ליהושע במיצר גבעונ'כן יתגלי לחיתפרע'מדעבדין כו': זר מעשהו· ידמה לכם לזר כי יבוח עליכם פורענות קשה: ולעבוד עבודתו · לעשות מלחכתו כמו עבודת

(יז) אונד איך ווערד מאַכן דאַז רעכט צור ריכטשנור
אונד דיא נערעכטיגקייט צור וואַגע,
וועט האַגעל דיא לוגנהאַפטע צופלוכט דער טיישונג,
אונד יענען פֿערשטעק שוואַממען פֿלוטהען הינווג.
(יח) אונד אייער פֿערטראַג מיט דעם טאָדט,
אונד אייער פֿערניכטונג מיט דער פֿערניכטונג ווירד
ניכט בעשטעהן,
דיא הינווגנעהאַגענדע גייסעל ווען זיא איינהער ציהט —
איהר ווערדעט אים צום טריטט.
(יט) זאָ אָפט זיא דאַהערציהט ערפאַסט זיא איך,
דען יערען מאָרגען ציהט זיא דאַהער,
בייא טאָג אונד בייא נאַכט,
אונד עס ווירד צום שרעקקען שאָן
צו פֿערנעהמען דאַז געריכט.
(כ) פֿירוואַהר! צו קורץ ווירד דאַז לאַגער זיך צו שטרעקקען,
אונד דיא דעקקע צו שמאַהל זיך איינצוהילען.
(כא) יאַ, וויא אויף דעם בערגע פרצים ווירד זיך גאָטט ערהעבען,
וויא אים טהאַלע צו גבעון ווירד ער צירנען,
צו פֿאָללברינגען זיינע טהאַט, זיינע זעלטזאַמע טהאַט,
אונד צו פֿאָללפֿיהרען זיין ווערק, זיין אויסערָארדענט-
ליכעם ווערק.

כן הזכיל הרב לתרגם.
(יז) ושמחי משפט, כמו אחמר על ממלכת חזקיה לעיל (ט' ו') ולסעדה במשפט וכלדקה. ויעה, כמ"ש רש"י. מחסה כוב, לזר לתם לחמרתם לרמו' בו לת מלך לחזור כחפ בלרנו פסוק ט"ו, לותו המחסה יסור פתלוס כלו הוכה מנרך. וסתר, הוא הזקר לחמרו בזקר נסתרנו, ועי"ז (יח) וכבר, כמ"ש רש"י ויתבטל כי כל כפרה הוא לבון הסרת לו כסוי, וזה כבר נתקיי בימי לחז לחמר (דה"ב כ"ח כ') ויבוא עליו תגלת פלנאסר מלך לחזור וילפ לו ולח חזקו, לולם בימי חזקיה כבר נודע כי לקח מלך לחזור כמעט לת כל לרלו מידו. שוט שוטף, היפך מה לחמרתם שוט שוטף כי יעבור לח יבוחנו (יט) מדי עברו, הזוט

זכר, והכוונה על מחנה לחזור כענין לחמר למעלה (ח' ז') הנה ה' מעלה עליהם לת מי הנהר העלומים והרכים לת מלך לחזור וגו' וחלף ביהודה שטף ועבר וגומר. ביום ובלילה, כמו לחמר לעיל לח יומם ולח ייבן (רד"ק). רק זועה, מעבר זו ביום בזועו (קהלת י"ב ג'), והוח תמונת הרעדה, ערבענען, עלליטטערן), ולדעת הרד"ק בזרעים יהיה והיית לזעוה (דברים כ"ח כ"ה) מזה הענין, ויהיה מן המתהפכים ושעור הכתוב והיה זועה רק הבין לשמועה כלומר שגם לשמע לזן יקרלו הלומעים. (ב) קצר, פעל עבר לפי לחלין לת"ח וכן כרה לפי שהנגינה מלעיל. המצע, הוח למטה בינוע (רחב"ע). מהשחרע, מענין שרוע וקלוט (ויקרח כ"ב כ"ג) שהורלתו ההתפשטות והמשיכה (חויסבריייטען, חויסדעהנען), וכמו לחמרו חז"ל שרוע זה שנשמטה ירכו והוח מוסך רגלו. והמסבה, כמו מכסה בהיפך. מהחבנם, שם הפועל מגזרת לך כנום (לסתר ד' ט"ז) (רחב"ע), לך שהוח פי' לם להתחבר שם לנשים רבים לז תהיה נרה, והרב המתרגם נטה לדעת הרד"ק שענינו שלם ירלה להתעטף במסבה תהיה נרה, וענין הכתוב כי מחנה לחזור יכסו מלך רחב לרלך, ולח יהי' לך מקום להתפשט בו כי רק נותרה בת ליון לבדה. (בא) כי, עתה יבשר מפלת סנחריב בדרך פלח, ולח כדעת הרד"ק לחמר כי כמו שלחם ה' במקומות החלה בחויבי ישראל, כן ילחם ה' עתה בישראל, כי חין זה כלל מדרך הנביח שיחמר שה' יעשה נפלחות לעם נכר כחשר עשה לישראל עמו, ומלת כי לחמת וכן תרגם הרב: כהר פרצים, הוח בעל פרלים שעם הכה דוד לת הפלשתים על פי ה', ולפיכך נקרח המקום בעל פרלים כמפורש בשמואל ב' (ה' כ' וכ"ח) והיה המקום הזה נהר, וכן נחמר שם (י"ט) ה ח ע ל ה לל פלשתים ובד"הי (ח' י"ד י"ח) ויעלו בבעל פרלים (רד"ק). כעמק בגבעון, המפרשים פירשו זה על יהושע כחשר לחמר שמש בגבעון דום (יהושע י' י"ב); לך יותר נרחה כדעת החכם בעזעניות, שהכוונה גם בזה על מלחמת דוד עם פלשתים בעמק רפחים, והיה נזכרת בשמואל ובד"הי (שם שם) מיד לחר המלחמה בבעל פרלים, ושם הפליח ה' לעשות כמפורש בשמואל (שם פסוק כ"ד) ובד"הי (שם פסוק ט"ו). והנה נחמר בשמואל (שם כ"ה) ויך לת הפלשתים מגבע עד בחך גזר ובד"הי (שם ט"ז) מגבעון ועד גזרה: זר מעשהו, וכן נכריח עבדתו הענין בדרך

(כב) וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ
פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם
כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה
שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי יְהוִה
צְבָאוֹת
עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃
(כג) הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי
הַקְשִׁיבוּ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃
(כד) הֲכָל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ
יְפַתַּח וִישַׁדֵּד אַדְמָתוֹ׃
(כה) הֲלוֹא אִם־שִׁוָּה פָנֶיהָ
וְהֵפִיץ קֶצַח
וְכַמֹּן יְזָרֵק
וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה
וּשְׂעֹרָה נִסְמָן
וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃
(כו) וְיִסְּרוֹ לַמִּשְׁפָּט
אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ׃

כי

הקדמה לנורי"ר בלע"ז: (כב) ועת' אל תתלוצצו. לומר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין: (כד) הכל היום. לזמן תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרוע לעולמי' חורש ל"ב מה יועילך הנביאי' מוכיחי' אתכם להחזירכ' למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו: יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמה בחתי' ובכלי מחריבה וישדד ל' עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבי' וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש רבי תנחומא: (כה) הלוא. כלומר החורש כיון שחרש משוה פני האדמ' ואח"כ זורע: והפיץ קצח. שם קצח בא לזרוע זרעה בתפולה ושם כמון בא לזרוע זרעו בזריק' קצח מין לוכל הוא: ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ושם תבוא' בא לזרוע בך הוא מנהגו זורע החטין בשמלע תחרים' והשעורה זורע סביב לסימן והכוסמין זורע על גבולי השדה ומליו. שורה לשון שורה זרעה בשמלע ומלאת שורה על השעורין והכוסמין: (כו) ויסרו למשפט וגו'. לפי מי שאלהיו יורנו לא לנגח ישלח נגיחים להוכיחו לחרי שחינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו במשפטי יסורין כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתלמח עמל חריצתו שחרש:

נחרון

באור

היונח מתולדות הטבע בקופן נפלא. (כב) **ועתה**, הנה עד הנה הגיד למלמינים את לחר יקרה בימים הבאים גם הרעות גם הטובות בחבר בחרנו, **ועתה** אוד יסוד פניו אל רשעי דורו, והוכיחם על פניהם ואמר שאם לא ישובו מדרכם הרעה, עוד יוסיף ה' להכותם ויחזקו מוסרותיהם כלומר משפטי המוסר בחבר תרגם הרב. **כי כלה ונחרצה**, כלומר שמעתי מאת ה' הכלה (הכליון) נחרצה בגזרה אחת להביא, והוי"ו של **ונחרצה** אם שהיא נוספת לו שהיא במקום בחבר (עיין מכלול לרד"ק), והכוונה שמעתי הכלה בעת שנחרצה מאת ה'. **על כל הארץ**, הכוונה על כל רשעי הארץ, לו שנאמר כי מלת הוא במו כלה ונחרצה (לעיל

(כב) אונד נון זאָ שפּאָטטען דאָך ניט מעהר,
דאָס ניט שמאָרקער ווערדען אייערע צישטיגונגען,
דען פֿערטילגונג פֿעסט בעשלאָסען
האָבע איך פֿערנאָמען פֿאָם העררן דעם עווינגען צבאות
איבער דיא גאַנצע ערדע.

(כג) מערקט אויף אונד האָרט מיינע שטימע,
האָרכט אויף אונד פֿערנעהמט מיינע רעדע:

(כד) ווירד וואָהל אַללעצייט פֿלינגען דער פֿליגער צו זאָען,
פֿורכען אונד עגגען זיין ערדרייך?

(כה) ניכט וואָהר? ווען ער גענעבנעט זיינע פֿלאָכע,
זאָ שטרייעט ער דילל אוים,
אונד ווירפֿט קיממעל אומהער,
זעטצט אין וויטצען רייהענווייז,
אונד נערשטע ווירד אַבנעוואָנדערט,
אינ שפּעלט ווירד זיינע אינאַמסונג.

(כו) ער בעהאַנדעלט עם נאַך רעכט,
אונד זיין גאָטט בעפֿייכטעט עם.

אַבער

י' כ"ג) ענינו כבר נגזר כלו ונחרץ ע"ם בתרגום ובנחור, ויהי' על כל הארץ כולל גם היעודים הטובי' גם הרעי' שנזכרו בפרש' זאת כאשר בחרנו, כי יגמול לצדיק טוב ולרשע רע. (כג) האזינו, עתה יפתח במשל פיהו להורות לעמו כי דבר ה' בוא יבוא בעתו ולא יאחר. לכך עת וזמן לכל דבר וכשרון לכל מעשה, ולכן גם דבר ה' יקום רק לעת המיועד, ואחר אשר העריך ה' הסבות לזה כפי אשר גזרה חכמתו בנ"ת, ולזה המלמינים יחכו לו, וגם נם יתמהמה מצפט ה' מנוח, וכן אמר הרד"ק דימה את מצפני ה' למשפט החריש' והזריעה ע"כ, ונשא משלו מאכר עובד אדמתו, כי כאשר הארץ תוליח למחה רק כפי הזרע הנתן בה, ואחת חוח כל תעלה שוגגה וכן להפך, כן זורע און עמל יקצור, וזורע לרקה ברכה יאנ תלומות ברכה, זה כוונת המשל, ובפרטי הדברים יתבאר במה שיבוא. (כד) **הכל היום**, הרד"ק והרלנ"ע פתרו האם יחרוש החורש כל היום כלו? לא יעשה כן רק מקצת היום יחרוש, ומקצת היום יפתח וישדד וגו'. והרב תרגם כדעת החכם געזעניום שכל היום עניני כמו רק רע כל היום (בראשית ו' ה') שעסקו כל הימים (וגם יונתן תרגם כל היום בכל עדן, לך שהוא לאז את דרכו להעמיד הנמשל תחת המשל עיין בדבריו), ומלות כל היום עומדות במקום שנים, הכל היום יפתח וישדד וגו'? הלא לכל זאת ימ עתים מזומנים והכנות ידועות. **יפתח וישדד**, עיין רש"י. (כה) **הלוא**, הכוונה הלא לכל זרע זרוע יש דרך מיוחד לזרוע, הקלח והכמון נפזרו כמפולת יד. **ושם חטה שורה**, כלומר חולם החטה כל יפין על תלמי השדה מבלי סדרים כמו הקלח וכמון, אבל יזרע אותה בשורה על קו ישר (**אין גרמאער לינייע**) וגם שורה ידוע מדאז"ל, וגם שור תומה בעברית הוא מזה הענין כי היא נוגה במדה ישרה, ומזה גם מצורה שהיא מדת הלח (ואין פה המקום להאריך בזה). **נסמן**, מגזרת סימן בדאז"ל כמ"ש הרלנ"ע, והכוונה לדעת הרב המתרגם שהיא נסמן ונבדל מן החטה, ומה שלא נסמן בזכר על שעורה נקבה, כי הענין שמקום השעורה הוא נסמן. **וכשמת**, והשעורה יגביל בזרע כשמת. ואין ספק כי היה בעת ההיא מדרכי החכרים לזרוע על תומן הזה, וקלח וכמון המה מיני תבלין כמ"ש הרד"ק בפרשים, והקלח הוא רק מין (**חייבע חרט**) מסוג הכמון (**קיממעל**) כי הוא הכמון השחור כן כתב הרלנ"ע, וזה המין נקרא בלשוננו (**דיל**) כמו שתרגם הרב. (כו) **ויסרו למשפט**, תרגם הרב כדעת הריק"ס שהביא הרד"ק שאמר בדרך השאלה, כי החכר ייסר את השדה למשפט, כי יכריחהו לעשות תבואה לא גם הוא חרץ הנגד. **אלהיו**, יש לפרשו כאחר יורנו אלהיו, והמה חקי הטבע אשר הטביע היוצר כל בנרואיו; חולם הרב המתרגם אחר גם כאן כדעת הריק"ס, כי יורנו הוא מענין יורה ומלקוש, כלומר שהגשם יגדיל תבואת השדה אם נעבד כראוי. ולדעתי נשלם פה החלק

(כז) כִּי לֹא בֶחָרוֹן יוּדַשׁ קָצָח
וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־כַּמֹּן יוּסָב
כִּי בַמַּטֶּה יֶחְבָּט קָצָח
וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט:

(כח) לֶחֶם יוּדָק
כִּי לֹא לָנֶצַח אָדוֹשׁ יְדוֹשֶׁנּוּ
וְהָמַם גַּלְגַּל עֲגָלָתוֹ
וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ:

(כט) גַּם־זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת
יָצָאָה
הִפְלִא עֵצָה
הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה:

(כז) בחרון. הוא עץ שעוי מריליס מריליס ושמו מורג ומחתך בו הקצין להיות תבן: כי לא בחרון דשיקת הקלח. לפי שזרעו נוח לנקות מתוך קציניו ולו וכנגד כמון לא יסבו לופן עגלה לדושו לפי כי קל הקלח לחובטה במטה וכמון בשבט: (כח) לחם יודק. ואת מי דקים בדבריס קצין את הלחם על תבואה לפי שהיה נוחה ליחבט: כי לא לנצח לדוש ידושנו. הרי כי זה משמע כל' אלא לא לנצח כותבין עליו לפי שלעולם לא יכתבו גרעיני הזרע להיות נדשין ליכתת ע"י החרון ולופן העגלה. לדוש ידושנו כמו עשה יעשה (יחזקאל ל"ח) ניף ינפך (לעיל כ"ב) וחל"ף זו בלה במקום ה"ח כמו ולחרי כן לתחנר יהושפט (ד"ה ב' כ') כמו התחנר לף כאן לדוש ידושנו וכן תבנו מנחם: והמס גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמבדין עליו לופני עגלה לדוקו ולדושו לפילו הגלגל הומס ומתחבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפריסים את התבואה מקשיה לא ידוקנו והחטים לינס נידוקין להיות נטחנין: (כח) גם זאת מעם וגו'. גם זאת כדרך דבי תבואה וחובטי קלח וכמון מעם הקב"ה יצאה: הפלא עצה. להרחותם רמזים בדרך חידות משל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקלח לינס מכבידין עליהם במדוכה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אלו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזירות ואתם קשים לקבל תוכחות בתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכליה יריב וידקה כאשר לא לנצח לדוש ידושנו ויכלו אבי מכותיו ואת' לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגלה והחטין לא ידוקו ואלו הייתם נוקים לכלות לא היה בודק לתכם ביסורין קצין כפעתי הזה כשהוא יודע שפעתנו יפה הוא מקים עליה:

באור

הרחמן וכו ירמז כי כעובד לדמתו כפי חקי הטבע שהמה ערוכים בכל ושמורים, יש לו לקוות כי הארץ תתן יבולה, כן לא נשמור את מנות אלהים ללכת בדרכיו ניחל כי גם ה' יתן הטוב, יאר פניו אליו ויעש לנו שלום וברכה עדי עד. (כז) כי לא בחרון, ועתה ימשל משלו מגרן, ולמר שגם שם יש הבדל עלום בלופן הדישה בין זרע לזרע כפי טבעו ומהותו לידעו מן הזרעים, לא רק במטה יחבטו כבר נשלמה מלאכתו, ויש מהם שצריכים לדישה כלים מכלים לדוש לותם בחזקת יד, לולא גם אלה לאבי יודעו בלופן וגלגל, לא יודקו למון לך נוליך הגרעינים שלמים, והנמשל בזה לפי דעתי על משפטיו לאבי יעשה ה' עם ישראל עמו, כי להחטיאם לאבי עוד בל נשקעו בין מנולת הרעה, ורק בקלות הדעות ובלין הבין המירו טוב ברע, את אלה יסר ייסרם רק במטה ושבט וכענין לאמור שבט לפי וגו' (לעיל י' ה'), ולאלה לאבי פרעו מוסר וילכו שובב בדרך לבם הרע, אלה ידוש בידו החזקה כמו בלופן וגלגל, לולם

(כז) אַ ער ניכט מיט דעם שליטטען ווירר נעדראָשען דילל,
אונר דאָ ראָד דאַר דעם וואַגענם ניכט איבער קממעל
געוועלצט,
זאָנדערן מיט דעם שטאָקקע ווירר דילל געקלאָפּפט,
אונר קיממעל מיט דעם שטאַבע.

(כח) ווירר בראָדקאָרן צערמאַלמט?
וואַהר־לירך ניין, מאַן דרישט אונר דרישט עם איממערפאָרט,
עם ראָללט ראָ ראַד ויינעם וואַגענם,
דאָך דעסטען שפּיטצען צערמאַלמען עם ניכט —

(כט) אויך ריעזעם איוט פּאָם עוויגען צבאות אויסגעאַנגען,
ער איוט וואונדערבאַר אים ראַטהע,
גראָס אין רער ווירקונג.

כמו יודע הלה לחמר יודק על התבן שעל הזרע שיודק בדיסה עד שיתגל'הזרע עכ"ל, הולרך לפרש כן שלא יקשה ריסח לסיפח לח יודקנו; לולס, לפי תרגום הרב לין לורך לזה, כי הוח פירש לחס יודק בחסרון ה"ח השחלה, חחס לחס יודק? כי לא לנצח, לדעת המפרשים הכוונה שגס הדיסה בעגלה לח תהיה תמיד בלי הפסק, רק לעתים ידושים כפי הלורך, ויהי' ענינו כנמשל ע"ד כי לח לעולם חריב ילח לנלח לקלף (לקמן כ"ח ט"ז); לולס לדעת הרב המתרגם כי הוח לחמת ולח לשלילה כלומר לח כן הוח, כי (חס) לדוש ידושנו לנלח (בחמידות) מ"מ המס גלגל וגו' לח יקוק קותס דק לעפר, והנמשל כחשר לחמרנו כי לח יעשה כלה לשחרית ישראל. אדוש ידושנו, לדעת רש"י הלל"ף תמורת ה"ח ושעורו ה ד ו ש. והרחב"ע לחמר שהלל"ף נוסף, וזה נכון לדעתי יותר, כי כבר לחמרתי לך (עיין תל"ע דפוס פרלג תקל"ג ח"ג ערך דרכי הלשון) כי חס ילוה המקור חל הפעל רק לחזק, מדרך הלשון שיבוח רק בקל, חס הפעל בדרך ההחלטה הוח בחר בניינים ע"ם, חבל לח בהיפך שיבוח המקור בבנין הכבד ופעל בקל, וחף כי גם חול"ם הלי"ת יורה שהוח מן הקל. ופרשיו, רב המפרשים והמעתיקים פתרו סוסים, חולס לח היה מנהגם לדוש בסוס כ"ח בשור, והעד לח תחסום שור בדיש (דברים כ"ה ד') ולרוב בפרות, וכן הוח בדחז"ל פרה שהיתה דשה, לזה בחר הרב המתרגם בפירוש הרד"ק בשרשים שלמר כי נקרח פרש לפי שהוח מפריש הסוס במפיס שברגליו, ויתכן להיות מזה ופרשיו לח ידקנו, והס שני החרן שהיס עכ"ל ע"ם.

(כט) גם זאת, הרד"ק פירש לפי שלמר בתחלת המשל שמעו קולי ושמעו לאמרתי, לאמר עתה לל תחשבו כי מלבי הוכחתי הדברים, כי גם בחדה הזחת רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני כמו ביתר הדברים שלמרתי לכם; לך לדעתי יובן זה בחסרון כ"ף הדמיון ושעורו גם כזחת, כלומר בענין המשל הזה יראה הגזירה כלה ונחרלה מעם ה' כחשר בחרנו. חושיה, הרד"ק והרחב"ע פתרו כמו חכמה והוח מגזרת ים וכן תרגם יונתן, חבל לדעת הרב המתרגם יהיה תושיה הדבר שבבר יגיח חל הפועל, והוח בכלל היפות, וח"כ הוח עומד לעמת עלה כחשר יבין המשכיל.

גם הנבואה הנאה נאמרה לעת בח סנחריב על ירושלים ומלחך פני ה' הושיעם — לך שהפרשה הזחת נפלחת מיתר נבואות ישעיה בקלות ההעברת רוח המלין מענין חל הפוכו, ובמעט בכל שני הפסוקים יתהפך ויחתנה לינות היעודים ותוכן המחמרים, עתה יתחר חת כל הרעות חשר ימלאו לחנשי ירושלים במצור ובמלוק, וברגע יספר חזעת ה' חשר נקמת עמו ינקום ובליון לויביהם, כחשר יראה הקורח.

כט

(א) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו׃

(ב) והציקותי לאריאל והיתה תאניה ואניה והיתה־לי כאריאל׃

(ג) וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מצב והקימותי עליך מצרת׃

(ד) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף׃

(ה) והיה כאבק דק המון זריך וכמץ עבר המון עריצים והיה לפתע פתאם׃

מעם

כט (א) הוי אריאל. ת"י מדבחא דה' ואף יחזקאל קראו כן שנאמר (יחזקאל מ"ג) והאריאל שתים עשרה ע"כ אף אל מעלה שהיתה רוצה כארי ע"ג המזבח כמו שאנינו בסדר יומא. ורבותינו פירשוהו על ההיכל שהי' קר מאחוריו ורחב מלפניו: קרית חנה דוד. דליתבני בקרתא דשרא דה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיכם הולכי' וחזקי' עד שחגי' אלכם ינקופו ויכרתו לגון נוקף זית (לעיל י"ז): (ב) והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי נחמה: (ג) כדור. כצורה של גייסו'מקיפו': מוצב. לי' כרקוס המוצב על העיירות: מצורות. לי' מצור: (ד) מארץ תדברי. יהא נראה כאלו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע: לאמרתך תלפלף. להתחנן אלי ומתוך תחנתך יכמרו רחמי. לפלוף הוא לי' קול לחש כקול עופות דקים: (ה) והיה כאבק דק המון זריך. לוכלוסי סנחריב שיהיו למאכול' לחם ויעשו לחנק: והיה. הדבר הזה: לפתע פתאום׃

מקרה פתאום:

מעם

באור

כט (א) **הוי אריאל**, לשון הרמב"ן ז"ל נקראת ירושלים לריאל על שם המזבח כמו ויחזקאל (יחזקאל מ"ג ט"ו) כי לותיות להו"י מתחלפות, וז"ל שנקראה כן בעבור שמזלה לריה וזה רחוק ע"כ ועיין רש"י, וז"ל מחכמי העמים פתרו עיר גבורים כמו הוא הכה שני לריאל מואב (ב"ב כ"ג כ"ח) כלשון תרגום יונתן שם רברבין ושם לריאלים לעד. ולולי לות העיר ירושלים (דמן טטרדוחפפען) תמונת לריה, כי היתה בחלק יהודה ועל דגל מחנה יהודה היה ליור לריה כמו שהניח ידידי הרב המתרגם בפתרון המלות שלו ע"ד הנחוש גור לריה יהודה (בראשית מ"ט ט'), ולפי לשון זה שלו נה זרע דוד שהוא מזבח יהודה, וכן מלינו כי בנסך בן שעשה שלמה היו שני לריות עומדים לצד הילות, ושנים עשר

לריות

כט

(א) אָ אריאל, אריאל![1]
שטאַרט וואָ דור רעזירטע!
רייהעט יאָהר אַן יאָהר,
מאָנען פֿעסטע ק־ייזען!

(ב) דאַן ווילל איך בעדראָנגען אריאל,
אונד עס גיבט וועהערוף אונד וועהעקלאַגע,
אונד זיא ווירד מיר וויא קראַפֿטאַנשטרענגענדער לייא.

(ג) אונד איך לענע מיך וויא איין רינג אום דיך,
שליסע דיך מיט באָללווערק איין,
אונד ריכטע גענגען דיך וואָללע אויף.

(ד) דאַן זינקסט דוא טיף, רעדעסט פֿאָן דער ערדע הערויף
אוים דעם שטויבע ערטאָנט דיין וואָרט,
וויא איין בעשוואָרער אוים דער ערדע דיינע שטימע,
אונד אוים דעם שטויבע ווירד דיינע רעדע קוויקען.

(ה) דאָך ווירד וויא פֿיינער שטויב דיא מענגע דיינער פֿיינדע,
וויא פֿערפֿלינענדער שפרייא, דיא מענגע דער בעדריקקער.
אונד דאַן געשיעהט פּלאָצלידְ, אונפֿערזעהענס—

פֿאָן

---

[1]) אריאל (מעטיגער נעווע) מיזט מיינע נעבענבענכוג דער שטאָדט ירושלים, וועגען מיינעס דאַזעלבסט בעפֿינדלידְען חַלּ־טאָגס, דער דיינזען כאָטען פֿיהרטע. אָדער דעם מיטבאָלס דאַז דיא שטאָדט יהודה׳ס חַלּס וואָפֿפֿען טרוג.

חריות על המעלות (מ"ח י' י"ט וכ'); וחף שהרב נעל תרגום שני על מגלת אסתר ייפה הכס' עוד בגורו' שאר החיות, לח מפיו אנו חייס כי במקרח לח נזכר רק החריות, ח"כ נאמר שבעבור זאת נקראת ירושלים אריאל. גס יולדק בזה היטיב מה שזכר קרית חנה דוד, לפי שהשם אריאל העלה בזכרונו את המלך אשר יסדה לעיר מלוכה וגס לה החות הזה. ספו, כלומר אס גס עוד שנים על שנים וחגים יקיפו ועוד שלוס לכס, הן הרעה המעותדת גוח תבוח בל תאחר. (ב) **ואניה**, תכרו בחיכה (ב' ה') וירב בבת יהודה תאניה ואניה. **והיחה לי**, כל המפרשי׳פירשו כדע' רש"י (עיין בדבריו) אך קרוב לה, אולס לדעתי הכוונה כי העיר ירושלים שנקראת אריאל תהיה לי כאריאל ממש, כלומר כאדי תקיף וחזק אשר יסובבוהו רבי קשת ויקיפו עליו מלודות, ובזה נמשך הפסוק הזה היטיב למה שאחריו כאשר יבין הקורח. ודברי אלה היו קרובים אל הרב המתרגם והעתיק בפי הכוונה הזאת. (ג) **כדור**, חסר כ"ף הדמיון וכדלעיל (כ"ג י"ח) כדור אל ארץ רחבת ידים. **מצב**, ענינו במלב והוא המגדל שנלחמים בו האויב, כן פירשו רד"ק ורלב"ע ורש"י וכן תרגם הרב, ולדעת החכם בעזעניוס הוא כמו אל מלב פלשתים (ש"א י"ד ל"ח), ואמר הרד"ק וז"ל: ואע"פ שלא נכתב בפרשה ההיא שבנה מלך אשור על ירושלים מצור, אבל אמר הנביא (לקמן ל"ז ל"ג) לא יבוא על העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא יסופ עליה סוללה, הנה מה שאמר לא יבוא רומה לומר לא יכנס לתוך העיר שיבשבנה, ומה שאמר לא יורה ולא יקדמנה ולא יסופ שלא עשה כן, אבל הכינו אותם היום לירות ולשפוך מחר, גס הקימו מגדל עץ להלחם מחר, ובלילה הכס מלאך ה' והופר עלתם עכ"ל. (ד) **כאוב מארץ קולך**, החכם בעזעניוס פתר על הרוח אשר יעניע בעל האוב, וכן נראה דעת הרד"ק שאמר כי בעלי האוב יאמינו קול נמוך מתחת לארץ כמו שפרשנו בספר שמואל בפרשת בעלת האוב עכ"ל, ולי נראה שהכוונה על בעל האוב עלמו, כי ידוע הוא שהקוסמים האלה יתגעו ויפלו ארצה בתנועות משונות וגס יפליטו ההשבעות. (ה) **והיה**, כגר רפתה רוח המלין וידבר על לב ירושלים לנחמה, ואמר כי אס גס עתה העיר מוצפלת עד לארץ, ה' עד מהרה יקימה מעפר, **וריך**, לויבים כמו כי זרים קמו עלי (תהלים נ"ד ה') ורגיש כמוה, ואולי יהי' **זריך** כאן מענין פזירה (עיין רד"ק שרש זור) כי נחי העי"ן ינחי ל"ה לחיים המה כנודע, והכוונה הגויס אשר תשנו לזרות לותך נעמיס.

(ו) מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפָּקֵד
בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל
סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה:
(ז) וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה
הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם
הַצֹּבְאִים עַל־אֲרִיאֵל
וְכָל־צְבִיָּהּ וּמְצָדָתָהּ
וְהַמְּצִיקִים לָהּ:
(ח) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב
וְהִנֵּה אוֹכֵל וְהֵקִיץ
וְרֵיקָה נַפְשׁוֹ
וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם הַצָּמֵא
וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ
וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה
כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל־הַגּוֹיִם
הַצֹּבְאִים עַל־הַר צִיּוֹן:
(ט) הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ
הִשְׁתַּעֲשְׁעוּ וְשַׁעוּ
שָׁכְרוּ וְלֹא־יָיִן
נָעוּ וְלֹא שֵׁכָר:
(י) כִּי־נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה
רוּחַ תַּרְדֵּמָה
וַיַּעַצֵּם אֶת־עֵינֵיכֶם אֶת־
הַנְּבִיאִים
וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה:

(ו) מעם י"י נפקות תפקד. ולחרי אתעבדי ותתפקד למרתך תפקד לריחל מחתי להוציעם ברעם וברעש וגומר:
(ז) והיה כחלום. עדומה ערוכה ולא רצה כך יהיה המון כל הגוים ידמו לבנות ולא תעלה בידם:
וכל צוביה. המלכים עליה מצב ומצחי עקורין נגדי"ל בלע"ז כמו שנת' (בשמואל שמואל ב' י"ד) המצב והמצחית תרדו:
(ח) שוקקה. תלבה וכן חל לישך תשוקתך (בראשית י"ג): כן יהיה וגו'. לא יעיזו תחותם לעבר יזמו לעשות:
(ט) התמהמהו. היו מתוגי'להתבונן לחשוב על מעלליכם: ותמהו. ותהיו תמהים על קילקולכם:
השתעשעו. לשון עיניו הגע (לעיל ו') היו עורי' מראות. שכרו עצמיכם ולא מיין למה כי נסך ה' וגו'. לשון מזג כמו מסכה יינה (משלי ט') או לי נסיכו' השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה נוהג שהיו חוזי' בכוכבים ובקיאים להסתכל הצרי' על מעלה כל אחד בשם הראוי להסתכל בו לפיכך הם אומרים מי יקח עליהם שם יבא לויב עליהם יכולנו לעשות לה חומת שם סביב או להקיפה יס הגדול אמר הקב"ה אני אחליף הצרי' של מעלה הממונה על השם נתמנה על המים כשמסתכל בשר של שם להביא לו תשובה מעיבו אין זו אלי וכן שר של מים ואף שם שאתה מסתכלים בו אינו מביר

זו היא עילום העינים וכיסוי ראשי החוזים בכוכבים: ותהי

(ו) פֿאַן דעם עווינען צבאות ווירד עס פֿערהאָננט,
אונטער דאָננער אונד נעדראָהן אונד לויטעם שאַלל,
שטורם אונד נעוויטטער אונד פֿלאַמטע פֿרעסענדען
פֿייערס.

(ז) אונד עס ערשיינט ווי א טרוים, ווי א נאַכטנעזיכט,
דיא מענגע אַללער פֿאָלקער,
וועלכע זיך פֿערזאַמעלן ווידער אריאל,
אונד עס בעקריעגען נעכסט זיינער בורג,
אונד עס בעדראַנגען.

(ח) אונד עס ווירד זיין ווי א דאַ טרייסט איין הונגריגער
דאָס ער עססע—דאָן אויפֿוואַכט,
אונד עס דאָרשט זיינע זעעלע —
אונד ווי א דאַ טריבט איין דורשטענדער,
דאָס ער טרינקע — דאָן אויפֿוואַכט,
אונד זיהע דאָ, ער איז מאַטט,
אונד זיינע זעעלע שמאַכטעט:
זאָ ערגעהט עס דער מענגע אַללער פֿאָלקער,
וועלכע זיך פֿערזאַמעלן געגען דען בערג ציון.

(ט) האַלטעט אַן אונד שטויגעט!
נליקט אומהער אונד שרייעט אוף!
טרונקען זינד זיא — אָהנע ווין,
זיא טוימעלן — אָהנע בערוישענד געטראַנק.

(י) פֿירוואַהר! אויסגענאָסען האָט אויבער אין דער הערר,
איינען גייכט דעס בעטייבונג,
ער האָט צוגערריקט אייערע אויגען — דיא פראָפֿעטען
אונד אייערע הייפטער — דיא זעהער — פֿערהיללט.

(ו) מעם ה', לפיכך היתה זאת פתע פתאום לפי אמרת ה' יגלה הפקודה הזאת. ברעם וגו', הציור הזה הוא רק ליכות המליצה, כי לא מצינו כלל שהיתה כזאת במחנה אשור. (ו) בחלום חזון לילה, המשיל את תקות הגויים לחזיון לילה, לפי שבן לילה נכחד מחנה אשור. וכל צביה, כמו לבחיה כלומר הגוכחים עליה. ומצדחה, הרד"ק פירש לחגי המלוזי', והרחב"ע אמר שהכוונ' על המגדלי' אשר הקימו. ולדעת הרב המחרגם יהי' טעם הוי"ו של ומגדלתה כמו עם מגדלתה (ועיין מכלול לרד"ק בהוראת הוי"ו), והכוונה החוגים עליה ועל מגדלתה והיא המצרי. (ח) והיה כאשר יחלם, דימה את מחנה אשור אשר כבר שמחו על שלל ירושלים ומשוקקי' לו לחלוס הרעב והצמא, אשר בחזיון לילה ימלא תאות נפשו ובהקיצו עוד ירעב וילמא, והכוונה על הנשארים ממחנה אשור. שוקקה, הרד"ק פירשו כמו ואל חיך תשוקתך (בראשית ג' ט"ז), והרחב"ע אמר שענינו מנקשת משקה והענין אחד. (ט) התמהמהו, הפסוק הזה הוא מהכתובים הקשים בספר הזה. והנה לדעת כל המפרשים והמעתיקים כבר שב הנביא להוכיח את ישראל, והרד"ק אמר שהנבואה הזאת נאמרה בימי אחז, ולדעת החכם בעזעניום אמר הנביא זה בימי חזקי' לכל אומעיו אשר בבר להם מפלת סנחריב ולא האמינו לדבריו. ולדבריהם יפורש הכתוב בענין זה: התמהמהו, לשון עיכוב ואיחור כמו ויתמהמה (בראשית י"ט ט"ז) כ'ומר אם עוד לך תאחרו זמן מה, הלא לאחם תתמהו מן המורות הנעשות בארץ. השתעשעו, מענין שחוק והתול כמו ושעשע יונק לעגיל (י"ח ח') כלומר תלעיגו בנביאים. ושעו, כמו ועיניו השע (בראשית ו' י') כי עין שכלם מוכה בסנורים ולכן לא יחמינו, וכלן משכיל יבין כי לפירושם נעדר מפסוק הזה כל יופי המליצה, ולזה השכיל הרב לתרגם בענין אחר נכון, והוא שהנביא קרא לאנשי ירושלים התמהמהו אחלו לכם מלבכר העיר ומלעשות תחבולות, אך תמהו ממעשה אלהינו אשר הוא עושה לכם כיום הזה, השתעשעו מענין ההפנה כמו ויעש ה' לא הכל (בראשית ד' ד') ממו לכם לרחות במחנה אשור, ושוע לשון לעקה כמ"ש הרד"ק בשרשים, ועיין מה שכתבנו לעיל על פסוק ושוע אל ההר (כ"ג ה') כלומר מרב ההתוממות ירימו קול כי שברו מחנה אשור ולא יין נעו ולא שכר, כי ה' מסך בקרבם רוח עועים והמה יתועו וינועו ימלו וישברו. (י) כי נסך, לפי דרכי רק בפסוק הזה ישוב הנביא מחנה אשור וישוב אל תוכחתו, ומלת כי הוא לך לקריאה. נסך, המפרשים פתרו מענין כסה כמו והמסכה אשר לפיל, להשוותו עם כסה בסוף הכתוב, ואין מן הלורך כי נוכל לברא שנסך כמשמעו, שהוא שפך עליהם רוח תרדמה וכאשר תרגם הרב. ויעצם, הנכון שמוסב על רוח תרדמה, כי הוא תעלם העינים. את הנביאים, לפי מנהג הנגינה מוסב זה למטה,

(יא) חזות הכל · כל מה שהייתם חוזים במזלות יהיה מכוסה מכם כדברי לגרת החתומה בעוה לאדם יתנוה לקרותה ליודע לקרות לגרת ואמר לו לא יוכל שהרי אין לאדם רוחה בתוכה לפי שהיא חתומה: (יב) ונתן הספר על לאדם לא ידע ספר · וכשנוטלין ממנו ופותחין אותם' ונותנין אותה למי שאינו מכיר לשון לגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתשביע אר האל יאמר לו לא יוכל כי חתום הדבר ממנו וכשתשביע את חבירו יאמר אינו מכיר את הסם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמ' ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה לאדר בידכם (ירמי' כ"ז) זה הסם המפורש במדרש תהלים: (יג) יען כי נגש העם הזה · יונתן תירגם חלף דלא תרגיג עמא הדין כלום' נגשו להגביה עלמן עד לשמים הם מרחין עלמן במכבדין אותי בפה ושפ' לבל את לב'הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי · לא בלב שלם כי אם במלות החוצים המלמדים אותם התרחו כוכבים מלפניו כדי לפתותו בפיכם: (יד) לכן הנני · הוא לאדר יוסיף להפליא פלא ונוסף על פלא כיסוי על כיסוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא וחכמת חכמיו תקח סילוקם של חכמי ישראל כפליס בתורתן בית המקדש וכל קלקלות שבמשנה תורה שכולן לומין חלף הפלאה אחת והפלא ה' את מכותך (דברים כ"ח) וכתן

(יא) וַתְּהִי לָכֶם חֲזוֹת הַכֹּל
כִּדְבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם
אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר
לֵאמֹר
קְרָא נָא־זֶה
וְאָמַר לֹא אוּכַל
כִּי חָתוּם הוּא:
(יב) וְנִתַּן הַסֵּפֶר
עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר
קְרָא נָא־זֶה
וְאָמַר
לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר:
(יג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי
יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו
וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי
וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי
וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי
מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה:
(יד) לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף
לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה
הַפְלֵא וָפֶלֶא
וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו
וּבִינַת נְבוֹנָיו תִּסְתַּתָּר:

באור

את הנביאים ואת רואיכם שהמה החוזים כסה הרוח גם המה הוזים שכתו, ולדעת הרג
המתרגם

(יח) אונד זאָ ווירד אייך יערע אָפּגענאַרונג,
וויא ריא וואָרטע אינער פּערזיגעלטען שריפֿט,
וועלכע מאַן גיבט דעם שריפֿטקונריגען, שפּרעכענד:
»ליעז דאָך דיעזעם!«
ער אַבער שפּריכט: »איך קאַן ניכט,
»דען עס איזט פּערזיעגעלט.«
(יט) אונד גיבט מאַן ריא שריפֿט,
איינעם דער אונקונדיג איזט דער שריפֿט, שפּרעכענד:
»ליעז דאָך דיעזעם!«
דאַן שפּריכט דיעזער:
»איך בין דער שריפֿט אונקונדיג.«
(כ) דאַראָב שפּריכט דער הערר:
ווייל זיך נאַהעט דיעזעם פֿאָלק מיט זיינעם טינדע,
אונד מיט זיינען לעפּפּען מיך פּערהרט.
אַבער זיין הערץ ענטפֿערנט פֿאָן מיר,
זאָ דאַס עס איזט איהרע פּערהרונג צו מיר,
איין געבאָטה פֿאָן מענשען איינגעלערנט:
(כא) דאַרום זיהע! איך פֿאַהר פֿאָרט,
אַבצוזאָנדערן דיעזעם פֿאָלק,
אַבוּאָנדערליך — אַבער צום ערשטוינען:
דאַז פּערלאָהרען גיהט ריא ווייזהייט זיינער ווייזען,
אונד ריא קלוגהייט זיינער קלוגען זיך פּערבערגע.
וועי

המתרגם לת הנביאים ומשך למעלה והוא בחור על עיניכם, כמו שחוזים הוא בחור על ראשיכם והוא נכון כפי לחות המליצה, והכוונה על נביאי שקר אשר יפתו לת העם בכזביה'. (יא) **וחתי**, הנביא ידבר משתי כתות בעם, הלחת היא החנאי' אשר להם לב להבין ולהזיג דברי התורה והנביאים לא ירלו להתבונן בהם כרלוי, לך שבשלט נפשם לא יזימו לב עליהם להגות בהם, ועליהם אמר שהיה להם **חזות הכל**, כלומר כל דברי הנביאים כדברי הספר החתום לא יודע ספר, אשר במעט עמל יוכל לפתחו ולקרא' לותו לך מעללות מלנו ידיו לעשות זה, ויציד הספר לנותנו לאמר לא יוכל כי חתום הוא. (יב) **ונתן הספר**, הנת השניה המה הנוערים בעם אשר לא ידעו לת ה' ולא יבינו כלל דברי הנביאים, כי כבדו חזניה' משמוע ולבם מהשכיל, ועליהם אמר ונתן הספר וגו' כי יאמר לך לא יפתח הספר הן

לא יועיל יהיה כי לא ידעתי ספר, כלומר לנחנו בל ידענו לת שפת הנביאים מכל וכל, ולכן לך לשוא תעמולו לבאר ולברר לנו לת דבריכם כי רק שפת אשר לא ידענו נשמע. (יג) **ויאמר**, עוד ידבר מכת שלישית והיא הפחותה מכלם, והמה החנפים אשר ירלת ה' על פניהם וקרבם מלא תוך ומרמה, עוזים בחימה ובירלה כל מלוות המעזיות (**ערשאָניחאָגעזעצלע**) ולבם רק מכל מדה טובה, ומרגשת החנינה והלדקה אשר המה רחוקים ותכלית תורתנו הקדושה. **נגש**, בזי"ן ימנית כמ"ש הרד"ק בכן הוא על פי המסורה (ועיין פירש"י). **מצות אנשים מלמדה**, הרלב"ע אמר בטעם רגילות כמו פרה ל מ ד מדבר (ירמי' ב' כ"ד), כלומר שעוזין מלות בלי כוונת הלב רק מחמת רגילות, ולדעת הרב המתרגם הכוונה שילמדו רק מלות למען יהיו שגורים בפיהם ולא לעשותם. (יד) **הנני יוסף**, בינוני מן הקל ובא בחיר"ק כמו תומיך (רלב"ע). **להשליא**, כענין והפלא ה' לת מכותך (דברים כ"ח נ"ט). **ואבדה**, יען שלא רלו לשמוע לדברי הנביאים ונשענו על חכמתם, לכן ירלו עתה כי תאבד חכמת חכמיו וגו', וחין ניד חכמיהם ונבוניהם אשר בטחו בהם להושיע למו, והרב המתרגם פתר להפליא מענין כי הפלה ה' חסיד לו (תהלים ד' ד') שהוא ההבדלה והפירוש, וכבר פירש הרד"ק בשרשים שרש פלה גם והפלה ה' לת מכותך מזה הענין, ובאמת שכל פלא שענינו הדבר היולא מחק הטבע נקרא כן לפי שהוא מופלא ומופרש מן המנהג הנהוג, ואמר שהפך יגדיל לת העם הזה בקורותיו מאשר העמים, אבל בענין שיתממו עליו כל רואיו, כי ההבדל

יהיה

(טו) הוי המעמיקים מיהוה לסתר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי ראנו ומי ידענו:

(טז) הפככם אם כחמר היצר יחשב כי יאמר מעשה לעשהו לא עשני ויצר אמר ליוצרו לא הבין:

(יז) הלוא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל והכרמל ליער יחשב:

(יח) ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר ומאפל ומחשך עיני עורים תראינה:

(יט) ויספו ענוים ביהוה שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו:

(כ) כי אפס עריץ וכלה לץ ונכרתו כל שקדי און:

יפעלו

באור

(טו) חוי, יפה העיר החכם גשעריום שהכוונה על אותם החונפים המלבישים לדעת מלריס ומי ה' לא יראנו, וכאשר יאמר בפרשה הבאה (פסוק ג') והם מעמיקים מה' כי עשו זאת בהסתר לבל יודע זה לנביאי ה', אשר מאד נעלה נפשם בקרית עם וכר כאשר בארנו

מחטיאי

אתי הפלאות: (טו) לסתי' עלה. כמו להסתיר עלה: (טו) הפככם לא כאומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת לאת יודעים שהוא כאומר היוצר כמו שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולי' לומר שאיני מבין מעשיכם: לא כאומר וגו'. לשון תמיה הוא וים תמיהות המתקיימות: לעושהו. כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) פן יאמרו לי לאה הרגתהו (שופטים ט'): ויצר לאמר ליוצרו לא הבין. לאמר על יוצרו לא הבין מה ביצרי והלא הוא בנה את המטמוניות והחדרים והמחבות: (יז) הלא עוד מעט. בימים מועטין נקל בעיני אם תשובו אלי: ושב לבנון. שהוא יער עני' להיות כרמל ויעוב שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. תירג' יונתן קרוין סגיליו יתיב. ואגד' בשרשי' דבית חורשין דבר אינם יעוב עריס ובני אדם רכוף ומלא כיער הזה שהוא מלא עלים: (יח) ושמעו ביום ההוא וגו'. ותיבטל הקללה האמור' למעלי כי נסך עליכ' י"י וגו' ותהי לכם חזות הכל ואבדה חכמת חכמיו: (יט) ענוים. סבלנים שסבלו עולו של הקדוש ברוך הוא וגזרותיו: (כ) כל שוקדי און. השוקדי' ומתבוננים לחיך

(טו) וועהֶ ריא זיך טיף פֿערבערגען פֿאר דעם עוויגען:
צו פֿערהיימליכען דען ראַטהשלוּם,
דאַם עס זיא אים פֿינסטערן איהר ווערק,
ווֶ זיא שפּרעכען: ווער זיהעט אונז?
אָדער ווער בעמערקעט אונז?

(טז) אָ אייערער פֿערקעהרטהייט!
איוט דען רעם טהאָנע רער בילדנער גל יך צו אַכטען?
דאַם דאַ שפּרעכע דאַז ווערק פֿאָן זיינעם מייסטער:
ער האַט מיך ניכט געמאַכט!
אונר דאַז געבילר שפּרעכע פֿאָן זיינעם בילדנער:
ער פֿערשטעהט נישט!

(יז) פֿירוואַהר איבער איין ווענינעם, קורצעם נאָך,
אומוואַנדעלט זיך דער לבנון צום פֿרוכטגעפֿילר,
אונר דאַז פֿרוכטגעפֿילר ווירד דער ווילדנים גלייך גע-
אַכטעט.

(יח) אונר עס ווערדען האָרען יענעם טאָגעם,
דיא טויבען, ווָאָרט דער שריפֿט,
אוים רונקעל אונר אוים פֿינסטערנים,
ווערדען דיא אויגען דער בלינדען שויען.

(יט) אונר עס נעווינענען דיא דולרער אים העררן פֿרייד,
אונר דיא בעדריקטען מענשען
ווערדען אָב דעם היילינגען ישראל'ס פֿרָאהלאָקקען.

(כ) דען פֿערשוואונדען איוט דער ווימהעריך,
פֿערטילנט איוט דער שפּאָטטער,
אויסגעראָטטעט ווינר אַללע בעפֿאָרדערער דעם אונרעכטם.

דיא

נחרנו פעמים, ועליהם נאמר גם בפסוק הקודם ואבדה חכמת חכמיו, כי אם תרהקה מלך כוש (שהיה מושל גם בחלק ארץ מצרים כאשר בחרני לעיל) ינוח לקרות סנחריב, הלוח הבל לנו הגיל את העם הזה כנודע. (טו) השבכם, לדעת הרל"ק העניז תהפוכות אלכם קל בעיני כאמר היוצר, כלומר שאנכי חוכל להפוך את כם לכל אשר ארצה כאמר ביד היוצר, וזה דחוק, ומלת לא לשמת כמו שנאר בשכלול, והרב תרגם הם כ כ ם לקריאי כאלו יאמר רחו נא איך דור תהפוכות אתם, הא יקשה האמר כמו היוצר וגו', והוא כדעת חכמי העמים ונכון הוא. אמר, עבר במקום עתיד, ונבר פירש הרב המורה (ח"ג פרק י"ט) הכתוב הזה ע"פ דרכו להעמיק בחקירות עיוניות, ולמנוע מקום להרהות כי הדבוק בחכמת הטבע וחלקות היא חובה עלינו, ולדעתי המעוטה גם המבאר המקר' ע"ד הפילוסופיע

לא נופל מהמפרשו על כל הקבלה. (יז) הלוא, אמר מה לכם להעמיק עצות ולדחת מצרים, חבו כמעט רגע ותראו את ישועת ה' וראו בבנון וגו', והנה הלבנון הוא יער גומח עצים, ואם מחסה מזרם וברב, וכרמל הוא מקום למחים ופרחים יתנו עונג רב לעין הרואה ופרי מגדים ינעמו לחיך, ואמר ע"ד המליצה אגם הלבנון יתן פרי טוב, ומחי הכרמל ירבו ויתנשאו בענפים ופארות עד שידמה הכרמל ליער ובללו נחשב. (יח) ושמעו ביום החוא, נגד מה שאמר למעלה לא שוכל כי אתוס הוא ולא ידעתי ספר, עתה יבינו התורה ודברי הנביאים. ומאפל ומחשך, נגד מה שאמר במחתך מעשיהם, יאמר כי במחתך הזה תתורנה עיניהם וידעו כי ה' פעל כל זאת ואין עמו אל נכר. (יט) ענוים, ת"י מקבלי עולבן וכן תרגם הרב, ואמר ו י ס פ ו כי הענוים שמחו תמיד בה'גם בעת לר להם, ועתה עוד יוסיפו לגיל בישועתו. ואביני אדם, כפל אל ענוים. ואמר הראב"ע כי המה הצדיקים, ונכון הוא כי כמו שיקרא העברי לרשע עשיר כמו ואת עשיר במותיו (לקמן נ"ג ט') שהוא עומד עם מול רשעים, כן בהפך יכנה את הצדיק בשם עני ואביון. (כ) עריץ, לדעתי הכוונה על סנחריב, וזה מסכים לתרגום הרב "ויטהעריך". וכלה לץ, המה תגבי לבון שזכר אלה החמינו לחזון הנביאים ורצו להסגיר העיר ביד מלך אשור, או שבקשו עזרה ממצרים. שקדי און, כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח' ל"ד) (רחב"ע), וענין השקידה היא המהירות וההשתדלות כמו שכתב הרל"ק בשרשיו,

(כא) מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר
וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקֹשְׁנוּן
וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃
(כב) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית
יַעֲקֹב
אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם
לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב
וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחְוָרוּ׃
(כג) כִּי בְרְאֹתוֹ יְלָדָיו
מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ
יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי
וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב
וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃
(כד) וְיָדְעוּ תֵעֵי־רוּחַ בִּינָה
וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח׃

יפעלו און: (כא) מחטיאי לדם בדבר · הם נביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון · ולמוכיח להון בתרעא בעו ליה תקלה לגזון מוקד: ויטו בתהו לדיק · ולסטיאו בשקר דין זכאין: (כב) לבר פדה לת לברהם · מלוך כנדיס: לל עתה יבוש יעקב · מלכיו: ולל עתה פניו יחורו · מלכי לבניו שלין נמלל פסול במטתו ומטתו שלימה: (כג) כי ברחותו ילדיו · לשר יהיו מעשה ידי כלומר לדיקי' בקרבו כי ברחותו בקרבו לשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לל יחורו פניו: (כד) ורוגני' ילמדו לקח · לשון ותרגומו בלהליכם (דברים ח') לותם שהיו (מתלוננים) ורגני' על דברי הנביאי' ילמדו לקח:

ל

(א) הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נְאֻם־יְהוָה
לַעֲשׂוֹת עֵצָה וְלֹא מִנִּי
וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי
לְמַעַן סְפוֹת חַטָּאת עַל־חַטָּאת׃

ל (א) סוררים · סרים מן הדרך: ולנסוך מסכה · להמשיל עליהם מושל: ולל רוחי · ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: ההולכים

באור

ולכוונה הזאת תרג' הרב· (א) **מחטיאי אדם**, מוסב על שוקדי לון, כי ישתדלו לגרום להחטיא לחרים· **בדבר**, לדעת כל המפרשים והמעתיקים הכוונה בלמרי פיהם; ולדעתי בדבר ענינו ככל דבר יהיה מה שיהיה· **ולמוכיח בשער**, כן היה מדרך הנביאים והמוכיחים לדבר בשער העיר לשר יתאספו שם העם בנודע· יקשון, הנכון כדעת הרד"ק כי יקשו וקושי שני פרשים בענין לחד, והכוונה כי יתנו מוקש למוכיחים, בשר ילענו על דבריהם ויסימום לחרפות לעיני השומעים· ויטו בתהו, יטו הלדיק מדרך הטוב בתהו לל דרך· (כב) **לבן**, הפסוק הזה עם פסוקי כ"ג וכ"ד הבאים לחריו דבוקים, ותוכן ענינם הוא, כי עתה בימי חזקיהו לל יבוש ולל יכלם בית יעקב כי בל ילכו עוד לחרי התהו, ולם גם הדור הזה בעלמם משחתם גם וכבר הורגלו מימי לחז לתחוז בדרך רשע, הן בניו לשר יולדו להם

(כא) דיא דאַפֿערפֿיהרען דיא מענשען דורך פֿערשפֿרעכונג,
דעם וואַרנער אים טהאָרע שליננען לענען,
אונר פֿערלייטען דורך טרוג דען אונשולדיגען.
(כב) דאַרום שפֿרכט אַלוּאָ דער הערר צום הויז יעקב'ס,
דער ערלאָזעט האַט דען אברהם:
נון ווירד ניכט צו שאַנדען יעקב,
אונר ניכט ווירד נון זיין אַנגעזיכט ערבלאַססען.
(כג) דען זיהעט ער זיינע קינדער,
דאַז ווערק מיינער האָנדע אין זיינער מיטטע,
זאָ הייליגען זיא מיינען נאַמען,
האַלטען הייליג דען הייליגען יעקב'ס,
אונר דען גאָטט ישראל'ס עהרפֿירכטען זיא.
(כד) אויך לערנען דיא אירר זינניגען איינזיכט,
אונר ריא אונבענרידיגען נעהמען בעלעהרונג אַן,

ל

(א) וועהע דען אַבטרינניגען קינדערן, שפֿריכט דער הערר,
צו פֿאַססען בעשלוססע דיא ניכט פֿאָן מיר,
אַנצוצעטטעלן ליסטנעוועבע ניכט נאַך מיינעם גייסטע,
אום צו הייפֿען זינדע אויף זינדע.

המה יחזיקו בחמונת ה',
ויקדישו ויעריצו לאלהי
ישראל וידעו תועי' בינה
וגו'. ולאחר ההבעה הזאת
נבאר המלות. אשר פדה
את אברהם, כלומר כאשר
הוליך את אברהם מחור
כשדי' מבין עובדי אלילים,
והפלה אותו להיות לו
לעבד נאמן, כן הפלה ה'
לחסיד לו את המלך
חזקיהו. והמאמר הזה
מוסב על כה אמר ה',
והמאמר אל בית יעקב
הוא רק מוסגר. יבוש
יעקב, הכוונה בית יעקב.
יחורו, המל' הזאת נודעה
מל' תרמית ועניינו לבן
כלומר אלא יבינו פניו
כעניין המלבין פני
חבירו ברבים. (ג) כי
בראותו, אם ירחה בית
יעקב את ילדיו. מעשה
ידי, כי ירחה בהם אשר
מעשה ידי, כי הם זרע
ברך. יעריצו, כלומר ירוממוהו ויכבדוהו, וזה (ד) וידעו חעי רוח, גם התעות
לאחר יהיו עוד בחייהם חיתם המה בעלמם יקחו מוסר מבניהם, ולפי הדוגמים והמה הפרחים
לאחר יפרעו כל מוסר בעניין ויכרגו בהלוליהם (תהלים ק"ו כ"ה), גם המה יוסיפו לקח. —
והנה כפי קבלת חז"ל העמיד חזקיהו בתי מדרשות מדן עד באר שבע, וז"כ בנבי נתקיימה
הנבואה הזאת, ויעקב ג"כ מה שזכר ישעיה כולל כל שבטי ישראל, כי גם בחפרים
ומנשה הגדיל חזקיהו לעשות, וכן נראה מן הפסח שעשה כמ"ש בד"הב ל'.

גם הפרשה הזאת בעת ההיא (באחר קרב מלך אשור) נאמרה, ורבים מבני יהודה
למלכים נתנו יד, וכן אמר רבשקה (לקמן ל"ו ו') הנה בבטח על משענת קנה הרצוץ על
מצרים, וכבר ידעת שתרהקה מלך כוש מצד גם במלכים העליון, והוא לחוש גלחם
במלך אשור ולא להועיל.

ל (א) לעשות עצה, על העלה לא יפול היטיב לשון עצה, לכל הענין לעשות דבר בעלה
לאחר לא מני. ולנסיך מסכה, לדעת יונתן ורל"ק הוא כפל אל לעשות עלה, כי נסך
ומסך עניינם הוא הכסוי והעלה נעשה בסוד ובהסתר. ולדעת רש"י הכוונה להמזיל עליהם
מוצל והמכוון על מלך מצרים, כי אם המה יקרחוהו לעזרה לבסוף מצול ימצול בהם, והרב
המתרגם לאחז בדעת זה מחכמי העמים שהוא מענין ולא יתד תחרג ולא המסכת (שופטים ט"ז
י"ד) שהיא חוטי התריגה (גאַרנפֿאָדען), ויהולי הוא מצרף מסך (והנו"ן והמ"ם מתחלפות)
שהוא לשון מזג ועירוב כמ"ש הרל"ק בצרף מסך, לפי שחוטי התריגה יתערבו ויצולבו יחד,
וכאן הכוונה על הקשר לאחר קצרו, וכמו שהמזיל הרג להעתיק (אַבגעלעטטען) שהמלה הזאת
נגזרת מן שתי הלורג (וועבערלעטטען). ולא רוחי, עניינו ולא מרוחי, כי המ"ם של
מני עומדת במקום שנים. פשוט המאחי ה' סרו ובקשו עזרה ממלך עם נכר.

(ב) ההולכים לרדת מצריה. על הוצע בן אלה אשר אלך מלאכי' אל סוף מלך מצרים (מלכים ב' י"ז): לרדת מצרים. ח"י גבוה מכל הארצות. ד"ח ירידה היא להם: ולחסות. לה נכסות מצריאי"ר בלע"ז: (ד) כי היו בצוען שריו. אל מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנס. היא תחפנחס: (ה) כל הבאים. כולן בייחו את עצמן לקנות להם לדורים חנס ועם הארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עבודת יועילו למו: לחרפה. גידוף דיסטרוי"ר בלע"ז: (ו) משא בהמות נגב. מטולין על בעירהון בחורח דרומא לפי שארץ מצרים בדרומה של ח"י וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן ורואין את אלו שטוענין משאות ממונם על בהמת' להוליך שוחד למצרי' חנ' ומסכנין עצמן במדברות ארץ לרה ולצוקה וכו': לפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדי' לשנים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהיו לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להכ מפיו: חיליהם. ממונם: דבש'. חטוטרו'חלדרוב"ח בלע"ז ים לו לגמל במקום טעינת המשא ועל שם שמתרקבת תמיד וסכין שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדלמרינן בב"מ דבש והדבים חזי לכתישת דגמלי: (ז) לשוא. למצרי': רהב. הם גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם. ד"ח שבת רהבם וגסותם שלהם רחוי הוא לשבות:

(ג) וְהָיָה לָכֶם מָעוֹז פַּרְעֹה לְבֹשֶׁת וְהֶחָסוּת בְּצֵל־מִצְרַיִם לִכְלִמָּה:

(ד) כִּי־הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו וּמַלְאָכָיו חָנֵס יַגִּיעוּ:

(ה) כֹּל הַבָּאִישׁ עַל־עַם לֹא־יוֹעִילוּ לָמוֹ לֹא לְעֶזֶר וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבֹשֶׁת וְגַם־לְחֶרְפָּה:

(ו) מַשָּׂא בַּהֲמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וְלַיִשׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוֹפֵף יִשְׂאוּ עַל־כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילֵיהֶם וְעַל־דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרוֹתָם עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ:

(ז) וּמִצְרַיִם הֶבֶל וְרִיק יַעְזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת:

עירים קרי עהה

חקה

באור

(ב) **ההלכים לרדת**, מולי נחמך ה לך פה על תהלוכת הנפש, והכוונה כי לנפש הלך בעצה

(ב) דיא דאַ וואַנדערן הינאַבצוציעהען נאַך מצרים,
אונד מיינען מונד בעאַראַנען זיא ניכט,
זיך צו שירמען אונטער רעם שירמע פרעה'ס,
זיך צו שיטצען אונטער רעם שאַטצען מצרים'ס.
(ג) עס ווירד אייך אַבער רער שירם פרעה'ס צור שאַנדע,
אונד רער שוטץ אים שאַטטען מצרים'ס צור שמאַך.
(ד) רען עס כלייבען צו צוען זיינע פּעלרהעירן,
אינר זיינע נעזאַנדטען ערריכען נור חנם.
(ה) אַללעם שמעהם אינער איין פּאָלק,
ראַז איהנען ניכטם פּראָממט,
וועדער צום בייאשטאַנד נאָך צים פּאָרטהייל,
זאָנדערן צור שאַנדע אונד אוך צור שמאַך.
(ו) לאַסט אויף טהיערען נאַך זידען,
דורך איין לאַנד רער אַנגסט אונד בעדראָנגנים —
לאָווין אונד לייא פּאָן ראַהער,
אָטטער אונד פּליגענדער דראַכע,
אויף רעם ריקקען רער עזעל איהר פּערמאָגען,
אויף רעם האָקער רער קאַמעלע איהרע שאָטצע,
צו אייגעם פּאָלקע ראַז ניכטם פּראָממט.
(ז) רען מצרים אייטעל אונד ניכטיג איוט איהר בייאשטאַנד,
רארום נענגע איך דיעזע:
פּראַהלעריש געטאָזע — ווירקונגסלאָז.

נון

בזם (זופטים ג' כ"ה) שהוא לשון עיכוב ועיקור כמ"ש הרד"ק בשרשים, ומזה גם הפיעל כי בזעם מצה (שמות ל"ב ל') ונאמר כי בהפעיל הורקתו ההמתנה על דבר בעונם תקוה (זעהנזיכטיג האַלטען), והכוונה כל שרי יהודה ותגבי ירושלים תכו על עם לא יועיל, ויתורגם: מַוֹשׁם האַלטעט זעהלוך חויך חיין פָּאָלק חו"ו · כי, כמו כי תם · (ו) משא, תם שהוא תרכת הגויס תצר ילענו על ישראל על שבטתו במצרים, כמו שאמר כי לבשת וגם לחרפה, ויאמרו רתו נא המשא הכבד הזה תצר ישלחו למנחה לעם בל יועיל למו, וזה דעת המפרשים, תו שהוא דברי הנביא בעצמו · בחמות נגב, בל המפרשים פתרו הבהמות ההולכים לארץ הנגב, כי מצרים בדרומה של ח"י כידוע · וגם יש לפרש בהמות נגב המה הבהמות הנוראות כמו הפילים תצר משכנם בארץ הנגב (זידטהירע), כי המה יעלו מעמסה בבדה, בלומר משא של בהמות נגב, וזה מסכים יותר תל הסמיכות של בהמות בתצר יגין הקורא · בארץ צרה וצוקה, היא המדבר תצר יעבורו בו בין ח"י למצרים, וכענין שאמר משה (דברים ח' ט"ו) במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון, והענין כי יסתכנו עלמם במדבר בעבור להביא תבואה למלך מצרים · ועל רבשח, כמו שפירש"י עיין בדבריו · (ז) קראתי לואת רהב, לדעת הרד"ק והרא"ם הכוונה על יושבי ירושלים שאמרתי להם כי רהבם בלומר חזקם ותקפם הוא תם יעבו בארצם ולא יבאו מצרימה לעזרה, ואין זה במובן המלות; תולם גם לדעת רש"י תצר לאריו החזיק החכם גענענים בחילוף מה, בל תתיצב היטב בפי עומק פעמות המקרא, ולבן בחר לו הרב המתרגם דרך לעצמו, וז"ל בהערותיו: לדעתי מלת הם הוא שם מבעל תהימנה מחדם (מיכה ג' י"ב), וחברו ולא מהמם (יחזקאל ז' י"ח) מענין המון ורעש, ואמר הנביא ע"ד מצל רהב הם שבת, כמו שיאמר הלועז: פיעל ווערט חונר ניכטם רַהַינטער עכ"ל · תולם תם נעלים עין ממבב הנגינה, יש לפרש המאמר הזה בחופן תצר, והוא שהיו"ד של קריאתי היא נוספת כמו מלאתי משפט דלעיל (ל' כ"ח), והנביא יאמר דרך התול קריאת לזאת הרהב, בלומר הבעבור זאת קריאת למצרים ובמ"ש רש"י,

למען

(ח) עַתָּה בֹּוא כָתְבָהּ עַל־לֻוחַ אִתָּם
וְעַל־סֵפֶר חֻקָּהּ
וּתְהִי לְיֹום אַחֲרֹון
לָעַד עַד־עֹולָם׃
(ט) כִּי עַם מְרִי הוּא
בָּנִים כְּחָשִׁים
בָּנִים לֹא־אָבוּ שְׁמֹועַ
תֹּורַת יְהוָה׃
(י) אֲשֶׁר אָמְרוּ לָרֹאִים לֹא תִרְאוּ
וְלַחֹזִים
לֹא־תֶחֱזוּ־לָנוּ נְכֹחֹות
דַּבְּרוּ־לָנוּ חֲלָקֹות
חֲזוּ מַהֲתַלֹּות׃
(יא) סֻורוּ מִנֵּי־דֶרֶךְ
הַטּוּ מִנֵּי־אֹרַח
הַשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵינוּ
אֶת־קְדֹושׁ יִשְׂרָאֵל׃
(יב) לָכֵן כֹּה אָמַר קְדֹושׁ יִשְׂרָאֵל
יַעַן מָאַסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה
וַתִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וְנָלוּז
וַתִּשָּׁעֲנוּ עָלָיו׃
(יג) לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הֶעָוֹן הַזֶּה
כְּפֶרֶץ נֹפֵל
נִבְעֶה בְּחֹומָה נִשְׂגָּבָה
אֲשֶׁר־פִּתְאֹם לְפֶתַע
יָבֹוא שִׁבְרָהּ׃

(ח) חקה. חקוק לותה הנבואה הזאת (ט) עם מרי הוא. ישראל: (י) חלקות. חנפיות: חזו. הנביאו (יא) הטו. לותנו: מני אורח. תפילים לנו נבואות שקר: (יב) בדבר הזה. בנבואות לתת: ונלוז. מגונה ולילון: (יג) כפרץ. על חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה. מגולה ליכנס בה בחומו' משגבכ'. נבעה ל'גלוי כמו בעובדי' (ס' ו') נבעו מלפוניו לילין מטמורותי. ודומה פתר נבע' בליט' שהחומה נעשית כמין לבעבועות מפני הגשמים וקלקול טיט רעוע:

נבל

באור

למען יהיו לנצחי מלרים לך לעבת, ועבת הוא מענין כליון כמו תעביתו שחור (שמות י"ח ט"ו) וכדומה, ויתורגם: ווֿאהל דעהאלב האסט דוח דיא טאלע גערוֿפען, חויך דאס זיא נעראטלע. (ח) עתה בוא כתבה, כענין קח לך גליון דלעיל (ס' ח'), ולהעתי הכוונה כי יכתוב כל מעשה סנחריב, לזך השענו בני יהודה על מלרים לא לעזר ולא להועיל, ולא ה' אלהי ישראל הפליא לעשות עמהם, למען ידעו דור אחרון בניס יולדו כי אך להי'הושע'ובל יעמיו עוד בשר זרועם. חקה, הה"א במקום והענין חקוק לותה (רד"ק), ולמ' כתבה וכן חקקה בנעוי נקבה, כי על כל המלוות בכלל ידבר בלשון לזרו, וכל דבר שלא הוזכר מינו יבא בעברית

(ח) נון נעהע, שרייבע דיעזעס אויף איינע טאַפֿעל פֿאָר איהנען,
אונר אין איין בוך פֿערצייכנע עס,
דאַס עס בלייבע פֿיר דיא פֿאָלגעצייט,
צום דענקמאָהל פֿיר דיא עווינקייט.

(ט) דען אי ן ווירערשפֿאָנסטיג פֿאָלק איזט עס,
הייכלערישע קינדער,
קינדער דיא ניכט האָרען וואָללען,
דיא לעהרע דעס עווינען.

(י) דיא דאַ שפֿרעכען צו דען זעהערן: «זעהעט ניכט!»
אונר צו דען וויטשויענדען:
«ערשויעט אונז ניכט ראַזו וואַהרע,
«זאַגט אונז שמייכעליין,
«ערשויעט טישונג.

(יא) «וויכט פֿאָם ווענע,
«לענקט אַב פֿאָם פֿאַדע,
«פֿערשווינדט אין אונזערער גענענוואַרט,
«דען הייליגען ישראל'ס.»

(יב) דאַרום שפריכט אַלוּף דער הייליגע ישראל'ס:
וויל איהר פֿערשמאָהט דיעזעס וואָרט,
אונר פֿערטרויעט אויף נעוואַלטטהאַט אונר ווידער-
רעכטליכקייט,
אונר אייך שטיצעט דאַרויף;

(יג) דאַרום זאָלל אייך ווערדען דיעזער פֿרעפֿעל,
ווי א איין אויסברעכענדער וואַסערפֿאַלל,
דער אַנשוועללט נענען דיא האָהע מויער,
וואָ פלוֹצליך, אונפֿערוועהענס,
הערַאַנקאָממט איהר כרוך,

אונר

באור קכד

בעברית בדרך נקבה כידוע- **לעד**, ת"י לסהדו, וכן כתב הרד"ק לשמות ויהיה כמו לעד, וכבר ידעת כי "ד לשעת הרג המתרגם כל עד היוס הזה הוא מענין הזה, ועיין במנוח לספ'יהושע, וכן תרגם כאן. (ט) **כי עם**, ע"פ דרכי הכוונה, כי ידעתי את מריס ולכן גס בניהס לחריהס יהיו כאנותס דור סורר, ולא ישמעו בה' כסלס ויבטחו בישועת לדס, ולזה יהיה להס הספר הזה לעד כאשר פרשנו, וכן היה בלמ'זגס בימי נבוכדנצר מכו לעזרת מלכי כנוזע. (י) **נבחוח**, דברי יצרים (רל"ק). (יא) **מני דרך**, דרך ה'-השביהו,הרלב"ע לאמר זכר לו שס ה', ויונתן תרגם לרחיקו מן קדמות את מימר קדישא דישראל זהענין לחד. (יב) **בדבר הזה**, בדברי המוכיחים. **וחבטחו בעשק**, מלת דבר במאמר הקודס מושך לאחריס עמו, ובעבור בדבר עשק ודבר נלוז כן תרגם הרב, ולי נראה כי עשק ונלוז שניהס תאריס למלריס, כי מני לז היו מלכי מלריס רודי בלף עמיס והיו נלוזים בלורמותס. (יג) **כפרץ נופל**, מלת האביל הרב המתרגם לפרש הפסוק הזה בטוב טעם ודעת, ולדעתו פרץ נופל

העוין כפרץ מים (כמו בע"ב ה' כ') שיפול ממקום גבוה לנמוך בחזקה (**וואַסערפֿאַל** טטורל), ונבעה הוא מגזרת לבעבעות לשון נפוח כמ"ש הרלב"ע, כי כן מדרך המי' הנופלים מהר ויבטפו בחזקה כי יעלו לבעבעות (**וואַסערבלאַזען**), ואמר המלין כי בחזר לא יניע פרץ מים כזה בחומה נבוהה, חיש מהר יעור יסודותיה ויפילה לרלה, כן יהיה לכס העון הזה, והכוונה על תרהקה מלך כוש (שהוא גס מלך במלרים בחזר זכרמ זה פעמים) לחזר יבא לקרלת מלך לחזור להלחס ולא הבלים (כאשר פרשנו) וסנחריב אב לירובלים.

(יד) ושברה כשבר נבל יוצרים. נוד של חרס ולא ימלא במכת שבריו חרס גדול שיהא רצוי לחתות בו אף מיקוד לשאוב בו אף מן המסק. כל שחיבת אף נופל בה לשון חתייה: ולמגוף מים. לדלות וכן (חגי ב') למגוף חמשים פור' וכן חמשי שובל (לקמן מ"ז) דלי מים מן שבילך חמשוייהו"ט בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: (טו) כי כה אמר. הקב"ה לכם זה ימים אין אתם רגילים לבקש לכם מעון מלכים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי. שובה לשון ישוב ומרגוע וכן שובה יי' רבבות אלפי ישראל (במדבר י'): בהשקט. הבל לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם: (טז) על סוס ינוסו. נתקצר במלכי מלרי' ונדחו משם סוסים קלים לנוס: (יז) אלף אחד. מכם: מפני גערת אחד. מן האויבי' או כולכ' מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם. כמו אשר נותרתם: כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן ספינה שקורין מש"ט בלע"ז: וכנס. לף הוא כלונס גבו' שמותין בראש הגבע' וכשרואה הצופה גייסות בארץ נותן עליו סודר והרוח מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבלו:

ולכן

(יד) ושברה כשבר נבל יוצרים
כתות לא יחמל
ולא־ימצא במכתתו
חרש לחתות אש מיקוד
ולחשף מים מגבא:
(טו) כי כה־אמר אדני יהוה
קדוש ישראל
בשובה ונחת תושעון
בהשקט ובבטחה תהיה
גבורתכם
ולא אביתם:
(טז) ותאמרו לא־כי
על־סוס ננוס
על־כן תנוסון
ועל־קל נרכב
על־כן יקלו רדפיכם:
(יז) אלף אחד מפני גערת אחד
מפני גערת חמשה תנוסו
עד אם־נותרתם
כתורן על־ראש ההר
וכנס על־הגבעה:

ולכן

באור

(יד) ושברה, מוסב על הכרן שהוא יצבר את החומ', והוא פעל מן הקל כמו שבור זרוע רצע (תהלי' י' ע"ו), ויש לנו כריכין לשנות הנקודות ולקרוא שִׁבְרָה וכן תרגם הרב. מיקוד, הוא האח שהאש תוקד בו. ולחשף, עיין רש"י. מגבא, הוא תרגום של גור, ואמר הרד"ק ג ב ח

(יג) אונד ער צערבריכט זיא, וויא מאן טאָפּפערנעם גע-
שירר צערבריכט,
צערטרימכיערט שאָנונגסלאָז,
דאַם זיך ניכט פּינדעט אין זיינער צערטר ימערונג,
איינע שערבע פּייער צו האָלען פּאָם הערדע,
אָדער וואַססער צו שאָפּפּען אוים דער גרובע.

(טו) דען זאָ שפּראַך דער הערר, דער עוויגע,
דער הייליגע ישראל׳ס:
דורך זיטטזאַמקייט אונד זאַנפּטמוטה זייא אייך נעהאָלפּן,
דורך רוהע אונד פּערטרויען בעשטעהע אירע שטאָרקע,
אַבער איהר האַבט ניכט נעוואָללט.

(טז) דען איהר שפּראַכט: «ניכט אַלזאָ!
אויף ראָססען וואָללען וויר הינפּליגען;»
דאַרום וועָללט איהר — פּליהען.
«אויף רעננערן וואָללען וויר רייטען!»
דאַרום ווערדען רענגען אייערע פּערפּאָלגער.

(יז) איין טויזענד ווירד פּאָר דעם דראָהען איינעם,
פּאָר דעם דראָהען פּינפּער ווערדעט איהר (חַוּע) פּליהן,
ביז דאַס איהר איבריג בלייבט,
ווי אין העערעסציכען אויף דעם גיפּפּעל דעם בערגעם,
ווי אין פּאַניר אויף דעם היגעל.

אונר

הוא המקום שיקוו בו מעט מים וחין לדם יכול לקחת ממנו בכלי כ"ח בשברי כלי, שיוכל לסמוך שברי השבירה בקרקע הגבוה ויקח מעט מים שבו, וכאשר יקח מים מהגבוה יאחר הגבוה תחוף ומגוללה, וזה שאמר ולחשוף מים מגבוה ע"כ.

(טו) בשובה, מן יבג כמו שפירש"י ע"ש, ובח ע"ד נחי העי"ן כמו יבול ובול, והענין כמו שכתבו המפרשים לכי לאמרתי לכם מקומכם לא תניחו לך תכו לתשועת ה', ולחם לא לחניתם שמוע.

(טז) ננום, לשנו מענין הבריחה מפני האויב לך נפחז (דאהיגאויליען) וכמו שתרגם הרב, וכן כתב הראב"ע בשם ר' יונה המדקדק כי ננום הוא מגזרת נם כמו נרכב שאחריו ע"כ, והכוונה כי הלכו למרים להניח משם סוסים ותשבו כי לא

יעמדו לפני לויביהם. **ועל קל**, חסר המתואר על שום לו גמל קל (רד"ק), ויתכן שהשום במאמר הראשון עומד במקום שניים. יקלו, כלומר לא גם לחם תרכבו על קל, עוד רודפיכם יהיו יותר קלים ויגיעו לחכם. (יז) **אלף אחד**, לשעת הראב"ע הכוונה שר אלף עם אלפיו, ויהיה אחד מענין התיחדות, ויתורגם: **מיין קאָהר פּאָן טויזענד**. **חנסו**, כלכם, כלומר כל החיל, והמליצה הזאת היא ע"ד דברי השירה (דברים ל"ב ל') איכה ירדוף אחד אלף וגו'. **אם**, עד אשר כמ"ש רש"י וכיוצא כאשר הניח הרד"ק. **כחרן**, ת ר ן לשעת בעלי השרטים יהיה עיקר הורחת השם הזה על הען הגבוה בספינה שמצלצלין בו הנם (**מאַסט-בוים**) (עיין שרטים לרד"ק), ונשאל גם על עץ תקוע בארץ לאות ולסימן, ולדעתי נהפך הוא, כי הנחתו הראשונה על הען התקוע בארץ לסימן ושרשו י ר ה, לפי שהוא יורה המקום שם יתאספו והושאל לח"כ לען שמים שם נס הנויה, וכוונת הכתוב לדעתי הוא, כי מהנמלטים יום אחד אחד על רגלי ההרים מקום אשר לא יגיע שם יד האויב, ויעמוד שם כתרן ונס.

ולכן

(יח) וְלָכֵן יְחַכֶּה יְהוָה לַחֲנַנְכֶם
וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם
כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְהוָה
אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ׃
(יט) כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַם
בָּכֹה לֹא־תִבְכֶּה
חָנוֹן יָחְנְךָ
לְקוֹל זַעֲקֶךָ
כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ׃
(כ) וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי
לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ
וְלֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ
וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ׃
(כא) וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה
דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר
זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ
כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ׃
(כב) וְטִמֵּאתֶם אֶת־צִפּוּי פְּסִילֵי
כַּסְפֶּךָ
וְאֶת־אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ
תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוָה
צֵא תֹּאמַר לוֹ׃

(יח) ולכן וגו׳. על שלח תביט׳ לשמוע: יחכה י״י לחננכ׳. לימו מדלג לכם על הגזירה הרעה שנגזרה עליכ׳ כדי למהר ולהביא הטוב׳ שלח יחכה וימתין עד בח קילה: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט י״י. ויפרע תחלה מן המורדי׳ בו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הבטיח כי לח יפול דבר: (יט) כי עוד ימים בחים אשר יאמר להיות יושב בציון ובירושלים לדיק יהיה: בכו לח תבכה. לח תלטרך לבקש בקשה מאת הקב״ה בשבי כי לקול זעקך ענך: (כ) לחם צר ומים לחץ. לחם לר ומיסלחן. לח תהיו כרובי׳ לחר תעשוני׳ כאשר אתם עתה כמה שנאמ׳ השותי׳ במזרקי יין (עמוס ו׳) הנה שמן ושמחה וגו׳ (לעיל כ״ב): ולח יכנף. לח יתכסה ממך בכוף בגדיו כלומר לח יסתיר ממך פניו: מוריך. הקב״ה המלמד׳ להועיל: (כא) ואזניך תשמענה וגו׳. לח כמו שאתם עושי׳ עתה שאת׳ מוחסים בדברו ואומרים לח תחזו לנו נכוחות כי אם חזניך יהיו נטויות לקבל מאחריך לשמוע דבר מאתי לולי יצא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין ובין שמאל: (כב) לפדת. נוי: כמו דוה. יהיו מאוסים בעיניך כנדה:

ונתן

באור

(יח) **ולכן יחכה**, הרב המתרגם אחז בפירוש רש״י ע״ה, שהפסוק הזה נפרד לשני חלקים, החלק הראשון עד תאשרי וגו׳ נמשך למעלה, ואמר יען נעשתה הגאלה הזאת, לכן נס ה׳ על ימהר להושיע להם מלרותיהם, ומלת יחכה איננה מעניין תקוה רק מעניין ההמתנה ואיחור, וירום מענין ריחוק כמו מרום מספיק מנגדו (תהלים י׳ ו׳), כי כאן שבוק הצרות ה׳ בברותי תחת נקרא ירידה, כן הסרת הצרות נקרא עליה, ועיין בבחיר לספר ברחצית

כל

(יח) אונד דאַרום ווארטעט אַב דער עוויגע אייך צו בענאַדיגען,
אונד דאַרום איזט ער נאָך פֿערן זיך איירער צו ערבאַרמען,
דען איין גאָטט דער גערעכטיגקייט איזט דער עוויגע!
הייל אַללען, דיא אויף איהן פֿערטרויען!

(יט) פֿירוואַהר פֿאָלק אין ציון, דאַז צו ירושלים וואָהנט!
ווייגען — ניין, ווייגען זאָללסט דוא ניכט!
גנאַדע, יאַ גנאַדע ווירד ער דיר פֿערלייהען,
כייא דער שטיממע דיינעס ווהערופֿס,
זאָ ווייא ער׳ס פֿערניממט, ערהערט ער דיך.

(כ) אונד גיבט אייך אויך דער הערר,
מריבוּאַלבראָד אונד דראַנגזאַלוואַסער,
זאָ ענטריקט ער דאָך ניכט דיינע לעהרער,
יאַ דיינע אויגען ווערדען שויען דיינע לעהרער.

(כא) אונד דיינע אָהרען ווערדען האָרען,
דען צורוף הינטער דיר אַלוא:
»דאַז איזט דער ווע: וואַנדעלט דאַרין!«
ווען איהר רעכטס, ווען איהר לינקס אייך האַלטען זאָללט.

(כב) דאַן שאָנדעט איהר דען זילבערנען אבערצוג דער גאָטצען,
אונד דיא גאָלדענע בעקליידונג דעס גוסבילדעס,
דוא שלייערסט זיא הינוועג ווייא אין שייואַל,
אויסוואורף נעננסט דוא עס.

דאַן

היובב בציון ובירושלים זלת ירדו למצרים לעזרה, עוד בכו בל יבכו כן פי׳ הרד״ק, ויהי׳ ח״כ יבב עתיד במקום בינוני, קולס לולי הגזירה הייתי אומר שהעתיד לא שינה את פקודתו, והענין עוד יבב עם רב בציון ובירושלים בל יבכו עוד, ולא תהיינה דלתות המליצה מקבילות כאשר יבין המשכיל. (כ) ונחן, הרב המתרגם השכיל להעתיק הוי״ו של ונתן כמו לחם (עיין מכלול לרד״ק), והכוונה גם לחם יתן לך ה׳ רק לחם לר ומים לחץ, כי תבוא העיר הזאת במלור ובמלוק, הן בל תהיה משולל התקוה כי לא יכוף וגו׳, והמה ינחמוך וירהבו עוז בנפשך. ומים לחץ, אמר הרלב״ע כי לחינו סמוך רק שעורו מים מי לחץ ע״כ, ונראה כי בעבור הלחץ הזה בחר יונתן לפרש לר ולחץ בענין תאריס, וכאלו יאמר לא תחלק שלל לחם של הלר ומים של הלוחץ, והכוונה על מחנה אשור, ואמר הרד״ק שזה הפירוש נכון. ולא יבנף, רבו המפרשים במלת כ נ ף, והרב תרגם כדעת הרלב״ע שאמר שהענין ירחק, והוא מהורלת כנף, והכוונה כמו שכתבו הרלב״ע ורד״ק על חזקיהו ושריו הנאמנים שלא יעזבו את תורתם, ולכן יהיו עיניו העם רואות תמיד תורתם תמיד, ונראה לי כי נאמר זה כנגד אחז שהלך לקראת תגלת פלאסר מלך אשור למשק כמפורש במ״ב (ט״ז י׳). (כא) מאחריך, לדעת הרלב״ע הכוונה כי עיניך לנכח יביטו את מוריך, וגם מאחריך תשמע קול אשר יגיד לך הדרך היישר, ויש גם לפרש שהענין כי גם אם תלך לדרכך בלי מורה דרך, הן לזניך תשמענה מאחריך קול קורא לאמר זה הדרך אשר תלך בו. כי האמינו, הלל״ף במקום יו״ד, כלומר בכל מקום שאתם תרצו ללכת אם לימין או לשמאל, המה יגידו לכם הדרך היישר בו תלכו, גם יתכן שהענין שיורו לכם לזהו הוא לימין כלומר דרך היישר, ולזהו לשמאל דרך עקלתון, בל יוליך למתוז תפלכם. (כב) וטמאתם, כמו וטמאו הכהן (ויקרא י״ג ח׳) שענינו יחליטנו לטמא (פֿיר חוגי ריין ערקוֹעהרען). צפוי, כל כך ימאסוס שגם לא יחמדו כסף וזהב אשר עליהם. אפרח, הכסוי שעליהם והוא מענין לפוד כמ״ש הרלב״ע. חורם, תשליכם כמו זרה הלאה (במדבר י״ז ג׳). דוה, כמו כימי נדת דותה (ויקרא י״ב ב). צא, תרגם הרב כדעת י״מ שהגיה הרד״ק שהוא כמו נוקה (שגם הוא מצרע יכה כנודע), וכן הוא במסורה לית זולת דין לשון

על פסוק ויעל אלהים מעל אברהם (בראשית י״ז כ״ב), ומן אשרי כל חוכי לו תתחיל הנחמה; קולס לדעת הרד״ק והרלב״ע נבר מתחלת הפסוק נהפך לב הנביא לנחם את עמו, וגם לפירוש הזה נדבק הפסוק הזה למה שלפניו, כי אמר יען שבחרו בני ישראל רק מעט מהרבה, לכן ירחם ה׳ את עמו ועל עבדיו יתנחם, וא״כ יהיה יחכה כמשמעו לשון תוחלת, וכמ״ש הרלב״ע שהוא על דרך לשון בני אדם, כאלו הסס ית׳ יקוה לעת התשובה, וירוס הכוונה שיחכה עוד ידו הרוממה, ויתזרג: דאַן חַבער ווירד גאָטט זיך זעהנען אייך לו בעגנאַדיגען, חוכר זיך עהאַבען לייגען חין חייערער בע־ גינסטיגונג, והבוח׳ יבחר־ (יט) כי עם בציון, העס

(כג) וְנָתַן מְטַר זַרְעֲךָ
אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה
וְלֶחֶם תְּבוּאַת הָאֲדָמָה
וְהָיָה דָּשֵׁן וְשָׁמֵן
יִרְעֶה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא
כַּר נִרְחָב:
(כד) וְהָאֲלָפִים וְהָעַיָרִים
עֹבְדֵי הָאֲדָמָה
בְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ
אֲשֶׁר־זֹרֶה בָּרַחַת וּבַמִּזְרֶה:
(כה) וְהָיָה ו עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ
וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשָּׂאָה
פְּלָגִים יִבְלֵי־מָיִם
בְּיוֹם הֶרֶג רָב
בִּנְפֹל מִגְדָּלִים:
(כו) וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה
כְּאוֹר הַחַמָּה
וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם
כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים
בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְהוָה
אֶת־שֶׁבֶר עַמּוֹ
וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא:
(כז) הִנֵּה שֵׁם־יְהוָה בָּא מִמֶּרְחָק
בֹּעֵר אַפּוֹ
וְכֹבֶד מַשָּׂאָה
שְׂפָתָיו מָלְאוּ זָעַם
וּלְשׁוֹנוֹ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת:

ורוחו

ר ש ' י

(כג) ונתן · הקב"ה לך מטר זרעך: ומזן · לשון דבר מזון והינו לשון מזון לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ: כר נרחב · עד שיהו הכרים מזינים ורחבים· כר · כבש · ל"ש מיצור נרחב כמו (בראשית י"ג) ככר הירדן וכמו (ישעיה כ"ג) כרמל כר שהוא מלא תבואה: (כד) והאלפים · שוורים: בליל חמין · כמו (לעיל ו') על בלילו קצין ותבן מחומצין ומחוזקין בתבואה שבתוכה יאכלו: מזר זורה · התבואה פעמים לתוך הרוח ולתוך במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שתזרה במזרה לצד הקצין · רוח פיל"ש בלע"ז · מזרה וו"ן בלע"ז ומדרש אגדה בליל לישנא בלול שיהא האוכל בלול בתבן: (כה) יבלי־מים · נהרי מי' כמו (ירמי' י"ז) ועל יובל יפלח שרשיו: ביום הרג רב · שיהא טבח גדול בארץ אדום וי"ת ביום קטול רב במיכל רברבין: (כו) שבעתים כאור שבעת הימים · שבעתים שבע שבעיו' כאור של שבעת הימים הרי ארבעי' ותשע שבעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה: (כו) חבש י"י · גבורתו שתהא לו לעם מה שיעשה בסנחריב: בעד ממרחק · להחמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה · ה"ש יתירה והינו משל כמו משא לפיכך נקודה רפי:

כנקל

(נג) דאַן ניכט ער רענען דיינער זאַאט,
ויאַמיט דוא בעוואָעסט דאַז ערדריך,
אייד דאַז בראָדקאָרן דער ערטראַנ רעם ערדרייכם
אזט נאַהרהאַפט אונר פּעטט,
עם ווירעט דיינע העערדע יענעם טאַגם,
אוף וויטער טריפּט.
(כד) דיא רינרער אונר דיא עוועל,
דיא רען אַקקער בויען,
ווערען ריינעם פוטטער פּרעסטען,
נעוואָרפּעלט מיט רער שויפּעל אונר דער שוינגע,
(כה) דאַן זינר אויף יערעם האָהען בערגע,
אינד אויף יערעם ערהאַבענען היגעל,
באַכע, וואַסערשטראָמע,
אם טאַגע דעם נראָסטען נעמעטצעלם,
ווען דאַ פּאַללטען טהירמע.
(כו) דאַן נלייכט דאַז מאָנדליכט,
דעם ליכטע דער זאָננע,
אונר דאַז זאָננענליכט שיינט זיעבענפאַך,
נליך דעם ליכטע פּאָן זיעבען טאַגען,
אן יענעם טאַגע ווען דער הערר פּערבינרעט,
דיא ריססע זיינעם פּאָלקעם,
אינר דיא ווונרען זיינער שלאָגע היילט.
(כז) זיהע! דער רוהם דעם העררן נאַהט פּאָן פּערן,
ברענענר איזט זיין צאָרן,
אונר דער דרוק זיינעם פּערהאָננעסטעם;
זיינע ליפּפּען זינר פּאָלל איננריממם,
זינע צוננע וויא פּערצעהרענר פּייער.
זיין

טינוף. (כג) ונתן, כיון שנתבטל ע"ז מן הארץ יתן ה' מטר לרלכם ויברך פרי אדמתכם ופרי בהמתכם, והוא בהיפך שאם יעבדו אלילים וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' (דברים י"ח י"ז). כר נרחב, הבי"ת של ביום עומדת במקום שניס ושעורו בכר נרחב, כי יהי' מקום מרעה רחב מאד וירעו שם בחין מחריד, כי לא יבואו עוד עודרים בארץ לפשוט על המקנה. (כד) והאלפים, גם הבהמות שעבדי האדמ' חצר לא יאכלו בעדר לרעות בחוץ, אף המה יתעוגו על רב טוב כי יאכלו בלילי חמין, ב ל י ל הוא מספוא כמו אם יגעה שור על בלילו (לעיל ו' ה'). חמיץ, תרגם הרב כדעת הרד"ק שהוא המספוא הנקי ואמר שכן הוא בלשון ערבי, והחכם געזעניוס בחר המלה מענין חומץ (וכן נראה דעת הראב"ע שאמ' חמוץ וחומץ שוים, כי העצבים החמוצי' והמלוחי' יטעמו לאדם הבהמות, וגם יבריחו את גופם כאשר

נראה עוד עתה כי יתנו לנשך ובקר מלא ללקק. ברחב, נגזר מן ר ו ח, כי בכלי הזה יזרה התבואה לרוח, והכוונה כמו שכתב הנ"ל שבכל כך מתרבה התבואה, עד שגם הבהמות יאכלו תבואה מנוקה מכל פסולת. (כה) פלגים יבלי מים, מרוב הגשמים על ההרים יעמדו מים. ביום, בעת כמו ביום הכותי כל בכור (במדבר ג' י"ג) (רד"ק), והכוונה על מפלת מחנה סנחריב. מגדלים, כמו שתרגם יונתן בנרבין, הכוונה על שרי מלך אשור. (כו) והיה, כל זה ד"מ כי כמו שאם נהיה בצרה ונוקה העולם חשך בעדנו, כן ידמה לנו בעת הרוחה והישועה כאלו אור השמש והירח היה עתה יותר בהיר משהיה. כאור שבעת הימים, ד"מ כאלו אור שבעת ימי השבוע יהיה כאחד בתוספת האחד על חבירו (רד"ק), וא"כ באור שבעת הימים הוא רק באור של שבעתים וכן תרגם הרב. (כו) שם ה', הרד"ק פירש שם ה' שחרפו ונערי מלך אשור בא להנקם, ואמר מ מ ר ח ק, לפי שמלך אשור חשב בלבו שה' יעמוד ממרחק לא ירחה ולא יבין, והרב המתרגם נטה לדעת הראב"ע שכתב טעם שישמע מעשה ה' במחנה אשור, וטעם מ מ ר ח ק מן השמים כדרך המלאך, ולדבריו לריכים אנו לומר כי בוער אש חימו מוסב על הסמוך שם רק על הסומך ה', ושעור הכתוב הנה שם ה' (בא ממרחק) ה' שהוא נער וגו'. ולי נראה כי שם ה' עלמו הוא כנוי למלאך ע"ד כי שמי בקרבו (שמות כ"ג כ"א) ואמר מ מ ר ח ק כי בארלות הרחוקות מא"י היה הדבר שכיח ורגיל (וכמו שעוד עתה בארלות המזרח מקום הדבר שם נודע), ואמר כאלו המגפה בחה משם אל מחנה אשור. וכבר משאה, לדעת

הראב"ע

(כח) כנחל שוטף. לשון העובר בו יחלה בו עד לוחצו עליו בו שוס כח לעמוד בפני שטף המים: להנפ'. להניף לווני"ר בלע"ז: בנפת שוא. לשון להועיל להם והם סבורים להועיל: ורסן. פרומבי"ה פרינ"ק בלע"ז:

(כט) השיר יהיה לכם. בליל הפסח תבא לכם שמחה זו: כליל התקדש חג. כמו שאמרתם שיר על הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאלו בא ללמד על סניריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל תכילת פסחים מדרש תהלים: כהולך בחליל. ותשמחו כמפלת סניריב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם: לבוא בהר י"י. כמו שאנינו ובמס' בכורי': (ל) ונחת זרועו. לשון זה לשון נוח אלא לשון נוחת פוצלמנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרי' (שמות י"ג) הנחת גבורתו ירחה בלהב אש שנשרפו לוכלוסי סניריב: נפץ. לשון שיבור יותר: וזרם. קילוח מטר סוחף:

(לא) מקול ה' יחת אשור. לוכים פתח להם ושמעו שיהה מפי חיות ומתו בחגדת חלק: בשבט יכה. אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו:

(כח) וְרוּחִי כְּנַחַל שׁוֹטֵף
עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה
לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא
וְרֶסֶן מַתְעֶה
עַל לְחָיֵי עַמִּים:
(כט) הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם
כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג
וְשִׂמְחַת לֵבָב
כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל
לָבוֹא בְּהַר־יְהוָה
אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל:
(ל) וְהִשְׁמִיעַ יְהוָה אֶת־הוֹד קוֹלוֹ
וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה
בְּזַעַף אַף
וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה
נֶפֶץ וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד:
(לא) כִּי־מִקּוֹל יְהוָה
יֵחַת אַשּׁוּר
בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה:

והיה

באור

הרזב"ע הוא כמו מצחת עצן והוא כפל אל לא, והרב תרגם כדעת הרד"ק שאמר כלומר כנחל יהיה עליהם לסבול המצחה הכבדה ההיא שיצא הלל עליהם. (כח) **כנחל שוטף**, לאחר שדימה חרון אף ה' לאש חוכלת יצוד לדמותו לנחל שוטף, ובאמת שגם על האש עלמו יולדק המצל הזה כמו להלן בפרשה הזאת (ל"ג) כנחל גפרית בערה בה וכמו שיאמר הלועז (חיין פייער-שורצן), ולהיפך על המים (חיין וואסערשטראהלן), ועיין בהמעמר למגלת איכה (ג' ד') על שבך באש חמתו. **עד צואר יחצה**, כלומר שהמים יגיעו עד לוחר, ובזה יתחלק הגוף לשני חלקים, האחד יהיה בתוך המים והאחד ממעל להם, ונראה שהכוונה על מחנה אשור שרובם

(כח) זיין הויך גליִפט איינעם איבערשוועללענדען כאַך,
דער ביז אַן דען האַלו זיך בריִפט,
צו שוי.ג.ן דיא היירען מיט רער שווינגענ דער פֿערניִפטונג
אונר איינען צוים דעם איררואַלם (נו ועגען)
אַן דיא באַקקען דער פֿאָלקער.

(כט) נעזאַנג ווירד בייא אייך זיין,
ווייא אין דער נאַכט פֿייערליִכען פֿעסטעם,
אונר הערצענספֿריידע,
ווייא אויף דעם צוגע מיט דער פֿלאָטע,
הינצו־וואַללען צום בערג דעם העררן,
צום פֿעלו ישראל'ס.

(ל) פֿערנעהמען לאָסט דער הער דיא מאַיעסטאָט זיינער
שטימע,
אונר דיא זענקונג זיינעם ארמעם לאָסט ער שויען,
אים גריממינגען צאָרן,
אונר אין דער פֿלאַמען פֿערצעהרענדען פֿייערס,
מיט צערשמעטטערנדען בליטצשטראַהל, רעגענגוס
אונד האַגעלשטיין,

(לא) דאַס פֿאָר דער שטיִמע דעם העררן,
פֿערצאַגען מוס אשור,
דער מיט דער גייסעל שלוג.

אונר

באור קכח

מתו במגפה וכך המלך (שהוא הרחב) ומתי לנצחי לתו נמלטו. **להנצח**, שם תחת המקור וכמ"ש רש"י, לומר שהרוח הזה יהיה להניף גויס, לך ההנפה והיה הכפרה תה': הנפת שוא ושוא הוא הכליון, כי כל דבר שיכולה הוא הבל וריק, והענין כי בהנפה לך הפסולת תעלה לתהו ותאבד והתבואה תשאר, לכל בהנפה הזאת" לת הכל יצא הרוח. **'ורסן מחעה**, הנה על רוח כל יולדך לומר שתהיה לרסן, ולכן ירמה לי שיובן המלמר בחסרון מלת ה י ה, ושעורו ורסן מתעה היה על וגו', והוי"ו שלו ר ס ן במקום כ י, והכוונה הרסן שהוליך כל העמים למלחמה על ירושלים היה רסן מתעה, כי שם יתמו ושם ימותו, ויתורג': רעו חיין מירר[ייטזיי] ווחר חויך רעו במקקען חז"ו.

(כט) **כליל החקדש חג**, לדעת הרד"ק לין הכוונה על חג זולת חג, רק לולם גם הרחב"ע לומר שהענין על ליל חג הפסח, וירמה כי הניחו לזה ההתדמות ממגפת מחנה סנחריב חל מכת בכורים, וגם עתה ילחו בני ישרחל מעבדות לחרות בדרך פלח, וחז"ל לומרו (עיין רש"י) שגם מפלת סנחריב היתה בפסח, ועיין מ"ש מזה בשחורי לספר יהושע בלכידת יריחו (פרשה ו'), ויש מחכמי העמים פתרו חג על סוכות, כי הוא נקרא חג בשתם בחשר מלינו לכל שלמה (מ"ח ח' נ') כי ימי חג החסיף היו ימי שמחה ומשתה יותר משחר י"ט, וכבר הרבו חז"ל לספר משמחת בית השואבה כנודע. כהולך בחליל, עיין רש"י. (ל) **ונחת**, תרגום של וירד ונחת (רד"ק), וכן בתהלים (י"ח ל"ה) ונחתה קשת נחושה זרועותי. **נפץ**, לומר הרד"ק שהוא הנרק שמנפץ ומשבר, וכן לומר הרחב"ע שהוא מן תנפצם (תהלים ג' ט'), וגם הרב תרגם מזה הענין, לך שלדעתו נרמה שנקרא הנרק נפץ לפי שיפין לור (כי פוץ ונפץ הורחתם שוה), והחכם גשעניוס לומר נפץ הוא כמו זרם כי תרגום של ותער כמה (בראשית כ"ד כ') ונפלת קולתה, וגם בערבית השרש הזה לשון שפיכה, ונלמת קרוב הוא להורחתו בעברית מענין יפולו מעינותיך חוצה (משלי ה' ט"ז). **ואבן ברד**, לומר הרחב"ע דרך משל ע"כ, כוונתו כי כל הפסוק הזה נאמר רק בדרך משל ומליצה, כי לא נהיתה כלל כזאת במפלת סנחריב, וכבר ידעת דברי הרב המורה כי בדברי הנביאים יש לנו להסתיק רק על כללית הענין ולא על פרטי הדברים שהם רק להמתיק המליצה. (לא) **בשבט יכה**, תרגם הרב כדעת רש"י ויונתן שעשרו לשבר בשבט יכה.

(לג) וְהָיָה כָּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה
אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו
בְּתֻפִּים וּבְכִנֹּרוֹת
וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה
נִלְחַם־בָּהּ׃

(לג) כִּי־עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה
גַּם־הוּא לַמֶּלֶךְ הוּכָן
הֶעְמִיק הִרְחִיב מְדוּרָתָהּ
אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה
נִשְׁמַת יְהוָה כְּנַחַל גָּפְרִית
בֹּעֲרָה בָהּ׃

לא

(א) הוֹי הַיֹּרְדִים מִצְרַיִם לְעֶזְרָה
וְעַל־סוּסִים יִשָּׁעֵנוּ
וַיִּבְטְחוּ עַל־רֶכֶב כִּי רָב
וְעַל־פָּרָשִׁים כִּי־עָצְמוּ מְאֹד
וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרָשׁוּ׃

כם קרי. היא קרי וגם

ר ש ״ י

(לב) והי׳ כל מעבר מטה מוסדה. כל מעברות תוקף יסודו׳ לוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתם וניוס מפלתם ינוח ה׳ עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתופי׳ ובכינורות. וכה פתרון המקר׳ בסירו׳ והיה בתופים ובכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה׳ עליו ובמלחמה תנופת זוט מעלה ומוריד נלחם בם הקב״ה. ומדרש אגדה תנופת קליר העומר עמדה ליזרעל בלותה מלחמה כי ליל שבה עבר בניסן הי׳: (לג) כי ערוך מאתמול. יום שני לבריח׳ עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשום: תפתה. גיהנם שכל המתפתה בילרו נופל שם: למלך הוכן. לעורך סנחריב ואילו: מדורתה. לשון אף נסקת מערכת עליס על האף קרויה מדורה: נשמת ה׳. נפיחת רוחו: בוערה. בוערת:

לא (א) הוי. על הוצע ועזרת השבטים היורדים מצרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוף מלך מצרים (מלכים ב׳ י״ז): ועל סוסים ישענו. הבאים משם שהם קלים לרוץ ולא שעו על קדוש ישראל כמו שעשה חזקיהו שנ׳ (מלכים ב׳ י״ח) בי״י אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: ואת

באור

(לב) והיה, הפסוק הזה הוא מן הקשים בספר הזה, ולא מצאתי בכל המפרשים הן מבני עמנו הן מזולתנו פירוש מספיק אשר יפיק רצון הקורא, והנכון בכלם הוא פירוש רש״י עיין בדבריו, לך שגם הוא בל יוציאנו מן הדוחק והלאן כאשר ירצה המעיין, ולכן בחרנו בדרך אחר וכמו שאזכיר. כל מעבר מטה מוסדה, מעבר הוא המקום שעוברין שם כמו מעבר יבוק וכדומה, ונאן הוא נסמך אל מטה מוסדה, והכוונה בכל מקום שיעבור מטה מוסדה כלומר המטה שנוסד לזה, והוא הגזרה הנגזרה (ומוסדה הוא

ישעיה ל לא

(לב) אונד איבעראַלל וואָ דורכּציהט דיא פֿערהאָנטע נייסעל,
דיא נון דער הערר רוהען לאָסט אויף אים,
איט פויקענשאַלל אונד האַרפֿענקלאַנג,
דען מיט איבערראַשענדען קאַמפֿען,
ווירד ער בנקאַמפֿט.
(לג) יאַ בעריטעט איט שאָן לאָנגסט דער פֿוהל,
אויך פֿיר דען קאָניג איט ער צוגעריכטעט,
טיף אונד ווייט — זיין שיטערהויפֿען
האַט פֿייער אונד האָלץ דיא מענגע,
דער אָדעם דעם העררן ווירד ווי שוועפֿעלשטראָם,
ענטצינדען איהן: —

לא

(א) וועהע דען הינאַבצויהענדען נאַך מצרים אום הילפֿע,
דיא אויף ראָססע זיך פֿערלאַססען.
זיא פֿערטרויען אויף וואַגען, וויל פֿיעל,
אונד אויף רייטער וויל זיא זאָ צאַהלרייך וינר,
דיא זיך ניכט וושנדען צו דעם היילינגען ישראלס
אונד דען עווינגען ניכט זוכּען.

באור קכט

בימוני מבנין הכבד כמ"ש הרלב"ע), ובל מטה בל"נ וחברו שמעו מטה ומי יעדה (מיכה ו' ט'). **אשר יניח**, לשר יעד ה' על מלך לשור. בחצים. לפ שיכון בחסרון דבור המליצות יהיו, וכן פירשו הרד"ק והרלב"ע (לך חלה פירשו לפי דרכ'), לו שנסרס הכתוב כדעת רש"י, ושעורו והיה בתפיס ובמחולות כל מעבר וגו', והכוונה כי בכל מקום לשר יבוא שם שוד מגדי (הנגף) יהי' עוד מחנה שמחים וחוגגים כי לקן יירחו רע, ובשור הדבר ובמלחמות תנופה, הוי"ו מן ובמלחמות לנתינת טעם, ות נופה היה התנועה הקלה

ראך והפתוחי' כמו תנפת יד, והענין כי במהירו' ופתע פתוס יחל הנגף, תבין מזה לשרי נועם של תרגו' הנב. בה, לפי הכתיב מוסב על המחנה שהוא שם מצותך, ולפי הקרי בם על לשבי החיל (רד"ק). ועוד יש לי לפרש המלשה ובמלחמות וגו' בענין לשר, והוא כי הפעל נלחם מוסב על מלך לשור, וזה לו בם על יהושפט, ויהי' תנופה תנועת היד לשזהרה ולגערה (ווחרכונג, דרחהונג), ולשר שהמלך לשור לך ילחם על ירושלים כ"ל במלחמות תנופה, כי לך יבוא לשל השיל ולך יעבוך עליה סוללה וכענין שלשר לעיל עוד היום בנוב לעמוד יכופף ידו על הר בת ציון גבעת ירושלים הנה השדון ה' לבאות מסעף פארה וגו' (לעיל י' ל"ב ול"ג), ויתורגם: **רען כור איט חַנדרחהונג** דעם קַחפֿפֿעם **ווירד** על **געגען** זיא (ירושל ם) קחפֿפֿען, והבוחר יבחר הטוב בעיניו. (לג) **חפחה**, הוא כמו תפת, וכבר הברנו מהורתו במקום לחר, והנכון כדעת יונתן ורש"י שהכוונה על השחול וכענין הרחיבה שחול נפשה דלעיל (ה' י"ד), ולף שלעיל (י"ד ט') דימה לותה למקום יבשו המלכים לבסחות ובלן למקום שרפת לש, הנה נודע כי המליכים יתלרו הלרן תחתית בלופים שונים, ולבן לשר: **גם היא למלך הוכן**, בלומר לף שעתה בעת מפלת המחנה נמלט המלך סנחריב, בכל זחת כבר ערוך לו התפתה, ורמז בזה על שהבו לותו בניו בנזבר במ"ב (לוף פרשה כ"ב). מדרחה, כמ"ש רש"י. **נשמח ח'**, ד"מ בלנו רוח ה' נוסכה בה להעלות להבה.

מעתה שב הנביח עוד להוכיח הבוטחים בעזרת מלרים כמו בתחלת פרשה הקודמת, והנה רש"י פירוש על עזרת השבטים שללו מלחכים לל סוף מלך מלרים, עיין בדבריו, לולם יען הנביח יעשיה לך נכח רק מבט מזעיר על ישרלל (ולזה לך נזכרו בזכרון מלך ימי נבוחתו בריחת הסבר כ"ח מלכי יהודה ולך מלכי ישרלל בלשר מלינו בהוצע ועמום) וגם זה תמיד ביחס לל יהודה (עיין מה שבחבנו בסוף פרשה ט' על המלמר יקדיו על יהודה ותחלת פרשה כ"ח) לף זכר תמיד במקומות החלה בפירוש שם לברים, לבן ירחה לי שגם כלן על שרי יהודה לשר גם המה בקצו עזרה ממלרים כמבוחר בשה שקדם. ולין זה זר כלל שיהיו כמה נבוחות על ענין לחד כנודע.

לא (א) על סוסים, כי במלרים מקום מולח הסוסים כנודע מספור שלמה, וכן היה למלרים המון רכב ופרשים כמו שנלמר ברכבו ובפרשיו.

(ג) וְגַם־הַוא חָכָם
וַיָּבֵא רָע
וְאֶת־דְּבָרָיו לֹא הֵסִיר
וְקָם עַל־בֵּית מְרֵעִים
וְעַל־עֶזְרַת פֹּעֲלֵי־אָוֶן׃
(ג) וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל
וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא־רוּחַ
וַיהוָה יַטֶּה יָדוֹ
וְכָשַׁל עֹזֵר
וְנָפַל עָזֻר
וְיַחְדָּו כֻּלָּם יִכְלָיוּן׃
(ד) כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה ו אֵלַי
כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה הָאַרְיֵה וְהַכְּפִיר
עַל־טַרְפּוֹ
אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו
מְלֹא רֹעִים
מִקּוֹלָם לֹא יֵחָת
וּמֵהֲמוֹנָם לֹא יַעֲנֶה
כֵּן יֵרֵד יְהוָה צְבָאוֹת
לִצְבָא עַל־הַר־צִיּוֹן
וְעַל־גִּבְעָתָהּ׃
(ה) כְּצִפֳּרִים עָפוֹת
כֵּן יָגֵן יְהוָה צְבָאוֹת עַל־יְרוּשָׁלִָם
גָּנוֹן וְהַצֵּיל פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט׃

(ב) ולית דבריו לא הסיר. לשון אמר (דברים כ"ח) והשיבך ה' מצרים באניות מה שנגד מה שאמרתי לך (שם) לא תוסיף עוד לראותה ואתה הלכת מדעתך סופך לילך בגלות ע"כ: וקם. על עצת השבטי' שהם בית מרעי' ועל מנהגי' לשון הסס להם לעזרה: (ג) יטה ידו. שהקב"ה סומך הכל בידו וכשיטה לותה יפלו כזה שלוחו דבר בפיו וכשהוא מרכין פיו הוא נופל כך מדרש אגדה. וי"ת ירגי' יד מחת גבורתיה: (ד) כאשר יהגה. המיות קול כמו והיוניים הגו כהגה (לקמן נ"ט): אשר יקרא עליו מלא רועים. יאספון עליו בקריאת קול המון: מלא רועי'. לשון רועים וכן קראו לחריך מלא (ירמי' י"ב ו'). וכן יחד עלי יתמלאון (איוב ט"ז) כולם לי קיבון: לא יענה. לא יכנע לא יעצה עצמו ענין וכן לענות מפני (שמות י"ח) וכן ועונה גאון ישראל (הושע ה'): כן ירד. ולא יפחד מהמון: (ה) פסוח. דילוג. ויש עוד לפותרו לשון חיים: והמליט. יוליח את ישראל מן הצרה לשון המלטה תיאקמוניי"ר בלע"ז:

(ב) דאָך אויך ער איז ווייז —
אונד ברינגט אונהייל הערבייא,
זיינע דראָהונגען פֿעראייטעלט ער ניכט,
ער ערהעבט זיך ווידער דאָס הויז דער פֿרעפֿלער,
אונר געגען דיא הילפֿע דער איבעלטהאָטער.
(ג) איז דאָך מצרים מענש אונד ניכט גאָטט,
אונד זיינע רוֹסס פֿלייש אונד ניכט נייסט,
אַבער דער הערר שטרעקט אויס, זיינע האַנד,
דאַן שטרויכַלט דער בעשיטצער,
אונד עם פֿאַללט דער שיטצלינג,
אונד בייד אינסגעזאַמט פֿערגעהן.
(ד) דען אַלזאָ שפּראַך דער הערר צו מיר:
גלייך ווי דאַ ברילט דער לאָווע אָדער יונגער לייא
איבער זיינעם רויבע,
ווען אויך צוזאַמטען נערופֿען ווירד איבער איהן
איינע הירטענשאַאר —
פֿאָר איהרער שטיממע צאַנט ער ניכט,
פֿאָר איהרער מענגע ווירד ער ניכט געבייגט,
אַלזאָ שטייגט הערַאַב דער הער צבאות,
צו שטרייטען אויף דעם בערגע ציון,
אונד אויף זיינעם הינעל.
(ה) ווי שוועבענד געפֿיגלטער,
זאָ ווירד שירמען דער הערר צבאות איבער ירושלים,
שירמען אונד שיטצען, שאָנען אונד רעטטען.

(ב) **וגם הוא חכם**, לתס בטחתם בחכמי לבן הנה ה' יותר חכם וכל החכמי' כגלי מדע כנגדו ולזה ויבץ רע, כי יסיר עלת יועלי פרעה וכל חכמתם תתבלע, וכוון הרב לזה בסימן סתימת הכונה עגם לחר מלת ווייז. **לא הסיר**, עבר במקום עתיד כדרך דברי נבוא, לץ יפול דבר תרגה מכל הרע לחבר דבר לעבות. **ביח מרעים**, המפרשים פירשו זה על יצחק בעניין עקר לס זרע מרעי' (לעיל ט') , ויותר נראה שכונה לת מצרים כן, ויהיה זה עס המחמר הצני כפל הענין במלות מתחלפות. (ג) **וה'**, הוי'ו להורות על ההיפוך כי מצרים רק לדם לולס יהל הכל יכול יטה ידו ומי יעמוד לנגדו? כוון הרב בזה במלת "חבער": **וכשל עוזר**, הכונה ע"פ דרכי על תרהקה, (כחזר זכרנו פעמים שהוח מלך גם במחוזות מצרי') שהלך לעזרת יהודה וסנחרב נלחו ונס על ארץ יהודה ועל ירושלים. **ויחדיו**, הרד"ק חמר יחדיו מצרים ומלך חשור, כי המלך חשור הניח לת שבי מצרים עמו לירושלים, והנה הניחו לפרש כן, לפי שחין לפרש יחדיו על מצרים ויהודה שהרי יהודה נמלטה, והרחב"ע חמר יחדיו מצרים והבוזחים לגם ע"כ (הנך רוחה שגם לדעתם הענין מוסב על יהודה ולח על עזרת השבטים כמו שחבך רש"י והנמשכים חחריו) חולס לדעתי חין צורך לזה, חך יחדיו הוח כמשמעו עוזר ועזור רק שפעל יכליון הוח מבנין התנחי ונמשך על פסוק שחריו. (ד) **כי כה**, והענין כי בחמת קרוב הוח שיכלו גם שניהם, רק כה חמר ה' וגומר ומלת כי עניינו כמו חולס חו רק וכמו שכתב הרד"ק בשרשיו וז"ל, והכלל לך כי היח מלת הטעם ותהי תבין כל חחד וחחד לפי מקומו עכ"ל, ויתורגם: **מוכר ביידע חיכשגעזחמט זאָלטען פֿערניכטעט ווערדען, חבער חַלזאָ שפּראַך חוי. ז. ווי** באשר יהגה, כל השסוק כמ"ש רש"י עיין בדבריו, כי אין מדרכי להעתיק הדברים שהם נגד עיני הקורח. **לצבוא**, הרד"ק פירש על המחנה שבח לנצח להר ציון, והרב תרגם כמו חנשים הנבחים (במדבר ל"ח מ"ב) ועניינו ה' ירד לעשות מלחמה בהר ציון, וכן פירש גם הרד"ק בפירוש השני שהביח, והכונה על המלך חשר יבח להכות במחנה חשור כמ"ש הרחב"ע. (ה) **בצפרים**, המליצה לחסות תחת כנפים ידוע בפי מליצי העברים, והמשל הזה לוקח מעוף חשר ירחף על גוזליו לשמרם מכל פגע, ולכן חמר עשות כלומר לעת יבראו כנפיהם להגן על קנם, ונפשר הוח שם מצותף הבו זכר ומעוטו נקבה כמו כתן וכן כל נשור טהורה (דברים י"ד י"ח). **וחציל**, וכן והמליט מקורים ונלוז בחירק כמו בעבר שלח במצפה (רד"ק). **פסיח**, כמ"ש רש"י בטעם השני ע"ש וכן תרגם יונתן יציל וכן בחר גם

(ו) שׁוּבוּ לַאֲשֶׁר הֶעְמִיקוּ סָרָה
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(ז) כִּי בַיּוֹם הַהוּא יִמְאָסוּן אִישׁ
אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וֵאלִילֵי זְהָבוֹ
אֲשֶׁר עָשׂוּ לָכֶם
יְדֵיכֶם חֵטְא׃
(ח) וְנָפַל אַשּׁוּר בְּחֶרֶב לֹא־אִישׁ
וְחֶרֶב לֹא־אָדָם תְּאכְלֶנּוּ
וְנָס לוֹ מִפְּנֵי־חֶרֶב
וּבַחוּרָיו לָמַס יִהְיוּ׃
(ט) וְסַלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲבוֹר
וְחַתּוּ מִנֵּס שָׂרָיו
נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר־אוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן
וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָם׃

ר ש " י

(ו) שובו · למי שהעמקתם מחשבו' היוך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו׃ (ט) וסלעו ממגור יעבור · וחזקו מרוב פחד יחלוש׃ וחתו מנס · מפני הנסים שירחו שהקדוש ברוך הוא עושה לישראל׃ אשר אור לו בציון · שם יהיה האש מוכן לשורפם׃

באור

החכ' גשענים כאן, לולם כפי מה שכתב בספ' המלי' כי ספת הורחתו גם ההעברה (פֶּאַרוויבעלייע הען), יש לפרש גם כאן מזה הענין כי בהעברתו במחנה אשור ימלט את יהודה· (ו) שובו, לדעתי הלווי במקום העתיד (עיין מכלול לרד"ק) והוא נמשך לפסוק שאחריו וכאשר אחריו· העמיקו סרה, העמיקו עלות לסור ממני לגמוי במלרים· בני ישראל, לדעתי לכוונה מיוחדת כנה הנביא כאן בני יהודה בשם בני ישראל, לפי שהלכו בדרך בני ישראל להשתחוות לאלהי נכר· (ז) כי ביום, ע"פ דרכי הענין ישובו אל ה' כי ימאסון וגומר כי בימי אחז הלכו אחרי אלהים אחרים כמפורש במלכים ובד"הי· חטא, כמו לחטת· (ח) ונפל, כפי פירושי הוי"ו במקום אם (עיין מכלול) כלומר זה יהיה אם יפול אשור· לא איש, הרד"ק פתרו כמו לא־אים וכדומה ושניהם העלם שהוא לא אים, וכן ולא אדם, והכונה על המלאך, ולדעת הרב המתרגם יש לסרס הכתוב ושעורו לא בחרב אים· למס, הרח"בע פירש הנשאירים אשר ימלטו יהיו למס עובד בענין היותה למס (איכה א' א'), והרב תרגם כדעת הרד"ק שענינו שימס לבם והוא הביאוני מהקל בקבולים· ולדעתי מ"ם הוא מענין לידוד וכליון כמו ימאסו כמו מיס (תהלים נ"ח ח') ובחוריו המה הגבורים אנשי החיל כמו שנאמר ויכחד כל גבור חיל במחנה אשור (ד"הי ג' ל"ג, כ"ח) ויהיה למס לדבר המס, או שמס הוא שם לכליון וחבדון, ויתורגם: דוינע העלדען דער פֶּערניכטונג פרייז געזאגט· (ט) וסלעו, רבו כמו רבו מפרשי המקרא הזה, לדעת הרד"ק הכונה ואל סלעו

וגומר

ישעיה לא

(ו) קעהרט אום צו דעם, פֿאָן דעם איהר ניעדערטראָפֿ־
ט׳ג אַבגעפֿאַללען,
קינדער ישראל ם׳!
(ז) דען אַן יענעם טאָג ווירד פֿערַאַכטען איין יעדער,
זיינע זילבערנען גאָטצען אונד זיינע גאָלדענען גאָטצען,
ריא פֿערפֿערטיגט האַבען איך
אייערע האָנדע, צור וינדע,
(ח) אונד עס פֿאַללט אשור ניכֿט דורך מענשענשווערדט,
ניכֿט ערדענזאָהנעס שווערדט ווירד איהן אויפֿרייבען,
פֿליעהען ווירד ער פֿאָר דעם שווערדטע,
אונד זיינע העלדען פֿאַללען דער פֿערצאָגטהייט היים.
(ה) זיין פֿעלוענשוטץ צערפֿליעסט פֿאָר אַנגסט,
עס ערבעבען פֿאָר דעם פּאַניער זיינע פֿעלדהעררן!
זאָ שפריכֿט רער הערר, דער איינע פֿייערעסטע האַט
אין ציון,
אונד איינען גלוטהאָפֿען אין ירושלים.

באור קלא

וגומר כלומר מרב פחדו לא יסקוט ולא ינוח עד יגיע אל מבלרו, והריק"ס פירש גם מבלרו יעבור, כי מרוב פחדו כל יבעת בו, ויונתן תרג׳ ואלטונוהי מן קדם דחלי יעדון וזה גם כן כוונ׳ הרב המתרג׳. וחתו מנט, כדעת הרחנ"ע שהזרים תמר ימלטו נפשם לא ירחו גם מרחוק יחתו כי יחזבו שהוא גם התויבים. אשר אור לו, המפרשים פתרו השחול פיה לבלוע מחנה מדרתה תג וגומר,

על המזבח וזה רחוק, ולדעתי הכוונה כי גם בירושלים תפתח לחזור והוא על דרך שאמר בפרשה הקודמת פסוק ל"ג

הערה אל הקורא

אמר בנימן זאב המבאר: יען כי הזכן המפתח אשר יערתי לספר ישעיה, יפיץ אור על פני כל נבואות הנביא הנבחר הזה, כפי מתת שכלי — והוכרחתי להעיר את הקורא בו בפעם מקומות על באורי בפנים הספר, ואם לעת פואת אתן המפתח הזה ליד הקורא בל יוסיף ובל יתן לו, עור יהיה הבית פגור לפניו, וכל דברי יהיו בעיניו כדברי הספר החתום — בעבור זאת הסכים ידידי הרב המהרגם והמרפים לדעתי, כי מסירת המפתח תהיה רק בחלק השני מספר הזה, אשר אז כבר הושם לפני הקורא תכנית כל הבית מוצאיו ומובאיו, ואקוה כי יהיה זה לרצון לכל משביל.

ואף גם זאת לדעת, כי שתי פרשיות הראשונות מספר הזה נמסרו לידי מבואר מאת ידידי הנ"ל, ואנכי לא שלחתי יד בהם, כי מי יבוא אחריו? — והנה היה עם לבבו לבאר הספר כלו, אולם באשר רבו עליו עסקי משמרת פקודותיו, לא היה לאל ידו לבצע את מעשהו באשר זמם, ולכן קרא לי לבאר דבריו על פיו, מפרשה ג' ואילך ביד ה' הטובה עלי — ופקודתו שמרה רוחי.

28. pros. 1925
4,5650